

5567

the tan

ks
k07

Cap 39

100

COMPENDIVM

summa seu Manualis

DOCT. NAVARRI

in ordinem alphabeti

reductum, sententiasque

omnes succincte

Complectens :

AVTHORE

R. P. S. T. C. DE AVILA

Abulensi, Socie. Iesu

presby. et Theologo

Nunc denuo in lucem

emissus et multis

menais expurgatus.

LUGDVNI.

Aud. H. orat. in Cardus

M. D. C. X.

COMMITTEE

REPORT

AT THE

ANNUAL MEETING

OF THE

ASSOCIATION

OF THE

OF THE

REVERENDO

ADMODVM PATRI,
IOANNI DE ATIENÇA,
Præposito Prouinciali Socie-
tatis IESV in hac prouincia
Peruana, STEPHANVS DE
AVILA, eiusdem Societatis,
perpetuam felicitatem.

*TTENTA animi cõ-
sideratione perpendi,
R. admodum Pater,
eum fuisse solùm ani-
mum, id consilium, perquàm colen-
di Patris nostri generalis, summi
Pont. Christi in terris Vicarij au-
thoritate confirmatum, Philippi Re-
gis Catholici liberalitate perfectum,*

cum primum nos in remotissimas
 has regiones dimisit, ut fluxarum
 rerum abiecta sollicitudine, & se-
 cularibus relictis desideriis, omnes
 animi nervos, omnes curas & co-
 gitaciones in salutem Indorum in-
 tenderemus. Quorum permulti, ut
 tenera adhuc planta, & quæ in
 Catholica religione altas non iecerint
 radices, nisi continua illorum, qui
 vineam hanc Domini Sabaoth, quæ
 extendit palmites suos usque ad
 mare, excolunt, adsit industria, nul-
 los, vel saltem exiguos, fructus im-
 mortali & aterna vita dignos per-
 ferent. Plures verò, ut existimo, in
 mediis vitiorum sordibus, & auita
 idololatria tenebris ita iacet, ac mi-
 serè detinentur, ut ex illis ad exte-
 riores & aternas iamiam detrudē-
 di sint, nisi clarissimo Evangelij lu-
 mine illustrentur. In quam felicis-
 simam sortem permultos ex nostris
 Patribus electos esse video, ut &

illos

illo, in vera pietatis officio, & Catholica religione contineant; hos à barbara immanitate, ad Christianam elegatiam; ab idolorum cultu, quibus mancipati sunt, ad summae Trinitatis obsequium, & filiorum Abrahae libertatem traducant: ut quodammodo videantur positi in lucem gentibus, & lucerna ardentes super candelabra, ut luceant omnibus, qui domus Dei ostium requirunt ingressuri. Dicant hi exultantibus animis cū Psalmographo Rege, Funes ceciderunt nobis in præ- Ps. claris; quippe qui paruulis frangi- 15. mus panem, quibus quousque 6. est qui potentibus subueniat? Qua in re eò maius est gloria & immortalitatis pramium, quò sapiens in multis laboribus, & certissimis vite periculis versantur. Illos enim beatos prædicat Scriptura. Qui super ps. egenum & pauperem intelli- 40. gunt, quos in die mala libera- 1.

turum Dominum pollicetur: felicissimi labores, clarissima militum trophæa, qui fortē armatū ex atrio, quod longo tempore inuictus pacificè custodiuit, licet infirmi & debiles (ut non gloriatur omnis caro) diuina ope, auxiliōque suffulti, cum summa Dei gloria, illius tamen summo dedecore, expulerunt. Qua in re diuini Isaia propheticum vaticiniū

Is. conspicimus adimpleri: Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures

35. surdorum patebunt; tunc saliet sicut ceruus claudus, & aperta erit lingua mutorum: quoniam scissæ sunt in deserto aquæ, & torrentes in solitudine. Et quæ erat arida, erit in stagnum; & sitiēs, in fontes aquarum. In cubilibus, in quibus prius dracones habitabant, orietur viror calami, & iunci. In id tu studium,

R. admodum Pater, quanta potestura & contentione semper incu-

buiſti;

buisti; quandoquidem optimum &
 illustrissimum quemque ex iis, quos
 plures in omni virtutis & doctrina
 genere praestantes hac provincia alit,
 in eam sortem delegeris; ut clarissi-
 mum lumen Evangelij in eas per-
 ferant regiones, in quibus vel hacten-
 us non intellectum fuerat, vel iam
 propè penitus interierat. Cùmque
 me saepius ex illorum Societate, qui-
 bus in salutem Indorum feliciter
 contigit insudare, expulsum, atque
 tam in nostris adolescētibus, quàm
 in externis, qui decursu temporis
 vineæ huius operarij futuri sunt,
 Theologica disciplina informandis
 occupatum intuerer (in quorum
 continuas, ac graues occupationes,
 dum vineæ excolendæ insudant, ut
 experientia ipsa saepius ostendit, ea
 crebrò de officiis, & religione inci-
 dunt quæstiones, ut æque totius bo-
 nae literatura præsidia in media Bar-
 baria, quàm in media Hispania re-

quiratur, & in ea potissimum Theologia parte, quam Scholasticam dicimus, permultos annos versatus sum: nec meo muneri, nec voluntati satisfactum existimaui, nisi, quibus posse studiis, quibuscumque illis maxime opus est (sunt autem illa de moribus & officiis elucidata quaestiones) Patribus nostris, qui Indorum salutem curant, opem, licet exiguam, afferre. Quandoquidem nec se librorum copia, hac & illac perpetuo discurrentes, praepedire, nec facile in dubiis, quae passim sese offerunt gravissima, alios, cum longissime absint, possint consulere. Cumque Doctoris Martini ab Azpilcueta Nauarri Manuale, una omnium voce, & animo commendetur (nec immerito, cum ea omnia, quae in sacris Confessionibus possint occurrere, quaeque sacrosancta Tridentina Synodus, & sanctissimi Pontifices, felicitis recordationis, Pius V. & Gregorius XIIII. suis

nuper statutis decreuerunt, ita collegerit, ut nihil unquam à quouis, licet prudētissimo rerum aestimatore, possit amplius expectari) nō alienum à re ipsa, nec à meo consilio & instituto putavi, si tanti viri lucubrationibus, quod unum deesse videbatur, adderem, & illas in commodiorem rationem, & faciliorem methodum redigerem; & quæ ille sæpe longo verborum ambitu disputaret, ego paucis complecterer: ne, qui celebris huius Doctoris auctoritate inniti velit, prolixis rationibus, & pluribus Auctorum citationibus distrahatur. Si quis autē, in rebus præsertim grauioribus, altius velit illarū causas, primāque fundamenta requirere, haud multū laborabit, cū tam noua quod equidem summo mihi labore constitit, cū perfecta re nouus, ac pluribus in locis immutatus in lucem rursus liber exierit) quàm veteris Latina editio-

nis loca diligēter cūauerim, ad quæ
 facile, si sibi velit abundantius sa-
 tisfacere, possit adire. Erit etiam
 mea opera & industria non inutilis,
 nec iniucunda iis qui graue ac diffi-
 cile Confessariorum munus primū
 suscipiunt. Nullius enim unquā
 summa (ni fallor) ope aut breuius
 poterunt, aut facilius eam rerum
 agnitionem licet confusam assequi,
 quam grauissimus quisque Auctor
 in id munus obeunte, utpote neces-
 sariā postulat, & requirit: nam per-
 fectam, sine & laboris & temporis
 dispendio, nō possunt. Præterea cū
 nemo tam firma, ac tenaci memoria
 sit, qui ea, quæ multo studio, ac dili-
 gētia pepererit, ita tenere possit, quin
 inter tot curas & sollicitudines non
 excidant, negotiorūve concursu
 disturbentur; qui si eadem velit
 apud eosdem Auctores, quos quondā
 euoluerat, repetere; nec illorum co-
 piam, nec otium temporis nancisci

pote

poterit opportunum. Cui incommo-
 do haud difficile poterit providere,
 quicumque hoc opusculum, veluti
 omnium, qua multis annis in lite-
 rarum studiis cōparauerit, summā
 ac breue compendium in promptu
 habeat. At dicet fortasse quispiam,
 cū aliqua Doctor Nauarrus tra-
 diderit, quæ non parum à communi
 hominum opinione abhorreant, sed
 eg̃ (bona tātī viri venia) nonnihil à
 veritate dissentiant, cur ego suis
 in locis quid contrā senserim, non
 adiunxi? A qua me sententia de-
 terruit, tum quòd rara esse illa ad-
 modum, ac perpauca, quæ limari, ac
 excoli diligentius possent, animad-
 uerterem: tum præcipuè tanti viri
 auctoritas, quæ apud me equidem
 tanta est, quāta esse potest maxima:
 cui ego, nisi iis rationibus, quæ possēt
 omnes licet illius studiosissimos, quā-
 uis inuitos, ad meam sententiam
 pertrahere, illam confirmarem; me

ipsum

ipsum opponere nullatenus auderē.
 Sed Compendij breuitas, ipsaque in-
 stituta quaestionum series, longiores
 nec ordiri, nec texere quaestiones per-
 mittebat. Quod si aggrederer, erat
 id altiùs repetendum, cum amputā-
 da essent plura, immutanda non
 pauca, addēda plurima, ea potissi-
 mūm, qua in nouo hoc Indiarum
 orbe, & noua, & grauissima se
 offerunt. Id verò si facerem, non
 tam alienos labores in ordinem di-
 sponere, quàm nostros in lucem ede-
 re viderer. Qua in re si paululūm
 otij nactus fuero, & ex diuturnis
 occupationibus, quibus distineor,
 aliquando respiraro, multorum, qui
 id à me obnixè contenderunt, vo-
 luntati & postulatis satisfaciam.
 Accipe igitur, perquam colende Pa-
 ter, hoc opusculum, succisiuis, & ve-
 lut furtiuis iēporibus, elaboratum,
 quod in tuo nomine apparuit. Acci-
 piant illud Patres vita mea mihi

chariores, in quorum gratiam conscriptum est; qui si his meis lucubrationunculis pios labores suos nonnihil leuari conspexerint, mei semper inter diuina mysteria meminerint, obsecro, tam sui spiritualis auxilij indigentissimi, quàm suos semper labores leuandi studiosissimi. Vale, ex hoc collegio nostro Limensi.

BARTHOLOMAEVS Perez de Nueros, Prouincialis Societatis Iesu in prouincia Toletana, potestate ad id mihi facta à Reuerēdo admodum Patre Claudio Aquaiua, Præposito nostro Generali, facultatem concedo, vt *Compendium Manualis, seu Summa Doctōris Nauarri*, Autore Patre STEPHANO DE AVILA, eiusdem Societatis Presbytero, & sacrae Theologiæ in Ciuitatis Limensis Academia primario Professore, compositum, & eiusdem nostræ Societatis grauiū doctorūque hominum iudicio approbatum, typis mādetur. In quorum fidem has literas manu nostra subscriptas & sigillo nostro munitas dedimus Madreti, die xx. Octobris, Anni Domini M. DCVIII.

BARTHOLOMAEVS PEREZ
de Nueros.

HVNC

HVNC R. P. STEPHANI
DE AVILA, è Societa-
te Iesu Presbyteri, librum,
qui inscribitur, *Compendium*
Manualis, seu Summæ Doctōris
Navarri, & pium & eruditū,
dignum censuimus, qui præ-
lo commissus, publicæ vtili-
tatis causa in lucem edere-
tur. Datum Lugduni, Idibus
Decembris, M. D C V I I I.

CHALOM V. G. Lug.

*Summa Privilegij à Christianissimo
Galliarum Rege obtenti.*

HENRICI IV. Galliarum & Na-
varræ Regis Diplomate cau-
tū est, ne quis in suo regno, aliisve
locis ditioni suæ subiectis, intra
proximos annos decem, à die im-
pressionis primæ inchoandos ex-
cudat, vendat, excudendum ven-
dédūmq; quovis modo, ac ratio-
ne conetur, librum qui inscribitur,
*Compendium Manualis, seu Summa
Doctōris Navarri, Autore Patre STE-
PHANO de AVILA, è Societate IESV
Presbytero, præter HORATIVUM
CARDON, Bibliopolam Lugdu-
nensem; aut illos quibus ipse con-
cesserit: sub pœnis Originali Di-
plomate contra delinquentes ex-
pressis. Datum Parisiis xxx. Maij,
Anno 1608.*

De mandato Regis,

Signatum,

BERNARD.

INCI

INCIPIT
COMPENDIUM

SVMMÆ, SEV MANVALIS
DOCTORIS NAVARRI IN
ordinem alphabeticum re-
ductum, sententiâsque omnes
succinctè complectens.

A B B A S.

B R A S potest con- A
ferre quatuor minores
ordines. cap. 22. nu. 8.
§. quare.

Abbates potentes B
absolvere à sententia canonis (si quis
suadete) nō possunt à multis aliis ex-
communicationibus minoris aucto-
ritatis. cap. 27. num. 273. & in Nouo,
num. 275. §. 16.

B

A B O R S V S.

PEC CAT mortaliter qui est causa aborsus, percutiendo mulierem, quā scit grauidam; &, si fœtus erat animatus, sit irregularis. Secus, si fœtus non erat animatus, aut nō dubitatur de illo. Fœtus autem masculinus animatur ad quadragesimum diem, fœmininus verò ad octuagesimum. cap. 15. num. 14. cap. 17. num. 222. & in Nou. nu. 223.

B Peccat mortaliter mulier grauida, procurans abortum, sumendo pharmaca, vel aliud quodcunque medium in eum finem. Imò etiam, si absque hac intentione exponat se probabili periculo aborsus. cap. 15. num. 14.

Medicus propinans præg nanti medicinam, vt patiatur abortum, peccat mortaliter. Imò licet propinet, vt matrē à morte liberet. cap. 25. n. 62.

A B S O L V T I O I.

Sacramentalis in genere.

A **Q**U I dubitat quid faceret, si occurreret occasio, vel peccādi m.

vel

vel patiendi mortem, absolui potest, dummodò proponat non peccare, etiam si talis occurrat occ. fio. cap. 1. num. 22. & in Nouo, num. 19.

Ad absolutionem non requiritur quòd pœnitens credat se amplius non peccaturum. cap. 3. num. 5. lit. E. & in No. num. 13.

Ad absoluendum pœnitentem, B non requiritur, quòd proponat abstinere in posterum ab occasionibus remotis peccati mortalis, nec à propinquis venialis, sed sic à propinquis peccati mortalis. cap. 3. num. 5. lit. A. & in Nouo, nu. 10.

Occasio autem propinqua peccati m. est omnis illa & sola, quæ est peccatum m. vel talis occasio peculiaris, qua credit, vel credere debet Confessarius, vel pœnitens, nunquam vel rarò se vsurum sine peccato m. bene perpensis circumstantiis. ibid. lit. D. & in No. num. 14. Confessarius C non debet regulariter absolnere nolentem relinquere occasionem, quæ ferè omnes sui similes facit quasi sèper peccare m. Poterit tamen, quando tales concurrunt circumstantiæ, quæ persuadeant, quòd nunquam vel rarò peccabit mort. propter eā,

quamuis non abstineat ab ea. Quod tunc continget, quando hæc quatuor concurrerint. I. Verus dolor præteritorum. II. Verum propositum non peccandi, cum se inueniat in tali occasione. III. Credulitas quod non ruet, adiuvante Deo. IV. Aliqua causa notabilis, propter quam non se abstinere a tali occasione. Ex quibus varia sequuntur corollaria. c. 3. n. 5. lit. E. & in No. n. 15. Quod si ille adhuc ter quaterve admonitus, nullam prorsus emendationem faciat, non deberet absolui ulterius. Ibidem, lit. I. & in Nouo, num. 21.

D Quilibet simplex Sacerdos potest absolvere à venialibus, vel etiam à mortalibus aliàs confessis, cap. 4. nu. 1. & in No. n. 5.

Excommunicatus iniuste, licite potest absolui à peccatis in foro conscientie, cap. 9. num. 4.

Absolutio à peccatis facta à non habente iurisdictionem ordinariam, vel delegatam, nulla est. Nec sufficit ratificatio postea facta à proprio Confessario. num. 5. 6.

E Qui habens casus reservatos, confitetur non habenti potestatem absoluendi ab illis, si absolvatur ab eis,

non

non est valida absolutio, quoad eos, sed sic quoad reliquos. cap. 9. num. 6. & in No. num. 7.

Absolutio facta à Priori, vel Abbate nullum titulum bonum, vel malum habente, nulla est. Et licet titulus sit malus, aliquando tamen sufficit ad validitatem absolutionis. cap. 9. num. 8. & in Nouo, num. 11. vbi loco Prioris seu Abbatis ponitur nomen Parochi.

Nulla modo est absolueudus indispositus, quamuis ipse pœnitens dicat, desperationem vel scandalum subsequaturum. ca. 10. num. 4.

Non debet absolui pœnitens, qui non vult desistere ab occasione, quam dat alteri ad peccandum, si occasio est scandalum actuum mortiferum; id est, quod qui dat, peccat m. dando eam. Talis est omnis & sola illa quæ datur per peccatum m. aut intentione principali, vel minus principali, inducendi ad illud; vel a. id iuuando, vel conseruando salutem spiritualem proximi, vel in id consentiendo, saltem interpretatiue. c. 14. num. 31. lit. A. & in No. n. 32. Ponuntur autem his in locis varia exempla de usurario, de meretrice, & aliis.

G Non est absoluendus concubinar-
ius cohabitans concubine, nisi prius
separetur, cum proposito nunquam
ad eam amplius redeundi. cap. 16.
num. 20. Idem est, quando à populo
creduntur concubinarij, quamuis re-
uera non sint. Ibidem.

Non est absoluendus is qui sibi
videtur, quòd, alteri cohabitando, nõ
vitabit peccatum mortale, nisi sepa-
retur. Ibidem, n. 21.

Absolui potest ille de quo Con-
fessor non potest intelligere, vtrum
peccet venialiter, vel mortaliter,
quamuis non possit ei persuadere, vt
à tali opere desistat; cautius tamen
ageret consulendo peritos. cap. 23.
n. 21.

H Absolutio est danda in quibusdam
casibus, præmisso iuramento, scilicet
in iis in quibus ius id præcipit, quales
sunt in excommunicato notorio ab-
soluendo, in incendiario, in mutila-
tore, in manifesto raptore, vel Eccle-
siæ violatore, in vsurario publico,
& in publicè iniuriante personas
Ecclesiasticas. cap. 26. num. 2.

Potest absolui proponens id quod
iure facere debet, se facturũ consilio
huius, vel illius Doctoris. Ibidem, n. 3.

Non est absoluendus, nisi raro, qui I
precedenti confessione promisit re-
stituere, & non impleuit, cum tamen
posset. cap. 17. nu. 59.

Absolutio à peccatis non est dan-
da, nisi præmissa absolutione ab ex-
communicatione. num. 7. Si tamen
detur, valebit aliquando. num. 7. &
cap. 9. nu. 3. de quo tit. confessio 4.
lit C.

Absolutio danda est præmitten-
do, *Misereatur, &c.* & statim, *Dominus*
noster Iesus Christus, &c. & solum hæc
verba, *Absoluo te*, sunt essentialia.
cap. 26. num. 11.

Non debet dari absolutio à pecca- L
tis sub conditione de futuro, secus de
præterito, quoniam absolutio non
potest esse in pendent. num. 12.

Absolui potest loquela priuatus, qui
per signum confitetur. Non tamen
ille qui tantum ostendit signa con-
tritionis, nisi nutu vel verbo fuerit
confessus aliqua peccata. c. 26. num.
28. & in No. num. 27.

Quòd si nec huiusmodi nutibus M
possit confiteri, non est absoluendus,
quauis antequam iudicium amit-
teret, vocauerit Confessarium, & ma-
gnam voluntatem cum signis contri-

tionis ostenderit aliis quàm absolu-
turo. cap. 27. nu. 269. & in Nou. 268.

Poterit tamen absolui is qui pec-
cata aperuit alicui, mittendo eum
tanquam nuncium, ad Confessarium,
à quo sit absoluendus Ibidem.

An existenti in articulo mortis,
possit impendi absolutio à Sacerdote
excommunicato, etiam denunciato.
vide titul. Articulus mortis.

ABSOLVTIO II.

Sacramentalis à peccatis reseruatis.

ABSOLVTIO collata habenti casus
reseruatos à non habente pote-
statem, non est valida quoad reser-
uatos. cap. 9. num. 6. & in No. num. 7.

Habens peccata reseruata, omnia
integrè confiteri tenetur, licèt con-
fiteatur Sacerdoti non potenti ab-
soluere à reseruatis, alias confessio
est nulla. cap. 9. num. 11. & in Nouo,
num. 14.

B Potéstque, si integrè confiteatur,
absolui ab inferiori, à non reserua-
tis, & mitti ad Superiorem pro ab-
solutione à reseruatis, cui sola reser-

uata

nata confiteatur. cap. 26. num. 6. Non debet dicere, *absoluo te ab omnibus peccatis*, sed cum limitatione, à tali & tali. Ibidem, additum in Nouo.

Sed vt primò absoluatur ab inferiori, à non reſeruatis, requiritur quòd reſeruata non habeant annexam excommunicationem. cap. 26. num. 27.

Quando Superior abſens concedit inferiori facultatem, vt abſoluat à reſeruatis, ſub hac conditione, vt pœnitens iterum confiteatur Superiori quando fuerit præſens; tunc abſolutio à reſeruatis data cum hac conditione valida eſt; quamuis pœnitens poſteà non confiteatur Superiori: tamen nouum peccatum m. committet, non comparendo. cap. 26. num. 12.

Qui confitetur habenti facultatem abſoluendi à reſeruatis, & non confitetur ea propter obliuionem, poteſt poſteà illa confiteri non habenti talem facultatem. cap. 26. num. 13.

Qui abſoluit à caſu reſeruato, & cenſura, à qua non poterat, obtenta facultate poteſt abſoluere abſentem à cenſura. Imò etiam à peccatis,

quando iudicauerit eum esse in gratia, si praesentia eius haberi non potest. n. 14.

Quilibet Sacerdos, dummodò non sit hereticus, potest absolvere in articulo mortis à quolibet casu reseruato, si copia desit Superioris. cap. 26. num. 26. de quo vide etiam copiosius tit. Articulus mortis.

D Qui in articulo mortis absoluit à reseruato habente annexam excommunicationem, debet poenitentem admonere, vt, si conualuerit, quam citò possit, se praesentet Superiori, alias reincidet in excommunicationem. Hoc tamen non requiritur, si peccatum non habet annexam excommunicationem. cap. 26. num. 27. Quinimò licet peccatum habeat annexam excommunicationem, non tenetur iste rursus confiteri peccata, quae ritè confessus est, & à quibus fuit in illo articulo absolutus, propterea quòd in articulo mortis cessat omnis reseruatio. Nec etiam tenetur iterum petere absolutionem ab excommunicatione: sed solum tenetur se praesentare coram Superiori: imò nec ad hoc tenetur, si ipse cum parte concordauerit, aut plenè satisfecerit

ei tantum quantum debebat coram Deo. ca. 26. n. 26. Addita sunt in Nouo, §. an autem. & regulariter sufficit se presentare per procuratorem. capit. 27. num. 46. Tempus autem, quo tenetur se presentare, si commodè potest, relinquitur determinandum arbitrio boni viri, quoad forum exterius; sed quoad interius, conscientie ipsius absoluti. nu. 113.

A peccatis habentibus annexam E
excommunicationem Papalem, post sublatam censuram, potest simplex Parochus absolvere, nisi cum reservatione censurę Papalis concurreret etiam reservatio Episcopi reservantis sibi peccatum illud. Sed iam consuetudine introductum est, ut sublata censura Papali, sublata censeatur reservatio Episcopi. cap. 27. num. 255. & in Nou. num. 261.

Parochus habens facultatem ab- F
soluendi à casibus reservatis Episcopo suo, potest absolvere poenitentem alterius Episcopatus à peccatis reservatis suo Episcopo. Ibidem.

Absolutio à casibus reservatis Episcopo potest cõcedi per quandam bullam Gregorij XII. Additum in Nou. cap. 27. nu. 263. Absolutio ab

excommunicatione incurſa propter participationem cum excommunicato in crimine, ob quod eſt excommunicatus, reſeruatur eidem cui reſeruata eſt excommunicatio ob ipſum crimen. ca. 27. n. 112.

De abſolutione ab Hæreſi vide tit. Hereticus. Caſus reſeruatos Papæ, vide tit. Excommunicatio, 6. reſeruatos Epifcopo, vide tit. Caſus reſeruatus. Quando iudicabitur, Epifcopum conceſſiſſe abſolutionem à caſibus ſibi reſeruatis, vide eodem tit.

ABSOLVTIO III.

Ab excommunicatione in cōmuni.

ABSOLVTIO iniuſta ab excommunicatione, valida eſt ipſo iure. Prælud. 9. num. 11. & in Nou. nu. 13. & cap. 27. num. 37. Vnde ea præmiſſa poteſt abſolui homo à peccatis, & profunt illi ſuffragia generalia Eccleſiæ. cap. 27. num. 38.

Qui ignorat ſe excommunicatum, & abſoluitur à peccatis, habens poſteà notitiā excōmunicationis, tenetur petere abſolutionem. cap. 9.

num.

num. 3. & in Nou. num. 4.

Qui confitetur habenti faculta- B
tem absoluendi ab omnibus peccatis
& censuris, curare debet vt ab omni-
bus absoluator Quòd si postea cen-
suræ in mentem venerint, sufficit
confiteri peccata, nulla obtenta ab-
solutione à censuris. cap. 26. num. 13.

Bene potest quis absolui ab excom-
municatione ante solutionem pœ-
næ debitæ ob transgressionem. cap.
23. num. 66.

Absolutio ab excommunicatio- C
ne præmittenda est ante absolutio-
nem à peccatis. c. 26. n. 7. Forma ser-
uanda in absolutione ab excommu-
nicatione, est primùm, vt petat iura-
mentum; quòd quādo sit petendum,
vide titulo absolutio 1. Secundò,
quòd satisfaciat parti, si offensa est
notoria; vel expensas, si contumacia
est notoria: quòd si offensa vel con-
tumacia nō est notoria, sufficit præ-
stare cautionem. Hæc autem distin-
ctio de notoria vel non notoria, so-
lùm habet locum in foro interiori.
cap. 26. num. 7. Iura autem, quæ iu-
bent satisfacere ante absolutionem
in articulo mortis; intelliguntur, si
excommunicatus potest; aliàs sufficit

præstare cautionem cum pignore vel fideiussore, si possit. cap. 27. num. 47. aliàs sufficiet cautio iuratoria. num. 48. Tertiò est, quòd humeros nudatum cum Psalmo, *Miserere mei Deus*, aut alio pœnitentiali, flagello vel alia re cædat: & pòst, *Gloria Patri*, &c. *Kyrie eleison*, &c. *Pater noster*, cum versiculis, *Saluum me fac*, &c. Deinde Oratio. *Deus, cui proprium est misereri semper & parcere, suscipe deprecationem nostram, & hunc famulum tuum, quem excommunicationis sententia ligatum tenet, miseratio tue pietatis absoluat. Per Christum.* Deinde absoluat eum dicens, *Auctoritate qua fungor, absoluo te à vinculo excommunicationis, quod incurristi ob hanc vel illam causam, vel causas, & restituo te Sacramentis Ecclesie, & communioni fidelium, in nomine Patris, &c. Amen.* Atque hæc forma regulariter est seruanda, si commodè fieri possit; alioqui sufficiet dicere, *Ego te absoluo ab excommunicatione, vel benedico te.* Non enim habet verba determinata, nec fœminæ denudandi sunt humeri. cap. 26. num. 8. 9. De forma absolutionis ad cautelam, vide in fine huius tituli.

Fratres minores non tenentur flagellare excommunicatos, quando eos absoluunt in foro conscientie. cap. 26. num. 9. Absolutio ab excommunicatione semper requirit aliqua verba; à suspensione verò & ab interdicto, non; quoniam inferuntur donec aliquid certum fiat: tunc enim sufficit, quòd illud fiat. cap. 27. num. 165.

Absolutio ab excommunicatione non debet dari sub conditione de futuro, secus de præterito. Ibidem, cap. 26. num. 12.

Excommunicatus ob multas causas, ab omnibus etiam non expressis manet absolutus, si absolvens habeat intentionem absoluendi eum ab omnibus; aliàs verò à solis expressis maneret absolutus: si verò ob vnam tantum causam sæpe incurreret, sufficit dicere toties quoties. num. 8.

Tutius est dicere, quòd virtute Bullarum non possit impendi absolutio ab excommunicatione extra confessionem. num. 31.

Absolutio ab excommunicatione potest dari post mortem, ei qui mortuus est cum signis contritionis. num. 32. Sed tamen debet dari à potente

cum

cum viuum absoluere. Nec est extrahendus è loco sacro, vt flagelletur, sed sufficit flagellare sepulcrum. Ibidem.

Atque hæc quidem non est vera absolutio quoad Deum, sed denuntiatur Ecclesiæ, decessisse absolutum. cap. 27. num. 271.

Absolutio ab excommunicatione potest conferri absenti. cap. 26. num. 14.

Absolutio ab excommunicatione minori conferri potest à quolibet Sacerdote simplici. cap. 27. num. 25. Dummodò pœnitens habeat tantum venialia. num. 39.

Absolutio ab excommunicatione, facta ab habente potestatem ordinariam, non seruata iuris forma, valet etiam ante satisfactionem. numero 37.

Non tamen valet facta à delegato, non seruata forma absoluendi sibi data in delegatione. Vnde absolutio facta extra mortis articulum, à potente per priuilegia absoluere in eo, non valet, nec facta ante satisfactionem ab habente facultatem absoluendi post eam. Ibidem. Potest tamen dari ante solutionem pœnz

debi

debitæ propter trāsgressionem. cap. 13. num. 66.

Absolutio data virtute mandati G Papæ ad absoluendum secundum formam iuris, valet, quauis ea non seruetur. cap. 27. n. 37.

Absolutio data metu iusto, non valet; data verò ex falsa causa, valet. num. 38.

Absolutio ab excommunicatione maiori iuris nō reseruata potest impendi à proprio Prælato. Imò & Parochus, & etiam simplex Confessor, qui possit absolvere à mortalibus, potest eam impendere. Sed data ab huiusmodi simplici Confessore, valet in foro interiori tātum. num. 39. Nisi absolutus ostenderet commissio- nem absolutionis, ac testimonio Pa- rochi, vel Confessoris absoluentis, essetque vir timens Deum: tunc enim valeret in foro exteriori, ma- ximè vbi sit recepta consuetudo ab- soluendi sine testibus, & notario. num. 43.

Proprius Prælatus potest absolue- H re ab excommunicatione iuris extra suum Episcopatum & parochiam. num. 59.

Qui potest absolvere ab excom-

municatione iuris, potest etiam à lata ab homine generaliter. num. 44.

Ab excommunicatione ab homine ipse solus potest absolvere, vel eius successor, vel superior, vel delegatus. num. 40 excipiuntur tamen sequentes casus.

- I. Nam delegatus Papæ, qui potest excommunicare intra vnum annum per sententiam diffinitiuam, eo tamen transacto non potest absolvere. Neque Episcopus post denuntiationem potest absolvere incendiarium excommunicatum à se. Item excommunicans, qui postea excommunicatus est maiore, & denuntiatus, non potest absolvere, secus, si minore. Neque excommunicatio lata ab inferiori, & confirmata à Papa, potest auferri ab eo qui eam tulit. Ibidem. Et exequutor mandati Papæ, qui iubetur excommunicare certum hominem sine cognitione causæ, non potest absolvere, postquam excommunicauit. num. 44. Absolutio ab excommunicatione potest dari à non Sacerdote in foro exteriori, imò etiam in interiori, dummodò non coniungatur cum absolutione à peccatis. num. 41.

Qui potest absoluere virtute iurisdictionis delegatæ à principe, vel concessæ in priuilegium perpetuum ratione dignitatis, vel officij, aut virtute alterius ordinariæ potestatis, potest id alteri committere. num. 45. Simplex ministerium absoluendi potest delegari à delegato Ordinarij, & à subdelegato delegati Papæ. num. 45.

Qui in articulo mortis, vel propter aliquod iustum impedimentum absoluitur ab eo, qui alias non posset absoluere, præsentandus est cessante impedimento, ei qui de iure potest absoluere, alioquin reincident. n. 46. Sed regulariter sufficit præsentare se per procuratorem. Ibid. Nō tamen tenetur comparere, si alias concordauerit cum parte, aut plenè ei satisfecerit. in Nouo, cap. 26. num. 26. §. an autem. vide etiam titulo, Absolutio 2. lit. D.

Absolutio ab excommunicatione data propter aliquod impedimentum ab eo qui alias non potest absoluere, si impedimentum est falsum, ipsa est nulla. cap. 27. n. 90.

A quacunque excommunicatione reseruata Papæ potest Episcopus ab-

soluere, si ob iustum impedimentum non sit recursus ad Papam, vel ad Legatum, vel ad alium habentem priuilegium ad absoluendum. num. 90. Quod autem dicatur iustum impedimentum, vide titulo, Episcopus.

Quilibet sacerdos potest absolutionem excommunicationis impendere in articulo mortis, etiam non confesso, dummodò signa contritionis præcedant. num. 271. & in No. num. 272. §. 7.

- O Non tamen potest laicus. cap. 26. num. 26. Imò nec initiatus sacris, qui non sit presbyter. Poterit tamen sacerdos excommunicatus, etiam denuntiatus, in eodem articulo mortis eam impendere. num. 271. & in No. num. 272. §. 7.

Absolutio ab excommunicatione incurfa propter participationem cū excommunicato in crimine, ob quod est excommunicatus, reseruatur eidē cui esset reseruata excommunicatio ob ipsum crimen. num. 112.

Solus excommunicatus denuntiatus indiget absolutione quoad forū exterius. num. 271.

- P Absolutio excommunicationis simplex, est absolutio integra excommu-

nicationis, quæ scitur esse lata & valida. num. 273. & in No. 277. §. eodē.

Absolutio ad cautelam est, quæ non est talis. Et ita triplex est. Dimidiata, quæ ad certum tempus vel actum. Integra, eius quæ dubitatur esse lata; & rursus integra, eius quæ scitur esse lata. Sed dubitatur an sit valida. Confessarius igitur elect⁹ per confessionalia, Iubilæa, & alias Bullas Apostolicas, non potest dare primam harum trium; quoniam virtute Bullæ nequit dare absolutionem ad reincidentia; quòd si etiam det, erit ferè absoluerè purè, & excommunicare sub conditione, ad quod faciendum nullam habet potestatem. Potest dare secundam, quoniam pœnitentibus ignorantibus se esse excommunicatos, passim dant Confessarij per illa verba, *Si forte teneris*. Per quam absolutionem absoluitur ab illa, vel illis excommunicationibus, in quas potestas Confessarij se extēdit; dummodò satisfecerit, vel sit eo animo, quòd satisfaceret, si sciret se esse excommunicatum. Terciam autem non potest dare, sine prævia satisfactione, si offensa sit manifesta: tunc enim non sufficit præbere cautionem. Po-

terit tamen, si dicat non offendisse; si verò dubitet vtrum offenderit, nō poterit absolvere ad cautelam, quando talis commissio absolutionis est à tali excommunicatione, quæ tractari potest commodè sine absolutione ad cautelam: si verò non potest commodè tractari, poterit absolvere. nu. 273. & in No. num. 278.

Hic Confessarius, cui committit Superior vt absoluat latronem ad cautelam in foro conscientie tantum, non tenetur citare partem; sed sufficit, quòd per confessionem pœnitentis constet illi, preces veritate niti: at verò Confessarius, cui simpliciter, vt simplici Confessario, committitur absolutio ad cautelam, in utroque foro debet accipere sufficientem cautionem: non tamen debet citare partem, nec audire excipientem de manifesta offensa, nisi aliquid plus vel minus faciendum præcipiatur: debet absolvere coram notario & testibus, vel saltem coram testibus. Ibidem, in fine. Forma verborum absolutionis ad cautelam, est, *si teneris vinculo excommunicationis, à quo te possum absolvere, absolvo te quatenus possum. c. 26. n. 10.*

Quan

Quando sit petendum iuramentum à pœnitente antequàm absoluat, vide Confess. III. lit. e. & t. Absolutio, I. t. f.

ABSOLVTIO IV.

Ab excommunicatione iuris.

A B excommunicatione incurfa ob A
 Apercussionem clerici aliqui pos-
 sunt absolui ab Episcopo: scilicet, I.
 morti propinquus. II. mulier. III.
 claudus, cæcus, vel quouis modo mē-
 bris suis captus. IV. diuturna ægri-
 tudine laborans. V. qui ante puber-
 tatem eam incurrit. VI. qui iudicio
 Episcopi non potest Papam adire.
 VII. adolescens, cui iter periculo-
 sum effec. VIII. pauper ea viuens
 arte, qua iter agendo non posset uti.
 IX. cui ob inimicitias iter est peri-
 culosum. X. filius familias existens
 in potestate patris, qui non potest
 adire Papam sine præiudicio patris.
 XI. seruus, nisi dominus consentiat.
 Hi oēs, & quilibet alij iustè impediri
 possunt absolui ab Episcopo, præmis-
 sa satisfactione, ac iuramento, quòd

impedimento cessante se præsenta-
bunt Papæ. cap. 27. num. 88. 89.

- B Tempus autem intra quod quàm
citò commodè possit se præsentrare,
relinquitur arbitrio boni viri in fo-
ro exteriori: in interiori autem, con-
scientiæ pœnitentis. Non tamen pos-
sunt isti absolui ab alio, qui sit infe-
rior Episcopo. num. 113. & 111.

XII. Sed & præter illos, qui ob
percussione clerici possunt ab Epi-
scopo absolui iusto cum impedimen-
to, possunt etiam ab eodem absolui
percutientes clericum, quando per-
cussio est levis. cap. 6. num. 8. & ca. 27.
num. 91.

Et quidem in præsentī non dicitur
percussio levis, eò quòd non sit mor-
talis, sed quia in comparatione alia-
rum magis mortiferarum, nec est
gravis, nec est mediocris. cap. 27. nu.
91. Quæ autem sit levis vel medio-
cris percussio, vide tit. Percussio, A.

- C XIII. Ianitor etiam, vel eius mi-
nister, qui vt custodiat fores, vel co-
hibeat homines, manus infert Cleri-
cis, absque intentione lædēdi, quam-
uis cum culpa; si tamen percussio sit
levis, vel mediocris, potest absolui ab
Episcopo. cap. 27. num. 91.

ACCEPTIO PERSONARVM, Quando peccat quis per huiusmodi acceptionem, vide tit. Simonia, I. lit. Q.

Quomodo vendi possint officia publica, vide tit. Officium.

ACEDIA.

ACEDIA est vitium inclinans ad **A**tristandum de bono spirituali diuino, quatenus est diuinum in eo qui tristatur. Estque ex genere suo mortalis. Eius filiae sunt quinque, Desperatio, Pusillanimitas, Torpor animae, Rancor, & Euagatio mentis. cap. 23. num. 124.

In materia Acediae frequenter inuenitur imperfectio voluntarij. Prælu. 9. num. 10. & in No. num. 11.

Peccat mortaliter peccato Acediae, **B** qui per eam omittit aliquod præceptum obligans sub mortali. cap. 23. num. 124. De tristitia Acediae, vide, Inuidia.

Circumstantia Acediae non est necessario confitenda. cap. 23. num. 125. §. 4.

ACTVS HVMANVS.

A ACTVS humanus est actus hominis voluntarius. Prælud. 6. num. 2. & in No. nu. 1. Potest esse metu factus. Ibid. num. 5. & in No. num. 4. & 5. Item & per concupiscentiam factus. Ibid. num. 8. & in No. num. 7.

Actus factus per ignorantiam aliquando est humanus, aliquando non. Non est humanus, quando concurrunt ignorantia rei, quam non tenebar scire, quod non sit affectata, vel desiderata, vel procurata, quod sit talis sine qua non fieret actus; citra hæc tria censebitur humanus actus. Præl. 6. num. 9. & in Nou. num. 8.

B Actus humanus est bonus vel malus. Et bonus quidem est ille, qui nulla lege ob se, neque ob eius circumstantias est prohibitus. Præl. 7. num. 1. Appellatur meritum. Ibidem.

Nullus actus voluntarius inuenitur indifferens in indiuiduo: si enim non fuerit bonus, erit malus: vnde actus deliberatus, qui non est bonus, est peccatum. Ibid. num. 27. & in Nou. num. 24.

Actus humanus bonus factus à

pecca

peccatore extra gratiam Dei, prodest ad implenda præcepta, ad excusandum à nouo peccato, ad illustrandam mentem peccatoris, vt citius suum malum agnoscat, & pœniteat; ad quærendas virtutes morales, ne peccatum nos suo pondere in aliud trahat; ad quærendam cordis lætitiā, ne Angelus custodiæ nos omninò deferat, ne tam citò à Deo puniamur, denique *dat bona terræ, cor facit humile, minuit tormenta gehennæ.* Præl. 7. num. 3. cap. 27. num. 269. & in Nou. nu. 267.

Actus humanus vnus & idem in C genere naturæ, potest esse nunc bonus, deinde malus. Præl. 7. num. 21. in No. num. 15. & cap. 23. num. 1. & cap. 27. num. 269.

Actus verò vnus & idē exterior, & etiam interior, non potest esse simul bonus, & malus. Præl. 7. num. 21. & in No. num. 15. 17. & capit. 23. num. 1.

Actus interior, & exterior malus D concurrens in vnum peccatum, sunt duo entia, & duæ res malæ in genere naturæ: sed in genere moris sunt vñ peccatum. Et tunc actus exterior malus mortalis necessariò est confitendus: non tamen est necesse confiteri

tunc

tunc actum interiorem: nam qui cōfitemur exterius, implicite confitemur interius. Ibidem. non tamen è contrà. Ibid. num. 24.

Actus interior mortalis, quem nō consequutus est actus exterior, necessario est confitendus. Ibidem, nu. 24. & in No. nu. 20.

Actus exterior malus est peccatū mortale, quando interior est huiusmodi. Ibid. num. 23. & in No. 19.

ACCUSATIO, ET

Accusator.

AD A R T V M ab aliquo, timore ne accusetur, ei qui iure accusare potest, non potest repeti, cap. 17. nu. 14. & in No. num. 15.

Accipiens pretiū pro accusatione iusta, ad quam tenetur, peccat mortaliter, si est notabile, & tenetur restituere danti. Si verò accipit ut desistat ab ea iniuste, quamvis grauius peccet, non tamen tenetur restituere pretium acceptum, bene tamen damnum illatum. cap. 17. num. 95. & in Nouo, num. 96.

Accu

Accusatio licita est, etiamsi fiat B
priuata vtilitatis causa, nec præ-
cedat secreta monitio. cap. 18. num.
30.

Per viam accusationis potest pro-
cedi contra aliquem, etiam nulla
præcedente infamia. ca. 18. num. 38.

Accusatus de vero crimine (secre- C
to tamen) non tenetur restituere fa-
mam, quā accusator amisit, eò quòd
illud non probauit, si illud confite-
ri non tenebatur. Imò quamuis te-
neretur confiteri, si non responderet
accusatorem calumniari, sed decipi,
nec, quamuis respondeat calumnia-
ri, si sibi non credatur, eò quòd Iu-
dices & reliqui credūt, accusatorem
non accusasse contra conscientiam
suam. cap. 18. num. 48.

Peccat mort. accusans in iudicio D
aliquem falsi criminis, vel si cūm
primū nouit esse falsum, non de-
sistit. cap. 25. num. 31.

Peccat mort. qui paciscitur, vel
trāsgit in causa criminali adulterij,
vel alterius criminis, in quo non est
infligenda pœna sanguinis: non ta-
men esiet mortale in foro conscien-
tiæ, si cessaret scandalum. num. 32.

Accusator, qui, vt discedat à lite E

iniusta, quicquam accipit, peccat cum obligatione restituendi. Qui ut vincat in causa iusta, utitur instrumentis, vel testimoniis falsis, peccat, non tamen tenetur restituere. Et qui omittit accusare aliquem, cuius delictum redundat in magnum damnum spirituale, vel temporale Reipublicæ, peccat mortaliter. num. 32.

ADIVRATIO

contra dæmonem.

PEC CAT m. adiurans dæmonem per modum obsecrationis, ut ab eo aliquid discat, vel auxilium accipiat. cap. 11. num. 27. & in No. num. 28.

Licitum est adiurare dæmones per modum coactionis, obstringendo eos Ecclesiasticis exorcismis: vel quando sine inuocatione ipsi dæmones adsunt, ut solent adesse in arreptitiis. Atque licet etiam tunc eos interrogare (sine prece tamen, & sine aliquo societatis pacto) ad aliquorum utilitatem. cap. 11. num. 27. & in No. num. 18.

Colloqui cum dæmonibus corpora hominū : obfidentibus , propter curiositatem, vel vanitatem, est peccatum veniale : quoniam nunquā licet illis cōiti, nisi tanquā inimicis. Ibidem.

A D V L T E R I V M.

AD V L T E R I V M est species & A circumstantia distincta à cæteris speciebus Luxuriæ , & ideò est necessario confitenda. cap. 6. num. 5. & in No. num. 4.

Adulterium est, habere copulam cum coniuge alterius. capit. 16. num. 3. & hoc, quamvis sit separata à marito per diuortium, quoad thorum vel cohabitationem. capit. 22. num. 46.

Coniugatus , qui adulterat cum aliena coniugata, tenetur vtrumque explicare in confessione. cap. 6. num. 5. & in No. num. 4.

Adulterium viri grauius est quā B fœmina, secundū vnam considerationem, & leuius secundū alteram. Grauius, quia maioris vigoris ratione vtitur, & melius potest resistere;

debétque suam vxorem virtute vincere, camque suo exemplo regere. Est tamen grauius adulteriũ fœminæ, eò quòd ipsa facit prolem de suo patre incertam, & maius scandalum generat. cap. 16. num. 23. & in Nou. num. 24. cap. 16.

C Mulier coniugata, quæ fingens se prægnantem, accipit filium alienum, & quæ suscepit filium ex adulterio, quamuis illum tribuat marito, absolui potest, licet talis filius participet hæreditatem ac si esset legitimus. cap. 16. num. 43. 44. Dummodò ipsa non possit aperire veritatem sine periculo vitæ, vel famæ. num. 45.

Quòd si cessat huiusmodi periculum, & ipsa credit sibi adhibendam esse fidem, tenetur reuelare. num. 46. Similiter si credit filium spurium sibi daturum fidem, & relicturum fratribus legitimis totam hæreditatem, tenetur filio reuelare secretum. num. 46.

Quando verò nõ tenetur reuelare, vel sua reuelatio non est sufficiens, tenetur resarcire filiis legitimis meliori modo, quo potuerit. Ibidem.

D Tenetur etiam resarcire huiusmodi damnum ille, qui coniugatæ tra-

didit

didit filium ad supponendum. Ibidem, num. 48.

Tenetur etiam adulter, si credit, aut credere debet, esse suum. Tunc autem non tenetur id credere, quando mater est levis, & solita cum aliis adulterari, vel quia ipsamet dubitat, utrum sit filius adulteri, vel mariti. Nec ipse facile debet credere, se ad id obligatum, cap. 16. num. 49. §. interrogatus, in No. num. 48. 49.

Si autem credit esse suum filium, tenetur patri putativo restituere impensas, quas in illo nutriendo fecit. Et etiam hospitali, si apud illud expositus fuit. Insuper & patri putativo tenetur restituere dotem, aut sponsalitiā largitatem, si quam dedit ei, & filiis eius id quod de patris hereditate habuit. num. 48. & in No. nu. 49.

Tenetur autem restituere patri putativo si vivit, non quantum valet hereditas, sed iuxta prudentis & boni viri arbitrium, consideratis considerandis. Sed post mortem eius si hereditas est iam acquisita inter spurium & eius fratres legitimos, tenetur spurij pater, vel persona ad id obligata, quantum valet hereditas

filij sui, restituere cæteris. Quod si ista persona sit in articulo mortis constituta, & tunc velit restitutionem facere, poterit filij sui fratres legitimos meliorare, de illa bonorum suorum parte, quam iuxta leges suæ regionis potest liberè cuicunque volet relinquere. Ibidem, num. 48. & in No. num. 50. vsque ad finem. Ratio autem, ob quam adulter tenetur ad restitutionem, est, quia licet non sit causa proxima huius damni, tamen est satis propinqua. Et vt aliquis teneatur de damno, non requiritur esse causam proximam. num. 48 & in Nouo, num. 49.

F Præterea quoniam adultera tenetur ad huiusmodi restitutionem, & tamen non est causa propinquior damni, quam adulter. n. 48. & in Nouo, 49.

Quod si adultera non possit restituere hæreditatem filiis legitimis, nisi detegendo marito adulterium, non tenetur restituere. cap. 27. num. 90. §. 8. Rationem huius vide titul. Bona hominis.

G Coniugata habens filios ex adulterio, potest testari, quia potest appellare eos filios, non vocando eos

legiti

legitimos: vel potest eos vocare legitimos sine mendacio, intelligens intra se esse tales secundum communem estimationem. cap. 16. num. 48.

Filius spurius, qui iam in hereditatem successit, quomodo restituet, aut quid debeat facere, vide tit. Filius.

Adulterans coniux quomodo perdat ius exigendi, aut petendi debitum, aut si sit bigamus ex redditione coniugi adultero, vide tit. Matrimon. x. lit. P. & xiv.

Quando potest maritus accusare uxorem adulterij, & quando non, vide tit. Matrim. 10. §. 9 De pœnis adulterorum, vide tit. Concubinaris.

ADVOCATUS.

ALIVANDO enetur pauperib⁹ A
patrocinari sine stipendio. cap.
25. num. 24. & 29. §. 5.

Advocatus peccat mort. exercens officium cum non sit idoneus, vel defendens causam, quam scit iniustam: & tenetur damna restituere parti adversæ, & etiam suæ, si eam non admonuit. Idem si reputat magis cau-

sam esse iniustam, quàm iustam. Non tamen debet id aduersario indicare. Poterit tamen patrocinari, si causa est dubia propter varias opiniones. cap. 25. num. 28.

Peccat mort. aduocatus, qui notabili sua negligentia, vel ignorantia causam iustam perdit, cum obligatione restituendi damna, & interesse, si pars ignorat imperitiam eius; alias secus, nisi sit dolo, vel lata culpa. n. 29.

Peccat mortaliter aduocatus, qui facit vt aduersarius amittat iustam causam, vel petit superfluas dilationes. Potest tamen occultare id, quod ius suæ partis impedire posset, & honestè simulando suum aduersarium fallere. Ibid.

Peccat etiã mort. indicando aduersario secreta notabilis momenti suæ partis, & tenetur damna restituere. Ibid.

Item recipiens stipendium excedens. Conuentio autem de stipendio non est facienda in medio, sed in principio, aut fine litis, peccatque conueniens de quota litis parte. Idẽ si paciscitur, vt victa parte, tantum sibi soluatur. num. 30.

Peccat,

Peccat, qui ut vincat in causa iusta, utitur instrumentis, vel testimoniis falsis, non tamen tenetur restituere. num. 32.

Æ T A S.

IN defectu ætatis ad ordines solus Papa dispensat. cap. 27. num. 102.

Ætatis annus à iure statutus ad ordines suscipiendos, sufficit inceptus. cap. 25. nu. 116. Atque de ætate ordinandorum, vide tit. Ordo II. lit. E.

Ab obtinendum beneficium, non sufficit ætas ante decimumquartum annum. num. 135.

Ad dignitatem Ecclesiasticam, vel personatum non habentem curam animarum, requiritur ætas viginti-duorum annorum. Ad canonicatum verò requiritur ætas sufficiens, ut intra tempus præfinitum possit ordinari ordine sacro requisito. num. 135. & 136. quæ magis explicatur tit. Beneficium, 3. lit. B.

In cathedralibus omnes canonicatus habent annexum ordinem presbyterij, diaconatus, vel subdiaconatus. num. 136.

AFFINITAS, vide tit. Matrimonium, x. §. 4.

ALLEA. Vide, Ludus.

ALIMENTVM.

ALIMENTA filiorum usque ad triennium pertinent ad matrem; post verò ad patrem. cap. 14 num. 17. vide etiam plura tit. Filius, lit. H.

De alimentis vxoris separata à marito, vide tit. Maritus, lit. H. & tit. Dos.

De alimentis vxoris & filiorum usurarij, aut nimium debetis, vide tit. Usura, 6. lit. F. & tit. Restitutio, 8. §. 1.

ANCILLA. Vide tit. Seruus.

ANGELVS.

RVDES credentes Angelos esse corporeos, regulariter excusantur à pertinacia, & à culpa. Præl. 1. num. 10. §. 9. & in No. num. 15. & 16.

A N I M A.

ANIMA rationalis est substantia per A se subsistens, incorporea, immortalis, creata quidem à Deo ex nihilo, cum infunditur corpori. Præl. 1. num. 1.

Peccāt mort. qui culpabiliter credunt, animam esse corpoream, vel corruptibilem, vel creati ab Angelis, vel creati ante corpus. num. 2. 3. 4.

Anima rationalis est verè ac per se forma corporis humani: & cōtrarium asserere, aut in dubium vertere, est hæresis damnata ab Ecclesia. nu. 4. & in No. num. 5.

Anima rationalis est capax & apta **B** ad consequendam beatitudinē æternam per gratiam Dei, & per bona opera. num. 4. 5. & in No. num. 6. 7. 8.

Animæ autem potentie vegetatiue sunt tres: nutritiua, quæ conseruat corpus: augmentatiua, quæ auget, & perficit illud: generatiua, quæ simile sibi producit Præl. 2. n. 1.

Eius potentie sensitiue exteriores sunt quinque, visus, auditus, gustus, odoratus, tactus. Interiores autem sensitiue sunt quatuor: Sensus communis, qui ab exterioribus sibi tradi-

ta recipit, cognoscit, & indicat: Imaginativa seu cogitativa, quæ c recepta servat: Estimativa, quæ recipit intentiones, quas animal naturaliter recipit: Memoria, quæ sic percepta servat. num. 3. 4.

C Animæ potentia appetitiva siue sensualitas, diuiditur in concupiscibilem, & in irascibilem Prælud. 2. num. 4. 5.

Passiones autem Animæ, ex quæ principales, sunt quatuor; Gaudium scilicet ac Tristitia, ad concupiscibilem; Spes verò & Timor, ad irascibilem pertinentes. Ira quoque passio est contrariam non habes nisi priuativè. Aliæ verò passiones Animæ minus principales sunt, amor, odium, desiderium, seu concupiscentia, reluctatio, seu renutus, delectatio, & dolor, quæ sunt in potentia concupiscibili. In irascibili autem sunt, desperatio, audacia, spei & timoris contraria. Præl. 5. num. 2. & 3.

D Obiectum potentie concupiscibilis est bonum vel malum absolute consideratum. Obiectum verò irascibilis est bonum, vel malum ratione arduitatis, vel difficultatis consideratum. num. 3.

De his passionibus quando sit peccatum, aut quomodo de illis confitendum, vide tit. Passio.

Potentia rationales animæ sunt, Intellectus & voluntas. Præl. 3. nu. 1.

Peccat mort. qui culpabiliter credit non esse liberum arbitrium, vel illud sufficere ad merendam gratiā de condigno, vel gloriam. num. 10. & 11.

Concil. Trid. definiuit circa liberum arbitrium hæc sequentia, sess. 6. à can. 1. & c.

I. Si quis dixerit, hominem suis operibus, quæ vel per humanæ naturæ, vel per legis doctrinam sunt, absque diuina per Iesum Christum gratia posse iustificari coram Deo, anathema sit.

II. Si quis dixerit, ad hoc solū diuinam gratiam per Christum Iesum dari, ut facilius homo iuste viuere, ac vitam æternam promereri possit, quasi per liberum arbitriū sine gratiā utriusque, sed agere tamen, & difficulter possit, anathema sit.

III. Si quis dixerit, sine præueniente Spiritus sancti inspiratione, atque eius adiutorio, hominem credere, sperare, diligere, aut pænitere posse, sicut oportet, ut ei iustificationis gratia cōstra-

tur, anathema sit.

IV. Si quis dixerit, liberum hominis arbitrium à Deo motum, & excitatum, nihil cooperari assentiendo Deo excitanti, atque vocanti, quo ad obtinendâ iustificationis gratiam se disponat ac præparet, neque posse dissentire, si velit, sed veluti inanime quoddam nihil omnino agere, merèque passivè se habere, anathema sit.

V. Si quis liberum hominis arbitriū post Adæ peccatum amissum, & extinctum esse dixerit, aut rem esse de solo titulo, imò titulum sine re, figmentum denique à Satana inuectum in Ecclesiam, anathema sit.

VI. Si quis dixerit, non esse in potestate hominis, vias suas malas facere, sed mala opera, ita ut bona, Deum operari, non permissivè solum, sed etiam propriè, & per se, adeò ut sit proprium eius opus non minus proditio Iudæ, quàm vocatio Pauli, anathema sit. Præl. 3. num. 10. 11.

Possumus quidem nos mala facere per solum nostrum arbitrium, bona verò, quæ sufficiant ad vitam æternam consequendam, non possumus sine gratia Dei. Præl. 3. n. 11.

Quibus addendum, quòd etiam ad

per

perstandum in gratia iam quaesita, & perseverandum in ea usque ad finē, egemus speciali auxilio Dei, & contrarium asserere, est haereticum. sicut declaravit Cōcil. Trid. sess. 6. can. 13. & 22. Præl. 3. num. 12.

Animæ habitus qualitas stabilis, inherens essentia ipsius, vel alicui potentia eius, inclinans eam ad aliquid agendū. Præl. 5. num. 7. & in No. num. 12.

Et est duplex, infusus & acquisitus. Infusus est, quem infundit Deus. Acquisitus, qui producit ab actibus frequentatis. Qui si sint boni habitus, acquisitus est bonus, si verò mali, ille etiam malus. Ibidem, num. 7. & in No. num. 13.

A N N V S.

A N N V S & tempus, posita in accusativo, irregulariter intelliguntur de tempore perfecto, & completo. Secus, quando ex aliqua coniectura quod fauoris, constat, scilicet intelligatur de incepto. & sic exigebat ius antiquum. Quod non est mutatum nunc, quamvis Concil. Trid. mutauerit numerum annorum sacris ordi-

nando

nandorum: nam etiam nunc intelligitur de anno incæpto. cap. 25. num. 116.

A P O S T A S I A à Fide.

QVI metu finxit exterius se apostatasse à fide, non est excommunicatus in foro interiori, peccat tamen mortaliter. cap. 11. num. 25. & in No. num. 27.

De apostata à religione, vide tit. Religiosus, 3.

A P P E L L A T I O.

APPELLATIO non suspendit excommunicationē, interdictū, vel suspensionem præcedentem, bene tamē subsequenter. cap. 27. nu. 165.

In causa visitationis, correctionis, habilitatis, & inhabilitatis, ab Episcopo, seu illius Vicario generali, ante definitivam sententiam ab interlocutoria, vel alio gravamine, non appellatur. cap. 25. num. 15. Hoc tamen solum intelligi videtur in causis cri-

mina

minalibus, quæ tractantur coram Episcopo, vel eius Vicario generali; non tamen in eis quæ tractantur coram inferioribus, vel coram delegatis à Papa, Legato, vel Episcopo. Ibidem.

Iura remouentia vel admittentia appellationem in aliquot casibus, vt in plurimum procedunt in foro exteriori. Nam in interiori Iudex peccat non admittendo appellationem. Ibidem, dicto 3.

Qui sciens se iuste condemnatum, appellat ad dilatandam executionem, peccat, & tenetur restituere damna & interesse. n. 39. Quando teneatur Iudex admittere appellationem, vide tit. Iudex.

ARCHIDIACONVS.

ARCHIDIACONVS debet esse magister seu Licentiatus in Theologia vel Iure Canonico: nec sufficit esse in ciuili, medicina, vel artibus. Vocatur autem hoc in loco Archidiaconus, qui est caput Capituli, & primus post Pontificem, qui in Hispania in Ecclesiis secularibus vocatur Decanus, & in regularibus, Prior. cap. 25. nu. 135.

ARGUMENTATIO in cōmuni, vide
tit. *Disputatio*.

ARGUMENTATIO iuridica. Argu-
mentum à contrario sensu firmissi-
mum est in iure. *cap. 27. num. 221.*
& in *Nouo, 222.*

ARREPTITIVS, vide, *Adiuratio*.

A R S.

NON peccant mortaliter exercen-
tes artes mechanicas, quarū vñs
indifferens est, licet plures illis abu-
tantur venialiter; inò licet mortali-
ter abutantur. *cap. 14. num. 31. lit. K.*
§. 22. & 23. & in Nouo, nu. 43. eodē §.
ARTICVLVS Fidei, vide, *Fides*.

ARTICVLVS MORTIS.

ARTICVLVS mortis ille est, in quo
cōmuniter homines moriuntur,
nempe probabile naufragium, præ-
lium imminēs, grauis & acuta febris,
tempus pariendi in ea quæ vel nun-
quàm peperit, vel experta est partus
difficiles. *cap. 2. num. 8. & in No*
num. 9.

Non

Non solum dicitur articulus mortis ille, in quo quis moritur, sed etiā, in quo probabiliter timetur mors. cap. 26. num. 31.

Articulus mortis, & periculū mortis idem sunt, quoad iura faciētia facultatem absoluendi in eis. cap. 27. num. 271. §. 7. & in No. num. 272.

De casu reservatione circa articulum mortis habentur ex iure hac sequentia. I. ex c. si quis suadente: In articulo mortis simplex Sacerdos fit quoad hoc velut summus Pontifex. II. Ex Conc. Trid. sess. 14. ca. 2. In articulo mortis omnis Sacerdos quoslibet pœnitentes à quibuslibet peccatis & censuris absolvere potest. & ca. 7. In Ecclesia Dei custoditū fuit semper, vt nulla sit reservatio in articulo mortis, atque ideo omnes Sacerdotes quoslibet pœnitētes à quibusuis peccatis & censuris absolvere possunt. cap. 26. num. 26. in Nouo, & cap. 27. num. 91. & num. 271. §. 5. & 6.

Vnde in articulo mortis quilibet Sacerdos Catholicus non præcisus, id est, non hæreticus, nec schismaticus, nec excommunicatus, interdictus, aut suspensus, potest absolvere. cap. 4. nu. 1. cap. 26. num. 26. in Antiquo. Sed c.

27.num.271.§.7. correxit hanc sententiam,& clarius & ferius in Nouo, ca.26.num.26.dicens,quòd,excepto hæretico, omnis Sacerdos simplex, etiam excommunicatus & denuntiatus,etiam interdictus,& suspensus notorius,& schismaticus,qui nō sit hæreticus,potest in articulo mortis absolvere ab omni peccato,& censura. cap.26.num.26. cap.27.num.272.§.7. Quia huiusmodi Sacerdoti nō tollitur quoad tale tempus iurisdicção saltem habitualis, quam habet iure diuino.Sed nullo modo potest in tali articulo absolvere clericus non Sacerdos etiam sacris initiatus, & multò minùs laicus.cap.27.nu.271. §.6.& 7.

Potest tamen Sacerdos etiam Religiosus licitè, ac validè absque facultate Prælati absolvere a quibuscunque casibus in mortis articulo. cap.4.num.1.

Infirmus, qui in aliqua infirmitate usus est indulgentia Bullæ concessa pro articulo mortis, non potest eadem uti in alia infirmitate; nisi id explicet Bulla.cap.26.num.31.

ASSECVRATIO.

M^{VTVANTI} pecuniam, ei, qui vult eam traicere per loca periculosa, & verè vult eā assecurare, licitum est eam assecurare aliquo iusto pretio. ca. 17. n. 283. lit. A. & in No. nu. 284. 285. de quo plura tit. Vtura, 3. quoad mutuum.

ASTROLOGIA, vide, Superstitio.

ASTVTIA.

EST vitium inclinans ad querenda bona per media mala: opponiturque prudentiæ. c. 23. num. 77. Habetque duos ministros, dolum scilicet, qui est circumuentio mala tam verbo quam facto, vel utroque modo facta ad decipiendum; & fraudē, quæ est eadem circumuentio mala, sed facto tantum habita, inestque dolo. Ibidem.

Per astutiam verò, & eius ministros peccat, qui contrahendo vel quasi contrahendo afficit alium damno notabili per commutationem rei minoris valoris, vel pretij minoris pro

alia maioris, vel pretio maiori. cap. 23. num. 77.

ATTRITIO.

A ATTRITIO, si cognoscatur quòd non est contritio, nec sit propter Deum, sed propter infamiam, non sufficit ad delendum mortale, etiam cum Sacramento pœnitentiæ. cap. 1. num. 37. & 43. lit. A. & in Nouo, num. 34. 42.

Sufficiet tamen aliqua attritio, quamuis non putetur contritio, dummodò putetur expresse, vel tacite sufficere cum Sacramento. num. 43. B. & in No. num. 42. vel putetur contritio, aut saltem non putetur non contritio. Ibidem.

B Attritio propter solam pœnam inferni non sufficit ad delendū mortale etiam cum Sacramento. nu. 43. D. & in No. num. 44. Vbi additur, intelligendum, Si nullus actualis, vel virtualis amor Dei, vel odium peccati, quatenus est offensa Dei, illam comitetur.

Attritio autem solo metu pœnæ, seu infamiz, &c. non est mala. cap. 1. num. 11. & in No. num. 8. & 34.

Pœnitentia de peccatis imperfecta, & debitis carens circumstantiis, nuncupatur attritio, & non contritio. Quæ attritio est duplex: una, quæ est dolor de peccatis, sed nō est omnino propositum abstinendi. Altera, quando est dolor & propositum, sed non detestatur peccatum vt summū malum. n. 36. & in No n. 33.

Attritio ergo quando est dolor, D sed non includit omnino propositū abstinendi, non delet peccatum mortale etiam cum Sacramento: imò est peccatum cum ea accedere ad Sacramētū. cap. 1. n. 37 & in No. nu. 34.

Attritio verò, quæ includit dolorem, & propositum abstinendi, quāuis non sit detestatio peccati tāquam summi mali, sufficit ad confessionem validam & formatam. num. 37. & in No. num. 35. Debet tamen reputari contritio, vel saltem quòd non putetur non contritio. num. 39. & 43. lit. A. & in No. num. 37. 42.

Attritio non fit contritio per Sacramentum. Attamen virtute Sacramenti attritus fit contritus. num. 41. & in No. num. 38.

Ad Baptisum non sufficit quivis dolor de peccatis: sed requiritur quòd

fit propter Deum, & de peccato, quatenus est offensa Dei. num. 39. & in No. num. 37. item cap. 11. nu. 37.

AVARITIA,

AVARITIA est vitium inclinans ad inordinatum appetitum pecunie. Et opponitur liberalitati per defectum appetitus dandi, sicut è contrario prodigalitas opponitur eidem liberalitati per excessum appetitus dandi. cap. 23. num. 69.

Auaritiæ filię sunt, Duritia cordis, Inquietudo mentis, Violentia, Fallacia, Periurium, Fraus, Proditio. num. 75. & in No. 72.

Quando Auaritia opponitur tantum liberalitati, sine damno alterius, est de se venialis tantum; quando verò adiungitur ei aliqua circumstantia mortalis, ipsa quoque auaritia est mortalis. Eadem distinctio facienda est de prodigalitate. cap. 23. num. 75. & in No. num. 70 & 73.

Accumulare diuitias ad providendum futurae necessitati, maxime ad collocandum filios matrimonio, non est vitium, sed prudentia. Imò nec ad

collocandū se in altiorem statum. n.
74. & 75.

AVGVRIVM. vide, Superstitio.

BAPTISMVS I.

BAPTISMVS est Sacramentum aqua A
naturalis, qua unus ab alio in nomi-
ne Patris, & Filij, & Spiritus sancti
cum debita intentione abluatur. cap.
22. n. 5.

Baptismus est ianua reliquorum
Sacramentorum, sine quo fit homo
incapax eorum. num. 8. Vnde chara-
cter Ordinis de necessitate Sacramē-
ti requirit characterem Baptismi: nō
tamen characterem Confirmationis.
num. 9. §. 5. Item Confirmatio præ-
requirit Baptismum. num. 8.

Solus Baptismus aquæ est propriè B
Baptismus: sanguinis verò & flaminis,
metaphoricè tantum. Baptismus au-
tem sanguinis dicitur ille, qui fit per
martyrium: flaminis verò, per pœni-
tentiam sine copia baptizandi. nu. 5.

Peccat mortaliter, qui est in causa,
vt aliquis sine Sacramento Baptismi
decedat. num. 6. §. 4.

Conciliū Trid. sess. 7. cap. 14. à can.

1. usque ad cano. 54. damnat sub anathemate dicentem, Baptismum Ioannis fuisse tanta virtutis sicut Baptismus Christi: vel aquam naturalem non esse necessariam: vel quod Ecclesia Romana non docet veram doctrinam de Baptismo: vel non valere Baptismum ministratum per infidelem, etiam cum intentione faciendi quod facit Ecclesia: vel non esse ad salutem necessarium: vel baptizatum non posse amittere gratiam, si vult credere, vel non obligari ad aliam legem praterquam credendi: vel per Baptismum tolli vota post eum emissam: vel per memoriam eius condonari: vel peccata post eum admissa fieri venialia: vel apostatam baptizatum esse rebaptizandum, si reuertatur ad fidem: vel neminem esse baptizandum ante aetatem in qua Christus baptizatus est: vel paruulos non esse baptizandos: vel postquam adoleuerint, esse rebaptizandos. c. 22. num 6.

Peccat mortaliter qui credit aliquid de praedictis erroribus damnatis, etque haereticus, si pertinaciter credat. Et, si verbo vel scripto id expresserit, est excommunicatus per Bullam Coenae. Ibidem.

BAPTISMVS II.

Quoad materiam & formam.

MATERIA Baptismi est sola aqua A naturalis. cap. 22. num. 5. & sufficit quæcunque pars aquæ, quantumuis modica: item ad hoc vt aliquis sit verè baptizatus, sufficit quòd quantulacunque pars eius tangatur aqua quantumlibet modica. Vnde optimè faciunt, qui, cum difficilè parit mulier infantè, & timetur de eius morte, antequàm totus exeat, baptizant infundendo aquam in illam partem quam peperit, & quæ apparet foris. Additum in No. c. 22. nu. 7. 6. 8.

Benedictio vel consecratio aquæ B non est de necessitate Sacramenti. num. 8.

In forma Baptismi necessaria est inuocatio expressa totius S. Trinitatis, dicens, *Ego te baptizo in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, Amen.* Illa verba *Ego, & Amen*, sunt tantùm de necessitate præcepti, & non de necessitate Sacramenti. Vnde qui C illa duo verba nō exprimit baptizando, peccat quidè, sed Baptism valet. n. 2. & 5. Imò circa illud verbū, *baptizo*, cōsuetudo fecit vt à Græcis in tertia

persona exprimaturs dicentibus, baptizetur: & à Latinis, baptizo, in prima: & seruanda est, & valet Baptismus. n. 83. in fine.

BAPTISMVS III.

Quoad ministrum.

A BAPTISMVS à quocunque siue viro, siue fœmina, vel fideli, vel infideli, collatus cum intentione faciendi quod facit Ecclesia (quamuis baptizans eum pro ludicro habeat) valet. cap. 22. num. 7.

Nemo se ipsum baptizare potest. num. 5. Peccat autem mortaliter, qui non confert Baptismum perenti in articulo mortis: aut qui est in causa, vt quis sine Baptismo moriatur. nu. 6. Item peccat mortaliter, qui existens in mortali baptizat. nu. 6. §. 4. requiritur enim, vt debitâ de omnibus suis peccatis mortalibus contritionem habeat, vel attritionem, quæ putetur esse contritio. Qui dolor generalis puncto temporis haberi potest. num.

B 2. Verum est, quod clericus, qui peccato mortali irretitus, baptizat in extrema necessitate, non peccat. cap. 25. nu. 72. §. 10.

Peccat

Peccat verò mortaliter mulier ob-
stetricis officio fungens, quæ debitā
baptizandi formam ignorat. cap. 22.
n. 6.

Peccat etiam mortaliter, qui cū
nō sit presbyter, baptizat absque ne-
cessitate. Item laicus, qui etiam in ne-
cessitate baptizat præsente presby-
tero, & mulier præsente viro, & infi-
delis præsente fidei, nisi aptior sit im-
peditus. cap. 22. num. 7.

Peccat item mort. qui baptizat si- C
ne forma, & materia substantiali, vel
sine intentione actuali vel virtuali
faciēdi quod facit Ecclesia, & Baptis-
mus est iterandus. Item, qui durante
prolatione verborum substantialium
non intingit aqua, sed solum ante,
vel post. Non tamen requiritur, vt
ablutio concurrat cum verbis in vilo
instanti prolationis. Item, qui absque
iusta necessitate baptizat alterius
parochianum sine facultate Parochi,
ve Superioris eius, non tamen est
ipso facto excommunicatus, quam-
vis sit religiosus, sicut foret ob admi-
nistrationem aliquorum aliorum Sa-
cramentorum. Ibidem.

Peccat etiam mort. qui baptizat D
quem certò scit esse baptizatum, &

est irregularis. cap. 25. num. 75. cap. 27. num. 246. vide, Irregul. 8. 9.

Secus de eo qui probabiliter dubitās, baptizat iam baptizatum. Atque tunc debet baptizare sub cōditione, *si non es baptizatus, ego te baptizo*, &c. Tunc autem est ignorantia probabilis, quando adhibita debita diligentia, non potest cognoscere vtrum ille sit baptizatus: non tamen est talis ignorantia, quando scit illum esse natum ex parentibus Christianis, & educatum inter Christianos (qui infantem recenter natum baptizant) debet enim credere eum esse baptizatum. c. 27. num. 246.

Parochus non debet rebaptizare baptizatum ab obstetrice, donec cognoscat ex ea quomodo baptizauit: & si videat illam recte baptizasse, nō rebaptizet, ne sub conditione quidem, sed suppleat reliqua omnia. Quod si aliquis ante premissam hanc diligentiam rebaptizet bona fide, sub conditione, peccabit quidem, sed non erit irregularis in foro interiori, nec in exteriori. Ibidem. Peccat mor. qui in Baptismate vngit chrismate veteri eum qui erat extra periculum mortis. c. 27. nu. 7. §. 8. & c. 25. nu. 75.

BAPTISMVS IV.

Quoad suscipientem & patrinū.

PECCAT mort. adultus qui baptizatur impœnitens. cap. 22. num. 6. 6. 4. idem de illo qui permittit se rebaptizari; nisi excusetur ignorantia, de qua in tit. præcedenti dictum est. cap. 27 num. 246.

Quæ contritio sit necessaria ad Baptismum, vide tit. Attritio, lit. E. & copiosius tit. Pœnitentiæ Sacramentum, lit. C. D.

Ex Baptismo nascitur quædam cognatio spiritualis inter baptizantem, & baptizatum, baptizatiq; patrem & matrem, & inter patrinum & baptizatum, eiusq; patrem & matrem. Vide tit. Matrimonium, X. 6. 5. littera B. C.

BAPTISMVS V.

Quoad ritum.

EXORCISMVS, Catechismus, oleū A & chrisma, & alia, quæ exercentur & fiūt in Baptismo solēni, nō sūt de necessitate Sacramēti, sed præcepti.

Vnde

Vnde peccat presbyter, qui extra necessitatem baptizat sine exorcismo, & alia solemnitate debita, vel cum illis extra Ecclesiam, præterquam Principum filios. cap. 22. num. 7. Ad baptizandum autem sine solemnitate non est sufficiens necessitas, recens natiuitas pueri: nam grauiter peccaret qui hoc peteret à ministro. Ibid.

B Ex actu Catechismi & exorcismi Baptismalis oritur alia cognatio spiritualis minor quam illa, quæ ex Baptismo, quæ impedit & non dirimit matrimonium. num. 40. vide etiam tit. Matrimonium, X. §. 6. lit. D. E.

Clericus ante presbyterium solemniter baptizans est irregularis. cap. 22. num. 7.

C Peccat mortaliter, qui vngit baptizatum Chrismate, aut oleo præcedentis anni sine necessitate. cap. 22. n. 7. §. 8. & c. 25. n. 75. Cum verò Sacerdos vngit baptizatū, nō in fronte, sed in vertice capitis, ungere debet Chrismate. cap. 22. num. 8.

BEATITUDO.

BEATITUDO consistit in actu intellectus. Estque explicitè, & sub

pœna peccati mortalis, credendum,
esse beatitudinem, & vitam æternam,
& mortem æternam ei contrariam.
Præl. 4. nu. 5. & 19. in No. nu. 5. & 25.

Beatitudo debet actualiter consi-
derari aliquando sub mortali, ali-
quando sub veniali. Præl. 4. num. 19.
in Antiquo: nam in Nouo demptum
est.

Peccat mort. & hæreticus, qui cre-
dit beatitudinem non esse perpetuâ,
aut consistere in deliciis carnis, aut
credit alios errores circa beati-
tudinem damnatos ab Ecclesia. Ibi-
dem, num. 20. in Antiquo. Sed in
Nouo sparsim per diuersos numeros.

BELLVM.

PECCAT mort. qui proficiscitur in
bellum, quod scit esse iniustum.
Et quando pergit solo intuitu stipen-
di, nil attendens, an sit iustum, vel
iniustum, siue sit subditus, siue non.
Et qui quamuis sciat esse iustum,
pergit tamen cum intentione prin-
cipaliter occidendi inimicos, aut
prædia deuastandi. cap. 15. num. 15.
Subditus potest in bellum proficisci

impe

imperio domini, etiam si nō prae-
dicetur, an sit iustum. Ibidem.

B E N E D I C T I O .

A B E N E D I C T A corporalium & sacra-
rum vestium de iure pertinent ad
Episcopum, sed ex privilegio ad pro-
vinciales, custodes, & Guardianos Mi-
norum pro suo ordine, ac moniali-
bus. cap. 25. num. 84.

Benedictio & consecratio Eccle-
siae, altaris, vasorum, ornamentorum,
aquae baptismatis, & aquae benedictae,
&c. vocantur spiritualia statuta, &
Sacramentalia, vel Sacramentalibus
annexa, quibus Sacramenta paran-
tur, conficiuntur, & conservantur. ca.
23. 99. post medium.

B Calix sacratus, ornamenta sacra,
& alia huiusmodi benedicta habent
maiores partem rei temporariae,
quae est ipsa materia; & minorem
spiritualem, quae est illorum benedi-
ctio, & consecratio. Ibid. §. 3.

C Benedictiones solemnes rerum, &
personarum, quales sunt consecratio
Ecclesiae, altaris, virginum, catechismus,
exorcismus, ordinum, & aliae similes, nō

debent

debent reiterari, ne vili pendantur. Ibid. n. 83. longè post medium.

Omissio benedictionis mensæ communiter est venialis, & à nemine inter magna peccata numeratur. cap. 25. num. 111. §. adde tamen.

Benedictio nuptialis, vide, Matrimonium, xv. & tit. Sacramentalia.

B E N E F I C I U M I.

In communi.

BENEFICIA Ecclesiastica vocantur, & sunt spiritualia statuta, instituta quidem ab Ecclesia potestate supernaturali sibi data. cap. 23. num. 99. A

Beneficium & ius patronatus in hoc differunt, quòd ius patronatus nil aliud spirituale requirit in habituro illud, quàm Christianismum: Beneficium autem requirit in habituro illud, aliquid spirituale ultra Christianismum: est tamè vtrumque quid spirituale, & spiritualibus annexum, institutū ab Ecclesia virtute potestatis diuinitus acceptæ. n. 99. §. 2.

Omnia beneficia Ecclesiastica siue sint iuris patronatus, siue patrimonialia, siue præstimonialia, siue

commenda, siue præceptoræ, sunt iura spiritualia. Vnde nemo potest illa erigere, & construere, nisi Papa vel alius, qui mediata vel immediate acceperit potestatem ad id ab ipso Papa. Et similiter nullus, neque Imperator, neque alius Princeps, potest illa, vel vllum ex illis, etiam quam minimum, erigere, aut extinguere, nisi eandem habuerit potestatem, mediata vel immediate acceptam à Papa. Quod est de fide. cap. 27. num. 13. Additum in Nouo.

Quare obediendum est Papæ, statuenti aliquid in detrimentum beneficiorum patrimonialium Castellæ: & contrarium dicere sapit hæresim Anglicanam. Additum ibidem.

Beneficium vacans per mortem Commendatarij, eo modo vacat, sicut vacabat eo tempore, quo fuit commendatum. cap. 25. num. 127.

B E N E F I C I V M II.

Quoad conferentem & collationem.

A B E N E F I C I J collatio facta à Papa, ei quem scit esse inhabilem sua

lege

lege humana, valet, licet non dicat
se dispensare: non tamen facta ab
Ordinario, etiam in casu quo potest
dispensare. Prælud. 9. num. 13. & in
No. num. 15.

Hoc autem vltimum limitandum
est, quando impedimentum est iuris
communis; secus, si sit constitutionis
Synodalis. Præl. 9. num. 14. 15. & in
Nouo, num. 16. 17. & cap. 25. num.
74.

Utrum collatio facta excommuni- B
cato, vel irregulari, valeat, vide in tit.
sequenti.

Nulla collatio beneficij purè facta
sine conditione, pendet: statim enim
valet, vel est nulla, secundum ius an-
tiquum. Quod ius potest tolli per
nouam, ca. 23. num. 104. circa me-
dium.

Concessio facta alicui conferendi
beneficia personis idoneis non ex-
pressis, non expirat re integra morte
concedentis, secus, si exprimantur
personæ. Additum in No. ca. 23. nū.
252. De eo qui confert beneficium
vni, & postea mutata voluntate
confert alteri, vide in titulo, Col-
latio.

BENEFICIUM III.

*Quoad procurantem, recipientem,
vel possidentem.*

A **P**ECCAT mort. recipiens beneficium Ecclesiasticum spirituale principaliter propter honorem & utilitatē. Quod tamen procedit in indigno, ob ignorantiam, vel alium defectum: non enim est mortale, facere spiritualia minus principaliter propter temporale. cap. 23. num. 15. §. 12.

Peccat mort. qui sine titulo canonico scienter accipit vel retinet beneficium cum obligatione relinquendi & restituendi fructus. cap. 25. num. 113.

B Peccat mort. qui post obtentum secundum beneficium curatum, dignitatem, aut personatum, & possessionem, non renunciat priori, qui ipso iure perdit illud. Ibid. num. 113. & in Nouo, num. 114.

C Accipiens beneficium curatum sine dispensatione Papæ ante 25. annum cōstitutū, peccat mortaliter, & collatio est nulla. Sufficit verò attingere 25. annū, quamvis sit constitutio Syno-

dalis

dalibus, ut qui obtinet beneficium presbyterale, fiat presbyter intra annum. Quia iste à susceptis minoribus intra annum potest fieri presbyter. Quod si Episcopus noluerit illi conferre presbyterium, excusatur ipse. Peccat etiam mort. qui ante 25. annum coeptum accipit dignitatem, vel personatum non habentem curam animarum, potest tamen dispensare Episcopus, post 20. annos completos; quos tamen Tridentinum extendit ad 22. Ibid. num. 115. §. 7. Ad beneficium simplex non sufficit aetas ante decimumquartum annum. Ibi. nu. 135.

Qui post obtentum beneficium parochiale, & pacificam eius possessionem, non promouetur intra annum ad presbyterium, peccat mort. & perdit illud ipso facto, nu. 118.

Peccat mort. qui illegitimus recipit beneficium curatum absque dispensatione Papae, vel simplex beneficium sine dispensatione Episcopi. Illegitimus autem filius Clerici nullum potest habere beneficium, ubi pater eius aliquod habet vel habuit beneficium. Ib. n. 117. vide, Legitimus, lit. C.

Peccat mort. qui beneficium parochiale accipit sine intentione presbyterii

suscipiendi, ut fructus intra annum percipiat, & post illud dimittat: & tenetur restituere fructus: nisi voluntate illa mutata fiat presbyter intra annum. Nec minus peccat, qui illud scienter confert, & tenetur Ecclesiam servare indemnem. Secus dicendum est de accipiente aliud beneficium non parochiale (siquidem pœna non est extendenda) imò secus dicendum est etiam de accipiente beneficium parochiale cū voluntate suscipiendi presbyteriū: sed postea mutavit voluntatē. c. 25. n. 118. §. 9.

Nec peccat, qui animo satisfaciendi suæ functioni recipit beneficium non curatum, cum proposito, quod si primogenitus obierit sine liberis, ducet uxorem. Ibidem.

F Peccat mort. beneficiarius etiam simplicis beneficii, qui absque animo initiandi sacris, incedit sine habitu clericali, non quidem eo quod non habeat huiusmodi animum, sed quia non defert habitum clericalem: non tamen tenetur restituere fructus. Ibidem.

Item peccat mort. beneficiarius minorum ordinum tantum, qui post matrimonium contractum retinet benefi-

cium,

cium, nec recuperat illud; quamuis vxor, ante consummationē matrimonij, ingrediatur religionem; quod verum est, quamuis matrimonium fuerit nullum ob aliquod impedimentum, dummodò interueniat consensus. Secus, si fuerint spōsalia de futuro. Si tamen sit constitutus in sacris, non perdet beneficium ipso facto, sed priuari potest. num. 120.

Peccat mort. qui beneficij sui edes, G vel pradia, dolo vel negligētia dānificat, cū obligatione restituēdi. n. 124.

Peccat mort. qui accipit plura be- H neficia incompatibilia sine iusta dispensatione, vel plura compatibilia, quā quæ ad honestam sustentationem sufficiant. num. 129.

Peccat mort. qui habet multa be- I neficia diuisa in titulum, quorum vnū suo statui sufficit, vel sine dispensatione, vel cōsuetudine iusta. Secus, si sint legitimè vnita. n. 125.

Secus etiam si habet vnum in titulum ad sex menses tantum, si est parochiale; si verò sit commendatum in perpetuum, idem est ac e habito in titulum. ca. 25. num. 126.

Iusta autem causa ad dispensandū in hoc, est illa quæ sufficit ad tollen-

dam deformitatem: talis est, quando attenta qualitate personæ, non sufficit vnum ad viuendum decēter, & honestē. Vel quando talis est prudentia, & industria alicuius, vt plus possit prodesse subditis absēs, quā cōmuniter alius præsens. Vel defectus aliorum idoneorum. Vel notabilis virtus, nobilitas, & scientia. Vel quòd principaliter intendat largiores erogare eleemosynas. num. 118. Vnde cū hac declaratione, quæ est de mente Cardinalis, possunt modò retineri plura beneficia ante Conciliū Tridentinum obtenta. num. 129.

Obtinentes autem plures Ecclesias parochiales, vel vnam parochialem, & alteram Cathedralem, cogēdi sunt alteram intra sex menses dimittere. num. 129. Qui post obtentum beneficium sit irregularis, non priuatur beneficio ipso iure. cap. 27. n. 249. dicto 5. & in Nouo, n. 251. at verò qui existens irregularis, recipit beneficiū, collatio est nulla ipso iure. Ibidē, dicto 6. Facta autē à criminoso, crimine non inducente irregularitatem, valida est. Ibidem.

Ei qui absque sua culpa incidit in irregularitatem, quæ nascitur ex de-

fectu ad vsum vnus ordinis, & non alius iam suscepti, potest dari beneficium non requirens maiorem vsum, quam ille à quo nō est impeditus. Vnde ei qui absque sua culpa amisit duos digitos, & dimidiū palmi, potest dari beneficium non requirens celebrationem, nō tamen, si requirat illā. Ibidem. Irregulari autem ex defectu perfectę lenitatis, nō licet dare quolibet beneficiū, ad quod sufficit vsum ordinis iam suscepti: nam hæc irregularitas non contrahitur propter defectum habilitatis ad vsum vnus ordinis, & non alius suscepti, sed propter defectū contrariū vsui cuiuslibet ordinis suscepti & suscipiendi. Ibidem.

Collatio beneficij facta excommunicato etiam ignoranti se esse excommunicatum, est nulla. cap. 27. n. 271. §. 8. & in Nouo, nu. 272. sufficeret tamen dispensatio Episcopi, si ad illum spectabat collatio, non tamen si ad aliū. Hæc autem nō procedūt in collatione facta à Papa vel Legato, cum clausula absolutionis, quoad effectū presentium consequendum. Ibidem.

Qui scire debens se esse excommunicatū, suspensum, interdictum, vel irregularem, recipit beneficium Ecclesia-

sticum, peccat mortaliter, & titulus est nullus. cap. 25. num. 133.

Aduertas autem, quòd hic non intendit Author negare, quin collatio beneficij facta excommunicato inuincibiliter ignoranti se esse excommunicatum, sit nulla: nam ratio quã adducit cap. 27. num. 271. §. 8. scilicet quòd ignorãtia excuset à pœna trãsgressionis, non tamen efficit capacitatem acquisitionis, cuius excommunicatus est incapax; hæc, inquã, ratio comprehendit etiam hũc casum. Sed solum intendit, quòd tunc peccat quando sciens vel scire debens se esse excommunicatum, suspensum, vel interdictum, recipit beneficium.

Qui occulta irregularitate ordinatus est, & impetrauit beneficiũ, debet occultè impetrare dispensationem, & si accepit sciẽter possessionem, debet id explicare in impetrãda dispẽsatione, vel certè impetrare habilitatẽ ab eo, & postea clãm collationẽ ab ordinario, dũmodò nõ fuerit reservatũ Pape, quãdo illud obtinuit. cap. 27. nu. 194.

L Onus annexum beneficio, vt beneficiarius quotidie misset de B. V. Maria, non obligat ad missandum omnibus diebus, nec ad missandũ de illa omni-

bus

bus diebus, quibus mīssare tenetur, sed solum illis, quibus frequentius salua honestate ac deuotione debita potest. cap. 25. num. 134.

Onus verò mīssandi per se, vel per M alium omnibus diebus, de omnibus intelligendum est. num. 134.

Habens beneficium cum onere legendi, legat per se, si est idoneus; sin minus, per alium. Quòd si huiusmodi beneficium conferatur post Trid. nō valenti legere per se, collatio est nulla. num. 135.

BENEFICIUM IV.

Quoad fructus.

DE redditibus Ecclesiasticis non **A** sunt augendi consanguinei. c. 25. n. 124.

Impēdentes fructus beneficiorū in vsus profanos, & ab eis accipientes peccant, & tenētur restituere. c. 17. n. 94.

Prodiga distractio fructuū benefi- **B** ciorum Ecclesiasticorum, regulariter est mortalis. Ibidem.

Si verò bona illa sint patrimonialia,

vel acquisita ratione dignitatis clericalis, ut celebrando Missas, prædicando, audiendo confessiones, regulariter est venialis. Idem, si quamvis essent Ecclesiastica, sunt tamen detracta ex illa parte, quæ illi ad decentem vitam erat cõueniens. Idem, si ea bona beneficiarius sit commeritus ex obsequiis Ecclesiæ præstitis, ultra ea quæ tenebatur præstare seruiendo mediocriter suo beneficio: vel si tantundè dedit Ecclesiæ suæ, vel pauperibus ex bonis patrimonialibus, vel quasi patrimonialibus, postquam adeptus est beneficium. cap. 17. num. 94.

- C Licitè potest beneficiarius impendere beneficij fructus pauperib⁹ etiã alienigenis, & piis locis extra suam parochiam, & Episcopatum, licet nõ dentur in necessitatem naturæ, sed tantum ad decentiã personæ: vel si dêtur ad vtilitatem, vel decentiã Ecclesiæ immediatè vel mediatè, ut hospitio suscipiẽdo proceres, Iudices, vel alias personas, quæ prodesse possint Ecclesiæ, vel obesse. Idẽ, si dentur in remunerationẽ obsequiorũ a cognatis, amicis, vel famulis ei præstitorũ. Idẽ, de rebus verè ac irrevocabiliter donatis ad quavis opera pia, etiam in

articulo mortis. Idē, de bonis superfluis fructuū, qui reſeruantur in opera pia etiā futura, dū tamē probabiliter ſperetur futura Idē etiā dicēdū eſt de bonis acquiſitis per diſtributionē quotidianā, quod de aliis redditibus beneficiorū Eccleſiaſticorū. Idē de acquiſitis per penſiones. Ibid.

Beneficij fructus percepti ſaltem E poſt litem cōteſtatam debentur beneficiario vq; o, ſi vicerit: quamvis contra poſſeſſionem de proprietate litiget. cap. 25. num. 104.

Fructus beneficij parochialis paſſi- F cē poſſeſſi, percepti poſt annū ab eo qui non eſt promotus ad preſbyterium, reſtituēdi ſunt, dummodò intra annum non ſit promotus. num. 118.

Non tenetur reſtituere fructus, qui accipit beneficium animo relinquēdi illud, ſi pinguius ſibi conferatur. Nec etiam ille, qui ſuſcipit beneficiū ſimplex abſque animo ſe initiandi ſacris ordinibus, incedens in habitu clericali. Ibidem.

Qui ſine probabili cauſa nō reſidet, G cū licētia vel ſine illa, peccat, ſed non tenetur reſtituere fructus ante cōdēnationē, iure cōmuni: ſecus poſt Tri. n. 121. de quo vide in tit. Reſidentia.

Beneficiarius non recitans Horas canonicas, tenetur restituere. Quod tamen non habet locum in sex primis mensibus ab obtento beneficio, ut statuit Conc. Lateran. Peccat tamen graviter non recitando in illis, ut declaravit Pius V. in suo motu proprio: qui etiam reliqua eiusdem decreti confirmavit. num. 122. 123. vide infra, tit. Horæ Canonice, 2.

H Restitutio horum fructuum ex defectu recitandi, potest fieri fabricæ, aut pauperibus, aut sibi ipsi, si verè est pauper: saltem ex consilio Cōfessoris poterit illos capere, & satisfaciet obligationi. Secus tamen, si restituenda sint lucrifacta per distributiones quotidianas debitas his, qui horis & diebus illis interfuerint. num. 123.

Hoc ipsum dicendum est de grossa, quæ non lucrifacta ab vno accrescit aliis. num. 121.

Veruntamen si interfuerit legitimū impedimentū, quo nō possit recitare Horas canonicas, excusabit eū tam à peccato, quàm à restitutione; ut declaratū est ab eod. Pio V c. 25. n. 122.

Quod autem Canonicus perdit ob excommunicationem, suspensionem, vel aliam causam, eodem modo resti-

tuendum

tuendum est, sicut per hanc non recitandi. Quia de similibus idem iudicium. num. 123.

Suspensus à beneficio in pœnam, non potest dispendere fructus eius, nisi ad se, & ad suos modeste sustentandos: & hoc si ipse non habeat bona. num. 124.

Excommunicatus, per quem stat quin al. solvatur, nihil potest percipere de fructibus beneficii, ne ad sustentationem quidem. Ibid. Vide etiam tit. excommunicatio, 4. B. Nemo tenetur ad restituendum fructus beneficii perceptos, eò quòd fuerit in peccato mortali occulto, vel notorio. n. 123. Restituendi sunt fructus beneficii, cuius titulus scienter fuit nullus. cap. 25. num. 113. §. 3.

Peccat mortaliter, qui fructus sui beneficii in plures quàm in tres annos locat, vel dat in emphyteusim. num. 130.

Canonici, ac Dignitates, nisi infra duos menses post possessionem confiteantur fidem coram Episcopo, & etiam coram Capitulo, non faciunt fructus suos. num. 136.

Fructuum reservationes, vel pœsiones non assignantur super fructibus

Episcopatus, non excedentibus summā mille ducatorum, vel super Ecclesiis parochialibus, non excedentibus centum. num. 137.

Legens Theologiam, vel Canones potest percipere fructus beneficij etiam absens, dum publicè in scholis docuerit. Idem de discente in scholis easdem facultates. num. 58. §. 3.

De residentia in beneficiis, vide tit. Residentia.

BIGAMIA, vide in tit. Irregularitas, II.

BLANDITIÆ.

A BLANDITIÆ non faciūt rescindi contractum per illas factum, sicut facit metus. Ratio est, quia concupiscentia non minuit, sed auget voluntariū: metus verò minuit illud. Pral. 6. num. 8. & in Nono, num. 7. Atque ob hanc rationem infertur, non esse idem blanditiis consentire, ac metu. c. 17. n. 15. Passio enim amoris nō inducit in voluntarium, sicut passio timoris: imò sicut iste consensum diminuit, ita ille illum augmetat. Ibid.

S Sed hoc non procedit quando sub

preci

precibus, & blanditiis tacitè latent minæ, quales solent inesse blanditiis aliquorum dominorum, qui solent male tractare eos, qui suis precibus non consentiunt. Ibidem.

De testamento per blanditias mariti factò, & de fœmina, quæ obtinet per easdẽ ab amico aliquid, vide in tit. Testamentũ, & in tit. Meretrix.

B L A S P H E M I A.

BLASPHEMIA est, dicere aliquid cõ-
tumeliosum contra Deum. Quod
quidem fit tribuendo Deo, quod ei
non conuenit, vel auferendo, quod
conuenit, vel tribuendo creaturæ,
quod est proprium Dei. Estque vel
mentalis tantum, vel vocalis, vel scri-
pta. cap. 12. num. 81.

Blasphemia contrariatur fidei, &
charitati diuinæ, & derogat diuino
honorì, estque peccatum mortale. Et
neque exterior, neque interior blas-
phemia secundum se tantum est di-
cenda hæresis. n. 82.

Blasphemia cõsistit in dicendo, & B
hæresis in credendo. Atq; blasphemia
quidẽ tribus modis dici solet, scilicet,

de fide

desiderando, præcipiendo, affirmando. Ibidem.

Blasphemus non debet absolui etiam in foro conscientie, nisi imposita grauissima pœnitentia. nu. 83.

- C Blasphemus corripiendus est ab eo qui cum blasphemantem audiuit, quauis non sit spes emendæ, ad quod tenetur sub præcepto, si sine suo periculo facere potest. num. 83.

Qui profert verba blasphemie, nõ plenè aduertens quid significetur, venialiter tantùm peccat, quamuis inconsideratio procedat ex praua consuetudine. Si verò plenè aduertit, mortaliter peccat. num. 84.

- D Blasphemia his modis cõtingit, scilicet dicendo, pigeat Deum, non credo in Deum, denego vel maledico Deum, Deus non est misericors, est acceptator personarum, non habet prouidentiam circa ea quæ aguntur in mundo: vel tribuendo creaturæ, quod est proprium Dei. Ibidem. Vel maledicendo creaturas, quatenus Dei sunt. cap. 12. n. 86. Item, admiscendo cantilenas sæculares diuino cultui. Quamquam hoc vltimũ nõ semper est mortale, nisi cãtilenæ sint lasciuæ, aut aliqua adsit circũstantia mortalis. n. 87.

Qui blasphemando maledicit Petro, & vndecim Apostolis, duo tantum peccata committit. Additum in Nou. cap. 6. num. 18. illatione 5.

De peccato in Spiritum sanctum quid, & quotuplex sit, vide in tit. Peccatum, 2.

BONA HOMINIS.

In communi.

BONA hominis sunt trium ordinum. I. Bona vite, & salutis. II. Bona fame, & honoris, quæ & honoraria dicuntur. III. Bona rei familiaris, quæ & bona fortunæ, seu pecuniaria vocantur. cap. 16. num. 44. & cap. 17. n. 89. & deinceps, & cap. 18. num. 47.

Bona vitæ & salutis, altioris ordinis sunt, quam bona famæ, & bona famæ altioris, quam bona rei familiaris, seu fortunæ. Vnde cum restitutio bonorum fortunæ aliter fieri non potest, nisi cum amissione bonorum primi, & secundi ordinis, excusatur ab ea ille qui obligatus erat, donec cesset periculum. in eisdem locis diffusè.

Bona vitæ comprehendunt etiam B salutem corporis, & integritatem

membrorum. cap. 17. à nu. 89.

Fama autem, & honor intelligitur virtutis, & bonitatis, honestatisque. cap. 17. num. 90 & 91.

Inter bona famę computatur etiam libertas: vnde libertas, fama, & honor sunt eiusdem ordinis. Quamquam fama, & honor libertati præponenda videntur: quoniam mulier, quę pro honesta habetur, potius seruitutem cum bona fama debet eligere, quàm libertatē cū infamia. c. 17. n. 90. §. 5. 6.

Bona famę, libertatis, honoris, salutis & vitę, non sunt pecunia æstimabilia num. 91.

Quando verò amissio horum aliquando pecunia compensatur, non datur pro pretio eorum, quę nullum habent; sed quia vel alia compensatio fieri nequit, vel datur pro damno quod ex eorum amissione, & defectu evenit. num. 90. §. nec obstat.

Bona honoris seu honoraria sunt quinque, laus, honor, fama, gloria, & reuerentia. Laus est *sermocinatio elucidans magnitudinē alicuius virtutis.* Honor est *exhibitiō reuerentię in testimonium alicuius excellentiæ absolutę.* Fama est *attestatio popularis de re aliqua.* Gloria est *clara cum laude notitia.*

Reue

Reuerentia est animi reputatio, qua bona alterius magnifit. cap. 23. num. 9.

Hæc sæpe alia pro aliis sumuntur. Sunt maiora quam bona pecuniæ. Sunt virtus moralis, non intellectuallis. Appetitus horum ordinatus, est bonus. Inordinatus autem malus, & regulariter venialis, & mortalis, quando est aliqua circûstantia talis. Idem dicendum de contemptu eorum inordinato, qui est venialis, sed mortalis, quando contemnitur: laus de gratia Dei gratum faciente manans, aut vltimus finis ponitur in eo. num. 10.

Bona autem fortunæ sunt mobilia, vel immobilia. Modus acquirendi mobilia per possessionem iustam, vocatur vfucapio. Modus autem acquirendi immobilia, dicitur præscriptio. Verumtamen sæpenumerò vterque modus appellatur vfucapio, & exceptio, quæ ex ea nascitur, dicitur præscriptio. cap. 17. num. 85.

BONA FILIORVM

Castrensia, & quasi, aduentitia & profectitia.

BONA Castrensia sunt illa qua A filius acquisiuit in bello, sunt q. solius

filij quoad vsumfructū, & dominium, ita vt in iis pater nil habeat. cap. 17. num. 141.

B Bonum quasi Castrense est, quod filius familias acquirit officio publico, & quod clerici officio suo clericali acquirunt. Imò quælibet alia bona clericorum, saltem acquisita post clericatum iure communi, sunt quasi Castrensia, in quibus pater non habet plus iuris, quam in Castrensibus. num. 142.

C Peculium aduentitium est non Castrense, nec quasi Castrense, sed aliunde quam à patre, & ex bonis eius, aut ob gratiam illius principaliter habitum: & in hoc proprietas est filij, & vsumfructus patris, nisi qui donauit filio, vetuerit ne patri crederetur vsumfructus. num. 143.

D Peculium profectitiū est peculium filii familias habitum à patre, vel eius causa, vel de bonis eius, nec ad bellum, nec ad officia publica pertinēs; & in hoc proprietas, & vsumfructus est patris. num. 144.

E Peculium aliquando est mixtum, scilicet partim aduentitium, partim profectitium. cap. 17. nu. 144. vt si filius aliquid ex bonis patris lucratur sua industria: nam quod eius labor

meretur, est aduentitiū; dūmodo non teneatur alere patrem, & etiam expressè, licet tacitè, protestetur, se eo animo seruire patri, vt det sibi pro suo labore quantum daret extraneo: reliquum verò erit profectitium. ibi. & n. 161. ad quod merces debita suo labori regulariter est dimidium eius quod lucrificat. num. 161.

Libri, arma, & alia, vt fiant Castrensia, vel quasi Castrensia, requiritur, quòd tradantur filio viuente patre. num. 159. de quo plura tit. Filius, li. I.

BONA PARAPHERNALIA.

SVNT ea bona, quæ vxor sibi reseruat præter dotem, quam dedit marito. cap. 17. num. 153.

De bonis paraphernalibus potest vxor disponere pro sua voluntate, nisi obstat consuetudo, vel statutum prouinciæ. n. 155. & in Nouo, n. 154.

BULLA IUBILÆI, & Bulla Cœna, Cruciatæ.

PER Bullam concedentem facultatē absoluedi à censuris, & pœnis,

non potest Confessarius absoluerè à pœna pecuniaria pro peccato à Iudice imposita, vel imponenda. Nam illa clausula (à pœnis) solùm respicit illas pœnas, quæ impediunt absolutionem à peccatis. cap. 27. num. 250. in Nouo, num. 254.

Nec etiam potest Confessarius dispensare in irregularitate, etiam in ea quæ oritur ex delicto. Ibidem.

Bullarum, & maximè Cruciatæ, forma seruanda est, ad consequendas indulgentias in iis quæ pertinent ad eleemosynas, ieiunia, & alia propter quæ conceduntur, non tamen in absolutione Sacramentali, in qua non est necesse seruare verba, & formam, quæ in impressis Bullis ponuntur. Illa enim verba non habentur in originali: ponuntur tamen, vt indoctiores Confessarij sciant, quid facere debeant. cap. 26. num. 30.

Bullæ plurimæ habent indulgentias, non directè concessas, sed cum potestate, vt Confessarius eas concedat. Vnde fit, vt multi per incuriam non gaudeant eis in morte. Debet ergo Confessarius infirmum interrogare, & etiam sanum, an tales habeat: & habenti, post absolutionem pecca-

torum

torum dicat, *Auctoritate qua fungor concedo tibi omnem illam indulgentiam peccatorum tuorum, quam tibi concedere possum virtute cuiuscunque tua Gratia, in nomine Patris, &c. num. 29.*

Bulle indulgentiarum communiter concedunt facultatem eligendi Confessarium, qui absolvere possit à peccatis, & censuris, &c. Vnde videtur tutius dicere, quòd nemo potest, communiter loquendo, virtute Bullarum absolui à censuris extra confessionem. Quia facultas absoluendi à censuris est quoddam præludium necessarium ad absolutionem peccatorum: & ita, vtraque in confessione, & confesso tantum danda est. n. 31.

Bullæ indulgentia pro articulo mortis cōcessa per primū eius vsum expirat, nisi aliter disponatur. Ibidē, §. 23.

Bulla Cœna est Bulla qua continet processum Papa, quo die Iovis sancta Cœna Domini excommunicat varium genus peccantium. cap. 27. nu. 55. de qua vide tit. Excommunicatio.

Hæc Bulla Cœnæ sæpe iterata, non multiplicat censuras per eam latas. c. 27. n. 55.

Per Bullam Cœnæ videtur Episcopis sublata facultas, quam concessit

eis Concil. Trid. absoluendi hæreticos occultos, imò & facultas absoluendi ab omnibus casibus reservatis in illa Bulla, nisi dicamus, quòd Bulla loquitur de occultis habentibus complices. Additum in No. cap. 27. num. 260. §. 7.

Bullas Pij V. de confidentia, de cābiis, & de agitatione Taurorum, cap. 23. num. 110. & c. 17. num. 283. lit. N. & in Nouo, nu. 300. 301. & c. 18. 15. sed earum breuem summam vide in hoc Comp. tit. Simonia, & tit. Cambium, & tit. Taurorum agitatio.

Bulla quadam Gregorij XIII. reddit ad terminos iuris communis priuilegia Mendicantibus concessa per Pium V. in fine Manualis.

C A M B I V M.

ACAMBIVM est commutatio unius rei pro alia, & diuiditur in ficcum & realem. cap. 17. num. 283. lit. B. & in Nouo, num. 286.

Cambiorum genera sunt septem. I. Ratione officij mutuandi. II. Per minutum. III Per literas. IV. Per translationem reale. V. Propter interesse. VI. Pro custodia VII. Per commu-

tatio

tationem pecuniæ præsentis pro absente. Ibidem.

Ars campforia licita est, si ordinatur in finem honestum. num. 283. lit. C. & in No. n. 287.

In nullo Cambio, ubi pecunia datur pro pecunia, potest accipi aliquid ultra iustum valorem pecuniæ datæ ratione Cambij, quatenus est permutatio, nisi adiungatur alia iusta causa. Unde qui dat vnam pecuniam pro alia maiori, post vnum vel plures menses reddendam, usuram committit. Ibidem.

Cambiorum autem primum genus C (hoc est, cambium ratione officij) licitum est. Ibidem lit. C. & in No. n. 288.

Item Cambium secundi generis per minutum licitum est. Per minutum verò illud est, quo quis cambit præsentem pecuniam pro præsentem, nempe minoris valoris pro pecunia maioris, vel e contra, dummodo fiat ex officio à Republica instituto. Imò etiam priuatis licet aliquid accipere, minus tamen, quam campfori assignatur. Nec hoc est vetitum legibus Hispaniæ, quæ prohibent, nequis officium campforis auctoritate propria sumat. Ibidem, num. 283. lit. C. D. & in No. 288.

D Qui habet monetam, quæ ratione materiæ, vel alicuius singularis interesse pluris valet, saltem sibi, quam per legem estimatur, potest illam permutare pro alia, recepto illo pluri. Ib. D.

E Tertium item genus Cambij per literas est iustum, & fieri potest non solum per literas, sed etiam per nuncium, & ipsum campforem. Ibid. lit. E. & in Nouo, nu. 289.

F Verum ad iustitiam huius tertij Cambij requiritur primum, ut campfor non accipiat maius lucrum, ex eo quod tardius sit accipienda pecunia virtute literarum, vel ex eo quod à principio non traditur ei pecunia; nec etiam accipiat minus ex eo quod tota pecunia statim soluitur. Possunt tamen excusari ratione veri interesse. n. 283. lit. E. & in Nou. num. 289.

G Secundò requiritur, quod campfor, qui dat pecunias alibi soluendas, sciat, vel credat probabiliter personam, cui eas dat, habere pecunias vel fidem, & voluntatem satisfaciendi literis, quas de soluendis illis tradit sibi. lit. E. M. & in Nou. num. 289. & 297. Nec sufficit, quod ignoret eam habere, vel non habere. lit. E. dicto 4. & in Nou. num. 290.

Vsura est, si tradat huiusmodi pecunias cum pacto, quod si non soluantur intra tres menses ibi ab eis, ad quos remittitur solutio, solvatur intra sex menses Romę cum lucro Cambij quod ibi erat soluendum, & lucro recambij soluendo Romę. Ibidem.

Tertiò requiritur, ut locus in quo est soluenda pecunia longè distet, aliàs esset Cambium de tempore ad tempus: quod tamē iniustum est. Stādo autem in solo iure naturali, & diuino, tam iustum est Cambiū per litteras de ciuitate vnus regni ad aliā eiusdem, sicut ad aliā alterius regni. Ibidem. Prohibetur tamen in quibusdam regnis, ad tollendas vsuras palliatas: quod tamen cessante fraude non ligaret; dummodò tantò minus lucri acciperet campsor, quantò minus interuallum esset inter vtramque ciuitatem. Ibid.

Quartum Cambij genus, scilicet I per translationem realem, licitum est. Ibid. lit. F. & in Nou. num. 291.

Quintum etiam Cambium ratione interesse damni emergentis vel lucri cessantis, dummodò reuerà cessent. Nō potest tamē à principio certū interesse prefigi in Cābiis. c. 17. nu. 282.

lit. G. & in Nouo, nu. 292.

Sextum genus Cambij est etiam licitum, scilicet Cambium pro pecuniarum custodia, idque non solum auctoritate publica, sed etiam privata. Ibid. lit. H. & in Nouo, num. 293.

Atque in hoc genere quidem non solum potest recipere lucrum, quando reddit pecuniā in numerato, sed etiā quando reddit per chirographū. Ibid.

L Deponentes verò pecuniam apud bācharium, non possunt recipere ab illo aliquid ultra fortem, eò quod bancharius lucretur pecunia deposita, nisi hoc fiat merè gratis, imò tenentur reddere banchario iustam mercedem, si obligatur reddere pecunias simul ac petuntur. Ibidem, H. & in Nouo, num. 293.

M Licitum etiam est septimum genus Cambij, quod fit per commutationem præsentis pecuniæ pro absente. lit. I. & in Nou. nu. 294.

Pecunia siquidem præsens pluris valet ex se, quàm absens cæteris paribus, quia ex se requirit laborem, impensam, & periculum in traducendo. Vnde posset quis iuste emere C. ducatis præsentibus Metinz, C I. existentes Hispali. lit. K. & in No. n. 295.

Cambium illud, quo multi habentes pecuniam numeratam, & nolentes vel non potentes vti arte mercandi, dant pecuniam in loca vnius regni, soluendam sibi in proximis nundinis cum aliquo lucro, non est iustum, nisi reducatur ad aliquam septem specierum, quas supra diximus. ca. 17. nu. 283. lit. M. & in No. n. 296. & 297.

Extrauagās Pij V. de iustitia Cambiorum, quę incipit, *In eam pro nostro*, &c. manauit anno 1571. cuius summa & breuis declaratio est quę sequitur.

Vsura est lucrum illud, quod accipiunt campsores nomine cambij, vel recambij, à debitoribus, propter dilationem eis concessam, vsque ad proximas nundinas, nisi accipiant pro vero interesse. lit. M. & N. & in Nouo, n. 298. 299. & notab. 3. 301.

Non omnia Cambia ficta damnantur à Pio V. sed solum illa quę fiunt ficta, & simulata, quę sola vocantur ficta in Extrauaganti. Cætera autem si sunt vera, inter realia computantur. Ibid. lit. N. notab. 1. & in Nou. num. 300. & 301.

Ad iustitiam Cambij ficti veri, & P realis requiruntur conditiones supra

positæ hoc eod. titulo, lit. F. quæ ex Extrauag. & ex notab. 2. Auctoris colliguntur, num. 301.

Post hanc Extrauag. Pij V. non licet in materia Cambiorum conuenire à principio, vel postea ante terminum solutionis, super certum ac determinatum lucrum. Verum est, quòd in foro conscientie erit licita, si sit æqua. Ibidem, not. 4.

Erit etiam licitum in aliis materiis, quoniam Pius V. solum loquitur in cambiis. Ibidem.

Q Cambia exerceri non possunt, nisi quoad proximas nundinas vel terminos, ad soluendum Cambia præfigi consuetos. Quod limitandum est quantum ad effectum carius vendendi vel cambiendi ad secundas, vel tertias nundinas, quam ad proximas. c. 17. n. 283. lit. N. & in Nouo, n. 301. notab. 5.

R Id quod vulgò dicitur, scuta & ducata, quibus campsores vtuntur in nundinis cābiendo, esse maioris pretij, quā illa quibus vtuntur in emendis rebus necessariis, & mercibus, nō est sic intelligendum, quòd ipsi mercatores augeant vel minuant pretiū eorum: sed quòd ducatus, vel scutum cū auctuario, quod soluendum est pro

eo remittēdo aliò, vel aliunde remis-
so, pluris valet; & quod ipsi mercato-
res, tanquàm periti in arte, arbitran-
tur quantum debeat esse illud au-
ctuarium. not. 8.

Mutuantēs sub vsuris Regibus ad id
aliquo modo eos cogentibus, vix
possunt iustificari per viam alicuius
Cambij liciti. cap. 17. in fine.

C A N O N I C V S.

CANONICI, ac reliquæ dignitates A
infra duos menses ab obtento
Canonicatu, seu dignitate, tenentur
coram Episcopo, & etiam coram Ca-
pitulo profiteri fidem: alioqui non
facient fructus suos. ca. 25. num. 136.

Nemo potest Canonicatum obti- B
nere, qui non sit initiatus aliquo or-
dine sacro, quem ille requirit; vel in
ea ætate, vt tempore statuto initiari
valeat. Ibidem.

In Cathedralibus, omnes Canoni- C
catus habeant annexum ordinē pres-
byterij, diaconatus, vel subdiaconat⁹.
cap. 25. num. 136.

CAPELLANVS.

TENETVR Capellanus dicere suas Missas, vbi & quomodo sacellorum institutio, vel eorum promissio habet. cap. 25. num. 134.

CARCER.

PECCAT mort. qui fuit causa coniciendi aliquem in carcerem iniuste, & tenetur restituere damnum. c. 15. n. 13. & in No. num. 12.

Qui iniuste soluit in carcerem iuste coniectum propter debita, tenetur restituere damnum creditori, nisi esset ille debitor adeo pauper, vt probabiliter, nec per se, nec per alium soluere posset: tunc enim sicut ipse fugiendo non peccat, sic nec qui esset author fugæ, nec tenetur restituere creditori. cap. 17. num. 101.

Incarceratus ob delictum dignum morte, aut abscissione membri, licite fugere potest, etiam limando compedes, & rumpendo carcerem, dum tamen non inferat vim custodi carceris, vel alteri ministro iustitiæ. nu. 102.

CASTRATVS, vide in tit. Irregularitas, III. ob defectus corporis.

CASVS FORTVITVS.

REGVLARITER nemo tenetur de damno, quod contingit casu fortuito, nisi præcedente culpa, mora, vel pacto. cap. 17. num. 179.

Aliquis euentus potest dici casus fortuitus, respectu vnius, & non respectu alius. nu. 178.

Casus fortuitus nocet ei qui est in mora. nu. 179. & 183.

Culpa præcedens casum fortuitum, non efficit, vt fortuita imputentur, nisi culpa dirigatur sufficienter in illa. c. 27. n. 220. & in No. 221.

CASVS RESERVATVS.

CASVS reservatus est, cuius absolutio adimitur inferiori Sacerdoti. Additum in Nouo, cap. 27. num. 259.

Nullus casus est reservatus in articulo mortis. Ibid. n. 254. & in Nouo, n. 260. Vide etiam tit. Articulus mortis.

Nullus casus est reservatus Papæ, cui B

non sit annexa aliqua censura.num.
254.& in Nouo,nu.261.

B Casus reservatus Papæ post sublata-
tam censuram manet nō reservatus:
nisi præter illam sit etiam reservatus
Episcopo. Sed iam consuetudine in-
troducitur est,vt sublata censura Pa-
pali,cesset etiam reservatio Episco-
pali.Ibid.

C De fide est,Episcopum posse refer-
uare sibi aliquos casus, etiam in foro
conscientiæ.Additum in Nou. ca. 27.
num.260.

Episcopus concedendo casus sibi
reservatos non videtur cōcedere ab-
solutionem à censuris sibi reservatis.
ca.27.n.254.& in Nouo,n.261.§.10.

Episcopus concedendo absolutio-
nem à casibus,& censuris sibi refer-
uatis,non videtur concedere dispen-
sationem votorum, aut irregularita-
tū,à quibus ipse potest dispēfare.Ibi.

Episcopus concedendo alicui omnē
suam facultatem & authoritatem ad
audiendam confessionem,non vide-
tur concedere casus sibi reservatos
iure communi, vel suo particulari,
vel cōsuetudine generali,vel speciali;
secus est,quādo concedit omnes suos
casus:nam per suos casus intelligitur

peccata illi referuata. Secus etiā est, quando concedit suam facultatem, excepto tali casu referuato. Idem dicendum est, quoad forum conscientiae, quando apparet, intentionem Episcopi esse, concedere casus sibi referuatos. Ibid. dicto 7. & in Nouo, nu. 265.

Casus referuati Episcopo hi sunt: I. Peccatum clerici habentis annexā irregularitatem. II. Incēdium domorum, frugum, vel aliarum rerum ex proposito factum. III. Peccatum ob quod est imponenda sollemnis pœnitentia. Alij etiam casus referuntur, qui iam non sunt in vsu. Alij verò referuantur Episcopo ex consuetudine; quales sunt: I. Homicidium voluntarium, vel abscissio membri. II. Peccatū falsandi scripturas, vel testificandi falsum, vel tacendi verum coram Iudice. Et peccatum admissum ab aduocatis & procuratoribus, ostēdendo scripturas partibus aduersis. III. Violatio libertatis vel immunitatis Ecclesiasticæ, & omne sacrilegium. IV. Peccatum retinendi alienā incerta. cap. 27. nu. 256. & in Nouo, 262.

CATHEDRA.

QVI impedit dignum à consecutione cathedra, tenetur restituere, maximè stante statuto, quòd necessario debeat conferri legitimo oppositori, seu candidato, ille autem fecit, ut tali digno non daretur, sed alij. cap. 17. num. 14.

CAVPO.

TENETUR restituere damnum per alium alteri factum in sua taberna cap. 27. num. 16. & in No. nu. 17.

Peccat ministrans aduentibus ad suam tabernam cibos, quibus credit illos transgressuros ieiunium sine causa cap. 21. num. 26.

CAVSA.

ACAVSAE sunt quatuor, videlicet efficiens, materialis, formalis, & finalis. cap. 27. n. 219. Quales sint hæ, & quid efficiant in materia deformationis, & irregularitatis, & quomodo possint esse remotæ, ac propinquæ,

vide

vide cap. 27. num. 219. 220. & 210. 211. & in hoc Comp. tit. Irregularitas, 5.

Causæ duæ finales possunt concurrere in facienda eleemosyna, scilicet amor Dei, & necessitas proximi, cap. 17.

Quando sunt duæ causæ finales cuius actus, cessante vna, non cessat ille, sed conseruatur ab altera. Sicut in paupere simulato, cui datur eleemosyna propter Deum: vbi licet altera finalis pereat ex parte simulantis, altera tamen ex parte Dei viget, & eleemosyna non desinit esse talis. cap. 17. nu. 100. & in Nouo, nu. 107.

Causa impulsiva dicitur etiam illa, sine qua non fieret actus, dummodo fiat principalius propter aliam causam. ca. 23. num. 100. Coroll. 5. & in No. num. 101.

Atque tunc quidem causa finalis potius est attendenda, quam impulsiva. Additum in Nouo, cap. 17. num. 107. §. nec obstat.

Causa limitata limitatum producit effectum. cap. 17. num. 62. post medium.

Causa rationabilis, & iusta, semper à mortali excusat transgressore legis

humana. Præl. 9. num. 14. cap. 23. nu. 42. & in No. Præl. 9. nu. 16. c. 23. nu. 42. Qualis autem sit hæc, vide ibid. & in hoc Compendio, tit. Lex, I. lit. C.

Causa remota, vel non tã propinqua, quomodo obliget ad restitutionem, vide in tit. Adulterium, lit. F.

C E N S U R A.

CENSURA est sententia quædam Ecclesiastica, lata à capace ordinis, mediante iurisdictione Ecclesiastica fori exterioris, quæ priuat communione Sacramentorum, vel hominum, vel exercitio dininorũ spiritualium, vel officiis diuinis, vel Sacramentis, vel Sepultura. Additum in Nouo, cap. 27. num. 1.

Est verò cēfura triplex, videlicet, Excommunicatio, Sulpensio, Interdictum. c. 27. n. 1.

Censura lata in mandatis visitationum non est à iure, sed ab homine. num. 2.

In censuris fictio non habet locum. cap. 27. num. 272. & in Nouo, 273.

CENSVS.

PECCAT qui emit censum sine cō-
ditionibus requisitis. c. 17. n. 233.
234. 235. Vbi etiam refertur Extra-
uagans Pij V. circa census: quam vide
infra in tit. Pretium.

Non licet emere censum nouè im-
ponendum, minori pretio quàm sta-
tuto. c. 23. n. 91. Secus, si sit iam im-
positus. n. 91. Sed in Nouo eod. num. di-
cit, quòd nec iam impositus.

CESSATIO A DIVINIS.

CESSATIO à diuinis, non est cen-
sura Ecclesiastica; sed est ipsa di-
missio diuinorum officiorum. cap. 27.
num. 164. & 188.

Est autem duplex, generalis & par-
ticularis. Atque cessatio generalis
non est idem quod interdictum ge-
nerale. num. 188. Vnde, qui transgre-
ditur cessationem etiam particula-
rem, non est irregularis Ibidem. Re-
ligiosi tamen non seruantes cessatio-
nem generalem, sunt excommunica-
ti, etiam si cessatio sit inualida, seu
nulla. num. 146.

Priuilegium audiendi officia diuina tempore interdicti, non prodest pro tempore cessationis. Nec priuilegium pro tempore cessationis generalis, prodest pro tempore specialis. Interdictum tamen fortius est cessatione. num. 189.

Solus summus Pontifex est, qui ponit cessationem post interdictum: & ipse non ponit cessationem generalem post interdictum generale, sed aliud interdictum speciale, vel cessationem specialem, quæ aufert celebrationem diuinorum officiorum, etiam ianuis clausis. cap. 27. nu. 189.

CESSIO BONORVM.

EXCVSAT à restitutione in foro exteriori. At verò si debitor venerit in pinguiorem fortunam, non excusat eum in foro conscientiae. cap. 17. num. 86.

CHARITAS.

ACHARITATIS amor non est necesse vt sit summus intēsiuè; sed sufficit vt sit summus appretiatiuè. c. 2. 1.

num.

num.9.cap.11.n.5. & in Nouo, c.1.
nu.4.c.11.n.6.

Charitas non obligat dare eentū
aureos dicenti quòd aliàs occidet se.
Prelud.7.n.12.

Charitatis actus aliquando delet
peccatum mortale.cap.1.num.10. &
in Nouo,num.5.

Peccatum, est diligere Deum mi-
nus, vel æquè, quàm creaturas.ca. 11.
n.8.& in No.n.10.

Præceptum diligendi Deum, est B
omniū maximum. Quod quidē tunc
adimpletur,quādo homo diligit Deū
propter seipsum,& plusquàm cætera
omnia appetitiuè,ita vt Deum præ-
ferat cunctis rebus, & propter nullā
eum offendat.c.11.n.5.& in No.n.6.

Charitas non obligat, vt cum pri- C
mū homo peruenerit ad vsū rationis,
se conuertat ad Deū tanquàm ad vl-
timum finem,obligat tamen, vt saltē
in confusō, iuxta capacitatem illius
ætatis.cap.11.n.7.& in Nouo,num.8.

Secundò,obligat quoties obligat D
præceptum charitatis.Tertiò,quādo
quis adultus recipit Baptismū, & an-
teā non habuit cōtritionem.Quartò,
quotiescunque tenemur diligere pro-
ximum ex charitate:quoniā in amore

proximi includitur amor Dei, tanquam finis. Præterea qui diligit Deum, credens probabiliter se esse in statu gratiæ, quamvis re ipsa non sit, implevit hoc præceptum, quoad effectum evitandi novum peccatum. num. 7. & in Nouo, num. 8. 9. 10.

Vnde potest hoc præceptum adimpleri quoad substantiam ab existente in mortali. cap. 11. num. 11. & 13. in fine, & c. 14. nu. 9. & in No. c. 11. n. 10. 17. & c. 14. num. 9.

E Præceptum charitatis aliquando obligat minus principaliter ad diligendum Deum dilectione naturali. cap. 11. num. 8. & in Nouo, num. 10.

Deus diligendus est super omnia appetitiue. n. 6. & in No. num. 5.

Audiens aliquem blasphematem, tenetur non solum illum corripere, sed etiam habere actum dilectionis in Deum. num. 8. & in Nouo, num. 10.

F Diligere Deum comparatiue minus quam creaturas, vel æqualiter, est peccatum mortale. At verò diligere eum æquè, vel minus, vel absolute absque comparatione, non est malum. c. 11. n. 8. & 14. & in No. num. 8. & 10.

Diligere indirectè creaturam plus quam Deum, non est directè contra hoc

præceptum, de diligendo Deum. nu. 15. & in Nouo, num. 19.

Diligere aliquam creaturā firmiùs quàm Deum, peccatum est mortale. Ibidem. Diligere Deum principaliter propter præmium, peccatum est mortale. num. 16. & in Nouo, nu. 20.

Proximi amor est duplex, superna- **G**
turalis & humanus, qui in amorem concupiscentiæ vel amicitiae subdiuiditur. cap. 14. num. 6.

Præceptum diligendi proximum, obligat ad nunquam excipiendū eū ab amore generali charitatis, ad diligendum inimicum veniam poscētem, & ad ostendendū illi signa amoris saltem naturalis. num. 9. vel quādo indiget auxiliij nostri ad salutem animæ. num. 9. & 23.

Præceptum diligendi proximum, **H**
potest impleri per se, loquendo extra statum gratiæ. num. 9.

Homo tenetur proximum existen-
tem in periculo damni notabilis liberare, si potest, absque proprio incommodo. num. 10.

Charitas non obligat, ut quis re- **I**
mittat offēsoři suppliciū, vel vindictā faciendam per Iudicem. Imò aliqui non possunt id facere etiamsi velint:

qua

quales sunt vxor, filiusfamilias nondum emancipatus, seruus, & religiosus. num. 25.

Nec obligat alloqui offensorē, nec ostendere signa amoris, nisi tempore necessitatis. Nec etiam satisfaciendū tenetur admittere in pristinam familiaritatem. Quando autem mutuò sese offendunt duo, si vtraque offensio est æqualis, qui prius offendit, debet prius petere reconciliationem. Si verò posterior iniuria sit grauior, posterior tenetur prius petere. cap. 14. num. 25.

L Peccat mortaliter, qui cūm possit, non impedit ne alius peccet mort, num. 26. & 31. Coroll. 6. lit. D. & cap. 24. num. 23. in Nouo, cap. 14. nu. 27. 37. & ca. 24. num. 23. & in hoc Compendio, tit. Impedimentum.

Quando autem proximus nō peccat ex ignorantia, vel ex fragilitate, tunc non tenetur impedire peccatū, cum incommodo proprio. num. 27. & in Nouo, num. 27.

M Non peccat qui permittit aliquod grauius peccatum, vt ob illud castigatus facilius se corrigat ab illo, & ab alio minori. Ibidem.

Qui autem suo consilio, fauore, vel

ope,

ope, fuit alij causa peccandi mortaliter, peccat etiam ipse mortaliter. nu. 27. & in No. num. 28.

Non peccat mortaliter quicumque ab alio petit aliquid, credens petitionem suam futuram alteri occasione peccandi mort. nisi cum petit absque iusta causa. Ibidem.

Non est contra charitatem, optare ^N morbum, seu mortem alicuius propter bonum eius spirituale. cap. 15. n. 10. Nec tyranno, vel inimicis Ecclesie, quando aliud non esset remedium. Ibidem, & cap. 20. num. 3. in No. cap. 20. num. 23.

Sola violatio charitatis non obligat ad restitutionem, etiamsi alterum damnificet. ca. 17. num. 11. peccat non defendens proximum, cum possit. ca. 24. num. 17.

Peccat, qui videns aliquem ignoranter ementem rem vitiosam, non monet illum. cap. 24. num. 21.

Peccat mortal. qui proximum volentem se precipitare, non retinet, cum possit, & qui non extrahit etiam inuitum e domo iamiam ruente. cap. 24. num. 23.

Tenemur ad impedienda mala proximi, etiam illa, quae ille vitare potest, si

vult,

vult, modò non possit illis iuste consentire, vt præcipitium, suspendiũ, renutus cibi vel medicinæ ad vitam necessariæ. Ibidem, circa medium.

CHOREA, vide, Spectaculum.

CHRISMA, vide tit. Baptismus, V. & tit. Confirmatio.

C I R C V N S T A N T I A.

A C I R C V N S T A N T I A est quoddã acci-
dens actus humani, qui est peccatũ.
c. 6. num. 1.

Est autem circumstantia septuplex,
scilicet,

*Quis, Quid, Vbi, Quibus auxiliis, Cur,
Quomodo, Quando.*

Præl. 7. num. 27. & cap. 6. num. 2. in
No. Præl. 7. num. 24. cap. 6. num. 2.

B Circumstantia oblita in confessio-
ne, potest confiteri non confitendo
peccatũ. in Antiq. Præl. 9. n. 4. & cap.
6. num. 20. in Nouo, cap. 6. num. 20.

Circumstantiæ necessariò confitẽ-
dæ sunt ex omnes, & solæ, quæ mutãt
speciem peccati. cap. 6. num. 3. & 7. in
No. num. 3. 6.

C Igitur sequentes circumstantiæ sũt
necessariò confitendæ. I. Circumstan-
tia copulæ habitæ cũ coniugata, vel

religio

religiosa, vel cognata. nu. 5. & in No. num. 4. II. Circumstantia graduū consanguinitatis & affinitatis. cap. 7. nu. 4. III. Circumstantia deliberantis furari, vt possit accedere ad vnam religiosam, & alteram coniugatā. IV. Circumstantia coniugati accedentis ad alienam coniugatam. cap. 6. nu. 5. & in No. num. 4. V. Circumstantia vir- **D**ginitatis, etiam per actum interiorē. num. 7. & in Nouo, num. 8. Etiam in viro: est enim diuersa species. Ibidē. Verum est quod cap. 16. num. 3. expressē dicit, quod virginitas in viro non mutat speciem. VI. Circumstātia augens peccatum, ita vt ratione ipsius fiat reservatum. cap. 6. nu. 7. & in Nouo, num. 8. VII. Circumstantia ha- **E**bens annexam excommunicationē, vel efficiens excommunicationē esse Papalem. num. 8. in Nouo, nu. 9. VIII. Circumstantia odij filij erga parētes. cap. 14. num. 11. IX. Circumstantia personæ offensæ, si sit pater, aut mater, aut Superior: non tamen si sit cognatus: requiritur enim quod sint veri parentes. Additum in Nouo, cap. 14. num. 3. X. Circumstantia scanda- **F**li. Sed hoc in duobus casibus; primò, quando scandalū est formale, & tunc

tenetur

tenetur confiteri speciem illam peccati ad quod intendebat prouocare. Secundò, quando per opus de se bonum, secundùm tamen apparentiam malum, datur aliis occasio peccandi mortaliter. Item, quando quis peccat publicè absque intentione inducendi; tamen qui peccat est talis, & corā talibus, quòd verosimiliter id videntes accipient occasionem peccandi.

G Ibidem. XI. Circumstantia loci sacri, licet semper aggrauet, non tamen est semper necessariò confitenda, nisi quando peccatum directè cōtrariatur immunitati vel sãctitati loci, vt effusio sanguinis, vel seminis. cap. 6. n. 4. & 9. §. 11. in Nouo, num. 4. & 11. §. 6. Idem de furto, num. 4. in Nouo, n. 4. Idem etiam de abstractione violenta eorū qui ad loca sacra confugiunt. n.

H 9. §. 11. & in Nouo, num. 11. §. 6. XII. Circumstantia conscientie erronee solum est confitenda, quando opus non erat aliàs prohibitum. num. 12. & in Nouo, num. 14. XIII. Circumstantia, quæ interrogatur à Confessario, & non potest taceri sine periculo spiritualis incommodi. num. 8. in Nouo, num. 9.

I XIV. Circumstantia voti de non peccãdo in particulari, vel in

generali. cap. 12. num. 34. XV. Circūstantia facientis quòd peccet aliquis mortaliter, nimis comedendo, loquēdo, bibendo, irridendo, &c. Hæc cūm frequenter sint venialia, Confessarius solūm iudicabit venialia, nisi illa circūstantia exprimatur. Additum in No. cap. 2. num. 6.

CIRCUNSTANTIÆ

*sequentes non sunt necess. rō
confitendæ.*

- I. CIRCUNSTANTIA diei festi. ca. L. 6. num. 9. & in Nouo, num. 10.
- II. Circūstantia diei consecrati ieiunio, vel orationi. Ibid.
- III. Circūstantia eius, qui existēs in loco sacro, vult occidere vel fornicari extra illū: secus, si existens extra illum velit hæc in illo perpetrare. num. 10. in Nouo, num. 12.
- IV. Circūstantiæ omnes non mutantes speciem peccati. num. 3. 7. & in No. num. 3. 6.
- V. Circūstantia mutans veniale vnius speciei, in veniale alterius speciei. cap. 6. nu. 3.
- VI. Circūstantiæ omnes, quæ solūm M sunt circūstantiæ in esse naturæ. Ibid.
- VII. Circūstantia peccantis ob cō-

fidentiam veniæ, quia potius minuit
quàm aggrauat. n. 4. & in Nouo, nu. 3.
in fine. VIII. Circumstantiæ Acediæ.
cap. 23. num. 125. IX. Circumstantia
minuens peccatum, nec est necessariò
confitenda, nec necessariò subtrihenda.
In aliquo tamen casu erit necessariò
confitenda; vt quando facit non esse
peccatù, vel ad summù facit esse ve-
niale, quod alias esset mortale. nu. 6.
N & in Nouo, num. 5. X. Circumstantia
malorum verborum, signorù, ac ge-
stuum antecedentium homicidium,
vel percussionem: item, circumstantia
verborum, & tactuum turpium præ-
cedentium fornicationem: circumstā-
tiæ item cogitationum, & voluntatù,
& apparatus ad furta, vel ad alia
delicta tendentium proximè, nō sunt
necessariò confitendæ, sed sufficit cō-
fiteri vltimatum actum. num. 7. & in
O No. n. 6. XI. Circūstantia propriæ per-
sonæ, licet augeat aliquando, regula-
riter non est necessariò confitenda,
nisi sit contra votum. num. 11. in No.
n. 13. XII. Circumstantia durationis
est sub consilio confitēda. n. 17. XIII.
Circumstantia alias necessariò con-
fitenda debet taceri, quando ex eius
manifestatione reuelādus esset com-

plex.

plex.c.7.n.2.

Sed in hoc casu tenetur pœnitens **P** querere alium confessorem. Ibid. nu. 5. Atque hæc causa non est sufficiens confitendi alieno Confessori. cap. 7. num. 5. Nec etiam est sufficiens ad communicandum absque prævia cōfessione. Ibid. num. 6. Actus exterior non est circumstantia actus interioris. cap. 6. num. 20.

Circumstantia numeri non est circumstātia, sed additio peccati ad peccatum, & frequentatio eius : & ideo debet numeratim explicari. cap. 6. num. 13. & in No. num. 14.

CITATIO.

CITATVS ad comparandum Romę certo die, si non potest illo die, tenetur quāto cūyūs post illum poterit. cap. 21. n. 45.

CLERICVS.

PEC CAT mortaliter clericus, qui ordine sacro insignitus, cohabitāt for-

minæ cum periculo cōsensu in mortale. Poterit tamen cessante hoc periculo cohabitare matri, sorori, vel extraneæ senī. cap. 25. num. 109.

- B Poenæ antiqui iuris contra clericos concubinos inflictæ renouantur per Concil. Trid. sess. 25. cap. 14. & insuper statuit, vt si à Superioribus moniti nō destiterint, sint ipso facto priuati tertia parte fructuum beneficiorum, & pensionum. Si verò nec secundo moniti resipiscant, perdant eo ipso omnes fructus & pensiones, & à beneficiorum administratione arbitrio Episcopi suspendantur: quòd si ita suspensi perseuerent, beneficium, portionibus, officium, ac pensionibus quibuslibet perpetuò priuentur, & ad illa reddantur inhabiles, donec iustis de causis cum eis fuerit dispensatum. cap. 25. num. 109.

- C Peccat mortaliter clericus, qui post prohibitionem sibi factam, frequētat monasteria monialiū, sine iusta causa, & manifesta. num. 110.

Non tamen peccat clericus, si nec sit beneficiarius, nec ordine sacro initiatus, qui non gestet habitum & tōturā, vel comā aut barbā nutrit, vel gestat velles indecentes, vel arma. Peccat verò mort. clericus beneficia-

rius, aut ordine sacro insignitus, habitum clericalem, & tonsuram non gestans, barbam aut comam nutriens, vel coronam non radens, indecentibus vestibus vel armis vtens. num. 110. §. 33. Sed clericus non beneficiarius, nec sacris initiatus, bene potest facere omnia quæ laicus in ciuilibus, & etiam in criminalibus, dummodò non ferat rasuram, sicut nec cum illa licet ferre vestem partitam. eodem num. Additum in Nouo. Vnde possunt agere causas criminales coram Iudice seculari. num. 110. Si verò publicè deserant tonsuram, non possunt esse aduocati in criminalibus. Additum in Nouo.

Peccat Clericus ludens, mendicās, D
lanique & tabernarij, & mercatoris officium exercens, mensam non benedicens. Sed non mortaliter, nisi quatenus vltra peccatum incurrit penas sibi à iure impositas; sicut clericus tabernarius, & lanio, & qui laicalem, seu indecentem vestem gestat. Atque tunc limitandum est, vt procedat quoad beneficiarios, & ordine sacro insignitos, & monachos. cap. 25. num. 110. & in Nouo, nu. 111.

Peccat eodem modo clericus be- E

neficiarius & ordine sacro insignitus, & monachus exercens medicinam vel chirurgiam, etiam sine incisione vel aduisione, nisi causa pietatis. Ibidem, §. 34.

Clericus nō potest exercere mercaturā & vilius emere, vt carius vendat: si verò aliquid superest ex his quæ ad suam sustentationem emit, potest vendere pretio iusto, quamuis sit carius quàm emit. Ibidem.

Item qui emit, vt vendat mutatur in aliam formam, non dicitur exercere mercaturam, sed ille solus qui emit, vt vendat absque mutatione eius. cap. 27. num. 128.

De clerico habente venā ferrariā, quando dicatur negotiari, colligitur ex eodē loco, & ex hoc Cōpēdio, tit. excommunicatio, 6. §. 5. excommunicatione 21. Itē potest aliquomodo honeste negotiari ad suam vel suorum sustentationem, per alium præsertim. Ibidem. Potest etiam ob animi recreationem operari aliqua honesta, vt scribere libros, serere olera in hortulo. Ibidem.

P Vtrum verò huiusmodi leges obligent clericum ad mortale, aduertendum est, quòd id quod Caietanus ait,

cleri

clericos nō peccare mortaliter, trāsgrediendo leges humanas, nec has, neque alias, nisi sequatur scandalum graue, vel peccatum, quod sit iure diuino mortale, vel irregularitas, aut excommunicatio maior incurratur, nimis laxum videtur. Poterit tamen procedere quoad trāsgressiones legū illarum, quæ non videntur verbo præceptiuo, & quæ communiter nec à Prælati, nec à subditis inter magna peccata numerantur, vt omissio benedictionis missæ, & alia huiusmodi, siue quod leges illas à principio obligantes ad mortale consuetudo temperauerit, vt obligent tantum ad veniale; siue quod à principio sic receptæ sunt. Ibidem.

Clericus ordinatus sacris, peccat, si adsit interficiendis reis, nisi iusta de causa.

Clericus etiam tenetur seruare taxationem Reipublicæ circa triticum. c. 23. n. 88.

Cætera clericorum peccata circa celebrationem Missæ, Sacramentorū administrationem, beneficia, & circa Horas canonicas, ab eis admissa, vide singula suis locis & titulis.

COADIVTOR.

COADIVTORIAE vel regressus nō cōcedantur, nisi quoad Episcopatu vel Abbatiam, cum entis caussis. c. 25. num. 139.

COGNATIO spiritualis. Vide, Matrimonium, X. §. V.

Cognatio legalis. Vide, Matrimonium. Ibidem, §. 6.

COLLATIO.

COLLATIO beneficij facta à Papa ei quē scit esse inhabilem, sua lege humana valet, licet non dicat se dispensare. Non tamen facta ab Ordinario etiam in casu quo posset dispensare. Præl. 9. n. 9. Quod intelligitur, quando est inhabilis Iure cōmuni; secus, si cōstitutione synodali. cap. 25. num. 74.

Qui firmiter proposuit cōferre beneficium vni, si mutata voluntate cōferat alteri, valet collatio; si tamen iā contulit vni, & postea mutata voluntate, conferat alteri, non valet collatio, & tenetur restituere, licet secūsus esset longē dignior. cap. 17. num. 71. Vtrum valeat collatio beneficij facta excommunicato, suspensio, vel irregulari, vide tit. Beneficium, 3. lit. I.

COLLEGIVM.

QVI donauit sua vel renunciauit beneficio, vt admittatur in aliquo collegio, in quo soli pauperes admittuntur, habilis est, dummodò donatio, vel legitima renunciatio fiat absque vilo pacto retrodonandi, seu retrocedendi. cap. 17. num. 108.

Collega transgrediens statutū imponens pœnam exclusionis à collegio, non tenetur ad pœnam, antequā condemnatur. cap. 23. num. 63.

COLLVSIO. Vide tit. Litigium.

COLVMBARIVM.

EST illicitum, quādo dominus opportunis temporibus alimentum non præbet columbis: nec circa columbarium habet sata, in quibus alantur pro maiori parte. Nec vicinus (cui columba domini nocent) habet totidem quæ tantundem illi noceant. Nō tamen est illicitum, quando non est lex prohibens, & est consuetudo permittens, nec populus conqueritur, nec apparet notabile damnum. eap. 17. n. 126.

B Peccat qui in suo columbario certa semina spargit, vt colūbas ab aliis columbariis pertrahat ad suū : & tenetur restituere , si principaliter intendat alteras attrahere. Secus, si intendat suas pascere, ne aliò euolent, aut reuocentur. cap. 17. num. 127.

C O M M O D A T V M.

A Q V i commodans repetit cōmodatum ante tempus constitutum à commodatario, contra eius voluntatem, & cum dāno notabili eiusdem, peccat, & tenetur restituere. Secus, si res commodata fuit quouisque commodanti placeret. c. 17. n. 82.

B Commodatarius, qui non reddit commodatum tēpore p̄afinito, vel reddit deterius sua culpa etiā leuissima, peccat. n. 183 Idem, si vtitur cōmodato in alium vsum quā cōcessum fuit, vel diutiùs, cum dāno notabili commodātis; & tenetur restituere, quamuis res deterior fieret casu fortuito. Non tamen peccat, si probabiliter credit commodantem cōtētū fore. Ibid Imò in aliquo casu nō tenetur restituere, vt statim dicemus.

Commo

Commodatarius non tenetur de C
dāno, si absque eius culpa cōmodatū
periit, vel deterius factum fuit, solo
vſu ad quem concessum est; nec tene-
tur restituere, saltem in foro consciē-
tix, si periit, vel deterius factū est alio
vſu, quando certū est eodē modo pe-
riturū, aut deterius factum iri, si tē-
pore cōpetenti restitueretur. Ibidem.

Peccat cōmodatarius, qui rem sibi D
commodatam commodat alteri cum
damno notabili domini. num. 184.

Qui commodatum sui gratia re-
cepit tātū, vt regulariter accipi so-
let, si perit sua culpa, etiam leuissima,
tenetur restituere. Si verò accipiat
propter vtilitatem commodantis, te-
netur solum de dolo, & lata culpa.
Quòd si in vtilitatem vtriusque, te-
netur de lata culpa & leui, non de
leuissima. Neque ad hoc requiritur
culpa mortalis, quoniam hæc obli-
gatio nō tā oritur ex peccato, quam
ex natura contractus. Ibidem.

Qui misit commodatum per nūh- E
cium non habitum pro fideli, cuius
culpa vel dolo periit, tenetur resti-
tuere; secus, si misit per nunciū com-
muniter habitum pro fideli.

Commodatum quomodoecunque F

percat,

pereat, domino perit, nisi interueniat
dolus, pactum, culpa, vel mora. n. 185.

G Peccat qui commodatum nō vult
restituere, nisi solutis prius impensis,
quas ipse facere tenetur, nēpe victus,
& curationes e. igui pretij: secus, si
sint maximi, vt curatio ab aliquo
morbo, vel inuestigatio. num. 186.

H Commodatarius potest retinere
commodatum, pro recompensatione
debiti liquidi. Ibidem.

Licitum est aliquo pretio commo-
dare pecuniam ad pignus, vel ad ostē-
tationem diuitiarum. au. 226.

COMMVNIO.

PARATVS ad communionem, si re-
cordatur alicuius peccati mortu-
lis, potest differre confessionem ad
evitandum scandalum, tenetur tamē
statim post communionem confiteri.
cap. 2. num. 8. & in Nouo, n. 9. Vide
plura tit. Eucharistia.

COMPLICES.

NON sunt detegendi in confessio-
ne. c. 7. n. 2. Licet taceatur circu-

stantia

stantia alias necessario confitenda. Secus autem, quando est probabile, detectionem talis circumstantiæ profuturam, & non obfuturam. nu. 2. & 8. Quando verò ex reuelatione circumstantiæ detegerentur complices, querendus est alius Confessor num. 5.

Quando sint complices detegendi in confessione iudiciali, vide tit. Iudex, & tit. Reus.

COMPOSITIO.

COMPOSITIO sufficit pro debitis incertis, dummodò non sit indiscreta, vt si viginti millia pro tribus vel quatuor millibus remittuntur; sed procurans illam peccat mort. donec eam adipiscatur, si cum possit non restituat pauperibus. c. 17. nu. 93.

Compositio non habet locum in fructib⁹ ab Episcopo male perceptis, ratione defect⁹ residetię. c. 25. n. 121.

CONCVBINARIVS.

CONCVBINARIJ vxorati, vel soluti, si ter admoniti ab Ordinario,

concu

cōcubinas non eiecerint, nec ab earum cōsuetudine se seiūxerint, excōmunicentur. Mulieres etiam publicē viuentes cū suis concubinariis, si ter admonitę nō paruerint, ab Ordinariis grauitē puniantur, & extra oppidū, vel diœcesim eiciantur. c. 16. nu. 21.

Quando sint concubinarij absoluedi, aut quis dicatur cōcubinarius notorius, & quę sint pœnæ clericorum concubinariorū, vide titulo, Absolutio I. lit. H. Notorius, lit. A. Clericus, B. CONDUCTIO, vide tit. Locatio.

CONFESSIO SACRAMENTALIS, I. in communi.

A CONFESSIO Sacramentalis est peccatorum accusatio secreta de suis peccatis corā proprio sacerdote, ut ab illis Sacramentaliter absoluantur. c. 2. n. 1.

Vt autem confessio sit Sacramentalis, non sufficit, quod homo flexis genibus, & præmissio signo crucis, dicat Confessario, *Hoc tibi dico sub sigillo confessionis*, sed requiritur quod animo confitendi sua peccata, & recipiendi absolutionem. c. 8. num. 18. & cap. 18. num. 55.

Con

Confessio facta laico non est Sacra- B
mental. cap. 2. num. 1. 4.

Confessio verò Sacramentalis non C
fuit inducta iure naturali: neque in-
stituta in Paradiso terrestri: neque à
Iosue: neque à Iacobo Apostolo: ne-
que ab Ecclesiæ consuetudine. In-
cepit autem post Christi aduentum,
& ab eodē Christo Redemptore no-
stro immediatè instituta. c. 2. n. 2. 3. &
est necessariò faciēda, iure diuino, ab
eo qui mortaliter peccauit post Ba-
ptismum. n. 9. & in No. nu. 1. 1. Est quæ
frequentanda. cap. 1. num. 33. & cap.
2. nu. 5. in Nou. nu. 29. & cap. 2. nu. 7.

Vt verò confessio sit legitima, debet D
habere sexdecim has condiciones,

Sit simplex, humilis cōfessio, pura, fi-
delis,

Atque frequens, nuda, & discreta, li-
bera, verecunda,

Integra, secreta, & lacrymabilis, ac-
celerata,

Fortis, & accusans, & sit parère pa-
rata, c. 2.

Non licet regulariter fieri confes- E
sionem coram tertia persona audiē-
te. cap. 2. nu. 5. & in Nou. nu. 7. Facta
tamē etiam coram multis valida est.
Ibidem, & c. 21. nu. 36.

Ad confessionem autem, illa peccatorum excusatio, & diligentia requiritur, & sufficit, quæ viro prudenti videbitur necessaria ad reuocandum peccata in memoriam, attenta qualitate penitentis, & attenta saltem voluntate, qua cupit interrogari à Confessario, & respondere. Hæc enim supplet magnam partem diligentiae requisitæ. cap. 9. num. 13. & in Nouo, nu. 16.

F Quod si penitens obliuiscatur peccatum, ex eo quod nihil excogitauit, cum tamen potuisset, confessio est nulla. cap. 6. num. 14. & in Nouo, 15.

Vtrum confessio requirat attritionem, vel contritionem putatam contritionem, vide in tit. Attritio, lit. A. & tit. Contritio, lit. D.

G Qui mentitur in confessione, affirmando vel negando aliquod mortale, peccat mortaliter, nisi excusetur ignorantia. cap. 21. num. 37.

At verò qui mentitur in confessione, affirmando, vel negando aliquod veniale, vel mortale, aliàs legitime confessum, non peccat mortaliter, nisi in casu, quo nullum aliud verum peccatum confiteatur. Ibid.

H Peccat mortaliter, qui confitetur laico vel clerico non presbytero, absque

necessi

necessitate, cū possit cōfiteri presbytero: vel detegendo imprudenter mortalia secreta, quibus absque mortali se infamare non potest, nisi excusetur bona fide. num. 41.

Concil. Trid. sess. 14. cap. 7. & can. 6. I definiuit sub anathemate hec sequētia. I. *Confessionem Sacramentalem esse institutam & preceptam à Christo Domino.* II. *Esse necessariam iure diuino.* III. *Nos obligari iure diuino ad confitendum omnia mortalia, & circumstantias mutantem speciem.* IV. *Quod confessio est possibilis.* V. *Quò tenemur confiteri in Quadragesima.* VI. *Quòd licet confiteri venialia.* cap. 2. num. 10. & in Nou. num. 11.

CONFESSIO II.

Quoad Materiam & Formam.

FORMA absolutionis essentialiter A consistit in illis verbis, *te absoluo;* reliqua verò, quæ antecedunt & subsequuntur, sunt de cōgruitate. cap. 36. num. 11.

B Non sufficit confiteri peccatum mortale interiùs, sed exteriùs etiam confitendù est. Præl. 7. n. 23. in No. 19.

Qui confitetur peccatum exteriùs, consequenter confitetur interiùs, & non è contrà Ibid. num. 24. in Nouo, num. 20.

C Sufficit manifestare statum etiam non confitendo numerum, sicut in meretrice. cap. 6. num. 15.

Non sufficit confiteri peccata capitalia in genere, sed requiritur in specie, ita vt cognoscatur, an sit mortale, vel veniale. Præl. 9. num. 1. & 3. & cap. 2. num. 5. in Nouo, Præl. 9. num. 2. & cap. 2. num. 8.

Sufficit confiteri se quæsiisse laudem de peccatis mortalibus, licet nò specificet illa. Præl. 9. cap. 9. num. 4.

D Qui per annum omisit recitare Horas Canonicas, sufficit cōfiteri se anno integro illas omisisse. cap. 6. n. 15.

Non est confitendum peccatum, quoniam ex eius confessione imminet sibi, vel Confessario, probabile damnum animæ, corporis, vel famæ. c. 7. num. 3. & 4. in Nouo, num. 3. & 6.

Quod saltē verum est, si scandalum proueniat ex ignorātia, vel infirmitate, non autem si ex malitia. Ibid. n. 4.

Peccatum semel in vita confessum, E
non est necessario confitendum, ne-
que ad id potest Ecclesia obligare
sine pœnitentis consensu. ca. 9. num.
1. & cap. 23. n. 38. Quando pœnitens,
qui ab inferiori absoluitur à reserua-
tis, teneatur iterum confiteri Supe-
riori, vide in tit. Absolutio, 2. lit. B.

Si quis recordatur se mortaliter
peccasse, non tamen in qua specie,
debet confiteri in genere, se morta-
liter peccasse. cap. 10. nu. 7.

Quando pœnitens non est certus F
omnino vtrum consenserit in mor-
tale, vel veniale; vel, vtrum peccatū,
quod commisit, sit mortale an venia-
le, debet sub conditione confiteri, &
tanquam de mortali dolere de illo.
Ibidem.

Qui oblitus est circumstantiam
necessario confitendam, non tenetur
postea iterum confiteri peccatum,
sed sufficit illam confiteri. Prælud. 9.
num. 4.

Quæ circumstantiæ sint confi-
rendæ, vel non, vide titulo, Circun-
stantia.

CONFESSIO III.

Quoad modum.

- A **P**EC CAT mort. qui confitetur ob finem mortaliter malum ; si tamen fuerit venialiter malus, peccabit venialiter. c. 21. n. 40.
- B Vt aliquis dicatur confiteri principaliter, ne infametur in populo, vel propter metum apparitoris seu Merini, non satis est, quòd aliàs non confiteretur: sed requiritur, vt id æquè vel pluris faciat, quàm confessionem. Ibidem.
- C Non peccat mort. qui ne bonam existimationem amittat, confitetur vni Confessario omnia peccata etiam grauissima, & alteri postea solum leuiora. Ibidem.

CONFESSIO IV.

Quoad iterationem.

- A **N**VLLA lex diuina nec canonica obligat iterùm confiteri peccatum semel rite confessum. Imò nec lex humana ad id obligare potest absque pœnitentis consensu. c. 9. n. 42. & c.

23.n.38.Vnde nemo tenetur ad iterandam confessionem semel legitime factam.c.9.n.4. Quando pœnitēs, qui ab inferiori absoluitur à reseruatīs, teneatur iterum confiteri Superiori, vide in tit. Absolutio, 2. lit. B.

Confessio regulariter valet, nisi aliquid substantiale desit. n.1. Id verò, quod communiter dicitur, scilicet, quòd propter vnum ex quinque defectibus potest esse obligatio iterandi confessionem, nempe propter defectum vel pœnitentis, vel Confessorij, vel contritionis, vel confessionis, vel satisfactionis, intelligendum est, quādo defectus est substantialis. nu.2.

Confessio facta à pœnitente excommunicato scienter, illicita est, valida tamen, & non iterāda. n.3. Secus, si sciat aut credat esse mortale recipere, vel procurare absolutionem à peccatis, manens excommunicatus. n.4.

Confessio facta Sacerdoti excommunicato, interdicto, vel suspensio, non tamen notoriè, si fiat ex ignorantia, valida est; imò quamuis fiat sciēter, dummodò pœnitens non peccet petendo absolutionem à tali Sacerdote. n.7. & in Nou. num.9.

Facta autem Sacerdoti excommuni- D

cato, suspensio, vel interdicto, denunciato, ac declarato, vel notoriè tali, quamuis non sit ob notoriam percussionem clerici, non valet. n. 6. Sed in Nouo, num. 8. & cap. 17. num. 35. videtur correctum hoc vltimum.

E Confessio facta alieno Confessario spe rati habitationis, est iteranda. c. 9. nu. 5. & in Nou. n. 6.

Facta etiam Sacerdoti existenti in mortali, est iteranda, si pœnitens peccauit inducendo illum. Ibid. num. 7. & in No. num. 10.

Facta item Priori, Abbati, vel Parocho, nullum titulum bonum, nec malum habenti, est iteranda. num. 8. in Nou. num. 11.

F Facta bona fide ei qui nullum titulum bonum, nec malum habet, vel qui notoriè amisit illū, cognito postea hoc defectu, est iteranda. Ibidem.

Facta etiam Sacerdoti, qui nesciuit vel noluit vti forma substantiali absolutionis, non est valida. num. 9. & in Nou. num. 12.

G Facta item absque proposito vitandi peccata in posterum, non est valida. Si tamen doleat de præterito, & proponat de futuris, quauis dolor, & propositum non sint talia, vt suffi-

cient

cient ad gratiam etiam cum Sacramento, valida est. cap. 9. nu. 10. & in No. num. 13.

Confessio facta à pœnitēte, qui sciē-
ter tacuit peccatum mortale, præ
pudore est iteranda. num. 11. in Nou.
num. 14.

Facta etiam non adhibita diligen-
tia reuocandi peccata in memoriam,
non valet. n. 13. in Nouo, num. 16.
Quod magis explicatur cap. 6. num.
14. & in Nouo, nu. 15. Scilicet si pœ-
nitens nihil antea cogitauit.

Quando confessio non est integra, I
quia tacetur aliquid mortale, vel
circumstantia, vel quia data opera fit
Sacerdoti, à quo pœnitens non bene
intelligitur, est nulla. Secus, si fiat iu-
sta de causa, aut ex ignorantia. c. 9.
num. 11. & in No. num. 15.

Duobus autem modis poterit pru- L
dens Confessarius cognoscere cōfes-
sionem fuisse inuolidam, & iteran-
dam, eò quòd facta fuerit Confessori
ignoranti: scilicet quando ipse prudēs
Confessor alias iam nouit illius om-
nimodā ignorantia, vel quādo ex dis-
cursu cōfessionis sibi factę, talē igno-
ratiā colligit, eò quòd ille in reb⁹ gra-
uib⁹, quas minimē ignorare debuisset,

nullum remorsum conscientiae, vel scrupulum iniecit ipsi pœnitenti. Velut si simplicem fornicationem, vel omissionem sacrae communionis in Paschate, vel semel in anno, esse peccata mortalia, diiudicare non nouit. num. 9. & in No. num. 12.

M Confessio facta Confessori potenti absolvere à quibusdam peccatis, & à quibusdam non, non est iteranda quoad omnia. num. 6. & in No. nu. 7.

Non est iteranda confessio, eò quòd satisfactio non sit adimpleta; vel eò quòd sit adimpleta in mortali. Secus, si ante absolutionem, contemneret satisfactionem sibi iniunctam. cap. 9. num. 14. & in Nouo, num. 17.

Neque etiam est iteranda, eò quòd pœnitens credat se postea peccaturū. Secus, si crederet, se non posse à Deo sufficiens auxilium impetrare. num. 15. & in No. num. 18.

Qui iterat confessionem cum Sacerdote, cum quo antea inualidè fuerat confessus, si sacerdos meminit peccatorum, vel pœnitentiae iniunctae, vel status pœnitentis, saltem in confusò, non tenetur pœnitēs iterū in particulari cōfiteri peccata semel confessa, sed in generali, dicens,

*de omnibus peccatis, quæ tibi
alias confessus sum, dico Deo
meam culpam, & tibi pater;*
deinde declaret peccatum,
quod scienter omisit, vel ob
quod confessio facta, fuit nul-
la. cap. 9. nu. 16. & in No. num.
19.

Peccat venialiter, qui im- N
prudenter, propter scrupulos,
sapius repetit confessionem
legitimè factam: imò si fiat
cum periculo desipiendi, vel
cum notabili scandalo Cōfes-
sarij, vel notabili infamia ter-
tij, erit mortua. cap. 21. num.
42.

Scrupulosus, semel legitimè
confessus, quamvis postea oc-
currant peccata, quæ ignorat
an fuerit confessus, vel non,
non tenetur iterum confiteri,
sed certè indicare potest, se il-
la confessum fuisse. Ibid.

Per confessionem, quam
non sequitur absolutio, non
impletur præceptum Eccle-
siæ. cap. 10. num. 4.

**Observa
lector, hanc
opinionem
D. Navar
ri, quæ fuit
etiã mul-
torũ alio-
rũ, confes-
sionem in
scriptis, &
absolutio-
nem dari
posse: post
fel. mem.
Clementis
VIII. decre-
tum, nullo
modo esse
tenendã: u-
enim decre-
to quodã
edito 19.
Iulij anni
1599. eam
planè re-
p-
bavit, & tã
quã falsã,
& temera-
riã, & scã-
dalosam
dãnavit.*

CONFESSIO V. *Quoad obligationem.*

NULLVS tenetur confiteri
tertia alia audiente per-
sona. cap. 2. n. 5. in Nouo, nu.
1. & 7. Nec per interpretem,
vel per scriptum. cap. 21. nu.
36. Facta tamen confessio sic,
valet: & valet etiam absolutio
in scriptis missa. * cap. 21. nu.
36. & cap. 2. nu. 5. & in Nou.
num. 7.

Nullus tenetur confiteri
peccata aliàs ritè confessã, vt
dictum est, Cõfessio IV. li. E. F.

Peccat, qui cùm possit con-
fiteri ore proprio, non vult
nisi per scriptum, vel nun-
cium, ob pudorem, vel segni-
tiem. cap. 21. num. 38.

Tempus, in quo obligat cõ-
fessio, non est definitum iure
diuino, sed iure humano. cap.
2. num. 6. in Nouo, num. 9. Nō
obligat, fieri statim post pec-
catum. Ibid.

Qui autem nouit se non ha-
biturum memoriam omnium
peccatorũ in Quadragesima,

non

non tenetur p[er]uenire confessio-
nem. cap. 21. num. 35.

Obligat autem tempore debito
eum, qui instante necessitate confes-
sus est laico mortalia. num. 45.

Obligat Religiosum saltem D. Be-
nedicti, vnoquoque mense. cap. 2.
num. 6.

Obligat etiam contritum volen-
tem accedere ad Eucharistiam. num.
7. & in Nou. n. 9.

Non tamen obligat p[re]paratum ad
communicandum, qui vt vitet scan-
dalum, non confitetur peccatū, cuius
tunc recordatur. Obligat tamen se-
cundū ius nouum Trid. vt statim
post communionem confiteatur. cap.
2. num. 8. & in Nou. num. 9.

Obligat etiā in articulo mortis. Ib.

Item, cū probabiliter existima-
tur nō futurā opportunitatem confi-
tendi per totum annum: & etiā quan-
do quis vouet pluries confiteri. Ibid.

Per confessionem, quam non se-
quitur absolutio, non impletur p[re]-
ceptum Ecclesiæ. c. 10. num. 4.

P[re]ceptum confitendi semel in
anno, obligat omnem vtentem ratio-
ne. V[er]sus autem rationis non aduenit
omnibus eodem tempore. c. 21. n. 33.

Non peccat contra præceptum confitendi semel in anno, qui non habet copiam Confessoris: vel excommunicatus, qui non negligit procurare absolutionem, vel ex consilio Confessarij differt confessionem, vel qui tantum habet venialia. c. 21. n. 34. Nisi tanto affectu sit circa illa, ut timeat, quod per ea sit inducendus in mortale, nisi sanet illa venialia confitendo. num. 31. Et potest confiteri vnum veniale, tacendo aliud. nu. 34.

CONFESSIO VI.

Quoad sigillum.

A **S**IGILLUM est obligatio aliquid occultandi. cap. 8. num. 1.

Et est duplex, legis diuinæ, naturalis, & confessionis, ex lege diuina positiua. num. 2. Atque sigillum confessionis etiam est de lege naturæ. num. 5.

B Sigillum confessionis nunquam est reuelandum, nisi de licentia penitentis. n. 1. & 10. Obligat, quamuis penitens non absoluitur. n. 2.

C Cadunt verò sub sigillo non solum mortalia & venialia, & circumstantiæ, sed etiam omne illud, per quod directe

vel

vel indirectè detegeretur, pœnitentem aliquod mortale, vel aliquod particulare veniale, etiam leuissimum, commisisse. num. 3.

Reuelare peccatum veniale, est peccatum mortale, quia plurimum lædit Sacramentum. cap. 18. num. 52. D

Neque solum obligat Confessarium, verum etiam omnem qui audit confessionem licitè vel illicitè, mediata vel immediatè. cap. 8. num. 4.

Obligat etiam interpretem, & cōfiliarium. cap. 8. num. 7. cap. 18. num. 51. Quos omnes obligat etiam cum periculo mortis. cap. 18. num. 51.

Sigillum confessionis fortius est, & arctius quàm sigillum naturale; & grauius peccat, qui infringit hoc sigillum confessionis, quàm qui violat secretum naturale. cap. 2. num. 5. c. 18. num. 52.

Sigillum confessionis durat etiam post mortem. cap. 2. num. 7. E

Aliquando detegitur, si Confessarius (quāuis ipse putet non detegere) incautè loquatur, his vel illis verbis: vt dicere pœnitenti corā aliis, quē nō absoluerat, *Tibi denego Sacramentum Eucharistia, quia habes casum reſeruatum, a quo ego non potui te ab-*

soluere

*soluere. Item dicere, Ille mihi confessus est multa & gravia peccata. Vel audita duorum vel trium confessione, si dicat de vno eorum, Iste nullum peccatum mortale habuit: indirectè enim dicit reliquos illud habuisse. Item Confessarius, qui audita confessione aut casu difficili, statim consulit Doctorem præsentem, & accepto consilio continuò redit vt absoluat pœnitentem, sigillum frangit. Item, frangit illud Sacerdos, qui confitens alteri, accusat se absoluisse aliquem à peccato Simonie, eo modo vt facile possit conicere illius Confessarius, quisnam fuerit ab eo absolutus. Item, reprehensibiles sunt Confessarii, qui sibi inuicem confessiones referunt, dicentes, *Quidam miles, vel quædam mulier, confessi sunt mihi hodie hoc vel hoc; vel qui dicit, Iste confessus est admodum bene, sed ille non mihi satisfecit. Item infringit qui dicit, Ille confessus est mihi, sed ego non absolui eum. Item qui dicit, Nolui illum soluere, quia non vult relinquere concubinam, vel restituere. cap. 8. num. 8. 9. 10.**

G Sacrilègè faciunt, qui sine necessitate audiunt in confessione multos pueros rationis vsum habentes, simul

con

congregatos, quia iniuriam faciunt Sacramento, & peccata reuelantur etiā ab ipsismet pueris. cap. 8. nu. 13.

Violatur etiam sigillum, ex hoc, quod Confessarius de concubinariis vel aliis publicis peccatoribus dicat, quod sibi sunt confessi illa peccata publica: nam licet non reuelet peccata, siquidem publica sunt, reuelat tamen, illos ea explicasse in confessione. cap. 2. n. 10. §. 12. & in No. nu. 1.

Non tamen violat sigillum Confessarius, qui denegat absolutionem publico peccatori, & postea accedente illo ad communicandam, ita se gerit cum illo, ac si non audiuisset eius confessionem, dicens ei, *Amice, tu fuisti hucusque publicus peccator, & nondum egisti publicam pœnitentiam, & antequam illam agas, Eucharistia non debet tibi ministrari publice.* cap. 8. num. 11. H

Non violatur sigillum ab illo Confessario, qui dicit, *Ego audiui peccata Petri*, nisi quando pœnitens ad eum clam confessus est, ut ob iustam causam nolit alium scire, se tali Sacerdoti confessum fuisse. cap. 8. num. 11.

Utrum autem violetur ex impositione publicæ pœnitentiæ, vel magnæ

statim

statim adimplenda, vide in tit. Satisfactio, II.

- I Confessarius, qui propter peccata audita in confessione, denegat suffragium pœnitenti, non exprimendo causam, non violat sigillum. num. 12.

Neque etiam qui caute consulit Doctorem, consilium petens ab eo. num. 15.

Neque qui ex Petri confessione intelligēs Ioannem esse complicem, postea Ioannem de illo crimine interrogat, dummodò caute faciat. num. 17.

- K Neque qui admonet hæredes sui pœnitentis, quòd ipse pœnitens sibi mandauit, vt hæredibus diceret, quòd restituerent tale debitum defuncti. cap. 17. num. 23.

Malè facit Confessarius dicendo, *In tali loco, in quo audiui confessiones, perpetrantur graua crimina*: non tamen violat sigillum. cap. 8. num. 16.

Interrogatus autem Confessarius, quid egerit erga pœnitentem, debet dicere, *se suo munere fuisse persunctum*. Non tamen licebit dicere, *se non absoluisse*. num. 14.

Non violat sigillū Confessarius, qui vocatus in testē, testificatur id quod

audi

audiuit in confessione, qui tamē alia via id sciebat. num. 15.

Qui interrogatus ab aliquo utrūm pœnitens confessus fuerit ei tale vel tale peccatū, licitè potest negare, etiā adhibito iuramento. cap. 8. num. 17. & in No. num. 19.

Confessarius non potest se intro- mittere ad liberandum à morte eum quem per confessionem cognouit esse innocentem. cap. 15. nu. 16. & in Nou. num. 17.

Reuelatio peccati auditi in con- fessione, aliquando potest esse pecca- tum mortale, triplici ratione, vt cū peccatum est occultum, & graue: tūc enim peccatur. Primò, contra secre- tum, quod etiam nulla interueniente promissione obligaret. Secundò, con- tra promissionē, saltem tacitam, ce- landi. Tertiò, contra legem Euangeli- cam. cap. 18. num. 52. Vnde videtur teneri Confessarius id explicare in confessione. Ibidem, circa medium.

Confessarius non potest extra con- fessionem, publicè nec secretò corri- pere pœnitentem de peccatis confes- sis, nisi pœnitens significaret id esse sibi gratum; inducendo colloquia, vel consulendo super eis. cap. 24. nu. 13.

Peccat mortaliter pœnitens, qui aliquid à Confessario sibi dictum vel præceptū, reuelat cum notabili detrimento vitæ, famæ, vel bonorum eius. ca. 21. num. 43. & in No. num. 44.

Vt autem aliquod peccatum cadat sub sigillo confessionis, non sufficit, quòd pœnitens flexis genibus & præmisso signo crucis, dicat Confessario, *Hoc tibi dico sub sigillo confessionis.* Sed requiritur, quòd illud dicat animo confitèdi sua peccata, ac recipiendi absolutionem. cap. 8. num. 17. 18. & cap. 18. num. 55.

CONFESSOR I.

Quid sit.

QUILIBET simplex Sacerdos, non præcisus ab Ecclesia, potest, & est Cōfessor idoneus in articulo mortis. cap. 4. num. 1. & cap. 26. num. 26. in Antiquo. Sed cap. 27. num. 271. & ferius in Nouo, cap. 26. num. 26. corrigens hanc sententiam, admittit omnem Sacerdotem, quomodolibet præcisum, excepto hæretico. Vide in hoc Cōpend. plura in tit. Artic. mortis.

Quilibet simplex Sacerdos est ido-

neus

neus Confessor, respectu habentis tantum venialia, vel mortalia, alias rite confessa. cap. 4. num. 1.

Clerici seculares non expositi non possunt post Triden. mutuò suas confessiones audire. Bene tamen Religiosi, qui virtute suarum Bullarum poterant ante Concil. confiteri clericis secularibus idoneis. n. 2.

Timor, quòd post confessionem Parochus maiorem habebit sollicitudinem de poenitente, & minorem æstimationem, non est causa sufficiens confitendi alieno Confessori. Nec etià pudor est causa sufficiens, nisi sit adeò magnus, ut poenitentem constituat in periculo tacendi aliquod peccatum. cap. 7. num. 9.

CONFESSOR II.

Qualis esse debeat.

CONFESSOR debet habere potestatem, scientiam, & bonitatem. cap. 4. num. 1.

Et potestas quidem in hoc consistit, quòd sit presbyter habes iurisdictionem actualem, ordinariam, vel delegatam, quæ ad peccata sibi confessa extendatur. cap. 4. num. 1. & in Nou. n. 2.

B Confessor, vt quoad scientiam sit perfectus, debet scire Theologiam Sacramentalem, & moralem vtriusque Iuris peritiam, constitutionesque Synodales regionis, vbi confessiones audit. Sed, vt sit sufficiens, satis est, vt relegens libros etiam vulgares, sciat discernere peccata, vtrum sint mortalia, seu venialia, & quamnam eorum postulent restitutionem, quæ circumstantiæ peccatorum sint necessario confitendæ, quamnam peccata sint reservata, & quæ sint censuris annexa, aut quæ excommunicationes sint reservatæ; & si auditurus est clericos, sciat casus irregularitatis, & suspensionis: vel sciat in his omnibus dubitare, & consulere peritos. cap. 4. num. 2. & in Nouo, nu. 8.

D Potest autem vnus Confessor esse idoneus in vno loco, vel alicui personæ, & nō in alio, neque alij, vt aliquibus exemplis notis patet. num. 4. in Nouo, 10.

Audiens confessiones ex obedientia, nō minùs tenetur scire, quàm audiens sponte sua. num. 3. & in Nouo, num. 9. Vnde, qui audit confessiones ex obedientia, iudicans se non esse idoneum, peccat: secus si dubitat. nu.

6. in Nou. nu. 14. Cōfessarius, eò quòd sponte se obtulerit, non tenetur ad amplius quàm ad vitandam culpam latam, & leuem. num. 3. in fine, & in Nouo, num. 10.

Confessarius ignorans aliqua communissima, & necessaria, peccat mortaliter. num. 4. & in Nouo, num. 12.

Excusabitur tamen in tribus casibus. I. Quando pœnitens est valde sufficiens sibi. II. Quando pœnitens est persona spiritualis, quæ crebrò cōfiteatur. III. In articulo mortis. Et idē est de Confessario existente apud infideles, inter quos degunt Christiani. cap. 4. num. 5. & in Nou. num. 13.

Confessor, vt licite audiat confessiones, debet esse sine peccato mortali. num. 6. in Nou. num. 15.

CONFESSOR III.

Ad quid teneatur.

CONFESSOR, antequàm confessionem audiat, vel cū audire vult, debet cor in Deum erigere, ad obtinendum diuinum auxilium. cap. 10. num. 1.

Deinde, pœnitentem hilari vultu accipiat, eūque admoneat, se potius

Deo quam homini confiteri, ut sic confidenter sua peccata & conscientiam aperiat. num. 2.

Præuidens autem poenitentem, quod vult nominare complices, debet statim admonere ne nominet; alias ipse pariter peccabit peccato infamiae. cap. 7. num. 2. & cap. 10. n. 6.

B Aduertens notabilem defectum circa debitam diligẽtiam, debet poenitenti præcipere, ut eam adhibeat, ac postea redeat, nisi vrgeat articulus mortis, belli, naufragij, vel scandalij, vel alia iusta de causa. cap. 9. num. 13. & in Nou num. 16.

Debet etiam considerare, an poenitẽs debitam habeat contritionem: quam si non habuerit, inuet illum aliquibus considerationibus. cap. 10. num. 4.

Cum verò aliquod peccatum graue ab ipso audierit, nulla signa admirationis, abominationis, aut pavoris ostendat; veluti, spuendo, vel se cruce signando, vel se ipsum commouendo; quin potius, ac si nihil audiret, usque ad finem confessionis dissimulet, & tunc cum iam velit poenitentiam imponere, peccatorum grauitatem ac deformitatem exponat. c. 10. nu. 6.

Non debet impendere absolutionem indisposito, quamvis poenitens dicat, desperationem, vel scandalum subsequendum. nu. 4.

Debet poenitentem audire, quamvis absque ordine, & crasso modo peccata recenseat. num. 6.

Si viderit poenitentem velle occultare peccata, vel illorum obliuisci, vel quia existimat non esse mortalia, debet illum prudenter pertrahere ad dicendum ea. num. 7.

Peccat mort. acceptas officium audiendi confessiones, principaliter ob lucrū, vel fauorem, vel curiositatem, aut voluptatem lasciuam. Secus, si minus principaliter quæreret tria prima prædicta: non enim esset peccatum mortale, nisi essent causæ finales, sine quibus non. num. 8. in fine.

Non debet inducere poenitentem ad vouendum, vel iurandum, se ab aliquo abstenturum. cap. 12. num. 20. Præcipue si fuerit maximè illaqueatus illo. cap. 26. num. 25.

Quando autem debeat ante absolutionem peccatorum, cautionem iuramenti à poenitente accipere, vide in tit. Absolutio, l. lit. I.

Quomodo cōsulet meretricibus, vel

aliis delinquentibus, quod petant sibi promissa ob actum turpem, videtur. Meretrix.

Quando solus ipse nouit, aut scit, coniugatos per ignorantiam iustam ignorare impedimentum Matrimonij, neutri parti dicere debet, etiam si fides sit ei adhibenda. cap. 22. num. 83.

Tenetur admonere pœnitentem in his, in quibus errat; saltem in his quæ scire tenetur. cap. 26. num. 1.

G Confessor, siue sit proprius Parochus, siue non, tenetur absoluerе pœnitentem contra propriam opinionem, quando opinio pœnitentis innititur rationi æquali, vel ferè æquali. Secus, si credat se inniti euidenti textui, vel rationi, pœnitentem autem dubiæ. cap. 22. num. 4.

Cùm dubitat, utrùm aliquid sit mortale, securiorē partē debet eligere. Cùm verò dubitat, utrùm pœnitēs hoc facere, vel dare, vel pati debeat, benigniorem debet amplecti. numero 5.

H Quando absoluit aliquem à casibus, à quibus non poterat, si non potest obtinere licentiā, tenetur admonere pœnitentē, si possit, absque scandalo.

cap.

cap. 25. num. 96. cap. 26. num. 14.

Quid debeat Confessor interrogare pœnitentem, vide in tit. Interrogatio.

CONFESSOR IV.

Quoad præsentationem.

CONFESSORES ignari præsentari non debent. cap. 4. num. 4. & in Nou. num. 10.

Non sunt sublata per ius commune priuilegia Religiosorû, circa modum præsentandi Ordinario Confessores sui ordinis. cap. 27. num. 190. & 261. in Nou. num. 264.

Episcopo, sine iusta causa, nolente eos admittere, possunt præsentati facere omnia perinde ac si fuissent admissi. nu. 262. & in No. n. 264. etiã post Concil. Trident. Additum in Nou. in miscellanea 1. num. 264. & num. 265.

Religiosos suos tenentur Prælati præsentare Episcopis in Confessarios. nu. 261. in Nou. 264. Atque Religiosus sic à suo Prælato præsentatus, & admissus ab Ordinario, non indiget ampliùs noua alia præsentatione, quamuis aliquoties exierit diœcesim.

num. 262. & in Nou. num. 266.

Per priuilegium Innocentij VIII. potest aliter fieri presentatio. n. 267.

Per Bullam Greg. XIII. reuocantur priuilegia à Pio V. Mendicantibus concessa, quatenus contrariatur Concil. Trid. In fine Manualis.

- A Peccans, ob confidentiam veniam, minus peccat, & ideo hæc circumstantia non est necessario confitenda. cap. 6. num. 4. & in Nou. nu. 3. in fine.

Confidentia in genere est certa spes de re aliqua, quod ita fuit, est, vel erit; & est duplex, licita vel illicita. ca. 23. num. 109.

- B Confidentia licita est, qua quis ordinate sperat: illicita verò, qua inordinate. Quæ etiam distinctio facienda est in confidentia beneficii. Nam confidentia beneficii licita, est illa qua quis ordinate confidit, quod collator conferet beneficium fratri suo, eo digno. Illicita autem est, qua quis inordinate confidit, quod collator conferet beneficium fratri suo, eo indigno. Ibidem.

- C Illicita rursus est duplex. Simoniacæ, qua quis confidit, quod collator conferet beneficium mediante pretio, pacto, modo, vel conditione expressa, vel

tacita,

racita, digno vel indigno. Illicita nō Simoniaca est, qua quis cōfīdit, quōd collator conferet beneficium ob cognationem, amicitiam, indigno, sine interuentione pretij, pacti, modi, seu conditionis. Atque ex his duabus prima est vetita per motum proprium Pij IV. & Pij V. Ibid.

Confidentia, quæ ante Extrauagā. horum Pontificum erat, vel licita, vel illicita, & Simoniaca, vel illicita, & non Simoniaca, est etiam talis post eam; & nihil est hodiè prohibitū de ea, quod non fuerit etiā antea. Ibid.

Coniectura, quibus cōfidentia Simoniaca colligi potest, & reliqua alia plura ad Confidentiam pertinentia, vide infra in tit. Simonia, I. lit. S.

CONFIRMATIO.

CONFIRMATIO Sacramētalis, est A
Sacramentum unctiōis chrisma-
tis consecrati, quo Episcopus ungit frō-
tem baptizati, sub certa forma verbo-
rum. cap. 22. num. 8.

Eius materia est Chrisma, quod cō-
fīcitur ex oleo & balsamo. Balsamū
non est de necessitate Sacramenti,

sed

sed præcepti. Cōsecratio autem olei, est de necessitate Sacramenti. Ibidē.

Forma huius Sacramenti est, *Consigno te signo Crucis, & cōfirmo te chrismate salutis in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Amen.* Debētque concurrere vñctio simul cum prolatione formæ. Ibid.

Eius minister est Episcopus: potest ex dispēsatione Apostolica esse presbyter. Ibidem.

Ante Confirmationem debet præcedere necessario Baptismus. Ibidē.

B Peccat mortaliter, qui nō existens Episcopus, ministrat illud: vel, qui Episcopus vngit oleo non consecrato, aut non seruata forma. num. 9.

C Peccat etiā mortaliter, qui credens, vel credere debens, se esse in mortali, suscipit Confirmationem: & qui per contemptum non curat se, suamque familiam confirmari. Si verò tantum sit negligentia, erit veniale. num. 9.

Ille autem verè contemnere videtur, qui potens sumere commodè, ideo principaliter omittit, quòd parui facit illud. num. 9. cap. 22.

D Peccat item, qui patitur se sine patrina confirmari. Ibidem. Qui autem non suscipit Confirmationem

ante omnem ordinem, peccat quidē, sed non mortaliter, si desit contemptus. Ibidem.

Cognatio spiritualis non egreditur confirmantem & confirmatum, illiusque patrem & matrem, ac tenentem. cap. 22. nu. 37. Hæc cognatio restringitur, sicut illa, quæ nascitur ex Baptismo. num. 40.

Concil. Trid. sess. 7. *dānat sub anathemate dicentem, Confirmationem non esse novum & verum Sacramentum, vel nullam habere virtutem, vel ordinarium eius ministrum non esse solum Episcopum.* num. 8.

CONJECTURA non habet locum in claris. Prælud. 5. num. 5. & in Nou. num. 9.

CONIVGIUM, & cōiunx. Vide plura in tit. Luxuria, Maritus, Matrimonium, Vxor.

CONIVRATIO.

PRESBYTER prodiciones, homicidia, & alia delicta parata potest denūciare, nec erit irregularis, si præmittat protestationē. Quod verū est, licet iurasset non reuelare. cap. 18. n.

54. & quamuis sit religiosus. cap. 24. num. 11. Neque est præmittenda fraterna correctio. Ibidem.

CONSANGVINITAS. Vide, Matrimonium, X. §. IV.

CONSCIENTIA est dictamē actuale practicum, de aliqua re facienda, vel non facienda. cap. 27. num. 273. in Nou. n. 280. Et est triplex; certa, quæ certò iudicat; dubia, quæ nullatenus iudicat; scrupulosa, quæ habet argumenta contra id quod iudicat. num. 276. & in No. num. 281.

Cōscientia erronea obligat. Præl. 7. num. 15. & Præl. 9. num. 9. & cap. 14. num. 26. in Nou. Præl. 7. num. 10.

Vt autem obliget ad mortale, non sufficit quòd dicter esse peccatū, sed requiritur quòd dicter esse mortale. Præl. 9. num. 9.

Cōscientia dubia potest deponi, quoad vnum effectum, & non quoad aliū. Arque tunc iudicio prudentis perpendendę sunt rationes dubitādi. Si enim sunt graues, neutrum credere aut facere debet. Si verò leues, quoad vtrumque potest deponi. Si autem mediocres, potest quoad vnū deponi, & non quoad alium, consideratis considerandis. cap. 22. num. 55.

Conscientia quid agat in animo,
& quomodo sit vera vel falsa, vide
in tit. Scrupulus, C.

C O N S E C R A T I O

Virginum.

MONIALIS, quæ cùm esset sæcu-
laris, vel ante professionē occul-
tè fornicata est, peccat, si absque dis-
pensatione, aut alia honesta cautela,
suscipit consecrationis velum. Idē de
ea quæ voluntariè sese polluit. c. 16.
num. 3. §. An Sanctimonialis.

C O N S E N S V S .

CONSENSVS interpretatiuus de
actu prohibito est malus. Ad quē
ut sit mortaliter malus, quatuor re-
quirūtur. I. Quòd sit de obiecto mor-
taliter malo. II. Quòd homo plenè
aduertat se delectari. III. Quòd non
resistat delectationi. IV. Quòd omis-
sio huius resistentiæ sit absque ratio-
nabili causa. c. 11. n. 9. & in Nou. n. 9.

Qui consentit peccato alterius,
peccat. n. 12. in Nou. 15. Aliquis autē

potest

potest consentire peccato alterius nouem modis, quos vide in tit. Participatio. Qui mandat facere delictum, dicitur consulens: qui exequitur, dicitur faciens. cap. 17. nu. 19. Vtrum idem sit consentire sponte, & consentire metu non cadente in virum constantem, vide tit. Metus.

CONSILIVM.

- A **C**ONSILIVM non obligat, neque ad veniale. Præl. 9. num. 8. Vnde omittere consilia secus contemptu, non est malum. Sunt autem consilia seruanda in præparatione animæ. ca. 20. num. 2. & in Nouo, num. 20.
- B Consilij opus melius est, quam opus præcepti. cap. 12. num. 32. Peccat vero consulens alicui aliquod malum non ex animo, sed solum ad tentandū eū. cap. 14. nu. 31. lit. E. in Nou. n. 37.
- Non peccat consulens minus malū. cap. 14. nu. 31. lit. G. cap. 17. nu. 263. c. 24. nu. 1. & in Nou. cap. 14. n. 39. 40.
- C Peccat qui consulit scienter, & dolose, imò quamuis bona fide, si non adhibeat debitam diligentiam ad indagandam veritatem. cap. 17. n. 132. Et qui præbet consiliū, antequam du-

bietatem

bietatem animi deponat. cap. 23. nu. 21. Et debet credere, opinionem, quā eligit, esse veram, vel saltē id opinari. cap. 27. num. 284. & in Nou. n. 288.

Censura extendens se ad consulētem, non comprehendit consulentes consilio adeo simplici, quod sine illo delictum tam certo & iniquo animo fuisset commissum cum illo. cap. 27. num. 51. post medium.

Consulens dicitur qui monet, persuadet, imò etiam qui instruit, & proponit vtilitatem inde sequuturā. cap. 27. num. 52.

Dicere alicui ex peculiari causa conuenientiorē vitam esse coniugalem, quā cōlibatus, licitum est. cap. 20. num. 3.

Differentiam inter consulentem & mandantem, quantum ad imputationem irregularitatis, ex homicidio sequuto, vide tit. Irregularitas, 5. lit. L.

CONSVETVDO.

CONSVETVDO est optima humanarum legum interpret. cap. 23. num. 58. Potest dare iurisdictionem. cap. 21. num. 21. Non tamen potest derogare iuri naturali, vel diuino. ca. 25. num. 128.

Cōsuetudo immemorialis facit aliquem titulum præsumi requisitū ad eius valorem. c. 17. nu. 257.

Consuetudo licet non excuset à culpa, excusat tamē à pœna saltē ordinaria: nam ab extraordinaria fortē non excusat. cap. 27. num. 86. & 106.

Consuetudo induci potest etiam circa Sacramentalia. cap. 22. nu. 83. Vide plura in tit. Sacramentalia.

Consuetudo, quæ est contra ius, nō est amplificanda cap. 21. num. 14.

Consuetudo etiam habet maximā vim circa obseruationem festorum, & ieiuniorum, quædam tollēdo, aut addendo, vel moderando. cap. 13. n. 5. & cap. 21. nu. 14. Imò & circa leges humanas, quas consuetudo contraria potest abrogare. c. 23. num. 40.

Potest etiam facere, vt quæ lex obligabat ad mortale, postea nō obliget nisi ad veniale. cap. 25. num. 111. Vide etiam in tit. Lex, 1.

Non potest tolli ab Episcopo consuetudo vniuersalis, quæ vim habet iuris cōmunis. cap. 21. nu. 5. §. 3. Imò excommunicatio, quam contra eam ferret, nulla esset. Qualis est cōsuetudo in toto orbe recepta, vt fideles in quibuscumque monasteriis audiant

Missam die festo. Ibidem.

Quicquid potest induci lege humana, potest etiā consuetudine. Ibid.

Consuetudine longa circa lactici-
norum esum intelligitur quadragin-
ta annorum. cap. 21. num. 15.

CONTemptVS.

VERVS contemptus de consiliis
etiam est mortale. Præl. 9. nu. 15.
cap. 20. n. 2. in Nouo, Præl. 9. num. 17.
cap. 20. num. 20.

Contemptus legis est, quando ali-
quis non implet illa, principaliter quod
illam, vel eius auctorem parui facit.
cap. 20. n. 2. c. 23. n. 42.

Consuetudo peccandi non sufficit
in foro interiori ad contemptū: suffi-
cit tamen vt præsumatur in exteriori.
cap. 23. num. 42.

Peccat mort. qui contemnit pro-
ximos contemptu per quem notabi-
le damnum honoris, aut honorū illis
inferatur. cap. 25. num. 58. §. 7.

De illo autem qui id quod obligat
sub veniali, omittit, eo solum quia
iubetur, vide in tit. Obedientia.

CONTRACTVS.

A **F**ACTVS per metū regulariter valet. cap. 22. n. 50. Non tamen Matrimonium metu iusto contractum, non est nullum. Præl. 6. n. 6. cap. 22. nu. 50. & in Nouo, Præl. 6. n. 5.

Contractus per metum factus regulariter, rescindi potest. Præl. 6. n. 6. & in Nouo, num. 5. Vel est ipso iure rescissus. cap. 19. num. 13. in Nouo, cap. 20. num. 13.

B Contractus, quantumvis licitus, dolo tamē aut fraude, aut metu factus, vel est i. ritus, vel irritandus. Ibidem.

C Factus cum pupillo, vel Ecclesia, valet in præiudicium alterius, non tamen in præiudicium pupilli, vel Ecclesiæ. cap. 19. num. 12.

D Contractus nonnulli sunt, per quos dominium rei de vno ad alium trāsferitur, & per quosdam non transferitur. Per quos trāsferitur, sunt Emptio, Venditio, Permutatio, Donatio, & Mutuum. Per quos non transferitur, sunt Depositū, per quod sola rei custodia alteri committitur, fitque regulariter in fauorem deponētis. Item Commodatum, per quod conceditur

usus rei, quæ usu non consumitur, sit-
que regulariter in fauorem accipiē-
tis. Item Locatio, & Conductio, per
quas usus rei, quæ usu non consumi-
tur, pretio conceditur. Denique con-
tractus pignoris, per quem debitor
creditori aliquid in cautionē pigno-
rat. cap. 17. n. 180.

Faciens contractum, in quo grauat E
aliū, animo tamē non petendi, nec
accipiendi id in quo grauat, peccat,
quia potest mutare intentionem, vel
mori sine illius declaratione, & tunc
ipse, vel heredes vexabunt grauatū.
cap. 17. num. 260. Posset tamē occur-
ri huic periculo, tradendo ipsi graua-
to schedulam subscriptam. cap. 23.
num. 84.

CONTESTATIO LITIS, vide, Litigiū.

CONTRITIO.

CONTRITIO est pœnitudo volunta- A
ria cū dolore maximo actuali, vel
virtuali peccati actualis, quatenus est
offensa Dei super omnia dilecti, cum
spe veniæ, & proposito non peccandi, &
satisfaciendi. cap. 1. num. 1.

Ad contritionem non sufficit do-
lor nō deliberatus. n. 4. & in Nouo, n.

3. Neque requiritur dolor summè intensus. num. 7. in No. num. 4.

B Neque requiritur dolor intensior, quàm alius dolor de malo temporali. Vnde fieri potest, quòd verè contritus maiorem dolorem sensus habeat de morte patris, quàm de offensa Dei. num. 23. in Nouo, num. 20.

C Non requiritur dolor sensus, & alia signa exteriora, quamuis hæc conuenientia sint. cap. 1. num. 23. in Nouo, nu. 20. Requiritur autem dolor maximus appretiatiuè. n. 9. in Nouo, nu. 4.

D Ad veram contritionem per se loquendo requiritur formale propositum vltèrius non peccandi; per accidens verò sufficit virtuale. num. 10. 12. 43. in Nouo, num. 5. 9. 40. 41. Sufficit etiã propositum virtuale satisfaciendi, quando propter defectum temporis, vel inconsiderationem inculpabilè, pœnitens non habuit formalem. nu. 15. in Nouo, num. 11.

Non requiritur quòd pœnitēs credat se amplius non peccaturū. cap. 1. num. 13. & cap. 3. num. 5. in Nouo, c. 1. num. 9. & cap. 3. num. 15.

E Contritio debet esse de peccato, quatenus est offensa Dei. Et debet esse propter Deum summè dilectum.

num. 11. in Nouo, num. 7.

Contritio autem non est dolor essentialis, sed causalis. num. 2. & 16. in No. num. 2. & 14.

Contritus debet plus timere peccatum, quàm quodlibet aliud malū, generaliter, non tamen requiritur, nec expedit specificare mala in particulari. cap. 1. num. 21. in Nouo, num. 17.

Sufficit pœniterentem dolere, quòd non habeat exactam contritionem. num. 21. & cap. 10. num. 4. in Nouo, num. 18. & cap. 10. n. 4.

Contritionis signum est, se malle mortuum esse, quàm peccasse. cap. 1. n. 22. in No. num. 19. Habens verò signa contritionis, præsумitur mori contritus. num. 18. in No. n. 15.

Contritio minor sufficit ad delendum veniale, quàm mortale. n. 26. in No. n. 23.

Cōtritionis effectus est delere culpam, & pœnam æternam, & aliquam temporalem, imò aliquando delet totam. num. 43. in Nouo, num. 40.

Delet mortale etiam ante confessionem sed non sine voto Sacramēti confessionis, quod in illa includitur. num. 27. in Nouo, num. 24.

Non datur vera contritio, per quam non deleatur mortale. n. 29. in Nou. 26. Contritio in lege naturæ delebat mortalia. num. 28. in Nouo, num. 25.

Contritio de peccato, de quo dubitatur, utrùm sit mortale, debet esse tanquàm de mortali. num. 26. in Nouo, num. 24. Eius præceptum non obligat pro semper post mortale. nu. 31. in Nouo, num. 27. Bonum tamen cõsiliũ est, vt statim post peccatũ mortale cõteratur. n. 33. in Nouo, nu. 29.

H Imminenti graui necessitate, cui absque orationis feruore prouideri non possit, necessariò est habenda contritio. num. 31. in No. num. 17. Contritio haberi potest in instanti. num. 35. in Nouo, num. 31.

Non est necessariò habenda de mortali iam dimisso. num. 32. in Nouo, num. 28.

I Haberi potest cõtritio de peccato, cuius homo non meminit, neque in speciali, neque in generali. num. 34. in Nouo, 34.

Non requiruntur singulæ contritiones de singulis mortalibus, sed sufficit vna, quæ virtualiter feratur in omnia peccata, siue ante discussione conscientie, siue postea. cap. 1. num.

25. & in Nouo, num. 22. Non tamen requiritur necessario maior contritio de maiori peccato. num. 35. & in Nouo, nu. 31.

Circa contritionem definiuit Cōcil. Trid. sess. 14. cap. 3. & 4. hæc sequentia. I. *Pœnitentiam esse, & fuisse quouis tempore necessariam, ad impetrandam veniam culpæ mortalis.* II. *Cōtritionem esse unā ex tribus partibus, quas sibi tāquām materiam, substituit pœnitentiæ Sacramentum.* III. *Necessarium esse & optimum, examinare cōscientiam, ad faciendum peccatorū memoriam cum ipsorum detestatione, & emendationis proposito, quamuis ad gradum integræ contritionis non perueniat.* IV. *Esse de fide, contritionē non solū includere in se cessationē a peccato, & vitæ novæ propositum & inchoationem, sed veteris etiam odiū continere, & propositū illud confitendi tempore debito, cū spe obtinendi veniam, & misericordiam.* V. *Contritionem iustam esse necessariam nunc in lege gratiæ ad culpæ mortalis, post Baptismū admissæ, deletionem.* cap. 1. nu. 43. & in Nouo, num. 41.

Peccat igitur, & est hæreticus, qui M aliquid contra prædicta pertinaciter

credit: estque excommunicatus per Bullam Cœnæ, si id verbo vel scripto proferat. cap. 1. num. 43. in Nou. num. 41. Quæ autem contritio sufficiat ad remissionem peccati cum Sacramento pœnitentiæ vel Baptismi, vide tit. Attritio.

CONTVMELIA. Vide, Iniuria.

COOPERATIO.

NON cooperantur peccato famuli ministrantes mensæ cōcubinariorum, neque iuuant concubinam ad se ornandū, neque qui vestes & alia ornamenta vendunt meretricibus: modò id absque malo fine, aut sine consensu in eorum peccatū, faciant. Cooperantur tamen peccato ij, qui lutores suscipiunt, eisque ministrant mensam, candelas, domum, & alia huiusmodi. cap. 19. num. 16. in Nouo, cap. 20. num. 16.

Denique ille dicitur cooperari peccato alterius, qui ei consentit; aut in eum malum finem illum iuvat, inuitat, inducit, vel ita assistit ei, ut sit causa quòd ille peccet. Ibidem. Vide & in tit. Participatio.

CORPORALIA. Vide, Benedictio, & in tit. Missa, III. D.

CORPORE VITIATVS.

PEC CAT mort. qui corpore vitia-
tus ordinatur. cap. 25. num. 72.

Non est inhabilis ad ordines clau-
dus, cui scipio in altari non est ne-
cessarius, nec habens maculam ocu-
li, quæ non priuat visu, nec inducit
notabilem deformitatem. cap. 27.
num. 199.

Neque etiam est inhabilis gibbus,
nō nimium magnus, si non sit nota-
bilis deformitas. Quæ autem sit hæc
notabilis deformitas, ad Episcopum
pertinet determinare. cap. 27. num.
199. & nu. 200. Vide etiam tit. Irre-
gularitas, III.

CORREPTIO.

CORREPTIO est monitio proximi A
secreta, vel coram testibus, ut se
emendet a peccato. cap. 24. num. 12.

Præceptū correptionis est natura-
le, obligans omnes, etiam infideles: &
Euangelicum. num. 12. obligans etiā
peccatores. Ibid.

Obligat autem cōcurrentibus qua- B
tuor. Primū, quod sit certum, pro-
ximum peccare mortaliter. II. Quod
speretur emendatio, vel saltem non

timeatur deterioratio. III. Opportunitas personæ ac temporis. IV. Vt cōmodè fieri possit absque damno notabili corrigentis. Ibidem.

C Laudabile est aliquando differre correptionem, donec in maius peccatum incidat, vt tunc commodiùs corrigatur, & emēdetur ab utroque: quoniam hoc non est aliud quàm expectare temporis opportunitatē. nu. 13. & c. 14. n. 26. in No. n. 27.

D Non peccat mort. qui non corrigit eum qui ex ignorantia probabili non ieiunat. Neque qui transiens per terras hæreticorū, non corrigit eos tractantes irreuerenter Sacramenta, vel imagines, si nō sit spes emendæ. n. 12.

Confessarius extra confessionem minimè debet, neque publicè, neque secretè corripere pœnitētem de peccatis confessis, nisi pœnitēs significaret id esse sibi gratū, inducendo colloquia, vel cōsulendo super eis. numero 13.

Correptio de venialibus non obligat sub mortali. cap. 24. num. 13.

E Ordo correptionis seruandus est, nisi sit periculum in mora, & non sit homo certus, suā correptionē profuturā. Si enim dubitat, debet statim lu-

dicī denunciare. Attamen circa cōiurationes & h̄ereses, non est seruāndus ordo correptionis, sed statim debet fieri denūciatio ante Iudicem. n. 14.

Ordo autem correptionis Euāgelicus est, vt primum secretò, & fraternè peccans corrigatur; deinde, si se ob id non emēdauerit, corā duobus testibus: & postea Iudici denuncietur, vt habetur Matth. 18. Ibidem.

Non requiritur secreta monitio, **F** quando peccatum est publicum. Est autē publicum quoad hoc, id quod est notorium iure, vel euidētia facti, vel fama. Ibidem.

Quiuis blasphemus statim corripiēdus est ab audiēte, etiā si nulla speretur emēdatio, si potest id facere absque proprio periculo. cap. 12. nu. 83.

Potest quis reuelare patri crimen fratris, adhibita prius correptione, vel ea omīssa, si nulla sit spes emēdē per suam correptionem. c. 7. nu. 8. & expressiūs c. 18. n. 33.

Peccat mort. qui potēs impedire ne alius peccet mort. nō impedit. Quod tamen solū procedit in eo, qui sine verecūdia, incōmodo, & dedecore, id poterat impedire. c. 14. n. 26. in No. n. 27. vide etiā in tit. Impedimentū.

G Nō peccat qui permittit aliū committere grauius peccatum, vt ob illud castigatus, facilius se corrigat. Ibidem. Quod quidem verum est, nō solum permittendo occasionem, verum etiam offerendo. cap. 14. nu. 31. lit. E. sed in No. num. 39.

C V L P A.

A **C**VLPA est voluntaria inordinatio actus, vel deniatio à bono. cap. 17. num. 177.

Est autem triplex. Culpa lata, quā regulariter omnes communiter vitant. Culpa levis, quam regulariter homines diligentes suæ professionis vitāt. Leuissima, quam homines diligentissimi vitare solent. n. 178.

B Quando contractus fit solum in vtilitatem alterius contrahentiū, ille regulariter tenetur de dolo & culpa lata, leui, & leuissima. Alter verò tantum de dolo, & si fiat in vtilitatem vtriusque, vterque tenetur de dolo, & de culpa lata, & leui, nō de leuissima, nec de casu fortuito. n. 179.

C Culpa lata, quæ multoties obligat depositarium & commodatariū ad restitutionem, non necessario debet esse mortalis. num. 184.

CVRIOSITA.

EST vitium mouens ad sciendum nimis vel immoderate. cap. 23. n. 34.

Peccat mort. qui adinuenit nouas epulas, noua exercitia, & ludos de se mortales; item nouas vestes, aut alia de se mortalia, vel in finem mortalem. cap. 23. num. 17.

Curiositas de se tantum est veniale. Mortale verò, quando iungitur aliqua circumstantia mortalis. Vt de virgine volente curiosè scire, quanta sit carnalis copulæ delectatio. Item, de volente scire alienum peccatum, confessionē Sacramentalem alteri factam auscultando. Item, de inquirente alterius vitia animo eum notabiliter infamandi: & de appetente scire aliqua secreta ab eo, qui sine peccato mortali non potest ea reuelare. nu. 26. & in Nouo, num. 25.

CVSTOS.

CVSTOS piscationis seu venationis quomodo se gerere debeat, vide tit. Venatio.

Custos agri, aut venationis, qui se abscondit ne ab ingredientibus videatur, vt sic eos capiat, & corripi faciat, non peccat, saltem quando

id permittit, vt ſemel deprehenſi iterum ingredi caueant, nec interim ſinit, vt illi damnum notabile inferāt. c. 17. nu. 123. Hoc intelligitur quādo ex officio tenetur. Secus verò non: & ſi tunc ex malitia faceret, peccaret: nam ſublata malitia, nec peccaret, nec teneretur reſtituere. num. 136.

B Vnde talis cuſtos, etiam ciuitatis, qui damnum notabile, quod fieri videbat, non impediuit, ſaltem vociferatione, tenetur reſtituere in ſolidum. num. 136.

Cuſtos vrbiſ, qui iurans ſe accuſaturum, quos poſt ſonitum campanæ inuenerit, ſi non accuſat, peccat mortaliter. Non tamen tenetur reſtituere pœnas, quas accuſati incurriſſent, nec quod recipit ne accuſet. cap. 25. num. 34.

Si cuſtos videt damnum facientē, & non indicat ei qui damnum accipit, peccat mortaliter, & tenetur reſtituere. Ibidem.

C Cuſtos & præfectus in portandis mercibus & in exportandis eis in confinibus regnorum, peccant mortaliter, permittentes importari & exportari vetitas. Non tamen tenentur reſtituere pœnas, quas tranſgreſ-

ſores

fores soluissent, si denunciarentur: nec merces, quibus priuarentur. num. 51. Bene tamen vectigalia, quoniam hoc non est pœna, sed interesse. num. 34. ad quod facit id, quod de teste falso dicitur num. 51.

DAMNATUS

DAMNATVM iniuste, qui cãm possit non liberat, peccat mortaliter. cap. 15. num. 15. in No. num. 17. De iure naturæ est, quod nullus damnetur inauditus & indefensus. ca. 25. num. 9.

DAMNUM.

DOMINVS serui occisi ab animali A alicuius, habet actionem contra dominum animalis, ad petendum medicationis impensas, & stipendia quæ lucrifecisset: nihil tamen potest petere pro cicatrice, vel deformitate, nec etiam si occidatur cap. 15. num. 19. Is B qui occidit vel percutit aliquod animal brutum proximi, vel seruum, tenetur domino restituere tãtũ quãti valet id quod occidit, imò & quanto minoris valet, propter deformi-

tatem ex vulnere relictam. Ibidem. Is verò, ex cuius domo aliquid eiectum damnificauit alium, tenetur restituere. cap. 17. num. 16. in No. num. 17.

C Tabernarius, vel magister nauis tenetur de damno per alium facto in sua taberna, vel nauis. Ibidem.

D Peccat, qui occidit, vel grauiter percutit animal domesticum alterius in suo prædio damnum inferens: potest tamen illud includere, donec dominus satisfaciat damnum. Tenenturque magnates restituere damna, quæ suæ feræ intulerunt alienis prædiis. n. 120.

E Regulariter tamen nemo tenetur de damno contingente casu fortuito, nisi quando præcessit culpa, vel mora, vel pactum. cap. 17. num. 179.

Sufficit condonatio damni facta ab eo ad quem principaliter damnum pertinet. cap. 18. num. 46.

DE PARTICIPANTE in damno alterius.

QUI cum multis adunatis pergit ad furandum, non tenetur restituere, nisi id, quod ad eum peruenit, & id, cuius talis causa fuit, ut sine ipso non fuisset illatum. c. 17. nu. 130.

Si

Si multi alij aliorum ignari ingrediatur vineam, vt vnusquisque suum racemū accipiat, nullus peccat mortaliter, quamuis deuastetur vinea. Ib.

Qui procurat, quòd Iudex cuique F tollat suum, vel ne alicui restituat debitum, neue ad id debitor cogatur, tenetur restituere. num. 131.

Qui ratum habet damnum suo nomine illatū alteri, restituere tenetur, quando qui nocuit non nocuisset, nisi existimaret, eum, cuius nomine nocuit, ratum habiturum. cap. 17m. 133.

Testis, qui à Iudice legitime interrogatus, an sciret tale furtum, sciens tacet, ob quod damnificatus non recuperat suum, tenetur restituere, nisi taceat propter metum periculi sui status, personæ, aut bonorum. num. 133. in Nouo, num. 134.

De custode, qui damnum notabile non impediuit, vide Custos, lit. B.

Curator, procurator alienorum H negotiorum, administrator alienorū bonorum, & filius res patris sui tractans, qui nomine sui principalis, & ob cuius vtilitatem alteri damnum infert, tenetur ad restitutionem in solidum, si principales non restituant, & ex eorum bo-

nis restituere potest, si adhuc retinet administrationem. Si verò non retinet, & ipse sit inops, debet dicere principalibus (si id ignorant) vt satisfaciant. Quod si noluerint, tenetur restituere, si potest, occultè tamē poterit accipere de bonis eorum, vt restituat, seruatis conditionibus seruandis à recuperantibus occultè sua debita. num. 137. 138.

Impediens euntem ad impediendum damnum, quod tertius inferre volebat quarto, tenetur restituere. num. 140.

DEBITVM & debitor ex contractu, vide, Restitutio, VII. & vtrum tertius possit clam accipere debitum à debitorē nolēte restituere, & reddere creditori, vide tit. Recompensatio. Creditor non petens debitum censetur concedere dilationem. c. 17. n. 79.

DEBITOR speciei, nempe huiusmodi, aut vestium, regulariter excusatur illius speciei peremptione, si absque dolo, fraude, & culpa, & ante moram perit, & etiam post moram, saltem in foro conscientiae, si sciretur quod perinde peritura erat apud creditorem: secus, si constaret vel dubitaretur, quod antequam res periisset,

domi

dominus vendidisset, vel ea fuisset
vñs. cap. 17. num. 80.

DEBITVM Coniugale. Vide, Matri-
monium, XIII.

DECIMÆ.

DECIMA quoad quotam est iuris A
humani, quoad sustentationem
ministrorum, est iuris diuini. cap. 21.
num. 28. Vnde quoad illam potest
tolli consuetudine, non tamen quoad
hanc. Imò aliquando soluendum est
plusquam decima pars, si necessarium
sit ad sustentationem ministrorum.
num. 30.

Decima triplex est, prædialis, per- B
sonalis, & mixta. num. 29.

Decimæ personales, vbi est legiti-
ma consuetudo non soluendi, nō de-
bentur, qualis est ferè in tota Eccle-
sia, exceptis famulorum salariis in
aliquibus regionibus Hispaniæ. n. 31.

Decima personalis non est debita C
iure diuino, prædialis verò, & mixta
sic. ibidem.

In decimis personalibus deducun-
tur expensæ, vt solum lucrum deci-
metur in prædialibus verò & mixtis
nō deducuntur. Vnde peccat, qui prius.

quàm soluat decimas,deducit impensas sationis,vel collectionis fructuum,semen satum,vel pensionem solutam domino prædij.Ibidem.

D Si Papa iuberet soluere decimam inconfuetam , mandatum esset iniustum , & ab eo supplicari posset. num.30.

De lucro illicito restitutioni obnoxio non est soluenda decima personalis:de alio autem sic , dummodò non sit acquisitum per notorium peccatum.num.31.

Peccat qui decimat peiorem partem,quia debetur mediocris. Itẽ,qui soluit omnes decimas debitas, sed non ubi,& quando,vel quibus debet. num.31.32.

E Subtrahentes vel impediētes decimas sunt excommunicandi , nec sunt absoluendi , antequàm satisficiant, nisi excusentur per impotentiam,vel condonationem factam ab eo cui debentur,vel per alias causas concurrentes,sicut si esset talis pœnitens,& tales circumstantiæ temporis,loci , & causæ, vt Confessarius solo restituendi proposito contentus esse debeat.c.21.n.32.c.17.n. 59.

Peccat qui primitias iure,vel con-

suetudi

suetudine legitima debitas, non soluit, ubi, quando, & quibus debet. c. 21. num. 32.

D E F E N S I O,
et defensor.

PEC CAT, qui cum possit, non defendit inuasum ab inimicis. Quod si sit persona publica, tenetur armata manu defendere. cap. 15. num. 14.

Reges, & Superiores lege iustitiæ tenentur defendere se, & subditos, & è contra subditi suos Superiores: patres etiam, tutores, heri, paedagogi, parochi, custodes, & alij similes, & è contra. cap. 24. num. 18.

Defendere vitam proximi tenemur cum damno diuitiarum, honoris, pudoris, &c. excepto periculo vitæ. Non tamen tenemur defendere proximi bona inferioris ordinis, cum detrimento propriorum altioris. n. 18.

Qui non defendit alium, cum possit commodè, censetur consentire: secus, si non possit commodè. Sed non omnis, qui iure præsumitur consentire, præsumitur iniuriati auxiliari. n. 18. 19.

*DEGRADATIO,
seu Depositio.*

DEGRADATIO realis, & depositio verbalis, non est censura: sunt tamen priuationes, vel inhabilitationes, quæ priuant omnino, vel inhabilem faciunt ad ordinem suscipiendum, vel exercendum. cap. 27. num. 152.

Atque depositio ab officio vel beneficio præsupponit culpam mortalem cap. 19. n. 9.

Clericus depositus, dummodò non sit degradatus, realiter gaudet privilegio canonis. Secus si fuerit incorrigibilis. cap. 27. num. 79. 81.

Prohibitio, seu priuatio, seu inhabilitatio totius exercitij, officij, vel beneficij in perpetuũ, est depositio, & non suspensio. n. 152.

Crimina depositione digna sũt adulterium, concubinatus, stuprũ, & similia; & omnia alia maiora illis. n. 248.

*DELECTATIO
morosa.*

DELECTATIO morosa de opere prohibito est peccatũ, habetque

locum

locum in materiis omnium peccatorum. cap. 11. num. 9. in Nouo, n. 11.

Ad delectationem morosam mortalem quatuor requiruntur. I. Quod sit de obiecto mortaliter malo. II. Quod homo plenè aduertat se delectari. III. Quod non resistat delectationi. IV. Quod ommissio huius resistentiæ sit absque rationabili causa. Vnde qui ob iustam causam non repellit delectationem morosam, non peccat: verbi gratia, ne relinquat honestam occupationem, studium rerum impudicarum, confessiones, &c. nisi adesset periculum consensus. ca. 11. num. 9. & in Nouo, num. 12.

Delectatio morosa haberi potest in instanti. num. 11.

Delectationem morosam luxuriæ habēs, si nō est cert⁹ utrū cōsenserit, expedit, vt se accuset de illa. n. 17.

Delectatio est mortalis, quādo nascitur ex cogitatione copulæ habendæ cum ea, quam credit homo futuram vxorem, vel cum hac conditione, si alioquin liceret. ca. 16. n. 9. §. 6.

Delectatio carnalis copulæ cum coniuge vel marito mortuo, seu absente, est mortalis. Licet tamen gaudere de tali copula. num. 10.

Delectatio morosa de re venerea est mortalis, si adsit consensus saltem interpretatiuus, & mutat species iuxta circumstantias personarum, circa quas versatur. num. 9.

Delectatio de videndo sceminam pulchram, non est mortalis. num. 11.

Delectatio de cogitatione iniusti homicidij, peccatum est: secus, si sit de utilitate sibi secuta ex morte. cap. 15. num. 10.

D E L E G A T V S,

& Subdelegatus.

SIMPLEX ministerium absoluendi ab excommunicatione potest delegari à delegato Ordinarij, & à subdelegato subdelegati Papæ, non tamen ipsa iurisdictio. cap. 27. num. 45.

Delegatus, cui est commissa causa, potest partes absolvere ad cautelam. cap. 27. num. 273. in Nouo, num. 277. Vide etiam Absolutio, III. lit. D.

D E L I B E R A T I O.

DE F E C T V S deliberationis excusat à mortali. Item, defectus iudicij

in semidormientibus, vel semiebriis, vel valde perturbatis, excusat à mortali. Præl. 9. num. 10. cap. 9. num. 10. & cap. 11. num. 4. in Nouo, Præl. 9. num. 11. & cap. 9. num. 13. & cap. 11. nu. 4.

DELICTVM,
& quasi delictum.

DELICTVM intelligitur nomine peccati. Præl. 7. num. 10. in Nou. num. 9.

Obligatus autem ex quasi delicto tenetur restituere, vt Iudex, qui ob ignorantiam iuris vel imperitiam tulit iniquam sententiam. cap. 17. num. 16. §. 8. & in Nouo, num. 17.

Peccat clam accipiens, quod sibi prætendit deberi propter aliquod delictum. cap. 17. num. 111. Qui commisit aliquod delictum, propter quod alius est in carcere cum periculo vitæ, non tenetur se prodere cum periculo propriæ vitæ. cap. 15. num. 16.

DENVNCIATIO.

PRÆCEPTVM de manifestando A delictū per denūciationē, intelli-

gitur,

gitur, quando homo scit, & probare potest, alias non nisi Prælatus talis esset, ut posset prodesse, & non obesse. capite 17. num. 134.

Quando Prælatus præcipit sub excommunicatione, ut scientes denuncient tale furtum, qui scit & probare potest, & præmisit correctionem fraternam, si non denunciaret, manet excommunicatus, & tenetur restituere damnum. Ibid. num. 135.

Quando præcipitur, ut quicumque denunciaret talem, vel talem delinquentem, licitum est non obedire, etiam si mandatum detur non solum ut reus restituat damnum, sed etiam ut puniatur: quia huiusmodi mandatum intelligitur salva fraterna correctione. cap. 18. num. 40.

B Peccat qui rogatus iuridicè in visitationibus reuelat occulta sibi secretò detecta, vel quæ vidit in secreto fieri, si non erant parata ad aliis nocendum. Imò quamuis vergerent in damnum alterius, si alia via damnum impediri posset: quòd si impediri non posset, id solum detegendum est, quod huic fini sit necessarium. num. 61.

C Peccat denunciās quæ probare nō potest.

potest. Ibid. & c. 17. n. 134. & sic interrogatus, quamvis iuret se dicturum quod scit, respondere potest se illa nescire, intelligendo intra se, quod non scit ita, ut detegere teneatur. c. 18. num. 61. Ibid.

Peccat qui non denunciatur crimen, **D** quod paratur in damnum spirituale, vel corporale publicum, vel privatum, quamvis iurasset se non denunciaturum, & delinquens esset occultus. Idem, si non denunciatur delicta perniciose soli auctori, à quibus non respiciet per correctionem fraternam, dummodo probare possit. Potest autem probare, habendo unum testem integrum, quoniam denunciator habebit locum alterius testis. c. 25. n. 33.

A denunciatione excusant sequen- **E** tia. Primum, si peccatum sit occultum, & peccator emendatus, vel emendabilis correctione fraterna. II. Defectus probationis delicti. III. Quod non audiuerit à fide dignis. IV. Denunciatio eiusdem, à quo audiuit. V. Quod scit ille, qui accepit, vel tenet, est per viam recompensationis. VI. Quod scit per confessionem, vel per consultationem secretam pro consilio accipiendo. cap. 25. num. 46. Vnde

excusantur Confessores , aduocati, medici, & alij similes , quibus deteguntur secreta dubiorum , litium, & morborum , nisi aliunde illa nouerint, vel nisi sint talia, quæ non detecta redundarent in damnum aliorum. num. 42. sed in hoc ultimo casu excipe Confessorem. VII. Timor notabilis detrimenti proprii, personæ , vel bonorum. num. 50.

Hæreticus tamen omninò denunciandus est Iudici: neque est necessarium, vt seruetur ordo correptionis. cap. 24. num. 14. Imò qui non vult denunciare illum, nullo modo est absoluentus; & qui absolueret, peccaret quidem contra ius diuinum & humanum, cap. 18. num. 58. Imò & filius tenetur denunciare patrem hæreticum , & testificari contra illum. cap. 14. num. 13. & c. 25. n. 50.

Qui non denunciat intra tempus præfinitum , tenetur post cùm primum possit. c. 25. n. 46.

Vtrum teneatur denunciare , qui se sit impedimentum esse inter volentes contrahere matrimonium , vide Matrimonium, VIII.

DEPOSITIO. Vide, Degradatio.

DEPOSITARIVS,
& Depositum.

QVI gratis se offert ad depositum, A
non tenetur de culpa leuissima,
bene tamen de leui. cap. 9. num. 3. &
in Nouo, num. 10.

Quando depositum fuit gratia so-
lius deponentis, tenetur depositarius
de dolo, & lata culpa, non de leui. ca.
17. num. 181.

Si verò depositarius recipiat mer-
cedem pro custodia, tenetur de leui.
Ibidem, & cap. 9. num. cit. Non tamē
de leuissima, & casu fortuito, nisi præ-
cessisset mora, vel pactum. cap. 17.
num. 181.

Non valeret pactum, quòd deposi-
tarius non teneatur de dolo, quia
præberet occasionem peccandi. Ibid.

Quando depositum fit gratia de- B
positarij, tenetur de culpa leui. Idem,
si se obtulit ad custodiendū, ob quod
deponens omisit committere alteri
diligentiori. Quod limitandum est,
quando ille se obtulit ob suam vtili-
tatem, secus si ob gratitudinem. cap.
17. num. 181. Tunc enim non tene-
tur ad amplius, quàm qui propter
stipendium custodit. cap. 4. nu. 3. & in

Nouo,

Nouo, num. 10. Depositum regulariter fit in vtilitatem solius deponentis. cap. 17. num. 181.

C Depositum rerum in numero, pondere, vel mensura consistentium, facta facultate depositario, vt eis vtatur, incipit esse mutuum, simul ac depositarius incipit eis vti. cap. 17. nu. 180.

D Deponens rem consistentem in numero, pondere, vel mensura, cum facultate, vt ea vtatur, inito pacto quod aliquid lucri, reddat deponenti, peccat peccato vsuræ. Vnde peccatum est vsuræ, deponere pecuniam apud mercatorem, cum intentione principali, quod aliquod lucrum annum soluat salua sorte, & tenetur restituere, etiam non interueniente pacto: secus, si accipiat à mercatore gratis donante, quamuis libentiùs suam pecuniam penes hunc gratum, quàm penes alium depositam habeat: & licet mutuator det illud sperans propter hanc largitatem pecuniam non auferendam à se. num. 243. §. 98. & in Nou. num. 242. §. 107.

E Qui misit depositum per nuncium non habitum pro fideli, cuius culpa, vel dolo periit, tenetur restituere: secus, si misit per nunciū cōmuniter

habi

habitum pro fideli. Etenim depositum quomocunque pereat, domino perit, nisi interueniat dolus, pactum, culpa, vel mora. cap. 17. num. 185. Peccat depositarius, si utatur deposito contra voluntatem deponentis. num. 181.

Receptor communitalis, vel domini, peccat negociando, vel emendo pecunia publica in custodiam recepta. cap. 23. n. 94. Quod tantum proccedit in faciente sine consensu domini, vel non soluendo, quibus debet statuto tempore, vel soluit, sed cum damno notabili. Ibid.

Peccat depositarius non reddens depositum deponenti petenti, nisi cum perit in suum damnum, vel alienum, vel quando bona deponentis confiscata sunt, vel quando latro deponit apud eum, a quo furatus est. c. 17. num. 181.

DE RELICTA.

QUAEDAM bona tam naufragio amissa quam inuenta censentur derelicta: quaedam verò non. ca. 17. num. 170. & 176. Quanam sint hæc, vide in hoc Compedio, tit. Naufragium, & tit. Restitutio, XI. quoad inuenta.

DERISIO.

DERISIO est significatio inordinata mali, culpa, vel pœna, vel defectus naturæ ad iniciendam erubescen-
tiam. cap. 18. num. 15.

Vnde peccat mort. qui notabilem erubescen-
tiam, vel animi perturba-
tionem iniicit alicui. Atque tunc de-
risio eò maior erit, quò maior fuerit
persona, quæ deridetur. ~~Secus~~ tamen
de derisione iocosa, quæ fit de aliquo
malo exiguo: nam aliquando potest
esse actus virtutis; si verò parum ex-
cedatur, modus erit venialis. num. 16.

DEROGATIO consilij debet esse
expressa, vt aliquid eius derogatum
censeatur. Additum in Nou. cap. 27.
num. 265.

DESPERATIO, est peccatum con-
tra Spiritum sanctum, qua tollitur
spes veniæ. Vnde peccat mortaliter,
qui desperat consequi beatitudinem.
cap. 23. num. 125. 126.

DETECTIO.

LICITVM est detegere latronē, &
furta eius occulta, & alia, vt vite-

tur

tur damnum Reipubl. & priuatorum
etiam sine correptione fraterna, si
non est spes emende; alias præmit-
tenda erit, nisi de illis specialiter, ac
iuridice interrogetur. Imò aliquando
id derogare tenetur. cap. 18. num. 31.
Vide tit. Detraçtio, lit. M.

DETRACTIO.

DETRACTIO est significatio mali a- A
licuius hominis, non canonizati,
quæ leditur vel periclitatur eius fama.
cap. 18. num. 17. Et est triplex, mate-
rialis tantum, formalis tantum, mate-
rialis & formalis simul. num. 21.

Iniuria verborum omnis, & sola il- B
la est mortalis, quæ fit animo notabi-
liter nocendi, quamvis non noceat:
& illa, quæ notabiliter nocet etiam
sine tali animo, aduertendo vel ad-
uertere debendo notabiliter nocere.
num. 1. & 21.

Detraçtio autem tunc est venialis, C
quando fit animo lædendi parum,
vel sine malo animo parum lædit,
vel quando licet lædat notabiliter,
excusatur tamen per ignorantiam,
vel inaduertentiam. Ibidem.

Materia detractionis est malum

culpa, poena, vel defectus naturæ. Et qui se ipsum infamat, detractor est. num. 17.

D Detegere propria peccata, vel imponere sibi falsa, ex genere suo regulariter tantum est veniale, quamvis fama notabiliter lædatur, vel omnino amittatur, quia hoc non est iniustitia, sed prodigalitas. In quatuor tamen casibus erit mortale, ut quando sequitur damnum animæ, vel vite propriæ, vel alienæ, vel honoris, aut bonorum alienorum. num. 27. & 28.

E Regulariter non est mortale, de se confiteri crimina falsa, aut vera occulta metu tormentorum; erit tamen mortale in quatuor prædictis casibus, nisi quando id faciat persuasus torquendum esse donec confiteatur, aut vitam amittat. eodē c. nu. 29.

F Qui alteri præsentim malum significat, ut eum infamet, detractor est & contumeliosus. Item qui lædit bonam existimationem, quam quis habebat de aliquo bono, quod putabatur habere, licet reuera non haberet, detractor est. cap. 18. num. 19.

G Detegere falsos defectus naturales, regulariter, & ex genere suo, non est mortale. num. 23.

Imponere alicui falsum peccatum **H** mortale, per se est mortale. num. 22. Imponere veniale, per se est veniale: vt cum ex impositione vel detectio- ne venialium, cuiuspiam fama non læditur notabiliter: secus verò, si no- tabiliter. num. 24.

Idem est imponere verum crimen, putatum falsum, quod imponere fal- sum. Atque idem nocumentum famæ est imponere falsum crimen, quàm verum: quamuis in ratione falsi ma- gis peccet imponens, quàm detegens. num. 26.

Detrahens generalibus verbis cõ- **I** prehendentib⁹ natura sua tam mor- talia quàm venialia, aliquando est peccatum mortale, vt quando fit cum damno notabili, vel periculo proximi, vel coram his de quibus credi potest tam mortalia quàm ve- nialia concepturos, nisi expresse vel tacite admoneantur tantum de ve- nialibus esse sermonem. num. 24.

Detegere peccatum verum morta- **L** le secretum, per se est mortale, nisi excusetur à mortali per aliquam cir- cunstanciam. nu. 26. Detegere verò notoria facti, vel iuris, vel famosa, si- ne mala intensione nocēdi, nō est pec-

catum saltem mortale, quantumvis detegantur ignorantibus, vel quantumvis in regione, ubi detegantur, non scientur. cap. 18. num. 24. 26.

Quæ contra ordinem iuris divulgata sunt, propter infamiam divulgari non possunt, in eo loco, ad quem infamia non pervenit. Sed non est mortale, detegere illa quæ citò divulganda sunt. num. 26.

M Non peccat, qui absque mala intentione detegit peccata vera aliorum secreta, quando Reipublicæ convenit, ut ea puniat, vel ut evitetur damnum proximi, ut qui denunciat proditorem, ne prodatur; inhabilem, ne ordinetur; latronem, ne furetur; adulterum & homicidam, ut ab illis caveatur; & maxime hæreticum, ne corrumpat. num. 31.

N Qui absque intentione lædendi detegit mortalia eius, qui se de illis iactare solet, non est plusquam veniale. Neque est mortale, absque intentione lædendi detegere mortalia proximi, illi personæ quæ non oberit, & forte proderit, ut parentibus, & aliis, qui creduntur nullatenus nocituri, neque publicaturi. num. 33.

Qui inuenit peccata alicuius scripta,

& detegit ea, seu diuulgat, peccat mortaliter, nisi in casu, quo fama proximi parum læderetur. num. 34.

Peccat mort. qui aliena peccata ab aliis audita aliis refert aliter quam audiuit, augendo illa, vel certitudinē illorum. Si verò nō refert aliter, neque affirmat illa esse vera, sed solum audiuisse, nec interueniat aliquid aliud, quod esset iusta causa credendi, vt auctoritas personæ, & additio aliquorum, quæ rem certiore facerent, &c. non est mortale. num. 36.

Qui audit mortaliter detrahentē assentiēdo, vel nō resistendo, cum id facere deberet, peccat mort. maximè si est Superior, ludex, parēs, aut magister, qui resistere tenentur. Aut si aduertit ex eo, magnū dicēti, & alteri euēturum malū, aut damnū vltra infamiam, & quod contradicēdo vitare poterat. Item, quādo fama eius, cui detrahitur, notabiliter læditur. c. 18. n. 37.

Qui verò audit, nec præbendo causam, nec impediendo, se delectans, tantum peccat cæteris paribus, quantum qui detrahit. Qui autem audit sine delectatione, licet non contradicat propter verecundiam, nō peccat nisi in tribus casibus proximè dictis,

ut scilicet si sit Superior, si aduertat magnum damnum vltra infamiam euenturum dicenti, vel alteri, si fama eius, cui detrahitur, læditur notabiliter. Ibidem.

DEVS. Rudes credentes Deum esse corporeum, & Patrem esse antiquiorem Filio, regulariter excusantur à pertinacia & culpa. Præl. 1. num. 10. §. 3. & in Nou. num. 15.

DIFFAMATIO. Vide, Infamia.

DISPENSATIO.

A EST *relaxatio legis causa cognita.* Præl. 9. num. 15. Dispensatio valida, licet iniusta, aliquando excusat. Præl. 9. nu. 11. cap. 23. num. 44. & in Nou. Præl. 9. num. 14.

Facta sine iusta causa in lege humana, valida est, sed illicita: facta verò in lege diuina, nec licita, nec valida. Præl. 9. num. 11. in Nou. num. 14. Excusabit tamen dispensatum bona fides illius.

B Dispensatio ab inferiori circa suam, vel sui prædecessoris, vel inferioris, legem, facta etiam pro libito valet in utroque foro. Præl. 9. n. 14. in No. n. 15. Et hæc dispensatio fit tacite, quando

sciens,

sciens, & prudens iubet aut concedit aliquid fieri contra eam legem, etiā nulla facta mentione dispensationis. Ibidem.

Quod etiam habet locum in Epi- C
scopo respectu cōstitutionis Synoda-
lis. cap. 25. num. 74.

Non tamen censetur valida, facta ab inferiori circa legem Superiorū, nisi expresse dicat se dispensare, quāvis iubeat aliquid fieri contra eam. Præl 9. num. 13. in Nou. num. 15. & cap. 25. num. 74. Quoniam dispensatio circa legem Superioris sine iusta causa non valet: at verò circa legem suam valet. Ibidem. vbi & in Nouo additur, quòd dispensatio inferioris sine iusta causa circa legem Superioris, etiamsi habeat potestatem dispensandi, non valet. Atque idē est de dispensatione Legati circa legē Papę.

Non creditur in foro interiori di- D
centi se circa legem Superioris dispensare iusta de causa, nisi probetur illa. Ibidem.

Dispensatio facta ab inferiori, circa legem Superioris cū causa, nō valet in foro consciētix, si sciatur causam esse falsam. Ibidem.

Dispensatio innitens causæ falsæ,

surreptitia est, & inanis. ca. 12. nu. 57.

Multò minor causa requiritur ad dispensandum in lege humana, quàm in diuina. Ibid.

- E Peccatum petendi, & dandi dispensationem sine causa in lege humana, tantum est veniale per se loquendo. Præl. 9. num. 12. ca. 12. num. 57.

Parua deliberatio in vouendo est sufficiens causa ad dispensandum. ca. 12. num. 26.

- F Episcopus non potest dispensare in voto continentiae emissio à coniugibus, nisi quando votum esset emissum ex magno timore, qui tamen non esset satis ad annullandum votum, num. 59.

- G Quævis expressio falsi mouentis ad dispensandum nocet: non tamen quælibet taciturnitas veri impediens, sed solum quando tacetur verum, quod iura præcipiunt exprimi. Et qui committit aliquod delictum, ut hac via obtineat dispensationem, dispensatio obtenta est nulla. cap. 22. num. 86.

- H Commissio Pontificis facta alicui, ut dispiceret cum aliquo, expressa persona dispensanda, expirat re integra morte Pontificis: quoniam non est gratia facta dispensaturo, sed comis-

so. At verò cōmissio facta vt dispēset
cū aliquo nō expressio, sed electio per
sonæ dispēsandæ relinquitur dispēsa-
turo, nō expirat, quoniā est gratia fa-
cta ipsi. Additū in No. c. 27. n. 253. §. 9.

DISPUTATIO.

PEC CAT mortaliter laicus, qui dis-
putat de fide. c. 11. num. 26. & in
Nouo, num. 27. §. 5.

Qui contra perspicuam veritatem
per contentionem altercatur circa
pertinentia ad fidem, vel necessaria
ad salutem animæ, vel corporis, pec-
cat mortaliter, aliās tantū veniali-
ter. cap. 23. num. 34.

DI V O R T I V M. Vide, Matrimo-
nium, XI.

DOCTOR,

Magister, & Discipulus.

DOCTOR, vel Magister legens di- A
scipulis fabulas Poëtarū, admo-
nere debet, Deos illos esse falsos. ca.
11. num. 41.

Peccat m. qui accipit gradū imme-
ritū, c. 25. n. 55. & qui dicit se habere
gradū quo caret, & qui notori⁹ pec-
cator prælegit in scholis sacrā Scri-
pturā. n. 56. 59. Itē, qui sciēs, vel scire

debens,

debēs, docet falsa, vel subtilia magis quam vtilia, cum dāno illorum. n. 56.

- B Peccat etiā mortaliter, qui inducit auditores alterius Doctoris, vt eū non audiant cum damno profectus eorū. Et qui subornando curat, vt indignus cathedram accipiat. nu. 57. Et qui habens publicum stipendiū, exigit aliquid ab auditoribus. num. 58.

Peccatque mort. qui notabiliter negligens est in studendo, quando alitur alienis expensis, vel reddituū suorum Ecclesiasticorum. num. 59.

- C Peccat etiam mort. legum aut medicinae Professor, qui ad suam prælectionem admittit religiosum, presbyterum, aut clericum in dignitate Ecclesiastica constitutum, vt eū audiat, & est excommunicatus. Itē, si quilibet, & cuiuslibet facultatis, etiā Theologiae Professor, admittat religiosum sine licentia Superioris eius, aut cum licentia, sed sine habitu. cap. 25. num. 55. §. 2.

- D Peccat etiam mort. magister, qui crudeliter castigat discipulum: quia solum levis castigatio est ei permissa. Et, si discipulus fuerit clericus, magister erit excommunicatus. Secus, si percutiat sine ira, odio, vel malitia,

aut

aut percussio fit moderata, & ratione correctionis, & castigatus non habeat ordinem sacrum. cap. 25. num. 58. §. 7. & cap. 27. nu. 81.

Peccat etiam m. magister, qui discipulos simpliciores contemnit eo cōtēptu, quo notabile damnum honoris, aut bonorum illis ex iustitia legali debitorum inferatur. cap. 25. num. 58.

D O L V S.

DOLUS est machinatio, seu circum-^Auentio adhibita ad decipiendum aliū. c. 17. n. 177. Differtque à fraude in hoc, quòd dolus comprehendit circumventionem verbo tantum, vel facto tantum, vel utroque modo factā: fraus autem eam quæ tantum facto. Ita quòd fraus inest dolo tanquam species suo generi. c. 23. n. 77. Quāquā dolus, qui fit verbis tantum, potest etiā vocari fallacia. ca. 17. n. 177. Tamen omnes sub nomine doli cōprehenduntur. c. 23. num. 77.

Dolus est duplex, verus & præsum-^Bptus. Verus dicitur, quando signa sunt manifesta: præsumptus verò, quando non sunt talia. Ibid.

Nihilominus dolus non potest probari, nisi per confessionē partis, vel

coniecturas quoad forum exterius.
cap. 17. num. 177.

Dolus & fraus ita inficiunt quemlibet contractum, quantumvis licitum, ut sit irritus, vel irritandus. cap. 19. n. 13. & in No. c. 20. num. 13.

C Dolus verus sæpenumero apud Iurisperitos vocatur culpa latissima, & præsumptus culpa latior. Vnde qui reliquit noctu librum sibi cōmodatum in loco furibus frequentato, & perditus est, dicetur in dolo vero, & culpa latissima fecisse, scilicet, eo fine, ut liber perderetur. Quod si interdiu reliquit illum in tali loco publico, & perditus est, dicetur dolo præsumpto, & culpa latiori ibi illum reliquisse. cap. 17. num. 177.

D Verumtamen posset fieri, ut corā Deo vtrumque casu fecisset sine vilo dolo: aut posterior fuisset dolo factus, & primus non. Vnde frequenter fit, ut qui in foro conscientiae, & coram Deo caret dolo, præsumatur de eo in foro exteriori. num. 177. 178.

Omnis dolus & fraus est culpa. Vnde qui promisit indemnitate alicui de culpa commissā per famulum, tenetur de furto, aut damno ab eo dolose admissō. num. 178.

Dolus differt à culpa : nam dolus E
fit scienter , & studiosè , culpa verò
ignoranter, vel negligenter. nu. 178.

Hinc est, quòd qualibet ignorantia,
etiam crassa, excuset à dolo, nō tamē
à culpa simplici. cap. 27. num. 141.

Pactum, quod sit vt depositarius nō
teneatur de dolo, est illicitum & nul-
lum. cap. 17. num. 181.

Doli actio non datur ob omnem
quantitatem, quæ mortalem culpam
facit. c. 17. n. 3. lit. E. & in Nou. nu. 3.
§. non obstant.

Per dolum verò & fraudem pec-
cat mortaliter, qui in cōtractibus aut
quasi contractibus afficit alium dā-
no notabili. c. 23. n. 77.

DOMICILIUM. Subiectio ratione
domicilij maior est , quàm ratione
originis & beneficij. Beneficiū autē
requirens residentiam personalem,
confert domicilium. c. 25. n. 111. §. 3.
versiculo, principaliter dico.

DOMINIUM.

ILLUD dicitur dominiū directū, quod A
habetis ; qui proprietatē rei habet
sine vusufructu. Illud verò dicitur do-
miniū vtile, q̄ habet is , qui sine pro-
prietate,

prietate, habet ius fruendi re perpetuò, vel pro sua vita, vel plus, aut saltem pro decem annis. c. 17. n. 174. & 85.

B Lex non prohibet dominij translationem rei datæ alicui, ne maleficium faciat, sed tantum concedit cōditionem. nu. 34.

Dominium rei furtivæ permanentis in specie, non transit in furem, sed semper manet penes dominum. n. 94.

Dominium rei acceptæ in extrema necessitate, non transit in accipientem. nu. 61. Neque omnis qui licite utitur re, fit dominus eius. num. 62.

De dominio animalium, ferarum, avium, &c. vide, Venatio. Dominium per quos contractus transferatur. Vide tit. Contractus.

DOMINVS.

PEC CAT negligēs ea quæ pertinet ad servorum vel famulorum salutē spiritualem, & qui nō curat docere illos doctrinam Christianam, & qui negligit nosse manifesta peccata servorū, ut corrigat. Itē, qui prohibet servis suis matrimoniū cōtrahere. cap. 14. nu. 21. Nō tamen tenetur præbere consensum, nec concedere

facul

facilitatem ad contrahendum. Ibid.

Quomodo teneatur soluere salarium famulis, vide tit. Salarium. Non potest atrociter punire seruum. cap. 14. num. 19.

DONATIO.

DONATIO à marito facta vxori, A
aut è contrà post matrimonium
cōtractum de præsenti, aut ante, pro
tempore quo contractū fuerit, non
valet, & donator antequā moriatur,
potest reuocare cū libuerit, quam-
uis sit per tertiam personam, & per
modū remissionis debiti. Exceptis his,
quando Imperator, aut Rex donat
Imperatrici, aut Reginae, vel vice
versa. Et quādo donatur pecunia pro
restaurandis igne absumptis. Et quā-
do donator non sit pauperior ob ta-
lem donationem, quamuis recipiens
ditior fiat. Et quando recipiens non
sit ditior, quamuis donator fiat pau-
perior. Et quando donatur pro tem- B
pore, in quo matrimonium perficie-
tur, scilicet vt res fiat alterius cōiu-
gis, quādo alter morietur. Et quando
donatio sit mortis causa, vt donata-
rius post mortē donatoris id habeat,

dūmodò in vita facultate reuocandi
nō se priuet. Et quando vxor marito
donat ad aliquem honorē, aut digni-
tatē consequendā. Et quādo maritus
extāte matrimonio, vxori omnē dotē
promissā, aut aliquā eius partē re-
mittit. Remissio tamē alteri⁹ debiti
nō valet. Et quādo maritus vxori suę
in mēsem, aut annū, aut quādiu fuerit
superstes pro victu suo, & suorū, certū
quid pro estimatione fructuū dotis, &
non ampli⁹, deputat. c. 17. n. 149. 150.

Secūsus igitur his exceptionibus,
stat quod dictum est prius.

Donatio facta à mutuuario cēsen-
da est libera, ex qualitate rei data, ex
lucro, vel iactura dātis, & ex eo quod
in tali casu poscebat virtus gratitu-
dinis. num. 209.

Donatio ab emente maioris iusto
pretio facta in ipsa emptione cēsetur
coacta, secus si fiat post. cap. 13. n. 88.

Donatio non valet in foro con-
scientiæ, nisi fiat liberè, quāuis metus
nō sit tātus, vt sufficiat ad inualidādū
eā in foro exteriori. c. 17. n. 4. Vnde
talis donatarius tenetur restituere in
foro cōsciētie. n. 15. de quo t. Metus.

C Donare nō possunt Abbates, Reli-
giosi, moniales, serui, filij sub potesta-

te patris. Possunt tamen filij donare cognatis, si liberā administrationem habent, & etiā alijs, ex bonis castrēsi- bus, vel quasi castrēsi- bus. Possunt etiā omnes supradicti cū expressa vel ta- cita facultate Superiorum. Quā tunc censentur habere, maximē religiosi, & filij, qui cum eorum facultate stu- dēt, vel peregrinātur, ad largiendas eleemosynas, iuxta id quod alij scho- lastici suæ conditionis faciunt, & etiā in casu extremæ necessitatis, imò & magnæ, si non patet aditus ad Supe- riorem. cap. 17. num. 105. De faculta- te autem, quam isti habent ad luden- dum, vide tit. Ludus, lit. H.

Vxor, quæ præter dotē, non habet D bona paraphernalia, sine expressio vel tacito cōsensu viri donare nō potest, nec furiosus nō habēs lucida inter- ualla, nec pupillus absque tutoris au- ctoritate, nec prodigus, nec minor 25. annorū, quāquā hui⁹ donatio valebit, si post illos donationē ratā habuerit. Itē, nō possūt donare personę Eccle- siasticæ de redditib⁹ Ecclesiasticis, nisi ad opera pia, vel modis positis. n. 94. v. Beneficiū, IV. A. Nec etiā heretici rebelles: nec alij, quos ob sua crimina lex ipso facto priuat. Donatarij verò

poterūt rem donatam retinere ante sententiam declaratoriam. nu. 106.

E Donatio à patre facta filio existēti sub eius potestate non valet, nec è contrario, nisi in quinque casibus. I. Facta à patre in dotē aut matrimonio. II. Mobilium facta pro bello. III. Vfusfructus, quem in bonis filij aduentitiis habet pater. IV. Facta pro meritis, & seruitiis, inquantum pater deberet dare alij extraneo pro similibus aliis meritis. Quæ in foro consciētiz sufficit ut sint vera: sed in foro exteriori debēt probari. V. In omnibus casibus, in quibus donatio à marito vxori suæ, siue ab vxore marito facta, valet. c. 17. num. 145. 146. Vnde donatio inter virū & vxorē, & donatio inter patrē & filium, cōmuniter æquiparantur. num. 147.

Donatio excedēs quātitatem lege taxatam, non rescinditur in totū, sed iuxta excessum. n. 147.

Donatio verò facta à marito de bonis mobilibus, sine consensu vxoris, valet. num. 155.

Pater non potest minuere legitimā filiis per veras donationes, nec contractus simulatos forma onerosos, & re ipsa gratuitos: possūt verò per ve-

re onerosos, & per donationes remuneratorias etiã dãdo aliquid amplius ultra merita donatarij. ca. 26. n. 39.

Cui prohibetur donare simpliciter, non prõhibetur donare ob causam. Vnde potest pater in vita largiri de suis bonis in veras eleemosynas, & opera pia, pertinẽtia ad cultũ diuinũ, ad salutẽ animæ, & ad satisfactiõnem peccatorum. cap. 26. num. 39.

D O S.

PATER tenetur dotare filias etiã spurias. c. 14. n. 17. Legatum verò, quod pater relinquit filiæ, cui debebat dotem, videtur relinquere in solutionem debiti. c. 17. n. 150.

Qui recepit dotẽ, & hæredes eius in casu diuortij, tenẽtur vxori viduę, vel separatæ præbere alimenta, quæ salua dote dari possunt, donec persoluatur vxori. Iusta autẽ sũt regionũ statuta, quòd promittẽs dotẽ donec soluat, & maritus, & eius hæredes donec dotẽ reddant, vxori viduę, vel separatæ impendant certũ quid ex centũ in singulos annos. c. 17. n. 213.

D V B I V M.

DVBIA ac generalia verba, aut differentẽ sensum habentia, in

meliolem potius interpretanda sunt.
Præl. 5. num. 5. & in Nou. 5. num. 8.

Ad peccandum non fufficit dubitare in communi, an hoc liceat, fed requiritur dubitare hic, & nunc in particulari. Præl. 9. n. 9.

In dubio obediẽtia excufat à peccato. cap. 17. n. 201. Qui dubitat, non iudicat, nec affẽtitur; fecus de eo qui opinatur. c. 27. n. 275. Potest quis dubitare quantum ad vnum effectũ, & non quantum ad aliũ. cap. 22. nu. 54.

D V E L L V M.

DVELLVM est illicitum, & habet annexam excommunicationẽ nisi in duobus cafibus. I. Quando Rex iniuste impugnatus, est inferior viribus ad prælium. II. Quando quis falso accusatus præuidet fe paffurũ mortẽ, nisi cum accusatore duellũ acceptet. cap. 11. num. 39. cap. 15. num. 9.

Duellum acceptatum fola caufa ostendendi vires, illicitum est; fecus, fi acceptetur ad consulendum belli victoriæ, honori & reputationi fortitudinis. cap. 15. num. 24. lit. B. & in No. num. 27. 6. dubium.

Acceptantes duellum etiam fine

patri

patrino, & solennitate, & domini locorum non impediētes, excommunicantur. Additum in Nouo, cap. 27. n. 150. Quocirca vide in hoc Comp. ipsa verba Pontificis, tit. Excommunicatio, VI. §. 6. lit. I.

E B R I E T A S.

EBRIE TATIS vitio peccat mortaliter, qui se scienter inebriat, vel procurat alium inebriari. Secus, si id faciat ex ignorantia qualitatis potus, vel ex inaduertentia nimietatis, cap. 23. num. 122.

Peccat etiam mortaliter, qui sciens aut scire debens se tali, vel tanto potu solere inebriari, & nihilominus eū bibit, credens se non inebriatum iri, & tamen inebriatur. Non quod iteratio potuū, aut actus ex veniali faciat mortale, sed quia consuetudo facit, ut ille scire debeat, se eiusmodi potu inebriatum iri: quod satis est, ut inebriando se peccet mort. Ibidem.

In semiebriis est imperfecta libertas iudicij sufficiens ad veniale, non tamen ad mortale. Præl. 9. n. 10. in Nouo. n. 11. & c. 11. n. 4.

ECCLESIA.

A ECCLESIA dicitur polluta in sex casibus. I. Quando intra eā effunditur iniuriosè sanguis humanus, vel datur causa naturalis talis effusionis, aut mortis. Secus, si extra Ecclesiam, etiā desuper in tecto, vel subter speluncam. Non sufficit aliquarum guttarum sanguinis emissio: nec percussio quæ non sit mortifera sine sanguinis effusione, quamvis carnes cōtundat, aut frangat ossa. cap. 27. nu. 251. in Nouo, n. 257.

B Non sufficit fieri sanguinis effusionem ob iustam defensionē, nec effusio facta per furiosum iudicio carētem. Sufficit tamen vulnus infligi intra Ecclesiam, quamvis sanguinis effusio nō fiat intra, & quamvis sanguis recipiatur in aliquo vase. Nec etiam sufficit quòd sanguis effundatur in Ecclesia, si vulnus fuit extra eam inflictum. Sufficit suffocare, aut aliàs intra Ecclesiam hominem occidere sine sanguinis effusione. Item sufficit effusio sanguinis ob fidem Catholicam vulnerati. Ibidem.

C Non sufficit percussio aliquo telo misso ab existente in Ecclesia cōtra

existen

existentem extra eam. Sufficit tamen mors, vel effusio facta in Ecclesia, per tormentum aut telum foris missum.

II. Casus est, per voluntariam effusionem humani seminis, siue viri, siue fœminę, siue iuxta cursū naturalem, siue contra, imò per coniugale copulam. Non sufficit tamen emissio facta in somnis. III. Casus est, quando in Ecclesia sepelitur excommunicatus, IV. Quando sepelitur infidelis. V. Quando Ecclesia consecratur aut benedicitur per Episcopum publicè excommunicatum. VI. Quando Ecclesia taliter renouatur, quòd omnes parietes, vel maior pars diruuntur. c. 27. num. 253. & in Nouo, 257. 258.

Per Ecclesiam autem quoad effectum, vt maneat polluta, intelligitur etiam ea quę non est consecrata. n. 251. in Nouo, 256.

Ecclesia existente polluta, cæmeterium ei contiguum etiam est pollutum, non tamen è contrario. num. 253. in Nouo, num. 258.

Nulla occulta Ecclesię pollutio impedit celebrationem in ea, dum manet occulta, impediet tamen, vbi primum publicari, aut diuulgari inceperit, maxime effusio sanguinis, aut

feminis.num.251.in Nouo, nu. 256.

Peccat verò mortaliter, qui celebrat in Ecclesia polluta sanguine, vel semine humano, non tamen erit irregularis.cap.25.num.83.

G Reconciliatio autem Ecclesiæ cōsecratae debet fieri ab Episcopo, & cū aqua benedicta à se, vel ab alio Episcopo. Sed reconciliatio non consecratae potest fieri à presbytero, cum aqua à seipso benedicta. Non tamen sufficit reconciliatio, quando est Ecclesia polluta ob infidelem in ea sepultum, sed etiam radendi sunt parietes. Sufficiet verò reconciliatio, si aliquis excommunicatus fuit sepultus in Ecclesia.ca.27.num. 251.252. & in Nou.256.257.

Ecclesiæ libertas in quo cōsistat, vide tit.Excōmunicatio,6.5.4. in fine.

ELECTIO.

ELIGENS indignum, ex quo malæ gubernationes oriūtur, vnū peccatum committit.cap.11.num.4.

Moniales & monachi, qui nullum ordinē habent, facientes tēpore interdicti officia prohibita clericis, peccāt mort.& licet non sint irregulares, fiunt tamen inhabiles ad ele-

ctionē actiuam & passiua. cap. 27. num. 187. Similiter etiam religiosi, qui dimittētes habitum suae religionis, ad eam redire sunt coacti, priuātur huiusmodi electione, & quolibet alio priuilegio suae religionis. n. 133. Ignorantia non facit validā electionem eius, qui alias est incapax. num. 271. dict. 8. De Papa electo, vide tit. Papa, cap. 27.

E L E E M O S Y N A,
 & *Misericordia.*

MISERICORDIA est *virtus inclinans ad miserendum patiēti aliquod malum, ad subueniendum ei.* cap. 24. num. 2. Cuius actus vocantur etiā opera & actus charitatis, quia ex amore proximi procedunt, & immediate ex misericordia. num. 3.

Vocantur etiam eleemosynae: suntque aliae corporales, vt visitare infirmum, pascere esurientem, potare sitientem, redimere captiuum, tegere nudum, colligere hospitem, aut peregrinum, sepelire mortuum: aliae verò sunt spirituales, vt docere ignorantē, consulere consilio indigentem, con-

solari tristem, remittere offensam, onerosum sufferre, peccantē corrigere, orare pro viuis, & mortuis. nu. 4.

Actus ergo misericordiae spirituales meliores sunt quā corporales, idē de eleemosynis spiritualibus. nu. 5.

Omnia tamen opera misericordiae corporalia & spiritualia sunt sub cōsilio, duobus casibus exceptis. I. Quando quis habet superflua naturā, & occurrit proximus extremē indigēs. II. Quando quis habet superfluum naturā, & status, & occurrit proxim⁹ egens necessariis ad statum. Et in his duobus casibus sufficit dare mutuādo vel commodādo. Superfluum autem naturā est, quod superest demptis necessariis ad vitam suā, & suorum. Superfluū status est, quod superest deductis necessariis ad vitam, & decentem statum, habita ratione casuum, non omnium, qui contingere possunt, sed eorum qui probab⁹ iliter timeri vel expectari possunt. cap. 24. numero 5. & 6. 5. in Nouo, numero 5.6.

Necessarium autem ad decentiam status non consistit in indiuisibili. Et secularis congerens pecunias ad ascendendum in altiorem statum, ad

quem

quem est idoneus, non dicitur habere superflua status. Ibid. §. 6. in Nouo, num. 6.

Nemo tenetur ad eleemosynā de necessariis ad suum decentem statū, nisi extremē indigenti. num. 7. Neque diues sæcularis potest cogi ad erogandam eleemosynam. cap. 23. num. 73.

Imò neque tenetur diues quærere pauperes, sed sufficit vt occurrentibus det eleemosynam Præl. 7. num. 13. in Antiq. nam de Nouo demptum est ibi: habetur tamen cap. 24. nu. 9. Nisi ei ex officio incumbat quærere pauperes. cap. 24. num. 9. §. circa.

Ecclesiasticus autem, qui congerit pecunias ad altiore gradum ascēdendum, aut in tot fines in quot sæcularis potest, superflua status habere dicitur. Nō enim potest instar sæcularium coaceruare pecunias. num. 6. §. 6.

Peccat mortaliter Beneficiarius, qui ex redditibus Ecclesiasticis non erogat superflua piis operibus, vel pauperib⁹, quia facit contra iustitia. cap. 23. num. 74.

Qui non dat eleemosynam extreme indigenti, non tenetur restituere

illam, nec dānnum inde sequutum.
cap. 24. num. 7.

Peccat verò mortaliter, qui aliquid ex operibus misericordiæ corporalibus non præstat extremè indigenti, & occurrenti. Item, non redimens captivum, saltem mutuando, quē credit aliàs iniuste occisum iri. Non tamē tenetur sub mortali, si ei ex officio non incumbit in carceribus, & hospitalibus, aut aliis locis, quærere extremè indigētes, ad subueniendū, neque mortuos insepultos ad sepeliendum. Item peccat mort. qui licet nō extrema necessitate, saltē magna oppresso non præbet eam opem, quā commodè potest, credens neminem alium ei laturum. num. 9

Peccat etiam mort. qui non facit eleemosynam spiritualē, aut aliud quippiam ex operibus misericordiæ spiritualibus, extremè indigēti quoad salutem animæ, etiamsi non possit absque iactura vitæ, cap. 24. num. 9. Patitur autem hanc extremam necessitatē peccator fidelis proximus morti, qui credit se quavis attritione saluū fore, & ideò siltit in attritione. Talis enim indiget extremè doctrina vera de contritione. Ibidem. Parvuli

etiam

etiam Christianorum, qui morti proximi existunt apud infideles, vel apud fideles, nescientes baptizare, sunt in extrema necessitate spirituali. Ibid.

Qui non est Parochus, nec Prælatus, non tenetur cum probabili periculo vitæ visitare morbo contagioso infectos, & in extrema necessitate corporali constitutos: secus, si tali morbo infectus sit in extrema necessitate spirituali. num. 10.

Nullo statuto, voto, vel præcepto humano excusatur homo à subueniendo extremè indigenti. num. 11.

Extrema etiā necessitas est Reipublicæ, quando contra eam parantur proditioes, & coniurationes, & in hoc casu tenetur etiam clericus, & religiosus succurrere ei, scilicet detegendo proditioes, & cōiurationes, & etiam ipsos coniuratores. Et non fiet irregularis, quamvis illi morte plectantur: dumodò id faciat cū protestatione, se id facere, vt periculo imminenti obuietur sine sanguinis pœna. Ibid. num. 11.

Proximi autem extrema necessitas dicitur, nō solum quādo quis iā agit animam, sed etiam quando sunt indicia probabilia animam acturum,

nisi

nisi ei subueniatur. Atque ratione extremæ necessitatis, non tenemur subuenire existēti in periculo amit-
tendi honorem. num. 5. Bene tamen alia ratione. num. 17.

Quamuis autem nemo regulariter teneatur sub mortali præstare opera misericordiæ corporalia, nisi extremè indigenti, tenetur tamē bouem proximi errantem reducere, quamuis proximus non extremè indigeat illo. Et ratio est, quia illic agitur de dādo egenti, hic de impediendo damno. num. 22.

Quas eleemosynas possit vxor facere, quāsvē Religios⁹, vide tit. Vxor, lit. C. & Religiosus, IV.

E M P H Y T E V S I S.

A HABENS rem propriam Ecclesiæ in emphyteusim temporariam, vel perpetuā, & per duos annos pensionem, non soluens ipso facto eam perdit, nisi mora purgetur celeritate solutionis. Si verò prædiū est priuatæ personæ, nō perditur, nisi omittat soluere per tres annos: non tamē potest purgare moram. Quòd si retineat pensionem propter compensa-
tionem, non perdit.

Quando

Quando dominus directus prædij B accipit in pignus prædium emphyteuticum, non tenetur computare fructus in sortem. num. 218.

Donans emphyteusim non tenetur soluere laudemium in foro exteriori, imò nec in interiori. cap. 23. num. 63.

Amisio verò emphyteusis ipso iure incurfa potest esse in pendentii. num. 104.

EMPTIO, ET VENDITIO.

I. Quo ad pretium.

PRETIVM iustum rerum est pretium A pecuniarium, quo communiter aestimatur res valere, attenda eius bonitate intrinseca, & utilitate vendentis, loco, tempore, penaria, vel copia illius, & emptiorum, ac venditorum. Vnde iustum pretium sumendum est ex præsentanti tantum æstimatione præsentanti pecunia. Atque pretium quidem taxari potest etiam à domino oppidi deficiente communi æstimatione, & gubernatore. cap. 23. num. 78. utilitas ex parte vendentis potest augere pretium, non tamen ex parte emmentis. Ibidem.

B Pretium iustum triplex est, rigorosum, medium, & infirmum. num. 79.

Modus etiam vendendi solet augere, vel minuere pretium. nu. 78. 87.

Emptores non peccant expectantes tempus, vel locum, in quo res vilius vendantur. num. 79.

C Proloquium illud, *Tantum valet res, quantum vendi potest*, intelligitur de pretio, quo vendi potest in illo loco, tempore, & modo vendendi, praesenti pecunia. num. 80.

D Emptio lanarum minoris ob anticipatam solutionem est illicita. num. 81. Idem de venditione mercium in magna quantitate delatarum per mare. Res enim non potest carius vendi credita pecunia, nec vilius anticipata solutione. nu. 82.

Qui verò credita pecunia vendit carius quam praesenti, animo tamen non recipiendi excessum, si recuperet debitum absque expensis, videtur peccare, nisi occurratur huic periculo, tradendo scripturam subscriptam emptori. nu. 84. Vide etiam supra Contractus li. E. ubi hoc magis explicatur.

E Quando contingit deceptio ultra dimidiū iusti pretij, debet rescindi contractus, vel pretiū suppleri, vel minui

num.

num. 84. Et ad rescissionem hac requiritur probare rem valere plus dimidio in illo loco, tempore, & modo vendendi, quo vedita fuit. Quę rescissio non solum habet locum in emptione, sed etiam in aliis contractibus bonę fidei. num. 85. sed aduerte hoc implicite contineri. ibid. non explicitę.

Qui decipit ultra dimidium iusti Pretij, difficile convinci potest apud Iudices Ecclesiasticos. Ibidem.

Pactum de retrouendendo licitum est, & diminuit pretium, seu de pretio. num. 86. cap. 17. nu. 247. & in Nouo 248. Vnde ratione prædictę deceptionis considerandum est huiusmodi pactum, in rescissione contractus. cap. 23. nu. 86. Diminuit autem frequenter tale pactum quartam partem pretij vel ampliorem. Ibid.

Qui emit cum pacto retrouendendo, non tenetur restituere fructus interim perceptos, nisi à tempore morę, quam committit simul, ac non accipit pretium congruo loco, & tempore oblatum, & iuste potest statim locare venditori honesta pensione. cap. 17. num. 247. & in Nouo 248.

Ad hoc, quod pactum de retrouendendo sit licitum, requiritur primò

quòd simulatio absit. Secundo, ne fiat pactum, quo redemptio fiat maiori pretio quàm facta est: non tamen requiritur, ne fiat pactum, quòd ultra certum tempus res non possit emi. Hoc autem non habet locum in censibus. cap. 17. num. 248. & in Nou. 249.

I Pretium mercium crescit propter multitudinem volentium eas emere iustè, non autem propter multitudinem volentium iniustè. num. 283. lit. K. in Nou. num. 295.

Qui vendit triticum maiori pretio notabiliter quàm sit taxatum à Republica, peccat mort. & tenetur restituere, nec à peccato excusat pœna statuta in edicto taxante pretium, nec donatio à venditore facta in emptione, quia præsумitur coacta; secus si fiat post emptionem. cap. 23. nu. 88.

L Taxatio à Republica facta circa triticum obligat etiam clericos. Idem quando limitatur pretium rei collectę in illa ciuitate, & nō aliunde asportata: nam hæc limitatio obligat etiam clericos. Rarò tamen ponenda est huiusmodi taxa, & limitatio. num. 88.

Qui vendit rē pretio taxato cōpellendo emere aliquid aliud quadruplo maiore, quàm valet, peccat. Ibidē.

Qui sciens emit vili rem pretiosā M
ab ignorante, peccat mortaliter. Idē
si vendit vile pro pretioso, & tene-
tur restituere. num. 87. Idem de ven-
dente rem, quam scit vitiosam, non
declarando vitium occultum. Nec
sufficit dicere se nolle teneri de ali-
quo defectu, & quod vendit cum
omnibus suis defectibus cap. 23. num.
88. Non tamen peccat, si ignorat de-
fectum, sed postquam sciuerit, tene-
tur resarcire damnum. Nec tenetur
declarare vitium manifestum, nec
etiam occultum emptori non notabi-
liter dānosum; nec tale propter quod
desineret emere, licet acrius esset
empturus. Et post venditionem te-
netur admonere huiusmodi vitij.
Idem de vendente rem, quam sciebat
statim corrumpendam ementi ad
diu seruandum. num. 89.

Qui tempore Messis immoderatē O
triticum emit, vt caritatem inducat,
peccat mortaliter: secus si alio fine.
Qui verò pretio riguroso vedit mer-
ces egenti, volentique eas statim re-
uendere, non peccat. Non tamen de-
cebit illum illas reemere. nisi secre-
tissime id faciat: licebit nihilominus
in rigore, vel emere iusto pretio me-

diocri, vel pio minori rigoroso, si maius non inueneretur. num. 91.

P Qui iussu alterius emens aliquid dicit pluris emisse, ut illud plus sibi retineat, peccat, nisi pro impensis necessariis acceperit, aut venditor. donavit ipsi, & non ei pro quo emit. cap. 17. num. 96. qui recipiens alienam rem ad vendendum, pretiosiore reddidit, cum ad id non teneretur, potest excessum sibi retinere. num. 99.

Q Vendens triticum paratum ad seminandum, & non habens aliud simile, potest carius vendere. Habens verò aliquid, quod communiter nec sibi nec aliis valet plusquam decem, non potest alteri pluris vendere, quamvis illi multò plus valeat. num. 211. Nam utilitas ex parte vendentis potest augere pretium, non tamen ex parte eementis, c. 23. num. 78.

Aliquando tenetur mercator vendere minoris, quam emit. cap. 17. num. 228. & num. 243. §. 97.

EMPTIO II.

Quo ad res vendendas.

A EMENS bona fide à non domino, tenetur postquam resciverit, red-

dere

dere vero domino, etiam non recuperato pretio. cap. 17. num. 8. Si tamen compareat venditor, poterit illi reddere, & pretium recuperare. Nec videtur cooperari peccato venditoris in retinendo alieno. num. 9. & 84.

Peccat mort. qui vendit aliquid a- B
missum ipso iure propter hæresim, vel crimen læsæ maiestatis emptori ignoranti, & non admonito. Nisi crimen esset ita occultum, ut probabili- ter crederet vendens, nunquam dete- gendus. cap. 23. num. 89.

Emi possunt merces futuræ etiam nondum natæ, imò & spes earum. num. 163.

Qui cominodat ballistam ei, qui C
cum alio rixatus est, & petit eam irato animo, dat ei occasionem peccan- di. Idem de vendente eam, vel lanceam, vel enssem. cap. 14. num. 31. E. in Nouo. num. 38. Vnde, qui vendit arma ei, quem scit emere ad nocen- dum iniuste, vel ad bellum, quod scit iniustum, vel dubitat, & non est sub- ditus Principis indicentis bellum, peccat mortaliter. Secus si est sub- ditus: nam iste potest deponere du- bium. cap. 23. numero 90.

Qui ob iustum lucrum vendit chartas lusorias, taxillos, fucos, & alia huiusmodi, sine consensu in peccatum inducendi, non peccat. Colligitur ex resolutione cap. 19. num. 16. in Nou. cap. 20. num. 16. vide etiam ca. 23. num. 90. vendens tenetur de emptione. ca. 17. num. 8.

E M P T I O I I I.

Quoad locum, tempus, & personas.

MORTALITER peccat, qui emit, vel vendit frangendo festum. ca. 23. numer. 92.

Gubernator potest aliquos designare, ut soli vendant certi generis merces obligando eos ad id. Ibid.

Peccat mortaliter, qui ad terras infidelium res veritas, praesertim arma, &c. exportat: & est excommunicatus per Bullam Coenae, num. 93.

EPICEIA, seu Epieiceia quid sit, Vide tit. Scrupulus, lit. F.

E P I S C O P U S.

APROMOTVS in Episcopum tenetur intra tres menses consecrari, alias perdet fructus ipso iure; & intra alios

tres

tres, perdet Episcopatum. cap. 25.
num. 118.

Episcopus potest celebrare ante
lucem. num. 85. Tenetur iure diuino
predicare, & residere personaliter in
sua diocesi. num. 121.

A quacunque excommunicatione B
reseruata Pape potest absolvere Episcopus, quando iusto impedimento
non patet recursus ad Papam, vel
ad eius Legatum, vel ad alium ha-
bentem priuilegium ad absoluen-
dum. Quod si pateat aditus ad Lega-
tum, vel ad habentem priuilegium,
non poterit tunc absolvere Episcopus
quamuis ille excommunicatus non
possit adire Papam. cap. 27. num. 90.

Quantum autem temporis debeat C
durare impedimentum vt dicatur iu-
stum, respondeo, primò, non habendā
rationē temporis requisiti ad acces-
sum ad Pontificem: sed temporis re-
quisiti ad discessum à loco, in quo ab-
soluendus residet. Respondeo secun-
dò, sufficere tantum temporis, quan-
tum necessarium est à discessu vsque
ad accessum ad Pontificem. Itaque si
à discessu ad accessum requiritur spa-
tiū triū mensium, & habet impedimē-
tum quo per tres menses non possit

incipere iter ad Pontificem, dicetur iustum impedimentum. num. 90. in principio. Quod si impedimentum fuerit falsum, absolutio erit nulla. Et si absolutus cessante impedimento non arripit iter ad Pontificem, reincident num. 90.

D Iustum autem impedimentum est, habere curam animarum, & timere eas passuras magnum detrimentum propter eius absentiam, nisi posset substitui vicarius idoneus. Iustum etiam est, non posse adire Pontificem nisi relinquendo uxorem, & filios in necessitate extrema, vel valde magna. Et licet quis pro absolutione mittere possit, sufficit tamen non posse adire Papam, ut dicatur habere iustum impedimentum, & possit absolui ab Episcopo. Ibid. De aliis personis huiusmodi impeditis, quæ sint, & quomodo eas possit absolvere Episcopus, vide Absolutio, IV.

Sed huiusmodi impediti non possunt absolui à simplici Sacerdote, quamvis Episcopus vel Nuncius renuant absolvere. nu. 90.

Episcopus non dat iurisdictionem Confessario suo, sicut dat Papa. Additum in Nou. cap. 27. num. 260. §. 5.

Episcopus non recipit iurisdictionem aliam iure diuino, quàm illam quæ datur ei à Papa mediata vel immediata. Additum ibidem, nu. 263. in fin.

Reliqua ad Episcopum pertinentia, vide in tit. Dispensatio, Excommunicatio, Ordo, Residentia.

Vtrum verò possit absolvere ab hæresi, vide tit. Hæreticus.

EVNVCHVS, vide, Irregularitas.

EVCHARISTIA I.

In se.

EVCHARISTIA est Sacramentum continens sub specie panis, & vini, vel alterius eorum, verum corpus, & sanguinem Christi. cap. 22. num. 10.

Concil. Trid. sess. 13. sub anathemate definiuit circa Eucharistiam hæc sequentia.

I. Verum corpus & sanguinem Iesu Christi contineri realiter in hoc Sacramento. II. Nihil substantia panis, vel vini remanere post consecrationem. III. Sub qualibet specie, & sub qualibet parte separata contineri totum corpus & sanguinem Christi. IV. Esse idem corpus & sanguinem Christi in hoc Sacramento non solum

dum sumitur sed etiam ante, & in hostiis consecratis, qua reservantur post communionem. V. Remissionem peccatorum non esse fructum eius. VI. Esse adorandum latraria. VII. Esse celebrandum peculiare festum illius, deferendumque in processionibus: & proponendum populo ut eum adoret. VIII. Sumi totum Christum realiter in Communione. IX. Adultos teneri communicare saltem semel in anno. X. Qui celebrat posse se ipsum communicare. XI. Non sufficere solum fidem ad bene communicandum.

EUCHARISTIA II.

Quo ad obligationem.

DECEANS est consuetudo, ut pueri prius vno vel altero anno incipiant confiteri, quam communicare. Quod etiam est verum in articulo mortis. Bonum tamen consilium esset tunc communicare, nisi iudicium esset valde puerile. cap. 21. num. 33. 57.

Tenetur quis communicare in Paschate, vel octo dies ante, vel post. Excusatur tamen qui id differt ex licentia Confessarij. Excusatur etiam ex-

commu

communicatus, interdictus, vel suspensus, dummodò procuret absolutionē. Qui verò degit in aliqua regione, vbi est consuetudo legitima, & præscripta, vt communicando in quolibet die Quadragesimæ satisfaciāt huic præcepto, sufficit vt conformet se tali consuetudini. num. 45.

Qui non communicauit in Paschate, tenetur postea eodem anno quàm citius possit communicare. Idem dicendum de confessione semel in anno facienda Ibidem.

Peccat mort. pater, tutor, vel herus qui notabiliter negligit procurare, vt filij, pupilli, vel famuli, domi suæ viuentes non communicent, quando tenentur. Et prædicti qui aliena cura gubernantur, & eorum monitionem expectant, non peccāt, donec moneantur, quāuis curā eorum gerentes peccēt monēdo tardiùs quā par est n. 57.

Peccat mort. monachus sancti Benedicti qui non communicat semel in mense. Idem de Moniali cuiuscunque ordinis. Ibid. §. 13. In No. nu. 59.

Potest ob aliquam causam Eucharistia denegari damnatis ad mortem. Aliquando enim expedit, vt non differatur executio sententiæ. cap. 25.

num.

num. 23 .vt dicetur. tit. Iudex.

EVCHARISTIA III.

Quo ad usum & ritum.

A **C**ONSILIUM est, non communica-
re statim post confessionem lon-
gi temporis. cap. 21. num. 41.

Peccat mortaliter qui communi-
cat credens, vel credere debens, se
esse in peccato mortali. c. 21. nu. 46.

Debet autē id credere, qui id igno-
rat ex ignorantia affectata, imò & cras-
sa. secus de illo, qui adhibita diligen-
tia nullius culpæ mortalis conscius
est, siue ignorantia sit iuris, siue facti.
Sed vt quis rectē cōmunicet, nō requi-
ritur quod sciat se esse in gratia Dei,
satis est id probabiliter credere. n. 47.

B Peccat mort. qui habens copiam
Confessoris communicat ante con-
fessionem mortalium, quāvis sit con-
tritus. nu. 49. Imò qui etiā disputan-
do defenderet huiusmodi contrito li-
cere sine confessione communicare,
peccaret mort. & esset excōmunica-
tus. nu. 10. Secus tamen de illo qui
non habet copiam confessoris, quam
non habet, qui non potest sine scan-
dalo confiteri, aut relinquere com-
munionem : sicut Sacerdos, qui
inchoata Missa recordatur alicuius

peccat

peccati non confessi, aut qui iam venit cum aliis, & paratus est ad communionem, & recordatur alicuius peccati mortalis, nec potest decenter ante communionem confiteri, nec abstinere à communione sine nota, poterit tunc celebrare, vel communicare. Sed tenetur postea quam citissime potuerit confiteri. c. 2. n. 8. in Nouo, nu. 10. & cap. 21. nu. 49.

Peccat mort. qui cum sit excommunicatus, interdictus, vel suspensus à communione, communicat: nisi quando huiusmodi censure essent nulle, vel iniuste, & secretò comunicat, vel in terris ubi id ignoratur. c. 21. n. 48.

Qui intra vnum diem naturalem post habitam copulam carnalem, vel pollutionem illicitam, si præmissa confessione, humiliter accedat ad Eucharistiam, non peccat: & multò magis procedit in eo qui absque culpa passus est pollutionem c. 21. n. 51.

Peccat mort. qui comunicat post sumptionem cibi vel potus. n. 58. Non tamen impedit deglutire reliquias cibi diei præcedentis dentibus insertas; aut lauando os, aliquā guttā aque, vel particulam alterius rei, vel etiam gustando ius seu vnum tanquā sali-

uam

uam: nec impedit sumere cibum, parum ante mediam noctem, quamuis postea nec dormiat, nec digerat. n. 53
De celebrante, vide Missa. III.

Infirmus sequentem diem commodè expectare non valens, potest etiam non ieiunus communicare. Sacerdos autem non ieiunus non potest celebrare, ut communicet infirmum non potentem expectare sequentem diem, nec etiam id potest ad vitandum scandalum, quamuis accedat præceptum Superioris inferioris Papæ. num. 53.

Non peccat Sacerdos qui non celebrans sed communicans, suscipit Eucharistiam sine stola, & super pelliceo. Peccat verò m. qui pluries quâ semel eodem die communicat. Idem de celebrante, nisi in certis casibus. n. 54. Quos vide in hoc Comp. tit. Missa III. G.

Peccat mort. laicus, vel clericus, qui non celebrando communicat sub utraque specie. Quocirca Concilium Trid. sess. 21. cap. 1. damnat sub anathemate dicentē, *Christi fideles teneri præcepto diuino ad Communionem sub utraque specie, aut Ecclesiam errasse, statuendo, ut laici, & clericus, non con-*

ficiens,

sciens, sub specie tantum panis communicet. Item c. 3. & c. 4. definit hæreticum esse, qui dixerit, totum & integrum Christum sub una tantum specie non sumi, aut paruulos usque rationis carentes ad communionem obligari, c. 21. n. 59.

Eucharistia potest ministrari infirmo alienato à iudicio mentis per phrenesim, vel alias qui antea signa contritionis ostendit, quamuis non fuerit confessus per multos ann. c. 26. num. 27.

Frequenter communicare licitum est, & melius quam contrarium, idque de se, quamuis per aliquam circumstantiam posset fieri, ut contrarium sit melius per accidens. Et qui ex frequentatione sentit in se maioris deuotionis feruorem erga Deum, & reuerentiam erga hoc Sacramentum, debet illam frequentationem ulterius prosequi; sin minus, debet aliquandiu abstinere. n. 59.

EUCHARISTIA IV.

Quo ad Ministrum.

PECCAT mort. Parochus, qui subditu publice, & tempore à iure statuto petenti communionem denegat eam propter peccatum occultum auditum

in confessione, a quo eū non absoluit. Si tamen peccatū est publicū & notorium, & ille verè pœnitet, poterit secretò illū cōmunicare: nō tamē publicè, donec publicè pœnitentiā agat, vel ipse ex licētia pœnitentis publicet eū pœnitere, vel alia via cōstet de eius emendatione vitę. c. 21. n. 55.

Præterea, si nonit extra confessionem peccatum occultum, denegare non potest communionem publicè petenti. Bene tamen petenti in secreto, quāvis tēpore debito postulet. Petenti autē tēpore in quo nō tenetur iure cōmunicare, debet negare; etiā & quando peccatum occultum nonit extra confessionem. cap. 25. nu. 56.

B Peccat mort. qui recipit Eucharistiam ab eo, qui non est proprius Parochus, nec superior, absque eiusdem licentia expressa, vel tacita, vel privilegio, etiam extra Pascha, etiam in mortis articulo, etiam si sit religiosus. Nisi ignorātia excusetur, vel nisi talis esset persona, tēpus, vel causa, vt probabiliter credi possit quòd Parochus cōtētus foret si id intelligeret. n. 52.

C Fratres Minores, & qui corū vtūtur privilegiis, possūt ministrare Eucharistiā sēcularibus quovis anni die, ex-

cepto

cepto solo die Paschatis. Quod etiam denuò, & peculiariter concessum est Patribus Societatis IESV. Verūtamen illa exceptio tantū habet locū de sola cōmunionē primi diei Paschatis siue fiat ad satisfaciēdū, siue nō. Ibidē.

EVCHARISTIA V. Quoad effectum. Hoc Sacramentum aliquando remittit. mortale. cap. 21. nu. 47.

EVICTIO. Vendens rem alienam bona fide, tenetur emptori de evictione. c. 17. nu. 8. & in Nouo, nu. 9.

E X A M E N.

EXAMEN prærequisitū ad confessionem, & si desit, confessio est nulla. cap. 9. nu. 13. cap. 16. nu. 14.

Debet autem esse huius examinis diligētia tanta quanta viro prudenti, & aestimatori humano videbitur necessaria hominibus eiusdem qualitatis, & conditionis, cuius est pœnitens, attenta saltem ipsius voluntate, qua cupit interrogari, & de interrogatis respondere. c. 9. n. 13. in Nou. nu. 16.

Confessor autem attendens examen non precessisse, debet pœnitentem remittere, vt postea redeat, nisi vrgeret articulus mortis, vel periculū vt belli, & alia causa. Ibidem. Quando verò aduerterit cōfessiones esse iterā-

das. Admoneat pœnitentem, vt postea redeat post examinatam conscientiam, idque si per tēpus licet. c. 10. n. 3

EXCOMMUNICATIO.

Primo in se.

A EXCOMMUNICATIO est censura Ecclesiastica, quæ priuat vel communionem Sacramentorum tantum, vel Sacramentorum, & hominum. c. 27. nu. 1.

Excommunicatio, Suspendio, & Interdictum in nouem conueniunt. nu. 164. Quæ vide in hoc Comp. tit. Interdictum, I. D. Ibid. & differentias.

B Excommunicatio est duplex, maior & minor. Minor priuat participatione passiuâ omnium Sacramentorum: Maior verò priuat participatione actiua, & passiuâ tam Sacramentorum quàm hominum. n. 1.

C Excommunicatio rursus est duplex, generalis & specialis. num. 2.

Excommunicatio lata à iure est lata generaliter à canone, constitutione, vel statuto. Lata verò ab homine est, quam Iudex generaliter fert in eum qui hoc, vel illud fecerit, vel non fe-

cerit.

ceri. Atque lata ab homine expirante mortuo vel ambo eius latore, secus lata à iure. cap. 27. num. 2.

Excommunicatio autem lata ab homine in dubio intelligitur de maiori. num. 1. Lata verò in mandatis visitationum, non est à iure, sed ab homine. num. 2.

Excommunicatio purè lata non potest esse pendens secundum ius antiquum, quod tamen potest tolli per nonum. c. 23. nu. 104.

Excommunicatio quædam est iusta quædam verò iniusta. *iusta est, quam D fert is qui potest, propter quod, & quomodo debet. Iniusta est, quam fert is qui non potest, aut aliter & ob aliud quam debet.* cap. 27. num. 2. 3.

Nihilominus tamen iusta vel iniusta timenda est. num. 3.

Excommunicatio iniusta ex defectu E cause solum operatur in foro exteriori, est tamen vera excommunicatio, imò etiam operatur in foro interiori, quantum ad effectum peccandi, qui non evitant eum, si sciunt esse excommunicatum, & ignorant iniustitiam excommunicationis. Ibidem. Unde non priuat à perceptione Sacramentorum, secretò, vel in terris, ubi

excōmunicatio ignoratur, colligitur euidenter ex cap. 21. m. 48. vbi id cōcedit de sumptione Eucharistiæ.

F Excōmunicatio iniusta est nulla in multis casibus. I. Quando excōmunicans non est Iudex. II. Quando fertur contra tenorem priuilegiorum. III. Quando fertur post legitimā appellationem. IV. Quando continet intolerabilem errorem. V. Quando excōmunicator excommunicat participantes cum excommunicato a se, nō nominando eos expresse trina monitione præmissa cum interuallo aliquorum dierū. Nec obstat consuetudo in contrarium. Secus si detur contra participantes cum excōmunicatis ab alio. Quod quidem verificatur in participantibus cum excommunicatis per constitutionē Synodalem, eo quod non sunt confessi in Quadragesima ante pascha: hoc enim non datur contra participantes cum excōmunicatis ab ipso denunciante: denunciāns etenim non excommunicat, sed declarat. c. 27. nu. 4.

G Excommunicatio lata sine canonica monitione, vel solo verbo, valida est. numer. 8. & 11.

Peccat verò mort. qui nisi iusta de

causa,

causa, excommunicat sine canonica monitione, vel solo verbo, vel sine scriptura publica, vel priuata, & manet suspensus per mensem ab ingressu Ecclesiæ & diuinis officiis. Quæ pena non comprehendit Episcopos, bene tamen Prælatos religiosorum nisi cōstitutiones per summū Pōtificē approbatæ aliud statuant. num. 8.

Excommunicatio lata à canone, vel statuto, hac forma, *sive pena excommunicationis lata sententia*, non requirit præcedentem monitionem. Excommunicatio autem pro peccato merè præterito, non debet ferri nisi præcedēti canonica monitione. Quòd līteratur absque præuia cognitione causæ, vel absque concessione termini ad allegandum causas, est nulla: num. 10. & in Nou. num. 11.

Non sunt præscripta certa verba H pro forma excommunicationis. Quare nil refert, an Iudex dicat, *Excommunico te, aut separo te à communione*. Quod si Iudex dicat, *Cognosco te aut habeo te pro excommunicato*, non sufficit, nisi quando huiusmodi verba ponuntur in excommunicatione canonis vel decreti; aut in excommunicatione conditionalī. cap. 27. num. 12.

Hæc verba, *sic excommunicatus*, significant sententiam latam. Ibidem. in Antiq. Sed in Nouo mutauit sententiam, dicens significare non latam, sed ferendam, nisi quando alia Iura declarant esse latam. Ibidem.

Excommunicatio lata sub hac forma, *excommunicetur, vel sub pœna excommunicationis*, non est lata, sed ferenda. numer. 12. & 249.

Lata iuxta iusto valet etiam in foro conscientie, si adsit iusta causa ad excommunicandum. Lata autem ex causa falsa non valet. Data etiam per Iudicem contra citatum, non competentem, ex iusto impedimento, non valet. num. 38.

Non debet extendi de vno casu in alium, nu. 51.

Potest suspendi sicut interdictum, & suspensio. n. 163. Appellatio autem non suspendit excommunicationem præcedentem. nu. 159.

Excommunicatio conditionalis impleta conditione non retrahitur. Et ab excommunicatione lata sub conditione licite potest quis appellare ante impletam conditionem, etiam post decendum, & ita impleta conditione communicare poterit. n. 272.

& in Nouo, num. 273. Denique excommunicatio est pœna extraordinaria & exorbitans. Ibid.

EXCOMMUNICATIO II.

Quoad obligationem & comprehensionem.

EXCOMMUNICATIO lata propter A solum furtum, quæ non comprehendit alia damna, non ligaret eum, qui acû furaretur à sartore, quamuis sciret sartorem passurum detrimentum vnius regalis. c. 17. num. 3. F. 5. 3. & in Nouo, num. 4.

Excommunicatio generalis contra B eos qui furantur, cõprehendit omnes furantes mortaliter, nisi excipiantur propter intentionem excommunicantis, vel alia via. Ibidem, 5. 3. Vnde excommunicatio non ligat, si ferens non habet intentionem ligandi, vel qui petit non habet voluntatem, vt liget. cap. 27. num. 11.

Excommunicatio lata contra sciē- C tes, & non reuelantes res subtractas alicui, nescienti subtractorem, non ligat recuperantē suum debitū, neque certò scientes eū qui accepit, accepisse, quod suum erat; secus si dubitarēt,

licet recuperans id testaretur, nisi is esset tantæ auctoritatis, ut alter merito posset dubium deponere. cap. 17. num. 114. Quod quidem locum habet, licet excommunicatio esset specialis de illa re in particulari. n. 115.

D Excommunicatio lata ab Episcopo contra non manifestantes tale furtum, non ligat scientem, nisi præmittat correctionem fraternam, vel si furtum non posset probari. At verò si latro admonitus nollet satisfacere, & admonitor probare potest, tenetur manifestare, aliàs incurreret excommunicationem, & tenebitur restituere damificato. nu. 134. Tamen huiusmodi excommunicatio non comprehendit uxorem, filium, nec cognatum alicuius delinquentis, abscondentes aliqua bona, ne à Iudicibus sequestrentur, neque id scientes, si talia bona pertinerent ad compensandum debitum dotis, vel aliud: aliàs verò secus. cap. 17. num. 135.

E Ignorantia inuincibilis excusat ab excommunicatione, quamvis actus sit prohibitus lege naturali, vel diuina, & quamvis excommunicatio sit lata à Papa. cap. 23. num. 47. cap. 27. num. 16.

Excommunicatio non cōprehēdit
ferentem illam. Cecus si Episcopus
solam esset denunciator excommu-
nicationis summi Pontificis, vel alte-
rius Episcopi, vel eius Vicarij. ca. 27.
num. 6.

Excommunicatio maior non com- F
prehendit nisi peccātem mortaliter.
num. 9. Lata etiam sub cōditione an-
te impletam conditionem non ligat.
num. 11.

Excommunicari non potest non
baptizatus etiam catechumenus. nu.
13. Nec vniuersitas, nec collegium.
num. 13. & 165. Nec resuscitatus æ-
nuò iam non moriturus: nec Papa: &
nemo à seipso, nec ab inferiori. Nec
locusta, nec alia id genus. num. 13.

Excōmunicatio potest incurri pro- G
pter solam omissionē. num. 19. etiam
propter omissionem defensionis cle-
rici ab iniusta percussione. num. 78.
de quo infra Excommunicatus, §. 2.
lit. E.

Excommunicatio generalis non
comprehendit non potentem pare-
re, vel restituere, vel denunciare. nu.
14. nec cum qui habet iustā causam
non denunciandi. num. 16.

Excommunicatus sub conditione si

non

non soluat ante terminum præscriptum, & ante incursum excommunicationem prorogetur à parte terminus, non erit excommunicatus; si autem non soluat in termino prorogato, incurret, si prorogatio facta fuit consensu Iudicis; aliàs non incurret. num. 15.

H Excommunicatio lata ad petitionem partis, tolli potest de consensu eiusdem, antequàm incuratur. Sed non potest suspendi, nec differri, nec ita mutari, ut semel sublata iterum incuratur. Non soluens autem pensionem in termino, non est excommunicatus, donec pensionarius id declararet cap. 27. num. 15.

I Lex excommunicans facientem non comprehendit regulariter consentientem, etiam mandando, consulendo, auxiliando, nisi ex eius tenore colligatur. Excommunicatio verò lata contra dantem licentiam facienti aliquod malum, non extenditur ad utentem illa, nisi exprimatur expresse. nu. 51. Imò extendens se ad consulentem non comprehendit eum, qui consulit consilio ita simplici, quòd sine illo tam certo & iniquo animo commissum fuisset delictum,

quam

quàm cum illo. Idem dicendum est de mandato, iussu & favore, sine quibus perinde omninò peccatum admissum fuisset. nu. 51. Quando lex ex-
 L
 communicans loquitur principaliter de faciente, & secundariò de præcipiente & consulente, non comprehendit consulentem, vel mandantem, antequàm fiat opus. Vnde mandans percutere clericum, non incidit, antequàm percussio sequatur. At verò quando principaliter loquitur de omnibus, qui mandat, incidit etiam antequàm fiat opus, vt qui mandat interficere aliquem per Assassinos. num. 51. in fine.

Episcopi incurrunt excommunicam-
 M
 tionem generaliter latam à iure, quamuis non fiat specialis mentio eorum: secus de suspensione. nu. 161.

Excommunicatio Episcopi non ligat extra Episcopatum, quamuis id ipse velit. cap. 27. num. 272. Comprehendit tamen Parochos existentes in aliena diocesi, non residentes. nu. 6.

EXCOMMUNICATIO III.

Quoad excommunicantē, & causā.

E
 XCOMMUNICARE potest omnis A
 qui habet iurisdictionē Ecclesia-

sticam

sticam ordinariam, vel delegatam in foro exteriori, ut Papa, Episcopus, Abbas, præpositi, & Priores Ecclesiæ collegiatæ Regulariū, & sæculariū, item Capitulum sede vacante, non tamen Parochus. Nec requiritur, ut sint consecrati, aut benedicti, sufficit, ut sint confirmati, aut prouisi. Et inter hos numerantur delegati summi Pontificis, & Episcoporum, Vicarij, & delegati, & denique omnes, qui consuetudine præscripta sibi compararunt iurisdictionem, qui possunt excommunicare, & non alij. cap. 27. num. 5.

B Abbates verò, & Priores, qui sunt Rectores Ecclesiarū habentium beneficiarios non viuentes collegialiter, non possunt excommunicare in re communi: neque Abbates, & Rectores, qui tantum sunt velut Parochi Ecclesiarum simpliciū parochialiū: nec ipsimet Parochi in communi possunt, neque generaliter, neque specialiter excommunicare suos parochianos. Possent tamen habere iurisdictionem ad hoc, ex consuetudine præscripta, & tunc tantam habebunt, quantam eis dederit consuetudo. num. 5.

Itaque inter Prælatos, qui vocantur

Abba

Abbates, soli ij possunt excommunicare iure communi suos subditos, qui sunt Præpositi Ecclesiarum collegiarum regularium, aut sæcularium. Collegitur hoc ex toto num. 5.

Episcopus extra suum Episcopatû C non potest excommunicare suos subditos, quamvis esset vi expulsus, nisi in loco viciniori Episcopatu, vel de cōsensu Episcopi, ubi manet, vel habet domiciliû, vel in re adeò manifesta, ut non requirat cognitionem causæ. n. 6.

Mulier non potest excommunicare, neque laicus sine priuilegio Apostolico. nu. 6. Neque quisquam seipsû. num. 13.

Consuetudo absque sententia, vel constitutione, non excommunicat aliquem, nisi sit legitimè præscripta à Papa, vel Prælato. num. 7.

Excommunicatus non denūciatus potest excommunicare. Item suspensus ab ingressu Ecclesiæ tātum, potest excommunicare, & absolueret. nu. 7. Ibi.

Peccat mort. qui cū nō possit excommunicare, excommunicat. Idem de excōmunicatē iniustē. Idē de excōmunicante sine canonica monitione, vel solo verbo, sine scriptura publica, vel priuata, nisi iusta de causa excō-

muni

municatio tamen ligat, sed excommunicans manet suspensus per vnum mēsem ab ingressu Ecclesiæ, & à diuinis. Quæ pœna non comprehendit Episcopos, nec Prælatos Religionū, quando constitutiones confirmatæ à summo Pontifice præscribunt aliam formam. num. 8.

Excōmunicatio maior non est imponenda nisi pro mortali. num. 9.

Solus Episcopus potest ferre excōmunicationes generales. Nec istæ sūt ferendæ in ciuilibus, nisi in subsidium aliorum remediorum iuris, neque in criminalibus, nisi cū executio personalis, vel realis fuerit valdè diuicilis. num. 10.

Ob culpam merè præteritam non est ferenda, nisi trina canonica monitione præmissa. Trina autem canonica monitio est cum interuallo saltem duorum dierum inter vnā & aliā, aut etiam vnā pro tribus concedendo sex dies quando non est periculum in mora; & quando fuerit huiusmodi periculum, diminuendum est tempus, prout oportuerit. Quod si excōmunicatio feratur propter peccata præterita, erit nulla, nisi præuia cognitione causæ, vel dato termino

ad allegandum causas num. 11.

Excommunicatio cum participā-
bus solum potest dari a Papa. nu. 32.
hoc intellige de excommunicatione,
quæ datur sine expressa nominatio-
ne eorum, de qua excommunic. 1. lit.
E. casu V.

Excommunicatio verò minor quā-
vis possit ferri per Iudicem, cōmuni-
ter tamen non fertur, nisi per ius. Id-
que in octo casibus, quorū solus vnus
est in vñ, scilicet participatio cum
excommunicato excommunicatione
maiori. num. 25.

Excommunicatio autē minor non
transit in terriam personam, ideò qui
participat cum excommunicato ex-
communicatione minori, non est ex-
communicatus. num. 25.

EXCOMMVNICAT. IV.

Quo ad effectum.

COMMVNICATIO fidelium est tri- A
plex; omninò interior, vt chari-
tas, & gratia; omninò exterior, huma-
na; scilicet inter homines; mixta seu
media, vt sacramentorum & suffragio-
rum. cap. 27. num. 17.

Collatio Sacramentorum facta ex-

communicato, illicita est, valida tamen. cap. 9. num. 2.

Professio facta ab excommunicato valida est, & etiam matrimoniū. Ibid. & cap. 22. num. 81.

B Confessio facta excommunicato valida est, quamuis dans & accipiens scienter sacrilegium committant. ca. 9. nu. 3. si tamen pœnitens nō solum sciat se esse excommunicatum, sed etiam sciat esse peccatū mort. recipere vel procurare absolutionē a peccatis, antequā absoluator ab excommunicatione, confessio erit nulla. nu. 4. & in Nou. num. 5.

Collatio beneficij Ecclesiastici facta excommunicato non valet. num. 4. Imò nec conualescit per absolutionem, nisi renouetur, & tenetur restituere fructus perceptos. cap. 27. nu. 21. Atque hæc annullatio habet etiā locum in eo qui ignorabat se esse excommunicatum. num. 271. §. 8. Vide plura tit. Bonorum.

C Sufficeret tamen dispensatio Episcopi, si ad illū spectabat collatio. Sed hæc non procedunt in collatione facta à Papa, vel Legato, cum clausula absolutionis quoad effectum præsentium consequendū. num. 271. §. 8. ex-

commu

cōmunicatus, per quem stat, quin absol-
uatur, nihil potest percipere de fru-
ctu beneficij, ne ad sustentationem
quidem, cap. 25. num. 124.

Excommunicati denunciati actus
pertinentes ad potestatem, & iurisdic-
tionem ecclesiasticam humanā non
valent, vt ad beneficia presentatio,
electio, postulatio, confirmatio, insti-
tutio, collatio, prouisio, & nominatio.
cap. 27. num. 36. ad 6. Reliqui verò
actus, qui innituntur iuri naturali gē-
tium, regulariter valent, vt testari,
contrahere matrimonium. Ibid.

Excōmunicatus quamuis sit negli- D
gens in procuranda absolutione, non
peccat non audiendo Missam die fe-
sto cap. 21. nu. 3. Neque peccat omit-
tendo confessionem annualē, si alias
non negligit procurare absolutionē.
num. 34. Idem dicendum de Commu-
nionē num. 45.

Excommunicatus denunciatus nō E
debet admitti in actorem, advocatū,
vel testem. cap. 25. num. 24. Quod
quando sit mortale, vel veniale, vide
tit. l. iudex. Vnde iste repellitur a iudi-
cio, ita vt nō possit esse actor, nec pro-
curator actoris, nec rei: potest tamen
esse reus ad se defendendū. ca. 27. n. 23.

Potest constitui procurator ut post absolutionem procurare possit. Ibid.

F Excommunicatio iniusta ex defectu causæ operatur in foro exteriori, & etiam in interiori, quantum ad effectum peccandi, qui non evitant cum qui sciunt esse excommunicatum, & ignorant iniustitiam excommunicationis. Excommunicatio verò nulla, nil operatur in foro exteriori, neque in interiori, nisi per accidens, ratione scandali. num. 3. In quibus casibus sit excommunicatio nulla, vide tit. Excommunicatio, I.

G Excommunicatio maior priuat cōmunionem Sacramentorum, & suffragiorum generalium. Sed quando excommunicatus est verè contritus, & procurat pro viribus absolutionem, fruitur cōmunionem charitatis, & gratiæ, & suffragiis: non tamen cōmunionem Sacramentorum activa, nec passiva. Idem de excōmunicato absque iusta causa, & de illo qui non potuit soluere ante tempus præfinitum sub pœna excommunicationis. n. 18.

H Excommunicatio maior excludit etiam a divinis officiis: & aliis precibus, cū aliis simul faciendis, vel audiendis. Poterit tamen excōmunicatus solus

precari etiam in Ecclesia, quāvis alij
precentur ab eo seiuncti. nu. 19. n. 34.

Excommunicato ingrediente in
Ecclesiam, quid debeāt facere exi-
stētes in ea, vide Excommunica-
tio, V.

Denique ea quibus excommunica-
tio maior priuat, continentur in hoc
versiculo.

Os, orare, vale, cōmunio, mēsa negetur.
Per, *Os*, intelligitur participatio, col-
loquendo, osculando, amplexādo, re-
cipiendo, mittēdo, vel dando literas,
Per *Orare*, participatio Sacramento-
rum, & diuinorum officiorum, & qua-
rumlibet aliarum precum in Ecclesia
intra vel extra eam cum alijs dicē-
darum. Per *Vale*, includuntur mu-
tua salutationes, quæ fiunt per col-
locationem, aut per literas, aut etiam
allurgendo, aperiendo caput, mouen-
do labia, & alia similia, quæ signifi-
cant salutationem, siue locutio-
nem. Quæ signa salutationis si fiant
sine animo salutandi, sed in animo
dicendo, *Deus te conuertat*, non in-
cluduntur sub hoc verbo. Per *cōm-*
munionem, intelligitur participatio, quæ
habetur in operando, exercendo,
aut faciendo aliquid simul cum ex-

communicato, aut habitando in eadem domo, aut in aliqua eiusdem parte, aut conuersando cum eo aliis modis. Per *mensa*, intelligitur comedendo in eadem mensa, dormiendo in eodem lecto, quauis domus sit aliena. n. 20.

Q Communio Sacramentorum & diuinorum officiorum principaliter est prohibita cum excommunicato excommunicatione maiori. num. 31.

Excommunicatus ob delictum occultissimum potest post penitentiam & ante moram petendi absolutionem celebrare, ne fama eius periclitetur. num. 229.

R Excommunicatus maiori excommunicatione fit irregularis vtens aliquo actu peculiari ordini suo. nu. 29.

Excommunicatio maior facit infamem, si materia est manifesta, & est lata ob causam afferentem, infamiam iuris, vel ob contumaciam in causa inurente infamiam. cap. 27. num. 21.

S Prinat etiam facultate actiua, & passiua eligendi. Suspedit ab officio & beneficio. Quod si officium fuerit publicum, valebunt gesta quamdiu toleratur. Eximit subditos a seruitute ratione fidelitatis, vel subiectionis iurisdictionalis durante excommunicatione.

Annulat rescRIPTa obtenta à Pontifice præterquàm super articulũ eiusdem excommunicationis, nisi detur absolutio ad effectum illorum cõsequendum, & non inforduerit per annum. 21. 22.

Facit etiam vt perseverans in ea T per annum in causa criminali, videatur confiteri crimen. num. 23. & habetur suspectus de hæresi. num. 10.

Priuat sepultura sacra. Quod tamẽ post Extrauagãt. *Ad enirandã*, intelligitur de notorio excommunicato. num. 10. & 32. ad secundum.

De minore excommunicatione. V

Excõmunicatio minor solũ priuat participatione passiva Sacramento- rum, & ita potest eligere, & vti omni sua iurisdictione, nõ tamen eligi. nu. 24. Potest ministrare Sacramenta, si dando non recipiat. ibid. & nu. 249. in fine. Et non peccat cõferendo, nec venialiter. Ibidem.

Excommunication minor nõ priuat hominem facultate audiendi Missam, nec sumendi pacem, nec absol- uendi ab excommunicatione maiori vel minori: imò nec absoluedi à peccatis, nec dandi communionem infirmo sine celebratione Missæ.

num. 24. Nec transit in tertiam personam. num. 25.

EXCOMMVNICATIO V.

Quo ad participantes.

- A CONFESSARIUS audiens excommunicatum non incidit in excommunicationem minorem. cap. 10. nu. 3.
- B Non licet participare cum notorie excommunicatis, quamuis non sint excommunicati ob notoriam percussionem clerici. cap. 9. num. 6. & cap. 27. nu. 35. not. 3. Quod tamen retractauit in Nouo, ca. 9. n. 8. ca. 27. n. 35.
- C Non tenemur euitare specialiter excommunicatum antequam declaretur, ac denunciatur, ut habetur in Extrauag. *Ad euitanda*. Sed hæc Extrauagans nihil prodest ipsi excommunicato quantumuis occulto. num. 35. cap. 27. de quo plura tit. Hæreticus.
- D Semel excommunicatus semper præsumitur talis. num. 42. Vnde talis & publicus semper vitari debet, donec constet de eius absolutione, nisi persona sit talis, cui affirmanti se absolutum esse, sit adhibenda fides. num. 36. Sed participans cum ex-

communicato minori non incurrit excommunicationem. num. 25.

Peccat qui cum excommunicato maiori communicat aliqua communicatione prohibita illo versu, *Os orare, vale, communio, mensa negatur.* nu. 20. cuius explicationem vide tit. Excommunicatio, IV. à lit. I.

Excusant tamen contenta in hoc F versu:

Vtile, lex, humile, res ignorata, necesse.

Per verbum *utile*, excluditur, qui participat cum excommunicato ad utilitatem eius animæ, quamvis interponat nonnulla alia, ut melius persuadeat: item ad utilitatem propriam temporalem sibi debitam, petendo in iudicio, vel extra: item ad consilium spirituale pro se, aut pro aliis, & etiã temporale valde necessariũ, quando non occurrit alijs similis à quo petatur. num. 26.

Per *lex*, excluditur vxor excommunicati, quam lex coniugij obligat ad communicandum cum vxore: quod non solum habet locum in vxore, sed etiam in marito. num. 26. & 27.

Per verbũ *humile*, excluduntur filij, quos secũ habet, serui, famuli vrbanj & rusticani, qui erant ei subiecti ante

excommunicationem, nisi eorum fauore, consilio, & auxilio perseueret in contumacia. Item è contrario possunt communicare maritus, pater, mater dominus, frater, vxori, filiis, mācipiis, & famulis excommunicatis. Sed hi partim per verbum *lex*, & partim per *utile*, videntur excludi. cap. 27. num. 26. 27.

Per verbum, *Res ignorata*, excipitur ignorans excommunicatum esse denunciatum, per Extrauagantem *Ad contrahenda*, nisi à fide dignis audierit esse denunciatum: tunc enim tenebitur eum vitare. Qui autē dubitat, nō tenetur vitare, præsertim corā aliis.

H Per verbum, *Necesse*, excipitur qui communicat cum excommunicato propter magnam necessitatē propriā vel excommunicati, vt quia alter alterius eleemosyna indiget, quam ab aliis commodē habere non potest. num. 27.

I Participatio cum excommunicato maiori, etiam quando non licet, tantum est venialis, nisi in sex casibus. I. In Sacramentis, vel diuinis officiis. II. Nimis frequens, quæ animet ad delinquendum. III. In contemptum clauium. IV. Contra speciale prae-

ceptum

ptum Iudicis. V. Cum excommunicato à Papa cum participantibus. VI. In peccato mortali. à n. 28. vsque ad 32.

Participare metu mortis cum excommunicato etiam in diuinis non est peccatum, nec inducit aliquam excommunicationem. cap. 27. num. 36. 6. 11.

Participans cum excommunicato **L** ante commissum, vel cum committitur crimen habens annexam excommunicationem, non incurrit eam: si verò conuenit post commissum crimen, incurrit. nu. 33. dummodò sciat illum esse denunciatum. num. 112. & tunc toties incurrit, quoties dicuntur iteratæ participationes. ibid.

Excommunicato ingrediēte in Ec- **M** clesiam ad orandum, existentes in ea debent exire, vel precibus aut vi, eū cogere, vt egrediatur: alioquin cessandum est à diuinis, etiam Missæ incœptæ, si nondum est incœptus canon. Si vero incœptus est, finienda erit cum vno ministro non tamē tenentur exire, eò quòd transeat excommunicatus per Ecclesiā, vel non orando maneat in ea propter alia negotia. num. 34.

Mortale est, orare pro excommunicato oratione publica. Oratio autem

publi

publica dicitur, Missa, Horæ canonica, cōsecratio Ecclesiæ, altaris, & virginum, benedictio solennis Episcopi, & aquæ benedictæ, officia defunctorum, & sepulturarum. Non tamen est mortale, oratione priuata, qualis est Salutatio Angelica meridiana & vespertina, simplex benedictio mensæ: imo in quibusdam harū est licitū. Nec est mortale orare pro excommunicato nulliter, seu invalidè, nec pro excommunicato validè, sed ex iniusta causa. Nec pro excommunicato iustè, quem tamen credimus verè pœnitere, dummodò non fiat expressè publicè pro illo. num. 36. §. 1. ad 1. & 5.

Qui in Missa orat, & applicat eius valorem quibus Ecclesia iubet, potest pro infideli, vel excommunicato applicare hunc actum particularē orandi, vel applicandi valorem Missæ. num. 36. §. 12. ad 1.

Pro excommunicato nō denūciato nec notorio potest orari publicè. Ib. ad 2.

Qui participat cum excommunicato contra præceptum iuris, vel iudicis, incurrit excommunicationem maiorem, nisi quando. Iudex excommunicat sine monitione participāte, cum excommunicato à se. n. 36. a

quartum, de qua vide in 5. Compendio, tit. Excommunicatio, 1. lit. E. casu, V.

Licet cum excommunicato legere aliquam partem Euangelij vel Psalmi, siquidem eius animæ conuenit, & audire concionem cum eo. num. 36. ad 5.

De notorio excommunicato: & Extraneagante. *Ad euitanda*, vide titul. Hæreticus.

EXCOMMVNICATIO VI.

De Excommunicationibus iuris.

Et primum de Excommunicationibus in Bulla Cænæ contentis.

§. I.

EXCOMMVNICATIONES Bullæ A Cænæ editæ à Gregorio XIII. nō sunt ab homine, sed à iure latæ, quia mens fuit eiusdem Gregorij, vt non finerentur sua morte. cap. 27. nu. 74. in Nouo, num. 73.

Prima excommunicatio contra hæreticos. Hæc non comprehendit magos, qui aliàs non sint hæretici. Solū cōprehendit fautores, receptatores, &

defen

defensores hæreticorum formaliter, scilicet eo respectu, quo sunt hæretici. num. 55.

Comprehendit eos, qui hæresim quâ credunt, exprimunt verbo, aut scripto, aut nutu, vel signo verbis æquipollente: quamvis nullus hominû id viderit, seu audiuerit, aut probari non possit. Sufficit enim, vt ex natura sua sit probabile, vt consequenter ipso facto subiaceat pœnis. n. 56. c. 27.

Non comprehendit hæreticos purè mentales: nec etiam purè exteriores saltem in foro conscientiae. Nec habentem, vel legentem libros Catholicorum, in quibus referuntur dicta hæreticorum: nec elucidatos per annotationes hæreticorum. nu. 6. Licet iste vltimus incidere posset in censuram Indicis librorum Pij IV. Ibidem.

II. *Contra schismaticos.* Quanquam omnis hæreticus est schismaticus, quia separat se à fide, & ab obedientia, & vnitate Ecclesiae, non tamen omnis schismaticus est hereticus. Vnde hæc censura comprehendit eum qui se separat ab vnitate Ecclesiae, nolendo subesse ei, vel membris eius, quatenus sunt eius, licet alias credat esse vnâ Ecclesiam, & vnum Vica-

rium

rium Christi supremum. nu. 57. Quid sit schisma, vide tit. Schisma.

III. *Contra appellantes ad futurum Concilium.* Consulēs & auxilium praebens, non incurrunt, donec appellatū fuerit, seu appellatio subsequatur. Quod si vniuersitas, collegium, aut capitulum sit ad id consulens, aut auxilians, incurreret non excommunicationem, sed interdictum, cum appellatum fuerit. num. 58. vide infr. §. litt.

IV. *Contra pyratas, &c.* Hæc solūm comprehendit principaliter versantes in agēdis prædis, percutiendis aut interficiendis occurrentibus in mari. num. 59.

Comprehendit consulentem, & auxiliantem. Non tamen comprehendit gerentes sua negotia vel mercimonia cum amicis, vel bella iusta, siue iniusta cum inimicis, & deprædantes aliquando incidenter. Nec facientes hoc in fluminibus tantum: non tamē requiritur quòd id faciant omnibus nationibus, vel ferè omnibus, sed sufficit id facere illis aut illis nationibus. num. 59.

V. *Contra accipientes naufragorum bona.* Hæc explicatur num. 117. & in

hoc

hoc Comp. tit. Excommunicatio, vi. §. iv. & tit. Naufragium.

VI. *Contra imponentes noua pedag-
gia.* Per verbum, *noua*, intelliguntur
etiam incrementa veterum. Per *peda-
gia* & *gabellas* intelliguntur portoria,
& alia vectigalia, Per illa verba, *ad id
potestatem non habentes*, includitur so-
lus, & omnis, qui recognoscit Supe-
riorem in temporalibus. num. 61. Per
illud, *exigit*, intelligitur hæres impo-
nentis, publicanus, conductor, & etiã
famulus. Per illud, *prohibita*, intelligun-
tur simpliciter prohibita, id est, quæ
nec à laïcis nec à clericis iustè pos-
sunt exigi. Quæ verò prohibita sunt
exigi à clericis, & non à laïcis, dicun-
tur prohibita secundùm quid. Vnde
qui ea petit à clericis, incurrit excõ-
municationem, non hanc, sed aliam.
cap. quanquã, de vsur. lib. 6. vide in
Auctore, cap. 27. num. 128. & in hoc
Comp. tit. Excom. vi. §. v. excommu-
catione 21.

Qui autem minuta pedagia exi-
gunt à clericis, sicut à laïcis non ha-
bita ratione fructuum Ecclesiasti-
corum, non incurrunt excommuni-
cationem, neque hanc, neque aliam
eiusdem Bullæ Cœnæ, quæ est xiv. in

Antiq. & in Nouo est xviii. hoc habetur num. 69. incurrunt tamen isti excommunicationem in dicto cap. quanquam.

VII. *Contra falsarios Bullarum.* Non includuntur I. supplicationes signatæ à Papa (quas signaturas vocant) sub appellatione literarum Apostolicarum in materia odiosa. II. Excommunicatio hæc in iis solum est reseruata Papæ, quæ continentur sub hac clausula: nam quatenus continetur in illo capite, *Ad falsariorum*, non est reseruata: quamuis illud hic innouet, ac extendat. III. Non cõprehendit falsarium literarum Episcopi, vel Nuncij, vel Penitentiariæ: comprehendit tamen falsarium Breuium Papæ. IV. Nec etiam includuntur surreptitiè impetrantes literas Apostolicas, vel vtentes illis: neque vtentes falsis literis, nisi soli laici, & hi quidem non in hac censura, sed in illa capitis, *Ad falsariorum*, includuntur. Ille autem dicitur habere falsas literas, aut vti illis qui sciens aut scire debens esse tales, vtitur eis. V. Non comprehendit corrigentem aliquod punctum aut literam, sine mutatione sententiæ, saltem in foro conscientie. cap. 27. num. 62.

VIII. *Contra deferentes arma Turcu*
Per equos intelliguntur etiam debiles
 vel morboſi, traditi à Turcis, & arte
 Chriſtianorum in eorum terris curati:
 & equi alij quilibet apud nos nati, &
 nutriti etiam intelliguntur. *Per arma*
 intelliguntur generatim omnia arma
 bellica ad pugnam principaliter facta
 ſeu deſtinata, vt ligna, trabes, ferrum,
 & alia metalla; denique omnia offen-
 ſiua etiam, cultri & cultelli: item
 omnia deſenſiua. Sed inter arma bel-
 lica poſſunt computari lapides, ſuſtes
 baculi, ligna, trabes, & alia, quatenus
 à deferente deſtinata fuerint directe
 vel indirecte ad pugne cōmoditatem
 alioqui inter merces numeranda ſunt.
Per ferrum, & alia metalla, aurum, &
argentum, &c. intelliguntur tam facta
 quàm infecta: & forte poſſet includi
 ſub nomine auri & argenti ipſum
 numiſma & pecunia ſignata. Vena ta-
 men ferri, & aliorum metallorum nō
 cōprehenduntur, niſi iuxta intentionē
 deferentis. *Per instrumenta bellica* in-
 telliguntur tubæ, cornua, fiſtulæ, litui
 tympana, & alia muſicalia. *Per ligna-*
mina intelliguntur omnia genera tra-
 biū & lignorum ad naues, & triremes
 aut machinas bellicas fabricandas;

non tamen ligna ad ignem fouendū. Per *funes* non solum linci, canapei, sed etiam lanei, spartei, & ex alia materia conferti intelligi debent. Per *Turcas* non intelliguntur haeretici, nec Iudæi, nec alij Gentiles, quibuscum nō est bellū Christianis, neq, etiā alij Turce, & Sarraceni, qui cōtra alios Turcas & Sarrecenos adiuuāt Christianos.

Excusantur principes, vel duces Christiani, qui donāt Turcis vnū vel alterū ensē, hastā, vel sclopū, vel equum in gratiam beneficij accepti, vel accipiendi. c. 27. 63. Denique generaliter comprehendit delerentes huiusmodi res prohibitas etiam solo animo lucrādi, quāuis paciscerentur, quod nunquā vterētur eis cōtra Christianos. Nō tamē cōprehēduntur Christiani, qui metu mortis remigāt in trimibus Turcarum contra Christianos, quāuis peccent mort. nec possint absolui, nisi firmiter proponāt se nūquam id faciuros, etiam si ob id vitam amittant. c. 27. nu. 63. Secus de illis, qui sponte remigāt in eisdē, aut certe qui Turcarum Sarracenorū naues regunt contra Christianos: nam hi videntur excommunicati per c. *Ira quorū dā* & per c. *Ad deliberada*. Hoc colligitur

ex eodem n. in fine, ubi speciatim loquitur de regentibus naues Turcarum, item ex libro illo Repetitionum, in c. ita quorundam, quem citat hoc eodem num. in initio.

Christiani autem, qui metu, vel sponte remigant aut regunt naues Turcarum contra alios infideles, neque excommunicantur, neque peccant. num. 63.

IX. *Contra impediētes necessaria adducētes Romā.* Includit omnes Christianos omnia in hac clausula contenta facientes, non tamen comprehendit eos qui iuste impediunt propter utilitatem suae Reipublicae, aut ob salutem corpoream suorum, timore pestis in Curia grassantis. num. 64.

X. *Contra malè tractātes venientes vel recedentes à Curia.* Hæc est undecima in Nouo. Nō loquitur de Roma, sed de eius Curia, ubicunque illa sit. Roma enim, & Sedes Apostolica, vel eius Curia diuersa sunt n. 65.

Tantum loquitur de euntibus aut redeuntibus ratione Curiae. Sed hoc mutatum est in Nouo. Comprehenditur qui cum nullam habeat iurisdictionem facit id; sicut Iudex, ut Caietanus ait, sed non est ei assentiendum

in hoc non enim requiritur quòd ad incurrèdū careat iurisdictione, sed in genere dicit omnes quosuis tā iurisdictione carentes, quā nō carentes in Nou. Atque volūtas, & propositū percutiēdi, seu interficiēdi, nō solum requiritur, vt concipiatur tēpore animi pacari, sed iussit, vt concipiatur animo irato & turbato, dūmodo cōcipiatur ante rixā & percussionē. c. 27. n. 65.

XI. *Contra malè tractantes Romipetas.*
Hæc est decima in Nouo. Compre-
hendit omnes faciētes principaliter,
aut accessorie contenta in hac clau-
sula. Requiriturque quòd ij sint pere-
grini euntes Romam causa deuotio-
nis, vel peregrinationis, vel manentes
in ea, vel recedentes ab ea. n. 66. in
Nono, nu. 65.

XII. *Contra iniuriosos Cardinalibus.*
Comprehendit eos, qui iniuriant non
solum Cardinales, sed etiam qui in-
iuriant Patriarchas, Archiepiscopos
Episcopos, Legatos, & Nuncios. Cō-
prehendit euientes à terris suis Le-
gatos, & Nuncios Sedis Apostol. Pa-
triarchas, Archiepiscopos, & Episco-
pos, & suis diocesis. Et comprehen-
duntur Iudices saculares id iubē-
tes, aut exequentes, eorumque

lictiores executores, auxiliantes, & cōsulentes. Quòd si iuberent eos exire è curia Regis, aut alio loco qui non sit eorum diœcesis, non ligarentur. Non tamen comprehendit eum qui hæc faceret cum moderamine inculpatae tutelæ: aut cum probabili ignorantia noctu aut interdiu eos in alieno habitu repertos. Hæc clausula innouat Clem. si quis suadente, de pœnitent. & cap. fœlicis, de pœnit. lib. 6. & continet plura & efficaciora quàm illa, licet paucioribus verbis. Episcop⁹ autē hic solum intelligitur, qui est cōsecratus non qui solum est electus & cōfirmatus, licet adierit possessionem. nu. 67.

XIII. *Contra impediētes cursum caussarum Curia.* Cōprehendit omnes qui impediunt cursum caussarum ad ad Curiam recurrentium, vel in Curia prosequentium: item impediētes executionem litterarum Apostolicarū: itē eos qui impediunt, & male tractant caussarum gestores, quouis modo sua negotia procurantes: item eos qui impediunt instrumenta super his petita dari: denique eos qui impediunt impetrationes litterarum gratiæ vel iustitiæ à Sede Apostolica. Comprehenduntur non solum

qui

qui hæc faciunt auctoritate iudiciaria laica, sed etiam qui Ecclesiastica, vel quauis alia priuata. Hæc clausula in No. includit plures alios, quæ in Antiq.

XIV. *Contra usurpatores seu in.* Hæc distinctiùs & explicatiùs ponitur in No. hoc modo: XIV. *Contra aduocantes sibi causas iudiciarias Curie, seu Apostolicas.* XV. *Contra trahentes ad suum tribunal personas Ecclesiasticas: aut quid statuētes contra libertatem Ecclesiasticā.* XVI. *Contra impediētes iurisdictionem Ordinariorū.* XVII. *Contra usurpatores fructus, &c.* XVIII. *Contra imponētes Ecclesiasticis collectas, calias, &c. sine auctoritate Patris.* Hæc clausula, quæ longissima est, cōtinetur in Antiquo sub eodem numero scilicet Excomunicatione XIII. & in Nouo, vt hic distinctum est. Solum cōprehendit facientes hæc auctoritate iudiciali, vel laica. c. 27. n. 69. & in No. 70. Per illa verba, *pretextu violentie*, includit impediētes executionem literarum Apostolicarum sub pretextu tollēdæ violentiæ. Quales sint illi, an semper maximè in tempore & forma, supplicatione, seu appellatione facta, dubiū est à Sede Apostolica determinandū. Quāquā satis videtur hic deter-

minari quoad eos qui propter illas nullatenus ad tribunal eius, ad quem supplicatur, vel appellatur, adductas, vel adducendas impediūt. Quod verò multi iure munire conātur id quod in Hispania & Gallia pro indubitato habetur, scilicet quod possint Reges defēdere possidentes colorato titulo beneficia Ecclesiastica ne sine iusta causae cognitione deturbentur, vel spoliētur virtute illarū literarū etiam Apostolicarum, remitto definitioni Domini nostri Papae, an satis muniāt. Nō tamē videtur iure probari posse, cōsuetudinē illā quorūdā recentiorū qui decernūt bene, vel malē esse appellatū ab interlocutoriis, ob actus, quos Iudices à quibus facient vel desinēt facere post appellationes ab eis interpositas, cūm omnis sententia interlocutoria ex solis ante illā actis sit approbanda, vel reprobanda. Additum in Nouo, cap. 27. num. 70.

Per illa verba, *prater iuris canonici*, in clausula XV. in Nouo addita, quae sunt noua, excluduntur Iudices saeculares, qui in casibus à iure permissis vocant Ecclesiasticos ad sua tribuna-
lia. Per illa verba quae in ead. claus.
XV. habētur, *nostris iurib⁹ praiudicatur*,

compre

comprehenduntur solum, qui per statuta, & decreta id faciunt. Ibid. Clausula quæ in No. est XVI. inseritur in fauorem Ordinarij, cuius iurisdictio est foueda & fauorabilis. Per illa verba, *Quæ iurisditiones seu fructus*, prouidetur indemnitati fructuum Ecclesiasticorum. Et vt incurratur hæc censura, quinque requiruntur. I. Quod sint redditus Ecclesiastici, & non prophani, etiam si ad Ecclesiasticum pertineant. II. Quod capiatur tanquam redditus Ecclesiastici. III. Quod pertineant ad aliquem. IV. Quod capantur absque licentia Papæ. V. Quod capiatur auctoritate, & potestate usurpata. Quare latrones, & milites qui rapiunt eos, vt quælibet alia bona prophana, non incurrunt hæc censuram. Secus de iis qui rapiunt eos a tempore vacationis Sedis Apostolicæ. Per illud, *quod pertineant ad aliquem*, intelliguntur etiam bona communia pertinentia ad Conuentus, Monasteria, Ecclesias, licet ad nullam aliam personam peculiarem attineant, imò intelliguntur commendatarij, æconomi, successores etiam futuri, & personæ etiam fictæ ob paritatem æquitatis & rationis. c. 27. n. 69. in No. 70. De

exigentibus ab Ecclesiasticis minuta portoria, &c. vide supra excommunicatione.

XV. in antiq. & in Nouo, XIX. *Contra laicos cognoscentes de criminalibus clericorum.* Hæc tollit omnia priuilegia circa hoc data Imperatorib⁹, Regibus, & aliis Principibus & Reb⁹ publicis. num. 70. & in Nou. num. 71.

XVI. *Contra occupantes terras Ecclesie, & alia bona Sedis Apostolicæ.* Hæc diuiditur in Nouo in XX. & XXI. Per hanc declaratur, quod Ecclesie Romanæ iura & bona nulla taciturnitate, vel patiétia perduntur. c. 27. n. 72.

XVII. *Contra malè absoluentes à censuris Bullæ Cænæ.* Hæc non est reseruatæ; & potest Ordinarius absolvere ab ea, siue sit lata à iure, siue ab homine quia est generalis. Solum comprehendit præsumentes absolvere. n. 73.

**DE EXCOMMVNICATIONIBUS PAPÆ RESERVATIS EXTRA
BULLAM CÆNÆ. §. II.**

A I. *CONTRA transgressores Canonum.*
Hæc iam reducitur ad primam Bullæ Cænæ. num. 75.

II. *Contra percussores clerici.* Verba B canonis huius censuræ hæc sunt, *Si quis suadente diabolo iniecerit manus violentas in clericum vel monachum, subiaceat excommunicationi, & a nullo praterquā a Papa, nisi in articulo mortis, absolvatur, donec conspectui Apostolico representetur.* Hæc incurritur toties quoties percutitur clericus, ita ut sint diuersæ percussiones. Per illud, *Si quis*, comprehenduntur viri, femine, iuvenes, senes, laici, clerici, & religiosi id facientes. Per illud *suadente diabolo*, colligitur, quod iniectio manuum debet esse mortalis. Nam excommunicatio generalis iuris, vel hominis, non incurritur nisi per mortale. Attamen, quidquid dicat Cardinalis, raro contingit, quod percussio sit mortalis, & non sit satis animi mali ad inferendum iniuriam, quo incurratur excommunicatio, nisi quando percussor ignorat illum esse clericum. Nec requiritur, iniuriā esse immeritam, sed sufficit ut fiat vel immerito, vel iniusto modo, vel per quem non debet. cap. 27. num. 76.

Per manus comprehenduntur omnes partes corporis, quibus fit percussio. Per *man^{us} violentas iniecere* cōprehēditur

ditur, qui immediate per manus, aut partes corporis aut mediante aliquo instrumento, aut armis, percutit clericum: imò si cum aqua, vel salua, seu puluere aspergit. Item qui è manibus aut corpore vi eripit aliquid. Item qui capit, in carcerem coniecit, aut includit aliquo loco, vnde egredi sine pudore non potest: & qui manus ad frænes equi admouet, in quo insidet clericus, aut abscindit cingulum ephippij: aut clericum adeò furiosè persequitur, vt cogat eum se dare præcipitem in flumen, vel aliud discrimen ad se liberandum: secus si alias fugiens cadat & vulneretur. num. 77.

D Neque comprehenditur laicus qui capit clericum, ne committat delictum: potest enim eum capere ad euitandum malum futurum: non tamen pro commissis. cap. 24. num. 23.

Comprehenditur etiam mandans percutere, aut consulens, si percussio fiat: item præbens auxilium, vel fauorem percutienti. Item ratificans percussorem suo nomine factam: alias non. c. 27. n. 78. Non enim qui malitiosè cõsentit percussioni clerici, incidit in censurâ, si non eius, sed alterius nomine facta fuit. cap. 24. nu. 19.

Cōprehenditur tamen qui licet non B
iusserit, tamen dixit suis se expetere
vindictam de tali clerico, & ob hoc
percutsus fuit à suis. c. 27. num. 78.

Itē cōprehenditur non impediens
percussionem cum ex officio tenea-
tur, & possit. Imò quoad forum exte-
rius etiam quilibet alius, qui videns
percussionem, & potens obuiare non
obuiat. ibid.

Vt autem quis tali percussioni cē- F
seatur consentire, & auxiliari, debent
quatuor concurrere, scilicet potestas
impediendi, obligatio id faciendi, cō-
moditas eiusdē, & notorietas delicti,
hoc est, vt manifestum sit, & manife-
stū fiat: tūc enim qui nō impedit præ-
sumetur consentire, & iuare, & cen-
sebitur excommunicatus. cap. 24. nu.
19. circa finem.

Distinguendum est tamen, quòd
quantum ad effectū peccandi omnes
tā publicæ personæ quàm priuatæ,
quæ dolo vel negligentia omittunt
opem deferre vel non deferre, mo-
dò lege iustitiæ vel charitatis ad id
teneantur, peccant: sed quoad effectū
incurrendi censuras, & restituendi
damnum, intelliguntur illi solū qui
ad illud sunt obligati, non solū lege

charitatis, sed etiam lege iustitiæ. cap. 24. num. 20. & 22.

Ex his inferitur, quod qui cōmode potest, & non defendit clericum ab iniuria manifesta, & manifestò illata, est excommunicat⁹, vel censendus excommunicatus, quod opitulatur, vel præsumitur opitulari. Dicitur autē opitulari, qui verè omittit defensionē ad opitulādū: ille verò præsumitur opitulari, qui omittit defensionē ob timorē, pudorē, vel ignaviā: sed quod nō impedit cum cōmode posset, præsumitur velle opitulari. c. 24. num. 20.

G Comprehenduntur etiam ministri Iustitiæ laicæ, qui vt tales percutiunt clericum: nam quamvis isti leuiter percutiant remittendi sunt ad Papā. cap. 27. numero 78.

In reliquis verò, qui non sint ministri Iustitiæ leuis percussio clerici, non est casus Papalis, sed Episcopalis. cap. 6. num. 8. cap. 27. num. 91.

H Comprehenditur etiam clericus, qui præ ira seipsum percutit quouis modo: & etiam monachus. cap. 15. num. 11. cap. 27. num. 78. Non tamen consentiens, vt ab alio percutiatur. potest tamē excommunicari. cap. 27. n. 28. Neque monachus, aut clericus,

qui

qui ex zelo deuotionis seipsū flagellat, palmis cœdit, pectus cõtundit: aut si ob mortem patris, vel amicorum, capillos vel barbam vellit, aut alias percussiones leues sibi infligit, quas licite potest per semetipsum sibi inferre, non tamen consentire, vt ab alio ei inferantur. cap. 15. numero 11.

Per *clericum* intelligitur etiam initiatus prima tonsura. Etiam coniugatus, dummodò cum vnica, & virgine, gesseritque habitum, & tonsuram clericalem. Et quamuis sit excommunicatus, suspensus, irregularis, & depositus verbo, dummodò non sit degradatus realiter vel incorrigibilis, cap. 27. num. 78. Intelligitur etiam ordinatus ante vsum rationis etiam si sit infans. num. 202.

Per *monachum* intelligitur quilibet religiosus, professus, vel religiosa religionis approbata, & conuersus, & nouitius cuiusuis religionis approbata: item Beguini, & fratres tertij ordinis S. Dominici, vel sancti Francisci qui viuunt gregatim, & gestant habitum religionis: & etiam Eremita, si sic subiectus est alicui Superiori, vt gaudeat hoc priuilegio. num. 79.

Ab hac excommunicatione quilibet simplex Sacerdos potest absolvere in articulo mortis. Ibidem.

Q V Æ M A N V V M

*injectiones excusant ab hac
excommunicatione.*

L **N**ONNULLAE manuum injectiones excusant ab hac excommunicatione. I. Iocosa, quamvis sit gravis, tamen intra limites ludi, imò etiam extra, dummodò non sit dolosa, & sit subita turbati animi. II. Ignorantia probabilis clericatus, ut si percutit nocte, non videns tonsuram. III. IV. & v. eius qui se immiscens militariis vel secularibus actis, si ter admonitus non abstinet, etiam si deferat habitum clericalem, & tonsuram. Quæ tamen trina monitio facienda est cum intervallo aliquorum dierum, & non sufficit, ut fiat una pro tribus. VI. Eius qui relictis habitu & tonsura, se immiscet enormibus, licet non sit admonitus. VII. Bigami. VIII. Coniugati etiam cum unica, & virgine, sed non gestantis habitum, & tonsuram clericalem. IX. Degradati realiter. X. Depositi

verbo

verbo, si simul sit incorrigibilis. xi.
 eius qui priuilegium clericale quo-
 quomodo amisit. xii. Circulatoris, &
 scutæ per annum, vel si ter admoni-
 tus non abstinere, xiii. Exercentis N
 per se ipsum tabernam, vel lanienam
 publicè, si ter admonitus non desistit.
 xiv. Qua quis percutit principaliter,
 ut corrigat, tanquam magister, pater,
 herus, propinquus, senex, aut Superior
 in Ecclesia: modò principaliter non
 fiat odio, malitia, vel ira, & percussio
 sit moderata, saltem iuxta suum pro-
 posum, & modò castigatus non ha-
 beat ordinem sacrum, nisi corrigens
 sit magister, vel pater & in rigore idè
 posset dici de aliis. xv. Inuadentis
 in suam necessariam defensionem,
 aut sui honoris, quando fuga esset ei O
 ignominiosa. xvi. Quando est neces-
 saria ad iustè recuperandum bona,
 quæ iniustè capiens asportat, vel vi
 occupat clericus. Et qua detinetur
 clericus debitor fugiens vel parans
 fugam, ad præsentandum eum suo præ-
 lato. xvii. Quando minister Iustitiæ P
 secularis capit clericum in flagranti
 delicto, ut præsentet illum eius Præ-
 lato: aut inuentum nocte, dummo-
 dò præsumat probabiliter illum

aliquod scelus intendere: alias secus, maxime si ferat lumen, aut socium, vel est persona à tali suspitione aliena. Secus etiam si in capiendo illum, iustum modum excedit, puta si permittentem se capi, & quietè duci, calce, aut pugnis cadat, aut mittatur in carcerem eum qui offert fideiussorem presentandi se: quod non potest facere neque Iudex Ecclesiasticus, nisi gravitas delicti, vel alia iusta causa id exigeret. xvi. 11. Quando clericus volens delinquere, arcetur, vel qua liberatur ab inimicis, vel alio incommodo. c. 27. n. 83. xix. Qua in sua necessaria defensione ei ens aufert, aut qua cogit equo defilire, ut super eo fugiat. xx. Inveni inhoneste ab aliquo cum sua vxore, matre, sorore; aut filia etiam naturali, modò faciat id ex continenti, & subita passione. Sufficit ut inueniat eum amplexantem, aut osculantem eas in loco suspecto, quous non inueniat eos in ipso actu turpi; modò non sit dolus, qualis esset, si maritus & vxor cõuenirèt ut accerteretur clericus ad voluptatem, ut sic posset ab eis percuti, & affici iniuria. Neque excusaretur quis à censura, si percuteret clericum inuentum cum

aliis fœminis sibi in remotiori gradu
cōsanguineis. neque etiā cū filia ado-
ptata. cap 27. n. 84. XXI. Quādo deti-
netur clericus domi inuentus honeste
colloquendo, post monitionem, vt
se ab illo colloquio abstineret, modò
nihil aliud mali ei faciat quā deti-
nere spatium viginti horarū continua-
rum ad tradendū eū suo Iudici: quòd
si illum percuteret, esset excōmu-
nicatus. XXI. Qua mulier percutit R
clericū de strupo tentantem, non sò-
lū verbò, sed etiā facio, si clericus de
facto tentauit eam. Quòd si verbo tã-
tū tētare, mulieri etiā verbalis solū
defensio liceret: essetq; excōmunicata,
si illū verbo tātū inhoneste alloque-
tem percuteret. XXI. Tã subita vel
ta parua percussio, quòd illata laico
non esset mortalis. XXIV. Qua Præla- S
tus capit suū clericū per se, vel alium
etiā laicū, aut verberat per se, vel per
clericū (nō tamē per laicū) in pœnā
iustā probabili suā, & alieno iudicio.
Clericus enim potest à Prælato capi
per laicum, non tamen verberari per
illum, nisi per alium clericū, aut mo-
nachum, neque etiā id per hos, si ipse
potest commodè sese flagellare. E-
piscopus autem nō debet id suis ma-

nibus facere, nisi quando deesset alius. Igitur laici, per quos Iudex Ecclesiasticus torquet clericos, erunt excommunicati, nisi deessent clerici ad id idonei, vel consuetudo contraria eos excusaret à pœna excommunicationis, licet non à culpa. xxv. Qua eiicitur iuste ab Ecclesia clericus excommunicatus, aut alius clericus diuina officia perturbans. xxvi. Qua eiicitur è Sede Apostolica ille, qui sine canonica electione Cardinalium eam occupat. xxvii. Qua includit Cardinales in conclauis ad eligendum Papam. xxviii. Qua vult & tentat percutere etiam, & non percutit, quia errat. num. 87.

A censura huius canonis possunt Abbates absoluere. num. 173. & in No. num. 275.

Quando verò possint id ipsum Episcopi, & ob quæ impedimenta; vide tit. Absolutio, IV. A, & tit. Episcopus, B. C. D.

De triplici autem percussione clericorum, & quæ harum sit Episcopalis, vide tit. Percussio.

SE QVNVN TVR RELIQVÆ
Excommunicationes reservata Papæ extra Bullam Cœna.

III. **E**XCOMMVNICATIO reservata V
Papæ extra Bullam Cœna est
 lata à Delegato Papæ, elapso anno. c.
 27. nu. 93.

IV. *Contra falsarios.* Hæc quo ad aliquos casus reducta est ad Sepeimam Bullæ Cœnæ.

V. *Quæ lata ab Episcopo contra habentes bullas falsas,* reservatur Papæ si X
 intra viginti dies eas non destruant vel resignent, n. 93.

VI. *Contra clericos qui scienter ac sponte* Y
admittunt ad divina officia excommunicatos à Papæ, Ad incurrendam hanc censuram requiruntur hæc, quod sit clericus & communicatio fiat cum excommunicato à Papæ admittendo illū ad divina officia, quod scienter fiat, & sponte etiā si interueniat metus levis, & non iustus. Hoc tamen procedit quoad forū exterius; nō quoad interius, etiā met⁹ in iustus excusaret à censura, quādo est causa, siue qua non fieret communicatio: quoniā talis metus in foro conscientie exæquatur iusto; nō tamē ille

metus iniustus excusaret clericum à peccato mortali. Denique requiritur vt sit ille excommunicatus à Papa iudicialiter, vel nominatim & sit denunciatus. cap. 27. numer. 39.

Z VII. *Contra incendiarios post denunciationem.* Sed neque hic canō, neque aliquis alius in iure excommunicat incendiarios etiam Ecclesiarū, sed solum prohibet quod denunciati non absoluantur nisi à Papa, & quod dictū est de incendiario Ecclesiarum, intellige nisi vbi sit consuetudo tolerata, & approbata à Prælati, quæ vim habeat statuti excommunicantis. nu. 94

aa VIII. *Contra sacrilegos, infrinquentes & spoliantes Ecclesias.* Hic etiam Canō nō excommunicat, sed præsupponit esse excommunicatos, & iubet eos denunciari. Atque ad incurrendam hanc censuram non sufficit infringere, nisi etiam spoliet, vnde qui infringit Calices, & alia Ecclesiæ ornamenta, non tamen spoliat aut furatur, non incidit. num. 95.

Nec sufficit quæcunque fractio feræ vel arcæ, sed requiritur Ecclesiæ, vel forum eius. Per Ecclesiam intelliguntur etiā monasteria, hospitalia, & alia ædificia pia auctoritate Episcopi

ad id dicata & non alia, Effringere Ecclesiam, est effodere eius parietē, frangere fores, diruere seras, impetēdo, aut alio modo violēto ingressum sibi parare: non tamen eas reserare claue, siue eam surripuerit, vel extorserit, siue non. Denique non sufficit denunciatio generalis. cap. 27. n. 94.

IX. *Contra male eligentes Senatos embb Romanū.* Hec est de rarō contingētibz.

X. *Contra clericos soluentes talias.* Renocata est iam.

XI. *Contra infectantes Cardinales.* Hec reducta est ad Bullam Cœnæ, Excō.

XII. Et extenditur ad Archiepiscopos & Episcopos. Mandans verō non incidit in eam, nisi subsequatur infectatio: sequuta verō sic, quamuis nulla sit percussio. Principes verō, & Domini, & alij Iudices sub eadem censura tenentur procedere contra huiusmodi infectates; excusantur, si intra mēsem postquā sciuerunt, incipiant procedere quamuis non fiant processus, neque puniant. nu. 97.

XII. *Contra vexantes cognatos excōmunicantiū.* Ex datione facultatis ad vexandum non incurritur, neque ex eius executione, si ante initium

reuocetur, aut si post saltem, si nō fiat vexationi nisi in bonis, & illa intra septē dies restituantur. Hæc non comprehendit iuste vexantes, etiamsi interim vindictam, & odium misceant, dummodò vexatio non fiat plus & alio modo, quàm postulat Iustitia. Per cognatos excommunicantis intelliguntur eius filij, consanguinei, propinqui, famuli, & etiam intimi amici & omnes illi, quorum grauamen videtur grauari esse grauamen excommunicantis. nu. 99. cap. 27.

XIII. *Contra Inquisitores, qui odio vel timore malè procedunt.* Requiritur vt sit Inquisitor, aut deputatus ad hoc officium ab Episcopo, ad incurrendā hanc excommunicationem. Episcopus autem malè procedens solum incurrit suspensionem officij in tres annos. Requiritur quòd procedat sicut non debet, vel non procedat quando & quomodo debet; & quòd id faciat contra iustitiam, & sciens illud esse iniustum, aut faciat ex odio, amore, fauore, vel luero. Sed non sufficit, si faciat ignorantia timore, aut ad euitandum scandalum. num. 100.

XIV. *Contra religiosos qui absque licentia Parochi administrant Sacramen-*

ta. Intelligitur, qui administrant Sacramentum Extremæ vnctionis, aut Eucharistiæ, clericis, aut laicis, aut qui benedicunt nuptias, aut absoluūt excommunicatos, nisi in casibus eis permissis, aut à sententiis promulgatis per statuta prouincialia, vel synodalia, aut à peccatis à pœna & culpa. nu. 101. Per religiosum, intelligitur quilibet etiam nouitius; dummodò non sit aliàs Rector, aut Curatus Ecclesiæ Parochialis. Quando verò daretur licentia à Parocho, vt religiosus ministraret, satis erit exprimi Sacramentum, pro quo petitur, quamuis non exprimantur nomina personarum, quibus administrandum sit. Comprehendit religiosum, qui præsumendo facit prohibita in hoc canone, nō tamen qui sine præsumptione facit. Nō comprehenditur qui hæc facit per ignoratiā, vel credens quòd Parochus æquo animo feret, saltē quoad forum conscientiæ. Neque religiosus ministras alteri religioso exempto, quia non est clericus, neque laicus, neque subiectus præbytero parochiæ. Per Parochium verò seu præbyterū parochiale intelligitur Rector, quamuis non sit Presbyter, vel eius Vicarius,

& Episcopus. Incurritur ob administrationem factam in articulo mortis, quāvis fiat ob defectum Parochi. Non comprehendit administrantem Sacramētū pœnitētiæ, vel Baptismi, nec absoluentem ab excōmunicatio-
ne lata ab homine. cap. 27. nu. 102.

XV. *Ex clem. Si quis suadente, de pœnis.* Hæc est contra percutientes, capiētes vel bannientes Episcopum, & reducta est ad XII. Bullæ Cœnæ.

XVI. *Contra religiosos facientes eligere sepulturas.* Ad hanc censurā requiritur quòd sit Religiosus, aut clericus. Et solum comprehendit inducentem ad iurandum, vouendum, aut promittendum, de electione sepulturræ, aut de non mutando electam, & requiritur, quòd persuasus aliquid horū faciat, & quòd sepultura pertineat ad Ecclesiam persuadentis, & quòd temerè faciat, non existimando probabiliter id facere posse. Non tamen sufficit precari, aut inducere ad eligēdam sepulturam, si non promittit, iurat, aut vouet. num. 103.

XVII. *Contra facientes celebrare in locis interdictis.* Comprehendit nobiles, & dominos temporales, qui cogūt aliquem ad celebranda diuina officia,

siue

siue compulſio ſiat perſonæ clericorum, ſiue eorum conſanguineis: & qui voce præconis, vel ſonitu campanæ, vel tubicinis, vel buccinæ, conuocant populum ad audiendā Miſſam in loco interdicto, præcipue excommunicatos & interdictos: & qui prohibent, ne excommunicati, aut interdicti eiciantur ab Eccleſia dum diuina celebrantur, qui admoniti à Sacerdote nominatim nolunt exire. Et in his prædictis comprehendantur item Prælati, qui habent iuriſdictionem temporalem, & iſta faciunt. nu. 104.

XVIII. *Contra abſoluentes per conſeſſionalia Sixti IV. à quinque votis Papæ reſeruatis.* Hæc vota ſunt, videlicet Religionis, Caſtitatis, Peregrinationis in Hieruſalem, Romam, & Cōpoſtellam, quorum diſpenſatio eſt reſeruata Papæ. Atque hæc extrauagās *Et ſi deſinici*, nunc nihil, vel parum prodeſt, quoad contentū in ea principaliter, quia conſeſſionalia illa iam deſierunt. num. 105.

XIX. *Contra exenterātes mortuos,* Cōprehēdit nō ſolūm exenterātes mortuos, ad conſeruandos eos, ſed etiam eos, qui in fruſta illos concidūt & ea coquūt, vt oſſa carnibus denudata de-

ferant,

ferant, & in alio loco sepeliant, & eos qui hoc fieri iubet. Non comprehendit eos, qui ista faciunt in terris infidelium, ubi non est sacer locus ad sepeliendum mortuos Christianos: neque eos, qui hoc faciunt viuo, neque etiā mortuo, si alio fine quā ad sepeliendum faciunt, quamuis ad vindictam, seu ad vespendum faciāt. Neque eos, qui ne cadauer fœreat, vel per anatomiam, vel ob honorem cadaueris regij id faciunt num. 105.

XX. *Contra dantes vel accipientes ob ingressum monasterij.* Non comprehendit accipientem absque pacto vel ex consuetudine, vel sine præsumptione: nec accipientem cum pacto in victum ingredientis ob necessitatem. Non comprehendit Moniales per declarationem Martini V. & Clementis. VII. qui etiam concessit nullam simoniæ pœnam illas incurrere, quamuis per pacta & conuentiones contrahant in dotibus monialium incōmodum earum victum. Posset consuetudo contraria excusare ab hac excommunicatione nō tantū à peccato mortali num. 106.

XXI. *Contra committentes simoniam in ordine vel beneficio.* Comprehendit

etiam

etiam mediatores: & solum simoniacos reales: non tamen comprehendit simoniam mentalem, neque solum conuentionalem, neque eam quæ cōmittitur extra ordinem, & beneficiū. Ibidem.

XXII. *Contra mendicantes migrantes sine licentia Papa ad nou mendicantes, excepto ordine Carthusianorum.*

XXIII. *Contra dantes aut accipiētes aliquid ad obtinendam iustitiam, &c.* Comprehendit ista facientes, & etiam promittentes in Curia Romana ad obtinendam iustitiam, vel promerendam gratiam alicuius rei. Hæc fuit olim reuocata per Clemētem V. Sed nunc fuit innouata, & maioribus pœnis aucta per Gregorium XIII. in Extrauag. quæ incipit, *Ab ipso*. Additum in Nou num. 106.

XXIV. *Contra eos qui dicunt peccare mortaliter credentes, B. Virginem fuisse conceptam sine peccato originali, aut oppositum.* Hæc fuit renouata per Concil. Trid. sess. 4. & solum comprehendit præsumentem. num. 107.

XXV. *Contra eos qui male aucto- rant alienationes Ecclesiasticas.* num. 108.

XXVI. Hæc comprehendit septem

excommu

excommunicationes Papales. Prima est, contra ingredientes monasteria Monialium, Minorum, & Prædicatorum sine licentia eorum qui possunt dare illam. Non comprehendit ingredientem ex ignorantia iusta, vel quasi iusta, nec eum, qui scilicet, sed periuasus iustam esse causam ingrediendi.

Mulieres autem, quæ prava intentione ingrediuntur, incurrunt quidem, sed possunt absolui à Cōfessariis eiusdem ordinis. Secunda contra præsumentes edere libellos famosos in infamiam ordinis Prædicatorum seu Minorum. Non comprehenditur qui edit huiusmodi libellos in ignominiam ipsorum religiosorum sine mentione status. Tertia, contra præsumentes prædicare, docere, vel defendere prædictos religiosos non esse in statu perfectionis, vel non licere illis vivere ex eleemosynis, nec prædicare, nec confessiones audire cū licentia Papæ, vel aliorum Prælatorum sine licentia Rectorum Ecclesiarum. Quarta, contra præsumentes inferre violentiam locis Prædicatorum, vel Minorum. Qui in hanc incurrunt, possunt absolui vel à Conservatore, vel à Prælato Ordinis. Quinta contra detinentes in suis

monasteriis, vel Ecclesiis apostatas prædictorum, nisi eiecerint postquam eis fuerit denuntiatum. Possunt etiam Prælati horum Ordinum, & Carmelitarum, & qui gaudent eorum priuilegiis excommunicare omnes clericos & laicos, qui retinent apostatas sui ordinis. Sexta, contra monachos Minores præsumētes recipere professos Prædicatorum, absque licentia Papæ, vel sine licentia petita & obtēta suorum Priorū. Septima, cōtra eos qui conantur ex vniuersitate Pariēsi expellere prædicates, vel Minores. n. 109.

XXVII. *Contra peregrinantes in Hierusalem absque licentia Papæ.*

XXVIII. *Contra appellantes à Papa ad futurum Concilium.* Hæc iam facta est Bullæ Cœnæ: Non comprehendit consulentem, nisi appellatum fuerit: comprehendit tamen consulentem, licitum esse appellare. nu. 110.

XXIX. *Contra Cardinales reuelātes secreta acta in consistorio Papæ.*

XXX. *Cōtra prædicātes miracula falsa vel incerta.* Sed hæc nō est vsurecepta.

XXXI. *Contra Cardinales commit-tes Simoniam sede vacante.* Comprehēdit prædictos, qui sede Apostolica vacante contraueniunt, ordināt,

dispo

disponunt, aut aliquo modo præsumunt facere, vel attentare contra ordinata à Iulio II. vt sine Simonia eligatur Papa. cap. 27. num. 111.

XXXII. *Contra exercentes confidentiam Simoniacā.* De hac dicit Pius V. in extrauag. Intolerabilis: & in iuris subsidium excommunicationis sententia innodamus, à qua nullus nisi in mortis articulo constitutus, ab alio quàm à Romano Pōtifice valeat absolui. Comprehendit ipso facto non solum exercitores talis confidentiæ, sed etiam mediatores. cap. 27. n. 110. & 111. De hac materia vide tit. Cōfidentia: & plura cum ipsa extrauag. vide tit. Simonia. I. lit. T.

EXCOMMUNICATIONES reseruata partim Papa, partim Episcopis. §. III.

I. **R**eseruata Episcopo est propter leuem percussionem cleric. c. 27. nu. 111. Nou. num. 112. de qua plura tit. Absolutio IIII. & Percussio.

II. Quam fert Episcopus per suum statutum reseruando sibi absolutionem. ibid.

III. Pa

III. Papalis, cuius absolutio ob aliquod iustum impedimentum, quo intercluditur recursus ad Papam cōceditur Episcopo, & non alij inferiori. cap. 27. num. 112.

IV. Est partim Episcopalis, partim non. Contra participantem cū excommunicato in crimine, propter quod est excommunicatus, & cum reservatione ei cui esset reservata absolutio excommunicationis propter illud crimen, in quo participando eā alius incurrit. Requiritur ad incurrendam hanc, ut participet post crimen commissum, & post incursum excommunicationem, & ut sciat non solum esse excommunicatum, sed etiam denunciatum: & qui incurrit, toties incurrit quoties participat num. 112.

V. Partim Episcopalis partim nō, contra eum qui in periculo mortis, vel ob aliud impedimentum, absolutus ab eo qui alias non potest, non se præsensat superiori. Et contra eum qui absolutum à Papa, vel nuncio, præsipientis, quod se præsenter ordinariis, ut exequatur eorum mandata, vel ut satisfaciat lris, non facit quam cito commodè potest. Tempus autem quo tenetur præsentari si

commode potest, relinquitur determinandum iudicio boni viri quoad forum exterius, sed quoad interius, conscientiae ipsius absoluti. num. 113.

EXCOMMUNICATIO.
nes, nemini reservata. §. 1111.

A I. **C**ontra seculares non reddentes ius Ecclesiasticis. num. 114.

II. Contra consentientes suae electioni in Papam non factae canonice, & contra recipientes eum. Ibid.

III. Cōtra Episcopum, qui in ciuitate diuersarum linguarum, suscipit gubernationem eorum qui sunt suae linguae, priusquam suscipiatur à proprio Episcopo in coadiutorē suum. num. 114.

IV. Contra scholasticos Bononiae, qui conducunt domos alterius Doctoris, aut scholastici sine consensu eius ante finem termini. ibid.

B V. Contra imponētes Ecclesiis, vel Ecclesiasticis personis talias, & vectigalia, si admoniti nō desistant, & omnes, qui praebent consilium, fauorem, vel auxilium, & eorum successores. Requiritur vt sint Gubernatores, Re-

ctores,

dores, aut potestates seculares, & sufficiet vna admonitio. Non comprehenditur Gubernator, qui quando, & quomodo, & quantum debuit, cōtra-dixit. Incurritur autem hæc propter onera merè personalia, & mixta, quæ imponuntur personis & bonis: non tamen propter tributa omninò realia, quæ clerici debent ob sua bona, nec ob realia extraordinaria, quæ immediate spectant ad eorum bona, vt ad reficiendum iter, vel collē, qui est ante prædium vel domū suā. nu 115.

VI. Contra clericos presbyteros etiā nullam habentes dignitatem aut Ecclesiam parochialem, & cōtra clericos non presbyteros, personatū, aut dignitatem habentes, & contra religiosos, qui audiunt leges vel medicinam. Hæc non comprehendit religiosam audientem intra monasteriū, vel extra, in eadem tamē ciuitate, in qua degit, vel redit ad monasterium ante prædictos duos mēses. Clerici seculares quāuis obtineāt beneficia, & etiā si diaconi sint, ūmodò non habeant dignitatem, vel personatū, nō incur-runt. Clerici verò presbyteri, etiā non habentes beneficiū, & qui habēt dignitatem, vel personatum, quāuis

tamē sint in minoribus constituti, incurrunt, si audiunt duos menses, etiā si non egrediantur ē suis terris vel domibus. Nemo autem istorum omnium incurrit docēdo leges, aut medicinam, etiam extra domum. num. 116. cap. 27.

D VII. *Contra clericos suscipientes praefecturas saculares.* Nō incurrit hāc initiatus minoribus, nec Prælatus, qui habent hanc procuracionem annexā suae dignitati, vel suo patrimonio. Incurrunt Prælati, qui sunt Gubernatores, vel Praesidentes cancellariarum. num. 117.

VIII. *Contra schismaticos.* Sed hāc hodiē continetur in Bulla Cœnz.

E IX. *Contra capientes bona naufragorum.* Hāc etiā facta est Bulla Cœnz. Comprehendit etiam tantū accipientes scienter: non tamen eos, qui bono animo, aut saltem nō malo accipiunt, donec sint in mora restituendi. Neque qui solū accipit, sine mora, aut voluntate restituendi: nisi acceptio fuerit scienter patefacta, quia tūc illa sufficit, licet sit absque mentione. Quod si quæ lex statueret bona naufragorum esse tribuenda illi, vel illi, esset iniqua. num. 117.

X. *Contra eos qui faciunt obseruari* F
statuta contra libertatem Ecclesiasticā.
 Hęc est iam facta Bullæ Cœnæ. Solūm
 comprehenduntur violantes per viā
 statutorum, aut consuetudinem con-
 trariam. Non comprehendit eos qui
 faciunt obseruari talia statuta, si ra-
 dunt ē libris intra duos menses: nec
 eos qui si non radunt, tamen non fa-
 ciunt ex obseruari vnquā. Compre-
 hendit quosuis Gubernatores, qui
 quamuis non obseruent, aut obserua-
 ri præcipiant, tamen non impediunt
 obseruatiā quam sciunt: nam ex hu-
 iusmodi omissione incurritur censu-
 ra. Non incurrunt qui bona fide talia
 statuta condunt, vel faciunt obserua-
 ri, arbitantes salutaria esse maximē
 ex consilio viri eruditi, & pro bono
 habiti, donec contrarium sciuerint.
 num. 119.

*Libertas autem Ecclesiastica est il-
 la, quam habet Ecclesia vniuersalis,
 quatenus est talis in spiritualibus, & tē-
 poralibus, cōcessam a Deo, vel Papa, vel
 Imperatore. Ibidem.*

Vnde qui statuit aliquid contra
 hanc vel illam particularem Eccle-
 siam, non incurrit hanc censuram, ni-
 si illa etiā pertineat ad Ecclesiā vni-

uerſalem. Non ſufficit aliquid eſſe cōtra ſocietatem humanam, vt dicatur eſſe contra libertatem Eccleſiaſtica: nam ſtatuerẽ ne laici coquant, molant, aut vendant clericis, panem, nō eſt contra libertatē Eccleſiaſticam; benè tamē præſumitur eſſe tale: quia licet per ſe non tãgat niſi congregationē hominū, tamen per aliquid tãgit perſonas, quę ſunt miniſtri Eccleſiæ vniuerſalis.

Tunc verò tanget per ſe, & ex ſua natura libertatē Eccleſiaſtica, quādo fit aliquod ſtatutū intentione derogandi ei, aut quod ex ſua natura aduerſetur eidem: quale eſt ſtatuerẽ, ne Eccleſiis, vel Eccleſiaſticis dētur elemoſynæ, vel decimæ: vel, vt vectigal, gabellā ſeu ſciſſam ſoluant ex eis quę emunt ſibi; non tamen ad negotiandū ſeu ad reuendendū cauſa lucri. Non incurrit qui ſtatuit, ne in funeralibus, primis Miſſis, vel nuptiis, extra modū offeratur, vel ne fiāt conuiuia immoderata, neque ſumptus ceræ, luctus, & aliæ pompæ, quia ſuapte natura non tangit hoc libertatem Eccleſiæ, quāuis per accidens inde ſequatur, quod Eccleſiæ, earūque miniſtri minùs lucrentur. nu. 120.

Incur

Incurrit tamen, qui statuit aliquid contra ea quæ de se diriguntur ad Ecclesiã, vel ad salutẽ animæ defuncti, vel ad cultũ diuinũ in funeralibus: & sic intelligendum est cap. ult. de reb. Eccles. quatenus dicit, quòd laici non possunt statuere de funeralibus. Ibid.

EXCOMMUNICATIO VI.

*De libro sexto Decretaliũ excõmun-
icationes nulli reservata. §. V.*

XI. **I**N ordine. Contra mittentes lites, vel nuntios, vel clam loquentes Cardinalibus existentibus in conclavi ad eligendum Papam. Non comprehendit ipsos Cardinales intus existentes: atque secretum intelligitur tantum quoad loquutionẽ, nõ quoad duo priora. num. 121.

XII. Contra Magistratus & Gubernatores qui in electione Papæ non faciunt ea quæ debent, & sunt eis mandata. cap. 27. n. 121.

XIII. Cõtra molestantes Electores, eo quod nõ eligant optatũ ab eis. Ad hanc incurredã requiritur, quòd interueniat grauamẽ spolijs, vel iniusta persecutio, & quòd id fiat, quia noluit eũ eligere

pro quo fuit rogatus, vel suafus, & quòd persona eligenda fit Ecclesiastica, & quòd grauamen, vel molestia fiat rogato, vel eius consanguineis, vel eius Ecclesiæ, monasterio, aut pio loco. Vnde non incurrit, qui hac de causa omittit dare Ecclesiæ eleemosynas consuetas. num. 122.

Per spoliū autem intelligitur acceptio occulta, vel violentia quorumlibet bonorum mobilium vel immobilium. Præterea, quod dicitur de electione, idem dicendum de præsentatione spectante ad personam Ecclesiasticam: sed non ad laicam. Idem de cōfirmatione, electione, institutione, ac postulatione. Ibidem.

B XIV. *Contra nouè usurpantes ius custodiendi aliquam Ecclesiam Sede vacante.* Duo requiruntur ad hanc censuram, ita vt alterū sine altero non sufficiat, scilicet, quòd conetur nouè usurpare tale ius, & quod capiat illius Ecclesiæ bona. Non tamen cōprehenditur ille, qui hoc facit, quòd ad eum pertineat ex fundatione, vel antiqua consuetudine, vel præscriptione. Nouè autem usurpare dicitur, qui nondum possedit quadraginta annos. num. 123.

XV. *Contra vocatum ut dirigat electiones Monialium, non temperantem a rebus, ex quibus oriri vel foveri potest discordia.* Non comprehenditur qui non accersitus in directorem, interest electioni: neque qui excitat, vel foveet discordias post electionem factā. Atque persona ad directionem accersita, potest esse etiam laicus, etiam femina. Vnde Moniales cuiuscumque ordinis possunt accersere quamlibet aliā personam extraneam, scientia, & cōscientiā præditam ad suarū electionum directionem. Aequius tamē esset accersere ad hoc virum eiusdem ordinis. num. 124.

XVI. *Contra partem incitantem cōservatorem ad procedendum in his quæ non continent apertam violentiam, & quæ requirunt altiore indaginem.* Nō incurrit qui non est pars in iudicio, neque si est, & procuravit, aut incitavit, si aliās cōservator id non fecit. num. 125. Nam cū lex loquitur principaliter de faciente, & secundariō de mandante (quale est hic) mandans, aut cōsulens, aut favens, nō incurrit pœnā, donec fiat id, quod mandat, consulit aut procurat. Secus, si æquē & principaliter loquatur de

utroque num. 51. circa finem. Neque incurrit cum conseruator datur cum clausula, *ut possit cognoscere etiam de eo, quoad requirit altierem indaginem*, ut communiter hodiè cōceditur. n. 125.

XVII. *Contra facientes vi aut metu se absolui à censuris, aut eas renovare.* Non sufficit iniicere metum, si absolutio non fuit impetrata. Requiritur ad incurrendam hanc censuram timorem esse iustum; quod tamē procedit quoad forum exterius: nā in foro cōscientiæ videtur sufficere, quāuis non sit iustus. Nihil refert an sententia sit iusta, vel iniusta, an lata à iure, vel ab homine, an excōmunicatus timorem ingerat, an alius pro eo. c. 27. n. 125.

XVIII. *Contra fingentem aliquid, ut Iudex vadat ad mulierem, ad accipiendum testimonium eius.* Per illud fingentem, intelligitur vel ipse Iudex, vel alius; per Iudex, comprehenditur etiā laicus. Non sufficit fingere, si ipsa profectio personalis non fuit subsecuta. Neque ipse Iudex incurreret eundo, si ipse non finxit, aut fingi fecit.

D XIX. *Cōtra compellentes submittere bona Ecclesiastica perpetuò, vel ad lōgū tempus, personis laicis.* nu. 126. Ad incurrendam hanc debent concurrere hec

scilicet

scilicet quod huiusmodi cōpulsio fiat ad submitendum perpetuo, vel in longum tempus Ecclesias, bona immobilia earum, vel iura, laicis, in casibus iure prohibitis, & accepta referendo illis tãquàm Superioribus, patronis, & defensoribus. Cōprehendit etiam eos, qui aliquid horum habentes per aliquem cōtractum licitè factum, usurpant plusquàm per illū illis est permissum, & admoniti ab eo nō desistunt. Per longum tempus excluditur id quod est breue, quod est minus decem annis; unde qui ista ad breue tempus faceret, nō incurreret. Monitio autem illa sufficit, vt sit vna. Etenim monitio excommunicationis, quæ fit in iudicio alteri quàm partibus litigantibus, vel extraiudicialis (qualis est hæc) quæ neque fit partibus litigantibus, neque ad ferendam excommunicationem, sed ad incurrēdā iure statutam, sufficit, & debet esse vnica. Submissio autem huiusmodi prohibita est etiam per leges Hispaniæ, & vocatur *Commenda*, & quib⁹ fit, *Commendatary*. Ibid.

XX. Cōtra inuentores nouarū religionū, absque facultate Pape. Non incurrit hæc qui nouū habitū sibi accipit,

ut per se solitarius degat, dummodo non instiuat ordinem viuendi in Societate. num. 127.

E XXI. *Contra exigentes portoria ab Ecclesiasticis.* Hæc partim redacta est ad Bullæ Cœnæ. Per illa portoria intelliguntur non quæ licitè petuntur à laicis quibuscumque, sed quæ illicitè petuntur tam à laicis priuilegiatis & immunibus, quàm à clericis. Et clausula sexta Bullæ Cœnæ, quæ excōmunicat eos qui exegerint aliqua onera ab Ecclesiasticis etiam sponte cōcedentibus, loquitur de oneribus impositis, petitis, & rogatis saltem ratione prouentuum Ecclesiasticorum, non tamen de iis, quæ petūtur, ut ab aliis quibuscumque laicis. Vnde exactores portorij, seu publicani, qui exigunt à clericis portorium, seu vectigal, vel gabellam, vel scissam in casibus prohibitis, incurrūt censuram huius canonis, & nō illam illius clausulæ Bullæ Cœnæ.

Ille autem clericus dicitur negotiari, seu exercere mercaturā, qui emit, ut vendat absque mutatione eius; & non qui emit in suos vsus, & postea per accidens non mutando, nec qui emit ut vendat mutatā in aliā formā.

Vnde

Vnde monasterium, vel clericus, qui habet venam ferrariam suam, & exportat eā in alias terras, vt inde ferrum conficiat & vendat, non debet vecturam, nec etiam si sui patrimonij, vel Ecclesiasticos prouetus deueheret. Secus, si emeret solam venā, & aliorum ministrorum manibus conficeret. Atque locatores & agricolæ partiarij prædiorum Ecclesiasticorū debent soluere pro sua parte. Non incurrunt hanc qui accipiunt guida-gia, seu ducatus, seu mercedem, ob id quod ducant, & portoria à clericis persoluentibus sua sponte. Qui verò recipiunt talias, vel vectigalia illis imposita, quamuis sponte soluant, incurrunt non hanc, sed illam Bullæ Cœnæ. c. 27. n. 128.

Resolutio ergo, quā ego colligo ex excommunicatione sexta & decima-quarta Bullæ Cœnæ, & ex excōmuni-catione capitis quāquā, est, quòd qui petit pedagia simpliciter prohibita, id est, quæ neque ab Ecclesiasticis, neque à laicis licitè petuntur, incurrit excō-municationem sextam Bullæ Cœnæ positam num. 61. quæ incipit, *Excom-municamus omnes qui in terris. Qui autem* exigit pedagia, seu minuta

portoria,habita ratione fructuū Ecclesiasticorum,incurrit excommunicationem decimamquartam Bullæ Cœnæ positam num.69.quæ incipit,*Excommunicamus omnes & singulos Cancellarios*. Denique qui exigit pedagia à personis Ecclesiasticis de his rebus, quas nō deferunt causa negociandi, si sint prohibita secundum quid, id est, quòd iuste possunt peti à laicis, nullā incurrunt excommunicationē Bullæ Cœnæ, sed excommunicationem capitis, quanquā.

XXII. *Contra impediētes iurisdictionem Ecclesiasticam*. Hæc etiam redacta est ad decimam quartam excommunicationem Bullæ Cœnæ.

XXIII. *Contra dominos seculares prohibentes subditis, ne emant vel vendant clericis, neque eis molant frumenta, neque coquant panes, neque præstet eis aliqua alia officia, & subsidia*. Quanquā hoc nō sit suapte natura cōtra libertatē Ecclesiasticam, sed contra societatem humanam, tamen præsumitur esse cōtra illā, cūm præsumitur quòd intētio est vexare eam. Ad incurrendā hanc, non est necesse vt statutum fiat super hoc, sed sufficit verbo imperare subditis, vt supradicta clericis

exhibeant. Non incurrit, neque facit contra libertatem Ecclesiasticā, qui statuit, ne ullus vendat sua prædia ei qui non confert in cōmunia vectigalia: quoniam intelligendū est ita, ut non comprehendat Ecclesiasticos. Secus, si habeat prauam intentionem, & faciat iniustam extensionem.

n. 130.

XXIV. *Contra religiosos temerè dimittētes habitum sui ordinis.* Nō incurritur ob honestam dimissionem, quæ fit iusta de causa. Neque ob quālibet temerariam venialem, imò neque ob quamlibet temerariam mortālē, qualis est ei⁹ qui dimittit ut expeditius indulgeat fornicationi: incurrit tamen qui habitū dimittit, ut dissimulatus vadat ad fornicandū. Incurritur etiam ob dimissionē, quæ fit ad vrēdum alio habitu ad scelus aliquod mortiferum, vel ob talem causam, & in tantum tempus, ut iudicio boni viri dicatur dimisisse illū: secus, si pro exiguo spatio illum dimittens, alium sumat intra vel extra monasterium. Non incurrit qui illū ita occultat, ut saltem à familiaribus appareat religiosus; secus, si adeò occultaret, ut etiam familiāres non agnoscerent

eum

eum esse religiosum. Incurrit tamen, qui illum dimittit ad accipiendū habitū alterius religionis, quamuis immediate sumat illum. cap. 27. num. 132.

XXV. est decretum quoddā Concilij Tridentini circa religiosos vagantes, vel dimittentes habitum, de quo vide Religiosus III.

XXVI. *Contra religiosos euntes ad studia sine licentia.* Hæc licentia quando ei datur, debet esse nō solūm Prælati, sed etiam sui conuentus; ad alia negotia sufficit Prælati. Non incurrit hanc qui vadit ad locum studiorum, vbi etiam habet monasterium sui ordinis. Neque licet tale non sit monasterium, dummodò ferat licentiam sui Prælati, à quo solūm pendet dare eam ad habitandum extra monasterium, quale est apud Mendicantes. Neque incurrit Abbas, vel Prior, qui sine licentia sui Superioris, a ut conuentus proficiscitur ad studia. Quod per locū à speciali probatur, non esse quem excōmunicatū eo solo quòd exeat monasterium non dimisso habitu: nam in extrauag. viam de regul. dicitur, monitionem prærequiri, vt talis exiens excommunicetur. in Nouo, cap. 27. num. 133.

XXVII. *Contra*

XXVII. *Contra Doctores docentes leges G
vel medicinam religiosos, qui reliquerūt
habitum.* Non incurrit Doctor hanc
censuram, si ignorando illum esse re-
ligiosum, eum doceat: neque etiam si
sciat, si illum non detinet arroganter
in scholis, neque incurret, si ille non
dimisso habitu sine licentia Prælati
illas facultates ab eo audierit, bene
tamē incurret Doctor aliam excom-
municationem docendo religiosum
leges, seu medicinam, etiam si non di-
miserit habitum, num. 134.

XXVIII. *Contra clericos, vel laicos
sepelientes hæreticos in loco sacro.* Com-
prehendit præsumētes, & eorum de-
fensores, fautores, aut receptatores:
non sunt absolvendi, donec sepultum
extrahant. 134.

XXIX. *Contra Indices non auxilian- H
tes contra hæreticos. Item contra nō obe-
dientes Episcopis, aut Inquisitoribus cir-
ca hac opportuna mandantibus. Item
contra nō exequentes sine mora senten-
tiam ab eisdem in hæreticos latam, &
illorum brachio seculari remissam. Cō-
tra dimittentes quoscunque comprehen-
sos, sine licentia Episcopi, vel Inquisito-
ris. Contra eos qui quovis modo sese in-
tromittunt ad cognoscendum vel iudi-*

candum de crimine hæresis, vel impediunt Episcopos, seu Inquisitores in illorum processibus. Denique contra talium iudicum fautores, consultores, aut præbentes eis auxilium. Hæc censura non est reservata. Verum illi contra quos datur, toties incidunt & in hanc, & in illam primam Bullæ Cœne, quoties se faciunt fautores hæreticorū. Quod si alicubi Episcopus iuberet vnum, & Inquisitor aliud, debet Iudex supersedere. num. 135.

XXIX. Contra interficientes Christianos per assassinos. Nō cōprehendit eos qui faciunt interficere propter pecuniam, nisi sint certi quidam pagani cuiusdam domini ditionis cuiusdā, ita persuasi, vt putent præcellens opus esse, interficere quem suus dominus iubet. num. 135.

XXX. Contra permittentes in terra suis fœneratores publicos alienigenas, vel non expellunt eos, vel locāt illis, vel alio prætextu concedunt eis domos ad vsuras exercendas. Non incurrit, qui eis dat vel locat domum, ad habitationem vel hospitium tantum: secus, si concedat eā ad fœnerādū actualiter. n. 136.

XXXI. Contra dantes represalias contra Ecclesiasticos. Hæc explicatur infra.

tit. Represaliæ.

XXXII. *Contra negligentes persequi, & vindicare iniurias Cardinalibus illatas.* Hæc iam facta est Bullæ Cœnæ: comprehendit quosvis principes, aut alios dominos, vel Iudices. num. 96. & 136.

EXCOMMUNICATIONES Clementinarum nulli reservata. §. VI.

XXXIII. **I**N ordine. *Contra frangentes* A
sequestum. Hæc hodiè nō incurritur, quatenus est lata à iure, sed alia quam fert Iudex, qui decrevit sententiam. num. 137.

XXXIV. *Contra sepelientes in loco sacro interdicto, nominatim interdictos, vel publicè excommunicatos.* Comprehenduntur omnes Ecclesiastici, etiā Prælati, & Laici, etiam fœminæ, ista facientes. Locus sacer intelligitur etiam Ecclesia, licet in textu non exprimatur, nisi cæmeterium: non tamē ager vel loc⁹ profanus loco sacro cōiunctus. Nominatim interdicti, aut publicè excommunicati intelliguntur, quoad hoc solū pro talib⁹ denūciati. Cōprehenditur vsurarius, manifestus,

qui sine palliatione, aut simulatione interesse, vel aliorum contractuum, fecerant: alioquin neque dicetur manifestus, neque cōprehendetur, quoad hoc. Solum comprehendit sepelientes, & collocantes corpus in sepultura, non tamen eos qui efferunt, vel prosequuntur, aut peragunt officia diuina. Neque comprehenduntur sepelientes, aut collocantes, si id faciant non præsumentes, aut ignoranter, aut credentes illum esse absolutum, aut dedisse cautionem. Incurrētū verò absolutio sine debita satisfactione est nulla, & iniusta. nu. 137.

B XXXV. *Contra religiosos appropriantes sibi decimas.* Non comprehenditur religiosus translatus ad Ecclesiam secularem, neque religiosus, qui alias habet beneficia regularia. Non comprehenduntur non soluentes, nisi approprient, vel usurpent, vel prohibeant, vel non permittant. Imò neque appropriantes, qui hoc faciunt sine præsumptione, & credentes illas pertinere ad sua beneficia, per priuilegium, seu præscriptionem. num. 138.

XXXVI. *Contra religiosos adeuntes aulas principum animo nocendi suis Prelatis, vel monasteriis.* Incurrit qui

hoc

hoc facit, quamuis proficiscatur cū
licentia, & facultate num. 139.

XXXVII. *Contra monachos habentes
arma in monasterio.* Comprehendun-
tur qui habent talia etiam defensiva
sine licentia. Nō dicuntur arma, lapi-
des aut baculi, quoad hunc canonem.
Nō intelligūtur inter monachos Ca-
nonici regulares. Non incurrunt qui
habent arma etiam offensiva, per
ignorantiam, vel negligentiam, vel
obliuionē iuris, sine malo animo of-
fendendi: neque qui haberet illa ad
resistendum suo Abbati, quem proba-
biliter credit se inuasurum. Nō com-
prehenditur, qui illa habet in alio
monasterio, vel foris venit cum illis,
dummodo non seruet in eodem. Per
claustrum intelligitur locus vnde nō
licet exire sine facultate. num. 139.

XXXVIII. *Contra impediētes visita-
tiones Monialium: nisi cessent ab eo, cum
sint admoniti.* Hæc admonitio debet
esse posito iam impedimento, vt nō
cessantes incurrant. Non sufficit illa,
quam visitatores dant antè. Sufficiet
tamen, si est generalis.

XXXIX. *Contra imitantes statum Be-
guinarum, vel illum consilio, auxilio,
vel fauore iuuātes: vel de nouo instituēt.*

Non includuntur fœminæ, quæ sine regula aliqua priuatim detegunt cælibes, Deo seruientes iuxta instinctū eius, neque Monialas tertij ordinis S. Dominici, & S. Francisci. num. 140.

E XL. *Contra eos qui scienter in gradibus consanguinitatis, vel affinitatis cōstitutione canonica prohibitis, aut cum Monialibus contrahunt matrimonium. Item contra Religiosos, vel Moniales, & clericos in sacris constitutos, matrimonia contrahentes, & inter eos scienter eadem celebrantes. Non incurritur hæc censura, nisi intra septem casus, vel septem genera hominum hic cōtēta, etiamsi cum infideli, vel affine spiritali, vel alio impedimento dirimēte contrahatur matrimonium; neque in istis septem, nisi quando sine iusta dispensatione Papæ, vel sine conditione, si Papa dispensauerit, contrahitur. num. 144.*

In tribus prioribus casibus, & etiam in vltimo, habet locum ignorantia probabilis facti, vel iuris, quæ excusat à censura: in reliquis verò communiter non habet locum. Quæ verò ignorātia, vel in his vel in aliis excusat probabiliter, intelligendum est in foro cōscientiæ: nā in exteriori aliud

præsumendū est. Denique hæc censura requirit dolū, à quo etiā ignorantia crassa excusat, maxime in foro interiori. Non comprehendit cōtrahētes spōsalia de futuro, etiā secuta copula, quamvis sit cū affectu maritali post Trident. huiusmodi enim sponsalia non transeunt in matrimonium & ad incurrendam hanc non sufficit quòd habeatur sciētia, & notitia impedimentorum post cōtractū matrimonium, sufficiet tamen ad peccandum mortaliter, si nō separentur. Nō comprehendit consulentes, fauentes, auxiliātes, de quib⁹ nullus est sermo. Comprehendit solūm contrahentes & clericum celebrantem, non tamen testes, nisi quando per constitutiones Synodales extenditur ad eos. Non comprehendit contrahentes ob iustum timorem: peccarēt tamen mortaliter cōtrahendo etiam in quarto gradu consanguinitatis. num. 141.

XLI. *Contra Inquisitores, & eorum Commissarios, vel Episcoporum, vel capituli sede vacante, qui prætenu sui officij illicite sumunt pecuniam aliquam, & qui scientes confiscant bona ecclesiastica. Per Commissarium intelligitur etiā Vicarius Episcopi; & per pecuniā*

qualibet alia res pecunia aestimabilis. Casus hic est Episcopalis; & absolutio erit nulla, si sine prauia & debita satisfactione impendatur, si commode potest satisfieri, nisi in articulo mortis. Et ad valorem absolutionis, non est necesse soluere poenam, ultra id quod fuit acceptum. num. 142.

XLII. *Contra facientem statuta ad soluendas vsuras, vel ad non repetendū solutas: & contra eos, qui talia statuta non ratiunt ē libris, aut non abulent consuetudinem vim legis habentem.* Comprehenduntur Officiales ciuitatum ista facientes. Qui verò sententiam scribit, non incurrit hanc, sed aliam cap. Nouerit. de sent. excom. vide supra §. IV. Excom. VI. lit. E. Non comprehendit statuētes, quòd nemo accipiat pro vsura, nisi tantum quid, pro viginti in mense, ibid.

H XLIII. *Contra Mendicantes, qui accipiunt nouas domos, seu loca ad habitandum, seu alienant acquisita ante Concil. Lugdunense.* Sed hec iam cessauit per priuilegium Iulij. II. & Leonis. X. cap. 27. n. 144.

XLIV. *Cōtra Mendicantes qui concionantur, vel alias dicunt aliquid ad auertēdos audientes a soluendis decimis*

debitis

debitus Ecclesie. Quatuor requiruntur ad incurrendū hāc. Primò, quòd sit religiosus. Secūdò quòd habeat intentionem auertendi. Tertio, quòd decimæ debeantur Ecclesiæ. Quartò, ut audientes sint qui eas debent. Ab hac nullus religiosus excluditur & nulla religiosa includitur, nec vllus laicus, nec clericus secularis. nu. 145.

XLV. Contra religiosos, qui de industria nullum scrupulum iniiciunt in cōfessionibus, pœnitentibus de solutione decimarum, & postea non expiata hac negligentia cum commode possent, præsumunt cōcionari. Quinque requiruntur ad incurrendā hanc. Primò, quòd sit religiosus. Secundò, quòd fuerit negligēs in incutiendo scrupulo pœnitēti. Tertio, facere hoc scienter, & non purgare hanc negligentiam, cum commode posset. Quartò, concionari absque purgatione illius. Quintò, quòd non sit religiosus monasterij, quod accipit decimas: non tamen requiritur ad incurrendam hanc, quòd præcedat requisitio. num. 145.

XLVI. Contra religiosos, qui nō seruāt interdictum, vel cessationem à diuinis, quam seruat Ecclesia Cathedralis, vel matrix, vel parochialis oppidi. Cōprehē

duntur omnes religiosi, & religiosæ, quæ scientes obseruationem interdicti non seruant. Non habet locum in interdicto, vel cessatione speciali, Sed solum in generali, etiam si tam interdictum, quàm cessatio, sint inualida vel nulla. Non tamen sufficit, quòd ab aliquibus Canonicis obseruetur, si reliqui Capellani non seruant. Et ubi sunt multe parochiales æquè diuisæ, & nulla matrix aut cathedralis, necesse est ad obligandum religiosos, ut ab omnibus obseruetur, quamuis aliqua parochialis, intra cuius fines est situm monasteriũ, obseruet. Quòd si interdictũ, vel cessatio sint valida, tenentur religiosi illa obseruare, licet matrix non seruaret: & si non seruant incurrerent alias pœnas per alios canones positas. Hæc autem censura habet locum in omnibus interdictis & cessationibus positis à iure, vel ab homine quacũque authoritate, fulto. Cõcil. Tri. statuit sess. 25. c. 12. de Regul. Quòd censuræ, & interdicta non solum à sede Apostolica mandata, sed etiam ab ordinario promulgata, mādāte Episcopo, à regularibus in eorũ Ecclesiis publicentur & seruētur. n. 146

XLVII. *Contra impugnantes literas*

Pape.

Papa electi. Intelligitur in canonicè electo: nā hic eodē pūcto, quo ritè eligitur, immediate cōfirmatur à Deo. habetque tunc eandem potestatem quam habet post coronationem. Non tamen habet locum in eo, qui fuit ob iustum timorem electus. n. 147.

XLVIII. *Contra interpretantes Clementinam, Exini de paradiso.* Hæc suspēsa fuit à Ioāne XXII. Per quandam Extrauagātem quoad caput exiuit, de verb. sign. quoad excōmunicationem quā continebat, ea non tamē quoad eā quæ data est contra interpretantes prædictam Clementinam. num. 147.

XLIX. *Contra Vizochos.* Eadem est quæ XXXIX.

L. *Contra imprimētes libros sine examine.* Hæc, quæ est Concil. Later. videtur derogata quoad censuram, non tamen quoad solemnitatem, quæ cōfirmata à Trid. seruatur certo modo.

LI. *Contra impediētes receptionem nunciorum Papa, aut eorum officij, & cōmissionis fūctionē,* non obstante consuetudine de non mittēdo Legato, nisi ei qui peritur. Hæc iam est reseruata Papæ, & cōtinetur in Bulla Cœnæ. n. 148.

LII. *Contra alienantes, vel locātes Ecclesiastica bona, in plures quā tres annos.*

Atten

Attendenda est consuetudo: & videtur nullibi esse omninò recepta. Atque post Trid. nullæ locationes beneficiorum anticipatis solutionibus factæ valent in præiudicium successorum, non obstante quocunque priuilegio, nec huiusmodi locationes in Romana Curia, vel extra confirmantur. nu. 150.

De locationibus iurisdictionum, & rerum Ecclesiasticarum, vide tit. Locatio, in fine.

**EXCOMMUNICATIO VI. TRIDENTINI, Pij V. Gregorii XIII.
Ec. §. VII.**

LIII. **I**N ordine. *Contra mulierum raptores, ac illis consilium, auxilium & fauorem præbentes.* Qui etiam sint perpetuò infames, & dignitatum incapaces: & si fuerint clerici, de proprio gradu decendant. ex Trid. sess. 24. cap. 26.

LIV. ex Trid. sess. 24. c. 9. *Contra eos qui quouis modo subditos suos, vel quoscunque alios cogunt minùs liberè matrimonia contrahere.* c. 27. n. 150.

LV. *Contra eos, qui virginem viduam*

vel

vel quamlibet mulierem quomodocunque cogunt (præterquam in casibus à iure expressis) ingredi monasterium, suscipere habitum vel profiteri: & contradantes eis consilium, fauorem, & auxilium. ex Trid. sess. 25. cap. 18. de regul. num. 150.

LVI. Ibid. Contra impediētes virginū volūtatē accipiendi velum, vel proficēdi: & etiam aliarum mulierum. Ibid.

LVII. Contra cōcedētem locū ad duellum, in terris suis, inter Christianos. Qui si habuerint terras Ecclesiæ, priuantur iurisdictione & dominio illius ciuitatis aut loci, in quo fieri permiserint: quod si feudalia fuerint, statim acquiruntur dominis suis directis. Trid, sess. 25. cap. 19. de Reform. cap. 27, nu. 150.

LVIII. Contra eos qui duellum commiserint, & eorum paternos, cum bonorum proscriptione, & perpetuæ infamiae, ac homicidij pœna: & si in cōflictu decesserint, careant sepultura Ecclesiastica. ex Trident. ibidem.

LIX. In eos, qui consilium dederint in causa duelli, vel illius spectatores fuerint, non obstante quocunque privilegio. Ibid.

Huic Tridentini Concil. statuto, ad-

didit

didit denuò Gregorius XIII. aliud in hæc verba.

Statuimus, omnes illos, qui ex condicto statuto tempore, & in loco, convento monomachiam commiserint, etiam si nulli patrini, sociive ad id vocati fuerint, nec loci securitas habita, nullave provocatoria litera, aut denuntiationis chartula precesserint, censuris & pœnis omnibus a dicto Concilio propositis teneri, perinde ac si publico & cōsuetο abusu singulare certamē iniuissēt. Volentes etiam, locorum dominos, si certamē ex condicto permiserint, aut, quantum in se fuerit, nō prohibuerint, omnesque illud fieri mandantes, instigantes, auxilium, consilium, vel fauorem dātes, equos, arma, pecuniam, commeatum, & alia subsidia scienter subministrantes, aut ex composito spectatores, vel socios quouis modo sese præbentes, eisdem pœnis & censuris subiacere, etiam si illi, qui ad locum destinatum pugnaturi accesserāt, impediti pugnam nō cōmiserint, si per ipsos non steterit quominus illa committatur.

Hactenus verba Gregorij, Quæ tota additio est ius nouum. cap. 27. nu. 150. additum in Nouo.

LX. *Contra non habentes pro authenti.*

*cis libros omnes sacra Biblia (exceptis
3. & 4. Esdræ) iuxta editionem vulga-
tam: & contra scienter contemnen-
tes constitutiones Apostolicas , ex
Trid. sess. 4. canon. de Script. canon. c.
27. num. 150.*

*LXI. Pij V. Contra mulieres ingredien-
tes claustra monasteriorum etiam Mo-
nialium virtute facultatum Apostoli-
carum, quas reuocat. Comprehendit
etiam ingredientiæ sine prætextu li-
centiæ. Concedentes verò licentiam,
comitantes , & recipientes, & Præla-
tos, ac monachos eas introducentes,
vel admittentes, suspēdit in nou. Ibid.*

*Gregorius autem XIII. reuocauit
denuò omnes facultates ingrediendi
concessas. Extenditque excommuni-
cationem Pij V. ad omnes ingredien-
tes etiam cum licentia Episcopi , vel
aliorum Prælatorū, absque necessita-
te. Imò extendit eam ad ipsos Epif-
copos intrātes monasteria Monialiū,
nisi in casibus necessitatis: atque tunc
non ingrediātur nisi comitati à pau-
cis senioribus & religiosis viris. In
Nou. num. 150.*

*LXII. Pij V. Contra quomodolibet ma-
le tractantes Inquisitores, aut Episcopos
id munus in sua diœcesi vel prouincia*

obsecantes, & alios quosvis S. Inquisitionis ministros. Ibid.

LXIII. Pij. V. *Contra scientes & non revelantes iniurios Cardinalibus; vel iamdammum perpetrantes, vel perpetrare parantes. Hæc extendit & innouat XI. lib. 6. ex reservatis Papæ. vide supra §. II.*

LXIV. Pij V. *Contra quasvis Moniales exeuntes a monasteriis, nisi in casu magni incendij, aut aegritudinis lepræ vel epidimæ, cum approbatione scripta Superioris, vel Episcopi. cap. 27. num. 150.*

LXV. Contra capientes fructus beneficiorum primi anni. eiusdem Pij V. Hæc est reservata Papæ. Ibidem.

LXVI. Pij. V. Contra capientes in fernos, Christianos habitantes in terris occupatis à Turcis, & nolentes eos relinquere liberè cum suis bonis. Ibidem.

LXVII. Pij V. Contra omnes principes & dominos totius orbis (nullo excepto) non parentes S. Inquisitioni generali Romæ.

De absolutione ab excommunicatione, vide tit. Absolutio, III. & IV.

EXECUTOR.

QVI exequuntur Superiorū mā-
data contra ius naturale vel di-
uinum, peccant grauissimè. cap. 25.
num. 9.

Neque excusat eos obedientia, quā
suis Regibus id præcipiētibus debet,
quoniam contra ius naturale, vel di-
uinum, non est eis obediendū. Ibidē.

De executore testamenti, vide in
tit. testamentum.

EXCUSATIO.

CAUSA rationabilis excusat semper
transgressorem legis humanæ,
saltem à mortali. Ea verò dicitur cau-
sa iusta, propter quam si legislator
adesset, eum pro excusato haberet.
Præl. 9. num. 14. & in Nouo num. 16.

Causa autem, quæ bona fide puta-
tur iusta, licet non sit omninò talis,
excusat à mortali circa legem huma-
nam; peccat tamen venialiter, qui ob
talem causam transgreditur illam,
Ibidem. & cap. 21. num. 20. & cap. 23.
num. 43.

Quando verò excusent à peccato,
vel censuris timor iustus, ignorantia,

obliuio, & obedientia vide tit. Ignorantia, Metus, Obedientia, Obliuio

EXHAEREDATIO, vide, Hæreditas.

EXORCISMVS, vide, Adiuratio, & Baptismus.

EXTREMA NECESSITAS, vide, Eleemosyna.

EXTREMA VNCTIO, vide, Vnctio.

FALLACIA, vide, Dolus.

FALSARIVS ET

Falsitas

FALSANS scripturam in damnum alterius, vel qui sciens esse falsam, vtitur ea, tenetur restituere damnum. Et, si sint literæ Papæ, est excommunicatus, cum reservatione.

Non tamen erit excommunicatus, saltem quoad forum conscientie, si demat vnam literam, vel apicem, quæ non mutat sententiam. Neque minus si hoc facit, vel falsat literas Apostolicas, quæ iam non valent. cap. 17. num. 168. & in Nouo. num. 169. vide etiam tit. Literæ.

Qui verò falsat subscriptionē, vel sigillum Prælati, vel aliorum, peccat, & tenetur restituere damnum sequutū. Idem de eo qui falsat pondera

vel

vel mensuras, aut falsis scienter vti
tur. Ibidem.

De falsante nummos, vide, Moneta.

F A M A E T

Infamia.

FAMA est existimatio bona de ali-
quo qua putatur bonus, vel habi- A
lis in aliquem bonum vsum. Gloria
verò est clara cum laude notitia. cap.
18. num. 19. 20.

Fama nullum habet pretium. cap.
17. nu. 89. & num. 90. Atque eius &
honoris bona, altioris gradus sunt,
quàm bona fortunæ seu pecuniaria.
Et non tenetur quis restituere bona
ordinis inferioris, cum iactura bono-
rum ordinis altioris, saltem commu-
niter. cap. 16. num. 44.

Bonum autem notabile animæ,
corporis famæ, honoris, aut pecunia-
rum dicitur, quod viro prudenti, &
bono tale videbitur, consideratis cir-
cumsstantiis personæ, loci, temporis, &
aliis. cap. 18. num. 20.

Qui infamat aliquē, iniuste, peccat B
contra legē diuinā, & naturalem. cap.
7. num. 1. Vnde fama proximi ablata

necessario est restituenda. c. 18. n. 42.

Qui verò gravissimè infamavit aliquem, non tenetur restituere cum periculo vitæ. cap. 17. num. 91. Quia bona vitæ & salutis altioris gradus sunt, quàm bona famæ & honoris, & non tenetur hæc restituere cum iactura illorum. cap. 18. num. 44.

At verò, qui ob periculum vitæ, aut ob alias causas non potest famam restituere, tenetur compensare. num. 42. & debet compensare pecunia. cap. 17. num. 90.

C Damnum illatum iniuste infamato, durante infamia, non est integrè restituendum, sed ad arbitrium boni viri: quod intelligitur de damno boni acquirendi, non tamen iam acquisiti. cap. 18. num. 44.

Qui detrahit alicui apud aliquos animo infamandi, si illi non conceperunt malam opinionem, nec sic infamatus bonam famam amisit, non tenetur restituere. Ibidem.

D Qui laudando vnum, immodice famam alterius notabiliter extenuat, tenetur restituere. numero 44.

Qui mētiēdo infamavit alium, tenetur restituere, asserendo se fuisse

mentitum, vel saltem se dixisse falsum: non tamen tenetur testes adducere, satis erit iurare, si aliàs ei non crederetur. num. 45.

Qui infamavit dicendo verum, licet minùs peccet, tamen ad tantam restitutionem tenetur, sicut qui infamavit mentiendo. Heres autem detractoris non solùm in iudicio exteriori, sed etiam in interiori tenetur famam restituere. num. 46.

Qui infamavit detegendo delictũ E verum, sed occultum: tenetur etiam restituere: modus autem restitutionis aptior (maximè apud viros prudentes) est laudare sæpiùs virtutes infamati, nulla facta mentione mali à se detecti. num. 45.

Nemo tenetur sibi famam restituere, nisi in quatuor casibus. I. Quando F indigēs notabiliter fama ad se continendũ eã prodegit. II. Qui pro iusto habitus alia sua turpissima delicta detegit, ita vt probabile sit, fore causam, vt alij in eadem incidant. III. Quãdo crimen detegit ob quod eiusdem, aut alicuius alterius vitæ, seu membri iacturam meretur. IV. Quando eius infamia sequitur dānum honoris, aut bonorum aliorum homi-

num. cap. 18. num. 28. 46.

G Persona publica se infamans, vel quæ se notabiliter infamantibus non resistit, aut famam restitutionem non petit, peccat. num. 61. Vnde huiusmodi persona infamata, est cuius infamia Respublica patitur damnum, tenetur procurare restitutionem famæ. n. 61. 43.

Nō tenetur famam restituere, qui aliena delicta à se audita refert absq; affirmatione, quāvis audiētes ea credāt nisi circūstantia personæ referētis daret iustā causam ad credendum. n. 49.

H Nec quando dicens est adeo levis, & audientes adeo graues, ut eius dicto nil moueantur. Nec quando is, de quo dicitur, nullam habet famam in illa materia, ita ut nihil notabiliter perdat. Nec qui solam causam vel occasionem remotam præbuit infamiae ut qui ioco rogauerit ab aliquo, cur fecerit tale delictum, quod reuera nō fecit, & ipse valde queritās se ipsum reddit suspectum apud aliquos. n. 50.

I Nec etiam tenetur detractor illustris restituere famam homini infimo. Videtur tamen requiri aliqua compensatio. num. 50.

Abundantia famæ infamati nō excusat infamatorē à restitutione, imò

magis

magis obligat.num.42. Nec excusat,
eò quod in aliis duplo vel triplo ma-
gis eiusdem famam augeat, saltem
quando infamator infamavit mentiē-
do.num.43. Nec excusat mutua com-
pensatio iniurię.num.46.ad primum

Nec etiam excusatur infamans, eò **L**
quòd infamatus se ab infamia libera-
uerit suis optimis operibus, falsitatem
mali sibi impositi ostendens.Ibidem.
Excusat tamen, si mala opinio, quam
audientes conceperant, sit abolita, eò
quòd audientes, detrahentis vanita-
tem intellexerunt. Quia iam est recu-
perata fama.cap.18.num.43.

Excusat etiam timor mortis, vel **M**
salutis, tenetur tamen alia via refar-
cire,num.47.Item condonatio, quę
aliquādo erit iusta, & meritoria.n.46.

Atque infamię condonatio facta **N**
petenti generaliter veniam omnium
delictorum detractionis, excusat à re-
stitutione earum, ad quas verisimili-
ter intentio condonantis extenditur,
non tamen reliquarum detractio-
num. Infamatus autem conuersando
familiariter cum infamatore, vi-
detur remittere ei iniuriam, non ta-
men obligationem restituendi fa-
mam.num.46.

O Qui suo mendacio fuit causa quod alius perderet maxima bona si restitutus eis perderet locum honoris habita ratione diuitiarum, excusatur quoad talē restitutionē, quæ non posset fieri sine tātæ falsitatis detectione non tamen quoad aliam. num. 74.

P Excusat etiam tanta obliuio infamationis, ac si nunquam dictum fuisset, debet alia via resarcire, pecunia, beneficiis, vel laudibus. Si verò aliqua eius rei durat memoria, tenetur restituere. Atque hæc obliuionis excusatio posset etiam locum habere in impositione falsi criminis. Excusat item diuulgatio mali detecti iniuste, facta alia via, tenetur tamen restituere dānum acceptum tempore intermedio à tempore infamiae vsque ad diuulgationem. Ibidem. Excusat etiam quoties homo non dedit iustam causam credendi, vel non fuit ei data fides. numer. 48.

*FAMILIA,
& Famulus.*

AP Ecceat mort. famulus, qui notabiliter contemnit Superiorem. cap. 14. num. 22.

Magistri

Magistri mechanicarum artium, & scholastici Salmantini, si tyrones, vel famulos, quos nullo vel exiguo dato stipendio conducunt, ita illos occupant. vt non possint artes addiscere, vel studere, tenentur restituere, siquidem eos accipiunt, vt doceant suas artes, vel concedant tempus ad studendum. cap. 17. num. 108.

Nobiles, qui absque conuentione **B** expressa accipiunt pueros præcibus parentum, & præbent illis victum, & vestitum, qualem gestabant, quando acceperunt eos, & faciunt eos instrui artibus, & moribus honestis, non tenentur ad amplius de iustitia, nisi interuenerit lex, promissio, vel consuetudo. num. 109.

Qui accipiunt œconomos, architri- **C** clinos, pueros, satellites, & alios similes, cum obligatione, vt sint parati ad seruiendum illis, omnibus horis, quibus eis placuerit, & tantum eis præbent certam pecuniam, quæ non sufficit ad ipsorum victum, tenentur soluere reliquum quod fuerit necessarium, & insuper honestam aliquam mercedem. Quod si tantum accipiunt eos, vt sint parati ad inseruiendum illis tres quatuorve menses, solum

tenetur præbere id quod obsequia illorum mensium promerentur. n. 110.

- D Peccat dominus qui exigit iuramentum à famulis ea intèntione, vt in omnibus casibus declarent auctorem alicuius facti. Solùm enim est licitũ, in illis casibus, in quibus externi possent reuelare. cap. 12. num. 21.

F E S T V M.

- A **Q**ui omittit Missam occurrètibz duobus festis, cõmittit duo peccata. cap. 11. num. 4.

Præceptum diligendi Deum, non obligat pro diebus festis. num. 6. Nec præceptum cõtritionis. cap. 13. n. 17.

- B Omnia festa, etiã dies Dominicus, sunt solùm iure humano introducta. num. 1.

Festa ab Episcopo præcepta seruanda sunt à religiosis etiam exemptis. Festa verò præcepta per ius cõmune consuetudo auget, vel restringit. n. 5.

- C Festorum obseruatio non est tam stricta nunc, sicut obseruantia Sabbati in lege veteri. Et præcepto de colèdis festis solùm præcipitur cultus exterior, qui consistit in audièda Missa, & abstinèdo ab operibus seruilibus. n. 2.

Opus autem seruile est illud, quod proprie conuenit seruiantibus. num. 3.

Possunt tamen in festis exerceri septem opera. I. Ea quibus seruimus Deo in diuino cultu. II. Quibus exercemus spiritualia, nempe docere verbo vel scripto. III. Quæ sunt necessaria ad propriam salutem. IV. Quæ sūt necessaria ad vitādum damnū sibi, vel proximo. V. Quæ sunt necessaria ad salutem corporalē proximi. VI. Quibus parantur cibi. VII. Piscari. num. 2.

Quinque verò opera non seruilia prohibentur in festis, scilicet Nundina, Iudicium ciuile, vel criminale, Iuramentum, nisi præstetur pro pace, vel alia necessitate, omnis Processus & strepitus iudicialis, nisi pietas aliud suadeat. num. 3. E

Necessitatis gratia possunt fieri multa opera seruilia, quæ non possunt pietatis causa exerceri, sicut ædificare, pontes reficere, & alia huiusmodi. cap. 13. num. 4. F

Ea quæ sunt præambula operibus, quæ natura sua tendunt in cultū Dei, si simul, vel paulò antè fieri solent, licita sunt, secus si ante festum cōmodè fieri possent. Ibidem.

Opus quod in festo est licitum, quia

factum

factum est gratis, erit etiam licitum, si fiat ob pecuniam. num. 5.

Intentio enim lucrandi non facit opus seruile, id quod ex se non est tale. Ibidem.

G Festa non sunt seruanda à primis vespers vsque ad secundas: atque hoc propter consuetudinem. num. 5. §. 11.

Festa regionis obseruanda sunt à commorantibus in illa, etiam alienigenis. num. 5.

H Licitum est à proprio oppido discedere in vigilia festi, vel in ipso die in aliud oppidum (vbi festum nō seruatur) laborandi gratia, ita tamen, vt qui in ipso die discedunt, audiant Missam. Et qui iter faciens transit per locum, vbi festum seruatur, tenetur Missam audire, quamuis non ita strictè sit obligatus. num. 5. §. 6.

I Ab obseruatione festi excusant paruitas materiæ, cōsuetudo, necessitas salutis spiritualis, vel corporalis, suæ, vel proximi, vel detrimentū imminens suis vel proximi rebus, quod nec differri potest, nec præueniri. Vnde excusantur, qui deferunt frumentum ex area in horreum, vel uas ex vinea, quando timentur pluuiæ, & qui equos iter agentium soleas ferreas

calcant.

calcant. Qui vendunt carnes in festis, easque præparant, quando antea non potuerunt præparare. Et tabernarij vendentes cibos, etiamsi vendant eos ad ludendum, vel inebriandum, ubi urget cõsuetudo. Et agasones, qui iumentis onerariis diebus festis nõ interrumpunt iter. Non autem qui diebus festis proficiscuntur de suis domibus; cùm tamen se continere potuissent, vel in aliud tempus differre, nisi antea vel post audiant Missam. Si verò conducant iumeta deonerata, excusantur: licet non interrumpant iter; quia hoc non est aliud quàm iter facere; & iter faciētes, licet toto die iter faciāt, excusantur. Similiter etiā excusantur excoquentes vitrū, ollas, tegulas, calcem, quorum decoctio nõ potest intermitteri in alium diem: & tōsiores, qui infirmis venas aperiunt: & serui, qui compelluntur ab heris ad aliquod opus servile (dummodò non sit in contēptum festi) qui si resisterent, paterentur damnū magnū personale, vel reale. Et idē est de liberis & vxoribus existentibus sub potestate maritorum, vel patrū, ad id iusto metu cõpulsis. Quod si famuli sint stipendiarij, finito tēpore conductionis

discedāt. Serui verò qui cōpelluntur violare festū, in contēptum festi debēt potius pati mortem, quā violare. c. 13. n. 6. 7.

L Violant autē festū, qui emunt, vēdunt, aut cōmutant per multū tēporis, prāterquā in nundinis, & hoc propter cōsuetudinē prāscriptā. Nō violat qui emit, aut vēdit res, de quarum pretio nil conueniendū est, eò quòd sint iam æstimatæ, & parum temporis insumatur. Neque barbitōsor, qui vni, vel alteri barbam tōdet, secus, si multis. Nec qui piscatur certum genus piscium, quod tantū certis diebus aduenit. num. 8. 9.

Non violat, qui molit in molendinis fluminū, seu ventorū, qui sine magna occupatione molunt, maximē si adsit cōsuetudo. Violat tamen qui laborat etiam pro pauperibus, principalius propter aliquod commodum, vel amicitia, quam propter eleemosynam, vel etiam paupertatem, quæ nō sit adeò magna. Et qui laborāt in reficiēdis pontibus, aut viis absque magna necessitate. num. 10.

M Licitū est venari in festo etiā quæstus gratia, dūmodò Missa audiatur, secus, peccat mor. Neque etiā peccant

vacantes bellorú simulacris, tornea-
mētis, vel choreis. n. 11. 15. Quæ non
licent in maiori festo, nō licebunt in
minori: solū erit differentia in hoc,
quòd maius festū maiore causam re-
quirit ad excusandum laborantes.
num. 10.

Non violat festum Doctor consu- N
lens etiā ob lucrū, nec informans lu-
dicem etiam cum procuratore, ver-
bo vel scripto. num. 12.

Peccat Iudex in festo audiēs litiga-
tores, nisi ob iustā causā. n. 13. & faciēs
vt testis iuret vel exercēs aliquē actū
iurisdictionis, qui nō sit meræ execu-
tionis, nisi excusetur iusta causa. n. 25.

Peccat tabellio propter auaritiam O
sine necessitate conficiens instrumēta
de rebus quæ in alium diem differri
possent. c. 25. nu. 54.

Peccat qui transcribit librum pro-
pter lucrum. Non tamen scribendo
etiam propter lucrum literas, cōsilia,
nec instrumenta de rebus quæ licitē
fiunt in festo, quoniam scribere, de se
non est seruile, etiam ob lucrum: trā-
scribere autē, sic. ca. 13. n. 14. nec etiā
peccat pulsans aut cantans. Ibid.

Laborans ex necessitate in festo, nec P
peccat nec incurrit excōmunicationē

ab Episcopo latā contra laborātes. Et quādo necessitas est clara, nō requiritur licentia Episcopi. num. 15.

Peccat Parochus, qui violātes festum cogit ad petendum veniam publicē, cum eorum infamia : & multò magis, si violatio fuit occulta, & multò peius, si illam parochus nouit ex sola confessione. num. 16.

Peccat mortaliter, qui nō audit missam in die festo, vel non attentē. nu. 17. Sed de his vide tit. Missa, IV.

Oblatio inter Missarum solemnia in die festo quando sit de praecepto, vide, Oblatio.

FIDEIUSSOR potest recipere aliquid pro fideiussione cessante fraude cap. 17. num. 283. lit. A. & in Nouo, num. 284.

Non tenetur soluere ante excussionem principalis. num. 267.

F I D E S .

A OMNES Christiani adulti tenentur sub peccato mortali credere explicitē articulos fidei, maximē quos Ecclesia Catholica Romana solemniter celebrat, quique continentur in Symbolo Apostolico. Reliqua autem omnia quae credit eadē Ecclesia Catholica, tenentur credere saltē im-

plicitē,

plicitè, hoc est, credere in genere esse vera Præl. 1. n. 10. & in No. nu. 15. & cap. 11. nu. 19. & in No. n. 22. §. 5. & 6.

Olim ante Aduentum Christi re- B
demptoris nostri satis erat credere vnū Deum remuneratorem bonorum, & punitorē malorū. Sed post promulgationem Euangelij, non satis est credere hoc, quāuis in genere, & implicitè credat quicquid credit sancta mater Ecclesia. Vnde peccat mortaliter, qui negligit scire explicitè & in particulari vnū Deum creatorem & gubernatorem mundi, vnicū in essentia & trinum in personis, & qui negligit scire fidem Incarnationis Iesu Christi.

Imò peccat mort. qui ignorat arti- C
culos fidei cōtētos in Symbolo Apostolorū, quos solēnizat Ecclesia. cap. 11. num. 18. & in No. nu. 22. §. 5. & 6.

Ignorantia autem cæterorum arti- D
culorum, qui neque ab Ecclesia celebrantur, neque in Symbolo continētur, nō est mortalis, dummodò Christianus saltem implicitè & in genere credat, quicquid credit Ecclesia Romana. Ibid. §. 6.

Qui verò adultus non ediscit vel scit memoriter Symbolū Apostolicū

& orationem Dominicā peccat peccatum veniale graue. Ibid. §. 7.

E Ignorantia, & rudis simplicitas ferè semper excusat à nota hæreseos, & à censura (licet non semper à peccato) eos qui in diuinis personis credunt aliquam antiquiorem prioritatē, aut aliquid corporeum, vel humanum. Ibidem. §. 8.

Peccat mortaliter fidelis, qui id quod credit de sacro Euangelio, perversè intelligit, aut contra sensum ab Ecclesia definitū, vel ignorat aliquid tale quod explicitè credere tenetur. num. 12. §. 1.

De eo qui credit contrarium fidei, aut dubitat, vide tit. Hæreticus.

F Peccat mortaliter laicus, qui disputat de fide, sciens id esse laicis prohibitum sub excōmunicationis pœna. cap. 11. num. 25. & in Nou. nu. 27. Secus, si ignorans ius id facit maxime gratia exercitiij. Ibid. Additū in Nou.

An peccet qui mentitur in materia fidei, vide tit. Mendacium.

F I L I V S.

A **H**ONOR à filiis debitus parētibus, consistit in amando, obediendo, & honorando. cap. 14. num. 4.

Peccat mort. filius, qui odit graui-
ter parentes, vel graue damnum eis
desiderat; vel quamuis amet, nūquam
tamē, vel rarò illis signa amoris ostē-
dit. num. 11. Filius potest obligari, sub
mortali, præcepto patris. nu. 2. Vnde
peccat mort. qui non obedit parenti-
bus in rebus pertinentibus ad guber-
nationem domus, vel in his, quæ per-
tinent ad bonos mores, vt fugere no-
xios amicos, &c. num. 12.

Peccat mort. filius, qui etiam leui- B
ter percutit parentes, vel contume-
liosius verbis afficit, vel qui ex animo
eis maledicit, siue viuis, siue defun-
ctis. Leuius tamen peccat, si ore tan-
tūm maledicit.

Peccat etiam mort. qui eos crimi- C
nis accusat, exceptis quibūdam casu-
bus, & maximè hæresi: & proditiōe,
in quibus obligatur. Item, qui parētes
contemnit: qui eis mortem desiderat,
quò citius hærediter: vel nō curat eos
à captiuitate liberare, vel ab infano
furore: vel prohibet testari, vel resti-
tuere: vel non subuenit eis graui-
ter indigentibus: vel ingreditur religio-
nem eis extremè indigentibus, egen-
tibusque ope filij: vel non egreditur
à religione, etiam si sit professus. Imò

si grauiter indigeant, tenetur nō ingredi, non tamen egredi si est professus, nisi ista necessitas præcessisset ingressum num. 14. Et qui eos ita contemnit, vt se reputet abiectum, eò quòd fit ex talibus parentibus ortus. Id autem limitatur quando deest cōtemptus, sed solūm dolet suam incommoditatem propter abiectionem parentum: tunc enim non erit mortale. nu. 12. & in fine eiusdem cap.

Ratio itaque peccati tantū inest in eo quòd contemnat, & despiciat parentes abiectos, vel pauperes: nam filius, quamuis diues & sublimis, tenetur eos honorare, etiā si sint tales. Licitè tamen potest se inhonoratū, abiectum, vel infamen putare, & iudicare, eò quòd patre Iudæo, vel hæretico, seu perduellione sit natus. Ib. additum in Nouo.

- D** Peccat mortaliter filius, vel filia, qui sine rationabili causa, vel tali, quæ coram Deo iusta ei videatur, non vult contrahere matrimonium cum illa persona quam pater ei propter vrgētes causas præcipit. Tenetur enim filius de honestate & necessitate ducere vxorē (quā pater ob iustas causas paciscitur) ad effectum euitandi pec-

catur, non tamen ut ad id cogi possit. Neque tiam filius, aut filia potest exheredari, eò quod in hoc cõtrauenit voluntati patris. num. 15.

Peccat mort. si non restituit bona male acquisita ex hæreditate paterna. Item, si diu differt soluere debita patris absque iusta causa. num. 16.

Filius non est offerendus à patre F monasterio, ubi laxè viuitur. cap. 12. num. 51.

Filius viuentibus parentibus potest habere quatuor genera bonorũ, scilicet castrensia, quasi castrensia, aduentitia, & profectitia. cap. 17. num. 141. de quibus tit. Bona filiorum, supra.

Filius qui laborat in bonis paternis, G promeretur tantam mercedẽ, quantum meretur extraneus. num. 144. Dummodò nõ teneatur patrem alere, & expressè, vel tacitè protestetur se eo animo seruire, vel laborare, ut pater ei soluat mercedem: Ibidem.

Qui patri suo seruit, & alij filij nõ, si pater non remunerat in vita, nec filius cũ patre cõuenit, ut remuneret sua seruitia, saltem ut extraneo, nec protestatur se ab eo vel hæredibus petiturum, non potest petere à fratri-

bus hæredibus remunerationem præsumitur enim id fecisse amore filiali. num. 148.

Filius, qui sua sponte iuramento renuntiat legitimæ, vel patrimonio, tenetur seruire in foro conscientiæ, licet enormiter, vel enormissimè lædatur, non tamen in exteriori; quia ex tali damno præsumitur dolus. n. 152.

H Filius accipiens aliquid occultè à patre, cui non displiceret acceptio sibi nota, displicet tamen occulta, non peccat mort. sed venialiter tantum, nec tenetur restituere. num. 139. At verò qui aliquid notabile ex bonis patris inuiti accipit, peccat, & tenetur restituere patri, vel saltè hæredibus, etiamsi bona illa forent sua aduentitia vel profectitia. num. 156.

Et quamuis accipiat ad dandā eleemosynam, non egenti extremè, imò etiam extremè indigenti, si posset mutuando subuenire. Secus verò est, quando præsumitur, patrem id velle, ut quando de eius licentia peregrinatur, vel versatur in peregrinis gymnasiis: tunc enim præsumitur, patrem ratas habiturum modicas eleemosynas. Potest etiam, quando bona aduentitia ad eum spectant, etiam quoad

vsum

usum fructum. num. 157.

Filius habet ius ut alatur ex bonis paternis, si ex propriis non potest. num. 156.

Peccat accipiendo sibi, vel alteri ex bonis paternis, datis ei in peculiū profectitium, vel ex fructibus aduentitiorum pertinentibus ad patrem, & tenetur mortuo patre in collationem conferre cum fratribus, num. 158. I

Idem, si ultra legitimam accipit aliquid à patre per donationem inualidam. Ibidem.

Quia accipit ex bonis paternis fructus ex consensu patris, & post mortē eius nō vult in collationem cōferre, peccat, nisi pater dederit animo remunerandi, intra quantitatem, quam ei donare potest. Idem est de pecunia, quam accipit à patre in peculiū profectitium. num. 158.

Tenetur adducere in collationē, quæ pater emit ipsi, sed viues nō tradidit, quamuis sint libri, vel arma, &c. Quæ si traderentur vivente patre, essent castrensia, vel quasi castrensia. Idē de libris quos pater emit, & tradidit filio, qui versabatur in studiis, si non erat doctor, neq; emācipat⁹. Verū est,

quod non tenetur accipere æstimationem, vel in ea qua empti sunt, si nunc minoris æstimentur: tenetur tamen pluris, si æstimatio creuerit. num. 159.

Non tenetur conferre ea quæ cum illo præ cæteris pater impendit in vestitu, cibo, & equitatu; secus, si pater donauit ei aliquid, vel aliquam summam, vt de illa pro libito disponderet; & ipse pro suo arbitrio in prædictis impendit. num. 160.

Neque tenetur computare in partem legitimæ alimenta, quæ existens in studiis accepit à patre, non habere vlla bona ipsius filij. Secus, si pater penes se habebat filij peculium castræse, vel quasi castrense, quia præsumitur eum aluisse tanquam administrator bonorum eius. cap. 17. num. 160.

Tenetur mortuo patre conferre, id, quod de pecunia patris lucratus est, præter partem lucri, quam suo labore & industria meruit, vt quilibet extraneus meruisset. Quæ pars regulariter est dimidium lucri. num. 161.

Idem de eo, quod viuentis patre datum est filio ab aliquo extraneo, cōtemplatione solius patris, & non sui. Secus, si datum fuit contemplatione

filij, aut filio iam emancipato. Si verò non constat vtrius contemplatione datum fuerit, arbitrio boni viri iudicandum est. Tenetur etiam pro sua parte soluere debita, quæ frater contraxit in studiis viuente patre, qui eum ad studia miserat: non tamen tenetur cõferre in impensas studij, in quo frater perseuerare intendit. num. 162.

Tenetur computare in legitimam, mortuo patre, sumptus necessarios, quos in sua bona aduentitia fecit, aut qui in eorum perpetuum emolumentum redundabant, si pater eos fecit animo recuperandi. Si verò non constant parui, præsumerentur facti sine tali animo, cum eo verò, si sunt adeo magni, ut fructuum æstimatione excedant. nu. 163. Secus, si sumptus nec erant necessarij, nec redundabant in perpetuam vtilitatem, sed solum in vtilitatem fructuum, quos pater viuens percipiebat. num. 163.

Tenetur cõputare in legitima bona patris, quæ consumpsit in ludos, & vsus malos, & vanos. Idem, quando propter delictum filij pater soluit pœnā compellente statuto regionis, secus, si sponte soluerit. Idem de sumptibus, quos pater fecit in nuptiis filij, animo

computandi. Secus, si absque tali animo, quod in dubio præsumitur. cap. 17. num. 164.

Quando possit alii filius ex bonis patris, non habentis plus quam ad soluenda debita, vide, *Vsura*, VII.

F I N I S.

A FINIS est bonum verum vel apparens, quod propter se appetitum facit, ut aliud propter ipsum appetatur. Estque duplex, nempe ultimus, qui propter se ipsum solum amatur: & medius, qui propter se, vel propter aliud est amabilis. Et uterque potest esse verus vel falsus, bonus vel malus. Præl. 4. n. 2. 3.

Estque iterum duplex, finis cuius, in quo est ratio boni; & finis quo, qui est illius boni adeptio, possessio, seu usus. Et potest etiam uterque esse ultimus vel medius, verus vel falsus. nu. 3. 4. Diuiditur etiam in finem principalem, & minus principalem. cap. 17. num. 209. & cap. 21. num. 40.

B Ut autem aliquis finis sit principalis alicuius actus, non sufficit esse causa sine qua non: sed oportet, quod pluri, vel tanti æstimetur, ac alius finis propter quem ille fieret. cap. 17. num. 206.

Non dicitur ille constituere ultimum C
finem in aliquo, quando sic afficitur
erga eum, ut malit peccare mortali-
ter, quam omittere illud. Quoniā aliās
omnes qui sciēter peccant, peccarent
duplex peccatū: vnum quidē, trans-
grediendo legem; alterum, constituē-
do finē ultimum in creatura. Prætereā
quoniam multi peccāt mort. cogno-
scentes, se minimē constituere in eo
finem ultimum. Præl. 9. num. 16. & in
Nou. num. 19.

Omnis actus cuius finis est malus
mortalis, vel venialis, ipse quoque est
talis, c. 13. n. 2. & c. 14. n. 33. & ca. 21.
n. 40.

Quando finis operis est verē bo-
nus, & principalis, non desinit esse ta-
lis, quamuis addatur minūs principa-
lis alicuius boni temporalis, propter
quod, si principaliter fieret, esset ma-
lū. Dummodò illud minūs principale
nullo modo sit malum culpæ, sed res
licite appetibilis. cap. 14. num. 33.

Inter finem malum, qui est malum
culpæ, & finem malū, qui est ineptus,
hoc est, minūs bonus quam medius,
hoc distat, quòd iste potest esse finis
minūs principalis boni operis, ille ve-
rò nullo modo. Ibidem.

Finis minùs principalis, & secundarius retributionis, & mercedis in bono opere, etià in ipso obsequio diuino licitus est, & bonus: imò cōtrariū asserere est hæreticū. c. 17. n. 209.

Finis principalis vanæ gloriæ in agendis rebus principaliter ad cultum diuinum institutis, non est nisi tantum venialis. ca. 23. n. 15. §. 4.

Non tamen erit neque venialis, imò erit meritorius, quando principaliter exercentur propter Deum, & minùs principaliter propter laudē, & gloriā in finem aptum relata. Ibidem, & num. 15.

Finis malus voti annullat ipsum votum, quia non est eius materia cōueniēs, quamuis ipsum votum sit bonum. cap. 12. num. 30.

De fine Legis, vide, Lex, 3.

Quando finis præcepti est aliud à re præcepta, tunc non cadit sub præceptum. ca. 13. num. 2.

Finis utilis animæ, & boni proximi, excusat à furto mortali. cap. 17. num. 5.

F O E M I N A.

F O E M I N A ornans se per contēptū salutis animæ proximi, quem cre-

dit

dit spiritualiter per eam periturum, mortaliter peccat. Secus, si talis contemptus desit. Præl. 9. num. 15. in No. nu. 17. & ca. 13. n. 13. & ca. 24. in fine.

Non peccat mort. mulier, quæ se ornat ob solam vanam gloriam sine alio malo sine, quamuis credat aliquem ob id concupiscentiam mortalem concepturum: peccat tamen venialiter. cap. 24. in fine.

Fæmina, quæ vi opprimitur, quid debeat facere. vide tit. Luxuria.

FOENVS ET FOENERATIO, vide, Vfusura.

FOETVS, vide, Abortus.

FORNICATIO, vide, Adulterium, & Luxuria.

FRAVS, vide, Dolus.

FRUCTVS.

FRUCTVS rei alienæ fructuosæ restituendi sunt, habita tamē ratione bonæ vel malæ fidei. Si verò res nō sit fructuosa, non est restituendum quod industria possidentis lucratum est. Fructus autem dicitur, *id quod remanet deductis expensis*. cap. 17. n. 25.

Qui recipiens alienam rem ad vendendum pretiosorem reddit, cum ad

id non

id non teneretur, potest excussum sibi retinere. c. 17. n. 99.

Fructus ut dicantur Ecclesiastici, non sufficit quod pertineant ad personas Ecclesiasticas. c. 27. n. 69. De fructibus beneficiorum, vide, Beneficium.

F V G E R E.

A **D**ELINQVENS licite potest fugere, ne capiatur, & alius potest eius fugam iuvare, quando non prohibetur ex obligatione sui officij, vel ex qualitate delicti, vel alia de causa particulari. c. 17. n. 101. An vero liceat e carcere fugere, vide tit. Carcer.

Qui fuit in causa ut captivus fugeret a domino suo, tenetur restituere vel captivum, vel pretium, & ea omnia quae captivus fugiens secum arripuit. num. 103.

B Captivus quivis fugiens peccat. Christianus vero captus tempore pacis, aut in bello iniusto ab Infidelibus, fugiendo ab eis ad suos, non peccat, neque qui ei auxiliatur. Quod si captus fuit in bello iusto, quavis peccet fugiendo, non tamen tenetur redire ad dominum, neque restituere ei suam personam,

propter

propter periculum animæ, sed tantum
tenetur restituere honestam redem-
ptionem seu mercedem. Si verò pro-
uocaretur ad ritus infidelitatis, neque
peccat fugiēdo, neque ad vllam tene-
tur restitutionem, quia ipso iure fit
omniñò liber: neque etiam peccaret
qui iuuaret, aut liberaret illū. num.
103.

Christianus ab alio Christiano in- C
iuste captus, & detentus, licite po-
test fugere: non enim peccabit. Ibi-
dem.

Quod autem in genere dicitur de
quolibet captiuo, qui fugiēs à domi-
no suo peccat, intelligendū est tā de
emptitio quā seruus in bello iusto
capto, etiamsi sit Christianus: nam di-
stinctio, quam facit Sotus circa hoc,
est suo Marte inuēta, & à nullo Iuris-
consulto probata: & Couarruias ex-
presse ait, peccare seruū fugientem
à domino, si fugeret extra limites ho-
stium, redeūdo ad suos, etiamsi Chri-
stianus esset ab Infidelibus captus.
Additum in Nouo. cap. 17. n. 104. §. 3.

Sollicitans seruū vt fugiat, peccat,
& à fortiori peccabit ipse seruus fu-
giēs: cum regulariter plus delinquat
faciens actum, quā consulens illum.

Addi

Additum ibidem. De fuga & carcere, vide tit. Carcer.

FVNAMBVLVS Peccat mortal. volitans per funes in altissimo loco, nisi sit velocissimus. cap. 15. num. 8.

FVNVS, ET FVNERALE. Laici possunt statuere, ac ponere modum funeralibus; scilicet, ne fiant immoderati sumptus ceræ, ac reliquæ pōpæ; neque hoc est contra libertatem Ecclesiasticam. cap. 27. num. 102. Vide etiam tit. Excommunicatio V. §. 4. in fin. vbi explicatur cap. vlt. de rebus Ecclesiæ. vbi præcipitur, ne laici stuant de funeralibus.

Qui iniuste occidit hominem liberum, tenetur soluere impensas moderatas funeris. cap. 15. num. 20.

F V R.

A FVR licite potest aliquando suspendi à potestate publica. cap. 15. num. 2. Et aliquando etiam ob furtum veniale ad conseruandam disciplinam militarem, vel ad alium finem Reip. cap. 23. num. 58. Capiens aliena, potest occidi ab eorum Domino. Quod intelligitur, si capiat illa titulo alio quam necessitatis. cap. 15. num. 2.

Fur nocturnus præsumitur velle occidere, non tamen diurnus. num. 7. Fur etiam punitus à Iudice tenetur restituere parti damnum illatum nu. 22.

Fur non peccat bis eò quòd furetur, & se exponat periculo suspensionis, nisi id faciat, ne à sociis reputetur timidus. cap. 15. nu. 24. tit. A. & in Nouo, num. 8.

Excommunicatio lata propter solum furtum, quæ alia damna non cõprehendit, non ligat eum qui acum furaretur à sartore, quamuis sciret sartorem passurum vnius regalis detrimentum, cap. 17. num. 3. lit. F. §. 3. & in Nouo, num. 4.

Excommunicatio generalis contra eos qui furantur, comprehendit omnes furantes mortaliter, nisi excipiantur propter intentionem excommunicantis, vel alia via. ibid. §. 4. & in Nouo, num. 4.

Si res furtina perit apud furem, nõ tenetur restituere saltem in foro cõscientiæ, si constaret quòd etiam periret apud dominum. Secus, si crederetur, vel dubitaretur, quòd antequàm perisset, dominus illam vendidisset. num. 80.

D Qui minutatim paruam quantitatem accipit, quāuis crescat vsque ad notabilem quantitatem, non peccat mortaliter, dummodò à principio nō habuerit animum furandi notabilem quantitatem. Verum est, quòd postquam ad eam peruenerit, tenetur restituere, siue habuerit dictum animum, siue non. Quæ tamen obligatio restituendi non habet locum in eo, qui magnis interuallis prædictam notabilem quantitatem constaret. num. 140.

E Fur tenetur restituere impensas factas à domino, in quærenda re sibi furto sublata: eas nempe quas vir prudens facere debuisset. Ibidem, num. 140.

Qui furatur triticum ab habente illud paratum ad seminandum, & nō habente aliud simile, tenetur plus restituere, ratione lucri cessantis. cap. 17. num. 211.

F V R T V M.

A **FVRTVM** est dolosa contrectatio rei alienæ inuito domino. cap. 17. num. 1. Et est de se mortale. Furtum autem mortale & veniale differunt specie saltem in genere moris. nu. 3. & in Nou. num. 2.

Paruitas rei, & materiæ excusat à mortali, & etiam defectus deliberationis. num. 4. & in Nouo, nu. 5.

Qui furatur rem paruam, velut acū à sartore, si consideres solum furtum, ^B & rem exiguam peccat venialiter: si verò damnum, & detrimentum inde sequutum, quia scit eum aliam non habere, & ab hoc magnum passum detrimentum, peccat mortaliter: imò si credit, passurum fore damnum vnus regalis. num. 3. lit. E. & F. in Nouo, num. 3. & 4.

Idem dicendum de eo qui furatur rem paruulam, propter quam dominus patietur magnam animi perturbationem, & tristitiam. num. 3. lit. B. & in Nouo, num. 2.

Aliquandò etiam fit, vt qui furatur rem paruam à paupere, peccet mortaliter, non tamen si eandem similem furetur à diuite: & aliquando è contrario. num. 3. lit. G. & in Nouo, n. 2. §. ex quibus.

Mortale est furtum vnus gallinæ, aut vnus, regalis, vel etiam dimidij. num. 3. lit. F. & in Nouo, num. 4. §. 2.

A furto veniali excusant ignorantia ^D probabilis, quòd res est aliena; & magna necessitas accipientis, & proba-

babilis præsumptio dominum æquo animo latûrum: si tamen dubitat, non excusat nec à mortali. Excusabit tamen à restitutione, si dominus æquo animo ferat. Nō excusat à mortali patientia domini ferentis id præ timore, aut pudore. num. 4. & in Nou. n. 5.

Excusat à mortali conditio iustificans, dicendo, *si Deus non vetuisset furtum, vellem furari.* Ibid.

Item finis utilitatis vel voluntas proficiendi domino spiritualiter, ac temporaliter. num. 5.

Ob furtum veniale posset aliquis occidi, ad disciplinam militarem cōseruandam, vel ad alium finem Reipublicæ. cap. 23. n. 58.

Etiam hodiè quando numerata pecunia minoris pretij est quàm nunquàm fuit, sentirem non esse notabilem quātitatem (ad furtum mortale) quæ non contineret vnum regale, aut tres partes. Additum in Nō. c. 17. n. 4.

Quomodo teneatur restituere qui cum aliis furatur, vide, Restitutio, II.

GABELLA, vide, Vectigal.

G E N E R.

A G E N E R omnia ornāmēta, & vestes pretiosas, veluti margaritas gem-

mas,

mas,serica,&c. data vxori à focero, etiam nunc extantia ,mortuo focero tenetur cōputare in vxoris legitima, nisi aliud declarauerit focer in vltima voluntate. Non tamen tenetur computare, si opes, aut dignitas personarum sunt adeò magnæ, vt præsumatur donatio. Tenetur tamen restituere donata vxori à consanguineis eius. cap. 17. num. 166.

Licite recipit fructus pignoris fructiferi traditi sibi à focero in securitatem soluendæ dotis. Ibidem dicendum de quolibet marito. Ibidem.

Quòd si focer mutuet genero quātū debet ei pro dote, vt ei relinquat pignus ad percipiendū ex eo fructus, quos gener potest percipere, peccat. num. 273.

GENERATIO. Peccat mortaliter cōiux præbens, vel sumens aliquid ad impediendam generationem, quamuis fiat animo non habendi plurimos filios, quos alere non possit. Quòd si propter hoc semē fundatur extra vas est peccatū cōtra naturā. c. 16. n. 33.

GRADVS Vniuersitatū liciti sunt. c. 14. nu. 31. lit. K. 6. 20. & in Nou. n. 43. Peccat mor. qui dicit se habere gra-

dum quo caret. cap. 25. n. 59. Item qui accipit gradum immeritum. num. 55.

GRATIA data ad dispensandum cum aliquo cognita veritate precum, quando expiret re integra, morte cōcedentis, vide tit. Dispensatio. De gratia Sacramentorū, vide in suis titulis.

G V L A.

A **E**ST vitium inclinans ad comedendū, & bibendum inordinate. Eius filix sunt quinque, Hebetudo mentis, Immoderata letitia, Multiloquium, Scurrilitas, Spurcitia. cap. 23. num. 119.

B Gula ex se est venialis. Est tamen mortalis, quando in ea ponitur ultimus finis, vel violatur aliquod præceptum obligans ad mortale, quando imminet damnum notabile salutis propriæ, vel proximi, vel quando ob eam non soluuntur ea quæ debentur ex iustitia. Alias verò est venialis, quamuis sine necessitate cibo & potu se ingurgitet usque ad vomitum. c. 23. nu. 119. & in Nouo, nu. 120.

Peccat venialiter qui incepta digestionē, & nondū finita, bibit, nisi iusta causa necessitatis aut sitis excuset cap. 21. n. 13.

Peccat mort. qui vescitur carnibus

vel

vel alio cibo vetito in aliqua regione, etiam eo tempore, quo liceret ei vesci illis in sua. Sicut è contrario nō peccat vescens eis in regione, per quam transit, vel in qua moratur, quāvis in sua nō liceret. c. 23. nu. 120.

Peccat mort. qui comedit carnes humanas, vel tradit eas alteri comedendas citra maximam necessitatem, quāvis neminē ob id occidat. nu. 122.

H A B I T V S.

HABITVS animi est qualitas inherens eidem animo, vel alicui potentie eius, inclinans illam ad operandum. Præl. 5. num. 7. & in Nouo, num. 12.

Qui defert habitum exteriorem, vel signum indicans professionem falsæ sectæ, peccat mortaliter, non tamen propter solam omissionem signi vel habitus Christianismi. c. 11. n. 25.

Habitus non potest mutari ab vno coniuge sine licentia alterius in habitum religiosorum tertij ordinis. ca. 12. num. 62.

Mutare habitum virilem vel fœmineum iusta de causa non est peccatum. Quodd si id fiat ex leuitate, tantum est veniale de se. ca. 23. num. 22. Qui vestit se habitu religionis in op-

probrum illius, vel eo vritur ad turpia personatus, peccat mort. Secus, si ob solam leuitatem, dummodò nulum inde opprobrium contingat religioni. c. 23.

Quis dicatur temerè habitum religionis dimittere, vide tit. Excommunicatio, VI. §. 5. lit. F. & Religiosus, 3.

HASTILVDIVM, vel torneamentum tunc est illicitum, quādo vt plurimum caedes vel graua sequuntur vulnera. Vnde qui huiusmodi torneamenta aggreditur, & qui alium ad ea inducit, vel qui nō impedit, cū possit, peccat mort. Secus, si non sint illicita. Peccat etiam m. qui huiusmodi torneamentis interest cum magna voluptate, vel eo animo, vt quauis sibi esset prohibitum sub mortali, interesset: alias non nisi venialiter. cap. 15. num. 9. Nihilominus tamen torneamenta sūt absolutè prohibita. n. 18.

Instituens moderatè hastiludium, non peccat. c. 14. n. 3. §. 24.

HÆREDITAS I.

Quoad heredem & substitutionem.

A HÆRES tenetur implere vota realia defuncti, non tamen perso-

nalia

alia; mixta verò partim tenetur, partim non tenetur. cap. 12. num. 56.

Hæres defuncti, qui voueret religionem, non tenetur conferre religioni bona quæ defunctus secum portasset. num. 56.

Hæres decollati, vel suspensi per Iudicem, tenetur restituere damnum, quod defunctus intulerat parti. cap. 15. num. 22.

Hæres qui auertendo tabellionem, & testes, facit ne testari volens relinquat alicui legatum, tenetur restituere, & incurrit pœnam perdendi hereditatem. cap. 26. num. 36.

Hæres eius, qui mortuus est absolutus a peccatis, & in sacro sepultus, quamvis postea credat eum decessisse excommunicatum, non tenetur petere absolutionem. Ibidem de hærede illius, qui sine absolutione, tamen cum signis contritionis, decessit in excommunicatione occulta: Secus, de hærede excommunicati denunciati. c. 27. nu. 271.

Nullum monasterium, vel religio est hodie post Trid. incapax hereditatis, præter Franciscanorum, Capucinorum, & Minorum de Observantia. cap. 16. num. 46.

Quando filius adulterinus putatus legitimus hæres, persuadetur à matre vel ab alio, vt ingrediatur religionē, quò sine nota infamiae honestè possit relinquere hæreditatem fratribus legitimis, debet ingredi religionē quæ sit incapax hæreditatis: alioqui enim nil prodesset eius ingressus huic proposito, & restituēdi obligationi, quandoquidem monasterium posset adire hæreditatem illi obuenientem. Aut renunciaret eam ante ingressum vel professionem. Ibidem.

HÆREDITAS II.

Quoad exhæredationem.

FILIA non potest exhæredari, cò quòd contrahit matrimonium inuito parente. cap. 14. num. 15.

Leges Aragoniæ permittentes parentibus exhæredare filios, relinquendo illis quinque solidos tantum, iustæ videntur. cap. 26. num. 38.

Legitima iure nature debetur filiis, qui sunt pauperes, debiles & infirmi ad se sustentandum suo labore; reliquis verò, non. Ibidem.

H E R M A P H R O D I T U S .

NON est capax characteris ordinis, si praeualeat sexus foemineus; secus, si praeualeat virilis sexus, sed nec tunc debet ordinari. cap. 27. numer. 203. §. 15.

H A E R E T . E T H A E R E S I S .

HAERESIS est, *quidquid fidei Catholicae contrariatur.* cap. 11. nu. 17. & in No. num. 22.

Hæreticus ille solum est, qui pertinaciter credit aliquam hæresim. Præ-ludio 1. num. 10. In foro autem exteriori potest præsumi hæreticus, licet non sit pertinax. Ibidem, §. 4. & in No. num. 16. 17.

Atque ille est pertinax, qui credit animo non discedendi à suo sensu, etiamsi admoneatur, Ecclesiam tenere contrarium: similiter qui credit aliquid, quod scit esse contra fidem, vel contra definitionem Ecclesiæ, licet affirmet se esse paratum ad corrigendum seipsum. num. 17. §. 3. in Nou. num. 22.

Et quidem hæreticus est triplex, scilicet purè mentalis, purè exterior, interior & exterior simul, qui etiam vocatur cōpletè hæreticus. Habetur

hoc

hoc ex cap. 11. num. 17.

Hæreticus complete est excommunicatus. cap. 11. n. 17. non tamen pure interior. ibid. & c. 57. nu. 55. nec pure exterior. c. 11. nu. 25. Citra pertinaciam credere, est præ simplicitate, & bona fide, vel ex rudi ignorantia credere aliquem errorem, putans ita teneri ab Ecclesia, & paratus est corrigi, & errorem deponere, quandoque fuerit veritatem edoctus. Et huiusmodi non est hæreticus, nec excommunicatus, nec peccat mortaliter regulariter loquendo. Prælud. 1. num. 10. & in Nou. num. 15. cap. 11. nu. 17. in Nou. num. 22. Imò quamvis erret ex ignorantia culpabili, non erit hæreticus, nec excommunicatus. cap. 11. num. 18. 6. 8. & in No. num. 22.

Quando autem errat circa ea quæ scire tenetur, non excusatur à peccato graui quoniā ignorātia iuris, quod quis scire tenetur, non excusat à peccato, & iste ab Ecclesia iudicatur hæreticus. Prælud. 1. num. 10. & in No. num. 16.

Peccat etiam mortaliter, & est verè hæreticus, & excommunicatus, qui licet ex simplicitate, & nesciens quid credat in particulari, credit tamen

perti

perrinaciter esse verum quod alius hæreticus credit. cap. 27. nu. 55.

Peccat mortaliter, qui pertinaciter dubitat de rebus fidei, & est hæreticus. c. 11. n. 18. & in Nou. num. 22.

Subreptitia, & non deliberata dubietas, de rebus fidei, quæ etiam renitente voluntate solet euenire, tantum est venialis. Item scrupuli, qui contra fidem suboriri solent, & perdurare molestantes voluntatem, vel non sunt peccata, vel certè tantum venialia, Ibid.

Excusari potest à nota hæresis, qui præ ignorantia & rudi simplicitate, credit in personis diuinis aliquid corporeum, aut humanum (excepto in filio, quatenus est homo) aut aliquid prius, ac posterius, aut maius, aut minus. cap. 11. num. 18. & in Nou. n. 22. Item eum, qui circa Angelos, & animas hominum crederet aliquid corporeum. Prælud. 1. num. 10. & in No. num. 15.

Excusari etiam potest à nota hæresis, qui generaliter asserit non esse timendum, aut non esse sperandum in homine: sine timore esse seruendum Deo: non esse timendum diabolum: procurandam esse mentis securitatē,

& id

& id genus alia. Quoniam hæc omnia possunt esse ordinata aliquo respectu, & rationi consona, & consequenter bona & Catholica. Et in dubio, generale verbum, quod ad bonum sensum, & malum trahi potest interpretandum est in bono. Præl. 1. num. 5. & in Nouo, num. 8.

Omnis hæreticus est etiam schismaticus, sed non contrà. cap. 27. n. 77.

Hæreticus exterior est. *qui hæresim aliquam profert scripto, aut verbo, aut quouis alio modo exteriori.* Qui si est pure exterior, non est excommunicatus, saltem quoad forum conscientiae: si verò est interior simul & exterior, est excommunicatus. cap. 11. num. 17. 25. & in Nø. nu. 22. & ca. 27. num. 55.

Hæreticorum fautores, receptores, & defensores solum dicuntur ad effectum incurrendi excommunicationem, qui hæc faciunt eis quatenus hæreticis. cap. 27. num. 55.

Tenetur quis hæretico extreme indigenti subuenire: imò etiam potest multum egenti, tanquam homini, licet non teneatur. Ibid.

Fautor hæretici præsumi potest, qui sciens eum esse talē, fauet ei sine aliqua circumstantia quæ excuset eum etiam in

foro

foro exteriori. Possunt tamen multæ circumstantiæ fundatæ in timore, necessitate, vtilitate pacis, militiæ, &c. excusare à tali præsumptione in foro exteriori: in foro tamē interiori, ipsa veritas est potius attendenda, quam præsumptio. cap. 27. num. 55.

Hæreticus manifestus est omninò vitandus, non solum propter hæresim, sed etiā propter excommunicationē manifestā quam incurrit: nam idem iudicandum est de hoc, sicut de excommunicato ob notoriam percussionem clerici. ca. 9. num. 6. in Antiquo. Sed in Nouo, mutat sententiā dicens, se recedere ab illa purificatione excommunicati denūciati, & excommunicati manifesti, & licitè posse cōmunicari hæretico notorio, qui non est denūciatus excommunicatus. Ibid. n. 8.

Sed hoc intelligendum est iuxta tenorem antiquum Extrauagantis *Ad euitanda*, relatum à S. Antonino, & Felino, & ab aliis: in qua de notorio excommunicato fit restrictio ad solam notoriam percussionem clerici. Non tamen iuxta recentiorē approbatam, & innouatā in Concil. Lateran. sub Leone X. & in Cōcordatis inter eundē Leonē & Frānciscū I. Regē Galliæ vbi

sublata fuit illa restrictio, & posita est clausula generalis hoc modo.

Ad evitanda multa scandala, & multa pericula, & subueniendum conscientis timoratis, constituimus, ut nemo posthac teneatur abstinere, & separare se, neque evitare communicationem alicuius in administrando aut accipiendo Sacramenta, aut in aliis divinis officiis, aut extra illa, ratione alicuius sententia aut censura Ecclesiastica, aut suspensionis ab homine, aut a iure generaliter promulgata, neque servare interdictum Ecclesiasticum, si illa talis sententia, prohibitio, suspensio, aut censura non fuerit promulgata, & denunciata specialiter, & expressa a Iudice contra certam aliquam personam, Collegium, Universitatem, Ecclesiam, certum, aut certam, neque manifesto constet incurrisse in sententiam excommunicationis, quod nullo modo potest occultari, aut per aliquod remedium iuris, excusari: quia a communione huius S. Synodus vult quod se separent iuxta canonicas constitutiones. Per hoc tamen non intendimus revelare, neque iuvare sic excommunicatos, suspensos, interdictos aut prohibitos.

Quare hæc Extrauagans iuxta hunc tenorem, nihil prodest quoad excom-

municatos manifestos, qui nullo modo possunt occultari, & maximè hæreticos, qui sūt manifesti excommunicati propter hæresim notoriam, neque prodest dicere, quòd finis restringendus est ad excommunicatum ob percussione[m] clerici notoriè iniustā, iuxta tenorem antiquum. cap. 27. nu. 34. & 35.

Vnde Catholici, etiam Religiosi, qui in Germania, Anglia, Gallia, & Scotia communicant hæreticis manifestis, & palam se confitentibus tales, & consequenter manifestissimè excommunicatis, videntur non excusari à peccato, imò neque à censuris, quia communicant huiusmodi excommunicatis contra hunc tenorē huius Extravagantis veriorē. num. 35. Et quia commercium habent cum hæreticis, quod sine fauore & auxilio aliquo iis prestando fieri nequit. num. 55.

Sed quia durū videtur eos vniversos dānare, probabiliter dici potest.

Primum, hanc Extravag. esse vsu receptā cū sola illa limitatione de excommunicatione manifesta percussione, clerici, iuxta tenorē antiquum. II. Quòd multitudo hereticorū, & necessitas cōmunicandi & negotiādi, facit

licitum quod alias non esset , iuxta Reg. Quod non est licitum in lege, licitum fit in necessitate. de reg. iur. c. 27. n. 35. III. Quod non communicant illis, nisi quatenus sunt homines , & communicatio hæc est fundata in timore, necessitate, cognatione , vel utilitate, in pace, militia, & bellis. nu. 55. IV. Quod consuetudo iam recepta & à summis Pontificibus scita , & tolerata, videtur excusare Catholicos ea vtentes. Vnde licitè cōmunicatur heretico notorio excommunicato, qui non sit denūciatus. c. 9. n. 8. in fi.

Qui timore perculsi, & propter alias causas proferunt aliquid contra fidem, vel cōsentiunt in aliquod opus infidelitatis exterius , vel fingunt se esse Sarracenos, cū tamen intra se, & in corde suo oppositum credant, & se Christianos Catholicos profiteantur, peccant quidem mortaliter grauissimè, sed non sunt hæretici, neque excommunicati: nisi quando aliquod opus exterius hæreticum commisissent, alicui hæresi , vel hæretico auxilium præstando, non quia hæretici, sed quia fautores hæreticorum fierent. c. 11. nu. 25. & in No. num. 27.

Blasphemia exterior, aut interior se-

cundum

cundū se tantum considerata non est hæresis, quoniam hæresis consistit in credendo, & blasphemia in dicendo. Attamen blasphemia contrariatur confessioni fidei. c. 21. n. 28. vide tit. Blasphemia.

Sacerdos hæreticus non potest absoluerē a peccatis, neque a censuris etiam in articulo mortis. cap. 26. nu. 26. Additum in Nouo.

Completē hæreticus non potest absolui ab alio quā a Papa, aut ex eius commissione speciali, quamuis detur facultas absoluerē a casibus Bullæ Cenz. cap. 27. num. 272. §. 15.

Potest tamen Episcopus post Trident. absoluerē, si hæresis sit occulta. Sed hæc facultas ablata est per bullam Cenz. Ibidem. Quod in Nouo restringitur, scilicet esse ablatam solum, quando hæreticus habet complicēs. num. 260. dict. 7.

In casu hæresis filius non solum potest, sed etiam tenetur accusare patrem. cap. 14. n. 13. & cap. 25. num. 50.

Hæreticus statim denunciandus est. cap. 18. nu. 58. & cap. 24. num. 14. vide tit. Denunciatio.

HOMICIDIUM.

A **V**ERBA mala, signa, vel gestus, antecedentia percussione, vel homicidium, non sunt necessario confitenda, dummodò confiteatur homicidium. cap. 6. num. 7.

Peccat mort. qui se exponit periculo mortis, respuens medicinam, & soli providentiæ Dei se committens. cap. 11. nu. 41.

B Homicidium aliquando est licitū. Primū auctoritate Iudicis. II. In bello iusto. III. Ob defensionem propriæ vitæ, vel propriarum rerum, vel honoris: moderatè tamen. cap. 15. num. 2. 3.

Peccat minister iustitiæ occidens odio, vel vindicta priuata. num. 2.

C Occidens Iudicis auctoritate, vel in bello iusto potest habere animum occidendi propter bonum Reip. Idem de occidente ob defensionem suarum rerum, vel vitæ proximi, vel suæ propriæ. num. 2. Quòd si se & sua aliter defendere possit, peccat mortaliter occidendo. cap. 15. num. 5. excipitur tamen ille, qui si velit defendere propriam vitam, aliter quàm occidendo inuasorem, nempe fugiendo, patietur, magnum detrimentum

sui honoris. Ibid.

Non licet occidere aliquem antequam aggrediatur. Bene tamen dicitur aggressor, qui decreuit occidere, nulla mora interposita, eum, qui non habet aliud remedium quam praeuenire alterum, ut patet in vxore quae scit se occidendam à marito, pugione supposito cervicali. num. 3.

At verò insidiator, qui tandem certo creditur occisurus, non dicitur aggressor, quia interponitur magna mora diei, vel mensis. Additum in Nou. num. 3. Potest quis occidere aggressorem ad vitandum vulnus, alapam, vel aliud tale; non tamen vulneratus, vel percussus, nisi quando affectus iniuria vulneris, magnam honoris iacturam faceret, si fugientem non persequeretur. cap. 15. n. 34.

Peccat mortaliter, qui occidit propriam vxorem in adulterio deprehensam. num. 4. & in Nouo. num. 4. Idem de eo qui ob defendendam castitatem suam occidit inuasorem, cum aliter possit se defendere. nu. 5.

Peccat etiam mort. qui præter intentionem occidit aliquem propter inauertentiam culpabilem: sicut qui deiiciens tegulas de tecto, non præmonedo

transeuntes, occidit aliquem: aut sicut qui castigaturus aliquem puerum, nō abstulit gladium à cingulo, quo erat illum puniturus, quo tandem postea occidit illum. Atque ut huiusmodi homicidium casuale sit peccatum mortale, parum refert, an huiusmodi opus, ex quo sequutum est homicidium sit licitum vel illicitum. Nam in utroque casu peccatū erit mortale, si praecessit culpa in non adhibendo debitam diligentiam ad vitandum periculum mortis, & in neutro si ea fuit adhibita. Quamvis plurimum referat, quantum ad irregularitatem. c. 15. n. 6. vide tit. Irregularitas, 6.

Qui aggreditur aliquid illicitum; quod est causa occidendi alterum, ut se defendat, peccat mort. peccatū homicidij. Vnde peccat mort. qui ingrediens ad alienam uxorem, interficit, ut se defendat, maritū, volentē eū occidere. Et incurrit irregularitatē nu. 7.

F Peccat mortaliter damnatus ad mortem, occidendo ministros iustitię, ut se eripiat. num. 8.

Item, qui ne timidus iudicetur, vult deliberate se exponere periculo amittendi vitam, vel aliquod membrum. n. 8. Secus est in eo qui magna caute-

la violat legem statuētem pœnā amissionis vitæ, vel membri. ca. 23. n. 57.

Peccat mort. qui vtitur aliquo loco. G cum probabili periculo vitæ, nisi ob velocitatem, & dexteritatem cesset huiusmodi periculum. cap. 15. nu. 8.

Sumere venenum ad experientiā theriacam, damnandum est vt mortale, antequam fiat, non tamen post factum. num. 8.

Peccat mort. qui aliquod exerceat torneamētū, ex quo cēdes, seu vulnera sequūtur. nu. 9. vide tit. Hastiludiū.

Peccat mort. qui optat mortem alicuius, vel delectatur cogitatione iniusti homicidij. Secus, si delectatur de utilitate secuta ex morte. num. 10. & cap. 20. num. 3.

Licet optare mortem, vel morbū alicuius propter bonum eius spirituale. Item optare mortem Tyranni, vel inimicorum Ecclesiæ, quando non est aliud remedium. c. 15. n. 10.

Qui deliberatē prae ira sibi mortem vel mutilationem exoptat, vel sibi, iniicit manus, peccat mor. Secus si eas imiceret zelo deuotionis: neq; peccat, qui sibi euellit barbā, vel se a lapis cecidit ob mortē parentum, vel amicorū. cap. 15. nu. 11. De clerico ista faciente

vide tit. Excomunicatio, VI. §. II. lit. H.

K Peccat mort. qui decurtat vitam per abſtinentiam, quam aduertit eſſe indiſcretam: ſecus, ſi non aduertit. Imò probabiliter exiſtimans non eſſe talem, non peccat. num. 12.

Peccat item mort. qui comedit aliquid, ex quo timet aliquod notabile detrimentum, maximè ſi illud fuit ſibi interdictum à medico: ſi verò fuerit damnum leue, peccat venialiter. n. 13.

Qui propter aliquod infortunium cupit ſe nunquàm natum fuiſſe, peccat mortaliter. num. 12.

L Mater, vel nutrix, quæ ſecum in lectulo puerum collocat cum probabili periculo ſuffocationis, peccat mortaliter. Item qui eſt cauſa abortus percutiendo mulierem grauidam. num. 14.

Item qui cùm eſſet affectus iniuria ſciretque ſuos cognatos vel amicos vindictam ſumere velle, non vetuit expreſſè, num. 17.

Qui occidit alium, non tenetur ſe vinculis aut morti offerre. nu. 21. Et qui commiſit homicidium, propter quod alius eſt in carcere cum periculo vitæ, non tenetur ſe prodere cum periculo vitæ propriæ. num. 17.

Homicida, quem iudex puniuit, tenetur restituere parti damnum. Quòd si suspendatur, tenetur hæredes. n. 25. Tenetur etiam homicida soluere impensas moderatas funeris. nu. 22.

Qui iniuste occidit alium, excedens N mortaliter debitum modum suæ defensionis, tenetur restituere, vt alius homicida. num. 24. Quod magis confirmatur & explicatur in Nouo. Nā licet minus peccet, minoremque mereatur penitentiam, quam qui occidit voluntarie, tamē quoad restitutionem, sufficit quòd mors sit iniusta, etiā ex ipsomet opere exteriori. Vnde iste qui nō seruauit modum inculpate, tutelæ, ad tantam tenetur restitutionem damni dati, & interesse inde contingentis, sicut homicida voluntarius. Additum in Nou. cap. 15. num. 27.

Magis peccat vulnerans animo occidendi, quam qui occidit animo non occidendi. cap. 27. num. 240.

Non est homicida, qui vitam exponit pro restituendo debito, vel quolibet actu virtutis. cap. 17. num. 87.

Homicidium directè voluntarium, in quo solus Papa, & rarissimè, dispēsat, est homicidium illicitum intentum in se, saltē æquipollenter alias quam vi-

tandæ mortis causâ. Sufficit autem esse volitum in causa adeò propinqua morti, vt moraliter vix se cõpatiantur velle illam causam, & nolle occidere, vt propinare venenû, quod scit esse mortiferû, vel pũctim ferire circa præcordia, vel circa caput etiã casim. num. 240.

Potest homicidium esse directè voluntarium vni, & non alteri, vt homicidium quod facit Petrus animo occidendi, mandante Ioanne, vt tantum inferat aliquam iniuriam, leuẽ citra deformationem. Ibid. Quid teneatur restituere homicida, vide tit. Restitutio 2.

De comedente carnes humanas, vide tit. Gula.

HONOR, ET HONORATIO.

Bona honoris & famæ sunt inferiora bonis salutis, & vitæ, & maiora bonis fortunæ, seu pecuniæ. cap. 16. nu. 44. vide tit. Fama, & tit. Bona,

Peccat subditus denegãs superioribus debitum honorem. c. 14. nu. 22. De honore, quem filius debet parentibus, vide tit. Filius.

H O R A E C A N O N I C A E.

I. in se, & quoad attentionem
& obligationem.

HORARVM recitatio obligat sub **A**
mortali eos qui tenentur. cap. 25.
num. 97.

Peccat mort. qui recitat notabili-
ter malè, deglutiendo syllabas, inci-
piendo versus antequàm socius finiat,
& alia huiusmodi. num. 98.

Multa excusant ab hoc præcepto. **B**
I. Infirmitas: nec tenetur infirmus ab
alio recitante audire: nec Horarum
loco, mente Deum precari. num. 101.

II. Occupatio repentina, qua si-
ne scandalo, vel peccato omitti non
potest; vel occupatio magni momēti,
sicut lectio oppositionis. Non tamen
excusatur quis, eò quòd studeat, infer-
uiat, vel peregrinetur. III. Defectus **C**
Breuiarij, siue sua culpa contingat,
siue ab ique illa, dummodò pœniteat
culpa præterita. IV. Dispensatio sum-
mi Pontificis. cap. 25. nu. 102. & 103.
Obligatio recitandi in Beneficiario ex
acceptatione tituli Beneficij nascitur,
non ex quantitate redditus. Nihilomi-
nùs si omninò desint fructus in præ-
sēs, vel in futurū, vel saltē distributio-

nes quotidiane simul cū fructibus defint, cessabit obligatio, n. 102. & 103. Defectus attentionis necessariae est mortalis. 105.

Attentio necessaria in recitādo est propositum actuale vel virtuale in principio recitandi Horas, & postea actualis, vel virtualis. Et est triplex, Verborum, Rerum significatarum, & personarum, ad quas diriguntur. Et quaelibet harū sufficit. n. 105. & 106.

D Propositum attendendi actuale vel virtuale, tollitur per expressum contrarium, ut qui non vult attendere: & per tacitum, ut qui aduertit se euagari, & non reuocat animum. nu. 106. Secus, si inaduertenter. nu. 107. Vel qui deliberatē se occupat rebus exterioribus attentioni incompatibilibus. num. 106.

Non sufficit recitare per Breuiarium trium lectionum. num. 107.

*H O R Æ I I. Q V O A D
personas quæ tenentur recitare.*

A **T**ENENTUR recitare Horas clericus ordinatus Sacris, & Beneficiarius, etiamsi non sit ordinatus Sacris, Monachus, & Monialis, ad chorū de-

depu

deputati, cap. 25. num. 97.

Qui verò proficitur ad alia obsequia extra chorum, sicut ad officia bellica, vel seruilia, non tenetur ad illas, sed ad alia loco earum per ordinē statuta. Ibid.

Excommunicatus etiam denuntiatus tenetur seorsum recitare. nu. 102.

Et qui habet beneficium etiam tenue, etiam sine fructibus, modò habeat distributiones, tenetur recitare: secus, si nullos fructus, aut nullas distributiones capiat, nec per se, nec per alium, nec possit capere, nec in posterū sit capturus. n. 102. & 103.

Tenetur tamen non solum qui tantū distributiones capit quotidianas, sed etiam ille, per quem stat, quominus capiat fructus, eò quòd non vult accipere possessionem, vel residere. Similiter si litigans habita sententia debet obtinere fructus sequestratos, vel ab aduersario perceptos, tenetur recitare. cap. 25. num. 104.

Tenetur etiam, qui in pensionē omnium fructuum consensit ei, qui in suū fauorē renunciauit. Secus de illo, qui consentit, vt renuncianti fructus omnes, & omne seruitiū, & administratio beneficij reseruentur. n. 104. 105.

Non

Non tenetur recitare Horas canonicas minoribus ordinatus, si non sit Beneficiarius, vel monachus, vel pensionarius. Nec tenetur ad aliquid determinatum recitandum, nisi cum ordinatur promittat, vel ordinatori precipienti consentiat. num. 8.

Peccat mort. Beneficiarius, & quiuis alius obligatus non recitando Horas canonicas: Quid verò teneatur Beneficiarius restituere, & ad quid obligetur pensionarius, vide sequentē motum proprium Pij V.

Pius Episcopus servus servorum Dei ad perpetuam rei memoriā. Ex primo Lateranensi Cōcilio pia & salubris sanctio emanavit, ut quicūque habēs beneficiū cum cura, & sine cura, si post sex menses, quā illud obrinnerit, divinum officium, legitimo cessante impedimento, nō dixerit, beneficiorum suorum fructus pro rata omissionis, & officij, & tēporis, suos non faciat: sed eos tanquam iniuste perceptos in fabricas ipsorū beneficiorum, vel pauperum elemosynas, erogare teneatur. Verumtamen multorum animi suspensione tenentur, cuiusmodi rata prædictæ ratio sit habenda.

Nos hūc rei evidentius atque expressius providere volentes, statuimus, ut

qui

qui horas omnes canonicas uno vel pluribus diebus intermiserit, omnes beneficij seu beneficiorum suorum fructus, qui illi, vel illi diebus responderent, si quotidie dividerentur: qui uero Matutinū tantum, dimidiam: qui ceteras omnes horas, aliā dimidiam: qui harū singulas, sextam partem fructuum eiusdem diei amittat: tamen si aliquis choro additus, non recitans, omnibus Horis canonicis cum alijs præsens adsit, fructusque & distributiones fortē aliter assignatas sola præsentia, iuxta statuta, consuetudinē, foundationem, alias sibi lucrificasse prætendat, is etiam præter fructuum, & distributionum amissionem.

Item ille qui primis sex mensibus officium non dixerit, nisi legitimū impedimentū ipsum excusauerit, graue peccatum intelligat admisisse. Declarantes præstimoniam, præstimoniales portiones, & qualiacunque alia beneficia, etiam nullum omnino seruitium habentia obtinētes cum prædictis pariter contineri.

At quicumque pensionem, fructus, aut alias res ecclesiasticas ut clericus percipit, eum modo prædicto ad dicendū officium parvū Beatae Mariae virginis decernimus obligatum, & pensionem fructuum, rerumque ipsarum amissioni obnoxium.

Huius

Huius mōtus proprij breuē declaratiōē vide suprà tit. Beneficiarius. IV.

*HORÆ III. QVOD
tempus, locum & ordinem.*

QVI tenentur ad officiū diuinum, non debent sine iusta causa comedere in ieiuniis Quadragesimę ante Nonam recitatam. c. 21. n. 27.

Peccat mortalit. qui ante recitatas Matutinas celebrat, nisi vrgente necessitate. cap. 25. num. 83.

Melius est anticipare Horas quàm postponere. num. 97. Vnde licet Matutinum officium diei sequentis recitare ante Solis occasum, & etiā post illum omnes Horas recitare. nu. 107.

Non peccat mortaliter, qui per obliuionem inuertit ordinem Horarum. Et qui per obliuionem aliquam partem omisit, adimplet supplendo illam, quamuis non repetat reliqua. cap. 25. num. 99.

HOSPITALE.

HOSPITALIA, seu Xenodochia tãtũ instituuntur in vtilitatem pauperũ. Vnde parentes, qui exponũt

filium

filium in Hospitali, vt ibi nutriatur, tenentur soluere Hospitali expensas, nisi excusentur ob paupertatem. cap. 16. num. 48.

Peccat Hospitalarius mortaliter, qui non expēdit redditus Hospitalis, in iis ad quæ sunt destinati, vel finit eos perdi: & qui nimis tardè recuperat bona eius alienata: & qui adeò negligit reficere eius ædificia, vt ob id cadant, cum obligatione restituendi. c. 25. n. 67.

Circa Hospitalia statuit Trid. sess. 25. c. 8. de Reformatione, hæc sequentia.

Hospitalary Hospitalium onera cōpleant, quæ si cōmode non possint, fructus illorū in alium pium vsum cōvertant, prout ordinario cum duobus peritiōribus de capitulo videbitur.

Et omnes Hospitalary, etiā laici (non tamen regularibus subiecti, ubi viget regularis obseruancia) ad prædictā obligationē implendam ab Episcopis cōpelli possint. Et propterea in foro conscientie teneantur ad restitutionem fructuum, quos contra Hospitaliū institutionē perceperint, nulla eis remissione profutura.

Atque administratio huiusmodi, uni & eidē personæ ultra trienniū non committatur: nō obstantibus, &c. c. 25. n. 67.

HVMILITAS. *Ad hanc non requiritur actus expressus subyiciendi se Deo. c. 23. num. 6.*

HYPOCRISIS. Tacere aliquid quo quis appareat bonus, cum non sit, quamuis id faciat ad ædificationem proximi, tantum est veniale, modo sit sine damno alterius notabili. Si enim fiat cum tali damno, erit mortale. Quod si id faciat sine intentione ostendendi se bonum, non est peccatum. ca. 18. num. 8.

I A C T A N T I A.

IACTANTIA est vitium inclinans ad declarandum inordinate verbo propriam excellentiam. cap. 23. num. 11.

Estque mortalis, quando aliquis se, vel suos laudat cum notabili irreuerentia Dei, aut scandalo proximi, vel cum notabili eius damno. num. 16.

Qui per iactantiam falso asserit se, vel aliquem suorum, magnū esse medicū, cum notabili damno aliorū, peccat mortaliter. Ibidem.

I D O L O L A T R I A.

OBLATIO thuris, quæ per manum violenter ab alio ad id adactam fit Idolo, est actus omnino violentus,

ac proinde non est peccatum. Prælu.
6. num. 2. & 5.

Qui ob metū aut alias causas thurificat Idolo, aut consentit in aliquod opus infidelitatis exteriùs tantum, & nullo modo interiùs, peccat mortaliter, sed non est censendus hæreticus, vel Apostata, nec est excommunicatus. c. 11. n. 27.

Peccat mortaliter, qui expressè demonem, Solem, Lunam, Idolum, vel creaturam aliquam tanquam Deum adorat, etiam solo cultu exteriori. c. 11. nu. 24. & in Nouo. nu. 26.

Peccat etiam mort. qui facit, aut reficit Idola Indorum, aut Idolorum tēpla, & phana. c. 14. n. 31. lit. D. & in Nouo, num 36.

De adorāte imagines sine relatione ad Deū, vel Sāctos, vide Imago. l. C. D.

Peccat mortaliter qui deliberatē credit quemcunque infidelem, si bene moraliter vixerit, posse in sua secta saluari. c. 11. num. 18. & in Nouo. n. 22.

Peccat item m. qui credit Cæli planetas, & Gētiliū Idola, eorūque Deos, & Deas, habere aliquid diuinitatis, aut in cælis regnare. n. 41. & in Nouo. 32.

Peccant etiā præceptores, qui prælegētes libros Ethnicorum, negligunt

monere discipulos suos falsitatem
Deorum Gētilium, eorumque super-
stitutionum, maximè aduertentes, vel
aduertere debentes, quòd pueri illam
incipiunt credere, nisi moneantur: nā
tunc videntur consentire illorum er-
rori. Ibidem.

De iurante per Idola, aut de eo qui
est causa huiusmodi iuramenti, vide
tit. Iuramentum.

I E I V N I V M I.

In se, & quoad obligationem.

A I E I V N I V M obligat ex traditione
Ecclesiæ, quamuis de illo non extet
præceptum positivum. c. 21. num. 11.

Vnde ieiunium Quadragesimæ nō
est de iure diuino, sed humano. n. 12.

Peccat mortaliter, qui die ieiunij
præcepti ab Ecclesia, à media nocte
vsque ad mediam noctem comedit
plus quàm semel. nu. 11.

Qui omittit ieiunium die, quo oc-
currunt duo præcepta ieiunij, duplex
peccatum committit. cap. 11. num. 4.

B Non frangit ieiunium, qui vtitur
collatione etiam ad sustentandā na-
turam, etiam si non bibatur. Collatio
verò, ne potus noceat, etiā nulla siāte

conſue

consuetudine posset fieri. ca. 21. n. 15.

Non licet manē vti collatione, & prandium differre in vesperum, nisi adlit iusta causa. Ibidem.

Videtur frāgere ieiunium, qui surgit à mensa animo ampliùs non comedendi, & postea redit ad eam, & comedit: siquidem vnica comestio est de essentia ieiunij. n. 15.

Frangit etiam ieiunium, qui collatione notabiliter immoderatē vtitur. quod frequenter fieri solet in vigilia Natiuitatis Domini. Ibidem.

Non frangit ieiunium, qui sumit aliquid causa prāgustandi cibos, etiā si sint carnes; vel causa medicinē; vel vt officio debito suis dominis inferuiat; vel vt inter comedendum legat. num. 14.

In die ieiunij sola secunda comestio frāgit ieiunium, & est peccatū, nō vltior. At verò qui comedit cibos vetitos, peccat toties quoties. nu. 15.

Qui non ieiunat die ab Ecclesia statuto, non tenetur pro illo ieiunare alio die. num. 27. & cap. 12. num. 54.

Qui non potest ieiunare integram Quadragesimam, tenetur quos potest dies. cap. 21. num. 20.

De causa iusta excusante, vide tit.

seq. A.

Causa excusans ab integro ieiunio, non videtur excusare ab omni parte. nu. 22.

Circa ieiunia generalia solus Papa dispensat absolute: singulariter tamen cum hoc vel illo Episcopus potest, & eo absente Parochus, & Prælatus etiam cum suis Religiosis. num. 21.

Dispensatus, ut ante horam debitam prandeat, non videtur à ieiunio liberatus. nu. 22.

Non excusatur quis ab obligatione ieiunij propter eleemosynam quam dat. n. 22.

Peccat mort. inuitans ad cœnam, quem scit obligari ad ieiuniũ, & credit ob inuitationem fracturum ieiunium, quod alias seruaret. Secus, si sit paratus ad cœnandum. num. 24.

I E I V N I V M I I.

Quoad personas.

A O M N I S iusta causa excusans à ieiunio reducitur ad impotentiam, necessitatem, & maius bonum.

Impotentia excusat pueros usque

ad

ad vigesimumprimum ætatis annum:
possunt tamen ob vrgentem necessi-
tatem ad id compelli. Item excusat
senes sexagenarios secundum cõmu-
nem: quod tamen arbitrio prudentis
relinquendum est. Item, excusat mu-
lieres grauidas, & nutrices: imò pec-
carent ieiunando nisi essent robustę.
Excusat etiam pauperes non potētes
querere cibū ad vnicam comestionē
sufficientem, non tamen alios. Ex-
cusat etiam infirmos non valentes si-
mul tantum comedere, quantum
sufficiat eorum saluti. Excusat etiam
eos, qui ieiunando capitis dolorem
patiuntur, vel vertiginem, aut tota
nocte calere, vel dormire nequeunt.
C. 21. B. 16.

Necessitas excusat, quoties oportet B
facere aliquid incōpatibile ieiunio,
quod tamen necessarium est ad ne-
cessariam conseruationem sui status
decori. Excusat fabrum ferrarium,
carpentarium, agricolam, vel quem-
libet alium operarium habentē assi-
duum laborem, quamuis isti sint diui-
tes. Excusat etiam eum, qui ieiunādo
non potest concionari ex officio, vel
obedientia, aut docere, vel confessio-
nes audire. Item excusat magnū iter

facturum, saltem pedestrem, & maritum aliter non potentem vxori debitum reddere: & vxorem, quæ ieiunando marito satis placere nequit. num. 16.

C Maius bonum excusat eos, qui ieiunando non possunt sanctis operibus vacare. Quod non habet locum in illis, qui ea faciunt principaliter propter mercedem: secus, si principaliter ob cultum Dei, quamuis minùs principaliter propter mercedem. num. 17.

Sola peregrinatio non excusat, nisi propter auctoritatem aliorum deuotio augeatur, vel si peregrinetur ex maximo deuotionis ardore. num. 18.

Qui dubitat an opus pium, & voluntarium, quod intendit, excuset, consulat Superiorem vel Parochum, & eorum dicto acquiescat. num. 18.

Excusatur vxor à ieiunijs voluntariè votis, si maritus repugnat; non tamen à ieiunijs Ecclesiasticis, nisi inde oriretur notabilis discordia. nu. 19.

Qui bona fide credit iustam habere causam ad non ieiunandum, & ob id non ieiunat, non peccat saltè mortaliter. num. 20.

Paterfamilias, & conomus, vel caupo qui his, quorum curam gerunt, aut iis

qui

qui suam cauponiam adeunt, præbent cibos, quibus credunt illos sine causa transgressuros ieiunium, peccant mortaliter. num. 26.

Qui in die ieiunij manent comedit per ignorantiam vel incogitantiam, excusantem à violando ieiunio, & ob id non ieiunat, peccat mortaliter: quoniam iste perinde poterat ieiunare, & hora consueta prandere, ac si nihil comedisset. num. 27.

Peccat, qui famulos ad ieiunandum obligatos, compellit diebus ieiunij ad opera ieiunio incompatibilia, quæ commodè possunt differri in alium diem. num. 27.

I E I V N I V M I I I.

Quoad diem & horam.

DIES ieiunio sacrari sunt tota Quadagesima, exceptis Dominicis: Quatuor tempora immediate sequentia, post diem Cinerum, Pentecosten, Exaltationem sanctæ Crucis, & festum sanctæ Lucie. Item dies Vigiliarum, quæ præcepto, vel iuri communi, vel particulari præcipiuntur. Et quando vigilia S. Ioannis Baptiste incidere in diem Corporis Christi, ieiunandum erit die præcedenti scilicet feria

quarta, ex præscripto Leonis X. c. 21. num. 11.

B Qui vouit ieiunare omni feria sexta, nō potest vesci carnibus, nec omittere ieiunium in Natali Domini tali die occurrente num. 11.

Ieiunium incipit à media nocte, & durat vsque ad mediam noctem sequentem. num. 11. & 12.

C Qui notabiliter absque iusta causa præuenit horam prandij, peccat mortaliter. Non tamen frangit ieiunium, qui ante vesp̄as Quadragesimali tempore comedit. num. 27.

Peccat mortaliter, qui ieiunat diebus Dominicis, superstitiosè credens in illis ieiunandum esse contra consuetudinem Christianā: secus, si ob salutē, studium, vel bonum finē. nu. 27.

I E I V N I V M IV.

Quoad cibos.

N ON frangit ieiunium, qui, licet sæpius, bibit aquam, vel vinum, serò vel manè, etiam ad se sustentandum. cap. 21. num. 13.

Frangit, qui edit cibos vetitos toties quoties. num. 15.

Oua & lacticia prohibentur in Quadragesima: in aliis autē ieiuniis, tantum carnes prohibentur iure cōmuni: in Hispania omnia æquantur ex consuetudine. Quæ vt longa dicatur quoad hoc, debet esse quadraginta annorum. In nouo Orbe, & terris nouè repertis, & in aliis, in quibus nō est talis consuetudo, seruādum est ius commune. num. 15.

In collatione sub noctem vtendū est cibis leuibus, comedendo aliquid solius fructus, vel panis, vel vtriūque iuxta morem regionis, modò ne tantum sumatur, vt defraudetur ieiuniū. num. 13. & 14.

Dispensatus in ieiunio, non videtur dispensatus, vt comedat carnes. num. 23. & 23.

Peccat, qui in die ieiunij cibos veritos ministrat sine dispensatione, vel cōsuetudine id permittente. num. 26.

De comedente cibos veritos in vna regione, qui sunt liciti in sua, vide tit. Gula.

I G N O R A N T I A.

I G N O R A N T I A rei, vel iuris, quam, vel quod quis scire tenetur, nō ex-

cusat

cusat à peccato, bene tamen excusat in foro interiori, à pœnis, & censuris positis contra hæreticos. Secus, in foro exteriori. Præl. 1. nu. 10. §. 4. & in Nouo, n. 17.

Ignorantia, & simplicitas rudium sæpe numero eos excusat à peccato, & à censuris in materia fidei. Ibidem. num. 10. & in Nouo, num. 15. & cap. 11. n. 17. de quo plura tit. Hæreticus.

Ignorantia aliquando facit actum non esse humanum, maxime si concurrant hæc: nempe, ignorantia rei, quam quis non tenetur scire; ignorantia non affectata, nec procurata: ignorantia talis, sine qua non fieret actus. Citra hæc regulariter est actus humanus is, qui per ignorantiam fit. Præl. 6. num. 9. & in Nouo, num. 8.

Non excusat ignorantia iuris, quando homo solum consulit Doctores, quos credit sibi placita responsuros, alias nō cōsulturus eos. cap. 17. n. 83.

Nemo tenetur alterū admonere de sua ignorantia, quando est facti, vel iuris humani; quod regulariter à vulgo ignoratur, & non redundat in detrimentum tertij. cap. 22. num. 83. §. 34. non peccat mort. contra præceptum correctionis, qui non corrigit

eum, qui ob ignorantiam probabile diei ieiunii vel festi, non ieiunat, vel non audit Missam. cap. 24. num. 12.

Peccat qui exercet officium ignorans illud. Idem de procurante, ignorans illud. Hoc tamen non procedit in procurante bono fine & animo utendi consilio peritorum, quos credit se habiturum. cap. 23. num. 15. §. 13. & num. 47.

Ignorantia est triplex, Affectata, Crassa, Iusta. Affectata est, quando quis ignorat, quod scire tenetur, quia non vult scire, & hæc auget malitiam. Crassa siue supina est, quando quis ignorat id, quod communiter homines suæ conditionis, & status sciunt, & hæc excusat a tanto, sed non à toto. Iusta (quæ à Theologis dicitur inuincibilis, & à Canonistis probabilis) est, qua communiter homines suæ conditionis adhibita diligentia laborant: & hæc quando est antecedens, excusat, secus, quando est consequens. Tunc autem est antecedens, siue causa actus, quando actus non fieret, nisi ignoraretur: tunc verò est comes, seu consequens, quando fieret actus, etiam si sciretur. cap. 23. num. 45.

Ignorantia circa legem naturalem,

vel

vel diuinam, non potest esse iusta cōmuniter loquendo. Bene tamen circa pœnam excommunicationis, vel alterius censuræ statutā ab homine: imò circa aliam pœnam communiter non statutam. nu. 47.

Ighorantia excusat à pœna legis extraordinaria & exorbitante, nō tamen ab ordinaria. cap. 27. num. 272. §. 13. & in Nouo, num. 273.

Ignorantia non facit capacem acquisitionis eum, qui aliàs est incapax. cap. 27. num. 27. dicto 8.

ILLEGITIMVS.

& Legitimus.

A ILLEGITIMVS, etiā occultus, & publice reputatus pro legitimo, nō potest sine dispēfatione ordinari. Atque sub nomine illegitimi omne genus illegitimorum intelligitur. cap. 25. in No. num. 69. & cap. 27. num. 194. & ex professo num. 201.

B Cum illegitimo solus Papa dispensat ad ordines sacros, dignitatē, & beneficium curatum. Et cum proficiente religionem ius cōmune dispensat ad omnes ordines, & ad vnū beneficiū

simplex, non tamē vt possit esse præ-
latus. Episcopus verò dispēsat ad mi-
nores ordines, & ad vnū beneficium
simplex. c. 25. num. 69. & c. 27. n. 201.

Peccat igitur mortaliter illegiti-
mus, qui ordinatur sine dispensatio-
ne, & fit irregularis. c. 25. n. 69. in An-
tiq. sed in Nouo dempta est illa par-
ticula, *fit irregularis*. Ibidem.

Peccat mor. illegitimus, qui absque
dispensatione accipit quoduis bene-
ficium, & acceptio est nulla, & nisi
dispensationē obtineat, tenetur relin-
quere. Circa quod Cōc. Trid. sequētia
statuit sess. 21. c. 5. de Refor.

*Ne filij illegitimi clericorum habeāt
pensiones super beneficijs, quæ parētes eo-
rum obtinuerunt, neque etiam vlla bene-
ficia in Ecclesijs, vbi patres beneficium
aliquod habent, aut habuerunt: atque
reciproca resignationes, quæ posthac à
parentibus clericis in fauorem filiorum,
aut alias fraudulēter fient, ipsis nequa-
quam suffragētur. Quin peccat morta-
liter, & omnis qui accipit beneficium
aliquod carens qualitatibus, quas illud
per foundationis suæ statuta, vel alia re-
quirunt. cap. 117.*

Illegitimus, maximē spurius adulte-
rinus, est incapax hereditatis, & si illā,

mortuo patre putatiuo, adiuit, debet eam relinquere fratribus legitimis. cap. 16. à num. 43. vsque ad 50. Quomodo se gerent in hoc ipse, & pater eius, & mater, vide tit. Adulterium, ti. Hæreditas, I.

Monialis illegitima non potest secundum ius commune esse prælata: nec Episcopus potest dispensare. cap. 27. num. 201. §. 10.

I M A G O.

QVANTVM ad rationem principalem imaginis, mulier etiam est imago Dei, sicut vir. Præl. 3. num. 17.

Concil. Trid. sess. 23. sub anathemate definiuit, hæreticū esse qui dixerit, Sanctos non esse à nobis inuocandos, aut eorum preces apud Deum nobis nō prodesse: aut qui dixerit, Sanctorum reliquias & imagines non esse à nobis venerandas. Declarauit etiam quod sicut sanctum est Sanctorum imagines, & maxime Dōmini nostri, eiusque matris habere, & colere: ita etiam peccatum est illas procaxi, & non honesta forma ornare. Item idolatriā esse, credere illis imaginibus inesse aliquam diuinitatem aut virtutem, aut colere eas sicut tales, præ-

terquam

terquam ad ea quorum imagines sunt
representanda. Denique quod imagines
inuitate non sunt in Ecclesia, nec domi
habenda sine approbatione Episcopi. ca.
11. num. 22. & in No. n. 25.

Peccat mortaliter qui proponit ima- D
gines pro miraculis falsis. num. 26. &
in No. num. 27.

Peccat etiam mort. adorans ima-
gines sine vlla relatione ad Sanctos.
Item qui habet imagines opprobrio-
sas Sanctis, vel Pastoribus Ecclesie.
num. 32.

I M M V N I T A S

Ecclesia.

PECCAT mort. Iudex extrahens per
vim e loco sacro, eum qui ad il-
lum confugit. cap. 25. num. 17.

In presenti autem locus sacer di-
citur quolibet Ecclesia, capella, basi-
lica, eremitorium, sacellum ad Missa
dicendam Episcopali auctoritate co-
structum, sine qua destrui non potest,
cimiterium pro sepeliendis defun-
ctis sacratum, ianua, & porticus, Ec-
clesie claustrum, & pavementum, domus
Episcopalis, hospitale auctoritate E-
piscopi erectum, domus Ecclesie ad ha-

birationem clericorum intra 40. vel 30. passus constructa, alias non, nisi alicui capella adnexa esset. Spatium autem 40. passuum in circuitu Ecclesiae maioris, & 30. Ecclesiarum minorum: verum est quod hoc nullibi seruetur, nisi quoad fines coemeterij. Itē, presbyter qui defert Eucharistiā, & Cardinales, eorumque domus. cap. 25. n. 18.

B Hac immunitate gaudent omnes & soli Christiani liberi, siue confugiāt propter delicta, siue propter debita, & serui confugientes propter delicta, quae à iure grauissimè puniri possunt, & propter sauitiam dominorum. Gaudet etiam excommunicatus, interdictus, suspensus, & qui confugiūt è carcere etiam contra iuramentum, & qui comprehensus, imò etiam iam damnatus per locum sacrum ducitur. Item, occidens clericum, & sacrilegus, qui nō deliquit in loco sacro. Exules siue banniti, mercator qui decoxit, vel fidem fregit, & qui trāsfugit ad hostes. num. 19.

Item blasphemus, qui existens in Ecclesia iussit delictum fieri extra illā, gaudet quidem quoad delictum omne commissum iussu suo, non tamen quoad delictum commissum in nu-

bendo. num. 20. & 21.

Non gaudet infidelis, nisi confugiat, ut fiat fidelis, nec viarum grassator, nec nocturnus vastator segetum, vel aliorum fructuum, nec qui mutilat, vel graviter delinquit in loco sacro, etiam sine spe immunitatis, nec qui insidiosè occidit, vel percutit animo occidendi. num. 21.

Nec gaudet qui ex Ecclesia percutit alium existentem extra, nec è contra: nec qui prope Ecclesiā delinquit animo confugiendi ad eam: magis tamen videtur perpendendum, utrum casu vel data opera delinquat. n. 22.

Nec qui per vim extrahit existentē in Ecclesia, vel extrahi iussit quoad hoc delictum, bene tamen quoad delictum, quod interficiendo, aut percutiendo, post eum extractum committeret. num. 21.

Nec personæ Ecclesiasticæ gaudent quoad Iudicem Ecclesiasticum, secus quoad Iudicem sæcularem, qui etiam propter delictum non potest extrahere clericum in minoribus, licet habeat iurisdictionē in eum post Tridētinū. n. 22.

Non gaudet, qui ab Ecclesia sponte egreditur, etiā seduct⁹ ab alio: ille vero qui promisit, tenetur servare fidē.

Neque gaudet qui comburit, vel deicit Ecclesiam. Ibidem.

I M P E D I M E N T V M.

TVNC aliquis consilio, verbo, vel opere, tenetur impedire peccatū proximi, quando ad id tenetur, ex officio, vel alio titulo: & etiam quando proximus circa id indiget extremè, modò ipse possit impedire, absque hoc, quòd se coniiciat in similem necessitatem, quamvis alioqui patiatur aliquam iacturam honoris vel substantiæ. Imò etiam, quando maximè indiget proximus, & ipse potest eum commodè impedire sine detrimento vitæ, salutis, honoris, vel substantiæ. cap. 11. n. 13. & in No. nu. 16.

Mulier habens impedimentum occultum, licitè iurabit se habitaturam cum viro, intelligendo intra se, si id sine peccato fieri possit. cap. 12. num. 9. & cap. 18. num. 7.

Quid dicatur impedimentum, quo quis possit absolui à censura Papali per inferiorem, vide tit. Absolutio, IV. lit. A. & tit. Episcopus.

De impedimentis matrimonij, vide Matrimonium VIII. IX. x. vsque ad 6. ix

De impediēte bonum, vide Restitutio, II. lit. x.

INCENDIARIVS.

QVI ex industria comburit domū locum, vel segetes alienas, peccat mortaliter, & tenetur restituere: & si locus est sacer, est ipso facto excommunicatus. Quæ excommunicatio incurſa, ante denunciationem est Episcopalis, & post denunciationem est Papalis. c. 18. num. 100. vide etiam tit. Excommunicatio, VI. §. II. lit. Z.

INCERTA, vide tit. Restitutio, X.

INCESTVS, vide Luxuria: & quatenus impedit matrimonium, vide Matrimonium, X. §. IV.

INDVLGENTIA.

VTRVM indulgentia comprehendat pœnitentiam iniunctam. cap. 26. num. 19. vbi remittit se auctor ad §. in Leuit. de pœnit. dist. 1. notab. 11. n. 12. quo in loco dicit, quòd Indulgentia absolute concessa comprehendit pœnitentiam iniunctam, & non iniunctam. At verò indulgentia, quæ expresse datur de iniunctis non se

extendit ad non iniunctam, siue concedatur à Papa, siue ab alio: siue sit plenaria, siue non. Indulgentia conferri potest alienato mentis iudicio. Potest etiam concedi extra confessionem. cap. 26. num. 27.

Infirmus, qui in aliqua infirmitate usus est indulgentia Bullæ concessa pro articulo mortis, non potest eadē uti in alia infirmitate, nisi id explicet Bulla. num. 31.

Catechumenus potest lucrari indulgentias. cap. 27. num. 13.

Confessio indulgentiæ non habet verba determinata. cap. 26. num. 30.

INFAMIA. Infamatus conuersando familiariter cum infamatore videtur ei iniuriam remittere, non tamen obligationem restituendi famam. ca. 18. num. 46. Vide, Fama.

INFAMIS est excommunicatus, si excommunicatio sit manifesta, & lata ob causam afferentem infamiam iuris, vel ob contumaciam in causa inuente infamiam. cap. 27. num. 21.

An infamis possit ordinari, vide, Irregularitas III. lit. M.

I N F I D E L I S, E T

Infidelitas.

INFIDELIS positivus dicitur *omnis*, **A**
qui post fidem, & Evangelij pradi-
cationem satis sibi notificatam, non vult
credere, & peccat mortaliter peccatum
infidelitatis, per quod damnatur. Infi-
 delis verò negativè dicitur, *qui non*
credit, eo quod non est sibi satis notifica-
ta fides, qui licet non peccet non creden-
do, nec dānetur ob hoc, damnabitur
tamen ob alia peccata. cap. 11. num.
 17. & in Nouo, nu. 21.

Peccat mortaliter, qui deliberatè **B**
 credit quemcunque infidelem, si be-
 ne moraliter vixerit, posse in sua secta
 saluari. num. 18. & in Nouo, num. 22.

Et qui defert habitum, vel signum
 indicans professionem Iudaicæ, aut
 alicuius falsæ sectæ, peccat mortaliter.
 Non tamen peccaret propter solam
 omissionē signi, vel habitus Christia-
 nismi. ca. 11. n. 25. & in No. n. 27. §. 4.

De eo qui consentit exterius in
 opus infidelitatis, vide tit. Idololatria.
 De infideli Bigamo, vide, Bigamia.

Fornicatio fidelis cum infideli in-
 ducit novam circumstantiam. cap.
 16. num. 3.

INFIRMVS peccat mortaliter comedens aliquid, ex quo timet notabile detrimentum salutis: si verò sit leue, erit veniale. cap. 15. n. 13.

Peccat etiam mortal. agrotus, qui respuit humanum remediũ, soli providentiæ diuinæ se committens. Non tamen est peccatum renuere medicinam corporalem tempore martyrij, vel alio, ad domandam carnem, maximè si sint ægri tudines sine periculo mortis. cap. 11. num. 41. §. 38.

I N I U R I A, S E V Contumelia.

A ALIQUAE persone non possunt remittere satisfactionem iniuriæ sibi illatæ, nempe vxor, filius familias non emancipatus, seruus, & religiosus cap. 14. num. 25.

Qui alicui diceret leue conuitium, ex quo tamen alter magnam pateretur tristitiam, & perturbationem animi, tunc peccaret mortaliter si id scienter diceret, credēs, aut sciēs, illum vehementer contristaturum. Colligitur hoc ex doctrina cap. 17. num. 3. lit. B. & in Nouo, num. 2. §. 2.

B Vnde iniuria verborũ omnis & sola

illa

illa est mortalis, quæ fit animo notabiliter nocendi, quamuis non noceat; vel quæ notabiliter nocet, etiam sine tali animo: aduertendo, vel aduertere debendo eam notabiliter nocere. ca. 18. nu. 1. & 10.

Peccat, qui auctoritate propria vlciscitur iniurias, quamuis non possit vlcisci per ministros iustitiæ. cap. 17. num. 114.

Actio iniuriarum pacto nudo tollitur ipso iure. num. 137.

Est autem contumelia significatio alicuius mali culpe facta presenti, vt appellando furem. Conuitium est significatio facta presenti alicuius mali culpe vel pena, vel defectus naturæ: vt appellando furem cæcum. Improprium est significatio beneficii tempore necessitatis ei collati. Confunduntur tamen hæc nomina sæpè. c. 18. nu. 10.

Obiicere alicui presenti aliquod malū, quod fecit, licet rarò, fit absque peccato, nō tamen est, quando fit ratione correctionis. Si verò causa principalis sit ira, peccatum est, & frequenter mortale. num. 11. & 12.

Qui facit contumeliam alteri animo infamandi eum, committit duplex peccatum, scilicet contumeliæ,

& detractiōis. nu. 12.

Qui eodem impetu dicit alteri quatuor verba iniuriosa significantia diuersas iniurias, nempe quod sit fur, falsarius, hereticus, adulter, peccat diuersa peccata. Idem, si ter vel quater replicet verba significantia diuersas iniurias: secus, si significant eandem. Additum in Nouo, ca. 6. num. 18. Circumstantia personæ offensæ, si sit pater vel Superior, est necessario confitenda, nō tamen si sit alius cognatus. Additum in No. c. 14. n. 3.

INOBEDIENTIA.

EST speciale vitium inclinans ad nō faciendum quod iubetur, eō principaliter quod iubetur. At verò prout est vitium generale, comprehendit omnes actus vitiorum, quibus non sit quod iubetur, siue faciendo, siue omittendo. cap. 23. num. 25.

Qui id quod ad veniale solum obligat, omittit facere, principaliter eō quod iubetur, peccat mortal. Peccat mort. qui deliberatē omittit facere quod sibi iubetur, animo obligandi ad mortale, nesciens id sibi ab eo iuberi nō posse. n. 35. Etenim vt aliquis peccet peccato inobedientiæ transgre-

diendo

diendo præceptum, non requiritur, quòd sciat, iuberi sibi id non posse, satis est, vt dubitet de illo, debet tamen priusquam faciat, deponere tale dubium. num. 37.

Si tamen probabiliter crederet Superiorem per errorem iussisse aut non iussurum fuisse, si veritatem sciret, non peccaret non parendo. num. 38.

INQVIETVDO

mentis.

INQVIETVDO mentis de se tantum A
est veniale, nisi ex aliqua circumstantia fiat mortalis. cap. 23. num. 76.

INQVISITIO non potest fieri spe- B
cialis contra aliquem, nisi præcedente infamia. Nec sufficit esse duos, vel tres testes, quibus delictum possit probari. Et multò minùs sufficient aliqua indicia. Generalis autem inquisitio C
potest fieri, nulla persona, nec vllò delicto expressis. Sufficit verò delictum esse notorium, licet delinquens sit occultus ad hoc, vt de illo possit generaliter inquiri. Sed non, vt quaratur nominatim vtrum hic, vel ille id fecerit. Ibidem. Vide tit. Iudex.

Ad impedienda peccata futura, potest in omni casu inquiri, nò tamē ad

punienda præterita. c. 24. nu. 23.

I N T E N T I O.

IN T E N T I O magis specialiter requiritur ad irregularitatem iustam, quàm ad iniustam. cap. 27. numero. 220.

Sola mala intentio sine opere iniurioso non obligat ad restituendum damnum. cap. 17. num. 71.

Intentio secundaria nec facit simoniacum, nec usurarium. ca. 18. n. 209

Sufficit intentio virtualis ad facienda Sacramenta, & ad officium diuinum, & ad opus morale. Additum in Nou. c. 1. num. 13.

Quæ intentio requiratur ad consecrationem multarum formarum. vide tit. Missa.

I N T E R D I C T V M I.

Quantum ad suam essentiam.

A I N T E R D I C T V M est censura Ecclesiastica, qua actiue & passiue prohibentur diuina officia, Sacramenta & sepultura, quibusdam exceptis. cap. 27. num. 164.

E Est autem triplex, Locale tantum, Personale tantum, Locale, & Personale simul. Locale tantum est, quando solus locus interdicitor. Et hoc iterum est duplex, generale, quo interdicitor

locus

locus vniuersalis, vt regnū, prouincia, Episcopatus, ciuitas, oppidum, pagus parochia: & speciale, quando interdicitur aliquis locus particularis, vt Ecclesia: nec desinit esse speciale etiam comprehendens multa loca, dummodo sint particularia, vt quando interdiciuntur Ecclesię multe, quamuis sint omnes ciuitatis, Episcopat⁹, prouincię, regni, vel quotquot sunt in mundo. Personale tantum est, *quod interdicit personas tantum*: & est duplex, C scilicet generale, quod interdicit aliquam vniuersitatē hominum, vt populi, regni, prouincię, ciuitatis, oppidi collegij, &c. & speciale, quod interdicit personas singulares, vnas, vel multas, certas, vel incertas. Locale & personale simul est, *quod interdicit locum & personas simul*. Pręterea interdictū D potest esse simplex vel mixtum, hoc est, generale tantum, particulare tantum, generale, aut particulare simul. cap. 27. nu. 166. At verò interdictum generale loci non includit populum, nec personas eius, nec generale populi alicuius loci, comprehendit eum locum. num. 167.

Interdictum fortius est cessatione. numer. 189.

Interdi

E Interdictum, Excommunicatio, & Suspendio in nouem conueniunt. I. Quod quælibet earum est censura Ecclesiæ. II. Quod quælibet debet ferri in scriptis. III. Quod nullam earum suspēdit appellatio subsecuta, & quælibet annullat præcedens. IV. Quod quamlibet debet præcedere monitio, cum fertur in contumaciam, & non cum in pœnam. V. Quod quælibet est nulla, cum fertur sine canonica monitione ab excommunicatore contra participantes cum excommunicatis à se. VI. Quælibet suspendit à diuinis, excepta suspensione quæ non fit ab eis. VII. Quod in absolutione omnium iuratur. VIII. Quod nulla earum ferri potest ab Ordinario contra exceptos filios speciales Papæ. IX. Quod quælibet est à Superiore feruanda, imò & à ferente, donec eam tollat. c. 27. pum. 164. & 165.

F Differunt autem in septem. I. Quod excommunicatio directè priuat communicatione, quatenus est humana. Suspendio priuat directè usu facultatis Ecclesiasticæ. Interdictum priuat directè Sacramētis, & diuinis officiis. Nihilominus quælibet indirectè, & per cōsequentiam priuat etiam con-

sequentibus directe prohibita. II. Non potest excommunicatio suspendi, alię verò sic: imò idem est de excommunicatione. III. Quòd Episcopus non incurrit suspensionem, nec interdictum latum à iure, nisi exprimatur in eo, excommunicationem verò sic. IV. Quòd Vniuersitas non potest excommunicari, sed solum suspendi, & interdici. V. Quòd excommunicati nunquam admittuntur ad diuina officia: alij verò sic interdum. VI. Quòd excommunicatio, & suspensio tantum inferuntur ob culpā propriam, & excommunicatio maior ob mortalem, & minor, & suspensio etiam ob venialem: interdictum verò etiam ob alienam. VII. Quòd absolutio excommunicationis semper requirit aliqua verba: suspensionis verò & interdicti non, quando inferuntur, donec quid certum fiat: sufficit enim quòd illud fiat. num. 165.

INTERDICTVM II.

Quoad eos quos ligat.

INTERDICTVM potest incurri pro A peccato veniali. ca. 23. n. 53. Potest

poni

poni ob culpam alienam. cap. 27. nu. 165.

Vniuersitas hominum potest interdici. Episcopus autem non incurrit interdictum iuris, nisi exprimatur in eo: secus, de excommunicatione. cap. 27. num. 165.

B Quando est interdictus locus vnus, qui sunt in eo, & non fuerunt causa interdicti, possunt audire, & dicere in alio loco officia diuina, dare & accipere Sacramenta, & alij aliorum oppidorum non possunt hæc facere in in loco interdicto. Quando verò interdicatur populus, qui sunt eius, nō possunt ibi, nec alibi audire aut celebrare diuina; exteri autem possunt ibi, etiam patentibus ianuis. num. 167.

C Interdictum cleri alicuius loci non cōprehēdit locū, nec habitatores laicos, nec è cōtrā. Videtur tamē interdictū cleri, includere religiosos & religiosas, nouitios & nouitias. Interdictū ciuitatis includit suburbia, & continentia mœnia. Quæ autem dicantur talia esse ædificia, relinquitur arbitrio Iudicis. Interdictum Ecclesiæ includit sacella, & cœmeteria contigua, aliàs non. Interdicta Ecclesia, non censentur interdicti clerici eiusdem,

nec

nec e contra.num. 167.

Interdicto populo, vel Vniuersita-^D
te, comprehenduntur omnes particu-
lares eius, fontes & infantes, imò &
infantes, lactentes, & amentes: vnde
nō possunt admitti ad diuina.n. 168.

Interdictum à iure ponitur ipso fa-^E
cto contra Vniuersitatem facientem
solui portoria illicita clericis. Item
contra facientem, vt capiatur, percu-
tiatur, vel in exilium mittatur suus E-
piscopus, & contra eam, cuius domi-
nus impedit ingressum, vel negotium
Nuntij Apostolici.cap.27.num. 169.

Item interdicitur Vniuersitas quo-
uis nomine nuncupata, quæ appella-
uerit à Papa ad futurum Concilium,
vel ad id auxilium præstiterit, vel
consilium.Per Bullam Cœnæ. nu. 58.

Et in omnibus casibus, in quibus
iure fertur interdictum locale, gene-
rale, ob delictum populi, fertur per-
sonale generale contra suum populū,
non tamen quando fertur ob delictū
solius domini, si non exprimatür. Fer-
tur etiam particulare locale Ecclesię,
quando Vniuersitas facit, vt capiatur,
percutiatur, vel in exilium mittatur
suus Episcopus, & quando clerici, vel
contentus Ecclesię nolunt restituere

re corpora, vel monumenta eorum, quos in ea sepelierunt. num. 169.

Interdictum personale particulare solum includit personas nominatas, & actus in eo expressos, & qui includuntur in illis. Si verò nulli exprimantur, omnes, qui prohibentur, interdictis censentur inclusi. num. 170.

Nunc autem iam non tenemur vitare interdictum, etiā notoriū, & manifestū, nisi denunciātū. n. 187. & specialiter in Nou. cap. 9. n. 8. Et postea, c. 27. n. 34. & 35. videtur mutare hanc sententiam circa censuras manifestas: vide tenorem Extrauag. & eius declarationē in hoc Cōpend. tit. Hereticus.

Nec tenemur seruare interdictum nullum, si nullitas sufficienter sit publicata. Est autem nullum regulariter in iis casibus, in quibus excomunicatio. num. 187.

Laicus non dicitur propriè violare interdictum, quamuis audiat Missam, vel alia diuina officia in loco interdicto, exceptis quatuor casibus. I. Cū ipsemet est interdictus personaliter, etiamsi interdictum sit generale oppidi eius. II. Cū expressè, vel tacitè est causa, quòd illa officia dicantur rogando, iubendo, aut præbendo

ad id causam sua presentia, & auditione. III. Cum dicit talia officia, qualia dicendo violarent clerici. IV. Cum mentiendo asserit se esse clericum minorum ordinum, aut habere priuilegium, & ita intrat ad audienda diuina officia uerita, ubi dicebantur inanis clausis. c. 27. nu. 187. Vnde laicus violans interdictum, peccat sepe mortaliter. n. 243. An vero incurrat irregularitatem, vide tit. Irregularitas VII.

Clerici violantes interdictum peccant mortaliter. num. 187. Censentur violare illud, quoad peccatum mort. quoties faciunt prohibitum illis per interdictum personale, vel locale. Sed quoad irregularitatem incurrendam toties violare censentur, quoties referuntur. c. 25. nu. 83. 93. 94. & cap. 27. num. 244, & in hoc Comp. tit. Irregularitas VII.

Moniales, & monachi nullum ordinem habentes peccant mort. faciendo tempore interdicti officia prohibita clericis; & quamuis non fiant irregulares, sunt tamen in eligibiles active & passive. cap. 27. numero 187.

Multa priuilegia super interdicto, suspensione religionis concessa, sunt

iam per Trid. eis sublata. num. 190.

INTERDICTVM III.

Quis, & quomodo ponat illud, & tollat.

COMMUNITER qui potest excommunicare, & suspendere, potest interdicere. cap. 27. num. 168.

Interdictum positum, donec quid certum fiat, illo facto cessat. cap. 27. num. 165.

Non sufficit culpa non soluendi debitum, ut furatur interdictum generale auctoritate ordinaria, sine speciali mandato Papæ: & quamvis particulari Ecclesiæ ferri possit, non tamen toti parochiæ. num. 168.

INTERDICTVM IV.

Quoad affectum.

A**C**VI interdicatur ingressus Ecclesiæ, potest extra Ecclesiam facere officia diuina, vel celebrare domi, vel in Sacello non erecto auctoritate Episcopi. Potest etiam introire Ecclesiam, & ibi orare, quando non aguntur diuina officia: non tamen potest ea audire, quamvis possit transire per Ecclesiam, etiam quando ea fiunt. cap. 27. nu. 170.

Per

Per interdictum prohibetur omnia B
officia diuina, Sacramenta, & Ec-
clesiastica sepultura, exceptis iis quæ
expresse vel tacite permittuntur. Re-
gulariter autem prohibentur omnia C
exercitia specialiter deputata alicui
ordini, maiori, vel minori. numer.
171. Per officia diuina in hac materia
non intelliguntur omnia & sola con-
tenta in Missali & Breuiario, sed ea
quæ in iis, & in Pontificali, aut in aliis
legitimè sunt ordinata ad vsum Or-
dinum, & aliorum Sacramentorum,
vel Sacramentalium, & ad Horas ca-
nonicas. numer. 172.

Potest dici vna Missa in hebdoma-
da, etiã in Ecclesia specialiter inter-
dicta ad renouandã Eucharistiã. n. 173.

Possunt celebrari omnia diuina of- D
ficia in loco generaliter interdicto
ianuis clausis, voce summissa, nõ pul-
satis capanis, exclusis excõmunicatis
& interdictis: secus in loco specia-
liter interdicto. numer. 173. & 174.

Et hæc celebrari possunt, per quos E
cunque clericos etiam primæ tonsuræ,
non solum illius Ecclesiæ: sed cuiuscun-
que. Excipiuntur tamen clerici con-
iugati, nisi esset consuetudo præseri-
pta. Vox autem debet esse tam clara,

ut ab aliis possit audiri in choro: quòd si à curiosis audiatur extra Ecclesiam, non nocet. num. 174.

F Non habentes priuilegium, non sunt admittendi ad oblationem, quæ fieri solet in medio Missæ: neque eis est porrigenda pax, nec aperienda fenestra, nec foramen, per quod possint intueri Eucharistiam. Nec Sacerdos potest absque prædicta modificatione benedicere aquam, nec illa inspergere populum ante Missam cum antiphona *Asperges*. Potest tamē populus sumere aquam benedictam, & clericus illam dare tanquam laicus. Possunt etiam clerici accipere funera, quamuis defuncti sepeliantur extra locum sacrum. num. 174.

G Tempore autem generalis interdicti, plures possunt recitare Horas canonicas domi ianuis clausis: dummodò non audiantur à non habentibus priuilegium, quamuis audiant aliquid per transitum. num. 175. Secus in loco specialiter interdicto. Ibid.

H Non prohibetur benedictio mensæ, fructuum, baculi, sacculi ad peregrinandum, & habitus nouitiorum. num. 172. Nec oratio matutina, meridiana, vespertinaq; nec benedictio Episcopi

iter facientis. num. 176. secus publica,
& solennis cum baculo. num. 177.

Non prohibetur declaratio Scri- I
pturæ sacræ, nec prædicatio. nu. 176.

Nec oratio priuata in Ecclesia, etiã
illis qui fuerunt causa interdicti, quã-
uis sint interdicti personaliter. Nec
dare vel accipere aquam in ingressu
Ecclesiæ, nec cantus laicorum, etiam si
cantent Litaniam vel Psalmos, etiam
intra Ecclesiam. Imò & clericis licet
dicere Litanias sine cantu, vel cum
cantu, dummodò sine cruce leuata, &
super pelliceis, & ordine procedendi,
alias non. Nec prohibetur excommu-
nicare, vel absolvere excommunica-
tum, sine stola, & solennitate sacerdoti-
tali. Nec introducere puerperã in Ec-
clesiam ad reddendas gratias Deo,
etiam cum confessione generali, sine
stola, & ornatu sacerdotali. Nec con-
fessio generalis, quam solent facere
laici Sacerdoti, nec adoratio crucis
Veneris sancti, nec recommendatio
animarum defunctorum, nec alia si-
milia, quia non sunt officia diuina.
num. 176.

Clerici seruantes interdictum pos. L
sunt sepeliri in loco sacro absque so-
lennitate, quamuis sint coniugati, dũ-

modò consuetudo habeatur, vt clericus coniugatus cum vna, eaque virgine, possint interesse diuinis, sicut non coniugati, aliàs non. nu. 176. Laici autem non possunt sepeliri in sacro, nec extra illum cum officio diuino: tamen sublato interdicto deferendi sunt ad illum: & si sepeliantur in illo durante interdicto, non sunt extrahendi. nu. 176. Nec prohibetur baptismus pro paruulis, nec catechismus, exorcismus, & vnctio olei pro adultis catechumenis. Nec Sacramentum Confirmationis, nec consecratio chrismatis, & olei baptizandorum. Nec confessio Sacramentalis pro infirmis, & etiam pro sanis, qui non sint excommunicati, aut interdicti, aut nō dederint causam interdicto: aliàs non sunt admitendi, nisi prius satisfaciant, num. 178.

M Nec prohibetur Eucharistia morituris non sanis, quamuis sint clerici, vel religiosi: nec ostendere Eucharistiam, quando redit ex infirmis. Nec Sacramentum matrimonij etiam interdictis personaliter, non tamen permittitur benedictio nuptialis. num. 179.

N Prohibetur dari extrema vnctio, etiam clericis, & religiosis, & conferri ordines. num. 79.

Non possunt pulsari campana, nec campanulae ad Horas canonicas, bene tamen ad alia, vt ad Aue Maria, ad ostendendum reliquias, ad notificandum horas vel aliud, quod non sit officium diuinum: ex quo fortè originem duxit Salmanticensis consuetudo pulsandi, ad notificandum interdictum, etiam horis, quibus finienda erat pulsatio ad Primam, & ad Vesperas: quæ consuetudo non excusaret in terris, vbi primum inciperet, quia esset manifesta fraus. num. 177.

Non potest Episcopus publicè benedicere solenniter cum baculo, & versu *Adiutorium*, &c. nec benedicere Abbatem, vel Abbatisfam, nec cōsecrare calices, altaria, virgines, nec benedicere corporalia, & alia ornamenta ad celebrandum, nec vela Monialiū: nec ipse, nec parochus possunt benedicere candelas in die Purificationis, nec ramos in die Palmarum: nec dicere Missam sine celebratione. Poterūt tamen hæc fieri secretò, & idè fieri possunt publicè in diebus, in quibus tollitur interdictū. nu. 177.

Privilegium audiendi diuina officia non valet illis qui fuerunt causa interdicti. numero. 180.

Si non fuerunt causa, & sunt personæ singulares, valent pro se, & pro singularibus domesticis, non receptis fraudulenter ad audiendum. Si autem est collegium tantum, valet collegis. 181.

Clericus, qui habet vnum famulū laicum, potest dicere Missam in Ecclesia seruiente illo. num. 181.

Priuilegia Religiosorum admittēdi ad diuina suos confratres, etiam extenduntur ad illos, qui licet sint extra monasteria, tamen se addixerunt illi ordini, habitu mutato sæculari, vel donarunt inter viuos sua bona, reseruato sibi vsufructu quamdiu viverent. num. 181.

Habentes priuilegium, vt admittātur ad diuina, possunt sepeliri in cæmeterio. Ibidem.

Ius commune permittit, vt tempore interdicti possint peragi omnia officia diuina publicè apertis ianuis, pulsatis cāpanis, & alta voce, exclusis excōmunicatis, & admissis interdictis (dummodò illi, quorum culpa positū fuit interdictū, non accedant ad altare) die Natiuitatis, Paschæ, Resurrectionis, Pentecostes, Assumptionis B. Virginis Mariæ: diebus tantum, & nō

oñtauis:

octauis: item festo Corporis Christi cum tota sua octaua, & festo Conceptionis cum sua octaua, in Ecclesiis vbi dicitur Missa, Egredimini, &c. secus, vbi non dicitur. num. 182. Quæ interdicti suspensio durat à primis Vesperis, vsque ad Completoriũ dici sequẽtis inclusiue, vel octauæ postremæ. nu. 184. Atque in his festis nõ solùm diuina officia Missæ, sed etiã reliqua omnia publica, priuata, ordinaria, & extraordinaria, possunt fieri publicè: & consequenter potest Episcopus facere ea quæ supra dicta sunt eodem tit. lit. N, num. 185.

Quando verò interdictum suspenditur à Iudice, ea solùm possunt fieri, ad quæ suspenditur. num. 183.

Priuilegia suspendendi Interdictũ in festis Religionũ sublata sunt per Cõcilium Tridentinum. cap. 27. nu. 190.

INTERDICTVM V.

Quoad pœnas contra violantes illud.

QVI celebrat Missã, vel alia diuina officia in loco nõ interdicto cora personis interdictis, peccat mor. & est ab ingressu Ecclesiæ suspensus: &

fi stan

si stante illa suspensione celebrat, fit irregularis. Quod quantum ad irregularitatem, & suspensionem intelligendum est tantum de exempto à iurisdictione ordinaria. ca. 25. num. 94.

Irregularis est clericus, qui violat interdictum celebrando in Ecclesia interdicta. cap. 25. num. 83. & interdictus exercendo aliquem actum pertinentem propriè ad suum ordinem. Vide, irregularitas, v. 1. Religiosi non seruantes interdictum generale sunt excommunicati. cap. 27. num. 146.

De monacho & moniali violantibus interdictum, vide tit. Interdictum, II. lit. I.

INTERESSE.

MALFACTOR tenetur restituere interesse, & damnum etiam extrinsecum. cap. 17. num. 140. Secus de interesse remoro, & extra rem. ca. 25. num. 51.

Interesse est duplex, damni emergentis, & lucri cessantis. cap. 17. num. 211. Vide plura tit. Restitutio.

INTERROGATIO.

DEBET fieri à Confessario de his quæ creduntur necessaria ad integram & fructuosam confessionem. cap. 5. num. 2.

Nec debet fieri de omnibus peccatis, quæ pœnitēs poterat commisisse, sed de consuetis tantum, & non de occultioribus; vel si fiat, sit cautè. cap. 5. num. 3.

Interrogatio de numero est necessaria. num. 2.

Non debet esse nimia in peccatis carnalibus. cap. 5. num. 4. cap. 16. n. 4. Et de venereis circa cōiugatos sit nimis moderata: & de his honeste fiat. cap. 5. num. 4.

Debet fieri de actibus passionum utrū sint mortales, an veniales, nisi Confessarius ex modo confitendi, & ex qualitate personæ tacitè id coniciat, ut plerūque conicitur. Additū in Nou. Præl. 5. num. 6.

Interrogatio de statu pœnitentis, & an detineatur aliquo impedimento, quo durante absolui nequeat, non est necessario facienda ante confessionē. cap. 10. num. 2. 3.

Nec etiam est necesse, ut præcedat

inter

interrogatio, vtrùm pœnitens sit excommunicatus, ad finem euitãdi excommunicationem minorem, quia nullum est tale periculum. cap. 10. n. 3. & cap. 27.

Pœnitens non est damnandus, eò quòd malix de peccatis interrogari, quàm ipse referre. num. 6. cap. 10.

Omittere aliquam interrogationem per inaduertentiam, vel obliuionem, non videtur mortale. cap. 5. num. 2.

INVENTA. Vide, Restitutio XI.

I N V I D I A.

EST vitium inclinans ad tristandum inordinate de bono alieno, eò quòd minuit suam excellentiã. Estque mortale ex genere suo. Eius filix sunt, Odium, Sufurratio, Detractio, Latitia in aduersis aliorũ, & Tristitia de prosperis eorum. cap. 23. num. 118.

Tristari, vel dolere deliberatè de quouis bono proximi notabili, eò quòd per hæc minuat propriam excellentiã, peccatũ est mortale, nisi parua materia, aut surreptio, excuset. Ibidem.

Tristari, eò quòd non habeat tãta bona tẽporalia sicut proximus, tunc

est

est mortale, vel veniale, quando finis, ob quem fit, fuerit talis. numero 118. §.2.

Tristari, eò quòd Deus largitur bona malis, mortale est, si fiat incusando diuinam providentiam. Ibid. §.3.

Et consequenter peccat mort. qui ob id proponit imitari malos, vt similis ei fortunarum copia eueniat.

Tristari, eò quòd se videat carere virtutibus illis, quas in aliis videt ad finem quærendi eas, bonum est. Ibid. Et generaliter tristitia ob bonum, si sit ordinata, & ceteræ circumstantiæ adsint, virtus est. Ibidem, §.2.

Tristitia, quæ nascitur de bono alieno, ex eo quòd minuit excellentiam suam, est propriè & sola pertinens ad inuidiam, quæ semper est peccatū, & de suo genere mortale. Ibid. §.1.

Dolere de bono alieno, quòd sit suum, vel eò quòd iudicetur illo indignus, semper est peccatum odij, vel indignationis. Dolere autem de tali bono, quòd sit dānosum sibi, vel alteri, indifferens est. numero 118.

Tristitia seu dolor de quocunque bono spirituali diuino, peccatū est. Accidit, si fiat eò quòd in ipso homine est, & est graue, & mortale, si deliberatio

animi adfit. Tristari verò de bono diuino, quatenus est in Deo, est odiū Dei, quod suo genere est omnium peccatorum maximum & grauissimum. num. 124.

Tristari de aliquo bono spirituali, quatenus est laboriosum, & impedimentum aliorum operum, vel tristari de bonis virtutum moralium, vel de bono temporali, non est peccatum Acediæ, sed alterius vitij tali virtuti contrarij, vel inuidiæ. num. 124.

Inuidia seu tristitia fraternæ gratiæ, est peccatum contra Spiritum sanctum. nu. 126. Cur dicatur irremissibile, vide. tit. Peccatum.

INVOCATIO. *daemonum.*

EST duplex, expressa vel tacita. Expressa est, quando verbo, vel opere imploratur auxilium demonis. Tacita est, quando quis enititur facere aliquid per causas, quæ nec suapte natura, nec ex dispositione diuina, aut Ecclesiastica possunt illud efficere. Vel quando tales causæ tanquam necessarie adiunguntur alijs, quæ possunt talem effectum producere. cap. 11. num. 22. & in Nou. n. 25.

Exempla hæc possunt esse. I. Vti

verbis

verbis sacris, ea lege ut sint scripta, vel ligata tali tempore, modo, materia, aut à tali persona, & aliis huiusmodi: quod est peccatum mortale. n. 23. & 34. in Nouo, num. 25. & 35.

II. Adiungere causis naturalibus aliquos characteres significatiuos, ad intelligendum dæmonem factos: vel nomina incognita, sed ad dæmones relata, quod etiam est peccatū mortale. Ibidem.

III. Vti causis naturalibus, veluti chartis, aleis, sortibus, astro labio, cribro, & aliis huiusmodi, ad sciendum secreta, & arcana, vel furtum commissum, vel ad subitò medendū, quod etiam est peccatum mortale. cap. 11. num. 22. & nu. 30. in No. nu. 25. & 30.

IV. Vti verbis sacris ad inanē effectum, ut ad mouendum annulum supra filium, vel ad voluendum cribrū, quod opera diaboli sit, & est peccatū mortale. Ibidem.

V. Miscere falsa, veluti dicendo quod Christus habuit febres. nu. 22. & in Nou. nu. 25.

Peccat mortaliter, qui habet dæmonem seu spiritum familiare ad sciendum secreta, vel remotissimo loco gesta. n. 24. & in No. nu. 26.

Peccat etiam m. qui tacitè vel expresse inuocat demonē, vt sibi præstet consiliū, fauorem, vel auxilium. n. 27. & in No. n. 28. Idem de eo, qui per modum obsecrationis adiurauit demonem. Ibidem. Vide, Adiuratio.

Peccat item mort. qui vult inuestigare, vel inuestigat thesaurum per operam demonis. num. 28. Idem de eo, qui, vt inuocationibus & incantationibus demonū alicui noceat, cōponit, vel facit cōponi veneficia. n. 28. Sed de aliis pluribus huic materiae cōtingentibus, vide tit. Superstitio.

I R A.

Est vitium inclinans animum ad appetitum inordinatum vindictæ. Ei⁹ filiæ sunt, Indignatio, Tumor, Clamor, Blasphemia, Cōtumacia, Opprobrium, Rixa. cap. 23. nu. 115. De ira quatenus est passio, vide tit. Anima, & titulo, Passio Peccat mort. peccato iræ, qui deliberatè vult vindictam notabilem immeritam, vel maiorem merita, vel meritam, auctoritate propria, vel contra Iuris ordinem, vel principaliter in malum proximi, & non in bonum iustitiæ. Ibid.

Peccatum mortale iræ committit,

qui

qui per indignationem, aut timorē,
aut clamorem inordinatum facit ali-
quid prohibitum sub mortali. ca. 23.
num. 116.

Vide plura tit. Maledictio, Vindicta.

IRREGVLARITAS I.

In communi.

IRREGVLARITAS est impedimentum **A**
inductū a iure canonico, directe im-
pediens acceptionem ordinum Ecclesia-
sticorum, aut aliquem usum eorū, qua-
tenus sunt ordines, etiam post pœnitentiam. cap. 27. num. 191.

Non est censura. num. 152. 191. 250.
nec pœna. num. 252. & in Nou. 253.
Et ideo differt à censuris, & aliis im-
pedimētis, quæ licet priuāt vſu ordi-
num, quatenus sunt Sacramenta, aut
officia, vel beneficia, nō tamē quate-
nus sunt ordines, saltē directe. n. 191.

Irregularitas non impedit absolu- **B**
tionem à peccatis: & aliqua irregula-
ritas impedit acceptionem ordinum,
& non vſum: & aliqua vnum vſum, &
non alium. Ibidem.

Irregularitas omnis inducta fuit
iure humano Ecclesiastico: aliqua ta-
men eius origo fuit in veteri Testa-
mento inducta. Ibidem, §. 1.

Irregularitas nullo modo dicenda est suspensio. Neque excommunicati, suspensi, aut interdicti, quatenus sunt tales, dicuntur irregulares, neque sunt. §. 2. & 3.

C Irregularitas est quintuplex, scilicet ex defectu Sacramenti, Corporis, Animæ, Lenitatis perfectæ, & delicti. num. 192.

Non incurritur propter solam voluntatem faciendi id, ob quod imponitur. num. 192. Neque vlla est mentalis. num. 210.

D In foro exteriori nemo in dubio iudicandus est irregularis, secus in interiori: & forum interius dicitur non solum pœnitentiæ, sed etiã cōsiliij. n. 192.

Non incurritur nisi in casibus à iure expressis. nu. 192. & 194. Et occulta quidem tantum nocet quoad forū cōscientiæ, quantum publica, & vtraque eget dispensatione. num. 194.

E Nulla irregularitas inducit priuationem beneficij iam quæsit. n. 249. dicto 5. Quod si præcedat, reddit collationem nullam. dicto. 6. de quo plura tit. Beneficium, III.

Non sufficit, nec requiritur enormitas ad inducendam irregularitatē. Ibid. dict. 6.

Irregularitas reddit inhabilem ad beneficium curatum, non tamen ad simplex, dummodò non requiratur celebratio. Ibid. de quo plura, tit. Beneficium, III.

IRREGVLARITAS II.

De prima specie, scilicet Bigamia.

BIGAMIA est status coniugati cum **A** duabus cōiugibus, siue ante, siue post Baptismum ductis. cap. 27. num. 195. Nam infidelis paganus non est incapax saltem huius irregularitatis. num. 209.

Bigamia impedit ordines ob qua- **B** tuor. I. Quia bis coniugatus non significat apte vnionem Christi cum Ecclesia vnica sua sponsa. II. Quòd excellentia Sacramenti ordinis hoc meretur. III. Quòd est signum incontinentiæ. IV. Quòd adimit auctoritatem ad persuadendam castitatem. ca. 27. num. 195.

Bigamia est triplex. I. Vera, quæ est **C** eius, qui habuit, & cognouit duas vxores altera mortua. II. Interpretatiua est eius, qui contraxit quidem cū vna, sed ea vel corrupta soluta, vel vidua: vel si cum virgine, sed eā post adulte-

rium cognouit etiam ignorans Vel si contraxit cum vna validè, & cū alia inualidè, vel cum duabus inualidè. III. Similitudinaria est eius, qui sacris initiatus, vel voto solenni adstrictus, contraxit etiam cum vnica, & consūmauit, quamuis contraxerit inualidè. Ibidem.

D Laicus autem, & clericus minoribus tantum initiatus, contrahens inualidè cum vidua, vel corrupta, non fit bigamus. Neque est bigamus, qui contrahit cum desponsata alteri, etiā de presenti, dum tamē illa sit virgo, neque etiam si cum multis contrahat, si vnā tantum cognoscit. num. 196.

Vir non fit bigamus, si post adulterium à se commissum, suam vxorem cognoscat, etiam si habeat multas cōcubinas, dummodò fuerit cum vna sola virgine coniugatus. Ibidem.

E Qui contraxit cum vna sola virgine, sed seurrili, vel fabularum aëtrice, vel serua, licet non fit bigamus, non tamen debet ordinari coniuge mortua. In omni bigamia potest Papa dispensare: in vera quidem, nisi cum magna causa, non potest ordinaria potestate dispensare: in reliquis saltem cum iusta causa. Et solus ipse in

vera

vera & interpretatiua. Sed in similitudinaria potest Episcopus, si fœmina fuit virgo. cap. 27. num. 196 & 197.

Mulier nō sit bigama, eò quòd reddat debitum marito, quem scit adulterari, vir autem sic, etiam ignorāter. cap. 16. num. 7. & cap. 27. num. 195.

IRREGVLARITAS III.

*De secunda Specie Irregularitatis,
ex defectu corporis vel
anima, §. I.*

HÆc species incurritur ob defe- A
ctum membri principalis (quamuis sit occultum, nec impediāt vsum ordinis, veluti virilia abscissa) dūmodo contingat ex culpa: siue ipsemet illa absciderit, vel alius ob eius rogatum, vel iussum; siue id factum sit in pœnam sui delicti, vel à Iudice, vel ab alio. ca. 27. num. 198. & quamuis ipse sibi bono zelo absciderit. num. 218.

Non tamen erit irregularis, qui natus est sine pudendis, aut castratus ab alio sine sua culpa. num. 199.

Error vulgi est, dicere quòd eunuch^{us} gestare debeat secū illa arefacta,

vel in puluerem redacta. num. 200.

Incurritur etiam hæc species ob defectum partis membri, quam ipse abscidit per indignationem sibi ipsi, quamuis non impediatur celebratione, dummodò indignatio sit notoria. Nā in hoc casu ex notorietate tantum delicti incurritur, non ex defectu. nu. 198. §. 2.

- B** Non incurritur propter imbecillitatem, vel defectum membri contingentem absque propria culpa, nisi impediatur celebratione. Vnde claudus, qui non eget scipione in altari, nec carēs visu dextri oculi, qui aliis apparet sanus, imò nec sinistri, si possit satis cernere ad celebrandum, non est irregularis. Idem de macula oculi non priuante visu, aut leuem habente deformitate; nā hæc, neque deformitas gibbi, aut faciei, quæ non sit notabilis, nō inducunt irregularitatem. Secus de eo, qui caret prorsus visu oculi canonis, id est, sinistri (nam de hoc idem censendum est, ac de carente oculo, seu monoculo, qui est irregularis) quāuis integer appareat, dummodò canonē legere non possit sine nimia conuersione faciei ad populum: aliàs secus. Quia in hoc deformitas cauetur ma-

gis quam defectus vius. num. 199.

Incurritur ob imbecillitatem mē- C
bri quæ inhabilem facit ad celebran-
dum saltē absque notabili deformita-
te, siue incurritur cum culpa, vel sine
ea. n. 200. & 209. post medium: idem
de membro superuacaneo, aut nimis
grandi. Quæ autem sit talis deformi-
tas, ad Episcopum, nō ad Confessariū,
neque ad Prælatum religiosi ordinā-
di pertinet iudicare. num. 200.

Incurritur etiam ob defectum au- D
riculæ, ob deformitatem, num. 222. &
in No. num. 223.

Quid dicatur propriè membrum, &
an digitus sit tale, vide tit. Irregulari-
tas, V.

Defectus, vel excessus mēbri faciens
irregularem ad vnum officium, non
facit ad aliud. Sicut qui ob talem de-
fectum, vel excessum non potest ce-
lebrare, poterit absoluerē, vel alia fa-
cere. Sed hoc est verū, quando proue-
nit absque propria culpa, & solum
quoad iam ordinatos. num. 200. §. 7.

Qui habet manus vel faciem no-
tabiliter deformes, quamuis celebret,
non incurrit irregularitatem. cap. 25.
n. 72. In hac irregularitate solum Papa
dispensat. c. 27. n. 200. §. 8.

O B D E F E C T V M
natalium, & etatis, §. II.

E INCURRITVR ex illegitimitate quātumuis occulta: nam quoad forum conscientiae, parum aut nihil refert an sit occulta, vel publica. c. 25. n. 69. c. 27. n. 194. §. 6. & n. 201. Et sub nomine illegitimi comprehenditur omne genus illegitimorum, qui omnes sunt irregulares. Et quamuis filius cōiugis adulterae, non teneatur credere matri id asserenti, tamen si credit, debet petere legitimationem occultā, si ipse aliās publicē habitus est pro legitimo. cap. 27. num. 201.

Illegitimus, qui sine dispensatione ordinatur, peccat mort. & fit irregularis. c. 25. n. 69. Sed hic (quoad irregularitatem) videtur fuisse error impressoris in Antiquo: nam in No. depta est illa particula: & c. 27. n. 194. in utroque, expresse dicit contrariū: scilicet illum peccare mortiferē, sed non fieri irregularem. Quoniam irregularitas non inducit aliam nouam irregularitatem, sicut inducit violatio cēsuræ. cap. 27. num. 194.

In hac irregularitate solus Papa dispensat ad ordines, dignitatem, & be-

neficium

beneficiū curatum. Ad minores verò, & vnum beneficium simplex, Episcopus potest: & ius commune cum profitētibus religionem ad omnes ordines, nō tamen vt possit esse Prælatus. Neque Monialis illegitima potest per ius commune esse Prælata, etiam cum dispensatione Episcopi. n. 201. §. 10.

Incurritur etiā Irregularitas ob defectum ætatis: in qua solus Papa dispensat, etiam cum Religioso. nu. 202. P

Qui ordinatur ordine sacro ante legitimam ætatem, peccat mortaliter, & est ipso iure suspensus, & si vtatur illo ordine, sit irregularis, cum quo etiam solus Papa dispensat. cap. 25. n. 70. Non tamen peccaret puer, aut infans, si in tali ætate ordinaretur etiā presbyterio, neque esset suspensus: siquidem suspensio ob propriam culpā incurritur. cap. 27. num. 165.

At huiusmodi ordinatus, etiam infans, characterem quidem sacri ordinis, & priuilegia ad characterem spectantia acciperet, non tamen ordinis executionem, neque priuilegia ad eam pertinentia. nu. 202. De ætate legitima, vide tit. Aetas. G

Incurritur etiam ob lepram, tã ad suscipiendum ordines, quam ad exer-

cendum

cēdum susceptos. Atque idem de alia infirmitate, quæ præbet notabile scādalum vsui ordinum: & in hac solus Papa dispensat. nu. 202.

H Incurrit etiam, qui patitur epilepsiam seu morbum caducum: ita vt semel captus hoc morbo nunquā ordinari possit, quamuis omninō sanus appareat. Neque qui iā ordinatus est, si saepe decidit, aut si rarō, tamē spumas euomit, non potest celebrare: alias sic. Idem dicendum de amente, lunatico, & furioso: & in his omnibus solus Papa dispensat. Ibi. num. 203.

Est etiam irregularis energumenus à dæmone obsessus, qui semel captus nunquā potest ordinari, aut si est iā ordinatus, nunquā debet celebrare. Cum quo solus Papa dispensat. Ibid.

I Incurrit etiā hermaphroditus vtroque sexu præditus, si in eo præualet sexus femineus, imō est incapax characteris: secus, si præualet virilis sexus, sed nec tunc debet ordinari. In hac solus Papa dispensat. Ibid. §. 15.

Est etiam irregularis, qui nō potest retinere in stomacho vinum. Quin illud euomat. Cum quo neque Papa dispensat. Posset tamen ordinari minoribus. cap. 27. nu. 204. §. 18.

Seruus est irregularis ad hoc, quod L non possit ordinari contradicente aut ignorante domino suo. Quòd si cum eius facultate ordinetur, manet liber. Si verò illo ignorante, vel contradicente ordinetur minoribus, manet adhuc seruus. Si subdiaconatu vel diaconatu initietur, poterit se redimere dando pretium iustum, vel alium seruum. Si autem præsbyterio, manet liber dato peculio, vel si non habet, satisfaciet præstando ei obsequia præsbyterum decentia. nu. 203.

Infamis ob infamiam iuris vel facti ^M est irregularis. Atque ob infamiã iuris solus Papa dispensat, nisi quando Episcopus dispensans super delicto, in quo potest, accessorie tollit infamiam. In ea verò, quæ ex infamia facti nascitur, sicut ex crimine notorio. Episcopus dispensat. Imò per solam pœnitentiam & emendationem tollitur, iuxta regul. iuris: *Omnis res per quasunque causas componitur, per easdem dissoluitur.* num. 204.

IRREGVLARITAS IV.
*De tertia specie Irregularitatis, ex
 defectu aliquo animæ, §. III.*

IDIOA, qui legere & scribere nescit, irregularis est etiam ad primam tonsuram. Quod hodie magis confirmatur ex Concilio Tridentino. Imò etiam ex eodem videtur fieri irregularis ad minores, qui Latinam linguam non intelligit. In hoc defectu raro, aut nunquam dispensat, nisi ratione ætatis ad discendum. c. 27. n. 205.

N Infidelis non baptizatus, etiam catechumenus sanctus, & est incapax characteris ordinis. Hæreticus autem, & fautor hæreticorum, etiam conuersi, sunt irregulares: & filius hæretici (qualis excessit) usque ad secundam generationem per lineam virilem, & usque ad primam per femineam, est irregularis. num. 205.

O Itē neophytus recens conuersus, vel baptizatus, nō tamē quos vulgus novos Christianos appellat, & multo minus eorū filij Ibidem. De amēte, qui habet defectū iudicij cōtinuū, vel interpollatum, dictū est suprà eod. tit.

In his omnibus irregularitatibus solus Papa dispensat, excepto, quod

in eo qui non est baptizatus, & in eo qui habet defectum iudicij continuū, non potest. num. 205.

*IRREGVLARITAS V.
De quarta specie, scilicet ex defe-
ctu perfectæ lenitatis.*

HÆC species oritur ex occisione A hominis, vel mutilatione mēbri eius in casu licito. Vnde incurrit hāc qui etiam licitè occidit, vel mutilat membrum. cap. 15. num. 2. & 4. & ca. 27. num. 206.

Illā autem sola pars hominis dicitur membrum, quæ habet officium per se distinctum. Nec sufficit, quòd sit socius in officio: vnde digitus, auricula, & testiculi non sunt membra, sed partes membrorum. num. 206. Quando defectus horum causent irregularitatem in deformato, vide tit. Irregularitas III. 6. 1.

Paria sunt quoad hoc, interficere, B & mutilare membrum, seu abscindere: non tamen est idem debilitare. num. 207. Et in hac materia, deformatio vel deformare sumitur pro occidere, & mutilare membrum. num. 208.

Irregularitas hæc non incurritur ante Baptismū, neque antequam sequatur deformatio; & incurritur ob deformationem etiā infidelis. n. 209.

- C Deformatio facta infirmitatis causa, non reddit irregularem, neque deformatorem, neque deformatum, nisi auferatur facultas rectè celebrandi: & hoc quoad deformatum tantum. nu. 209. & 219. in Nou. 217.

Vnde Medicus, & Chirurgus, eorumque coadiutores non incurrunt hanc irregularitatem iuste & sine culpa secantes membrum: secus, si adfit culpa. Additum in Nou. num. 217. in fine.

Iudex, eiusque minister & Medicus, vel Chirurgus, eiusque minister, hominem iuste mutilantes, virtutibus quidem inserviunt: sed illi sunt irregulares, quia vindictam facientes terrorem inducunt. Isti verò non sunt tales, quia pietatem exercentes, sanitatem quarunt. Additum in Nou. cap. 27. num. 217.

De quadruplici causa huius irregularitatis, vide tit. proxime sequenti.

- D Non inducit hæc causa remota, sed propinqua, & propinqua quoad hoc est dictum vel factum licitum directum

sufficien

ſufficienter in deformationem inde ſequuntur: directum, inquam, vel ſuapte natura, vel ex intentione ſpeciali, & non generali. Vnde qui generaliter præbent arma militi ad bellum ipſum, vel generaliter hortantur ad victoriam in tali bello, non incurrunt hanc. num. 211. etiamſi ſint clerici. num. 215.

Secus, ſi clericus deformat ob deſenſionem patriæ: nam licet excuſetur à peccato, nō tamen ab irregularitate hac. num. 213. & 215. Si verò clericus prælietur citra neceſſitatem, & deformat, incurrit irregularitatem homicidij iniuſti. num. 235.

Incurrit quidem, qui eſt cauſa, vt E citius fiat deformatio, quam alias fieret. num. 211.

Neceſſitas inuitabilis excuſat ab hac irregularitate. Vnde non incurrit qui deformat in deſenſionem ſuæ vitæ, vel ad euitandam mutilationem. Ille verò dicitur eſſe in prædicta neceſſitate, qui non poteſt eam aliter euitare, quam occidendo, vel deformando aggreſſorem. Qui autē fugiendo poſſet vitam defendere, quamuis nō peccat occidendo aggreſſorem, incurrit tamen irregularitatem. Nec dicitur per

fugam posse defendere vitam ille, cui fuga esset periculosa. num. 211.

F Incurrit, qui deformat ob defensionem iustam vitæ alterius etiã patris: etiam in bello iusto, etiam in casu, quo aliàs ciuitas caperetur, vel exercitus fugaretur. Idem, de deformate ob iustam defensionem sui honoris, vel bonorũ, vel proximi. n. 213.

Qui in bello iusto percutit animo deformandi, & ex percussione postea sequitur deformatio culpa percussis, vel medici, nullam incurrit irregularitatem, nec ex defectu perfectæ lenitatis. num. 225.

Non incurrit præbens arma alteri, vt ipsum, qui ea præbet, defendat, aliàs se defendere non valentem, si illa deformat aggressorem. num. 212. Incurreret tamen, si ille posset aliter se defendere, & à fortiori incurreret, si non daret illi arma, sed ipse defenderet inuadentem. Ibidem.

G Neque incurrit testificans contra aliquem, si ille deformatur ab alio quam à Iudice ob aliam causam, vel si Iudex non est motus per huiusmodi testimonium. num. 211.

Incurrit Iudex, accusator, fiscalis, testis, & notarius, etiam qui fauet reo

vincenti cum condemnatione talionis, propter quam accusatus fuit deformatus. num. 212.

Incurrit etiam concomitans Iudicē tanquā notarius, satelles, vel custos, & vendens scalas, funes, enses, & hortans condemnatum, vt admoueat caput ad stipitem, vel vt ascendat scalam, & acuens gladium, vel funes, vt citius, & cum minore dolore moriatur, & qui fert ligna, vt comburatur hæreticus vitius. num. 217.

Non incurrit laicus, neque clericus, H qui denunciat prodiciones, & alia delicta cum protestatione in causa sanguinis. Denuncians verò absque tali protestatione, si est Beneficiarius, vel initiatus sacris, incurrit irregularitatem homicidij iniusti. Si est laicus, non nisi eam quæ est perfectæ lenitatis. num. 213. & 226.

Quæ distinctio habet etiam locum in iis qui videntes furem surripientem, vociferantur *latro, latro*, secuta deformatione. cap. 27. num. 236.

Clericus incurrit irregularitatem iniusti homicidij si cum prædicta protestatione denunciat ob alienas iniurias: nullam tamen incurrit, si ob vitanda imminencia mala id faciat. n. 213.

Monachus, qui clamauit *latro, latro*, credens, quod superuenientes erant deformaturi furem, vel ducturi illum ante Iudicem, vt deformatet illum, secuta deformatione, incurrit irregularitatem iniusti homicidij, secus, si alio animo clamauerit. num. 236.

Non incurrit, qui ad recuperanda sua detinet furē, donec Iudex veniat, vel eum Iudici tradat præmissa protestatione. Qui verò accusat præmissa protestatione ficta, & non ex animo, incurrit quoad forum interius, quāuis fiat protestatio in scriptis. n. 226.

Non incurrit laicus vel clericus, qui defert ad Iudicem crimen, quod non meretur deformationem, licet captus ob illud iniuste, vel ob alia, deformatetur. n. 214. Nec Prælati, qui habens iurisdictionem temporalem, præficit gubernatorem, quamuis iste deformat. num. 216. Nec magister castigans discipulum, etiam si moriatur, si circumspecte faciat. num. 231. Nec locans licite, vel saltans cū muliere grauida, quæ ob id abortiuit. num. 236.

Ad huius speciei irregularitatem requiritur intentio magis specialis, quam ad irregularitatem homicidij

iniusti.

iniusti.num.220.

Et in hac solus Papa dispensat, & facilius,quàm in homicidio iniusto; non tamen poterit dispensare Episcopus in hac perfectæ lenitatis: sed post Trident.poterit in irregularitate iniusti homicidij.num.217.

Poterit etiam dispensare in hac, qui habet facultatem ad dispensandum in omni irregularitate, excepta homicidij voluntarij.in Nou.cap.27.n.240.not.3.

IRREGVLARITAS VI.

*De quinta specie irregularitatis,
ex homicidio iniusto.*

Hæc irregularitas est maior pœna, A
quàm excommunicatio minor.
cap.27.num.249. dicto 7.& in Nou.
num.253.

Deformatio est triplex.*Merè voluntaria, quæ est volita seu intentata in se iniuste vel iniuste. Merè casualis, quæ est non volita, neque intentata in se, neque in causâ sufficienter ordinata ad illam. Mixta, quæ est non intentata nec volita in se, sed sic in causâ sufficienter ordinata ad illam.*num.219.

Hæc irregularitas non incurritur B

propter veniale, nec sine contemptu. num. 249. dict. 7. & in Nou. num. 253.

Non incurrit eam non baptizatus. n. 218. Neque qui iuste aliquem percutit, & non occidit: licet ab aliis sine eius culpa occidatur. nu. 223. Vel quamuis moriatur culpa medici, vel malo regimine, aut morbo superueniente: imò huiusmodi percutiens iuste, nec incidit in eam, quæ est perfectæ lenitatis. Secus, si iniuste: tunc enim incurrit irregularitatem homicidij iniusti.

C Non incurrit infans, nec furiosus deformans, & dicitur infans quoad hoc minor septennio, saltem in foro exteriori. n. 218. & 230.

Non incurrit dormiens, quamuis deformat illum, quem vigilans deformare intendebat. num. 231.

Nec perfectè ebrius, quamuis culpabiliter: secus de illo qui inebriatus est, sciens quod factus ebrius solet alios percutere. Idem de dormiente, & furioso, qui admoniti, quod solent percutere tempore somni, vel furoris, non provident, ne talia faciant. num. 230.

D Nec medicus, qui non vult curare infirmum, qui hac de causa moritur, licet id faciat desiderio mortis infirmi.

Imò

Imò nec diues non pascēs fame morientē, nec qui cūm possit nō defendit, nisi ex officio ad id teneatur. nu. 231. Nec qui sciens parari alicui deformationem illicitam, non significat illud ei. num. 234. Nec magister castigans discipulum, etiamsi moriatur, si circūspectē id faciat: aliās secus. Nec qui nouit tractari homicidiū, & non impedit, licet effectū sit, c. 24. n. 19.

Non incurrit clericus, ludo licito F licitē ludens cum alio clerico, vel laico: qui decidens suo se cultello deformauit sine aliqua eius culpa: secus, si illicitē. Nec pulsans campanam, cuius tintinnabulum solutum deformauit, si non fuit in culpa malē ligandi: aliās sic. num. 235.

Nec licitē iocans, vel saltans cum muliere graulda, quæ ob id abortiuit: secus, si illicitē, vt laicus vel clericus, vel monachus, eius amator obscenus. num. 286.

Incurrit, qui seipsum deformat, F quamuis sancta intentione id faciat. num. 218. Et qui præbet arma euntibus ad bellum iniustum, si sequatur deformatio n. 224. Itē, qui in prælio vel rixa armati vel inermes inter sūt illis, ex quorū parte est iniusta, auxi-

hiando, vel fauendo, sunt irregulares, si sequatur deformatio, quamuis ipsi non deformet, siue timor inimicis augeatur, siue non. Secus, de suadente pacem, licet non nihil animi augetetur parti suorum, & timoris, aduersæ. num. 223. & in Nou. 224.

G Incurrit, qui interest pugnae iniuste incitando, auxiliando, vel animos contrariis minuendo, vel custodiendo vestes. nu. 284.

Idem de eo, qui illicitè rixatur cum alio, si eius amici superuenientes deformet rogati ab ipso, vel eo sciente, & non contradicente: alias non. num. 230.

Clerici, qui interfunt bello iusto, si deformet per se absque necessitate excusante, incurrunt hanc: si verò cum necessitate, incurrunt illam, quæ est perfecta lenitatis. num. 225.

Incurrit laicus, vel clericus, accusans alium iniuste criminis merentis deformationem ea secuta. Et Beneficiarius, vel sacris initiatus, accusans etiam iniuste sine protestatione, incurrit hanc. num. 213. & 225.

H Item, qui inimico indicat ubi sit, vel quod iter teneat, vel quomodo inueniet ad deformandum iniuste, in-

currit

currit secuta deformatione. Et Iudex iniuste condemnans, & omnes scien-
ter facientes. num. 225.

Qui domi alit feram, & culpabili-
ter soluit eam, incurrit, si ipsa defor-
met: secus, si non sit in culpa. nu. 227.

Medicus vel Chirurgus, eorumque
coadiutores, culpabiliter vel iniuste
deformantes egrotum, incurrunt hanc:
alias neque hanc, neque illam perfe-
ctę lenitatis. nu. 209. & 219. & melius
in Nouo, num. 217. additum.

Custos infirmi, qui culpabiliter vel I
contra consilium Medici, facit ali-
quid quo egrotus saltem citius mo-
riatur, incurrit hanc: secus, si absque
culpa, licet errauerit in aliquo. num.
228. Item, qui cum non sit medicus,
euellit sagittam corpori infixam, in-
currit hanc, si ob id citius moriatur.
num. 229.

Et auertens aliquē, ne liberet alium
ab iniusta deformatione. n. 231.

Incurrit, qui mandat, vel consulit L
deformationem illicitam, ea statim
vel multo post sequuta, antequā mā-
datū reuocetur expressē, vel tacitē, ita
ut veniat in notitiam iussi. num. 233.

Incurrit, qui mādat illicitē, vel cō-
sulit percussionē, citra deformationē,

& mādātarius deformat. Item incurrit, qui mandat, vel consulit illicitam deformationem, & mandatarius deformatur. Est tamē differentia. Quia mandanti (vt non incurrat) sufficit reuocare mandatum, & quòd illud veniat in noticiam iussi: consilens autem debet & reuocare consilium, & persuadere contrarium. num. 220.

M Incurrit ratificans deformationem suo nomine factam, si antequàm fieret, poterat mandare, aliàs non. Sicut infans, & furiosus, quia licet eorum nomine facta fuerit cædes, & ipsi postea illam ratificarint, non incurrunt, quia antequàm fieret, non poterant mandare. num. 233.

Tecta reficiens, qui lapides vel regulas iaciens deformat, incurrit, si nō præmonuit transeuntes, aliàs non. Et qui incautē iecit lapidem in animal, & eo deformauit hominem: secus, si circumspēctē fecit. Et clericus, qui per ballistam casu deformauit alium, si actus fuit illicitus, incurrit: aliàs nō. Et clericus introducens meretricem per tecta, si illa decidens moriatur, vel abortiatur, incurrit. num. 235.

Item adulter, qui à marito deprehensus, vt se defendat, maritū occidit, in-

cur

currit. Incurrit etiā clericus adulter,
cuius causa maritus occidit uxorem.
num. 238.

Incurrit, qui dormiendo suffocat N
infantem in eodem lecto à se illicitè
positum, aliàs non. num. 236.

Neque incurrit, si lectus fuit amplus,
& infantem longe positum, & extra
probabile periculum, tamē casu dor-
miens suffocauit: nam hæc culpa
precedens non euitandi omnia incō-
uenientia remota, non erit mortalis,
si propinqua præuidit. c. 15. nu. 16.

Incurrit, qui illicitè mittit puerum O
in puteum, vel flumen, & ibi suffo-
catur. Et qui fugiens ictum vnius,
propellit illicitè alterum qui defor-
matur, secus si licitè, in vtroque casu.
cap. 27. num. 236.

Incurrit monachus, qui vtendo Chi- P
rurgia ob quæstū, vel pietatem, aperit
vuln⁹: ex quo infirm⁹ vëto se expōnes,
cōtra præceptū eius moritur. nu. 221.

Ad hanc sufficit causa propinqua Q
illicita, *quæ quoad hoc est dictum vel
factum illicitum directum in deforma-
tionē inde secutam*: excepto, quòd non
requiritur ad hanc intentio tã spe-
cialis, sicut ad illam perfectę lenitatis.
Atq; hæc causa propinqua potest esse

vel

vel efficiens, vt qui mandat, iurat, ratificat deformationem; vel materialis, vt qui præbet arma, vel deducit, vbi fiat deformatio; vel formalis, vt qui instruit, docet, consulit illam; vel finalis, vt præmium deformatori promissum. Hæ causæ possunt esse remotæ. nu. 210. & 211. & nu. 219. & 220.

Sufficit, vt sit causa, qua citius fiat, vel sequatur deformatio. num. 220. Non sufficit debilitare. num. 219.

R Nec sufficit deformare embryonem. nu. 218. & 222. dummodò nō dubitetur de animatione. Infunditur autem anima ad quadragesimum diem viro, & ad octuagesimum fœminæ. cap. 15. num. 14. & cap. 27. num. 222.

Non sufficit effundere sanguinem, nec abscindere partes membrorum, dummodò vulneratus non moriatur, etiamsi maneat inhabilis ad decenter celebrandum. cap. 27. n. 222. Nec sufficit sola complacentia, quod alius deformatur. num. 231.

S Sufficit deformatio casualis secuta ex opere illicito. num. 221. Non tamen sufficit, si sit merè casualis, quamuis sequatur ex opere illicito. Sicut, qui adhibita diligentia cedit arborem alienā, & casu deformat ho-

minem

minem. Idem de monacho pulsante campanam tempore prohibito. num. 237. Idem de minorita, qui equitando in mansuetissimo iumento, casu deformat. nu. 238.

Idem de clerico, qui illicitè mercans casu deformat: & de clerico venante absque vlllo periculo homicidij, sicut si in venatione passerum, casu deformat: secus, in venatione vrsorum, aprorum, &c. num. 237.

Percutiens pręgnantem in vtero, T sine animo deformandi, non incurrit irregularitatē homicidij directē voluntarij. Idem de faciente sine animo occidendi aliquid, ex quo vt plurimum non sequitur mors, quamuis illa sequatur. n. 240. circa finem.

Homicidium autem voluntarium illicitum duplex est. Vnum intentum, & volitum in se causa defensionis: alterum intentum in se ac volitum, sine vlla iusta causa: primum est dispensabile, secundum non. num. 239. Homicidij diffinitionem vide tit. Homicidium.

In hac irregularitate ex delicto occulto proueniēte tātū potest Episcopus dispēsare post Trid. nu. 29. not. 1. Nō tamē potest in homicidio dire-

ctè voluntario, neque ad vllos ordines, neque ad vllum beneficium etiā simplex. Cum alio verò potest ad minores, & ad beneficium simplex, & ad retinendum curatum, non tamen ad obtinendum. n. 240. dicto 4.

Qui habet facultatem dispensandi in omni irregularitate (excepto homicidio voluntario) potest dispensare in homicidio iusto. in No. num. 240. not. 3.

IRREGVLARITAS VII.

*Ex mala acceptione vel vsu
Ordinum.*

A QVI recipit ordinem omisso aliquo necessario de precepto, & eo non suppleto, vtitur tali ordine, non fit irregularis. ca. 25. num. 71.

Neque est irregularis, qui celebrat sine vestibus sacris, sine ara consecrata, vel cum consecrata, sed nimis parua, aut enormiter fracta, vel in Ecclesia sanguine aut semine polluta: peccat tamen mort. num. 83. & 84.

B Qui ordinatur habens faciem aut manus notabiliter deformes, quamuis celebret, non fit irregularis: peccat tamen mor. Idē de patiēte morbū caducū, aut obfessō à damone. c. 25. n. 72.

Noto

Notorius concubinaris, aut fornicarius ante actam pœnitentiam celebrans, est irregularis, quia est suspensus ipso iure. Idem est de aliis initiatis sacris, aut minoribus tantum, qui aliquē sui ordinis actū propriū exercent. Idem de fornicario vago. Et in hac solus Papa dispensat. nu. 76. & 77.

Irregularis est, qui sci ens aut scire debens se esse excommunicatum, interdictum, suspensum suspensione impediēte ordines, ordinatur. Secus, si excommunicatio sit minor. cap. 27. num. 241.

Ignorantia crassa in hac non excusat. Et potest Episcopus dispensare in hac irregularitate, si delictum celebrandi sit occultum; hoc est, si excommunicatio sit occulta, quamuis celebratio sit publica. c. 27. num. 241.

Incurrit, qui eodem die suscipit quatuor minores Ordines, & Subdiaconatum, nisi excusetur cōsuetudine: & a fortiori incurret, qui eodem die suscipit duos sacros: potest tamen Episcopus concedere vsum aliorum susceptorum. Incurrit etiam, qui ordinatur ab Episcopo excommunicato, interdicto, suspēso, simoniacō, schismatico, heretico, deposito, degradato,

dum

dummodò sit denunciatus, neq; ad id iusto timore coactus. Et poterit Episcopus dispensare cum eo qui ignorans denunciationē ordinatur. n. 241.

E Incurrit, qui per saltum ordinatur, & prætermisum ordinem sine dispensatione non potest suscipere. Poteritque Episcopus dispensare, antequam suscepto utatur, ut prætermisum accipiat, & postea utatur utroque. Incurrit, qui serio utitur ordine quem non habet. Secus, si ioco vel ad instar laici, qui non est Sacerdos, baptizat sine solennitate; aut non Subdiaconus, cantat Epistolā cū dalmatica sine manipulo, vel cum eo, ubi est consuetudo. Initiatus prima tonsura, vel minoribus, cantans Epistolam cum manipulo, ubi non est consuetudo, censetur irregularis in foro exteriori: sed non in interiori, si non intendit illud, ac si esset Subdiaconus. Habens characterem ordinis, sed non executionem ob defectum alicuius solennitatis, non incurrit utendo tali ordine. Incurrit laicus audiens confessiones, & absolvens. num. 242.

IRREGVLARITAS VIII.

*Ex delicto violandi censuras
celebrando.*

QU^A post Missam inceptam me-
minit se suspensum, excommuni-
catum, vel interdictum, & non potest
sine scandalo omittere illam, non in-
currit nouam irregularitatem cele-
brando. c. 25. n. 75.

Qui celebrat post completam ab
vna parte simoniam, & ante comple-
tam ab altera, non fit irregularis, sal-
tem in foro interiori. cap. 23. nu. 104.

Neque qui celebrat post appella- **B**
tionem a declaratione excommuni-
cationis, de cuius valore dubitat. Ibid.

Non incurrit, qui appellans ante **C**
excommunicationem, & confidens
appellationi, celebrat: neque qui ce-
lebrat post intimationem exequuto-
rialium, antequam declaretur. nu. 104.

Non incurrit, qui celebrat prohi- **D**
bitus a Confessario ne celebret. cap.
27. num. 152. Nec qui celebrat infe-
ctus crimine depositione digno, &
notorio. num. 154. Neque suspensus
suspensione Pij II. celebrans bona fi-
de, & purgato peccato per poeniten-
tiam. num. 156. c. 27.

Nec excommunicatus ob delictum occultissimum, qui post pœnitentiam, & ante moram petēdi absolutionem celebrat, ne fama eius periclitetur. cap. 17. num. 236.

Nec qui violat cessationem à diuinis etiam particularem: secus, de violante interdictum etiam generale. num. 243.

E Non incurrit, nec peccat, qui suspensus ab officio Sacerdotali, exercet alios ordines inferiores: n. 163. dict. 5.

Irregularis celebrans non incurrit nouam irregularitatem, peccat tamen m. num. 194.

De celebrante in loco non interdicto, sed eorā interdictis, vide tit. Interdictū V. lit. A.

Qui verò celebrat in loco interdicto, peccat m. & est irregularis. Itē qui violat interdictū, sepeliēdo, celebrādo Missā, & alia officia diuina, & Sacramēta ministrādo. c. 27. n. 222. & 244.

De laico violante interdictum, vide, Interdictum, II. In hac irregularitate solus Papa dispensat ad ascendendum ad maiorē: & Episcopus ad vtendum accepto. nu. 244.

Qui sciēs se esse aliqua cēsura irritū, vel id scire debens, celebrat Mis-

sam,

fam, aut officia diuina, vel exercet aliquid suo ordini proprium, est irregularis: secus, si excōmunicatio est minor. num. 244.

Imò nec incurrit, si cantat Psalmos in choro, respōsoria, litanias, vel baptizat sine solēnitate, vel facit aliquid minorib⁹ annexū, quę omnia etiā laici exercere solent. n. 163. 242. & 244.

Ignorantia crassa non excusat ab hac irregularitate. num. 244.

Non incurrit suspensus à susceptione Sacramentorum, si suscipiat ea. Sed sic, si suspensus à collatione eorū administrat ea. num. 163. dict. 3. & 4. Incurrit, si suspensus ab officio prædicandi concionetur. Ibid. dict. 8.

Incurrit Prælati, vel domini, qui censura ligatus facit vt Sacerdos ligatus, vel non ligatus celebret coram le: & quamuis ipse non sit ligatus, tamen Sacerdos, quem facit celebrare, est talis. Et in hac irregularitate solus Papa dispensat, si excumunicatio alterutrius fuit denunciata vel manifesta. Alioqui Episcopus poterit, si fuit occulta. num. 250. dict. 10.

Delictum occultū dicitur id, quod non est manifestum, publicum, aut notorium, aut famosum. Ibidem.

Neque sufficit, quòd iussio illa, vel celebratio sit publica, vt talis non possit dispensari ab Episcopo, si tamen censura est occulta. num. 250. dict. 10.

IRREGVLARITAS IX.

Ex delicto reiterandi Baptismum.

INCURRIT hanc clericus non presbyter solenniter baptizans. cap. 22. num. 7.

Incurrit, qui scienter se facit rebaptizari, & qui etiam ignoranter alium rebaptizat: nisi ignorantia sit probabilis, aut saltem dubium probabile, aut rebaptizatio sub tali dubio facta est sub conditione. Atque ignorantia probabilis est, quando adhibita diligentia nequit sciri, an qui offertur est baptizatus, necne. Talis ignorantia quoad natum inter Christianos solitos suos paruulos recens natos facere baptizari, non censetur probabilis. cap. 27. nu. 246. Idem est de reiteratione aliorum Sacramentorum characterem imprimentium. num. 247.

IRREGVLARITAS X.

Ex notorietate delicti.

INCVRIT hanc, crimine notorio, & depositione digno, notatus, sicuti adulterio, concubinato, stupro, & aliis similibus, vel maioribus. Neque sufficit enormitas, si non adsit notorietas. cap. 27. num. 248.

Crimen Sodomie occultum non inducit irregularitatem: secundum ius Antiquum. At secundum Extravag. Pij V. dicendum est I. Quod non inducit illam quoad laicos. II. Quod comprehendit clericos tales, ipso iure. III. Quod solum comprehendit exercentem illud quasi ex usu continuo, non tamen eum qui raro illud commisit, & poenituit. IV. Quod respicit utrumque forum, quia non fundatur super presumptione. V. Quod comprehendit exercentem copulam Sodomiticam tantum, & non aliam luxuriam contra naturam. VI. An sit receptum in foro interiori, sicut in exteriori: quaestio est facti, ad Iurisconsultum non spectans. VII. Quod quoad illos, quos comprehendit, inducit depositionem, quae non est irregularitas, sed peior illa. num. 258.

IRREGVLARITAS XI.

Quoad dispensationem.

A **Q**VI confitetur potenti dispensare in irregularitate, procuret dispensationem, & quamuis postea recordetur irregularitatis, non tenetur petere dispensationem. cap. 26. n. 13.

Potest quis absolui à peccato, manendo irregularis. ca. 27. 191. & 250.

B Irregularitas quauis & quantumuis occulta eger dispensatione: & in omni occulta potest hodie Episcopus dispensare, excepta homicidij voluntarij, & ea quæ est deducta ad iudicium. num. 194. Et dicitur occulta, quando crimen non est notorium, manifestum, vel famosum. num. 250.

C In irregularitate, quæ non prouenit ex delicto, solus Papa dispensat. num. 194.

De eo, qui tacita irregularitate impetrauit beneficium, vide tit. Beneficium III.

Irregularis ex homicidio occultissimo iniusto, potest post pœnitentiam celebrare, ne fama eius periclitetur. cap. 27. num. 239.

D In nulla irregularitate potest Con-

fessa

feffarius difpéfare, per Bullã Papę cōcedentem facultatem abfoluendi à qualibet cenfura, & pœna. num. 250.

Potestas abfoluendi à peccatis, non extenditur ad difpensandum in irregularitate. num. 194.

Epifcopus concedens abfolutionē à fuis cafibus, non videtur concedere abfolutionem irregularitatum, in quibus ipfe potest difpensare. n. 255.

Fere omnes Prælati Religioforum poffunt difpensare fuper qualibet irregularitate fuorum fubditorum, excepta Bigamiæ, & homicidij voluntarij. in Nou. num. 254.

De difpensatione eius, quæ eft perfectæ lenitatis, vide tit. Irregularitas III. in fine.

I V D E X.

SUFFICIET Iudici habere quandam Aſſeritiam caufarum, vel aliquem Aſſeſſorem. c. 4. num. 2.

Nihil debet agere propter famam, vel iudicium reſultans ex reuelatione figilli confeſſionis. cap. 8. num. 7.

Peccat Iudex coniiciens in carce- B- re aliquem iniuſtè, & tenetur reſtituere damnum. cap. 15. nu. 13. Et Iudex, qui per ignorantiam iuris, tulit iniquam ſententiam, tenetur reſtituere. ca. 17.

n. 16. Idem de Iudice non impedi-
te damnum. Non tamen tenetur ob-
stare imminente quolibet periculo
mortis, vel vulneris. Neque tenetur
cum periculo vitæ, vel status servare
vitam, vel statum alterius particula-
ris: bene tamen Reip. c. 17. num. 20.

C Peccat mort. Iudex accipiens pecu-
niam, ut bene vel malè iudicet, vel
ut omittat iudicare: cum obligatione
restituendi principale, damnum, ex-
pensas, & interesse, & etiam quod ac-
cepit, si pro bene iudicando accepit.
c. 25. n. 12. §. 2. 3. & c. 17. n. 28. & 33.
Item, accipiens aliquid notabile pro
ferenda sententia iusta, vel iniusta,
peccat mortaliter: & tenetur resti-
tuere quod accepit pro ferenda iusta:
non tamē acceptū pro iniusta, nisi tā-
tummodò damnum illatū. c. 17. n. 95.

D Qui non facit restitui parti dānum,
cū possit, tenetur ipse restituere.
num. 136.

Peccat mort. qui sciens, vel scire
debens, fert iniustam sententiam, vel
iustā ferre negligit amore, odio, pre-
cibus, vel metu, & tenetur restituere
principale, damnum, expensas, & in-
teresse. Et si est Iudex Ecclesiasticus,
& tulit eam cōtra conscientiā, manet

suspensus, ipso facto. cap. 25. n. 12. §. 2.

Index ignorans necessaria ad iudicandum, & non cōsulens peritos, peccat. Quod si consulat Assessorem, & eius cōsiliū sequutus, malè iudicat, non peccat: sed sic ipse Assessor, cum obligatione restituendi, num. 15.

Peccat, qui inquit, vel per viam F inquisitionis procedit contra aliquē, nulla pracedente infamia: nec sufficit scire esse aliqua indicia, imò nec duos vel tres testes, quibus delictū probari possit. Secus, quando fit inquisitio generalis ex parte delinquentis, & delicti: secus etiam per viam accusationis. Tunc enim licitè potest procedere contra aliquem, nulla pracedēte infamia. Sufficitque delictū esse notoriū, licet delinquēs sit occultus, ut de eo possit generaliter inquiri, non tamen nominatim. c. 18. n. 38.

Peccat Iudex interrogans reū de G complice occulto. n. 39. Nisi in crimine falsę monetę, proditiōis, læsę maiestatis, & in crimine hæresis. Imò & in his, & aliis malis, sicut latronum, strygun, maleficorum, & similium, tenetur ipse reus etiam non interrogatus declarare socios, quos iustè credit esse paratos ad nova committen-

da in damnum Reipublicæ: & Confessarius debet monere illum, ut eos declaret; quod si non fecerit, non est absolvendus. cap. 18. num. 58.

Non peccat Iudex interrogando reū iam confessum de sociis generaliter, quādo sunt tales, ut de quibusdā possit interrogari, de aliis non, si eius intentio tantum sit interrogare de illis. H de quibus potest. n. 40. De cōsortibus verò nō debet interrogare, nisi in casibus à iure expressis, & in illis nō nominatim, sed generaliter, an sint aliqui. n. 58. & 59.

Si aduertit nescire reum quomodo sit respondendum, tenetur eum vel docere, vel concedere ei facultatem consulendi Confessarium. num. 58.

I Peccat m. Iudex, qui cogit tormētis reos ad reuelandū socios, etiam in casibus in quibus interrogare permittitur, quādo nec fama, nec iudiciū, nec præsūptio legitima dicat eos habere socios. n. 59. Idē de eo qui torquet reū testibus conuictū, ut confiteatur, quò beneficiū appellationis amittat. Nisi cum ita clarè conuictus est, ut in conscientia teneatur cōfiteri, & iuste præsumat Iudex, eum pernegare ob solā malitiam differendi iustitiam. Ibidē.

Item peccat mort. qui compellit L. carcere detentum ad statim iurandū se dicturū verum in omnibus de quibus interrogatus fuerit, & interrogat particulariter de omnibus & singulis partibus delicti, ob quod carcere detinetur. num. 41.

Peccat iudicans antequam dubietatem animi deponat. c. 23. n. 21. Debetque credere, vel opinari opinionē a se electam esse veram. c. 27. n. 284.

Non potest iudicare secundum sciē- M tiam priuatam, sed tantum secundam publicam. cap. 25. num. 9.

Peccat mort. petens vel suscipiens munus quo est indignus, cum verisimili & notabili damno proximi. Itē usurpans iurisdictionem, vel iudicans sine sufficienti probatione; siue quia testes sunt suspecti, siue quia iniuste torti: vel nō videns saltem mediocriter processum, vel non admittens legitimam probationem, vel non seruando in reliquis ordinem iuris. nu. 12. & 13. Verum est, quod quāuis reus sit exemptus, aliquando conceditur iurisdicō ordinario. n. 13.

Item differens appellationē, vel eā N non admittens, quando tenetur, peccat: & qui vt mitem se ostēdat, remit-

tit totam pœnam, vel partē, non habens ad id facultatem, vel auget, vt se ostendat seuerum. nu. 13. & 14.

Peccat exequens sententiam Superioris, quam scit esse irritam. Secus de valida, quāuis iniusta; hāc enim exequi potest, postquā procurauerit impedire executionē. Item, capiens aliquē iniuste, vel omittens sine iusta causa condēnare victū in impēsis, petitis à victore, & qui ex odio vel malo sine condēnat reum etiā iuste. nu. 15.

O Qui non habet Superiorem, potest remittere totam pœnam, vel partem, vel mutare. Attamen videns, vel prouidere debens, ex hoc præberi occasionem delinquendi, maximè iniquis Iudicibus, homicidis, latronibus, & aliis, peccat grauiter remittēdo, quāuis pars contraria consentiat. nu. 14.

Peccat qui prohibet subditis ne vendant, vel emāt Ecclesiasticis. Aut non seruans immunitatem Ecclesiæ. c. 25. n. 16. & 17. Aut iubens capi, vel capiens bona Ecclesiastica.

p Peccat itē consentiens suis ministris vtētibus dolo, vel falsitate. Vel non seruans statuta, quæ iurauit, si licita sunt, & nō derogata, saltē per contrariā consuetudinē: & qui damnato ad

mortē non concedit locum cōfessionis : nec consuetudo cōtraria eū excusat. Peccat similiter, non cōcedens ei locum sacræ Communionis, nisi sit alia consuetudo, qualis est in Hispania, quæ non est damnanda, quoniam expedit sæpe, ne executio sententiæ differatur: essetque magna irreuerentia, si reus mortem pateretur eodem die quo communicauit. Sed laudabilior est Vrbis Romæ consuetudo, quā orbis imitari deberet, qua damnato sententiā post mediam noctem denūciatur, vt liceat ei confiteri, & cōmunicare ante quatuor horas, quā ducatur ad mortem. n. 23.

Peccat, qui litigantibus non cōcedit æquales Aduocatos & Procuratores, præsertim miserabilibus, quibus aliquando etiā non petentibus, prouidere debet sine stipendio. num. 24. Q

Idem de eo qui nō visitat carceres, & qui in suo iudicio admittit excommunicatum in actorem, Aduocatum, vel testem, contra mandatum Superioris, vel partis requisitionem. Alias tantum peccabit venialiter, si parti non sequatur damnū notabile. n. 24.

Peccat Iudex laicus capiens clericū, R qui vi abstulit ab eo processū, & reti-

nens

nens donec restituat, si capit post delictum, & in fragranti, & non remittit ad Iudicem Ecclesiasticum intra tempus debitum. cap. 25. nu. 34. Potest tamen audire causas criminales clerici primæ tonsuræ. Additum in Nou. n. 110. §. 33.

S Peccat fingens aliquid ut eat vel mittat ad accipiendum testimonium fœminæ, & est excomunicatus. n. 25.

Peccat procedens ex officio sine petitione partis, exceptis casibus à iure permissis, qui omnes reducuntur ad vnum, scilicet quādo principaliter intēditur impedire mala futura. Ibid.

Peccat Iudex, qui absque iusta causa omittit visitare, vel non requirit ad cognoscendum delinquentem. n. 26.

I V D I C I V M.

IV D I C I V M temerarium est, indicare Religiosum toties peccare mort. quoties confitetur. c. 2. n. 10. & in Nou. num. 11.

Peccat mort. qui per indicia leuia iudicat firmiter de proximo aliquid mali in damnum eius notabile. Sicque qui damnat alium peccati mortalis quem videt cum muliere secreto loquentem, alioquin virum bonę existi-

matio

marionis, vel comedentem manè, vel
sape in die ieiunij de præcepto, qui
tamen habet causam ad hoc: aut se à
familiaritate alterius retrahentē: aut
denique qui alios quosuis leui indicio
firmiter iudicant peccare mort. cap.
18. num. 9.

IURAMENTVM I.

In se.

IURAMENTVM est, affirmare vel ne- A
gare aliquid adducendo expresse, vel
tacite, Deum in testem, tanquam infal-
libilem veritatem. cap. 12. num. 1. §. 2.
Expresse est. Sicut dicere, *Allego Deū,*
Facio Deum testem, Vivit Deus, Per
Deum, Per Trinitatem, &c. Ibid.

Iuramentum etiam est, iurare per B
creaturas inquantum in eis resplendet
divina veritas: ut per Sanctos, per Cru-
cem, per Evangelia, &c. item, per eas in
quibus relucet divina bonitas, vel iusti-
tia, *Per vitam meam, per salutē patris,*
&c. vel adiuncta execratione, *Hac mi-*
hi faciat Deus, si hoc non est verū. Ibid.

Iuramentum est de se actus bonus,
& religiosus. Vnde peccatum est mor-
tale, imò hæreticum, dicere, iuramen-
tum de se esse malum, aut nunquam
licitum. cap. 12. num. 2. & 4.

Iura

Iuramentum est duplex, assertorium & promissorium, requiritque tria ut sit licitum: scilicet veritatem, iustitiam, & reuerentiam. Est mortale regulariter, cum deest veritas, vel tanta iustitia, ut sit mortale id quod iuramento confirmatur: est verò veniale, cum deest iudicium, vel reuerentia, vel iustitia levis. num. 3.

- C Dicere, *per fidem meam, per veritatem meam, in fide mea*, non est iuramentum, si tantum intelligitur fides, vel veritas humana. Neque est iuramentum dicere, *Deus scit an verum dico, hoc dixerim coram Domino*, si careat intentione iurandi. Secus est dicere, *Deus scit me verum dicere*. n. 2. & 5.

Peccat mort. qui iurat per demonem, Mahometum, vel idolum. Et qui iurat per aliquam creaturam, adducens eam tanquam testem infallibilem. Sed non tenetur vinculo iuramenti. num. 4. §. 2. & 3.

- D Qui iurat per aliquam creaturam, absque vlllo respectu diuinæ bonitatis in ea resplendentis, & sine intentione adducendi eam in testem infallibilem, neque est iuramentum, neque peccatum. nu. 4. Vnde iurare per vestes, capillos, paleas, non est iuramentum;

secus,

secus, si per conscientiam. num. 5.

Christiani autē iurantes per creaturam, in qua relucet diuina bonitas, vt cœlum, Sol, vita humana, &c. communiter videntur iurare per Deum. Et quamuis interiùs intenderent talē creaturam adducere in testem infallibilem: tamen in foro exteriori excusarentur à peccato grauissimo superstitionis, & censerentur obstricti iuramento. Secus, in foro consciētiae, vbi iudicabitur peccasse grauissimè peccato superstitionis, deferendo talē honorem creaturæ, etiam alicui Sancto, non tamen esse obligatū iuramento. cap. 12. num. 5.

Qui iurat facere aliquid illicitum, E animo adimplendi, bis peccat. nu. 13. Secus, si desit talis animus. n. 13. Nam erit vnum peccatum. Non excusāt ab hoc timor mortis. num. 13. & nu. 15.

Qui dolose iurat, nulla interueniente causa, peccat mort. iurando, & etiā non implendo. Secus, si iurans est in bona fide, & alter vititur dolo. Tunc enim sufficit implere secundū intētionem iurantis. num. 13. Et qui dolo F deceptus iurauit, nō tenetur implere, si dolus est talis, vt eo antè prauiso non fuisset iuratum. Ibidem.

Peccat, qui ob metum iurat facere aliquid licitum, sine intentione obligandi se ad implendum, vel cum intentione adimplendi, & nō adimplet. verum est, quod si, quando per metū iuravit, habuit intentionē adimplendi, quod iuravit in aliquo sensū vero, licet diuerso à mente illius qui eum compulit iurare, nec peccaret iurando, nec etiam non adimplendo amplius quàm ipse intellexit: vnde qui iurat latroni se daturum illi centum aureos, intelligendo intra se, si illi debet, non tenetur illos soluere, si aliàs non debet. num. 14.

G Peccat, qui inducit ad iurandum, quem credit falsò iuraturum. Secus, si inducit iuris ordine. num. 20.

Qui iuramentum expostulat à famulis, vt declarent auctorem alicuius furti, ea intentione vt eum prodat in omni euentu, peccat. n. 21.

Licet petere iuramentum ab infideli, quem scimus iuraturum per idolum, & falsos deos. cap. 14. num. 31. lit. F, & cap. 21. nu. 25. in Nou. cap. 14. num. 39. & cap. 21. num. 25.

IURAMENTVM II.

Quoad materiam.

QVI iurat facere aliquid mortale, est peccatum mortale; & qui veniale tantum, est veniale. cap. 12. num. 10. & 15.

Qui iurat se non transiturum per talem locum, si non adsit finis honestus & utilis, iuramentum est vanum. num. 12.

Qui iurat se non facturum aliquid, quod est de consilio Evangelico tantum, non peccat mort. num. 16. Iuramentum factum de re indifferenti, non obligat. num. 17.

Iurans rem licitam, & non adimplens, peccat mort. quamvis iuret percutus ira: dummodo non sit tanta, ut iuranti iudicium ad mort. sufficiens adimat. num. 9. & in Nou. num. 10. Si autem res sit levis, erit veniale. nu. 9.

Mulier habens secretum impedimentum, potest iurare, se habitaturam cum viro, intelligendo intra se, in quantum licite possum. cap. 18. num. 7. & cap. 12. num. 9.

IURAMENTVM III.

Quoad obligationem.

A IURAMENTVM de re leui tantum, obligat sub veniali. cap. 12. num. 9.

Iuramēta facta de non adimplēdo consilio Euangelico, vt de non mutando, quamuis absque culpa seruari possint, non obligant: imò melius est, ea frangere. num. 17.

B Iuramentum de redeundo ad carcerem, obligat, quamuis sciat se ob id moriturum: secus, si carcer est iniuriosus. num. 18.

Iurans aliquid facturū, credens se præstare posse, non peccat mort. non præstando, si alias fecit quod in se est, vt posset præstare, & non valuit. Tenetur tamen transacto tēpore quamprimum potuerit, implere. num. 22.

Iuramētum minus obligat quam votum. num. 32. & cap. 27. num. 272.

C Iuramentum de eundo Hierosolymā genibus, vel cum busone in ore, obligat quoad profecctionē, nō quoad illum modum eundi. cap. 12. num. 43.

Non adimplens iuramentū ob aliquem euētum, qui si à principio euēnisset, nō iurasset, peccat aliquādo, & aliquādo non. c. 12. n. 11. Non enim

pecco,

peccō, si illū, cui cū iuramēto promisi
me ensem redditurum cū infaniue-
rit, ensem non reddam: nec si eam, cui
iuravi me eam ducturū, si fuerit for-
nicata, non ducam. cap. 18. nu. 7.

Iuramentum de actu, qui tempore
iuramenti erat illicitus, obligat pro
tempore in quo est licitus: si iuramē-
tum fuit generale, & aptum compre-
hendere vtrumque tempus. num. 87.
lit. B. in Nou. num. 33.

Qui recuperavit suum occultè, &
iustè, bene poterit iurare se nescire
quis acceperit, intelligēdo intra se, se
nescire quis malè illud acceperit. c. 17
nu. 116. De quo vide plura in tit. Per-
iurium. Quomodo autem obliget iu-
ramentum dandi centum aureos la-
troni, vide in tit. Iuramētum I. lit. F.

IURAMENTVM IV.

Quoad relaxationem.

IURAMENTVM de non ludendo, nō
licet relaxari, eò solūm quòd iurās
habeat magnam tentationem, & de-
siderium ludendi. c. 12. n. 11.

Iuramentum factum in utilitatem
tertij, etiam principaliter propter
Deum, potest remitti ab illo tertio.
cap. 22. num. 25.

IURISDICTION.

HABITVALIS confertur Sacerdoti de iure diuino per charactarē Sacerdotalem: & sine hac nō potest stare absolutio, neque iurisdictio actualis, quæ tamē non cōfertur ei tūc, sed ab Ecclesia. c. 4. n. 1. & cap. 27. n. 272.

Consuetudo potest dare iurisditionem in utroque foro. cap. 21. nu. 21.

Peccat mort. Iudex, qui aliena vtitur iurisditione, vel propria, sed extra suum territorium. cap. 23. nu. 14. & cap. 27. num. 8.

Iurisdictio à principe delegata, vel concessa, in perpetuum priuilegium, ratione dignitatis, vel alterius ordinariæ potestatis, potest alteri committi. cap. 27. num. 45.

Iurisdictio Prælati Religiosorū, est quasi Episcopalis. c. 12. n. 75. Iurisditionem nemo habet super se, neque Papa. c. 26. num. 260. §. 4.

I V S.

AIURA inspiciunt magis mores quam sententia. cap. 17. num. 40.

Ius diuinum non potest tolli à Papa in totum. Potest tamen ius diuinū

natura

naturale limitari, & declarari à Papa, quoad spiritualia; & ab Imperatore, quoad temporalia. c. 27. nu. 263. post medium, in Nouo.

Ius Episcoporum potest à Papa restringi, iusta de causa, in multis casibus. Sicut etiam ius absoluendi Sacerdotibus per characterem collatū, iuste prohibitum est, ne veniat in actum, donec Ecclesia eis tribuat iurisdictionem actualem. Ibid. in Nouo.

Ius nouum etiam Conciliorum potest limitari per antiquū, & vice versa. cap. 27. num. 265. in Nouo.

Iuris exorbitantia non est transferrenda de alio in alium. num. 275.

Ius in re, id est, ius perfectum est illud, quod acquisitum est per dispositionē inter vivos, vel ultimam voluntatem, collationem, confirmationem, & alium modum legitimum. cap. 17. num. 69. C

Ius in re imperfectum, est ius quod habetur per promissionem iustam, emptionem, stipulationem, appositionem, concursum, expectatiam, primogeniturā, legitimam, vel alium titulum legitimū, qui non dat ius perfectum, per quod acquiritur bonū, sed quoddā imperfectū, per quod acquiritur aliqua actio, vel officium iudicis ad iure petendū. c. 17. n. 69.

Ius in re, nec ad rem, in officiis & beneficiis publicis nō acquiritur, regulariter loquendo ex iustitia distributiva. cap. 17. num. 73.

Qui suo iure utitur, nemini facit iniuria. num. 250. Stylus curiæ Romanę facit Ius. c. 23. n. 103.

IUS PATRONATUS, est quid spirituale, & à nomine potest erigi, constitui, vel tolli, nisi à Papa, vel ex eius commissione. c. 26. n. 26. in Nouo. Neque potest emi, nec vendi. c. 23. nu. 411.

Ius Patronatus requirit in habitu-ro illud, solum Christianismum. num. 99. §. 2.

IUSTITIA.

PEC CAT qui in distribuēdis honoribus vel cōmodis alicuius communitatis, non seruat iustitiā, & tenetur restituere grauato. c. 17. n. 96.

Prælati, vel dominus habens ius conferendi beneficium Ecclesiasticū, vel publicum officium, si cōfert illud indigno, peccat, & restituere tenetur, non digno, vel digniori, sed Reipublicæ. Ibidem.

Iustitia distributiva in officiis vel beneficiis publicis, regulariter loquendo, nō dat ius in re vel ad rē, nec eius

violatio obligat regulariter ad restitutionem. nu. 72. & 73.

LATRO. Vide, Fur.

L A V S.

LAVS, honor, & fama, sunt bona inferiora bonis vitæ, & salutis, & maiora bonis fortunæ, seu pecuniæ. c. 23. num. 9.

Laude falsâ, aut inordinata gloriari, non semper est malum. c. 23. n. 13. Vide tit. iactantia.

LAVDEMIVM soluere non tenetur donans, sed sic vendens. c. 23. n. 65.

LEGATARIVS tenetur in cōscientia soluere pœnam positam à testatore, quia potius est legatum conditionale, quam pœna. num. 67.

L E G A T V M.

LEGATA pia facta tantum coram duobus testibus, valida sunt, nec statutum in contrarium erit validum, quia præiudicat Ecclesiæ libertati. c. 17. n. 117.

Legatum, quod pater relinquit filiæ, cui debebat dotem, videtur relinquitum in solutionem dotis. nu. 150.

Legatum à creditore in testamento

relictum, non computatur in recompensationem debiti legalis voluntarij, bene tamen debiti legalis etiam necessarij. Et legatum relictum filio a patre, est instar legati relictum filie, scilicet in solutionem dotis. num. 150. & 160.

Licite potest quis legare pecuniam beneficiariis alicuius Ecclesie, vt perpetuo singulis mensibus pro legante tot Missae quotannis dici possint, quot ex lucro pecunie ad rationem quinque pro centum. nu. 257.

Licitum est legare vsumfructum pecunie. Ibidem. Qui auertendo tabellionem, & testes, facit ne testator relinquat alicui legatum, tenetur restituere. ca. 26. num. 36. De auertente autem testatorem cum dolo, vel sine illo, vide tit. Restitutio II.

LEGATI dispensatio facta sine iusta causa, non valet. Præl. 9. num. 13.

LEGITIMA est debita iure naturæ quoad filios pauperes debiles, & inhabiles, qui non possunt se sustentare: non tamen quoad alios. nu. 38. c. 26.

LEGITIMVS. Vide, Illegitimus.

L E X I.

Quoad obligationem.

Lex humana potest obligare etiā **A**
cum periculo vitæ, sed non obli-
gat. Prælud. 7. num. 10.

Quando duæ leges contrariæ con-
currunt in aliquo casu, quarum altera
est omittenda, illa quæ est maior, de-
bet præferri. cap. 7. num. 1.

Cessante sine legis, cessat lex. cap. 15.
num. 18. & 19.

Lex lata ad evitanda inconueniētia,
cessatibus illis cessat. At verò id quod
præcipitur in bonum finem, nō cessat,
licet finis habeatur alia via. c. 16. n. 36.

Lex humana iusta potest obligare
ad mortale: & per legem humanam
intelligitur canonica & sæcularis. cap.
23. num. 40. in initio.

Vt autem lex humana possit obli- **B**
gare, aut effectu obliget, debet habe-
re has condiciones necessarias.

Quòd sit iusta, id est, *lata ab habente*
potestatem, & ob utilitatem publicam,
nō contraria divina, & naturali seu su-
pernaturali legi, & sit subditis æqualis.

Quòd sit promulgata. Quòd sit re-
cepta, saltē per maiorem partē Vniuer-
sitatis. Quòd nō sit abrogata per aliā

contrariam, vel per consuetudinem. Quod intendat obligare ad mortale. Quod desit iusta causa ab eius transgressione excusans: aut non sit dispensatio ad eius transgressionem. Quod desit iusta ignorantia. Quod sit tempus ab ea præfixum pro iis qui non carent ignorantia iusta.

C Igitur lex, quæ sit iniusta, vel non promulgata, non recepta à maiore parte Vniuersitatis, vel abrogata, vel obligans ad veniale, vel cōsultoria, & exhortatoria, aut si datur iusta causa transgrediendi, aut dispensatio, aut iusta ignorantia, aut nondum est tēpus elapsū, aut si elapsū, sed iuste ignoratur lex, non obligat ad mortale, neque ad veniale, excepta illa, quæ intendit veniale. c. 23. num. 40. & 41.

D Lex iniusta dicitur ea, quæ est lata à non habente potestatem, & quæ principaliter est facta in utilitatem privātā, aut est inæqualis subditis, aut denique contraria legi diuinæ naturali vel supernaturali. Ibidem. Imò & lex secularis dicetur, & est iniusta, quando est contraria legi Ecclesiasticæ.

Lex cōsultoria, vel exhortatoria, nec ad veniale obligat, nisi adsit contemptus verus, tam ipsius legis, quàm eius

latoris tunc enim esset peccatū mortale. c. 19. n. 20. in Nouo, cap. 20. n. 20. & cap. 23. n. 40. Vide etiam tit. Contēptus, & Obedientia, & Consilium.

Iusta causa semper excusat à mortali transgressione legis humanæ. Et illa dicitur iusta causa, propter quam legislator, si præsens esset, eum excusaret. cap. 23. num. 41. E

Qui bona fide credit iustā habere causam excusantem à lege humana, & ob id non seruat, non peccat saltē mort. peccat tamen venialiter. Præl. 9. n. 14. c. 21. n. 20. & c. 23. num. 43.

Quæ sit iusta ignorantia, & dispensatio excusans à tali transgressione, vide titulo Dispensatio, & titulo Ignorantia.

Non solum lex diuina, sed etiā humana, tam sæcularis quàm Ecclesiastica, potest obligare in foro cōscientiæ ad peccatum veniale, & etiam ad mortale. Quod etiam facere possunt statuta ciuitatū. Imò & de facto obligant ad mortale illæ leges & statuta, quorum auctores intendunt per eas obligare ad illud, saltem si vt tales receptæ sint. cap. 23. num. 48. F

Secus, si earum latores non intenderunt ad id obligare, qualia sunt sta-

tuta Dominicanorū, quæ nec ad veniale obligant. Nam & nullæ diuinæ consultoriæ obligāt etiam ad veniale, & aliquot earum præceptiuarum tantum ad veniale. num. 49. & 50.

G Leges etiam canonicæ, non habentes præceptiua aut prohibitiua verba, sed tantum ordinatiua, vel constitutiua, nō obligant ad mortale, etiam si sint imperatiui modi: quæ iuxta cōmunem intelligentiā non significant præceptum, nec prohibitionem. Exceptis illis quæ ponuntur in materia, quæ de se ad mortale obligāt. Sed nec tunc manabit huiusmodi obligatio ex vi talis legis constitutiux, sed ex illa lege quæ illam materiam præceperat cum tali intentione obligādi ad mortale. Nihilominus huiusmodi leges ordinatiux, extra materiam de se ad mortale obligantē, ad minus obligant ad veniale. Quia animus latoris fuit, vt actus transgrediēdi legē, esset vitiosus, qui aliās erat indifferens, & cōsequenter esset saltē venialis. Quia verò tunc nō præcepit, nec prohibuit, videtur non intendisse obligare ad mortale. cap. 23. num. 49. §. 3. Nul- lum verbum Latinum ex se significat sufficienter legem obligare ad mor-

tale:

tale: unde hæc verba, *Teneas, Debeas, Obligetur, Precipimus, Obligamus, Veramus, Mandamus*, & alia similia, ex sua primæva significatione non significant sufficienter legem obligare ad mortale, aut animum latoris id intendisse: nam sunt generalia, & apta ad inducendam obligationem culpæ, tam venialis quàm mortalis, atque in dubio intelligenda sunt potius de veniali quàm de mortali. num. 50.

Lex enim de non mentiēdo officiosè sine damno, de non furando minima, de non ridendo immoderate, præceptiva est, sed solum obligat ad veniale. Ibidem, §. 4.

Notanter diximus, *ex se*, quoniam secus est in lege Ecclesiastica, ex usu Ecclesiastico, & communi interpretatione Pontificum, nisi per aliquod aliud verbum vel signum exprimat, vel significetur solum obligare ad veniale. num. 52.

Unde intentio cuiuslibet legislatoris Ecclesiastici, utentis verbo præceptivo vel prohibitorio, est obligare ad mortale, nisi per aliud verbum vel signum significetur contrarium; & à fortiori si apponantur hæc verba,

Stricte

Stricte præcipimus, in virtute sanctæ obedientie præcipimus, & sub obtestatione diuini iudicij, quæ obligationis incrementum significant. num. 53.

Hoc verbum, *oportet*, in lege canonica positum, tantum obligat, quantum illud, *debet*, aut *obligatur*. Ibid.

M Lex quæ continet pœnam præsupponentem peccatum mortale, obligat ad mortale, quamuis non habeat verba præcipientia, seu prohibètia: nã qui vult aliquid, videtur velle illud sine quo id esse non potest. Vnde lex constituens, vel præcipiens, vel prohibens aliquid sub pœna excommunicationis maioris, aut simpliciter sub pœna excommunicationis, siue addatur ipso iure, siue non, præsupponit peccatum mortale: nisi prærequirat monitionem. Non tamen est idem in pœna suspensionis, interdicti, & irregularitatis, quæ aliquando sine culpa adhibetur. num. 53.

Præsupponit etiam peccatum mortale lex, quæ habet hæc verba, *sub pœna æternæ indignationis Dei, & SS. Apostolorum Petri & Pauli*. Idem dicendum de quauis lege canonica, quæ continet has & alias coniunctim pœnas temporarias. Ibid.

Lex autem humana secularis non obligat ad mortale, eo solo quòd habeat verba præceptiua, aut prohibitiua, quia nec primæua significatio verborum, nec accessoria per vsum secularium inducta; nec communis interpretatio legum, & aliorum legislatorum, qui principaliter inspicunt pœnas temporarias, talem obligationem inducunt. num. 54.

Imò nec leges diuinæ inducunt obligationem mortalis, eo solo quòd late sint per verba præceptiua. Nec vsus Iuris canonici adimit robur iuri diuino, nec addit, vt quatenus est diuinum obliget magis, aut minus, quàm antè illud obligat. Vnde vt sciatur an Deus per suam legem verbum *præcipio*, vel *mando*, continentem, voluerit nos ad mortale obligare, ex declaratione Ecclesiæ, eiusque Doctorum, colligendum erit. cap. 23. num. 54.

Lex humana etiam præcipiens, præsertim secularis, quæ pœnam temporalem constituit in dubio, ad mortale non obligat, quatenus est lex eius qui eam pœnam temporalem statuit. num. 55. I. Quoniam aliàs oporteret quòd leges humanæ obligantes ad mortale, paucissimæ essent.

II. Quoniam qui de duobus propositis alterum affirmat, alterum negare videtur, id est, Legislator, qui ad utrāque pœnam obligare potens, pœnam irrogat temporariam, videtur excludere æternam. III. Nam consuetudo antiqua interpretata est, vt legum sæcularium transgressores non peccent mortaliter, nisi cùm per eas etiam lex diuina naturalis, aut reuelata, aut canonica ab illis infringatur. num. 55.

Q IV. Nam Ethnici Legumlatores nil de pœna æterna curarunt. Imò & paucissimi Christiani sæculares Legislatores pœnam temporariam imponentes intendunt ad æternam obligare, ad quam diuina vel naturalis non obligat.

V. Nam lex purè pœnalis sine vlla prohibitione pœnam constituens, ad nullam culpam obligat, quatenus talis est. Ibidem.

R Qui constituit pœnam, licet non semper obligat ad culpam, nec præsupponit obligationem ad illam, communiter tamen sic. Nam regulariter statuitur ob culpam, quamuis interdum ob causam. n. 56. Diximus tamen notanter in dubio. Nam

lex,

lex, quæ vtramque pœnam exprimit; vel de cuius latoris animo constat fuisse, ad vtramque obligare per aliâ legem, aut consuetudinem, aut per alium modum legitimum, sine dubio obligat ad mortale. Ibidem. Diximus **S** denique, quatenus est lex eius qui solam pœnam temporalem statuit: nam si sunt etiam leges aliorum, qui ad mortale obligare voluerunt, ad illud obligabunt quatenus sunt tales: non enim intendimus asserere, quod vna lex, quæ pœnam temporariam imponit, tollat æternam per aliam statutam, maxime quando sunt diuersorum Legumlatorû. Denique, quod **T** dictum est, legem etiam præcipientem præsertim sæcularem statuentem pœnam temporalem in dubio non obligare ad mortale, locum habet etiam in legibus statuentibus pœnam amissionis vitæ, vel membri.

I. Nam quod dici solet, nempe, cum qui magnam bonorum aut famæ iacturam subit, peccare mortaliter, falsum est, dummodò non adsit alia circumstantia, quæ mortalem faciat.

II. Nã licet ille, qui trāsgressiens legē sæcularem pœnam, irrogatē se ex-

ponit probabili periculo amissionis vitæ vel membrorum peccet quidem mortaliter: hoc tamen non est ob transgressionem illius legis, sed ob violationem quinti præcepti decalogi: imò verò aliquando non erit periculum probabile, si cum transgressionem adsit magna cautela. Ibidem.

- V Quòd si aliquis obiciat, quòd sequeretur, iniustam esse legem, quæ tã gravem pœnam imponit pro actu qui non est mortalis. Respondemus, satis esse quòd in foro exteriori præsumatur mortalis quamvis in interiori non sit talis, & Legislatur potest, imò de facto præsumit contemptum in eo, qui violat legem sine causa iusta. Prætereà, quia non esset iniusta lex, cuius lator exprimeret se nolle eius transgressorem sine contemptu & scandalo ad mortale obligare: sed velle, ut qui sine iusta causâ eam transgreditur, præsumatur per contemptum id facere, & ob id pœnam illam incurrere. Ad hæc omnia facit, quòd nonnulli duces laudati sunt, qui ad servandam militarẽ disciplinã ob minima furta milites occiderunt. Ibid.
- X Item consuetudo communis habet, ut transgressio legum purè humanarũ

pœnam temporariam exteriorẽ cõ-
stituentium, non fit mortalis in foro
interiori, nisi sint tales, quæ præsup-
ponant peccatum mortale, vel trans-
gressiones aliarum legum diuinarum
naturalium, vel supernaturaliũ. n. 59.

Qui legem etiam sæcularem iustam
per cõtemptum legis & auctoris vio-
lat, peccat mortaliter. n. 57.

Transgressio legis præceptiuz non
pœnalis facta per solam incuriam, vel
obliuionem leuis culpæ, non est mor-
talis. num. 59.

Idem de transgressione cum cau-
sa probabili, vel pro tali habita, bona
fide, sine dolo. Idem de ea quæ fit per
epieiceiam, credendo intentionem
Legislatoris non fuisse ita obligare.
num. 59.

De eo qui transgreditur legem de
Vedigalibus & de Venatione. Vide
tit. Vedigal, Venatio.

Prelatus imponens pœnam tem-
porariam ipso iure incurrendam, vi-
detur excludere spiritualement, etiamsi
iuberet ne absolueretur sine præuia
solutione: quia iussio illa potest
operari effectus alios ab isto, & sic nõ
est inutilis. numer. 60. Imò potest
absolui ante solutionem per Bullam

Papæ.num.62.

Lex in nihilo recepta, ad nihilum obligat, & quoad vnā partem receptam, quoad illam obligat solum, vel quoad dispositionem tantum, & non quoad pœnam, vel vice versa. Imò quoad vnā partem pœnæ, & non quoad aliam.num. 62. Vide tit. Pœna.

Lex humana etiam Ecclesiastica ad exteriorem solam pœnam obligat, si quoad eam tantum est recepta, quamvis Legislator ad vtramque pœnam intendisset obligare.Ibidem.

Quælibet lex fundata in præsumptione, ligat in foro exteriori, & non in interiori, quoties veritas est præsumptioni contraria.c.23.num.62.

Lex imponens collegis vel municipibus pœnam exclusionis ipso iure, non obligat ante condemnationem.num.63.

Non tenetur quis manifestare rem in cōmissum cecidisse, maximè in foro conscientiar.num. 64.

z Peccat, qui iussus à Iudice soluere pœnā, non soluit;secus, antequàm iubeatur, quamvis in ipsa lege sit imposita ipso iure, quando pœna requirit aliquam executionē, vt quando est

pœna

pœna amissionis bonorum, vel pœna soluendi certam summam pecuniæ. num. 76. Secus, si non requirat executionem, vt pœna excommunicationis, suspensionis, &c. num. 67.

Lex poenalis aliquando obligat ad poenam etiam ante sententiam; sed tunc poena est velut pactum conuentionale. numer. 67. & c. 25. num. 118.

De legibus quæ prohibent ludos, vide, Ludus.

De lege quæ prohibet vel concedit cibos, vide, Gula. Et ibidem de ieiuniis & de festis, Festum.

Lex æterna quid sit, vide, Peccatum II. A.

L E X II.

Quoad promulgationem.

Lex ante promulgationem non obligat. cap. 23. num. 44.

Lex summi Pontificis, vel Imperatoris, non præfigens tempus, obligat post duos menses a promulgatione facta in prouincia. Ibidem.

Lex inferiorum non præfigens tempus, simul atque promulgatur, & sciatur, obligat. cap. 23. num. 44.

L E X III.

Quoad interpretationem.

LEGES, quæ rectè intelligi possunt de pœna maiori vel minori, in dubio, de minori sunt intelligendæ. cap. 23. n. 50. & 55.

Causa finalis legis coniiicitur ex præmio. cap. 15. num. 18.

Quando duo sunt ita disposita, ut vnum sit metiens, & alterum mensum, lex corrigens, vel limitans metiens, censetur corrigere vel limitare mensum, si eadem ratio militat in utroque. cap. 22. num. 72.

Consuetudo est optima legum interpretres. c. 23. num. 58.

De originaria & accessoria interpretatione verborum præcipiendi, & iubendi, vide Lex, l. lit P. & Q.

LIBELLVS FAMOSVS. Peccat mortaliter, qui componit libellum famosum. cap. 18. num. 35.

LIBER. Libri amatorij relegandi sunt à scholis. cap. 23. num. 31.

LIBERTAS Ecclesiastica. Vide tit. Excommunicatio, VI. §. IV.

LIBERTAS hominis. Vide Bona.

LIBERVM Arbitrium. Vide Anima.

L I F T E

L I T E R A E A P O S -
tolicæ.

ILLI dicitur habere literas falsas ,
vel uti eis, qui sciens aut scire debēs
esse tales, utitur illis cap. 27. num. 62.

Sub nomine literarum Apostoli-
carum in materia odiosa, non inclu-
duntur supplicationes à Papa signatę
quas vocant signaturas. cap. 27. n. 62.

Literę Apostolicę surreptitię im-
petratę, non sunt literę falsę. Ibidem.

Aliud est falsare literas , quod in-
cluditur sub Bulla Ccenę ; aliud est
uti falsis, quod non includitur. Ibid.

LITERAÆ Dimissorię , & licentia
ad Ordines, non possunt dari à capi-
tulo Sede vacante infra annum va-
cationis. Atque pœna capituli contra
id facientes est interdictum. Ordinati
autem minoribus, sunt privati privi-
legio clericali: Ordinatus verò maio-
ribus, est ipso iure suspensus ad bene-
placitū futuri prælati. cap. 25. n. 68.

LITERAÆ Sigillatę. Qui inuenit
scriptum , in quo aliquis scripsit
sua peccata, & legit, peccat, mort. nisi
fama proximi parum laderetur.

Peccat etiam mort. qui legit sche-

dulam, cuius initium scriptum erat, *Memoria peccatorum*, vel aliquid simile. cap. 18. num. 34.

Qui referat, vel legit literas sigillatas, quæ in secreto obseruabantur animo lædendi notabiliter, vel damna causam, peccat mort. Referans vero ob curiositatem sine intentione lædendi notabiliter, vel sine probabili periculo eius, solum peccat venialiter. cap. 18. num. 53.

Prælatus licitè potest referare literas suis subditis missas. Idem de præfecto militum in finitimis hostium locis constituto, maximè tempore belli. num. 53.

Idem de inimico mittentis epistolam ad alium, vel eius cui mittitur, qui potest illam referare, si iustè timet aliquod damnum sibi imminere. Potest etiam epistola referari, quando probabiliter timetur damnum alteri tertio. num. 53. cap. 18.

LITIGIVM. Peccat mortaliter, qui paciscitur, vel transigit in causa criminali: secus, si cessat scandalum. Itè, peccat cum obligatione restituendi, qui accipit aliquid ut discedat à lite iniusta. Item, peccat sine obligatione restituendi, qui ut vincat in causa iu-

sta, utitur instrumentis, vel testimoniiis falsis. cap. 25. num. 32. Vide tit. Accusatio, lit. E.

LOCATIO,

& Conduſio.

LOCANS domum meretrici, peccat A mort. cap. 16. num. 15. Hoc autem limitatur, quoniam locatur eo fine ut meretricetur; secus, si eo fine, ut viuat. cap. 17. num. 195. §. 4. & clericus. cap. 21. num. 25. Idem dicendum est de locante domum usurario. Ibid. Peccat mort. qui locat, arma volenti alium interficere, vel iniuste percutere. cap. 17. num. 195. in principio.

Qui mittit locationis pretium per nuntium non habitum pro fide, B cuius dolo vel culpa periit, tenetur restituere; secus, si mittit per nuntium communiter habitum pro fide. cap. 17. num. 195.

Quomodocunque pereat locatum, domino perit, nisi adsit dolus, pactum, culpa, vel mora. Ibidem.

Qui pensionem rei conductæ non soluit domino, quia non utitur illa, C vel quia non vult, vel non potest per casum fortuitum contingentem, ex parte ipsius tenetur restituere. n. 198.

Locator tenetur reddere cōductori

totam

totam pensionem, vel pro rata temporis, si non potuit uti re locata, quando confiscata est ob maleficium locantis, vel data militibus; non tamen tenetur restituere damnum emergens, vel lucrum cessans. Idem de locatore compellente ad soluendam integram pensionem domus locatæ conductorem coactum eam relinquere, ob pestem, vel aliam iustam causam superuenientem ante finitum tempus: solū enim tenetur soluere pro tempore quo ea utitur. num. 189.

D Idem de locatore nolente deducere partem debitam agricolæ, ob sterilitatem fortuitam, quam nec fertilitas præcedentis, nec sequentis anni compensare potest. Non tamen tenetur quando solū fructus percepti damnificantur. Ibid.

E Sterilitas fortuita est illa quæ ex aliqua temporum iniuria contingit sine culpa agricolæ. Cuius vera definitio est quod sterilitas sit illa, quam conventio partium, vel consuetudo, vel communis opinio regionis probat, vel tanta, ut ex tribus partibus colligi solitis vix due colligantur. num. 188.

Peccant locator & conductor non seruantes leges locationis & condu-

ctionis

tionis expressas, vel tacitas. nu. 187.

Remissio facienda tempore sterilitatis, non habet locum, quando lucrū vel damnum sunt communia, nec quando sterilitas prouenit ex vitio tenuitateve agri, ob negligentiam agricolæ contingens. num. 190.

Neque in pensionibus rerum in longum tempus conductarum, vel locatarum, quamuis maior pars talis rei pereat etiam casu fortuito, modò non pereat tota; quod procedit quando exigua pensio soluitur potius ad recognitionem dominij directi, quàm ad solutionem fructuum. Secus, quando pensio est tanta, quòd parum minus solueretur, si cōduceretur ad modicum tempus. nu. 190.

Est ergo diminuenda pensio ob sterilitatem euenientem casu fortuito. G
Non tamen est augenda propter fertilitatem prouenientem ex industria conductoris, nec quando ex fecunditate prædij. Secus, quando contingit casu fortuito. num. 191. cap. 17.

Locans domum suam in certum tempus, potest antequàm illud finiat, colonū remouere ab illa, in quatuor casibus. I. Quando locauit eam in longum tempus: scilicet in decem

vel

vel, ad minus, in quinque annos: & in duobus primis non soluit pensionem: vel si locauit in minus tempus, tamen non soluit statuto die, nec celeriter satisfacit. II. Quando indiget illa ad suam habitationem. III. Quando domus indiget refectione. IV. Quando conductor abutitur domo, recipiendo meretrices, &c. num. 193. & 194.

H Locans scienter vasa vitiosa, non patefacto vitio, ob quod vinum effusum est, tenetur soluere vinum, & interesse. Secus, si ignorauit vitium. Idem de omnibus aliis rebus vitiosis, ex quibus damnum sequitur. num. 196.

Merces locationis & qualibet pensio soluenda est regulariter loquendo in fine anni, nisi pactum vel consuetudo stet in contrarium. nu. 198.

Qui dolo, lata culpa, vel leui sua, vel suorum, infert notabile damnum rei conductæ, tenetur restituere: secus, si inferatur ab alio, cui ipse resistere non potest, vel non tenetur; vel contingit casu fortuito absque culpa & mora. cap. 17. num. 199.

Locatio fieri potest cum salario incerto. num. 252.

I Peccat qui locat oues, vel alia animalia, pensione iniusta: vel cogit agri-

colam

colā ad soluendā iustā pro tempore, quo desinit laborare, nō sua culpa, sed domiai: vel casu contingente circum, vel animalia: vel cogit ad æstimationem eorum post mortem, vel damnum naturale vel fortuitum, sine dolo, aut culpa leui eius. Quoniam hæc domino pereunt, nisi agricola pacificatur, vt periculum quoquomodo eueniret, esset commune ei, dato ob hoc pretio, vel diminuta pensione. Imò si absque intentione petendi aliquid vltra debitum ab agricola, ne eius culpa damnum cōtingat, paciscitur (ne durius boues exerceat) vt dimidium damni, quoquomodo contingentis, ad eum spectet, non diminuta pensione, peccat mortaliter, quia potest mori sine hoc quòd declaret hanc intentionem, vel poterit mutare illam: & tunc ipse vel eius hæredes vexabunt agricolam iniuste. num. 260.

Locationes beneficiorum, anticipata solutione in præiudicium successorum, non valent. Neque licet locare iurisdictiones Ecclesiasticas, vel facultates nominandi aut deputandi vicarios, in spiritualibus, vel rerum Ecclesiasticarum. cap. 27. num. 150.

LOCA RELIGIOSA.
vel sacra.

DORMITORIUM Religiosorum nō est locus sacer, ita vt fornicatio in eo facta sit sacrilegium; fecus, de cœmeterio. c. 16. n. 2. in fine.

Dormitorium & claustrum Religiosorum, est locus sacer, quoad immunitatem Ecclesiæ, sicut cætera loca sacra. Quæ vide tit. *Immunitas*.

Sacer locus, vt furtum in eo sit sacrilegium, intelligitur quælibet Ecclesia, Xenodochium, Basilica, Eremitorium, auctoritate Papæ, vel Episcopi ædificata, & cœmeterium per illos sacratum. cap. 17. num. 95. §. 5.

Quid sit claustrum, quoad clausuram Religiosorum. vide tit. Excommunicatio, VI.

Locus sacer quoad effectum, vt per effusionem sanguinis vel seminis maneat pollutus, quis sit. Vide titulo Ecclesia.

LV DVS I.

In se.

A LV DVS est actus principaliter factus ad recreandum animum per voluptatem; & est duplex, bonus & ma-

lus

lus. cap. 19. num 2. & in Nouo, cap. 20. num. 2.

Ludus malus est venialis ex suo genere. num. 3. Factus verò principaliter animo lucrãdi, potius est negotiatio, & ferè semper est mala, & est venialis. num. 3. 6. Si autem fiat ad subueniendum necessitati, vel ad alium finem bonum, erit bona. num. 3.

Quando quis tanti vel pluris facit lucrum quàm animi recreationem, tunc ludit principaliter ob lucrum. num. 11. cap. 20.

Nunquàm ludus fit mortalis, quãuis fiat animo principaliter lucrandi, etiam notabiliter à potente donare, & nimio ludendi appetitu, nisi quando violatur lex aliqua obligans ad mortale, qualis est eorum, qui noctes in dies vertunt, & è contrà, Missas obligatorias omittunt, vel subeunt periculo amissionis bonorum, sine quibus non possunt sustentare vxorem, liberos, & familiam sustentandam de præcepto, vel aliquid simile. Nec etiam est mortale ex circumstantia loci sacri, nisi specialiter sit prohibitus in tali loco, qualis est comediarum prophanarum: vel nisi fiat cū notabili scandalo, vel irreuerentia

Dei, vel Ecclesiæ. cap. 19. num. 3. & in Nouo, cap. 20. num. 3. Imò aliquando potest fieri licite in loco sacro, vt si fiat ad recreandum infirmum ibi existentem. Ibidem.

E Nunquam fit mortalis ex circumstantia personæ, vel temporis, vel qualitatis ludi, etiam fortunæ, nisi sit aliqua specialis prohibitio. Imò ludus quò magis nititur fortunæ, eò aptior est ad recreandum. nu. 3.

F Vnde leges vetantes ludos fortunæ magis quam industriæ, non intelliguntur in ludo facto causa recreationis, quamuis ludatur aliquod pretium. num. 7.

G Omnibus verò laicis & clericis prohibetur ludus aleæ in vniuersum, *per quē significatur omnis ludus principaliter nitens fortuna.* num. 7. Vnde peccat mortaliter, qui ludit rem notabilem, ludo sibi prohibito sub mortali; vel cum eo, qui donare non potest; vel cum potente donare, metu tamen coacto, vel per fraudem decepto. num. 5. Quis possit donare vel non, vide titulo, Donatio, litera, C. D.

H Quibus adde, quòd etiam stultus, puer, mācipiū, prodigus, coniux, & alij

fimi

similes, non possunt donare. Potest tamen filius sub potestate patris constitutus, qui de eius licentia versatur in scholis, vel in curia, de suo comestu quatuor aut quinque de centum quæ dantur ei, ludo impendere. Idè dicendum de Religioso, qui studet, aut negotiatur impensis sui Abbatis, modo id honestæ recreationis causa faciat. Quia pater & Prælatus tacitam eius rei facultatem eis facere videntur. num. 12.

Qui cogit alium ad ludum, non potest licite lucrari. Coactio autem non est sola inuitatio, vel inductio consueta, sed ea quæ fit iusto metu, vel grâdi reuerentiali, vel timore exprobrationis, ne, quia inuitatus renuit ludere, vilis & abiectus habeatur. cap. 19. num. 13. & in Nono, cap. 20. num. 13.

Qui ergo lucratur aliquid notabile, etiam ludo licito, à non potente donare, vel attracto per vim, vel dolum, tenetur restituere. nu. 13.

Licetum est ludere spirituale lucrû, vt preces dicendas à victo. nu. 7.

Peccat verò mortaliter, qui ludit cû notabili irreuerentia Dei. Quod potest fieri etiam dictis, miscendo verba sacra & diuina, ad scurrilia in ludis

dicti solita. Itē peccat mortaliter, qui factis in se mortalibus ludit, admiscēdo verba aut gesta impudica, & alia mortalia. Idem de eo qui ludit cum magno scandalo, vel notabili nocu-mento proximi, vel probabili sui pe-riculo. num. 4.

Peccat m. qui dissimulando, vel occultando suam magnam ludiperi-ctiam, attrahit ad ludēdam longē im-peritiozem: aut falsis talis, vel chartis vitur, vel leges ludi cum notabili damno collusoris transgreditur. n. 17.

Idem dicendum de ludente non apposita pecunia cum iuramēto sol-uendi, & non soluit. His addendi sūt tres casus, in quibus idem dicendum est. Primus, de eo qui scienter ait se habere plura puncta, quam habet. Secundus, de eo qui adnertit colluso-rem errore calculi dicere se habere pauciora, & non monet. Tertius, de eo qui accipit manum. Sed hic non tenetur restituere quantū lucratur, sed quantū valet illud ius prioris loci; qui tres casus tantū habent lo-cum in damno notabili. Ibidem.

Inspector ludi quāvis nō admoneat ludentem, qui errat in non computā-do, vel non capiēdo priorem locum,

si id non promisit, non tenetur restituere. num. 17.

Neque inspectores ludi, quibus ludentes dant aliquid ex lucratis, tenentur restituere, nisi quando lucrantes ad id tenentur. num. 18. in fine, & in Nouo, num. 19.

Qui ludit credita pecunia, non tenetur soluere secundum leges Hispaniæ: imò secundum multos nec in alio regno. Si verò iurauit, tenetur soluere. Poterit tamen vel antequàm soluat, petere absolutionem iuramenti, vel soluta repetere. num. 17.

Qui tenetur restituere lucrifacta vni, non potest cōpensare lucrifacta ab eodē in eodem ludo, & etiā in diuersis: quāuis vni sint liciti, & alij nō; siue vterque sit habilis, siue inhabilis ad donandum, siue alter habilis, & alter inhabilis. Qui verò falsis chartis, vel alia fraude lucratur, nō potest compensare cum iustè lucrifactis ab eodem. num. 18.

Peccāt mort. qui ludentibus ludos mortales, subministrant necessaria: nam cooperantur eorū peccato. nu. 15. & vt plurimū inuitāt, & iuuāt eos ad tales ludos. n. 16. Idē dicendum de inspectore Ecclesiastico, cuius præs-

tia est causa quod ludo mortali ludatur. Et de eo qui debens ex officio prohibere, non prohibet talem ludum: laicus autem, qui non est causa talis ludi mortalis, neque delectatur eo, quatenus talis est, sed solum arte & industria ludentium, non peccat m. spectando. num. 14.

Monachus & clericus spectans multo tempore ludum mortaliter malum, vel si venialiter tantum, sed eo animo, ut si esset mortalis, etiam spectaret eum, peccat mortaliter: secus, si paruo tempore vel sine tali animo. Ibid. Iuramentum de non ludendo non debet relaxari, eo quod ludens habeat magnum desiderium ludendi. cap. 12. num. 11.

LV DVS II. Monachi, & clerici beneficiarii, & sacris initiati, prohibentur sub mort. ne ludant ludis aleæ, seu fortunæ, illicitis, quantitatem notabilem fructuum beneficiorum Ecclesiasticorum: imò etiam de bonis patrimonialibus. cap. 19. num. 9. & in Nouo, cap. 20. numer. 9. & 10.

De clericis in minoribus, non habentibus beneficium Ecclesiasticum, idem dicendum est quoad ludum, quod de laicis. numer. 10. Nam

laicis

laicis non prohibetur sub mortali per legem humanam ludus etiam principaliter propter lucrum quamvis magnum. num. 10.

Filius nondum emancipatus, & monachus, de licentia Patris, vel Abbatis, versantes in scholis, vel in Curia, possunt ludo aliquid impendere licito. num. 12. Atque filius talis plura potest ludendo lucrari, quam perdere, dummodò non alliciat alium ad ludum, falsumque dicendo, se habere potestatem donandi & perdendi. nu. 12. & 13.

LVXVRIA.

EST vitium inclinans ad inordinatum usum venercorum. Estque vitium capitale, & vincitur fugiendo. Eius filiae sunt, Cæcitas mentis, Præcipitatio, Inconstantia, Inconsideratio, Amor sui, Amor huius mundi, Horror futuri, Odium Dei. cap. 23. num. 112. & 113.

Habet sex species fornicationis. I. Est Fornicatio simplex inter solutos. Soluti hic intelliguntur vir & femina, soluti ambo à vinculo Matrimonij, Cognati

tionis, Affinitatis, Ordinis sacri, Religionis, Voti, vel Infidelitatis. II. Est adulterium scilicet quando alter, vel vterque, est cōiugatus. III. Est incestus, quando ambo sunt cōsanguinei, vel affines: & in his etiam est necessario exprimendus gradus, primus vel secundus, vel tertius, vel quartus cōsanguinitatis vel affinitatis. Item, quando sunt coniuncti cognatione spiritali. Itē, quando alter, vel vterque, est religiosus professus, vel vir est ordine sacro insignitus, licet illa sit religiosa vel non: quanquam horum crimen sacrilegium aptè dici potest. num. 3. cap. 16. §. 1. 2. & 4. IV. Est stuprum, quando scilicet fœmina est virgo: non tamen sufficit quòd vir sit virgo. num. 3. §. 1. sed oppositum dicit, cap. 6. num. 7. & in Nou. num. 8. V. Species raptus, quando aliqua cōtra voluntatē ipsius, vel patris, violēter extrahitur à domo sua, quamvis fiat ad ducendum illam post copulam habitam: & etiam quando violenter extorquetur, siue fœmina sit virgo, siue non. De pœna raptoris, vide titu. Raptus. VI. Contra naturā, quando non solum peccatur contra naturalem rationem, sed etiam con-

tra ordinem à natura præfixum, ad habendam copulam. cap. 16. num. 3.

Fornicatio simplex est peccatum mortale, & contrarium asserere, est hæreticum. cap. 16. num. 1.

A peccato mortali simplicis fornicationis nulla excusat ignorantia, neque existimare quòd possit fieri cum meretrice, quia est ignorantia iuris naturalis, quæ non excusat; neque timor mortis, neque infamiae, neque pudor vociferandi, neque timor infamiae, quæ ex vociferatione sequeretur. Ibidem.

Ad hoc ut quis peccet mort. sufficit adhibere huiusmodi fornicationi voluntatem & consensum etiam coactum. Nam debet prius omnia mundi mala pati, quàm illi consentire. ca. 16. num. 1.

Fœmina, quæ quamvis non cõsentiat, tamen ex metu aptat suum corpus ad actum turpem, peccat mortaliter. Ibidem in fine.

Quæ verò vi opprimitur, non peccat in. non se defendendo, neque manibus, neque membris (ut ait Sotus) neque clamore, sed satis esset, ut non consentiat, neque se præpareret ad actum turpem: sed difficile est hoc, ut hone-

istæ fœminæ non se defendant aliquo modo. Nō tamen tenetur manus iratas iniicere in vim inferentem, vel clamare, ita vt peccet mortaliter, eò quòd non clamauit, vel manus non iniicit, dummodò nullatenus consentiat; neque peccat eo solo, quòd non resistat. Neque verò si restiterit, quo potuerit modo, male faciet, sed bene: imò in foro exteriori damnabitur, si saltem non clamauerit. Itaque ratio peccati est, in eò scilicet, si cōsentiat, vel si nō consentiat, saltem ex metu etiam mortis, & aptet sua membra ad peccatum fornicationis cuiuslibet speciei. cap. 16. num. 1.

Vis omninò absoluta excusat à peccato mortali; illa scilicet, qua sine vllō consensu absolutè cogitur quis adulterari, vel fornicari, adeò vt virgo omninò resistens, & nullatenus consentiens, per talem vim absolutā violata, non perdit virginitatem saltē coram Deo: etiam si de actu ipso delectationem percipiat, modò neque in actum, neque in delectationem voluntate deliberata consentiat. Nam talis delectatio est naturalis tantummodò. cap. 16. num. 1.

Fornicatio fidelis cum infideli, in-

ducit

ducit nouam circumstantiam necessa-
rio confitendam. num. 3.

Simul ac vetatur copula quæuis il-
licita, vetatur etiam eius desiderium,
consensus deliberatus, aut propositum
illam committendi. Imò consensus
delectandi se in ea, vel per solam co-
gitationem, vel per aliquem sensum
corporeum, etiam si nullum adsit pro-
positum illam perpetrandi: nam quæ-
libet horum est peccatum mortale. n. 2.

Cogitationes, desideria, propositum,
consensus, verba, & tactus, habet eas-
dem circumstantias, seu species, quas
habet fornicatio, vel luxuria. num. 3.
& cap. 6. nu. 8. & 9.

Mulier soluta intelligitur quælibet
cælebs non virgo, etiam vidua, dum-
modò careat aliis obligationibus, &
vinculis supra dictis. Vir autem cæ-
lebs, etiam si sit virgo, solutus dicitur,
si careat eisdem vinculis supra nota-
tis. lit. A, cap. 6. num. 8. §. 5.

De Adulterio, vide plura titulo,
Adulterium.

Circumstantia loci sacri in materia
luxuriæ, necessario est confitenda.
Quid sit quoad hoc locus sacer, vide,
Ecclesia.

Fornicatio autem in dormitorio Re-

ligioso

ligioforum nō est sacrilegium, neque facta in quolibet alio loco sacro quartæ speciei. Secus, si in Ecclesia, aut cœmeterio, aut in locis sacris tertie speciei.num.3.6.3.

Verba & actus turpes non sunt necessariò confitenda, dummodò is cōfiteatur fornicationem, quam illa cōsequuntur.cap.6.num.7. Idem de osculis & amplexibus turpibus.nu. 17. & hoc non solum de præcedentibus copulam, sed etiam de sequentibus eam.Additum in Nou.num.17. Quod verū est, licet sit aliqua notabilis interruptio:nam licet sint diuersa peccata,etiam in genere moris, non tamen sunt necessariò confitenda. Additum in Nouo,num.18.corol.1.

Species contra naturam supra assignata potius est gen^o, vel species subalterna continens alias species, vel circumstantias specialissimas necessariò confitendas.num.3. in fine.I. Est, cū quis rem habet cum fœmina tali modo;vt illa non concipiat.num.9. etiāsi sint coniuges.num. 33.II. Quando effunditur semen extra vas, etiam inter coniuges. nu. 3. & 33. vel alio quouis modo,tit.Pollutio voluntaria, quæ vocatur mollicies. De qua vide

tit.

tit. Pollutio.III. Copula Sodomitica
etiā inter coniuges habita.IV. Copu-
la cum iumento.num.3.5.1.

Species incestus supra posita, habet
etiā tot species specialissimas ne-
cessariò confitendas, quot sunt diffe-
rentiæ cognationum, & quot gradus
habet consanguinitas; imò & affinitas
ex copula licita, vel illicita contracta.
c.16.n.3.in fine, & nu.35.& c.22.nu.
41.& c.7.num.4.

Debet enim explicari numerus
graduum vsque ad quartū inclusiue
in consanguinitate. n.3.c.16.& idem
in affinitate ex copula licita. nu.35.
& in affinitate ex copula illicita vs-
que ad secundū tantum, vt deducitur
ex cap.22.n.41. Denique debet ex-
plicari an cognatio sit specialis, vel
carnalis, vel legalis. c.16.num.35.ca.
22.nun.40.

Qui rem habuit cum virgine, vel
pro tali habita, sine dolo, nec decep-
tione, quia illa se obtulit, vel leuiter
rogata concessit, non tenetur ei resti-
tuere in conscientia. Primò: *nā scienti
& volenti nulla sit iniuria.* Secundò:
quia lex, quæ obligat deflorantem ad
satisfaciendum, loquitur tantum de
decipiente. Secus, si præcesserunt im-

portunæ preces, quæ quoad hoc æquivalent coactionem. Secus etiã in foro exteriori, quamvis femina non probet se virginem. Satis enim est, quòd ipse non probet contrariũ iure nãmque præsumitur fuisse tũc virginem, & fuisse deceptam. cap. 16. num. 16.

Est pœna defloratoris in foro exteriori, quòd dotet eam, & ducat in uxorem: vel quòd dotet eam, & cedatur fustibus. Ibid.

Qui etiam dolo, vel importunis precibus defloravit virginem, ad nullam restitutionem tenetur, dummodo illa æquè bene nubat ac si esset virgo, nec maritus eius corruptione deprehendat: tenetur tamen satisfacere pro illa iniuria per pœnam impositam vel imponendam, licet nullũ damnum restituibile illi eueniat: nã satisfactio differt à restitutione, sicut genus ab specie: satisfactio nãmque etiam habet locum, licet nullum dñum restituibile eueniat: satis nãmque est quòd illata sit iniuria, licet hæc non sit restituibilis. at verò restitutio solum habet locum, quoniam illatum est damnum pretio æstimabile. Additum in Nouo, num. 17.

Qui

Qui importunis precibus, & falsis promissionibus, absque pollicitatione ducendi eam in vxorem, decepit & corrumpit, in vtroque foro tenetur satisfacere: in exteriori quidem, ad id quod supra dictum est: in interiori autem, tenetur ad ducendum eam, vel saltem ad faciendum, vt maneat contenta, vel ad refarciendum ei omne damnum, quod ei inde euenerit, scilicet quantum pluris eget ad adipiscendum maritum, qualem adipisceretur manens virgo: idque arbitrio boni viri. Item, aliquid aliud ob verecundiam & contumelias, quas tota vita passura est: Ibidem.

Quod si promisit se ducturum eam, siue ex animo, siue fictè, ad decipiendum eam, obligatur ad implenda promissa in vtroque foro, & multò magis si id iuramento firmavit, ni essent valdè inæquales genere, vel diuitiis. Nam tunc tantum obligaretur ad addendum id quo magis habet opus ad adipiscendum talem maritum, qualem adipisceretur, si nò esset infamata, vel ad collocandum eam in statu honesto. Idem dicendum, quando, licet promissio facta fuerit verè, tamen probabiliter timetur, ex tali matrimo-

nio nasciturum graue scandalum. Idē in eo qui promittit, sed est sacris initiatus, vel aliam habet vxorem, vel pater omnino renuit tradere filiam corruptori. num. 18.

Et vltra prædicta tenetur, & obligatur ad placandum eius patrē & satisfaciendam iniuriam ei illatam. Ibidē.

Qui virginem dolo, vel importunis præcibus corrumpit, tenetur illi satisfacere detrimentum illatū ex fractione sigilli; licet illa æquē bene nuberet ac si non amisisset sigillum. Hoc autē locum habet, quando maritus deprehendit talē defectū: & propter hoc discedit ab ea, & peregrē proficiscitur, vel eam nimis seuerē tractat: fecus, quando non deprehendit talem defectum. num. 19. dicto. 6.

Qui dolo vel importunis precibus cognouit per copulam mulierem ab alio vitiatam, sed pro virgine reputatam, & per hoc infamauit eam, tenetur ad refarciendam infamiam. num. 19. dict. 7.

Voluntas conditionalis habendi copulam, si, vel quando fuerit vxor, non est peccatum. nu. 9. in fine. Secus, si consentiret delectationi, quæ ex tali cogitatione oriretur. Ibid.

Licitū est habere spem habendi copulam cum vxore futura, non tamen licet consentire delectationi ex tali spe oboriundæ. Ibidem.

Propositum, vel desiderium quodvis deliberatum copulæ illicitæ, est peccatum mortale. Idē de delectatione morosa. cap. 16. num. 9. §. 5.

Delectatio morosa carnalis, est duplex, tacita vel expressa. Tacita est, quando aduertens homo se illa teneri, & duci in periculum consentiendi, non expellit, nec nititur expellere, sine iusta causa, qua eum excuset a tali expulsiōe. Ibidem,

Expressa est, quando quis deliberatē consentit in delectationem, & fruitur ea, qua est orta ex lasciuis cogitationibus, in sensu appetitivo: & vtraque est mortalis. Ibidem.

Et toties peccat, & talibus speciebus, quoties habuit illud propositum, vel delectationem morosam, interrumpendo illa, siue circa vnā personā, vel multas: & iuxta circumstantias personarum circa quas versantur illę cogitationes deliberatæ, vel delectationes morosæ. Et ideo numerus, & circumstantiæ eorum, necessariō sunt cōfiterendæ. num. 6. §. 5.

Quâuis peccata cordis, oris, & operis sunt eiusdem speciei, differunt tamen secundum maiorem, vel minorem perfectionem. Ibid.

Peccat in qui deliberatè consentit, & delectatur, ex delectatione quæ oritur ex cogitatione copulæ cū vxore futura, vel si alioquin liceret. n. 9. §. 6.

Peccant mort. viduus vel vidua, qui deliberatè delectatur, & gaudent cogitatione copularum carnalium licite habitatum cum coniuge iam mortuo : idem si ex tali cogitatione aduertūt se esse in periculo pollutionis. Nō tamen peccāt, si meminerint copularum habitatum, id est, quod eas licite habuerint, & in eis delectati fuerint, & gaudeāt de illis tanquā de præteritis licite habitis: imò & possūt illas velle habere, si qua ratione fieri posset. Sed non licet nunc actu consentire delectationi, quæ ex tali cogitatione oritur. Idem dicendum de eo, qui ex recordatione copulæ licite præteritæ, vel futuræ conjugis absentis habet delectationem carnalem, & consentit in eam, scilicet quod peccat. cap. 16. num. 10.

Peccat mor. qui deliberatè vult amplecti, tangere, & osculari rēminā, vel

ample

amplectitur, osculatur, & tangit eam, etiam tactu nō impudico, animo tamen fruēdi delectatione carnali, quæ oritur ex his actibus. Quod etiā procedit ad eum, qui tangit personam quam desiderabat in coniugem accipere, si nondum accepit. Secus, si omnes actus indeliberatē velit, vel si eos faciat ad finem honestum. numero 11. dict. 1.

Alloqui, vel videre foeminā, etiam ob eius pulchritudinem, si adsint circumstantiæ honestæ, non est peccatū. Si verò fiant ob solam curiositatem sine fine luxuriæ, tantum est veniale. Si verò adsint circumstantiæ loci, tēporis, & modi, aut aliæ peccati mortalis, vel ad illud, vel ad eius periculum, vel consensum inducentes, erit mortale. num. 11. dict. 2.

Tactus, amplexus, & oscula inter sponsoſ contrahentes sponsalia de futuro, si fiāt cum cautela honesta, & sine periculo pollutionis, vel consensus, & tactus non sint impudici de se, licitē fiunt. Sed quia rarō cōtingit, vt sine tali periculo fiāt, expedit vt avertantur, donec coniuges fiant. n. 12.

Tactus de se impudici inter non coniuges, imō etiā inter sponsales de

futuro sunt mortales, & nunquam cō-
fentire in eos oportet. Ad quos eui-
tādos eadem defensione vtēdum est,
qua circa copulam vi tentatam dictū
est. num. 13.

Tactus impudici inter coniuges, ex
quibus euenit eis pollutio, vel ipsi eis
illam intendunt, vel periculo pollu-
tionis se exponunt, sunt mortales. ca.
16. num. 41.

Peccat mort. qui animo concupi-
scendi alienam, pergit ad Ecclesiam,
vel qui mittit, vel recipit epistolas,
vel aliqua dona, vel quærit mediatri-
ces, vel exhibet se videndum in loco
in quo concupiscatur ab alio. nu. 13.
vel eo animo se ornat; secus si faciat
animo, vt ametur honeste, licet car-
naliter, in finem contrahendi matri-
monium. Item peccat mort. qui dele-
ctatur canendo, loquendo, vel audiē-
do verba luxuriæ. num. 14.

Peccat mort. qui vtitur obscænis
cantilenis, verbis, & gestibus, inducēs,
vel credens, aut credere debens aliū
peccaturum mortaliter. ca. 23. n. 23.

Peccat mor. qui nutu oculorū, ver-
bis, vel cantu nititur aliquē inducere
ad peccatam, vel consensum luxuriæ;
vel curauit, vt se comitarentur aliqui

in finem mortiferum, ad musicā, ha-
stiludia, & similia ad prouocandum
aliquem ad luxuriam. Item, qui vel
quæ falsò gloriatur cum illo, vel illa
rem habuisse. num. 14.

Peccat mort. qui comedit aut bibit
plusquàm oportet, vel quærit aroma-
ta, vel cibos calidos in finem luxuriæ,
nisi sit coniux. num. 15.

Peccat mort. qui comedit aliquē
cibum, credens eius usu se vincen-
dum esse ab aliqua graui tentatione
carnis. cap. 21. num. 11.

Non tamen sufficit grauem se pas-
surum tentationem, dummodò cre-
dat se non esse vincendum. ca. 21. nu.
11. & cap. 3. nu. 5. lit. D. in Nou. n. 21.

Peccat mort. qui alicui poculum
amatorium propinat, vt ab ipso ame-
tur. cap. 11. num. 32.

Comedere cibos calidos inducen-
tes ad tentationē carnis, non est oc-
casio propinqua, nec in se peccatum
mort. neque facit quasi semper pec-
care mortal. eos, qui illis vtuntur, dū-
modò non comedant illos in finem
pollutionis, vel fornicationis. Tunc
enim esset mort. & non deberet ab-
soluti, qui vescitur illis, nisi verè pro-
ponat se illis non vsurum. cap. 3.

num. 5. lit. I, & in Nouo, num. 25.

De faciente, aut proponente imagines lasciuè depictas, & ad luxuriam prouocantes, vide tit. Imago.

Peccat mort. quem piget impotētiae coeundi luxuriosè; secus, si pigeat impotētiae ad copulam matrimonialem. cap. 16. num. 15.

Peccat mortaliter, qui mala intentione sequitur mulierē, & eò grauius, quò diuturnius. Quòd si mulier sit honesta, tenetur ille restituere illi famam, ob infamiam ei inde sequutam. c. 16. num. 15.

Peccat mortaliter, qui dat, aut locat domum meretrici ad meretricandum: secus, si det ei illam ad inhabitandum tantum. c. 16. n. 15.

Concubinarius cohabitans concubinæ, nunquàm debet absolui, nisi separetur ab ea, cum vero proposito nunquàm redeundi ad eam. cap. 16. num. 20.

Quòd si in eadem domo possent cohabitare sine peccato (quòd tamen rarò continget) etiam non sunt absoluedi, nisi verè ac firmiter proponant se nunquàm, neque verbo, aut opere simul habitaturos, aut conuersaturos. cap. 16. num. 20.

Idem dicendum de his quos populus credit esse concubenarios, licet non sint, nempe quod debent separari ob vitandum scandalum. Ibidem.

Idem dicendum de eo, cui videtur quod non vitabit peccatum mortale, nisi separetur ab ea persona, cum qua cohabitatur, etiam si sit pater, mater, filius, filia, frater, soror, maritus, vxor, & ancilla, qua dominus eius abutitur luxuriose, debet non solum separare se ab eo; sed etiam iuste potest fugere. nu. 21. imò & potest compellere eum, ut se vendat alteri. Ibidem.

Concubinarii peccant mor. & communiter sunt excommunicati per constitutiones Synodales; & hodie vbiuis gentium sunt excommunicandi prius legitime moniti, & concubinae sunt in exilium mittendae iuxta Trident. num. 23.

MALEDICTIO.

MALEDICENS, seu imprecans mortem alicui, & toti eius familiae, duo tantum peccata committit, non tot quot sunt personae familiae. Idem de eo qui blasphemando maledicit Petro, & Vndecim Apostolis. c. 6. nu. 18. in Nouo additum.

Qui deliberatè maledicit imprecādo sibi malum, cui non licet consentire, vel proximo malum notabile sub ratione mali, peccat m. Secut si fiat indeliberatè, vel ore tantum, vt communiter fit. cap. 23. nu. 117. Imprecari autem sibi damnū boni, quod posset prodigere, non est mortale. Ibid.

Peccat mort. qui maledicit diabolo ratione suæ naturæ; secus ratione culpæ. num. 117.

Qui creaturas rationales vel irracionales commendat, vel committit diabolo, quatenus sunt creaturæ Dei, blasphematur. Quod maledicat eis quatenus sunt res proximi, idem est ac si proximum malediceret. Quod si neutra harum rationum est, maledictio erit vana, & peccatum veniale. Ibidē.

MALFFICIVM, quoad coniugatos, vide, Matrimonium X. §. VII.

MALFFICIVM, quoad maleficos & veneficos, vide tit. Superstitio.

MANIFESTVM, vide, Notorium.

M A R I T V S.

QUID possit maritus circa votum Continentiæ vxoris, aut de non

peten

petēdo, & de alijs similibus, vide Votum IV.

Nihil potest vouere maritus circa debitum coniugale in præiudicium vxoris. cap. 12. num. 61.

Si vouit succurrere Terræ sancte ex licentia vxoris, vel sine illa, tenetur implere. num. 62. Si tamen cessaret necessitas succurrendi, quia cessant bella, cessaret etiam facultas vouendi, & adimplendi. num. 87. lit. D. & in Nou. num. 80.

Non potest sine licētia vxoris mutare habitum in habitum Religiosorum tertij ordinis. num. 62.

Absentia mariti ab vxore, iusta de causa non est prohibita, maximè si occupatur in rebus necessariis, vel militaribus, in obsequium Regis, Reipublicæ, vel sui ipsius. n. 87. lit. D. & in Nou. num. 79. item in Nouo, cap. 16. num. 32.

Peccat mort. maritus, qui sine iusta causa prohibet vxorem audire Missam, vel ieiunare diebus de præcepto, vel si atrociter percutit vxorem, vel dicit ei cōiūtia notabilia, aut aliquod verbum, licet non iniuriosum, animo tamen conuiciandi notabiliter. cap. 14. num. 19.

Mariti præceptum aliquando obligat vxorem sub mort. num. 20.

Peccat mort. maritus occidēs vxorem in adulterio deprehensam. c. 15. num. 3.

Quando quidē potest eam accusare, vide, Matrimonium II.

An maritus possit sumere cibos calidos in finem copulæ: & de quibusdā peccatis inter coniuges contingentibus, vide tit. Luxuria.

Maritus, qui sibi vsurpat aliquid ex bonis paraphernalibus v. vxoris, peccat m. & tenetur restituere. Nō tamē quę bene vel malē consūpsit de lucris cōmunibus. Quoniā illa sola, quę tēpore diuortij inueniuntur lucrifacta, censentur lucra. Reliqua licet pro dimidio lucrifierent vxori, tamen lucrifūt reuocabiliter. c. 17. n. 153. & 155.

Donatio à marito facta de bonis mobilibus sine consensu vxoris valet. Tenetur computare illa in partem suam, & vxorem certiore facere, vt in partitione tantundem plus sibi cedat, imò & donatarius tenetur manifestare vxori, si credit maritum non manifestaturum num. 155. Idem dicendum est de marito, qui in terris, vbi lucra fiunt communia, donat al-

quid

quid infcia vxore: nam licet impensa
mariti prouida vel prodiga diminuat
lucra, non tamen donatio est: hæc
enim nõ permittitur, sicut impensa. Ibi.

Donata marito à consanguineis
eius, ad eum pertinent: & ad vxorem,
quæ ei dantur à suis consanguineis.
num. 166.

Potest pacisci cum promittente do-
tem, & non soluente, vt donec soluat,
reddat singulis annis pro oneribus
matrimonij tantum, quantum aliquis
mediocriter industrius, ex illa dote
(manente salua) capere posset. n. 213.

Iusta sunt statuta regionum, sta-
tuentia vt promittens dotem, donec
soluat, & etiam maritus, & ipsius hæ-
redes, donec dotem reddant vxori vi-
duæ, vel separatæ, impendant certum
quid singulis annis.

Qui dotem recipit, & hæredes eius
in causa diuortij, tenentur vxori vi-
duæ, vel separatæ præbere alimenta,
quæ (salua dote) dari possunt, donec
persoluantur vxori. num. 213.

Peccat mor. maritus capiēs ad vsu-
um merces ad res vanas contrahēdo
graue æs alienum, damnificando no-
tabiliter vxorē, ac liberos. Idē de ca-
piēte & emēte habita fide de pretio

merces,

merces, quas præfenti pecunia vëdat.
cap. 17. num. 163.

MARTYRIUM. Peccat mort. qui se
martyrio temerè offert, & irritat in-
fideles. Item, qui se offert ad marty-
rium principalius ob tadium vitæ,
quàm ob zelum fidei. ca. 11. num. 40.
& cap. 15. num. 12.

Est autem martyrium in præcepto,
quando necessarium est ad defendē-
dā fidem, vel bonitatem multorum,
vel ad excusandas blasphemias. Est in
consilio, quando ex eo non sequitur
amplius, quàm gloria Dei, & exalta-
tio fidei. cap. 11. num. 40.

MATER, vide tit. Pater.

MATRIMONIUM I.

*In se, & quoad ætatem con-
trahentium.*

MATRIMONIUM est Sacramētum.
quo sit maris & fœmina coniūctio,
individuam vitæ consuetudinē retineat.
cap. 22. num. 19. §. 1.

Matrimonium inter infideles non
est sacramentum, sed tantum contra-
ctus. Solum Matrimonium Christia-
norum est Sacramentum, & con-
fert gratiam recipienti, nisi obex

ponatur. num. 19. & 20.

Coniunctio, quæ per Baptismum & Pœnitentiam fit inter Deum & animam, metaphoricè dicitur coniunctio. num. 19.

Coniunctio verò maris & femine, quoad Matrimonium, principalius dicit vnionem animorum vtriusque, quàm corporum, cum qua etiam sola potest cōstare Sacramentum. n. 19.

Indiuiduitas, siue insoiubilitas matrimonij in hoc consistit, quòd sic coniuncti, nisi mortē naturali, non possunt solui regulariter, nec possunt altero viuente, aliis coniungi, debent alter alteri fidem seruare, & debitum coniugale reddere, & se mutuò in administranda re familiari iuuare, denique neuter eorum potest, sine alterius consensu continentiam promittere. num. 19.

Matrimonij materia est consensus legitimus: forma sunt verba, & sufficit nutus, vel signa, vel scriptura, imò aliquando taciturnitas, vt quando pater contrahit pro filia præsente, audiente, & non contradicente. num. 20. §. 2.

Aetas legitima in viro ad contrahendum de præsenti, est quatuordecim,

annorum completorū, & in fœmina duodecim. Si tamē potentia suppleat ætatem, prius contrahere possunt, quæ quidem vsque ad illum annum non præsumitur. num. 29. Aetas verò ad sponsalia est septem annorum in utroque; peruenientes tamen ad annos pubertatis possunt petere absolutionem. num. 27.

Peccat mort. qui contrahit matrimonium, vel sponsalia ante legitimam ætatem. Quamuis in hoc communiter magis peccent consulentes, & contrahentium curam habentes, quam ipsi contrahentes, qui plerunque excusantur ob ignorantiam iuris. n. 29. in Antiquo. Nam in Nouo sublatum est, non de consensu Auctoris, sed ex errore impressoris, vt ex contextu præcedenti, & ex summario aperte constat. num. 29. cap. 22.

¶ Contrahere matrimonium ob finem mortalem, est culpa mortalis. Contrahere propter delectationem carnis, vel propter diuitias, est veniale. Contrahere autem minus principaliter propter hæc, & principaliter propter Deum, non est peccatum. numero 79.

Peccat m. qui cum sit in mortali, vel

existat

existat excommunicatus maiori vel minori, contrahit matrimonium. numero 81.

Omnis utriusque sexus ætate legitima, & iusto iudicio præditus, potest contrahere matrimonium, nisi specialiter prohibeatur, vel intersit aliquod impedimentum inter contrahere volentes. Amens verò tempore amentię non potest. num. 29.

Circa matrimonium definiuit sub anathemate Concilium Trid. sess. 24. hæc sequentia.

I. Quod matrimonium est propriè ac vere Sacramentum à Christo Domino institutum. II. Quod confert gratiam. III. Quod non licet Christiano habere plures uxores, quia prohibitum est per legem diuinam. IV. Quod non solum gradus consanguinitatis & affinitatis in Levitici. cap. 18. expressi, possunt impedire matrimonium, & dirimere contractum, sed etiam alia impedimenta ab Ecclesia statuta. V. Quod potest Ecclesia in aliquibus illorum Levitici dispensare. VI. Quod potuit Ecclesia constituere impedimenta dirimentia matrimonium, & quod nullatenus erravit in hoc. VII. Quod matrimonium non potest dissolui, neque dissoluitur, propter

hæc

hæresim, vel molestam cohabitationem, vel absentiam affectatam. VIII. Quod matrimonium ratum non consummatum potest dirimi per solemnem professionem religionis alterius coniugum. IX. Quod non errat Ecclesia docendo matrimonij vinculum non dissolui per adulterium, & neutrum etiam innocentem posse altero vivente matrimonium contrahere, macharique eum, qui dimissa adultera, aliam duxerit, & eam, qua dimisso adultero, alij nupsit. X. Quod non errat Ecclesia, qua propter aliquas causas separat coniuges quoad thorum, vel cohabitationem ad tempus certum, vel incertum. XI. Quod clerici sacris initiati, vel Regulares post solemnem castitatis professionem non possunt contrahere matrimonium, & si contrahant, non tenet: quia obstat ei lex Ecclesiastica, & votum solemne emissum: neque per hoc ullo modo damnatur matrimonium. XII. Quod non possunt omnes contrahere matrimonium, qui castitatem voverunt, etiamsi non sentiant se eius donum habere. XIII. Quod status conjugalis non est antepositus statui virginitatis, vel cælibatus. XIV. Quod prohibitio solemnitatis nuptiarum, certis anni temporibus non est superstitiosa nec tyrannica. XV. Quod non sunt

damnanda benedictiones, nec alia ceremonia, quibus Ecclesia utitur in matrimonio. XVI. Quod causa matrimoniales spectat ad iudices Ecclesiasticos. cap. 22. num. 31. in Antiquo: nam in Novo sublata sunt hæc omnia ex negligentia imprefloris.

Peccat mort. qui credit hæc definita a Trid. non esse vera, & est hæreticus; & si id quouis modo exteriùs exprefferit, est excommunicatus per Bullam Cœnæ. num. 31.

MATRIMONIUM II. quoad sponsalia.

SPONSALIA non sunt matrimoniū, A
sed promissio eius, & requirunt mutuatam promissionem. Sufficit tamē quòd altera pars tacitè repromittat. Et quamvis promissio vnius tantum sufficiat ad se obligandum, non tamen sufficit ad efficienda sponsalia, nisi sit mutua, & reciproca. cap. 22. nu. 25.

Disolvuntur multis modis spon- B
salia. I. Remissione partium, etiamsi sint iurata. II. Per alterius ingressum religionis, etiā ante professionē. n. 25.

& 26. III. Per matrimonium alterius de presenti contractum. IV. Per migrationem alterius in aliam regionem, si non redit tempore præfinito. num. 26. V. Per superuenientem affinitatem. VI. Per absolutionem à Iudice factam, quia contraxerunt intra annos pubertatis, & peruenientes ad illos, petunt absolutionem. VII. Per lapsum temporis præfiniti ad contrahendum de presenti. VIII. Per superuenientem lepram, vel alium morbum contagiosum, aut notabilem deformitatem. IX. Per superuenientem fornicationem alterius. X. Per votum castitatis præcedens, non tamen per sequens, quoniam alter non potest vouere in præiudicium alterius, excepto voto religionis. XI. Per superuenientem capitalem inimicitiam. XII. Per non impletionem promissi. XIII. Per famam
D impedimenti canonici ad contrahendum. XIV. Per susceptionem ordinis sacri. XV. Per superuenientem cognationem legalem. XVI. Per asperitatem morum alterius. XVII. Per aliquid nouè superueniens, quod si præcessisset, non fuissent contracta. numero 26. & 27.

E In his casibus regulariter non di-

rimuntur ipso iure, & qui contraheret absque auctoritate Iudicis in casu quo esset necessaria, cōmitteret graue veniale. Imò nullo modo peccat, quando causa dissoluendi est manifesta. Idem, quando sponsalia sunt clandestina. num. 27.

Qui promisit alicui non ducere aliam, quàm illam, non tenetur ducere illam, non tamen potest ducere aliam. num. 27.

Sponsalia dupliciter transeunt in Fmatrimonium. I. Per copulam subsecutam affectu maritali, id est, cum intentione consummandi matrimonium, & hoc quidem secundum ius antiquum. Sed iam non habet locum post Tridentinum Concilium. num. 28. & c. 25. num. 144. & cap. 27. num. 141.

II. Per declarationem consensus de presenti, verbis vel aliquo signo aperto facta: non tamen per simultaneam habitationem, nec per translationem sponsæ in domum sponsi, nec per oscula, nec amplexus, nec copulam attentatam. cap. 22. nu. 28.

De sponsalibus conditionatis, quando transeant in matrimonium, vide Matrimonium IV.

G Qui contrahit matrimonium, vel sponsalia cum cognata intra primum gradum illius, cum qua cōtraxit sponsalia, vel matrimonium validum, peccat mort. & matrimonium vel sponsalia sunt nulla. num. 26. & 57.

H Impedimentum iustitiæ publicæ honestatis, est impedimentum quod impedit & dirimit inter spōsum vel maritum, & omnes cognatos sponsæ suæ, vel mariti intra gradum prohibitum. num. 57.

Ad hoc impedimentum non requiritur copula: illa autem interueniente oritur aliud impedimentum affinitatis. Ante Trid. non requirebatur, quòd matrimonium, vel sponsalia iure valerent, & impendebat vsque ad quartū gradum. At nunc requiritur quòd sint valida, & solum impedit intra primum gradum. num. 57.

I Qui post contracta sponsalia cum vna, deinde contrahit matrimonium cum cognata eius, priorem debet accipere, quia secundum nullum fuit. Quòd si secundam cognouit, neutram potest accipere; non primam, propter impedimentum affinitatis ortum ex copula; non secundam, propter impedimentum publicæ honestatis

statis

statis ortum ex primis sponsalibus. c. 22. num. 26. & tit. 57.

Peccat mort. qui post contracta sponsalia cum vna, contrahit cum alia matrimonium, vel sponsalia. nu. 72.

Sponsalia clandestina non sunt annullata per Trid. num. 144. c. 25.

De eo qui deflorans virginē promisit ex animo eam ducturum, quando teneatur ducere, quando non, vide tit. Luxuria.

MATRIMONIUM III. *quoad verba absoluta.*

Ita verba requiruntur, & sufficiūt ad matrimonium, quibus cum dicto vel signo statim significatur alterum alteri sui corporis potestatem tradere, quomodolibet dicantur. cap. 23. num. 20.

Quando constat de voluntate contrahentium, non refert quoad utrumque forum, quibus verbis utantur; quoniam si est utriusque voluntas cōtrahendi de præsenti, matrimoniū sit; si de futuro, sponsalia tantum n. 79.

M A T R I M O N I U M I V.
quoad verba sub conditione.

A **Q**UOAD forum interius, in nullo casu matrimonium vel sponsalia contrahuntur ante impletam conditionem, si verè fuit animus suspendendi, usque ad implementum conditionis. ca. 22. n. 66. & 67.

B **C**onditio turpis, & contra bonum in-dividuitatis, & contra fidem matrimonij, annullat matrimonium. n. 66.

Conditio turpis, vel impossibilis, quæ nec est contra substantiam, nec bonum matrimonij, non annullat, neque suspendit, sed habetur pro non adiecta. c. 22. n. 66.

Conditio honesta suspendit, donec impleatur, dummodò ponatur à principio, & suspensivè, & ambæ partes expressè consentiat, conditioni, vel vna pars expressè, & altera tacitè. nu. 62. & 66.

C **Q**uòd si talis conditio sit honesta, & de re præterita, vel præsentis, non est vera conditio: imò si est vera, matrimonium statim valet; si falsa, est nullum. Ibid.

Causa, modus, & demonstratio nun-

quam

quàm suspendunt matrimonium; annihilant tamen quando sunt contra substantiam, vel matrimonij bonum. Ibidem.

Per hæc verba, *duco te in uxorem*, *D* si *cras orietur Sol*, est matrimonium purum quoad Ecclesiam, non tamen quoad forum interius, si verè fuit animus suspendendi consensum vsque ad ortum Solis. nu. 67.

Matrimonium contractum cum hac conditione, si *pater voluerit*, & pater postquàm semel contradixit, consentit, validum est, si consensus contrahentium durat vsque ad consensum patris. num. 63.

Quòd si pater tacet, nec consens- *E* tiens, nec contradicens expressè, validum est, si per signa colligitur, illum tacere, quia placet ei: & nullum, si colligitur tacere, quia displicet ei: in dubio tamen non videtur ideò tacere, quia placeat ei. Ibidem.

Si tempore quo ponitur ista conditio, si *pater voluerit*, pater est mortuus ignorante filio, matrimonium est nullum: si autem sciente, validum est: quia conditio est impossibilis, & habetur pro non adiecta. n. 64.

Si ante impletam conditionem, al- *F*

tera partium voluntate mutata contrahit absolute cum alia, valet; secus, si contrahat post impletam. cap. 22. num. 64.

Qui dicit, *contrahio tecum matrimonium, si permiseris coitum*, matrimonium est nullum, si intelligit de fornicario. Si verò intelligat de vxorio, perfectum est simul atque coierit. n. 65.

Qui dicit in futuro, *contraham tecum, si permiseris coitum*, manent sponsalia pura, & absoluta, si intelligit de fornicario: si verò de licito, sunt conditionalia, quæ secuta copula licita transeunt in matrimonium, secundum ius antiquum, non tamen post Tridentinum. 26. & 65.

Per hæc verba, *contrahio tecum, si te virginem inuenero*, intelligendo per inspectionem honestarum fœminarum, est matrimonium conditionale: si per copulam intelligit, est purum, quoad Ecclesiam. n. 66. Quod si expressè dicat, *contraham tecum, si te per copulam virginem inuenero*, sunt sponsalia pura. Ibid. Si verò dicat, *contraham tecum, si te per honestas fœminas virginem inuenero*, erunt sponsalia conditionata. Ibidem.

MATRIMONIUM V.

*quoad intentionem &
consensum.*

PEC CAT mort. qui contrahit matri- A
monium, vel sponsalia fictè, & ma-
trimonium est nullum, quamvis co-
pula sequatur, si postea verè in eam
non consensit. Nec sufficit cohabita-
tio cum ea tanquam propria vxore,
etiamsi crederet sufficere, nisi coiret,
vel cohabitaret animo contrahendi
denuò, quia per talem cohabitationē
& copulam non vult denuò contra-
here, sed uti matrimonio antea cō-
tracto. c. 22. num. 76.

Teneturque stabilire matrimonium
fictè contractum, nisi sit magna inæ-
qualitas; & tunc tenebitur restituere
damna sequuta. Decepta verò non
potest alteri nubere, nisi iudicio pru-
dentis viri credat deceptorem verum
dicere. Cuius rei signa erūt, si ille sta- B
tim post contractum matrimonium
id declaravit, & cum alia contraxit,
vel religionem est professus: vel si id
non declaravit, statim postea tamen
iuramēto firmavit, & alioqui est fide
dignus, & suę conscientię curā habēs,
& bonorū cōsuetudine vtēs. Idem, si

adeò dispares sint, vt verisimile sit illū noluisse cum illa contrahere: aut si sint alia huiusmodi indicia, vt illa tutò possit alteri nubere. Alioqui non licebit. nam sæpe nobiles & diuites solent ob egregiam formam, vel alios fines, verè contrahere matrimonium cum plebeiis fœminis. n.77.

- C Peccat mort. contrahens cum aliqua legitimis verbis, protestat⁹ prius absque iusta causa per nulla verba esse sibi animum contrahendi, quamuis eam carnaliter non cognosceret, & in foro exteriori iudicaretur pro matrimonio. Si verò id protestatur ob iustā causam, quam habet, nec peccat, nec censebitur matrimonium in illo foro. num.78.

Quibus verbis vtendum, cū constat de voluntate contrahentium, vide Matrimonium III. lit. B.

Non requiritur, vt ambo dent consensum simul, eodem loco & tempore, dummodò prior in consensu perduret. num.80.

- D Si vnus consentit verè, & alter fictè, qui tamen post aliquot dies verè cōsentit, priori in suo consensu permanente, fit verum matrimonium. Consensus autem tamdiu dicitur durare,

quam

quamdiu non receditur ab eo. numero, 80.

MATRIMONIUM VI.

quoad consensum coactum.

PECANT mort. parentes, qui cogunt ad matrimonium filios, qui votum continentiae, vel religionis emiserunt in aetate legitima. c. 14. n. 17. An verò possit filius cogi à patre, ut contrahat cum tali, vide tit. Filius.

Peccat mort. qui metu iusto cogit aliam secum contrahere, vel cū alio: & qui post coactè contractū retrocedit, nolente coacta, nisi iusta causa superueniens excuset. Et potest cogi ad contrahendum. c. 22. nu. 50. & 51.

Peccat mort. qui metu mortis consummat matrimoniū. Nā illud metu iusto contractū & consummatū non valet, etiam si verè consentiat. nu. 51.

Metus iustus cadens in virum constantem, est ille, quo minus malum eligitur causa vitandi maius. Sed hoc intelligitur ad effectum excusandi à peccato, non ad iudicandum firmitatem, vel infirmitatē actus. Nā ad hoc iudicio boni viri iudicandum est, quis dicatur metus iustus. Verumtamen minor metus sufficit in foemina, quā

in

in viro. n. 51. Vtrum metus reuerentialis annullet matrimonium, vide c. 22. num. 51.

*MATRIMONIUM VII.
quoad consensum clandestinum.*

CIRCA matrimonia clandestina statuit Trident. sess. 24. cap. 1. de Reform. hæc sequentia.

I. Errare, dicentes quod matrimonia clandestina ante Trident. non erant valida. Vel, quod filius non potest, sine consensu parentum, matrimonium contrahere. Vel, quod parentes possunt illud irritare. II. Quod matrimonia clandestine contracta, quamuis valida fuerint ante ipsum Concilium, tamen contrahere illa, semper fuit detestabile.

III. Præcipit sancta Synodus, ut in posterum antequam matrimonium contrahatur, ter a proprio contrahentium parrocho tribus continuis diebus festinis in Ecclesiis inter Missarum solennia publice denunciatur, inter quos sit matrimonium contrahendum: quibus denunciationibus factis, si nullum legitimum opponatur impedimentum, ad celebrationem matrimonij in facie Ecclesiæ procedatur, ubi

parochus, viro & muliere interrogatis, & eorū mutuo cōsensu intellecto, vel dicat, Ego vos in matrimoniū cōiungo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, Amen: vel aliis utatur verbis, iuxta receptū uniuscuiusque provincie ritū. Quod si aliquādo probabilis fuerit suspicio, matrimonium malitiosè impediri posse, si tot præcesserint denunciationes: tūc vel una tantum denūciatio fiat, vel saltē parochus, & duobus vel tribus testibus presentibus, matrimoniū celebretur; deinde ante cōsummationē denunciationes in Ecclesia fiant, ut si aliqua subsūt impedimēta, facilius detegatur, nisi Ordinarius ipse expedire iudicauerit, ut prædictæ denūciationes remittatur, quod illius prudentia & iudicio sancta Synodus relinquit. Qui aliter quā presente parochus, vel alio Sacerdote, de ipsius parochi vel Ordinarij licētia, & duobus vel tribus testibus, matrimonium cōtrahere attētauerint, eos sancta Synodus ad sic contrahendū omnino reddit inhabiles, & huiusmodi cōtractus irritos & nullos esse decernit, prout eos prædicti decreto irritos facit, & annullat.

IV. Quod quicumque sacerdos sine licētia parochi cōiūxerit matrimonio aliquo, maneat suspēsus, donec ab ordinario

eius,

eius, qui coniungere debebat, absoluat. V. Parochus contrahentium, & testium nomina, & matrimonij contracti locum describat, & librum apud se custodiat, VI. Quod contrahentes antequam contrahant, vel triduo ante consummationem matrimonij confiteantur, & communificent. VII. Quod laudabiles consuetudines & caremonias, quas, ultra predictas, circa hac quaque provincia habeant, adhuc seruent & retineant. cap. 22. num. 68. & 69.

Vnde infertur, quod peccat mortaliter, qui contrahit matrimonium clandestinè. c. 16. n. 36.

Matrimonia sine proprio paracho & testibus clandestinè celebrata & contracta, sunt omninò irrita & nulla post Trid. Matrimonia verò coram paracho & testibus contracta, sunt valida, etiamsi fiant sine trina monitione; dicentur tamen clandestina ob alios effectus. c. 22. n. 70.

Peccat mortaliter, qui contrahit matrimonium etiam publicè nō premissa trina monitione. numero, 68.

Qui cōtraxit clādestinè, peccat mortaliter in aliquibus casibus; non publicādo, quamvis matrimonio non vtatur, videlicet quando altera pars

petit vt publicetur, aut periculum incontinentiæ imminet, & nulla est iusta causa, qua differatur: imò si tale periculum non sit, & vterque consentiat; tamē si timētur dāna ex tali matrimonio, eò quòd nō publicatur, peccat nō publicādo: aliās nō. c. 16. n. 38.

Qui post contractum primum matrimonium clandestinē, contrahit secundum publicē, peccat si vtatur secundo, etiam compulsus sub excommunicatione. Tenetur tamen cum secunda conuiuere, præcipiente Prælato, si possit absque periculo copulæ, alioqui verò minimē. cap. 16. nu. 39.

Qui ante Trident. clam contraxit, & consummauit, & postea; quia ipse id negauit in iudicio, ipsa alteri nupsit, non potest ipse religionem ingredi. cap. 22. num. 24. Quòd si is, cui illa secundò nupsit, moreretur, teneretur iste eam accipere, etiam post professionem. Ibidem.

In denunciationibus potest Episcopus iusta de causa dispensare, vt omittantur: veluti si nobilis velit cōtrahere cum ignobili, diues cum paupere, senex cum adolescentula, aut timeatur consanguineorum vel aliorum malitiosa impeditio. ca. 22. n. 70.

Vtrum

Vtrum autem matrimonium contractum in facie Ecclesie, absque proprii Sacerdotis, vel eius locum tenentis presentia, sit validum, Doctor manet dubius, in cap. 22. nu. 69. arguens pro utraque parte, sed cap. 25. in fine, tenet non valere.

Facies Ecclesie potest dici ianua Ecclesie, vel ipsa Ecclesia, vel presentia multorum, saltem cognatorum & vicinorum, & idoneus tertium numerus. Sed nunc facies Ecclesie, quoad matrimonium, est presentia proprii parochi, vel eius locum tenentis, & duorum vel trium testium. cap. 22. num. 70.

Nulla causa, quantumvis iusta, potest hodie facere, ut matrimonium sine paracho, aut eius vicario, & testibus, denuo contractum sit validum. Neque Episcopi possunt dispensare, ut illorum presentia non adhibeatur. num. 70.

Qui vero publice, & premixtis denunciationibus, servataque forma Concil. Trident. contraxit matrimonium, sed nullum, ob aliquod impedimentum occultum, tenetur post obte-ram dispensationem denuo contrahere, potestque clandestine, & in foro

conscien

conscientiæ tantum contrahere. cap. 16. num. 36.

Imò Pius V. declarauit, non requiri præsentiam parochi, neque testiũ, ad huiusmodi matrimonium nullum, per dispensationem obtentam denuò contrahendum, & reualidandum. ca. 22. num. 70. Quæ declaratio est valdè vñtata in Pœnitentiaria Romana. ca. 16. num. 37. & cap. 22. num. 70.

Minor, qui timet se à suo curatore traditum iri alicui nuptui parum cõuenienti, potest clãdestinè, id est, sine denunciationibus, non tamen sine parocho & testibus, contrahere cum alia sibi multum conuenienti. cap. 16. num. 36. & 37.

Confessarius & testes, qui procurāt, & faciunt, vt aliquis gladio grauter iñtus, & iñiam moriturus, ducat vxorem concubinam suam, vt liberos ex ea susceptos legitimos faciat, & ipse in bono statu moriatur, in nullas censuras, neque alias pœnas incidunt. num. 37.

Vtrum coniuges clandestino matrimonio vtentes peccent, vide, Matrimonium X. §. 13.

Sufficit ex declaratione Pij V. parochus habitationis fœminę, quãdo ma-

trimonium celebratur in parochia
fœminæ. Et iuxta declarationē Gre-
gorij XIII. sufficit parochus viri, quā-
do contrahitur in parochia viri. Ad-
ditum in Nouo, cap. 25. n. 144. in fine.

Sponsalia clandestina valida sunt
etiam post Trid. Ibidem.

MATRIMONIUM VIII.

De impedimentis in genere.

AD VPLEX est impedimentum, vnū
impediens tantum; alterum im-
pediens ac dirimens. Diciturque di-
rimens, non quod dissoluat matrimo-
nium legitimè contractum ante hu-
iusmodi impedimentum, sed quia cō-
trahentes post illud peccant mort. &
matrimoniū est nullum. ca. 22. n. 29.

Qui credens impedimentū esse di-
rimens, quamuis non sit, contrahit,
peccat mort. & matrimonium non
valet, si credebat illud non valere:
aliās sic. nu. 49.

B Non tenetur alter coniugum cre-
dere subesse impedimentum dirimēs,
eò quod vnus testis etiam fide dignus
iuratus, & amicus, & proprius pa-
rochus id affirmet ei. num. 82.

Matrimonium contractū ab igno-
rante impedimentum dirimens, non
incipit valere per solam cessationem
impedimenti: sed requiritur nouus
consensus, concessa ei qui ignoraue-
rit libertate renunciandi, seu renū-
di. Satis tamen datur libertas, quando
declaratur impedimentum, etiam in
genere, & non cogitur ad contrahen-
dum. cap. 22. num. 47.

Matrimonium nullum ob aliquod C
impedimentum dirimens, non incipit
valere propter dispensationem de-
nuò superuenientem, nec per solam
cohabitationem, & copulam subse-
quentem, nisi adsit nouus & mutus
consensus. num. 76. & 86.

Inter infideles potest dari impe-
dimentum dirimēs per eorum leges.
Non tamen comprehendunt eos im-
pedimenta Ecclesiastica, quantum ad
matrimonia contracta in sua infide-
litate. nu. 49.

Aliquod impedimentum dicitur
iuris naturalis, quia ex se dicit inde-
centiā, non tamē tantā, ut absque lege
positiua diuina, vel humana obliget,
& ita nō cōstituit ius naturale. n. 84.

Excomunicatio non est impedimē-
tum dirimēs. c. 9. nu. 2. & c. 22. nu. 81.

Sciens aliquem cognouisse consanguineam eius quam vult ducere, tenetur denunciare. cap. 16. num. 58. & cap. 18. num. 54.

Peccat mort. qui iussus sub excommunicatione, non denunciat impedimentum quod scit. cap. 22. num. 83.

Si impedimentum est occultum, & ortum ex peccato, qui illud scit, debet prius secretò monere: quòd si nō sufficiat, denunciet Superiori, quamuis probare non possit: quoniam ad impediendum matrimonium nondum contractum, sufficit testimonium vnius. Si verò credit ex denunciatione magnum futurum scandalum, non tenetur denunciare, quamuis probare possit. num. 83.

MATRIMONIUM IX.

De impedimentis impediētibz tantum.

SEPTEM sunt delicta, quæ impediūt, & non dirimunt matrimonium.

I. Incestus, qui proprie est solus accessus ad consanguineam, vel affinem in gradu prohibito. cap. 22. num. 74.

Primò, ex omni incestu oritur impedimentū affinitatis impediēs & di-

rimens.

rimens. Secundò, ex incestu cum affi-
ne admissò, durante matrimonio, ori-
tur impedimentum contrahendi cù
quacunque alia. Tertio, ex incestu cù
consanguinea, oritur duplex impedi-
mentum, scilicet affinitatis, & ne pos-
sit cum alia contrahere. num. 74. Et
quidē in duobus primis dictis omnes
conueniunt, in tertio autem dissen-
tiant plerique Theologi, & plerique
Canonistę: sed immerito, tū propter
aliqua capitula iuris Canonici, tum
etiam quia hoc impedimentum non
inductum est propter iniuriam, quæ
fit matrimonio, per coitum cum co-
gnata conjugis: quandoquidem idem
impedimentum oritur ex incestu cù
affine, nullo præcedēte matrimonio.
Super hoc impedimento vt possit cù
alia quacunque, præter incestuosam,
contrahere, Episcopus dispensare po-
test, si timetur periculum incontine-
tiæ; imò iam ex consuetudine non est
necessaria dispensatio. num. 75. II.
Impedimentum est vxoricidium: idē
de viricidio, & mariticio. III. Ra-
ptus sponsæ alterius. IV. Proprij
filij de fonte susceptio, animo, ne
vxor à se debitum possit exigere. V.
Presbytericidium. VI. Peccatum,

propter quod pœnitentia solemnis iniuncta & facta fuit. VII. Contractus matrimonij scienter cum moniali. n. 74. Iam de impedimentis quæ impediunt & dirimunt.

MATRIMONIUM X.

*De impedimentis quæ impediunt
& dirimunt: & diuiditur
in 9 §§. §. I.*

DE impedimento erroris. Peccat mort. qui procurat matrimoniū, vel sponsalia à se vel ab alio contrahi per errorem, quæ alias non contraherentur. nn. 32.

Error personæ aut conditionis fortuitus annullat matrimoniū: non tamē error fortunæ. Atque error fortunæ est, credere de paupere, quod sit diues, aut de plebeio, quod sit nobilis, &c. Error personæ est, credere de vna persona quod sit alia, vt quod sit filius talis regis vel comitis, cum tamē nō sit: si autem credatur indeterminatē quod sit filius regis vel comitis, vel nobilis, nō est error personæ, sed fortunæ, vel qualitatis; nec etiam est error personæ, si credatur filius talis regis, vel comitis, & tamē nō habeatur

cogni

cognitio talis regis & talis filij. Error etiam personæ est, credere quod sit primogenitus alicuius, cum tamen non sit; & propter spem quam habet, illum successurum in bonis paternis, nubit tanquam primogenito: si verò absolute consentiret in præsentem, valet matrimonium. Ibid.

Error conditionis servilis est, quo quis credit servum esse liberum. Vnde peccat mort. servus contrahens matrimonium cum libera ignorante statum servi, & matrimonium est nullum. Quod si servus cum serva contrahat, putans eam liberam, matrimonium est validum. cap. 22. nu. 33.

Matrimonium erroneum, si est clandestinum, propria auctoritate potest dissolvi quoad omne; si est publicum, potest separari quoad thorum, propria auctoritate; & quoad cohabitationem, per sententiam Iudicis, etiamsi dominus servam post matrimoniū manumiserit, libero coniuge inscio, & etiamsi cum ea libera facta copulam haberit conjugalem, nisi adsit novus consensus. Ibidem.

Si tamen liber rescivit eam esse servam, & tamen consensit in eam saltē per copulam vxorio affectu habitam,

non fit validum matrimonium, post Trid. Ibid.

Si liber matrimonium ignoranter contraxit cum serua, & nihilominus eam vult habere pro vxore, & illa nō vult, matrimonium est nullum: sed cogetur ab Ecclesia, vt cōsentiāt. Ibi.

Dominus tradens ancillam suam tāquā liberam, libero credenti eam liberā, videtur manumittere illā. Ibi.

Peccat mort. dominus, qui cōsentiens matrimonio serui sui, non concedit ei locum ad reddendum debitum. Seruus autem contrahens inuito domino, magis tenetur ad eius obsequium, quā ad reddendum debitum: secus, si contrahat eo cōsente. num. 34.

Quamuis dominus possit vendere seruum suum, qui de eius cōsensu contraxit matrimonium, non tamen in regiones tam remotas, vt impediatur vsus matrimonij. nu. 34. Peccat dominus, qui prohibet seruis suis contrahere matrimonium. c. 14. n. 21.

§. II.

DE impedimēto voti, & ordinis. Peccat mort. qui post votum simplex castitatis cōtrahit matrimoniū vel sponsalia, quamuis cōtraheret animo

ingre

ingrediendi religionem post contrahendum : valeret tamen matrimonium, quamvis vterque vouisset castitatem. cap. 22. num. 73.

Iste antequam consummet, tenetur ingredi religionem, vt hac via obseruet votum; vnde si consummet etiam ad petitionem alterius, peccat. Ibid. cap. 12. nu. 80. Vnde contrahendo & consummando committit duo peccata. cap. 12. nu. 80.

Post consummatum verò matrimonium non peccat reddendo petenti, & hoc non solum petenti formaliter, verum etiam virtualiter, nempe per signa vel alia indicia : peccat tamen quoties petit, poteritque Episcopus dispensare post consummatum matrimonium vt petat. c. 16. n. 30. Et quauis hac perpetua prohibitio petendi debita, videatur secundum mentem Auctoris comprehendere etiã eum, qui vouit non nubere : ego autem solum intelligo eam de illo qui vouit continentiam, quoniam votum non nubendi, non æquualet voto castitatis.

Et quod dictum est, peccare illum, qui post votum castitatis contrahit matrimonium, animo non consummandi, intelligendum est, nisi contrahat ad

evitandam mortem vel infamiam. Ibidem.

Iste autem, qui contraxit post votū castitatis, non potest mortua prima vxore denuò. contrahere, quamvis iurasset. c. 22. n. 73.

Peccat etiam mortaliter, qui contrahit cum ea, quam scit vouisse castitatem. Ibid. Et quod diximus de voto, idem dicendum est de iuramento. Ibidem.

Qui interrogatus, an valeat matrimonium contractum post votū simplex castitatis, respondet, valere, peccat, si persona interrogans est talis, quòd detur ei occasio peccandi, alias non. Ibidem.

Qui post votum religionis cōtrahit, peccat, sed poterit debitum petere. cap. 12. num. 47.

Matrimonium ratum, nō consummatum, dissoluitur per votum solemne religionis. cap. 22. num. 21.

Qui post contractum matrimonium, & non consummatum, vouit religionem, tenetur implere. num. 27.

Matrimonia, vel sponsalia contracta post votum solemne, sunt irrita & nulla. num. 31.

Peccat m. qui sacro ordine initia-

tus cōtrahit, & est excommunicatus,
& matrimonium est nullum. nu. 52.

Peccat mort. coniugatus ordinem
sacrum suscipiens, inícia vel inuita
vxoꝛe; secus si suscipiat ex consensu
legitimo vxoris. Et erit legitimus, si
sit senex, & castitatem voueat. n. 32.
vel religionem ingrediatur. Ib. n. 52.

Maritus, cuius vxor fornicata est,
ipso non dante causam, potest ingre-
di religionem. num. 24. Sed ipsa non
potest alij nubere, dum ipse vixerit,
si matrimonium fuit consummatum
inter eos.

§. III.

DE impedimento consanguinita-
tis intra quartum gradum. *Con-*
sanguinitas est propinquitas duarum
personarum, quarum una ex altera,
vel amba ex eadem descendunt. ca. 22.
num. 41.

Consanguinitatis gradus necessa-
riò & distinctè est confitendus vsque
ad quartum. ca. 7. nu. 4. & c. 16. n. 34.

Consanguinitas intra quartum gra-
dum, impedit matrimonium, & diri-
mit. Et qui contrahit cum ea, quam
credit vel credere debet esse suam
cōsanguineam intra quartum gradu

inclusiue, est excommunicatus, nisi excuset eum ignorantia. ca. 22. nu. 42. & 43.

Qui verò contrahit sponsalia, peccat mort. sed non est excommunicatus, nisi habeat cum tali consanguinea copulam affectu maritali. ca. 22. num. 43.

Excommunicatio lata contra consanguineos contrahentes, non comprehendit consulētes, mandantes, nec aliter consentientes. cap. 27. num. 51.

Qui credentes se esse cognatos contrahunt (cū non sint) peccant mort. & matrimonium non valet, si credebant illud non valere: alias verò sic. cap. 22. nu. 43.

De aliquo gradu aut impedimento prohibito Leuit. 18. habente indecē-
tiam, vide Matrimonium VIII.

§. IV.

DE impedimēto affinitatis. *Affinitas est propinquitas duarum personarum, quarum una cum consanguinea alterius copulam habuit completā. Contrahiturque tam per copulā illicitā, quam per licitam perfectam: non tamen sufficit sola penetratio femine, nec violatio virginitatis, nec alia quouis turpitudine cum muliere facta, sine*

femi

seminis effusione in eius vas naturale nec sufficit actus Sodomiticus. Atque affinitas quidem ex copula licita, intra quartum gradum impedit ac dirimit matrimonium. Orta verò ex copula illicita, non extenditur ultra secundum gradum. Nam reliqui, tertius scilicet & quartus huius postremæ affinitatis gradus, nullo modo impediunt, ita ut post decretum Concilij Tridentini sit validum, & post decretum Pij V. sit licitum. cap. 22. nu. 42.

Affinitatis gradus est necessario cōfitendus. cap. 7. nu. 4. iuxta differentiā copulæ licitæ vel illicitæ, ex qua talis affinitas oritur. cap. 22. n. 42.

Qui contrahit scienter cum impedimēto affinitatis, peccat mortaliter, & est excommunicatus. Quando verò excuset ignorantia, vide capit. 22. num. 43. & capit. 27. n. 141. & in hoc Comp. tit. Excommunicatio VI. §. 6. lit. E.

Si verò contrahit sponsalia cum affine, non est excommunicatus, nisi sequatur copula cum affectu maritali. Ibidem. An ista excommunicatio comprehendat alios quam contrahētes, vide tit. Excommunicatio VI. §. 6. lit. E.

§. V.

DE impedimēto cognationis spiritualis. *Cognatio spiritualis est attinentia duarum personarum, quæ ex statuto Ecclesiastico oritur per baptismi & confirmationis administrationem, vel susceptionē baptizati, vel cōfirmati, impediens ac dirimēs matrimoniū. Vnde peccat m. qui contrahit matrimoniū cum alia contingente se huiusmodi cognatione spirituali; atque matrimonium est nullum. cap. 22. nu. 36.*

Tota cognatio spiritualis redacta est hodiè per Trident. ad solam eam, quæ est inter patrinum & baptizatum, patrem & matrem baptizati, & inter baptizantē & baptizatum, & patrem & matrem baptizati. Vnde cessant iā fraternitas, compaternitas, inter baptizantem, & patrinos, & reliqua omnia. Hæc cognationis spiritualis restrictio, intelligenda est etiam in ea quæ oritur ex confirmatione. nu. 36. 37. & 40.

Patrini autem baptizati illi soli intelliguntur, qui ad baptizatum de fonte suscipiendum, electi sunt ab iis ad quos spectat. Quod si alij extra designatos baptizatum tetigerint, nul-

lam cognationem spirituales contrahunt. Quando autem ex negligentia Parochi, vel alterius, vel tempore necessitatis, nulli patrini designantur, verius esse iudicatur, quod omnes qui tangunt baptizatum, & respondent, contrahunt cognationem spirituales secundum iura antiqua, siquidē Trid. nil loquitur de hoc casu. cap. 22. nu. 37. & 39.

Cognatio spiritualis orta ex Baptismo, seu Confirmatione, superueniens matrimonio contracto, nō dissolvit, sed tantum impedit petitionem debiti. Pater autem baptizans in necessitate filium coniugis suæ potest debitum petere. Pater verò baptizans in necessitate filium fornicarium, non potest cōtrahere cum eius matre sine dispensatione. cap. 16. num. 34. ca. 22. nu. 40.

Catechismus baptismi est instructio baptizandi solenniter facta à Sacerdote de articulis fidei, cum unctione olei antè quàm baptizetur, & unctione Chrismae post baptismum: ex quo actu, & ex exorcismo ibi facto, oritur alia cognatio spiritualis inter easdem personas, inter quas nascitur ex baptismo, sed minor illa,

impe

impediens quidem matrimonium, sed non dirimens. Quæ etiam cognatio restricta est post Trid. sicut orta ex baptismo & cōfirmatione. n. 40. & 72.

Quando ob necessitatem confertur baptismus sine solemnitate extra Ecclesiam, tunc contrahitur cognatio spiritualis impediens ac dirimens: quando verò suppletur solemnitas catechismi in Ecclesia, cōtrahitur cognatio minor impediens tantum. nu. 40.

*DE IMPEDIMENTO
cognitionis legalis.*

§. VI.

EST propinquitās ex adoptione alienius in filium proveniens. Estque triplex. I. Ascendentium vel descendentium, scilicet adoptantis & adoptati, & descendentium eius, quæ nec tollitur dissolutione adoptionis, nec emancipatione. II. Quasi transuersalis, scilicet inter adoptatum, & filios naturales adoptantis durāte adoptione, & filio naturali existente in potestate patris, & non aliās. III. Est legalis affinitas, scilicet inter uxorem adoptati, & adoptantis, & inter adoptatum,

ptatum, & vxorem adoptantis: & hæc durat perpetuò sicut prima. Quilibet autem harum impedit ac dirimit matrimonium. cap. 22. nu. 44. Neque etiã contrahitur inter adoptatẽ, & matrem adoptiui. nu. 45.

DE IMPEDIMENTO
*frigiditatis, furia, amentia,
& de maleficio. §. VII.*

IMPOTENTIA, seu frigiditas perpetua impedit ac dirimit matrimonium: non tamen temporaria. Illa verò est *impotentia perpetua, quæ sine miraculo, vel probabili periculo animæ vel corporis, non potest tolli.* Impotentia autem generandi, quæ reperitur in senibus, vel in sterilibus, non impedit. num. 59.

Peccat mort. qui credens se perpetuò impotentem, contrahit matrimonium, vel sponsalia, & contractus est nullus. Idem de contrahente ignorantẽ, & postea sublata ignorantia vitur matrimonio. Ibidem. Possunt tamen couiuere tanquàm frater & soror. num. 60. & cap. 3. num. 5. lit. E, in Nou num. 6.

Qui potens contraxit scienter cū impotente, potest se ab illo separare etiam contra eius voluntatem, quia non est verum matrimonium: vnde non potest eo vti ad delectationem carnalem, poterunt tamen conuinere tanquā frater & soror. nu. 60.

Et qui verē maritus est, & non potest semen effundere, licitē potest niti ad copulam. Ibidem.

Impotentia naturalis perpetua oritur ex frigidityte, & ad hanc reducitur omnis alius naturæ defectus, aut excessus, aut arctio membri, quæ naturalem copulam impediunt. Impotentia autem accidentalis perpetua oritur ex causa accidentali, per maleficium seu fascinationem, ad quam etiam reducitur quodlibet accidentale, quod ex abscissione, vel castratione, vel alio artificio oritur, quod vel copulam naturalem, vel saltem copulam perfectam impedit: vtrique impotentia dirimit, si est perpetua & inhabilis ad copulam naturalem, vel perfectam. nu. 59.

Maleficium seu fascinationem alio maleficio dissoluere, aut rogare aliquem etiam paratum, vt dissoluat, est peccatum mortale. Licitum est tamen

modis

modis licitis dissolvere maleficium, sicut exorcismis Ecclesiasticis. ca. 11. nu. 29. Faciens verò maleficium per res sacras, peccat mort. nu. 32.

Furiosus vel amens, tempore suæ amentię non potest contrahere. cap. 22. nu. 29.

DE IMPEDIMENTO
disparitatis cultus.

§. VIII.

PEC CAT mort. Christianus contrahens matrimonium cum infideli pagana, vel catechumena, nondum baptizata: & matrimonium est nullū.

Peccat etiā mort. Christianus Catholicus contrahens cum hæretica, vel schismatica: matrimoniū tamen valet. nu. 48. & 49.

Potest cōiux Catholicus discedere à cohabitatione coniugis hæreticæ ad suam hæresim inducentis, non tamen potest cum alia contrahere denud. num. 22.

Matrimonium factum vel contractū ab infidelibus contra eorū leges, non valet: & multò minùs contractū ab eis contra leges naturales, ut sit quoties cum pluribus quàm cum vna contrahitur. nu. 48. cap. 22.

Matrimonium contractū inter infideles, etiam consummatū, diuiditur, si alter conuertatur ad fidem: non tamen dirimitur ob solā conuersionem alterius. Nam quamuis conuersus licite posset separari quoad cohabitationē, melius tamen faceret conuiuēdo quousque spes esset conuersionis: imò non potest cū alia contrahere, nisi quando infidelis nollet habitare absque contumelia creatoris, & sine studio peruertendi, vel inducendi ad mortale. Quod procedit etiā, si contraxerint in gradibus per Ecclesiam prohibitis, dūmodò secundum leges eorū matrimoniū sit validum. Si autē infidelis antequā fidelis cum alia cōtrahat, conuertatur ad fidē, tenetur fidelis illam recipere. cap. 22. nu. 49.

*DE IMPEDIMENTO
criminis vel delicti.*

§. IX.

QVANDO possit negari debitum propter adulterium, vide tit. Matrimonium XIII.

Peccat mort. maritus, qui occidit uxorem propriā in adulterio deprehensam. cap. 15. nu. 3.

Non

Non potest maritus accusare adulterij vxorem, quando ipse etiam adulteratus est: nec quando fuit vim passus: nec quando probabiliter credebatur maritum mortuum: nec quando aliquis ad eam accessit sub specie mariti: nec quando maritus præbet adulterandi occasionem, vel tolerat. cap. 16. nu. 29.

Occisio coniugis alicuius, causa contrahendi cum eius coniuge, facta utroque machinante, perpetuo impedit ac dirimit, quamuis alter esset infidelis, & patrata sit occisio ad eius conuersionem. Facta verò altero tantum machinante, non sufficit, nisi adulterium interueniat. Facta alio fine quam contrahendi, non sufficit; nec ratihabitio occisionis suo nomine factæ: sufficit tamen iussio, vel consiliū. cap. 22. num. 46.

Adulterari scienter cum coniuge alterius, & contrahere matrimoniū, vel dare fidem de contrahendo, impedit ac dirimit: non tamen sufficit datio fidei, nec contractus sine adulterio. Si verò adulterium non sit factū scienter, sed vterque probabiliter ignorabat, possunt contrahere mortuo coniuge, qui impediēbat. Si verò alte-

ra tantum pars ignorabat, eius arbitrio relinquitur contrahere, vel nondummodò non resciverit ante mortem coniugis impredientis; vel, postquam resciverit, non habuerit copulam. n. 46.

IMPEDIMENTUM Iustitiæ publicæ honestatis, vide titut. Matrimonium II.

MATRIMONIUM XI.

De diuortio.

MATRIMONIUM, quoad thorù & cohabitationem, diuiditur Iudicis auctoritate propter fornicatione subsecutam, & etiam propter sæuitiã, vel asperitatem morum coniugis: nõ tamen quoad vinculum. Quoad thorum verò solùm, potest diuidi propria auctoritate propter fornicationem. cap. 22. num. 21.

Coniux Catholicus potest discedere à cohabitatione cõiugis hereticæ, inducentis ad suam hæresim. nu. 22.

Idem potest coniux à coniuge inducente ad aliquod mortale, si non potest eũ ab inducẽdo retrahere. Idẽ potest vxor à fure nolente cessare à furando. Neque tenetur vxor cohabicare

care

tare cum marito volente eam occidere. Non tamen potest coniux discedere à coniuge ob lepram, vel morbum Gallicum, nec ob amentiam, nisi immineret periculum mortis. n. 22.

Non peccat vxor non discedens à marito perseverante in adulterio. Idē est de marito respectu vxoris adulteræ, si timeret eam non posse ab adulterando arceri sine maximo scandalo, vel damno publico, vel priuato. n. 22. & 23.

Diuortium propter adulteriū fieri potest quoad forum interius, absque iudicis auctoritate; secus quoad exterius, nisi adulteriū sit notorium. Maritus autem, cuius vxor fornicata est, ipso non dante causam, potest ingredi religionem. nu. 24.

MATRIMONIUM XII.

De secundis nuptiis.

PEC CAT mort. coniux, qui antequā sit certior de morte prioris, cōtrahit cum alio. cap. 16. n. 40. Quid debeat facere circa debitum coniugale, vide, Matrimonium XIII.

Ad contrahendū secundò requiritur notitia de morte prioris. Ad quā

sufficit fama; vel si erat senex; vei, prelium ingressus, non apparuit. cap. 22. num. 53. & 54.

Peccat mort qui credens priorem uxorem viuere, cum reuera mortua esset, contrahit cum secunda, & matrimonium est nullum, si dum contrahit, credit illud non valere: secus, si credit valere, licet sciat se peccare contrahendo. n. 56.

Peccat mort. contrahens cum secunda viuente prima etiam nondum cognita. nu. 53.

MATRIMONIUM XIII.

De debito coniugali.

A **Q**UOAD debitum coniugale vir & uxor sunt æquales. cap. 12. num. 87. lit. E, & in Nouo, num. 89. & c. 16. num. 27.

Debitum coniugale potest peti ab eo, qui emiserat votum religionis. c. 12. num. 47.

B Coniux, qui emisit votum castitatis, & matrimonium consummauit, tenetur reddere debitum cap. 12. nu. 39. Etiam petenti virtualiter. cap. 16. num. 30. Sufficit enim vt illud petat interpretatiuè cum certis exemplis. num. 25. Non tamen potest ipse pete-

re. cap. 12. num. 39. ca. 16. num. 30. & cap. 23. num. 73.

Et cum isto potest dispensare Episcopus, ut petat. ca. 16. num. 30. De hac prohibitione petendi, & de voto non nubendi, vide, Matrimonium X. §. III.

Peccat mor. qui post votum castitatis emissum cum consensu alterius, petit debitum: & etiam qui debitum soluit ei qui de ipsius consensu votum emisit, non tamen peccat petendo ab eo qui vouit. c. 12. nu. 59. & c. 16. nu. 31. Nec ipse vouens peccat reddendo. c. 16. n. 31. Quod si ambo comuni consensu vouerunt continentia, ambo peccant mort. reddendo & petendo. Secus, si solum praecessit pactum a se mutuò debitum non petendi. num. 31.

Possunt coniuges mutuò pacisci non petere à se inuicem debitum, ne habeant plures filios quam possint alere: secus, si instaret periculum fornicationis. n. 33. Possuntque recedere ab isto pacto. c. 12. num. 59.

Votum de non soluendo, vel petendo debitum, sine consensu alterius, illicitum est. num. 60.

Qui data opera soluit debitum ta- E

liter, vt vxor non concipiat, peccat contra naturam. Et qui habet copulā extra vas, vel eo modo, quo vxor non possit recipere semen, peccat m. & ipsa vxor si cōsentit in hæc, peccat etiā mort. Si verò intra vas, ita vt coniux possit recipere semen, licet sit inuerso modo, tantum est peccatum veniale graue. cap. 16. nu. 42.

Maritus non peccat sumendo aromata, vel cibos calidos, vt soluat debitū: quod siumat vt magis delectetur, erit solum veniale num. 15.

F Coniux tenetur debitum reddere petenti, etiam tempore Quadragesimæ, vel diei festi, nisi precibus, contrariū suadeat, quæ nō debent esse importunæ, nec excusat voluntas nō habendi filios multos. Excusat tamen si petatur in loco publico vel sacro: vel etiam quādo esset periculum mortis, grauis infirmitatis, vel abortus: & istæ causæ etiam excusant à reddendo debitum coniugi leproso. c. 16. nu. 25.

G Reddere debitum in die quo cōmunicarunt, non est peccatum saltem plus quā veniale. c. 21. nu. 51.

Peccat mort. coniux reddens debitū in loco sacro, vel sacro, seu benedictōe tantum, siue ad modicum tē-

pus existant in Ecclesia, siue diu habi-
tent in ea: & secundum Sotum potest
haberi in Cāpanili, vel alio loco con-
tiguō. c. 6. n. 11. & cap. 16. n. 32.

Qui petit tempore menstrui, non **H**
peccat mort. licet ex tali concubitu
credat monstrū concipiendū esse; imò
nec venialiter, si eo fine petit, vel red-
dit, ne cōforti sit odio, vel fornicatio-
nē eius aut propriā euitet. c. 16. n. 32.

De absentia mariti quando est li-
cita, vide, Maritus.

Qui fuit patrinus filij sui malitiosē **I**
in baptismo vel confirmatione, vt
debitum fraudaret, non potest pete-
re, tenetur tamen reddere. Itē, quan-
do ambo fiunt malitiosē filij sui pa-
trini, non possunt mutuò petere, sed
tenentur reddere. Quòd si fiat patri-
nus ob necessitatem, vel ex errore fa-
cti, vel iuris, potest petere, & in huius-
modi impedimentis Episcopus potest
dispensare. num. 34.

Non potest coniux post copulam **L**
habitam cum cognata vel cognato,
coniugis debitum petere, sed tenetur
reddere. num. 35.

Peccat mort. qui petit debitū, cū
tamē contraxerit clandestine sine re-
sib⁹. n. 38. Sed hoc intelligitur, quādo

fuerit

fuerit scandalum, vt si putetur eam non esse eius coniugem: secus, cessante scandalo. nu. 39.

Aduerte tamen, hoc matrimoniū nullū esse, post Tridentinum. Vnde quod dictum est, non procedit nisi in terris, vbi Tridentinum non est receptum: vel, nisi quando matrimoniū fuisset coram parrocho & testibus contractum, clandestinē tamē, id est, sine denunciationibus & aliis, si per mortem parrochi & testium, vel alia de causa probatio prioris matrimonij deesset. in Nouo, num. 39.

Petere & reddere debitum ante benedictionem nuptialē, nō est peccatū mortale nec prima vice; imō nec veniale. c. 16. nu. 38. c. 22. n. 71. & 83.

Qui professus est in religione sine consensu alterius coniugis, nō potest exigere, potest tamen petere propter fragilitatem alterius coniugis. cap. 12. num. 60.

Peccat mort. qui post susceptum ordinem sacrum, inscia vel inuita vxore petit debitum: idem si reddat suscepto ordine sacro, ex consensu legitimo vxoris. Non tamen est legitimus consensus, nisi ipsa religionē ingrediatur, vel nisi sit senex, & ca-

stitatem

libertatem vouerit. cap. 22. num. 52.

Peccat mort. qui dubitans de morte prioris conjugis, petit debitum; poterit tamen reddere. cap. 16. num. 40. 41. & c. 22. n. 54.

Idem de illa, quæ cum antea contraxisset cum vno, dicente postea se fîctè contraxisse, ipsa contrahit secundo cum alio, antequàm haberet probabilè causam credendi se fuisse deceptam. cap. 22. num. 77.

Non tenetur coniux ante cõsummatum matrimonium reddere debitum petenti, si vult ingredi religionem; ad quod assignandum est aliquod tempus. c. 16. nu. 26.

Tenetur reddere stulto vel furioso petenti, si reddi possit absque notabili damno reddentis. Ibidem.

Peccat mort. maritus petens vel reddens debitum vxori, quam scit adulterari, nisi quando adulterium est occultum, vel illa est iam emendata, vel petit ne & ipse adulteretur, nec aliis prabeat occasionem credendi se esse lenonem suæ vxoris. cap. 16. num. 28.

Vxor autem communiter nõ peccat petēs vel reddēs marito in adulterio etiam publice perseuerati, quia

non

non est officium eius, corrigere maritum. Ibidem.

Coniux adulter non potest exigere debitum ab innocente, potest tamen petere. cap. 22. num. 23. Et innocens non tenetur reddere adultero petenti, potest tamen, si velit, & quamvis innocens coeperit negare debitum adulteranti, tamen si ipse postea adulteretur, tenetur reddere. n. 22. & 23.

MATRIMONIUM XIV. *De Bigamia.*
Vxor non fit Bigama ex redditione debiti marito, quem scit adulterari: vir autem sic. cap. 16. nu. 17. Cetera vide tit. Bigamia, & Irregularitas II.

MATRIMONIUM XV.

De benedictionibus.

VSUS matrimonij ante benedictionem non est mortalis, nec venialis, nec in prima vice. c. 16. n. 38. & c. 22. n. 71. & 83.

Peccat mort. qui temporibus ab Ecclesia prohibitis accipit benedictionem nuptiarum, aut traducit sollemniter sponsam in domum: non tamen si solum contrahit sponsalia, vel matrimonium de presenti. Tempora autem à Tridentino pro benedictionibus in-

terdicta

terdicta sunt, ab Aduentu vsque ad Epiphaniam, & à feria 4. Cinerum vsque ad Dominicam in Albis inclusuè. c. 22. num. 71.

Peccat, qui benedicit secundas nuptias benedictione sacerdotali, quæ intra Missam fit, & qui suscipit illam. Secus de ea, quæ datur post Missam. Et secus etiam de illa solemnè, ubi est consuetudo contraria: nam tunc possunt benedici secundæ nuptiæ: non solum quando alter coniugum est viduus, sed etiam quando ambo sunt vidui. Et à fortiori debent suscipere benedictionem, qui contrahentes primas nuptias, ante benedictionem susceptam, ob mortem coniugis denuò contrahunt secundas. c. 22. n. 83.

MATRIMONIUM XVI.

De dispensatione.

PAPA potest iusta de causa dispensare in matrimonio rato & nò consummato, sicut de facto dispensarunt Paulus III. & Pius IV. c. 22. nu. 21.

Non tamen potest in consummato: & non dicitur consummatum per copulam, quæ præcessit matrimoniū cō-

tractum,

tractum, sed per eam quæ illud subsequitur. nu. 84.

Papa potest dispensare in omnibus impedimentis iure humano inductis. num. 89.

In gradibus prohibitis Levit. 18. non dispensat Papa, nisi ob causam gravissimam. num. 84.

In secundo gradu consanguinitatis nunquam est dispensandum, nisi inter Principes magnos, & ob causam publicam. nu. 87.

Episcopus potest dispensare in matrimonio à se prohibito, & in impedimento incestus, & in omnibus aliis impedimentis quæ impediunt, & non dirimunt, excepto voto castitatis & religionis. num. 85.

Non tamen potest dispensare in aliquo impedimento impediante, & dirimente, nisi sit occultum, & matrimonium publicum, & separatio non possit fieri absque magno scandalo, & ad Pontificem Romanum non sit recursus. c. 22. n. 85.

Matrimonium nullum ob aliquod impedimentum dirimens, non incipit valere ob dispensationem superuenientem, nec per solam cohabitationem, aut per copulam subsequenter:

sed

sed necessarium est, vt denuò & mutuo consensu contrahatur. cap. 16. nu. 36. & cap. 22. nu. 47. & 86. vide etiam supra Matrimonium. V.

Post Tridentinum difficilius dispensatur cum impeditis, qui scienter contraxerunt, & consummarunt. n. 86. c. 22. Quamuis expressio falsi mouentis ad dispensandum nocet, non tamen qualibet taciturnitas veri impediens, sed solum quando tacetur verum, quod iura præcipiunt exprimi. Ibid.

Item post Trid. in contrahendis matrimoniis, vel nulla omninò datur dispensatio, vel rarò, idque ex causa, & gratis. num. 87.

Ad dispensandum in quarto gradu tres causæ sunt iustæ, iuxta stylum Curia. I. Scilicet defectus dotis competentis etiam ad contrahendum cum poscente se: nec requiritur defectus dotis competentis ad contrahendum cum sibi æquali. II. Extinctio magnæ stirpis. III. Quod maior pars sibi æqualium suæ ciuitatis sunt consanguinei, vel affines. nu. 87.

MEDICVS, ET CHIRVRGVS.

PECCAT mort. absque sufficienti A
scientia medicans cū obligatione

restituendi. cap. 25. num. 60. Item qui adhibet medicamenta morbo, antequam eum cognoscat & qui facit, vt infirmus plura medicamenta accipiat, quam opus est, ob conventionem factam inter eum, & pharmacopolam, & tenetur restituere. nu. 64.

B Peccat mort. qui non vult mederi pauperi egroto, & qui non medetur diuiti in extremis constituto, & ob avaritiam nolenti soluere medico, cum possit postea exigere suum stipendium; & qui detrahit aliis medicis ne ipso prætermisso, illi vocentur ad curationem; & qui vt experiaur præbet medicinam, de qua dubitat, an sit notabiliter nociua. num. 60.

Qui non persuadet infirmo confessionem, peccat: quod non habet locum quando manifestum est, morbum non esse periculosum, n. 61. Imò quauis sit periculosus, si moneat parochum, vel infirmi curam gerentes, quia credit, infirmo nociturum, si ipse id ei dicat. n. 62.

Peccat mort. si consulit infirmo illicitum coitum, vel ebrietatem, imò si dicat, Non tibi consulo, sed si hoc faceres, sanareris. nu. 62.

Præbens prægnati aliquid vt paria-

tur abortum, peccat mort. imò etiam si præbeat, vt eam à morte reseruet, credens, vel dubitans fortum esse animatum: & qui sine iusta causa cōcedit facultatem nō ieiunādi, vel comedēdi carnes dieb⁹ prohibitis. n. 62.

Item peccat mort. qui non admonet mortitutum indigentem eius admonitione, vt exeat à peccato. Item, qui accipit nimium stipendium, & accipiens mediocre, si alias habeat publicum, cum pacto recipiendi nil amplius, & tenetur restituere, quamuis vltro sit ei oblatum. nu. 63.

MENDACIVM.

EST significatio falsi, vel putati falsi, **A** cū intentione fallēdi. Et est triplex. Formale tantum, quando dicitur verum putatum falsum. Materiale tantum, quando dicitur falsum putatum verum. Completum, quando dicitur falsum, putatum falsum. Et rursus diuiditur in iocosum, officiosum, & perniciosum. cap. 18. nu. 2. & 3.

Ad essentiam mendacij non requiritur animus fallendi, requiritur tamen ad eius gravitatem nu. 3.

Mendaciū de veniali in confessione,

vel de mortali legitime confesso, non est peccatum mortale. Si tamen præbeat nullam materiam absolutioni, nisi mendacium veniale, quod non fecit, est mortale. Non tamē est mortale mendacium ex hoc solo, quod sit in iudicio. cap. 21. nu. 37. unde si ibi sit de re leui, est veniale tantum cap. 18. nu. 3.

Mendacium in materia fidei, sacra Scripturæ, vel morum, est mortale, quia de se notabiliter est perniciosū, secus si fiat solum per multiloquium vel sine animo, & periculo notabiliter nocendi. Unde non est mortale, allegare falsò in pulpito, vel in cathedra. nu. 4.

Mendacium notabiliter perniciosum est mortale: narratio autem fabularum significando 'expresse, vel tacite non esse eas veras, non est mendacium. nu. 2. Verumtamen mendacium etiam veniale nunquam licet dicere, etiam pro saluanda vita. n. 3.

Non mentitur, qui respondet verū iuxta intentionem suam, quando Iudex incompetens, vel competens, sed contra iuris ordinem, vel homo priuatus, per metum, vel importunitatē extorquet iuramentum. cap. 12. nu. 8.

Quam

Quisquis dicat non feci, quod reuera fecit, intelligendo intra se tali hora vel taliter, quod teneatur dicere. nu. 87. lit. A. & in Nouo, nu. 88.

Vnde non mentitur coniux adultera, quæ in testamento filium adulterinum vocat legitimum, intelligendo intra se talem esse communi existimatione. cap. 16. nu. 48.

Præterea qui iurauit dicere quod scit, non mentitur si dicat se nescire occulta, quæ non potest detegere. ca. 18. nu. 61.

MEMORIA frequens de aliquibus peccatis non expedit. cap. 1. nu. 32.

Omnis adultus tenetur sub peccato veniali graui memoriter scire symbolum Apostolorum, & orationem Dominicam, Latina vel vulgari lingua. cap. 11. nu. 18. 5. 7. & in No. n. 22.

MERGATOR, ET MERCATVRA.

Non tenetur mercator cessare ab arte, licet ei sit occasio peccandi. cap. 3. nu. 5. lit. F. & in Nou. n. 4.

Ille dicitur exercere mercaturam, qui emit ut vendat absque mutatione eius. cap. 27. nu. 128.

MERCENARIUS.

IMPEDIENS iniuste mercenarium a laborando tenetur ei restituere. c. 17. nu. 74.

Qui non soluit mercenario diarium suum in ea re quam debet, peccat: & si mercenarius, eò quòd non indigeat vendit illud minori pretio, tenetur dominus pretiam conuentum adquare. num. 107. §. 19. & in Nouo, nu. 108.

Suscipiens mercenarium nullo statuto pretio, tenetur tantum soluere, quantialium similem cõduceret. Ibid.

Qui conductus diario non laborat fideliter, ob quòd conductor damnicatur notabiliter, tenetur restituere dānum ad arbitrium boni viri. n. 197.

Idem est, si promisit se diario pro altero laboraturum & dolo vel culpa id non præstat. Secus si casu fortuito impediatur. Quòd si paratus est ad præstandum, & culpa conductoris nõ præstat, soluendum est ei diarium. Idem est, si præstare omisit ob casum fortuitum contingentem ex parte conductoris, quando conductus diarium in alio loco, si ille non conduxisset eum, reperisset. cap. 17. nu. 197.

Regis præfectus publicis operibus qui minori pretio cogit subditos ad importandam materiam, non potest efficere, ut idem faciant in gratiam alicuius hominis privati, nec sufficit ad id consensus Regis, nec quod talis præfectus id oneri suæ conscientiz accipiat. cap. 17. nu. 259.

MERETRIX. Nec quævis alia mulier etiam religiosa, non tenetur restituere ea, quæ etiam per blanditias obtinuit sine fraude ab amico potente donare. Secus, si per fraudem, ut fingendo se virginem, vel solum fuisse cognitam à magnate. cap. 17. nu. 6. & nu. 41. §. 7. Imò nec tenetur restituere acceptum pro actu turpi. nu. 31. & nu. 34. dict. 4. Peccat tamen accipiendo pro ipso actu turpi. nu. 34, dict. 4. & nu. 36. §. 6. & clarius num. 38. Et idem est de aliis fœminis. n. 35. §. 2. & num. 40. §. 4.

Promissio facta meretrici de dando pretio pro actu turpi non est valida in foro interiori, bene tamen in exteriori. nu. 40. §. 5. Meretrix tamen petendo talem promissionem, non debet petere ob illum actum turpem, nec tãquam debitum legale, sed quod soluat promissa propter suam indi-

gentiam, vel ob alium finem honestum, nu. 41.

Peccat mort. locans domum meretrici ad meretricandū in ea eō scilicet fine principali, vel minū principalī, ut meretricentur. Secus, si solum ad habitandum, & viuendū, quāuis sciat eam meretricaturam ibi. c. 17. num. 195. §. 4. & cap. 21. num. 25.

Respublica potest permittere meretrices; magis tamen expediret non permittere. Et peccatum est mortal. querere lucrum ex meretricio lucro. ca. 17. §. 4. nu. 195. lit. C. & in Nouo, nu. 199.

MERITVM de condigno, est actus humanus bonus, factus ab eo qui habet gratiam Dei gratum facientem, & meretur gratiam, & gloriam aeternam. Meritū de congruo, est actus humanus bonus factus ab aliquo extra gratiā Dei existente, cui de quadam congruitate, & secundum quid debetur aliqua merces spiritualis vel temporalis. Præf. 7. nu. 5.

Opus ex voto factum magis meritorium est. cap. 12. nu. 32.

METVS nō tollit, quin actus sit humanus. Attamen facta per metū ut plurimū rescindi possunt, & aliquādo non

tenent

terent, quia sine vlla rescissione sunt inualida & nulla. Præl. 6. nu. 5. & 6. in Nouo, nu. 4. & 5. Metus enim ita inficit quemlibet contractum, vt sit irritus, vel irritandus. cā. 19. nu. 13. secus, si fiat blanditijs. Prælud. 6. nu. 8.

Metus iniustus frequenter excusat à peccato transgressionis legis humanæ. Præl. 7. nu. 12. in Antiq. & in Nou. ca. 22. n. 51. Vide tit. Matrimoniu. VI.

Metus iniustus, si sit talis, quod sine illo non fieret actus, æquiparatur in foro conscientie metui iusto. cap. 27. nu. 93.

Vnde qui rem ab alio extorsit per metum, etiam non cadentem in virum constantem, non tenetur restituere in foro exteriori, bene tamen in interiori. cap. 17. nu. 15. & 29.

Et sufficit metus reuerentialis ad inducendam hanc obligationem. nu. 29. at qui metus annullat donationem in foro conscientie, quamuis non sit tantus, vt sufficiat ad inualidandam eam in foro exteriori. cap. 17. nu. 4. & nu. 29. §. per metum. nam si metus levis sufficeret ad rescindendum contractus in foro exteriori. respub. scaturiret litibus eodem. nu. & §.

Quamuis in foro exteriori paria cen-

seantur consentire sponte, & consentire per metum iustum non cadentē in virum constantem, tamen in foro conscientie idem censeretur, quod quis consentiat metu iusto, vel eo minore, dummodò corā Deo ille fuerit causa principalis illius consensus. nu. 15. Non tamen est idem in foro conscientie consentire metu vel blanditiis. Ibidem.

Metu reuerentialis annullat professionem pugri. cap. 22. nu. 51.

Metus iustus est metus cadens in virum constantem, & est ille quo eligitur minus malum causa vitandi maioris. Atque minor metus sufficit in muliere quā in viro, vt dicatur iustus. ca. 22. num. 51.

Sponte fieri dicitur id quod fit sine metu iusto, quamuis interueniat metus levis cap. 27. nu. 93.

MILITIS non tenetur abstinere à militia, quamuis sit ei occasio peccandi. cap. 3. nu. 5. & in Nouo, num. 7.

MIRACULA. Pro miraculis falsis offerēs votiuas imagines, peccat m. ca. 11. num. 32. Peccat etiam, qui vitatur miraculis ab Episcopo non approbatis. ca. 17. nu. 169. Et peccat inort. qui concionando narrat scienter miraculum

culum

culum falsum. cap. 18. numero. 5.

M I S S A I.

De eius essentia, & valore.

Missa est actio, qua ex institutione A
Christi Domini nostri in memoria
Passionis eius, panis & vinum in eiusdem
corpus & sanguinem consecrantur, &
sub eorundem speciem Deo offeruntur.
cap. 25. num. 110. Et hoc nomen, Mis-
sa, significat spontaneam oblatio-
nem. ibidem.

Missæ valor triplex est. Generalis, B
qui debetur toti Ecclesiæ: medius, qui
ei pro quo dicitur: specialis, qui debe-
tur dicenti. num. 92. Quinque parti-
culæ valoris Missæ deputantur a Deo
I. Cuilibet fidei, eo solo quod est fi-
delis. II. Cuilibet circumstanti. III. Toti
Ecclesiæ, præcipue iussis nominari in
ea, scilicet Papæ, Antistiti, Regi: & istæ
tres sunt stabiles, quæ nec crescunt, nec
decrescunt pro multitudine, vel pauci-
tate eorum quibus applicatur. IV. Est fa-
ciendi Missæ, & nominatis ab eo priua-
tim, quæ scilicet contingit illi vel illis
pro quo, vel quibus fit: & istæ duæ crescunt

vel

vel decreſcunt, pro multitudine, vel paucitate eorum, quibus applicantur. cap. 25. numer. 110. Igitur Miſſa pro multis dicta non tantum valet multis eorum, ac ſi pro vno diceretur. Vnde qui ex obligatione dicit Miſſam pro aliquo, tenetur ei applicare totum valorem, quē debet. n. 92. & 110. §. 35.

Et qui tenetur dicere Miſſam pro vno, non poteſt dicere illam pro illo, & alio, niſi de conſenſu expreſſo, vel tacito, qualis colligitur ex conſuetudine ſeruata in parochia, vt parochus dicat Miſſam publicam de defunctis pro parochiano ſepeliendo. nu. 92.

D Sacerdos non poteſt propter paupertatem recipere duas pitantias pro vna Miſſa. nu. 92. & 111. corol. 4.

Qui aliquam pecuniam accipit pro Miſſis dicendis per ſe vel alium, & facit ab aliis dici pro minori ſtipendio, peccat, niſi habeat aliquod officium, propter quod lex, vel conſuetudo, vel voluntas ſaltem tacita domini aliquid tribuat ei pro cuiusmodi cura. nu. 91.

Nulla conuentio facienda eſt pro mercede Miſſarum. nu. 10.

De Miſſis diſponendum eſt per Prælatos, vel Episcopos, ſi nume-

pus earum fuerit exorbitans, vel si eleemosynis impares: cap. 25. numero, 138.

Nihil dandum pro Missis novis. n. 88. Et licet potest prohiberi, ne in his nimium offeratur, &c. ca. 27. nu.

Instituens Missas non peccat, licet aliqui sumant inde occasionem peccandi. cap. 14. nu. 31. §. 14.

Definita a Tridentino circa Missam, vide Missa III.

MISSA II.

Quoad ministrum.

EPISCOPUS debet omnino prohibere, ne Sacerdos vagus & ignotus celebret. c. 25. nu. 68. ipse tamen si celebret in occulto, non peccat. ca. 27. nu. 153.

Peccat mort. qui aduertens ante Missam se esse in mortali, celebrat. Quod si aduertat post inchoatam, non tenetur desistere, quamvis possit sine scandalo: tenetur tamen ante secretam confiteri, si possit sine scandalo nu. 79. vel statim post Missam n. 80.

Peccat mort. qui celebrat non ieiunus. Quod si aduertat post inchoatam Missam, etiam ante consecrationem, &

eam

eam sine scandalo non potest relinquere, non peccat. num. 75.

Peccat mort. qui notorius concubiniarius, & fornicarius, ante penitentiam celebrat. Et qui celebrat ante Matutinas recitatas, nisi adsit vrgens necessitas. cap. 25. nu. 76 & 83. Item Sacerdos qui sine iusta causa non celebrat, saltem ter vel quater in anno numer. 88.

Peccat mort. qui petit Missam à Sacerdote, quem scit celebraturum in mortali: quod intellige de Sacerdote notorie suspensio, vel excommunicato, vel non parato, nec ad Missam dicendam obligato, & peccante ex ignorantia, vel infirmitate, & non ex malitia. c. 14. n. 3 l. li. H. & in No. 3. 41.

Qui non dicit tot & tales Missas, quot, & quales, & ubi tenetur, peccat. cap. 25. num. 134.

Onus annexum beneficio, ut beneficiarius quotidie celebret de B. V. Maria, non obligat ad dicendum Missam omnibus diebus: nec ad celebrandum de illa omnibus diebus quibus tenetur, Missam dicere, sed solum illis, quibus frequentius salua deuotione, & honestate debita potest. Onus verò dicendi Missam per

per se, vel per alium, de omnibus diebus intelligendum est. num. 134. Sacerdos leprosus non est permittendus celebrare. cap. 27. nu. 202.

MISSA III.

*Vbi, & quando, & quo
ritu celebranda.*

CONCILIUM Trident. sess. 12. c. 1.
C^odefiniuit sub anathemate hæc
sequentia.

Scilicet hæreticum esse dicere, Non offerri in Missa idem sacrificium incrementum quod in cruce fuit oblatum incrementum. Aut in Missa non offerri verum & proprium sacrificium. Aut quod offerri in ea sacrificium, non est aliud, quam nobis Christum dari ad manducandum. Vel Christum non fecisse Sacerdotes Apostolos per illa verba, Hoc facite, &c. Aut Missæ sacrificium tantum esse laudis, & gratiarum actionis, vel nudam commemorationem sacrificij in cruce peracti, non autem propitiatorium, vel solum prodesse sumentibus: neque pro vivis & defunctis, pro peccatis, poenitentibus, satisfactionibus & aliis necessitatibus, offerri debere. Aut blasphemia irrogari

Christi

Christi sacrificio in cruce peracto per
Missæ sacrificium, aut illi per hoc dero-
gari. Aut imposturam esse Missas cele-
brare, in honorem Sanctorum, & pro il-
lorum intercessione apud Deum obti-
nenda. Aut canonē Missæ errores cōtine-
re. Aut ceremonias & vestes esse malas.
Aut missas, in quibus solus Sacerdos
sacramentaliter communicat, illicitas
esse. Aut quod nihil summissa voce di-
cendum sit in Missa. Aut lingua tantū
vulgari celebrari debere. Aut aquam
non miscendam esse vino in calice offe-
rendo. Aut non esse optimum omnium
pro animabus Purgatorij suffragium.

Idem Concil. Trid. sess. 22. Decret.
de Reform. statuit hæc: Lubeant Epi-
scopi, ne fiat ulla conventio super dicen-
darium Missarum mercede: neque in
Missis novis offeratur quicquam magis
coactè quam sponte. Nulla Missa dica-
tur extra Ecclesiam, aut oratorium,
quod non subiaceat visitationi Episcopi
vel Ordinarij. Nullus presbyter notarius
criminofus eā dicat, nec divinis officijs
interfit. Nulla cantio lasciva, vel pro-
phana misceatur cantui etiam organi-
co. Nec in Missa fiant ceremonie inusi-
tata, nec cum superstitioso candelarum
numero. Non fiant in Ecclesia actiones

et colloquia vana, vel prophana, nec deatulationes, strepitus, clamores. Ordinarij moneant teneri parochianos ire ad audiendam concionem in suis parochiis, quoties commodè potuerint. cap. 21. nu. 10. & cap. 25. nu. 81.

Peccat ergo mort. qui celebrat extra locum sacrum, & post Tridentinum non potest Episcopus concedere facultatem celebrandi extra locum sacrum super arā portatile. c. 25. n. 82.

Poterit nihilominus, sicut antea poterat, ob necessitatem celebrari extra locum sacrum sine licentia Episcopi, ita & nunc. Ibidem.

Non potest dari licentia celebrandi in mari, vel in flumine, etiam urgente necessitate. nu. 82.

De celebrante in Ecclesia interdicta, vel polluta, vel sine ara, vide Irregularitas VI. VII. lit. B. F.

Peccat mort. qui celebrat sine omnibus vestibus sacris, vel sine corporalibus, vel sine libro saltem continente canonem, *Te igitur*, etiamsi ferum vrgeret: & quamvis aliter non posset vitare mortem secundum Cæteranum, quod satis durum videtur. Potest loco cinguli poni stola, & loco stole manipulo ligo, in d. secundum aliquos

cingulo non benedicto. cap. 25. n. 84.

Peccat mort. qui celebrat, sine aqua vel lumine, & qui consecrat in pane fermentato, vel corrupto, vel in vino adeo acido, vel lymphato, ut substantiam vini amittat. Et qui solum vinum consecrat sine aqua, & qui noctu ante lucernam, excepto Episcopo: liceret tamen ex licentia Episcopi: ob necessitatem communicandi infirmum, imò etiam absque licentia, si Episcopus absit. num. 85.

Non peccat qui celebrat post horam sextam, dummodò non sit post nonam. nu. 86.

Peccat. m. qui pluries quàm semel celebrat in die, nisi in septem casibus. I. In die Natiuitatis Domini, in qua tres Missæ dici possunt. II. Quando dicta Missa superuenit persona notabilis, veluti Episcopus. III. Quando dicta Missa corpus defuncti occurrit sepeliendum. IV. Quando adest necessitas communicandi aegrotum, & non est Eucharistia. V. Quando quis præest duabus Ecclesiis, quæ indigent duabus Missis, nec est alius qui dicat alteram. VI. Propter benedictionem nuptialem. VII. Quando occurrit causa iusta ad arbitrium boni viri. Sed isti

MISSA. III.

castus intelliguntur, dummodo
orationem calicis non sumpt
25. nu. 87.

Missa non potest celebrari in die
Parasceues, & Sabbato sancto. Quia
tudo tamen fecit, ut tali Sabbato
dicatur una, & illa quae dicitur
in ipsa nocte. & in illa missa
men potest in die Sabbato
sacramentum eucharistiae.

De celebrante cum...
vide Missa II.

Peccat m. is, cuius neglig
guis funditur in terra.

Quod si stillauerit in terram, & non in
lingua, & tabula iadatur, sine facie
tabula, ut non concedatur, nec in
rodatur, & igne consumitur, & non
intra altare terra iadatur: autem
per altare stillaueris, torbatur, & non
stillam: si super linteum, abluatur
lud ablutione, a ministro caeteri
posito, & aqua ablutionis recet
iuxta altare: unde ob hanc causam
non est comburendum coram.

Peccat, qui reliquias Sacramenti
post ablutionem sumit post inter-
lum, scilicet, si in continentia. 69

Prim: ablucio calicis cum vino
secunda est. num: 40.

Si post sumptionem sanguinis aliqua particula hostiæ adhæserit ori, potest sumi ablutio, quamuis hæc deglutiatu priusquam particula. cap. 25. num. 90.

Si sumpto sanguine particula hostiæ adhæserit calici, potest infundi vini, ut simul cum particula sumatur. n. 90

Qui sumpta hostia inuenit in calice solam aquam, debet sumere vinum, & aquam, vel solum vinum cum aqua, quæ remansit in calice, & consecrare, incipiendo ab illis verbis, *Simili modo*, prosequens vsque ad illa, *Vnde & memores*, &c. aliisque prætermis (ne populus propter moram intelligat errorem) sanguinem percipere. nu. 91.

Qui multas hostias consecrandas accipit, verè consecrat eas, quamuis dum profert verba, recordetur tantum hostiæ, quam manibus tenet. ca. 25. num. 91.

Qui celebrat, debet nominatim orare pro Papa, & pro Antistite suo, & pro Rege, & pro illo, vel illis pro quibus Missam specialiter facit, non tamen pro aliis. cap. 25. nu. 111.

Brevis modus applicandi Missam pro aliis à prædictis est, *Memento, Domine, mei, & eorum vinorum, qui-*

tui possam sine prauidicio praedictorū,
valorem huius Missae applicare, & hu-
millimè supplico, ut eo ordine mihi, &
illis applies, quem tu optimum esse or-
dinem nosti. Ibidem.

Nec expedit plura nomina conci-
pere, ne mentem distrahant; unde hæc
memoria erit conueniens, ut in no-
minatiuo collocet seipsum; in geni-
tiuo, genitores, & genitos; in datiuo,
datores, seu benefactores; in accusati-
uo, offensos, vel sibi iniurios; in voca-
tiuo, inferuientes; in ablatiuo, eos
quibus obtulit preces illius, vel qui
suas obtulerunt illi. Ibidem.

M I S S A I V.

Quoad auditionem.

PEC CAT mort. qui utens ratione, nō
audit Missam die festo sine iusta
causa, quamuis id fiat per solam ne-
gligētiam absque contēptu. c. 21. n. 1.

Nemo tenetur, iure communi, die
festo audire alia officia diuina præ-
ter Missā. Atque sufficit audire vnā
Missā etiā in die Natiuitatis. n. 1. & 2.

Sufficit audire dimidium vnus Mis-
sæ, & dimidium alterius. Ibidem.

Sufficit audire a loco distant, quāvis non audiat verba Sacerdotis. num. 8.

Missa integra dicitur ab Epistola inclusiue. num. 2. Pars notabilis Missæ potest constitui ex vna particula principij, & altera finis, & legendo per se partem omissam, vel audiendo lectā; satis est etiam, si quiuvis alius legat. Non peccat, saltem mortaliter, qui exit a Missa ante benedictionem. nu. 2.

Episcopus non tenetur audire Missam quotidie; decet tamen illam audire. num. 2.

Excommunicatus quamuis negligat procurare absolutionem, non peccat in non audiendo Missam. n. 3.

Multi excusantur ab audiendo Missam, nempe infirmus, & eius minister, nutrices, arcium custodes, iter facientes, carentes vestibus, quando isti sine magno damno proprio, vel alieno audire non possunt. cap. 21. num. 3.

Excusatur vidua, quæ iuxta consuetudinem regionis non audit Missam per mensem, imò per annum. Quam consuetudinem, quamuis iustum sit quod Episcopus curet exhortando abolere, non tamen videtur posse ex abrupto tollere per præ-

ceptum

ceptum. Nec ferenda est consuetudo, qua nobiles puellæ nunquam audiunt Missam antequam nubeant, maxime si ad alia festa nuptiarum, vel ludorum pergant. num. 4. & 9.

Excusantur tamen, si à parentibus prohibeantur, sed non excusantur parentes. Quādo verò filia adolescens excusatur, excusatur etiā mater, quæ ad illam custodiendam remanet. Fæminæ autem non excusantur ob menstrua, nisi alia debilitas accedat. n. 9.

Excusatur etiam nupta, quæ non potest Missam audire sine magno scandalo mariti. num. 5.

Qui iusta de causa excusatur ab audienda Missa, non tenetur id supplere oratione. num. 7.

Habentes privilegium, tenentur audire Missam tempore interdicti. Idem est de clericis etiam primæ tonsuræ: non tamen toto tempore interdicti, sed tantum festis in eo occurrentibus. num. 3.

Non tenetur quis audire Missam in parochia, nec Episcopus potest contrarium præcipere, quia sicut non potest tollere ius commune ita nec potest reuocare generalem consuetudinem, vim legis habentem,

qualis est hæc in toto Christiano orbe recepta, ut quis sine contemptu suæ parochiæ, aut parochi, audiens Missam extra parochiam in quouis loco, etiam in oratorio, satisfaciatur præcepto: imò si Episcopus contra hanc consuetudinem ferret excommunicationem, esset nulla. Sed tandem Leo X. statuit sequens decretum: *Auctoritate Apostolica tenore presentium notū facimus: omnes Christi fideles utriusque sexus, qui non contempto proprio parochi in Ecclesiis fratrum ordinum mendicantium Dominicis, & alijs festiuis diebus Missas audiunt, satisfacere præcepto Ecclesiæ de Missa audienda, nec in aliquam labem peccati mortalis pœnam-ve propterea incurrere.* Quod ipsum postea confirmavit, & declaravit Pius V. in quodam motu proprio. Nec obstat decretum Tridentinum quia non loquitur de Missa, sed de concione audienda in parochia: nec præcipit, sed dicit, ut moneantur fideles. Vnde parochianus, etiam si sit concio in parochia, potest alibi audire utiliore sibi. Nec obstat quòd possit Episcopus circa hoc, ex decreto Trid. auctoritate Apostolica

oppor

oportunum providere remedium, atque adeò poterit id præcipere sub excommunicatione, non inquam, obstat, quia non est opportunum remedium, eum tanto laicorum & Religiosorum scandalo conari tollere consuetudinem, quæ etiam Romæ servatur. cap. 21. nu. 5. §. Excusatur, & §. Nec obstat.

Peccat mort. qui die festo audit Missam sine attentione, ut colloquendo, scribendo, &c. num. 6.

Qui audiens Missam ex præcepto, preces ita recitat, ut attentionem necessariam Missæ non adhibeat, peccat mort. Si verò adhibeat, potest eodem tempore satisfacere utrique præcepto de audienda Missa, & recitandis precibus. num. 8.

Qui egreditur è loco, ubi servatur dies festus, & pergit in alium, ubi non servatur, tenetur audire: de egredientibus autem è loco, ubi non servatur, si tantum transeant per locum ubi servatur, Auctor videtur tenere (quavis non omninò firmiter) quòd non teneantur audire Missam. nu. 5.

Peccat dominus vel herus, qui negligendo, vel occupando in operibus, quæ differri poterat, est in causa quòd

filijs, vel serui non audiant Missam præceptam. c. 21. n. 9.

Qui pergit in Ecclesiam principaliter ob videndam feminam, si tamé audiat Missam, satisfacit præcepto, num. 6.

Qui audit Missam publici concubinarij, tunc peccat mort. quando eius auditus est causa, vt ille eam dicat, vel quando scit, vel scire debet, esse legem prohibentem id sub mort. secus, si excusetur ignorantia. nu. 6.

Et iuste potest parochianus alibi audire Missam & concionem, quando eius parochus fuerit concubinarius excommunicatus, denunciatus, suspensus ab ordinibus, aut criminofus notorius. cap. 21. nu. 5. §. 3. post medium.

M O N E T A , E T

Pecunia.

A QVI falsificat monetam in substantia, pondere, vel forma, aut scié-
ter vitur falsis, peccat mort. & tene-
tur restituere. Idem de eo qui aucto-
ritate priuata circuncidit, vel atenuat
monetam. ca. 17. nu. 167. & 168. Qui
bona fide dedit alteri pecuniã adul-
terinam, postquam id rescauerit, tene-
tur dare legitimam. num. 8.

Quam

Quamuis primus finis pecuniæ sit emptio & venditio, sunt tamen septē fines secundarij; & qui dat eam, licitè potest recipere pretium pro eius usu, excepto tamen mutuo & commodato. num. 283. lit. C. & in Nou. numer. 287. Atqui sex vsus hi sunt, cambire, permutare, ostentare opes, ornare, delectare se eius aspectu, succo eius medicari. Ibid. Licitum est commodare pecuniam, vt detur pignori, vel ad ostentationem dinitiarum. num. 226. Licitum etiam est pecuniam argenteam pecunia aurea, & è contra, emere, ac vendere etiam cum lucto. Ibidem.

Qui habet pecuniam, quæ ratione B secundarij vsus valet, saltem sibi, plus quàm æstimetur per legem, quamuis non possit cogere alium, vt det pro illa maius pretium, quàm sit taxatum per legem, potest tamen iustè accipere. num. 283. lit. C. & in Nou. 287.

Moneta est quædam merx, & potest C etiam vt pecunia est, commutari, & ex communicatione eius lucrū quæri negotiando. Ibid. lit. I. & in Nouo, nu. 294. Moneta vt merx, est vendibilis, nō tamen vt pretium est. n. 283. lit. F. & in Nouo, num. 291.

D Moneta propter octo causas potest valere pluris vel minoris, quàm alia. I. diuersitas metalli. II. Diuersitas bonitatis eiusdem metalli. III. Diuersitas formæ ac ponderis. IV. Diuersitas locorum. V. Reprobatio totalis, vel partialis. VI. Temporis diuersitas. VII. Copia, vel defectus. VIII. Absentia, vel præsentia. Non tamen est sufficiens causa, quòd citiùs vel tardiùs danda sit, vel accipienda. nu. 283. lit. I, & in Nouo, nu. 294.

Pretiù pecuniæ in nundinis auge-
tur vel minuitur propter multitudi-
nem vel paucitatem volentiù cam-
bire, per viam tamen cambiij liciti,
non tamen illiciti. Ibid. lit. K. & in
Nouo, nu. 295. Pecunia habita ex re
vendita non succedit loco rei vendi-
tæ. num. 50.

MONIALIS cuiusvis ordinis tene-
tur communicare semel in mense.
cap. 21. num. 57. dicto 13.

Possunt moniales accersire ali-
quam personam extraneam idoneam,
vt dirigat eas in electione. cap. 27.
num. 44.

Monialis, quæ incidit in censuram
Papalem, potest ante moram petendi
absolutionem, & post pœnitentiã cõ-

munica

municare, & choro interesse cum alijs, ne fama eius, vel monasterij, periclitetur. cap. 27. num. 239.

Qui frequenter inuisit moniales, tunc peccat mort. quando populus inde sumit occasionem murmurandi. c. 14 num. 31.

De ingredientibus claustra monialium. vide, Excomunicatio VI. §. VII. Moniales possunt vocare medicos, latomos, fabros lignarios, & alios ministros ad res necessarias. cap. 27. nu. 124. Monialis illegitimā non potest esse Prælata per dispensationem Episcopi. num. 201. §. 10.

MONOPOLIUM faciens peccat m. & impetrans a principe priuilegium ne certi generis merces ab alio quam ab ipso vendantur in notabile detrimentum populi. ca. 23. nu. 92.

MORA. Qui mala fide retinet rem alienā, semper est in mora. c. 17. n. 10.

Ille est in mora restituendi, qui sine causa non restituit statuto die, vel cum primū scit, vel scire debet rem esse alienam. n. 80.

MONS pietatis licitus est. cap. 17. nu. 213.

MVLIER. Vide, Fœmina.

MVTVVM. Qui misit mutuum, ve-

luti

luti panem, vinum, & alia, quæ vñ consumuntur, per nuncium fidelem, si actu non perveniat ad dominum, tenetur restituere, si nuncius non fuit electus per mutuante[m]. ca. 17. n. 186.

Peccat, qui res mutuatas non solvit statuto die rebus eiusdem generis & bonitatis. num. 214.

Mutuum verum solum reperitur in rebus, quæ vñ consumuntur, & consistunt in numero, pondere, & mensura; palliatum verò in aliis etiam rebus, & contractibus. nu. 206.

De vñura quæ contingit in mutuo, vide, Vñura III.

NAVFRAGIVM.

NAVFRAGIO amissa in mari, quæ nec sunt piratarum, nec infidelium, tenetur restituere, qui ex eis aliqua sibi accepit, quamvis illa alias perirent, nisi ipse acciperet. Non tamen tenetur, si exponat se periculo mortis, vt servet ea. Sed in hoc casu tenetur etiam restituere, si dominus sperabat se alia via recuperaturum illa bona. cap. 17. num. 98.

Sed intellige hic de piratis, aut infidelibus, cum quibus est nobis bellum

iustum,

iustum, non de Christianis piraticam exercentibus, de quibus hic non est sermo. Ibidem. Additum in Nouo.

Res à piratis quibusvis raptæ, debent restitui suis dominis, si cognoscantur. Quamuis de raptis, aut receptis ab hostibus iustis, & postea recuperatis, distinguatur in quibusdam legibus. Ibidem, §. 4.

Qui capit aliquid amissum in mari, potest sibi retinere illud tribus concurrentibus. I. Quòd illud omninò erat perditum, si non saluasset ipse. II. Quòd dominus perdiderit spem recuperandi. III. Quòd saluans illud, maximo vitæ periculo ob id se obiecerit. Ibidem, §. 5.

Illud dictum generale, Quòd res aliena ubicunque reperiatur, est domino restituenda, non est perpetuò verum. Fallit enim I. Cum iusta causa suadet contrarium. II. In re usu capta. III. In re pro derelicta habita. IV. In re clam accepta pro legali debito. Vnde in casu naufragij iusta causa sibi retinendi haberi videtur, quando dominus satis præsumitur illa amissa habuisse pro derelictis. Ibidem. Additum in Nouo.

Non tenetur restituere qui in naufragio capit habita pro derelictis. Pro derelicto cēsetur *id quod dominus deserit, credēs, quod licet recuperari posset sine probabili periculo vite, nullus tamen id subibit.*

Non tamen habetur pro derelicto quod mittitur in mare ad leuandam nauim tempore procellæ. capite 17. num. 99.

Sicut vsucapio iustificat acquisitionem rei alienæ, ne incerta sint rerum dominia : ita & acceptum in naufragio, ne omninò pereat, iustificat causam retinendi, & non restituendi illud, dummodò adiungas huic titulo spem recuperandi amissam, præsumptionem derelictionis, periculum magnum accipientis, prouidentia diuinam tali ex insperato recuperanti concessam. Ibidem.

Petius est, ut res omninò pereat, quam ut eius dominium sit incertum. Ibidem.

NECESSITAS. Existenti in extrema necessitate, aliquando tenetur homo succurrere, etiam cum periculo proprio. cap. 11. num. 13. Vide tit. Eleemosyna.

Extremè indigēti quoad spiritualia

quid

quid facere debeamus, vide ibi.

Extremè indigens non tenetur restituere, etiam si creditor extremè indigeat, nisi dominium rei restituendæ semper remanserit penes creditore. cap. 17. nu. 60.

Qui extremè indigens accepit aliquid, ut se liberaret ab illa necessitate, tenetur restituere, quando venerit in pinguiorem fortunam: Nam accipiens rem in extrema necessitate: nō fit dominus. nu. 61.

Necessitas facit omnia cōmunia, id est, communicanda; & sufficit mutare indigenti. nu. 62.

Qui absque extrema necessitate accipit aliquid ad comedendum, vel vestiendum, peccat mort. & tenetur restituere. cap. 17. nu. 118.

Peccat mort. qui sine necessitate extrema occultè accipit res superuacuas alterius, ut sibi vel alteri subueniat. nu. 119.

Qui aliter non potest subuenire extremè indigenti, potest accipere ab alia tertia persona, teneatur tamen restituere regulariter loquendo. numero 118.

Extremè indigentibus excōmunicatis, imò & infidelibus, oportet ven-

dere necessaria ad sustentationem. c. 21. num. 29. Et tenetur homo eisdem indigentibus extreme, subuenire, imò & non indigentibus extreme, sed tantum valde. ca. 27. nu. 55.

Quæ sit extrema necessitas, vide *Et. Eleemosyna*, lit. I.

NEGROMANTIAM addiscens, vel ea utens, peccat mort. & nolens comburere libros huius facultatis, non est absolvendus. cap. 12. nu. 28.

NEGOTIVM restituere tenetur negotiorum gestor, qui damnicauit alterum in utilitatem sui principalis. Vide, *Restitutio II.*

Negotiorum gestor, qui rebus, vel loco, vel tempore vel persona, vel pacto exclusus, negotiatus fuerit, iactura eius periculo erit, qui contra pactum fecit. cap. 17. num. 259.

Utrum qui promisit negotium se gratis acturum, possit clam recipere pretium pro stipendio, colligitur pars negatiua ex cap. 23. nu. 97.

NEOPHYTVS, id est, recenter conuersus, non debet ordinari. Neophytus non est idem qui vulgò dicitur nouus Christianus. cap. 27. nu. 205.

NOTARIVS. Vide *Tabellio*.

NOTORIVM dicitur, quod est ma-

nifestum

manifestum per sententiam, vel confessionem in iure, vel per evidentiam facti, quæ nulla tergiversatione calari potest, & non aliud, quamvis duobus, tribus, vel pluribus testibus probari possit. cap. 21. nu. 55. & cap. 25. nu. 73. Illud autem dicitur notorium in vicinia, vel collegio, quod scit euidenter maior pars vicinæ, vel collegij, dummodo saltem decem inueniantur in eo. Itaque non sufficit, quod id sciât pauciores quam sex homines: nec ij suffi-
ciunt, quando non sunt maior pars vicinæ, vel collegij. cap. 25. nu. 73. & cap. 27. num. 250. dicto 10.

N V M E R V S.

PECCATORVM, necessario est interrogandus, & necessario confitendus. cap. 5. nu. 2. Nec sufficit confiteri sepe peccasse cap. 6. num. 13. & 14.

Si verò numerum non confiteatur, propter obliuionem. prouenientem ex culpa lata, confessio est nulla. ca. 6. nu. 14.

Sufficit, ut confiteatur statum suū, qui multitudinem peccatorū numerare nequit, sicut meretrix, vel saltem durationem temporis. nu. 15.

Numerus peccatorum multiplicatur, quando quis eodem impetu dicit, facite diuersa peccata. in Nou. cap. 6. nu. 18.

Toties augetur numerus peccatorum, quoties voluntas peccandi, quæ fuerat intereisa, renouatur: secus est in actibus exterioribus. cap. 6. nu. 16.

Non multiplicatur numerus peccatorum, etiam si durante opere exteriori, multoties interior voluntas interrumpatur, ac renouetur: nec e contra, si manente eadem voluntate, opus multiplicetur exterius prius quam finiatur delictum. cap. 6. nu. 16. Nec multiplicantur quauis multiplicentur actus exteriores, & interiores, qui tantum sunt veluti via ad vnicum peccatum. nu. 16. Secus, si per se sint peccata separata. in Nou. nu. 17.

Nec etiam multiplicatur per actus consequentes, & subsequentes, quando inter præambula, & consequentia, & actum principalem non est notabilis interruptio. Quod si sit aliqua notabilis interruptio, licet sint diuersa peccata, etiam in genere moris, non tamen sunt necessariò cōfitenda. Additum in Nouo, cap. 6. n. 18. coroll. 1.

Multiplicatur tamen numerus per

secun

secundam copulam, etiamsi sit propinqua prima. Ibid.

Consumens integrum diem ad perpetrandum homicidium, facit vnum numero peccatum. cap. 6. nu. 15. & c. 14. nu. 4.

Qui per multum temporis insequitur feminam, qua non potitur, toties committit peccata distincta numero, quoties interrumpt malam voluntatem, cessando ab opere exteriori in illum malum finem ordinato, & iterum reuertitur ad illud. cap. 6. nu. 18.

NOVITIVS. Vide, Religiosus.

O B E D I E N T I A,

O B E D I E N T I A est duplex, specialis & generalis. Specialis, est virtus inclinans ad faciendum ea quae iubentur, eo principaliter quod iubentur. cap. 23. nu. 35.

Generalis vero comprehendit omnes omnium virtutum actus, quibus fit quod iubetur. cap. 23. nu. 35.

Obedientia in dubio excusat a peccato. cap. 17. nu. 201.

Præceptum Prælati sufficit fieri verbis clavis, vel obscuris id satis signifi-

cantibus. cap. 23. num. 39. Quid non potest Prælati præcipere, vide, Prælat.

OBSTETRIX peccat mortaliter ignorans formam baptisimi, cap. 22. nu. 6.

OBLATIO inter Missarum solennia in die festo tunc est facienda sub præcepto, quando viget consuetudo antiqua, & si omittatur, datur scandalum, vel occasio, ne maior pars populi offerat. c. 13. n. 19.

OBLIGATIO est mater actionis. Prælat. 7. n. 25. Quando tempus præfinitur ad finiendam obligationem, eo elapso finitur: secus, quando præfinitur ad dilatandam. c. 21. nu. 45.

OCCASIO.

VT possit quis absolui, non tenetur abstinere ab occasionibus remotis peccandi mortaliter, nec à proximis peccandi venialiter. Tenetur tamen à propinquis peccandi mortaliter. ca. 3. nu. 5. lit. A.

Occasio propinqua peccati mortalis est omnis, & sola illa quæ est peccatum mortale; vel est talis occasio peculiaris, quæ credit homo, vel credere debet, nunquam, vel raro se usurum illa sine mortali. nu. 5. lit. D, & in Nou. nu. 9. Exempla vide tit. Absolutio.

Peccat mort. qui se exponit periculo peccandi mortaliter. cap. 14. num. 36.

Qui non proponit se abstenturum ab occasione, quam dat alteri ad peccandum, non est absolvendus, quando dat illam per peccatum mort. aut intentione etiam minus principali inducendi ad illud, vel ad id inuadendo, vel contemnendo salutem spirituale proximi, vel consentiendo saltem interpretatiue. cap. 14. num. 31. lit. A, & in Nou. nu. 32.

Talem occasionem præbet, qui reficit Synagogas, Mezchitas, Idola, eorumque fana, & peccat mort. Ibid. lit. D, in Nou. nu. 36.

Qui commodat ballistam, enssem, &c. ei qui cum alio rixatur, & petit eum animo irato, dat ei occasionem peccandi propinquam. Ibid. lit. D, & in Nou. nu. 38.

Non peccat qui permittit, vel offert alteri occasionem peccandi, ut sic deprehensus melius & utiliùs corripiatur. Ibid. lit. E, & in Nou. nu. 39.

Non dat occasionem peccandi, qui bono animo instituit processiones, nundinas, nuptias, primas Missas, belli simulacra, publica conuiuia, choreas,

&c. Ibid. lit. L, §. 24. & in Nou. nu. 44.

OCCULTVM. Occultus auctor delicti manifesti non potest sub excommunicatione compelli ad se manifestandum, sed ad restituendum. ca. 17. nu. 160.

Occultum dicitur quod non est publicum: publicum vero id quod est notarium. Ibidem.

ODIVM Dei est maximum peccatorum. cap. 11. nu. 14. Odium etiam proximi est mortale. Ibid.

OFFICIUM. Peccat mor. princeps vendens officia publica sui regni tam eare, & talibus personis, ut probabiliter credat, vel credere debeat, quod male vrentur eis, aut opprimet subditos. c. 25. nu. 7.

Peccant mort. domini accipientes pretium pro temporalibus officiis, quando recognoscunt alium Superiorem, & sit in loco ubi prohibitum est sub mort. Ibidem.

Non peccant Principes dando officia publica in dotem, vel mercedem obsequiorum. Neque officarij vendentes publica officia pretio tam honesto & talibus personis, ut probabiliter credatur non male vsuros officiis. cap. 25. nu. 7.

Pius V. tulit contra ambiētes officia iurisdictionem habentia sequentem legem: Nemini de cetero liceat, mediante pecunia, vel solutione, & traditione, ac promissione aliarum rerum, & per interpositas personas, aut alias quouis modo faciendas, aliquas dignitates, & officia exercitium & administrationē iurisdictionis habentia procurare, assequi, vel obtinere: ac si quis his presentibus contravenisse quoquomodo dici, aut censi potuerit, ipsum contravenientem eo ipso confiscationis bonorum, degradationis, & amissionis tam privilegij doctoratus, quam quorumcunque per eum obtentorum officiorum, tam secularium quam Ecclesiasticorum, ac demum ultimi supplicij pœnam irremissibiliter incurrere volumus. & infra. Et quod ubicunque & quodocunque compertum fuerit per interpositam personā, aliquas pecunias, seu alias res traditas, seu promissas fuisse alicui curiali, familiari, vel cuicunque alteri personæ pro officiis, & dignitatibus iurisdictionis ad ministrationem habentibus, is qui officiū huiusmodi obtinuerit, se a pramissis attota interpositione personæ huiusmodi, nullatenus excusare queat. Quinimo nulla admissa ignorantia excusatione, ipso

ut p. presumatur solutionem, & promissionem huiusmodi de eorum, qui officia & dignitates & similia obtinuerint consensu, & mandato penitus esse facta, eisdemque propterea pœnis subiacere omnino intelligatur. cap. 25. nu.

OLEVM sanctum. Vide, Chrisma.

OMISSIO vt mala sit, requiritur quod homo possit facere, & teneatur, & non faciat. Præl. 6. num. 4. Præl. 7. num. 13. Et in hoc ponuntur aliqua exempla.

OPERA bona facta in peccato ad multa profunt. De quo in hoc Comp. tit. Actus humanus.

OPERA misericordiæ. Vide, Eleemosynæ.

O P I N I O.

QVANDO confessarius & pœnitens habent contrariam opinionem, si confessarius credat se inniti euidenti textu vel ratione, pœnitentem verò dubia, non debet eum absolueret: secus, si pœnitens innititur æquali rationi, vel ferè æquali. cap. 26. nu. 4.

Sequenda est opinio communis, vel pluribus rationibus innitens: quibus cessantibus eligenda est benignior, illa

scili

ſcilicet, quæ fauet iuramento, matrimonio, doti, teſtamento, libertati pupillo, viduæ, peregrino, rebus piis, & religioſis, alicui perſonæ miſerabili, vel priuatæ contra fiſcum, cum fiſcus in delicto perſonæ priuatæ fundatur, vel fauet valori actus, vel reo. ca. 27. num. 283.

Opinio communis non facit ius, Imò poſtponenda eſt opinioni alicuius meliori ratione innitentiſ. Ad- ditum in Nouo, cap. 3. nu. 8. poſt me- dium. Stylus verò curiæ Romanæ fa- cit ius. c. 15. Ai. 5.

Non tenemur ſemper tutiorē par- tem eligere, ſufficit eligere tutam, in his etiam, quæ ad fidem & mores pertinent. cap. 27. nu. 275.

¶ In foro conſcientiæ ſufficit ad nō peccandum, ſequi opinionem eius, quem meritō cenſemus ſcientiæ ido- neum. num. 285.

Pluris æſtimanda eſt opinio pau- corum rationem perpendentium, quam multorum nō perpendentium. Ibidem.

Qui opinatur, iudicat, ſecus de eo qui dubitat. nu. 275. Vide etiam tit. Scrupulus.

ORATIO. Quando ſeruorofa ora-

tio

tio est necessaria, propter imminente necessitatem, tunc necessaria est etiā contritio. c. 1. nu. 31.

Oratio est sub præcepto, quando nullum aliud videtur remedium sue salutis, vel proximi. c. 13. nu. 18.

Sancti orādi sunt & inuocādi à nobis, & contrarium dicere, est hæreticum. cap. 11. nu. 23. Instituens publicas orationes, non peccat. c. 24. n. 31.

O R D O I.

Prout est Sacramentum secundum se.

ORDO generaliter sumptus est paruum dispariumque rerū suarū cuique loca tribuens dispositio: & per antonomasiam, nomine ordinis intelligitur Ecclesiasticus. ca. 22. nu. 17.

Ordo quatenus Sacramentum, est quo traditur character, & potestas consecrandi Eucharistiam, vel eam administrandi. Ibid. Et de necessitate Sacramēti, præsupponit characterem baptismalem. nu. 205. ca. 27. Secus de characterē Confirmationis. n. 9. c. 22.

Materia Ordinis est traditio rei sensibilis, vt libri, vel calicis. Forma est prolatio verborum, quæ pro varietate

ordi

ordinum sunt varia. Debet autem traditio, & acceptio, seu cōtractus rei sensibilis, concurrere simul cū prolatione verborū, & nō ante nec post. nu. 17.

Ordines iuxta Theologos sunt septem, Ostiarius, Exorcista, Le&tor, Acolytus, Subdiaconatus, Diaconatus, Presbyterium: nam prima Tonsura, & Episcopatus nō sunt ordines, sed officia. Canonistæ faciunt novem, admitcentes Tonsuram, & Episcopatū. Doctor asserit esse octo, non admittens Tonsuram. Tridentinum autem videtur favere Canonistis, quoad Episcopatum. nu. 18.

Quatuor minores ordines non sunt Sacramentum, sed potius Sacramentalia: & idem de prima Tonsura. Non imprimunt characterem, non habent votum solenne castitatis sibi annexum: & ob hæc non dicuntur Sacri, quamvis sint Sacri. cap. 22. nu. 18.

Tres maiores ordines & Episcopatus sunt propriè Sacramentum, imprimūt characterē, habēt ex statuto Ecclesiæ votum solenne castitatis sibi annexū. nu. 18. Non sunt reiterabiles, imò nec minores, nec prima Tonsura. n. 2.

Concilium Trident. definiuit sub

anathemate hæc sequentia scilicet. 23.
cap. 2.

I. Quod in nouo Testamento est Sacerdotium visibile, vel externum. II. Sacerdotium esse potestatem consecrandi, & offerendi corpus verum & sanguinem Domini, & peccata remittendi: non tamen esse officium tantum, aut nudum ministerium predicandi Euangelium.

III. Quod Sacerdotes, qui non predicant, sunt etiam verè Sacerdotes. IV. Præter Sacerdotium esse in Ecclesia Catholica alias ordines maiores & minores, per quos velut per gradus quosdam tenditur in Sacerdotium. V. Ordinem sine sacram ordinationem esse verè & propriè Sacramentum à Christo Domino nostro institutum: non tamen esse signum à viris rerum Ecclesiasticarum imperitis excogitatum: neque esse tantum ritum quendam eligendi ministros verbi Dei, & Sacramentorum. VI. Quod per sacram ordinationem datur Spiritus sanctus, ac proinde optime dicunt Episcopi, Accipe Spiritum sanctum. VII. Quod per eam imprimatur character, unde qui Sacerdos semel fuit, non potest fieri laicus. VIII. Sacram Vultionem, qua Ecclesia in sacra ordinatione viciatur, non tantum requiri, sed esse saluta-

rem, & in veneratione habendam, similiter & alias ordinis ceremonias. IX. Esse in Catholica Ecclesia Hierarchiā, diuina ordinatione institutam, quae constat Episcopis, Presbyteris, & Ministris. X. Episcopos esse Presbyteris Superiores, habereque potestatem confirmandi & ordinandi: atque eam quam habent non esse illis communem cū Presbyteris. XI. Ordines ab Episcopis sine populi, vel potestatis secularis consensu, aut vocatione collatos non esse irritos, sed legitimos & veros. XII. Eos, qui nec ab Ecclesiastica potestate rite ordinati, nec missi sunt, sed aliunde veniunt, non esse legitimos verbi, & Sacramēti ministros. XIII. Episcopos auctoritate Romani Pontificis assumptos esse legitimos, ac veros Episcopos: non tamen, figmentum humanum. cap. 22. nu. 18.

Peccat mort. & est hæreticus, qui credit non esse vera, definita à Conc. Trid. circa Sacramentum ordinis. Et si id quouis modo exteriùs profert, est excommunicatus [per Bullā Cœnz. cap. 12. nu. 18.

O R D O II.

Quoad collationem & susceptionē.

PEC CAT mort. qui se facit ordinari contra canones Concil. Trid. sess. 25. cap. 4. vbi ait:

I. Nemo initietur prima Tonsura, nisi fuerit confirmatus Sacramento Confirmationis: & nisi fuerit edoctus rudimentis: & nisi sciat legere & scribere & nisi intelligatur, quod in obsequium Dei vult ordinari: non tamen ut brachiū saculare fugiat. II. Minoribus ordinandus habeat testimonium bonum à suo Parocho, & à suo magistro scholæ: valeatq; linguā Latinam: & minores conferantur per temporis interstitia, nisi aliud iudicauerit Episcopus. III. Quod minoribus ordinati ascendant ad Subdiaconatum post annum elapsū à postremi gradus susceptione; nisi aliud iudicauerit Episcopus. IV. Quod minoribus initiati ante sacros ordines per annum versentur in Ecclesia, sint exemplares maxime continentie, & Dominici aut solennibus diebus communiceant. V. Maioribus ordinandi manus habeant testimonium, idq; fiat publice

inssu

inſſu Episcopī, de eorum natalibus, a-
te, & moribus, monitionibus in Ecclesia
premiſſis. VI. Quod ordinandi presbyte-
rio, in minoribus sint probati, bonum
habeant testimoniu: anno integro Dia-
conatus ſerviat: ministeria populū docēdi,
& Sacramēta administrandi prius ſciant
& ab eis castitatis & bona vita habe-
tur expectatio. VII. Capitulum Sede va-
cante infra annum a die vacationis li-
centiam aut literas commiſſorias non
concedat alicui, qui beneficii obtenti,
vel obtinendi occasione arētatus nō fue-
rit. VIII. Quod facultates de promouen-
do aliquem a quocunque ſolum ſuffra-
gentur habentibus iuſtam cauſam in li-
teris exprimendam, ob quam a propriis
Episcopis non ordinentur. Et tunc non
ordinentur niſi ab Episcopō in ſua diœ-
ceſi reſidente, vel pro eo Pōtificalia exer-
cente, idq; prauo diligenti examine. IX.
Quod nemo ordinetur prætēxtu cuiusvis
reſcripti, vel privilegij, niſi eius probitas
& mores testimonio Ordinarij commen-
dentur. X. Quod aetas ordinandorum ſit
ad Subdiaconatum 22. annorū, ad Dia-
conatum 23. & ad Presbyterium 25.
& quod nullus etiam regularis ordi-
natus ſine prauo examine Episcopī. Et
nota quod huic decreto non obſtat

Bulla Pij V. Mendicantibus quoad hoc concessa, quæ abrogata est à Gregor. XIII. XI. Quod cum promittis per saltum, si non ministraverint, Episcopus ex causa dispensare possit. XII. Quod nullus ordinetur qui non ascribatur illi Ecclesiæ, aut loco pio, pro cuius necessitate, aut utilitate ordinatur. Qui si eum locum inconsulto Episcopo deferat, ei sacerorum usus interdicator. XIII. Quod si fieri posset minores ordines exercentibus stipendia assignentur: atque minoribus ordinati suis officiis inserviant, ceteri qui minoribus carent, eos non exerceant. XIV. Nullus clericus peregrinus sine commendatitiis literis sui Ordinarij ad divina officia admittatur. XV. Ne pro Missis novis celebrandis quid detur, eviteturque exactiones elemosynarum importuna, ac illiberales. cap. 25. n. 88. Et ne cui vago & ignoto Sacerdoti Missas celebrare liceat. Et nemo publicè ac notoriè criminofus sancto altari ministrare, aut sacris interesse permittatur. Et ne sanctum hoc sacrificium extra Ecclesiam, aut ad divinum tantum cultum dedicata oratoria, à secularibus vel regularibus quibuscunque peragatur. Ibi. Item peccat qui contrauenit sta-

tutis eiusdem Tridentini, sess. 14. ca. 2. de Reform. vbi statuit circa suscipientem ordines, hæc sequentia:

I. Qui se procurat ordinari ab Episcopo titulari absque sui Episcopi licentia, etiamsi sit illius familiaris, & continuus commensalis, & in loco nullius diæcesis, vel exempto, suspensus sit ab executione ordinum, quousque suo Prelato visum fuerit. Episcopus verò titularis ab exercitio Pontificalium per annum sit suspensus, II. Quod Episcopus ordinare potest familiarem suum per triennium ei seruicentem, si beneficium statim re ipsa & sine fraude illi conferat. III. Nemo ordinatur contra voluntatem sui Prelati, etiamsi prohibeatur promoueri ob occultum crimen & extra iudicialiter, & quod ei, qui à suis ordinibus, gradibus, aut dignitatibus Ecclesiasticis fuerit suspensus, non suffragetur ulla licentia de promouendo, aut ad priores ordines gradus, aut dignitates antea consecutas restitutione, contra proprii Prelati voluntatem. IV. Quod Episcopus potest suspendere ad tempus, si ei visum fuerit, suum subditum ordinatum quacunque auctoritate, absque suo precedenti examine, si eum inueniat inhabilem. V. Quod

Episcopus, aut alij sui ministri, pro collatione quorumcunque ordinum, aut pro literis dimissoriis aut pro sigillo, nihil quicquam etiam sponte oblatum accipiant. Et notarii pro scriptura, si eis nullum salarium pro officio exercendo sit constitutum, decimam tantum unius aurei partem accipere possint. VI. Quod non concedat dimissorias, nisi prius examinatis & approbatis. VII. Quod nemo ordinetur, nisi prius legitime constet eum beneficium Ecclesiasticum ad vitam sufficiens pacifice possidere: & quod illud beneficium resignare nequeat, nisi facta mentione, quod ad illius beneficii titulum sit promotus, eaq; resignatio non admittatur, nisi constet, resignantem aliunde posse commode vivere, & aliter facta sit nulla. VIII. Quod patrimonium, vel pensionem obtinentes promoueri post hac nequeant, nisi quos Episcopus iudicarit necessarios, vel utiles, constituto prius quod patrimonium illud, vel pensio satis sunt eis ad vitam sustentandam, & illa sine Episcopi licentia alienare nequeant, donec beneficium sufficiens adipiscantur, aut aliunde habeant, unde honeste vivant. capit. 22. numero. 18. dicto 3.

Ordo sacer metu iusto susceptus

valet.

valet. cap. 22. num. 52.

Recipiens ordinem, etiam primam Tonsuram, ante Sacramentum Confirmationis, peccat mortaliter. cap. 25. num. 68. Sed hoc intellige, si adsit contemptus: nam si desit, non erit nisi veniale. cap. 22. num. 9.

Suscipiens minores ordines in mortali, non peccat mortaliter: secus de eo, qui suscipit Episcopatum, aut alium sacrum ordinem in mortali. ca. 22. num. 18.

Peccat etiam mortaliter, qui procurat ordinari, vel ordinatur ab Episcopo titulari, sine sui Episcopi licentia. Ibidem.

Peccat mort. qui scienter ordinatur ab Episcopo, excommunicato. Et qui illegitimus quantumvis occultus ordinatur sine dispensatione. Item, qui ordinatur extra tempora, vel ante legitimam ætatem, vel absque literis dimissoriis, & est ipso iure suspensus. c. 25. num. 69.

Ordinatus autem ante legitimam ætatem, nec recipit executionem ordinum, nec priuilegia ad eam spectantia. capit. 27. num. 202.

De eo qui non potest retinere vinum, de infami, de seruo, de neo-

phyto, de idiota, de coniugato cum scurrili fœmina, an possint ordinari, vide, Irregularitas III.

Non baptizatus, licet sit catechumenus, & sanctus, si ordinatur, non recipit characterem ordinis. cap. 27. num. 205.

Peccat mort. qui furtim ordinatur, & contra prohibitionem ordinantis: & si prohibitio fuit sub excommunicatione latæ sententiæ, est excommunicatus & irregularis, cum quo solus Papa dispensat. cap. 25. num. 70.

Qui scienter per saltum ordinatur, peccat, mort. & potest cura eo dispensare Episcopus, antequàm ministret, & dummodò, antequàm utatur dispensatione, suscipiat ordinem omissum. Peccat etiam mort. qui ordinatur omisso aliquo necessario de necessitate præcepti, & non suppleto eo utitur ordine, non tamen fit irregularis. num. 71.

Peccat mort. qui eodem die suscipit duos ordines sacros. & est à posteriore suspensus, in quo solus Papa dispensat. Item, qui eodem die suscipit ordines minores, & Subdiaconatum, nisi consuetudo esset contraria. Quod habet locum etiam post Trident.

Non tamen peccat, qui eodem die suscipit quatuor minores. num. 71.

Peccat mort. qui corpore vitiatus ordinatur, aut qui postquam fuit semel à dæmone obsessus, vel morbo caduco in terram elius; & qui antequàm hos morbos haberet, ordinatus fuit, peccat celebrando, si postea frequenter corripitur eis: non tamen peccat celebrando, qui in insaniam, vel furorem ex vi febris, vel vulneris versus fuit. A dæmone autem obsessus nunquàm est ordinandus: aut si ordinatus sit, nunquàm debet celebrare, etiamsi semel tantum fuerit obsessus. cap. 25. num. 72. & cap. 27. num. 203. De leproso, vel patiente aliam infirmitatem præbentem notabile scandalum vsui ordinum, vide tit. Irregularitas. III. §. 2.

Peccat mort. qui excommunicatus suscipit ordines etiam minores: & qui notatus crimine notorio, & dispositione digno, ordinatur ante dispensationem. Cum quo videtur dispensare Episcopus, saltem in foro interiori, eo ipso quo ordinat illu. n. 73. & 74. c. 25.

Licitum est suscipere primam Tonsum, & etiam minores ordines sine animo ulterius ascendendi. nu. 108.

Qui retinet duo beneficia curata, fit incapax ad ordines. num. 115.

Ad presbyteratum sufficit attingere 25. ætatis annum. num. 116.

Obtentio beneficij est iusta causa dispensandi in interstitiis requisitis ad ordines. Ibidem.

De suscipiente ordinem titulo patrimonij promissi, vel donati animo retrodonandi post ordinationem, vide tit. Suspendio.

Ordo III. *Quoad Ministrum conferentem ordines.* Ministrans ordinem etiam scienter nondum confirmato, solum peccat venialiter, si desit contemptus. cap. 22. numero. 18.

Causa sufficiens ad conferendum omnes maiores ordines intra annum à collatione minorum, est, quòd ordinandus obtineat beneficium presbyterale, & sit constitutio Synodalis (vt est in Episcopatu Palentino) quòd obtinens huiusmodi beneficium fiat presbyter intra annum. ca. 25. n. 116.

Quatuor minores ordines possunt ab Abbate conferri. cap. 22. num. 18. Statuta Trid. circa conferentem ordines, vide supra, Ordo II.

Ordo IV. *Quoad executionem.* Peccat mort. qui excommunicatus, vel

inter

interdictus, vel suspensus exercet aliquem ordinem, vel actum particularem & pertinentem ad suum ordinem. ca. 25. num. 93. & est irregularis, cap. 27. num. 244. De patiente lepram, vel aliam infirmitatem præbentem notabile scandalum vsui ordinis, vide ti. Irregularitas III. §. 2.

O R N A T V S.

MVLIER ornans se cum periculo spirituali proximi, peccat mort. si id facit per contemptum. Secus, si desit contemptus. Præl. 9. num. 18. Et tunc erit contemptus, quando id facit absque vlla necessitate, vel utilitate, credens tamen inde alium mort. peccaturum. cap. 14. num. 30.

Mulier ornans se sine contemptu salutis proximi, & sine intentione inducendi illum ad mort. non peccat mort. quamvis sciat se mortiferè admandam ab aliquo populi, vel Ecclesie, quem ipsa non cognoscit: imò quamvis cognoscat, si credit, quòd ille peccat ex malitia, & praua consuetudine; quales sunt qui huiusmodi occasiones procurant, & se iactant de illis. cap. 14. numero 31. lit. D. & in Nouo, num. 37.

Ornans se cultiùs quàm suo statui
conueniat, tantùm peccat venialiter.
cap. 14. num. 18.

Quæ verò se ornat splendidè secun-
dùm decentiam sui status, non pec-
cat. cap. 22. num. 18.

Religiosa, quæ se moderatè ornat
ob solam leuitatem ostendendi pul-
chritudinem, imò quamuis notabili-
ter excedat, solùm peccat venialiter.
cap. 23. num. 18.

Ornans se animo alliciendi alium
ad concupiscentiam mortalem, pec-
cat mort. num. 17.

Ornans se contra morem patriæ,
venialiter peccat, nisi violet legem
obligantem ad mortale. Idem de ea
quæ se ornat splendidius quàm status
requirit, nisi hoc esset in causa non
soluendi debitum, vel non præbendi
alimenta, quibus tenetur, etiamsi ob
id alius ad peccandum mort. moue-
retur. num. 19.

Nō peccat mortaliter fœmina ostē-
tans pectora nuda, vt pulchrior vi-
deatur. Vti autem veste adeò tenui,
vt pudenda interluceant, est mortale
tam in viro quàm in fœmina. nu. 19.

Nō est de se mortale, augere vel fin-
gere pulchritudinem ornatu & fūco,

sed

sed veniale graue. Erit tamen mortale, quando fit in finem luxuriæ, vel alium mortalem. Non tamen erit neque veniale, si fiat ad occultandam aliquam deformitatem. Vti autem crinibus alienis, non est peccatum. num. 20.

Absolui potest illa, de qua Confessor nequit intelligere, vtrum peccarit mortaliter an venialiter, quamuis non possit ei persuadere quòd à tali ornatu desistat: cautiùs tamen ager consulendo peritos. num. 25.

P A C T V M.

PACTVM legis commissoriæ positum in pœnam, sine fraude vsurarum licitum est. Idem si ponatur, vel elapso, die perdendi pignus, esset venditum iusto pretio. ca. 17. num. 217.

P A P A.

PAPA quo puncto est iste electus, habet confirmationem à Deo immediate, & habet eandem plenitudinem potestatis, quam post coronationem. ca. 27. num. 147.

Papa sumit immediate iurisdictionē

à Christo super vniuersos Christianos
cap. 27. num. 13. & 263. §. Præfatus.

Papa non habet iurisdictionem super se, neque super successorem suum: neque dat iurisdictionem suo Confessario. Addit. in Nouo, cap. 27. num. 263. §. 4.

Papa nulli homini, neque legi humane subiicitur quoad poenam: unde non potest excommunicari. Nam neque propter hæresim (si in eam incideret) incidit in excommunicationem humanam: sed in aliam diuinam cap. 27. num. 13.

Papa potest multa iura iure naturali & diuino competentia ex iusta causa restringere, limitare, declarare; neque ob id dicitur tollit ale ius. Addit. in Nouo, cap. 27. num. 263.

Imò etiam potest restringere ius Episcoporum, quod de reseruandis sibi casibus, habet, & dare facultatē aliis sacerdotibus, vt ab eis absoluant. Ibi.

Potest facere, vt parochiani non teneantur confiteri proprio parcho, sed quòd cuilibet Sacerdoti approbato, etiam Religioso, confitentes nō teneantur reiterare confessionem, etiamsi sine licentia parochi confiteantur, sed quòd intelligantur cum

intelli

tali confessione ritè facta satisfacere præcepto Ecclesiæ: & contrarium dicere sapit hæresim Ioannis Poliaci olim damnati. Additum in Nouo, ca. 27. num. 263.

Papæ statuenti aliquid in detrimentum beneficiorum patrimonialium Casteliz, obediendum est, & dicere contrarium sapit hæresim Anglicanam. Ibid.

Nemo neque Imperator potest spiritualia, aut beneficia Ecclesiastica, etiam iuris patronatus, & quæ alia cuiuscunque qualitatis sint, & conditionis constituere, erigere, destruere, aut tollere, neque in totum, neque in partem etiam minimam, nisi solus Papa, aut ex eius commissione. Addit. in Nouo, cap. 27. num. 13.

PARAPHERNUM. Vide, Bona.

P A R O C H V S.

P A R O C H V S Episcopo absente potest dispensare in ieiunio. cap. 21. num. 21.

Sustentandus est à dominis terrarum (in quibus degunt discedentes à Sarracenis) capientibus redditus Ecclesiasticos. cap. 25. nu. 27.

Debet prædicare, & tenetur de iure

diuino.c.25.nu.121.Et debet id facere saltem diebus Dominicis, & festis solemnioribus.nu.185. Habet enim facultatem concionandi, & illam potest dare, quoad suam parochiam alteri noto,& approbato.nu.141.

Parochus non potest excommunicare.Et peccat mort. negans Sacramenta petenti,aut non dans licentiam confitendi alteri.num.131.

Tenetur confessionem,& communionem ministrare aegrotis,etiam peste laboranti.nu.133.

Non tenetur quotidie, nec omnibus diebus,quibus commodè posset, Missam celebrare : tenetur tamen omnibus festis de præcepto seruandis. Et etiam seruanda consuetudo, quæ circa hoc viguerit, ad quam tenebitur parochus.num.134.

¶ Tenetur infra duos menses à die possessionis,coram Episcopo,vel eius Vicario profiteri fidem,num.136.

Parochialis Ecclesia non est prouidenda,nisi per oppositionem præuio examine.nu.139.

PARTICIPATIO. Aliquis dicitur participare alterius peccato his nouem modis,iubendo,consulendo,consentiendo,laudando,recipiendo,ad-

inuando, non impediendo, occul-
tando, non manifestando. c. 11. n. 13.

Participans peccato, non semper
incurrit censuras, nec obligationem
restituendi, quas principalis auctor
incurrit. Ibidem.

PASSIO. De passionibus animæ, vi-
de, Anima. Pœnitens examinandus
est circa passionem eius an sint mor-
tales, necne: nisi aliàs id coniecerit
Confessor. Addit. in Nou. Præf. 5. n. 11.

PATER. MATER.

PATER potest obligare filium sub
peccato mort. ca. 14. num. 2. Et
peccat m. notabiliter negligēs proui-
dere necessaria vitæ spirituali vel cor-
porali filij. num. 17. Idem, si propter
auaritiam mittit filium ad hospitalia,
vel ianuas Ecclesiæ. num. 17.

Tenetur hospitali soluere expen-
sas, quibus ibi nutritus fuit filius eius,
nisi excusetur ob paupertatem. ca. 16.
nu. 48. Tenetur alere filium post
triennium. ca. 14. nu. 17.

Peccat m. nolens filias etiam spu-
rias dotare, cum possit. Idē si consulit

matri

matrimonium filio emittenti votum continentiae & religionis in ætate sufficienti. nu. 17. ca. 14.

Item, si patitur amari filiã ob malum finem, vel non separat eam à malis sodalitiis. Vel patitur impudicè & enormiter tangi ab sponso. nu. 18.

Potest vendere filium, etiam inuitum, propter necessitatem. Potest etiã donare filio laboranti in paternis bonis tantum quantum extraneo, idque extra legitimam. cap. 17. n. 88. & 144.

Tenetur restituere accipiens sibi, vel alteri ex bonis filij castrensibus, vel quasi castrensibus, vel fructibus eorũ. Idem, si accipiat aliquid, quoad proprietatem de bonis aduentitiis filiifamilias: & etiam administrando ea tam malè, vt notabiliter lædantur. Quo casu tenentur fratres mortuo patre refarcire. Si verò pater habebat vsufructum, & non damnificauit proprietatem, sed solum fructus, nec ipse, nec fratres tenentur restituere. num. 151.

Peccat mort. inducendo filium per metum etiam reuerentialem, vel per fraudem, vt renunciet legitimæ, & tenetur restituere. cap. 17. nu. 152.

Potest minuire filiis legitimas per contractus verè onerosos, & per do-

nationes

nationes remuneratorias. Item potest
dam viuit, largiri in veraseleemofy-
nas, ea quæ pertinent ad salutem ani-
mæ. cap. 26. num. 39.

Mater peccat mort. si notabiliter
negligit deligere nutricem bonam,
vel curare bonam pueri educationē,
vel vsque ad triennium nō ministrat
ei necessaria. Peccátque venialiter nō
lactans filium proprio lacte sine iusta
causa: quæ si adsit, non peccat. ca. 14.
num. 17.

P A V P E R.

POtest sua debita incerta in partē
vel in totum sibi applicare, maxi-
mè de consilio Confessarij. cap. 17. n.
93. Sub nomine pauperis etiam in-
telliguntur monasteria, Ecclesiæ, pia
opera, pauperes mendicantes, & alij
egeni. His possunt restitui res incertę.
Ibid.

Pauper fictus tenetur restituere
eleemosynam acceptam, non danti,
sed pauperibus. Quod magis confir-
matur in Nono variis argumentis. ca.
17. num. 108. Vide tit. Eleemosyna.

PAUPERIAS. Vide, Religiosus.

PECCATVM I.

in communi.

A PECCATVM per metum factum est inuoluntarium secundum quid, sed tamen est peccatum. Præl. 7. num. 17. in Antiquo.

Non omne peccatum ideò malum, quia prohibitum prohibitione humana: secùs, de prohibitione legis æternæ. Præl. 7. num. 18. & in Nou. nu. 12.

Ex actu malo interiori & exteriori

C unum peccatum fit in genere moris, quamuis plura sint in genere entis. Præl. 7. num. 23. & in No. num. 9.

D Peccati reatus est obligatio nata à peccato, ad pœnam subeundam, ob mortale quidem ad poenam æternā, & ob veniale ad temporariam: vnde reatus est filius peccati. Præl. 7. num. 25. & in Nou. num. 21.

Item reatus peccati ad triplicem poenam tendit. Nam ob offensam rationis habet remorsum conscientiæ: ob offensam Dei, poenam æternā, vel temporariam: ob offensam legis humanæ, poenam illius legis. Ibid.

E Peccatum est duplex. Alterum originale, quod est carētia iustitiæ originalis trāsmissa ab Adā per virtutem semi-

nalem.

nalera. Eius effectus sunt rebellio quædam virium inferiorum cōtra superiores. Eius poena est exclusio à vita æterna. Præl. 8. num. 5. & 8.

Alterum est peccatum actuale, hoc est, *quod non est originale.* Et est duplex mortale & veniale. Præl. 7. num. 25. 21. Præl. num. 6. Peccatum actuale est multiplex, si ordinetur in fines plures & malos. Præl. 9. num. 17.

Peccatum contra plura præcepta, G quorum vnum est generale, alterum speciale, inclusum in generali est vnū: secus, si sit contra duo, præcepta distincta, vt quando in eodem die occurrunt duo præcepta ieiunij, ca. 11. num. 4.

Qui committit vnum peccatum, ex quo alia sequuntur, vnum tantum peccatum committit. Ibid.

Peccata differunt specie penes obiecta, & fines. num. 17. Peccatum factum ex confidentia veniæ leuius est. ca. 6. num. 4. Licitum est gaudere de bonis effectibus subsequutis ex peccato: non tamen de peccato. ca. 21. numero. 46.

P E C C A T V M.

mortale. II.

EST dictum, factum, vel concupitum
contra legem aternam Dei. Lex au-
tem aterna est summa Dei ratio, qua
iam inde ab aeterno cuncta ordinavit, &
post mundum creatum omnia gubernat.
Pælud. 7. num. 5.

Quidquid est contra legem, & ra-
tionem naturalem, est contra legem
aternam: non tamen e contra. Ibid.

Peccatum aliquando potest remit-
ti sine dolore formali. cap. 1. num. 6.
10. & 13.

Voluntas peccandi mort. cum hac
conditione, Si Deus non prohibuisset,
non est mort. cap. 17. num. 4.

Peccatum in Spiritum sanctum est
contra bonitatem, qua Spiritui sancto
attribuitur. Et est sextuplex, Despera-
tio, Præsumptio, Impœnitentia, Ob-
stinatio, Impugnatio veritatis agnitę,
Invidia fraternę gratiæ. Dicuntur ir-
remissibilia, non quia non possunt re-
mitteri, si adsit vera pœnitentia de eis;
sed quia secundum suam naturam re-
pellunt principia, & media, quibus re-
mittuntur peccata. ca. 23. num. 126.

PECCATVM III. Veniale, est præter le-
gem, & non contra legem. Sed sic con-

tra legem æternam. Præl. 7. num. 16.
Requirat dolorem formalem, vel vir-
tualem, & potest esse dolor de vno, &
non de alio. cap. 1. num. 26.

Potest validè absolui à Religioso
non habente facultatem à Prælato.
Imò licitè, dummodò non sit illi pro-
hibitum per statutum religionis, vel
mandatum Superioris. ca. 4. nu. 1.

Peccatum veniale nunquàm est li-
citur, nec ad vitandam proximi mor-
tem. ca. 14. num. 31. lit. D. & in Nouo,
num. 32. §. 8.

Potest remitti sine mortali. in No.
cap. 3. num. 7.

PREVLIVM, Vide, Bona castrensis.
Pecunia. Vide tit. Moneta.

PENSIO est ius spirituale, aut illi
annexum, non antecedenter ut ius patro-
natus, sed dependenter, vel consequenter
ad instar beneficii. ca. 23. n. 111. ad 13. A

Pensio solita constitui super bene-
ficia Ecclesiastica, non potest emi, vel
vendi. Ibid. vide, Simonia II.

Potest emi gratis sine auctoritate B
constituentis, non tamen redimi an-
ticipata solutione sine auctoritate
Pape: & redemptio erit nulla, & non
obstante ea potest exigi pensio pro
annis, quibus anticipata est solutio.

ca. 23. num. 111. ad 13.

C Filius illegitimus clerici non potest habere pensionem super beneficiis, quæ pater eius obtinet vel alias obtinuit. ca. 25. num. 117.

Non peccat coniugatus, qui auctoritate Apostolica accipit super beneficiis pensiones necessarias ad sustentationem sui status. num. 119. Potestque quis frui pensione à Papa sibi concessa, quamvis non seruiat Ecclesiæ. Ibidem.

Non est imponenda super fructibus Episcopatus habentis tantum summam mille ducatorum, nec parochialibus non excedentibus centum. num. 137.

Pensionarius personaliter consentiens constitutioni pensionis, si non soluit eam statuto die, incidit in censuram, etiam ante intimationem litterarum; secus, si consentiat per procuratorem. ca. 27. num. 272.

PERCVSSIO.

A **P**ERCVSSIO clerici est triplex. Enormis, Mediocris, Levis. Enormis est percussio violenta, qua quis deforma-
tur,

tur, vel sit membrum inutile, vel quasi inutile ad suum munus: & illa, ex qua effluit multum sanguinis (exceptis naribus, vel alia parte, ex qua facile erumpit sanguis) & illa, quæ sit in proprium Episcopum vel Abbatem, vel quæ caussat magnum scandalum. Non est idem iudicium de quo-
libet excessu notorio, etiam facto in foro iudiciali, coram Iudice, vel in Ecclesia, aut dormitorio, in facie vel oculo; nisi talis generet magnum scandalum. ca. 27. num. 92. B

De percussione mediocri & leui habetur in Extrauaganti cuiusdam summi Pontificis, qui fuit ante Innocentium IV. cuius tenor est hic.

Perlectis, &c. Respondemus, percussione leuem esse pugni, palmi, manus, pedis, digiti, aut baculi, aut lapidis, quæ nullam maculam, neque sugillationem carniæ relinquit, neque abscindit membrum, sine effractione dentium, sine auulsione multorum capillorum, sine effusione multi sanguinis. Nolumus tamen dicere quod huiusmodi leuis percussio, ut pugni, aut unguis, fiat atrox ob multi sanguinis effusionem. Ad indicandum tamen quæ sit leuis, mediocris, aut enormis, volumus diligenter perpendi,

non solum factum, sed etiam qualitatē eius, & modum percutiendi, & lacerandi cum omnibus suis circumstantiis loci, persona, & aliis. Persona, si est magister, iudex, Prelatus, pater, patronus, aut dignitas, percussus iniuste à subdito, aut ab alio se vilitiori. Quia ex hoc interdum censentur graves iniuria, quæ ex se sunt leues, aut mediocres. Et quia conditio negotij nō patitur integram determinationem huius rei, relinquimus tuo arbitrio, ut declares, quæ sit levis, aut enormis iniuria: admonentes, ut potius declares in dubio esse percussionem gravē, & ab ea non posse absolvere, quam declarando leuem occasionem præbeas lacerandi statum Ecclesiasticum.

Non est intelligenda in hac materia percussio levis venialis, quæ non inducit excommunicationē: sed percussio levis mortalis, quæ inducit illā censuram. Dicitur autem levis, quia licet sit mortalis, est tamen minor quàm enormis, & mediocris, cap. 27. num. 91.

Persona, cuius arbitrio relinquit Pontifex harum percussionum censuram, potest esse non solum Episcopus, sed etiam Confessor. numero 91.

Percussio grauis eadem est, quæ
enormis. Ibidem.

A percussione graui seu enormi
clerici solus Papa absoluit. A medio-
cri etiam Papa: sed aliquando potest
Episcopus, vt cum sunt clerici simul
viuētes in collegio: aut si ianitor exe-
cutor, merinus, aut alius minister cu-
stodiēs fores, & cohibens homines in-
ferat manus clerico, absque intentio-
ne ledendi, & licet non sine culpa, ta-
men leuiter, aut mediocriter. Possunt
absolui à suo Prælato Religiosi per-
cutientes mediocriter, aut leuiter,
clericum. A percussione leui Episco-
pus absoluit. cap. 16. num. 8. & ca. 27.
num. 92. Secus, si sit à ministro Iusti-
tiz. num. 78.

Peccat mort. clericus, aut Religio-
sus, qui præ ira percutit se ipsum, & est
excommunicatus. Secus, si ex deuotio-
ne, aut luctu, ob mortem parentum,
vel amicorum leuiter se flagello aut
manu percutiat: non tamen potest
consentire, vt ista ob hunc finem ab
alio ei inferantur. cap. 15. num. 11.

PERMISSIO. non peccat qui pue-
ris ad vitia procliuius permittunt
occasiones labendi, vt comprehensi
utilius castigentur. cap. 24. num. 13.

PERMUTATIO. Quod habetur per permutationem, nō succedit loco rei permutatæ. cap. 17. num. 50.

Ad iustitiam permutationis non requiritur, quòd res permutanda sit iam in rerum natura, & in dominio eius, cum quo res alia permutatur. n. 283. lit. C. & in Nou. num. 285.

PERTINACIA est credere aliquid non paratus corrigi ab Ecclesia. c. 11. num. 22.

PEREGRINVS Clericus non debet admitti ad officia diuina, sine litteris commendatitiis. ca. 25. num. 68. ipse tamen si celebret in occulto, nō peccat ca. 27. num. 153.

P E R I V R I V M.

DICENS aliquid falsò, & adiungens, *Hac mihi faciat Deus*, vnum tantum peccatum committit. ca. 12. num. 1.

Iurans falsum scienter, est periurus, quacunque de causa id faciat. num. 5.

Iurans falsum non aduertens, sed ita dispositus, vt si aduerteret, etiā iuraret, ob prauam consuetudinē, periurus est: communiter tamen veniale est iurare falsum, non consideran-

do an sit falsum necne. nu. 16.

Iurans falsum per ignorantiam crassam credens esse verum, peccat mort. Si tamen adhibuit aliquam diligentiam, sed insufficiētem, peccat venialiter: si verò adhibuit debitam, non peccat. Ibid.

Iurans verum, credens esse falsum, aut iurans nesciens an sit verum, peccat mort. num. 7.

Iurans verum, secundum mentem suam, & non iuxta mentem interrogantis Iudicis competentis, seruantisque iuris ordinem, aut se offerendo ad iurandum iurat sic, peccat mort. Secus, si Iudex non est cōpetens, aut non seruat ordinem iuris, vel extorquetur iuramentum ab homine priuato per metum, vel importunitatem. numero 8.

Qui metu compulsus, iurat iuxta mentem suam non peccat, nec tenetur ad amplius quàm intellexit. numero 9.

Vxor adultera iurans marito se nō esse talem, eò quòd persuasa sit quòd egerit pœnitentiam, peccat. Secus, si compulsa fuit ab eo ad iurandum. num. 18.

Iurans falsò se non habere rem ab

alio

alio petitam, peccat mort. si tenetur dare: secus, si non tenetur. num. 18.

Iurans tempore pestis verum iuxta mentem suam ad portas ciuitatis, & non iuxta mētem interrogantis, peccat mort. nisi custodes falso crederent aliquam urbem esse peste infectā, aut respondens rationabiliter crederet se, neque aliquid suum, peste esse infectum. num. 19.

Scholastici, qui alloquuti sunt oppositores citra subornationem, & postea iactant se non alloquutos eos, non peccant. num. 19.

Iurans sine animo adimplendi, peccat mort. nu. 12.

Iurans latroni se ei daturum centum aureos, non tenetur eos soluere, si intra se intellexit, *si teneor*, & tamen aliās non debet. nu. 14.

Iurans facere aliquid, credens se non posse præstare, peccat mort. Secus, si credit posse illud præstare, & facit quod in se est, quamuis postea non præstet. Peccabit tamen si transacto tempore statuto, quam citissime poterit, non præstet. num. 22.

Iurans se habiturum aliquid sub secreto, & postea manifestat, ubi & quando occultare tenebatur, peccat

mort.

mort. Idem de inducente ad violandum huiusmodi secretum. num. 23.

PIETAS filiorum erga parentes. Vide, Filius.

P I G N V S.

CREDITOR vtēs pignore sine volun- A
tate debitoris, cum notabili
damno eius, peccat mort. & est furtū,
etsi cum voluntate eius est vsura; nisi
vsus sit talis qualis gratis inter ami-
cos conceditur, sicut liber. cap. 17.
num. 204.

Creditor tenetur computare in sor- B
tem fructus pignoris, deductis expen-
sis. Et peccat vtens vsu, vel fructu pi-
gnoris cum pacto non computandi
in sortem; potest tamen deducere im-
pensas legitimas. num. 205. & 206.

Tenetur creditor cōputare in sor-
tem fructus, quos debitor non colli-
gebat, nec colligere putabat. Idem si
sua solerti industria ter tantos fructus
colligit, quā debitor cogitabat. cap.
17. num. 216.

Dominus directus prædij, accipiēs C
in pignus prædium emphyteutitum,
non tenetur computare fructus in

sortem,

sortem, sed accipere eos sibi, concurrentibus tribus. I. Quòd nil aliud debitum ex contractu emphyteutico præter fructus accipiat. II. Quòd illud prædium non sit effectum melius, seu melioratū ab emphyteuta. III. Quòd emphyteuta dominium utile emphyteusis gratis aut ferè gratis obtinuerit, ut communiter feudatarius solet obtinere. Nā siue ille, siue feudatarius ad obtinēda sua utilia dominia soluit magnā summā pecuniæ, nō potest dominus directus capere sibi fructus, salte quādo pensio siue responsio pro eis soluēda lōgè minor est fructuum valore. Sed tantò plūs ex fructibus retinere poterit, quantò minus pretium iusto, dominus utilis directo dedit.

D Eisdem conditiones debet seruare dominus directus in pignus accipiens prædium feudale, si non vult computare fructus pignoris in sortem. numero 218.

De emente pignus amissum ob vsuras non solutas, idem est ac de emente rem alienam. num. 265.

E Qui misit pignus per nuncium non habitum pro fidei, cuius dolo, vel culpa periit, tenetur restituere: secus, si misit illud per nuncium communi-

ter habitum pro fideli. Nam pignus quomodocumque pereat, domino perit, nisi interueniat dolus, pactū, culpa vel mora. ca. 17. num. 185.

Creditor tenetur restituere, si eius dolo, vel culpa lata, vel leui pignus perit, vel notabiliter damnificatur: secus, si culpa leuissima, vel casu fortuito, modò non præcedat mora: nec pactum, quod pignus, quocumque modo periret, debitori periret. Idem de pacifcente cum debitore, quòd eo nō soluente ad certum tempus pignus sibi cedat, vel ne post certum diem redimi possit, nisi pactum fiat in pœnam debitoris, vt habeatur pro vendito iusto pretio, num. 204. & 217.

Idem de creditore pacifcente, vt venderetur pignus, non soluto debito intra certum tempus, & priusquàm venderet, non notificat debitori. Licet sit pactum non vendendi pignus, tamen trina monitione triduo interposito facta, vt soluat, vendi potest. Si verò nulla præcessit mentio de vendendo, vel non, vnica denunciatio sufficit, vt transactis duobus annis, propria auctoritate possit vendere, non tamē prius sine auctoritate Iudicis. num. 204.

Licitum est pactum legis commissoriae, positum in poenam sine fraude usurarum: idem si ponatur ut elapso die soluendi, pignus esset venditum iusto pretio. num. 217.

Si creditor bona fide, minus quam debetur, vendidit pignus, reliquum potest à debitore petere: si plus vendidit, tenetur restituere. Pignus autem retineri potest, donec solvatur debitum integrum. Quod si non solvatur debitum tempore praefinito, potest pignus alteri pignori. nu. 205.

Peccat qui vasa sacra, libros, & ornamenta Ecclesiae pignorat, nisi ob redemptionem captiuorum, subuentionem pauperum, & alia multum necessaria Ecclesiae. num. 205.

PIRATA. Vide, Naufragium.

POENITENS non tenetur singulorum peccatorum cuiuscunque speciei in particulari reminisci, quoad effectum dolendi. cap. 1. num. 25. Sed sic quoad effectum confitendi ea per species, circumstantias, & numeros. Ibid.

Non quotiescunque poenitens confitetur sua peccata, detestatur illa virtualiter, vel formaliter; stat enim quod confiteatur sine legitimo dolore. num. 41. & in Nou. num. 48.

Quando

Quando pœnitens non potest confiteri circumstantiam peccati sine infamia sui complicitis, debet procurare alium Confessorem. Hæc tamen non est sufficiens causa confitendi alieno Confessori: & minùs ad communicandum sine præuia confessione. ca. 7. num. 5. & 6.

Non est sufficiens causa confitendi alieno Sacerdoti, quòd parochus habebit maiorem sollicitudinem de illo, & minorem æstimationem. Nec pudor est sufficiens, nisi sit adeò magnus, & pœnitens constituatur in periculo tacendi aliquod peccatum. numero. 9.

POENITENTIAE virtus generaliter est nolle facere, aut fecisse aliquid iam à se factum: & fit vel sine dolore, ut in Beatis, qui pœnitent de peccatis absque dolore; vel cum dolore, ut in viatoribus. Præl. 10. nu. 1. c. 1. num. 2.

Semper fuit necessaria ad salutem his qui peccauerunt mortaliter, ut declarauit Trid. Præl. 10. num. 2. 3.

Etiure naturæ est necessaria, ut medium, ca. 1. nu. 18.

P O E N I T E N T I Æ .

Sacramentum.

POENITENTIA propriè significat
pœnitentiæ virtutem; transfertur
tamen ad significandum Sacramentum
pœnitentiæ, & pœnam à Confessario
impositam. Præl. 10. n. 2.

Pœnitentia ergo est *Sacramentum
absolutionis, quo Sacerdos sibi confiten-
tem ritè & legitimè, absoluit.* cap. 22.
num. 11.

Eius forma est, *Ego te absolvo:* quasi
materia sunt tres actus pœnitentis,
Contritio, Confessio, Satisfactio. Præl.
10. num. 4. & cap. 22. num. 11.

Incœpit à Passione Christi. Præl.
10. nu. 13. & in Nou. nu. 4.

Ad baptismum & Pœnitentiam re-
quiritur dolor propter Deum, & non
quiuvis alius. Et baptizandi, sunt indi-
cendi ad hunc dolorem, & errant qui
baptizant Indos sine tali dolore, qui
censeatur contritio; & multò magis
qui baptizant eos, eò solum quòd pe-
tunt baptizari ob munuscula que
sperant. c. 1. num. 36, 37. & 39.

Hic dolor sufficit ad Baptismum, ut
sit generalis omnium peccatorum
mortalium, adducendo ad summum ali-

qua eorum, non descendendo in particulari ad omnes species. Ad Pœnitentiam requiritur dolor magis specialis recolendo omnes species peccatorû, & de illis speciatiim pœnitendo. Non tamen tenetur hunc dolorem ad singula indiuidua peccata applicare. ca. 1. n. 39. & in No. n. 36. 37. & c. 11. n. 7.

Qui pœnitet in infirmitate, & non antea, dubitatur de eius salute (quia tunc mille oppressus doloribus, & curis, vix potest eligere animum ad legitimam contritionem) intellige tamen de salute vera, non de præsumpta, quoad concedendam illi absolutionem, & sepulturam. c. 1. n. 19. & in Nou. nu. 15.

Peccat mort. qui sine contritione, vel attritione accedit ad hoc Sacramentum. nu. 37. & in Nou. 35.

Sacramentum pœnitentiæ verè remittit culpam mortalem. ca. 1. nu. 43. lit. B, & clarius in Nou. nu. 44. contra Gratianum.

Per se ordinatur ad sanandum, & & per accidens ad sanitatem conseruandam. ca. 1. num. 43. lit. C, & in No. num. 43.

Circa pœnitentiâ definiuit Trid. sub anathemate, sess. 14. hæc sequentia.

- I. Quod pœnitentia semper fuit necessaria ad veniam peccati mortalis. II. Quod Sacramentum pœnitentia nunquam fuit ante aduentum Christi, neque ante eius mortem, & resurrectionē. III. Quod postea nihil prodest non baptizato. IV. Quod fuit institutum à Christo Domino per illa verba Ioan. 20. Quorum remisistis peccata &c. V. Quod fuit institutum ad reconciliandū Deo peccātes mortaliter post baptismū. VI. Quod est vere, & propriè Sacramentum, & est distinctum à Sacramento baptismi, & ideo vocatur secunda tabula post naufragium. VII. Quod verba illa, Quorum remisistis, &c. intelligenda sunt de potestate remittendi peccata. VIII. Quod ad veram pœnitentiam requiruntur contritio, confessio, & satisfactio tanquam eius materia, & partes. IX. Quod solus Episcopus, & presbyter habent potestatem absolnendi, & non alij, licet sint mali, non tamen perdunt eā. X. Quod sunt iudices ad verè absolnendum. c. 22. n. 11.

POENITENTIA

solemnis.

PRO mortali grauiſſimo imponebatur olim pœnitentia ſeptē annorum. ca. 26. num. 27.

PœNA. Qui propter delictum luit in corpore, eò quòd nō habet in ære, non tenetur ad pœnam pecuniariam, quamuis perueniat ad pinguiorē fortunam.

Pœna legis non debetur in cōſciētia ante condemnationem Iudicis. c. 17. nu. 13. Idem de pœna exclusionis à collegio, vel municipio. c. 23. n. 63. Et etiam in pœna conuentionali, quā pœnitentes ibi imponunt. nu. 67. At verò pœna excommunicationis, & aliæ, quæ non requirunt executionē, incurruntur ipſo facto. Ibid.

Peccat qui occultē accipit aliquid ob pœnam, quæ non debetur illi ante condemnationem. ca. 17. num. 14.

Idem in iis, quibus velut ad correptionem bene poteſt extendi pœna. ca. 22. num. 74.

Reges & Iudices ſæculares principaliter reſpiciunt pœnas temporales, quas infligere, & tollere poſſunt: & nō ſpirituales, quas nec infligere, nec tol-

lere possunt etiam ministerialiter. c. 23. n. 54.

Pœna non semper præsupponit peccatum aut culpam. n. 56. Et pœna commissi iuste potest capi, si iuste fuit imposita. n. 64.

Quamvis in rebus parvis temporalibus iuste posset imponi pœna incurrenda ipso facto, absque alia executione, non tamen in grauibus. n. 66.

Pactum conditionale potest obligare ad pœnam ipso facto. Hæc tamen non habent locum in pœna conuentionali, quâ partes sibi imponunt. numero 67.

Pœna imposita à testatore incurritur ipso facto, quia potius est legatum conditionale. Ibidem. Pœna potest extendi ad similes casus. c. 22. n. 74.

POLLUTIO.

COMEDENS nimis, vel edēs cibos calidos, ex quibus venit pollutio, non peccat mort. dummodò non comedat eos eo fine. c. 3. n. 5. lit. L, & in Nou. n. 15. c. 16. n. 8. & 9.

Non peccat non cessans ab opere, à quo cessare non tenetur, quamvis

timea

timeatur subsecutura pollutio, dummodò non sit periculum consentiendi in eam. Tale est opus prædicationis, studij, confessionis, &c. in quibus necesse est audire, tractare, vel legere res lasciuas: aut munus cursoris veredarij, in quo solet caro stimulis concitari: si enim probabiliter creditur, nullatenus futurum consensum, quâvis pollutio eueniat, non tenetur omittere illa opera: secus, si timeatur periculum consentiendi, c. 16. n. 7.

Peccat mort, qui procurat pollutione: vel placet de ea: vel non impedit eam potens & debens: & qui se probabili periculo pollutionis exponit per cogitationes, aut delectationis carnalis affectum, aut per cōuersationes vel tactus turpes ad eam prouocantes, potens & debēs ab eis se auertere, aut comedēs, & bibēs aliquid, vt eueniat sibi pollutio, quâuis id faciat ad exonerandam naturam. c. 16. n. 6. Non tamen peccat cōplacens de pollutione sequuta, ob leuamē naturę, id que in somnis: nec qui ob eundē finē desiderat eam, dummodò tale desiderium non sit causa pollutionis. n. 7. & 9.

Medicus potest desiderare, vt pollutio eueniat infirmo inuito. c. 7. n. 16.

Qui habet voluntariam pollutionē, & simul memoriam alicuius personę, cum qua desiderat explere libidinem illā, duplex peccatum cōmittit, molliciem scilicet, & circumstantiam illius personę, quam desiderat. Et qui simul cum pollutione voluntaria recordatur, & desiderat virginem, viduā, nuptam, cognatam, & monialem, cōmittit simul molliciem, stuprum, fornicationem, adulterium, incestum, & sacrilegium. c. 7. n. 6. & etiam in Nouo, c. 6. n. 18. §. 5.

Non est peccatum, saltem mortale, pollutio incepta in somnis, & finita in vigilia, imò incepta in semiexcitato, vel semidormiente, dummodò ratio non consentiat. c. 16. n. 8.

Tactus impudici inter coniugatos cum probabili periculo pollutionis sunt mortales. num. 42.

Aspicere fœminam nudam, vel fœminam & virum nudum cum periculo pollutionis, est mort. ca. 26. nu. 28.

P R A E C E P T V M.

P R A E C E P T A Decalogi continent venialiter, non tamen expresse,

omnia

omnia quæ facienda sunt, & expressè summam eorum. c. 11. nu. 1. Atque perseverant adhuc in lege Evangelica. num. 2.

Quicquid est contra præcepta Decalogi regulariter est mortale, nisi excuset defectus deliberationis, vel parvitas materiæ, vel defectus iustitiæ. num. 4.

Præceptum de diligendo Deum, de fide, & de charitate, non continetur in Decalogo, sed præsupponitur. Prohibetur tamen in primo præcepto expressè idololatria, & superstitio. nu. 5.

Omnia præcepta Decalogi possunt impleri quoad substantiam, ab existente in mortali. num. 23.

Præcepti finis non est in præcepto. cap. 13. num. 2.

PRAEDICATOR.

PEC CAT mort. in concione sciēter A
narrās miraculum falsū, aut miracula incerta, aut prophetiā per sacram Scripturam non approbatam, aut ex industria fingēs vitam alicuius Sancti aliter quā sit. ca. 18. nu. 5. & ca. 25. num. 142.

B Item qui aduertens se esse in mortali prædicat, & concionatur sine debita contritione. Et qui aduertens concionando mentitur ⁹ circa doctrinam fidei, vel morum, vel circa Sanctorum vitas, & miracula. nu. 141. Qui verò miscet in concione aliquid ridiculū, venialiter peccat, communiter loquendo. num. 142.

Peccat mort. qui publicè concionatur absque legitima aetate. c. 25. n. 141. Et Religiosus, qui concionando nominatim detrahit Prælati Ecclesiæ, & Sacerdotibus, præsertim, ut placeat laicis, contra quem lata est excommunicatio per Concil. Lateran. sub Leone X. Idem de concionatore seculari quoad peccatum, & nō quoad censuram. num. 142.

Quoad prædicatores statuit Trid. sess. 5. c. 2. hæc sequentia.

Nullus regularis prædicet in Ecclesiis sui ordinis, nisi prius examinatus, & approbatus a suo Superiore de vita, moribus, & scientia, obtenta ab eo licentia, quem Episcopo præsentet benedictionem ab eo petendo. In Ecclesiis verò, quæ sui ordinis non sunt, etiam licentia Episcopalis necessaria erit. Episcopi etiā neminem regularem extra claustra viuē-

rem nec secularē Sacerdotem predicare
finant, nisi eis noti sint, & meritis, &
doctrina probati, etiā cuiuscūque privi-
legij prae-textu. Nullus secularis, nec re-
gularis, etiam in Ecclesiis sui ordinis
predicet contradicente Episcopo. Episco-
pi autem singulis Dominicis, & festis
solennibus divinam legem per se in suis
Ecclesiis suis predicent, vel si legitime
impediti sint, per deputatos ab eis. In
aliis verò Ecclesiis per parochos, vel alios.
Tempore verò Adventus & Quadrage-
sima quotidie, vel saltem tribus diebus
ex hebdomada, legem divinam, & sacrā
Scripturam annuncient, & festis diebus
pueros doceant doctrinā Christianam, &
obedientiam erga Deum, & parētes. Mi-
nistrantes Sacramenta, etiam si sint Epi-
scopi, iis qui ea suscipiūt, illorū vim &
usum explicent, & inter Missarum so-
lemnia, vel alia divina officia vernacu-
la lingua festis diebus legem divinam
populo exponi curent, post positis inutili-
bus questionibus, quae non adificent. Res
uam incertas, aut speciem falsi habē-
tes, proponi non permittant, & curēt pra-
dicari doctrinam veram de Purgato-
rio. Omnes curam animarum gerentes
per se, vel per alios, aliquid ex his qua
in Missa leguntur, dominicis & festis

*exponant, & mysteriū sanctissimi huius
Sacramenti declarent. c. 25. n. 143.*

P R A E L A T V S.

PRÆLATVS Ecclesie est dispensa-
tor bonorum eius c. 17. n. 28.

Prælatus Religiosorum habet iuris-
dictionem quasi Episcopalem. ca. 12.
nu. 75. Potest securè dispensare in ie-
iunio cum suis Religiosis; non tamen
debet relinquere conscientie subditi
potentis dispensationem. c. 21. n. 21.
& 22. Potest securè iniungere infe-
riori munus audiendi confessionem, si
eum iudicat idoneum. ca. 4. n. 6.

Non potest subditum obligare ad
ea quæ sunt contraria præceptis Dei,
Papæ, & aliorum Superiorum: nec ad
actus merè interiores, ad quos nec
eius potestas se extendit: nec sunt ne-
cessarij ad implenda exteriora præ-
cepta, nec ad actus spirituales respec-
tu Superioris laici, nec ad revelatio-
nem peccati omninò occulti. ca. 23.
nu. 38. Nec ad iterationem confessio-
nis legitimæ: nec prohibere allocu-
tionem cum Superiore, qui est, etiam
Superior prohibentis, nec obligare

ad

ad asperitatem, ad quam regula expressè, aut tacitè non extenditur, nisi in pœnam delicti commissi: nec ad impertinentia ordinis, & regulæ, sicut leuare paleam à terra. Sed non est cōtra regulam aliquid ab ea iussum, in quo Prælati dispensare potest, vt si iuberes subditos nō ieiunare tali die, nam subditus obedire tenetur. n. 39.

Prælati potest dispensare circa numerum Missarum, si fuerit exorbitans, vel eleemosynis impar. ca. 15. num. 138.

Quomodo possint Prælati dispensare cum suis circa irregularitatem, vide Irregularitas X.

PRAESCRIPTIO, canonica, id est, incepta, & continuata bona fide. ca. 17. num. 85.

PRAESUMPTIO. Peccat mort. qui cum irreuerentia notabili Dei, vel cum damno notabili proximi suscipit exercere officium quod nescit. ca. 23. nu. 14. Idem de procurante illud, sine malo, & sine animo consulendi peritos; secus, si sine bono, & cum tali animo. num. 15.

Peccat mort. qui confidit se gloriā consequuturum sine meritis, vel cum merito absque gratia Dei, & qui con-

fidit

fidit se non amissurum gratiam, nec putriendum quantumcunque peccet. num. 14.

Peccatum est contra Spiritum sanctum præsumptio, qua impeditur bonus timor. Dicitur irremissibilis, non quia non possit remitti, si adsit vera contritio, & poenitentia, sed quia suapte natura repellit media, & principia, quibus remittuntur peccata. Hæc & alia peccata in Spiritum sanctum sunt gravissima, quoties pars Superior animæ consentit in eis: alias solâ sunt venialia. Quia surreptio in omni materia excusat à mortali. num. 126.

P R E T I V M.

PRÆTIVM rerum iustū est triplex, imum, medium, summum ca. 17. nu. 228. & c. 23. num. 73.

Pretium non augetur, nec minuitur per dilatam solutionem. cap. 23 n. 82. Nec augetur periculo recipiendi re creditam. n. 81. Augetur tamen utilitate venditoris, sed non utilitate, vel necessitate emptoris. n. 78. & 83.

Pretium rerum augetur paucitate venditorum, & minuitur copia eo-

rum

rum. numero 84.

Quid sit pretium, aut quomodo taxandum, aut quomodo peccatur per illud, vide tit. Emptio I.

Circa pretium census edidit Pius V. sequentem Extrauagantem.

Pius Episcopus, &c. Cum onus Apostolica seruitutis obeuntes, recognouerimus innumeros celebratos fuisse, & in dies celebrari censuum contractus, qui nedum non continentur intra limites à nostris antecessoribus eisdem contractibus statutos: verum etiã, quod deterius est, contrariis omninò pactionibus, præter ardentem auaritiæ stimulum, legum etiam diuinarum manifestum contemptum præ se ferunt, non potuimus animarum, prout tenemur salutis consulentes, &c. saluari antidoto non mēderi.

Hac igitur nostra constitutione statuimus, censum seu annum redditū creati constituive nullo modo posse, nisi in re immobili, aut quæ pro immobili habeatur, & de sua natura fructifera, & quæ nominatim certis finibus designata sit.

Rursum, nisi verè in pecunia numerata, præsentibus testibus ac notario, & in actu celebrationis instrumenti,

non

non autem prius recepto integro, iustoque pretio.

Solutiones, quas valgò anticipatas appellant, fieri, aut in pactum deduci prohibemus. Conventiones directè aut indirectè obligantes ad casus fortuitos eū, qui aliàs ex natura contractus non teneatur, nullo modo valere volumus. Quèadmodum nec pactum auferens, vel restringens facultatem alienandi rem censui suppositam, quia volumus rē ipsam semper, & liberè ac sine solutione laudemus, seu quinquagesima, aut alterius quantitatis, vel rei, rā inter viuas, quàm in ultima voluntate alienari.

Vbi autem vendenda sit, volumus dominum censui aliis omnibus præferri, eique denunciari conditiones quibus vendenda sit.

Pacta continentia, morosum censui debitorem teneri ad interesse lucri cessantis, vel ad cambium, seu certas expensas, aut certa salaria, aut ad salaria, seu expensas medio iuramento creditoris liquidandas, aut rem censui subiectā, seu aliquam eius partem amittere, aut aliud ius ex eodem contractu sine aliunde adquisitum perdere, aut in aliquam pœnam cadere, ex toto irrita sunt & nulla. Imò & censum angere, &

nam creati super eadem vel alia re
in fauorem eiusdem, aut personæ per eam
suppositæ, pro censibus temporis vel præ-
teriti vel præsentis, omnino prohibemus,
facti etiam annullamus pacta continen-
tialia solutiones onerum ad eum spectare,
ad quem alias de iure, & ex natura cō-
tractus non spectarent. Postremo, census
omnes in futurum creandos, non solum
in totum, vel pro parte perempta, aut
infructuosa in totum, vel pro parte effe-
cta volumus ad ratam perire, sed etiam
posse pro eodem pretio extinguui, non ob-
stante longissimi etiam temporis, ac im-
memoriabili, imò 100. & plurium anno-
rum præscriptione, non obstantibus ali-
cuius pactis directe vel indirecte talem
facultatem auferrentibus, quibuscunque
verbis, aut clausulis concepta sint. Cum
verò traditione pretij rei extinguendus
erit, volumus per bimestre ante id de-
nunciari, cui pretium dandum erit, &
post denunciam, intra annum tamen,
etiam ab inuito pretium repeti posse, &
ubi pretium nec. volens intra bimestre
soluat, nec ab inuito intra annum
exigatur. Volumus nihilominus quanda-
cumque redditum extinguui posse, præuia
tamen semper denuncia, de qua supra,
& non obstantibus his de quibus supra,

idque observari mandamus etiam quod pluries ac pluries denunciatum fuisset, nec unquam sequutus fuisset effectus.

Pacta etiam continentia pretium census extracatum predictum ab iure, aut ad penam, aut ob aliam causam repeti posse omnino prohibemus contractusque sub alia forma post-hac celebrandos fœneratitios iudicamus. Et ita (illud propterea non obstantibus) quicquid vel expressè, vel tacitè contra hæc nostra mandata dari, remitti, aut dimitti contingat, à fisco volumus posse vendicari.

Hanc autem salutiferam sanctionem, nedum in censu noviter creando, verum etiam in creato quocunque tempore alienando, modò post publicationem constitutionis creatus sit, perpetuò, & in omnibus servari volumus. Declarantes pretium semel censui constitutum nunquam posse ob temporum qualiteratem seu aliud accidens augeri, vel minui. Hanc legem non extendimus ad contractus celebratos, sed hortamur in Domino, ut piorum censura contractus subiciant, &c. Dat. Rom.

Primitiæ. Vide tit. Decimæ.

PRIVILEGIUM.

PRIVILEGIA contra ius commune strictè sunt interpretanda. cap. 12. num. 79. Et ipsum ius commune continet multa priuilegia, ad pacandas conscientias deferuentia. ca. 25. nu. 85. in fine. Priuilegia verò canonis & fori pertinent ad characterem ordinis. ca. 27. num. 202.

PRODIGALITAS est vitium inclinans ad appetitum inordinatum effusionis pecunie. Contrariatur liberalitati, & de se est venialis, nisi ad damnum proximi: nam tunc est mortalis. cap. 23. num. 69. 70. & 73.

PROFESSIO. Vide tit. Religiosus.

PROMISSIO.

DE promissione facta meretrici, & quomodo debet eam petere, vide, Meretrix.

Promissio de re notabili obligat sub mort. cap. 17. num. 6. & 7. Secus, de promissione ficta. Peccatque mort. qui fictè promittit, si damnum sequitur inde notabile tertio. cap. 18. numero. 6.

Promissio ad mort. obligans est vera, deliberata, voluntaria, nuda, rei licita, possibilis, & notabilis, quam mutatio rerum non enervavit, & comprehendit tam votum Deo factum, quàm promissum homini expressum, vel tacitum ca. 18. num. 6. Et ad promissionem sufficit, & requiritur eadem deliberatio quæ ad votum. num. 7.

Promissionis causa principalis, si non fuit vera, non obligat, quando promittens noluit se obligare sine tali causa. num. 6. Imò, si non exprimitur causa etiam vera non obligat in foro exteriori, quia præsumitur animus non se obligandi. num. 6.

Promissio nuda obligat iure naturali diuino, & canonico. Metu, vel dolo extorta non obligat in utroque foro, nisi iuramentum adsit. num. 7.

Promissio rei illicita vel impossibilis non obligat: nec quando venit notabilis mutatio rei vel personæ: vel altera pars remisit promissum: vel non implevit id, ob quod facta est promissio. Ibidem.

Mutua promissio sine respectu alterius promissionis, non deobligat unum, quamvis alter non faciat promissum, nec vice versa. Ibidem.

De promissione facta virgini deflorata, vide, *Luxuria*.

PROPOSITUM virtuale ulterius non peccandi sufficit ob defectum temporis, vel considerationis ad veram poenitentiam, sed per se requiritur formale. ca. 1. num. 10. & 12. Et propositum satisfactionis requisitum ad contritionem, sufficit aliquando virtuale. num. 15. & 43. Et idem ad attentionem divini officij, & ad conficienda Sacramenta. in Nou. num. 13.

PROXENETA, vel licitator, recipiens aliquid ad vendendum, & retinens sibi partem pretij, peccat mort. cum obligatione restituendi, nisi accipiat pro iusto stipendio: modò non promiserit se gratis venditurum. ca. 23. num. 97. Quòd si vendit plus quàm certum pretium, illud plus potest sibi accipere, si ea fuit mens domini, ut illud pro stipendio accipiat: idem quando reddit sua industria re pretiosiorè, cum tamen non teneretur ad hoc, potest excessum sibi retinere. nu. 99.

Qui iusto stipendio non contentus dixit domino, neminem dare plusquàm centum, & accepta potestate dandi vendidit pro centum & viginti, non potest retinere illud viginti.

numero 98.

Quando committit vsuram, quid restituet, vide, *Vsura*. III.

PVBLICVM, est quod patet omnibus: & est triplex, notorium, manifestum, famosum. Notorium nititur scientia maioris partis communicatis. Famosum, infamia orta ex vno sciente, aut ex iudiciis, vel præsumptionibus æquipollētibus illi. Manifestum, quod nititur fama maioris partis communis orta à scientibus. c. 27. nu. 255.

Vt sit publicum, sufficit esse tale viciniae, aut collegio, aut maiori parti eorum, saltem si inueniantur decem. in eod. cap. 27. num. 255.

Actus, qui est delictum, quamuis sit publicus, non sufficit, vt delictum dicatur publicum, si aliàs est occultum, vt de celebrante publice, qui occulte est excommunicatus. num. 250. & in Nouo, 255.

PVNITIO regulariter non debet dari alicui, ex eo quo sciat delictum parari, & non indicet: fallit tamen in filio, seruo, & subdito. cap. 24. nu. 21.

In *PVRGATORIO* non detinetur defunctus, donec eius debita soluantur. cap. 17. num. 68. Vide etiam tit. *Prædicator*, in fine.

QUARTA FUNE-
ralis.

SOLITA iam ante annos 40. solui
Ecclesiæ parochiali, solvatur eidē,
quamvis postea sit concessa monaste-
rio. c. 25. n. 138. ex Trid. sess. 25. c. 13.

RAPINA.

RAPINA est, vi accipere, aut velle ac-
cipere aliquid, & est peior, quàm
furtum, & distinctæ speciei ab eo, &
circumstantia necessariò confitenda.
cap. 17. num. 95.

Raptor est, qui extrahit fœminam
inuitam de domo patris: item quî vio-
lenter extorquet copulam cum ea,
siue sit virgo, siue non. cap. 16. nu. 3.

Contra raptores statuit Trident.
sequens decretum.

Decernit sancta Synodus inter rapto-
rem & raptam, quamdiu ipsa in pote-
state raptoris manserit, nullum posse
consistere matrimonium. Quod si rapta
à raptores separata, & in loco tuto & li-
bero constituta illum in virum habere
cōsenserit, eam raptor in uxorem habeat:

nihilominus raptor ipse ac omnes illi, consilium, auxilium, & favorem prebentes, sint ipso iure excommunicati, ac perpetuo infames, omniumque dignitatum incapaces, & si clerici fuerint, de proprio gradu decedant. Teneatur praterea raptor, mulierem raptam, sine eam uxorem duxerit, sine non duxerit, deceter arbitrio Iudicis dotare. ca. 22. n. 74.

RATI HABITIO.

DE futuro non sufficit ad validitatem confessionis. ca. 9. num. 6.

Ratificans damnum suo nomine illatum, tenetur restituere, quando qui nocuit, non nocuisset, nisi existimaret, eum, cuius nomine nocuit, ratiaturum. Secus, si non factum fuit eius nomine, quamvis illi placeat damnum. ca. 17. nu. 133. Quod etiam confirmat in Nouo.

Ratihabitio damni retrahitur, & mandato comparatur: nam deiecit, qui mandavit, vel ratum habuit. Quod habet locum tam in contractibus, & iudiciis, quam in maleficiis, & delictis aliis, nisi quoad effectum fruendi libidine. in Nou. num. 133.

Ratihabitio habet vim augendi peccatum,

catum, & inducendi pœnam: unde ratificans percussionem clerici suo nomine factam, est excommunicatus. Ibidem, Et ratificans deformationem suo nomine factam, est irregularis. ca. 27. num. 233. Et omnis ratihabens delictum suo nomine factum, puniendus est pœna, licet non semper ordinaria: in Nou. ca. 17. num. 133.

Ratificans iniustam acceptionem suo nomine factam, peccat, & tenetur restituere, nisi accipiens restituat. Qui verò ratificat incendium suo nomine factum, tenetur restituere domum incensam, id est, damnum illatum: non tamē tenetur in utroque foro ad pœnam inflictam, vel infligendam, nisi post condemnationem Iudicis. in No. ca. 27. num. 233.

Quando concurrunt duo ad ratihabitionem, scilicet, quòd opus fiat nomine ratihabentis, & quòd ipse potens sit mandare fieri delictum, antequàm fieret, tunc ratihabitio mandato comparatur, & inducit pœnam: secus, si altera vel utraque conditio desit. Ibid.

Infans & furiosus, si peruenientes ad usum rationis, ratificant delictum suo nomine factum, peccant, sed non

incidunt in pœnam. Ibid.

Ratificans deformationem , non suo, sed alterius nomine factam, peccat mort. sed non est irregularis. Ibid.

REATVS. Vide, Peccatum. I.

RECONCILIATIO. Vide. Ecclesia.

RECOMPENSATIO.

PEC CAT mortaliter occultè accipiēs quod suum est, cū posset commodè per Iudicem recuperare : & si non posset, tamen aduertit magnum oriturum scandalum , vel damnum habenti illud in depositum , vel pignus: non tamen tenetur restituere. Nec peccat accipiendo per se, quando, cessant hæc damna , aut non potest commodè per alium : dummodò debitum sit liquidum de iustitia , & debitorem moneat , illum sibi iam nihil debere. cap. 17. numero 113. 114. & 135.

Accipiens clām rem depositā apud Ioannem, pro eo quod Ioannes debet illi, tenetur reddere, vel manifestare ob excommunicationem latam contra id accipientem, vel scientem. cap. 17. numero. 114. 115. & 135. De simili

excom

excommunicatione vide, Excommu-
nicatio II.

Occultè accipiens, sed iustè, quod
suum est, bene potest respondere etià
per iuramentum, se nescire, intelligē-
do intra se, nescire aliquem, qui malè
acceperit. num. 116.

Regulariter loquendo tertia per-
sona non debet accipere, etiam oc-
cultè, id quod est debitoris, & non
vult restituere, nec commodè com-
pelli potest ut restituat. num. 117. se-
cus, in vxore, ut dicitur tit. Vxor. Qui
occultè accipit, quod dubitat esse
suum, tenetur restituere durante hoc
dubio. numero 117.

Recompensatio non habet locum
in iniuriis verborum. c. 18. num. 46.

RELIGIO.

RELIGIO sæpè significatur sub no-
mine pietatis, atque est pars Iu-
stitiæ annexa. c. 14. n. 1. & 2. Est maxi-
ma inter virtutes morales. c. 11. n. 21.

Est autem virtus, inclinans ad hono-
rem & cultum Dei, tamquam principij
à quo sumus & in quo vivimus: & præ-
cipitur in Scriptura. cap. 14. num. 1.
& cap. 11. num. 19. & 22.

Falsæ autem religionis quatuor sunt species. I. Perniciosus, vel superfluus cultus Dei. II. Idololatria. III. Diuination. IV. Cultus exhibitus creaturæ ad directionem nostram. Omnes hæ species sunt de se mortales: excepta prima, cum est superflua, non tamen contraria legi diuinæ, vel humanæ: & quarta, bona fide, vel præ ignorantia, quæ tantum sunt veniales. ca. 11. num. 21. & 14.

RELIGIOSVS I.

in communi.

RELIGIOSVS D. Benedicti tenetur confiteri vnoquoque mense. cap. 2. num. 6.

Religiosus, cui ex statuto suæ religionis, & mandato sui Superioris, prohibitum est audire confessiones, potest absoluerè à venialibus validè, sed non licitè: si verò non prohibetur potest etiam licitè. ca. 4. num. 6. etiam sine licentia. Ibid.

Religiosi, qui virtute suarum Bullarum poterant ante Trident. confiteri clericis sæcularibus, possunt etià modò. ca. 4. num. 2.

Dubitās de sua idoneitate ad munus

confessionis, sed iussus bona intentione à Prælato suo, licitè potest audire; & Prælatus etiam id præcipere, si iudicat eum dignum. num. 6. Ad quid possit obligari per Prælatum, vide, Prælatus.

RELIGIOSVS II. Quoad ingressu. Solum propositum ingrediendi religionem non facit votum, quamvis induat habitum. ca. 12. num. 26.

Peccat mort. retrahens alium ab ingressu; vel extrahens post ingressum religionis: non tamen tenetur ingredi pro eo. num. 44.

Non peccat, neque incidit in censuram iustis de causis retrahens, vel extrahens, à religione. num. 45.

Peccant mort. parentes vi, vel dolo extrahentes filium post ingressum religionis, cum iam haberet ætatem sufficientem ad ingrediendum. ca. 14. num. 17. §. 5.

Circa eos qui cogunt alios ingredi religionem, vel terrent ab ea, statuit Trident. sequens decretum.

Anathemati sancta Synodus subiicit omnes, & singulas personas, cuiuscunque qualitatis, vel conditionis fuerint, tam clericos, quam laicos, tam seculares, quam regulares, atque etiam qualibet

digni

dignitate fulgentes, si quomodocunque coegerint, aliquā virginem, vel viduā, aut aliam quacunque mulierem inuitam, praterquam in casibus in iure expressis, ad ingrediendum monasterium, vel ad suscipiendum habitum cuiuscunque religionis, vel ad emittendam professionem, quique consiliū, auxiliū, vel fauorem dederint, quique scientes eam non sponte ingredi monasterium, aut habitum suscipere, aut professionem emittere, quoquomodo eidem actui vel presentiam, vel consensum, vel auctoritatē interposuerint. Simili quoque anathemati subicit eos, qui sanctam Virginum, vel aliarum mulierum voluntatē vel accipiendi, vel voti emittendi, quoquomodo sine iusta causa impedierint.

Ingrēdi, vel inducere ingressum ad ad religionem, in qua malē viuitur, peccatum est. cap. 12. num. 45. & 46. Et qui offert filium, vbi laxē viuitur, peccat, num. 51.

Per ingressum religionis laxę non satisfit voto de ingrediendo religionem in communi factō. Quōd si talē laxā vouit, non tenetur ingredi eam, dum non est spes reformationis. numero 46.

Per-suadere alicui vt voueat ingressum

gressum religionis laxæ, non est laudabile. num. 46.

Qui ante Trid. clām contraxit, & consummauit, & postea, quia id negauit in iudicio, ipsa nup̄it alteri, non potest ipse ingredi religionem. Quod si ille alter moriatur, tenetur ipse accipere eam, etiam post professionē. cap. 22. num. 24. Quando tenetur filius ingredi, vel egredi religionem, ob necessitatem parētum, vide, Filius.

RELIGIOSVS III.

quoad professionem.

RELIGIOSVS professus fornicans tenetur confiteri circumstantiam personæ. cap. 6. num. 11.

Professio facta ab excommunicato valet. cap. 9. num. 3.

Pralati non debent credere Religioso iuranti se fictē emisisse professionem: imò malefacient id credentes sine coniecturis. cap. 12. num. 27.

Trident. statuit circa professos volentes egredi.

Quod nullus regularis pretendēs professionem fuisse nullam, volēsq̄ue habi-

tum dimittere, vel etiam cum illo sine licētia discedere, audiatur, nisi intra quinquennium a die professionis, & tunc non aliter quam causa cognita coram Superiore, & Ordinario. Quod si ante habitum dimiserit, nullatenus ad allegandum quamcunque causam admittatur, sed ad monasterium redire cogatur, & nullo privilegio sue religionis gaudeat. Nullus etiam regularis cuiusvis facultatis vigore transferatur ad laxiorem ordinem: neque detur unicuique regulari facultas occulte ferendi habitum sue religionis.

Peccat mort. professus, qui eò quòd non viget obseruantia religionis, non seruat ea quæ obligant sub mort. ca. 12. num. 50.

Excusatur tamen ob impletionem eorum, quæ nec sunt votorum essentialia, & iam desuescunt, per privilegia, vel consuetudinem, vel tolerantiam Prælatorum. Ibidem.

Quando possit egredi ob necessitatem parentum, vide tit. Filius.

RELIGIOSVS IV.

quoad paupertatem.

RELIGIOSVS peccat mort. prodigēs bona habita ante professionem,

vel

vel acquisita post eam:& hoc regula-
riter loquendo.ca.17.num.24.

Religiosus cum licentia Prælati
studens,vel peregrinans, potest dare
eleemosynam in casu extremæ aut
magnæ necessitatis.numero 105.

Licitè potest gaudere de auctione
pretij tritici à suo Albate ei pro suo
vitu concessi.ca.20.num.3.

Religiosus iam moriturus potest
declarare suam voluntatem in distri-
buendis rebus suo vsui deputatis,non
tamen per modum vltimæ volunta-
tis.ca.27.num.260.

RELIGIOSVS falsas ponens adoran-
das pro veris,peccat mort. Item, qui
vtitur falsis,vel veris pro turpi qua-
stor:vel nouis nondum approbatis ab
Episcopo:aut vtens reliquiis etiam
veris,vana obseruatione & supersti-
tione.ca.11.num.35.& num.6. & ca.
17.num.169.

RENUNCIATIO facta sponte à filio
cum iuramento,obligat in conscien-
tia,licet enormissime lædatur:secus,
in foro exteriori,vbi præsumetur do-
lus.cap.17.num.152.

De renunciatione beneficij, ad
cuius titulum aliquis ordinatus est,
vide titulum Beneficium,& titulum

Ordo.

REPETITIO non potest fieri de dato ob delictum; imò nec de dato ob actum turpem libidinis .cap. 17. num. 39. §. 2. Secus, de dato pro ludo, contra leges Hispaniæ. ca. 20. num. 17.

Potest repeti quicquid datum est viro vel fœminæ, ne faciat id quod aliàs tenetur non facere, vel vt faciat quod tenetur ex iustitia, vel alia quacunque virtute facere. cap. 17. nu. 33.

REPRESALIAS concedens, vel extendens ad Ecclesiasticos, vel eorum bona, manet excommunicatus, nisi intra mensem reuocauerit. ca. 27. nu. 136. Quod habet locum tam in iis quæ iniuste conceduntur, quàm in iis quæ iuste, contra gentem vel civitatem, vnde est clericus, vel Ecclesia. Ibidem.

Concedere represalias, pertinet ad Superiorem concedentem; & extendere, ad inferiorẽ, cui conceditur. Ibi.

Qui concedit eas contra bona vnius clerici, propter sibi debita, iudicans hoc conuenire, non incidit in censuram. Sed ob debita clerici vnius Episcopatus, non possunt concedi contra bona alterius clerici eiusdem Episcopatus. Ibidem.

RESIDENTIA.

CIRCA residentiam statuit Tridentinum sequentia:

Episcopus, vel eo Superior, sine iusta causa sex menses absens ab Episcopatu amittat quartam partem. Si alios sex menses, alteram quartam partem. Si ultra, denunciatur Papa. Beneficiarij cogantur residere si requiritur eorum praesentia personalis. Privilegium in absentia percipiendi fructus nulli profit, nisi de rationabili causa ab Ordinario approbanda fuerit concessum: & tunc pro illius absentia alius ab Episcopo substituitur, cum stipendio assignato fructuum. Causa licita absentia Episcopi approbetur à Papa, vel à Metropolitano, vel ab Episcopo antiquiori, à quo etiam Metropolitanus approbetur. Absentia ob bonum reipub. Episcopatus adiunctum licita est. Item absentia per duos aut tres menses Episcopi, eius conscientia relinquitur. Ultra hoc absens non retinet bona conscientia fructus, nec debet frui eis. Quod etiam procedat ad Beneficiarios curatos: qui si licite & cū licentia Episcopi absuerint, provideatur pro eis alius substitutus cū de-

bita mercede. Licentia absentia ultra bimestre nisi ex gravi causa & gratis non detur. ca. 25. num. 121.

Parochus cum iusta causa potest abesse, etiam sine licentia scripta. Quodlibet beneficium etiam tenue exigit residentiam. Et peccat mort. qui non residet in beneficio sine iusta causa. Quinque causæ possunt excusare absentem. I. auditio Theologiæ vel Iuris Põtificij ad quinquenniũ, vel prælectio vtriusque quamdiu duraverit. II. Obsequium Episcopi; vel Ecclesiæ. III. Obsequium Papæ. IV. Legitima licentia. V. Consuetudo honesta. cap. 25. num. 121.

Qui beneficiarius abest, curet ne beneficium fraudetur obsequio: & qui sine licentia, vel causa iusta non residet, peccat, & tenetur restituere secundum Trident. nu. 121.

Residentia Episcopi, & parochi est de iure diuino. Ibidem, post medium.

Capellani Regis non residentes gaudent fructibus, sicut Capellani Papæ, si habent eadem priuilegia. Ibid.

Maior absentia permittitur dignitatibus & Canonicis, quam parochis. num. 136.

RESTITVTIO I.

in se.

RESTITVTIO est actus iustitie commutativa, quo redditur alteri quod suum est. Et est duplex. Formalis, quæ est reddere alij quod suum est, vel iuste ei debetur: virtualis, quæ est reddere alteri condonationes, & satisfactionem. cap. 17. num. 6. & 11.

Restitutionis necessitas, & obligatio nascitur ex violatione legum iustitiæ veræ & specialis, quæ transgressio per se ordinatur ad oblationem rei alienæ: non tamen oritur ex transgressione charitatis, & aliarum virtutum à tali iustitia distinctarum, quia per se non ordinantur ad talem rei ablationem. cap. 17. num. 11.

RESTITVTIO II.

Quis debeat restituere.

RETINENS rem alienam, siue bona fide, siue mala, tenetur restituere, sed cum differentia. cap. 17. numero 7.

Qui enim accepit & retinet bona

fide rem, si eā amisit vel absque eius culpa perit, satisfacit restituendo id in quo factus est locupletior. Et qui bona fide emit rem a non domino, tenetur illam reddere suo domino postquam resciverit, etiam non reddito pretio pro eo dato: si autem compareat venditor sufficit reddere illi, & recuperare pretium. num. 9. Si res amissa est, vel data, tenetur dare, id quo factus est locupletior, id est pretium quod pro illo habuit. Et si in nihilo factus est locupletior, ad nihil tenetur domino, neque alteri, cui bona fide venderet illud eodem, vel minori pretio, quo emerat, quia nil amplius quam suum habet. Si plus autē venderet, quam emisset, tenebitur illud plus restituere, aut aliud pro eo, quia quoad illud alienum retinet. ca. 17. num. 7. & 8.

Qui occidit, vel percutit animal proximi, vel seruum, tenetur domino restituere, quantum valet, aut quantum minoris valet, propter deformitatem relictā ex vulnere. ca. 15. nu. 20. & 21.

Percutiens iniuste hominē liberū, tenetur illi restituere impensas curationis, & stipēdia, quæ sanus lucrifaceret tēpore curationis: imo & tēpo-

re totius vitæ, si factus est inhabilis ad lucrificandum. ca. 15. n. 23. quia restitutio etiam habet locum in homicida damnato per Iudicem: vnde si suspendatur, tenentur eius hæredes restituere. num. 22.

Ob deformitatem vulneris libero inflictam, nil tenetur restituere, quia corpus liberum nullam habet æstimationem. Imò qui occidit hominem liberum, non tenetur restituere pro eius vita. Bene tamen pro impensis curationis, & pro damno, quod filij, & hæredes passi sunt, tum etiã expensas moderatas funeris, ca. 15. num. 20. & in Nouo, num. 22.

Inter eos, qui iniuste hominem occidunt, computandus est ille, qui occidit excedendo debitum modum sue debitæ defensionis, saltem si peccauit mort. nam & iste ad tantam tenetur restitutionem, sicut voluntariè occidens. ca. 15. num. 22. quod magis explicatur tit. Homicidium. lit. M.

Qui dolo vel fraude inducit alium ad peccatum mortale, sicut pater, vel dominus, tenetur de iustitia inducere illum ad verã pœnitentiã: secus, si sine tali dolo, & de aliis, qui tantũ ex charitate debent id facere. ca. 14. nu. 45.

De dante bona fide pecuniam adulterinam, &c. vide tit. Moneta, &, Pecunia.

Qui mala fide accipit rem alienam, aut eadem mala fide emit illam à nō domino, tenetur illam restituere in totum domino. ca. 17. num. 9.

Transgressio charitatis & misericordiae non inducit restitutionem, quamuis alius damnificetur. ca. 17. num. 11.

Obligatus ex quasi delicto tenetur restituere; vt Iudex ferens iniquam sententiam ob ignorantiam, vel imperitiam iuris. ca. 17. num. 11.

Qui consentit delinquenti aliquo ex nouem modis relatis tit. Participatio, tenetur restituere, sed diuersimodè: nam faciens, tenetur semper, & in totum restituere: at verò iubens, consulens, consentiens simpliciter, recipiens, laudans, vel participās tantum, tenentur ad restitutionem eius quod peruenit ad eos, & cuius fuerint causa, sine qua delictum non fuisset factum. Denique tacens, obstitans, & non manifestans solum tenentur, quando ad id obligantur ex officio, quamuis fraudulenter, & mala voluntate id omittant. num. 18.

Tenetur

Tenetur restituere occidens proximum iussu alterius, & famulus vsurarij, quia sunt facientes, iubentes verò sunt tanquàm consentientes. nu. 19.

Qui inuenit furem furantem à suo vicino, & accepit aliquid à fure, vt taceret, non tenetur restituere quod fur furatus erat, nec quod accepit à fure si erat furis, dummodò non teneretur ex officio clamare. Imò non tenebitur restituere, quamuis vicino damnificato interroganti, vtrum viderit aliquid, respondeat se nihil vidisse. n. 20, & 21. Tenentur ex officio Iudices clamare, & patres, & tutores, quoad bona filiorum, vel minorum. Non tamè tenetur Iudex obstare imminente quolibet periculo mortis, vel vulnerum, nec cum periculo vite, vel status, tenetur seruare vitam, vel bona alterius, sed sic Rempublicam. Ibidem.

Qui non obstat maiori parti Capituli, vbi plura suffragia vincunt, quāuis, peccet consentiendo delicto aliorum, non tenetur restituere, quando suffragia semel data nō possunt reuocari. Idem quando, qui suffragitur, credit maiorem, partem propter suū suffragium non mutaturam senten-

tiam: fecus, si crederet mutaturam.
c. 17. num. 21.

Confessarius, qui per ignorantiam
crassam absoluit ante restitutionem,
vel antequam eam præcipiat pœni-
tenti ad id parato, tenetur restituere,
si credit quod nisi restitutionē præ-
ciperet, pœnitens non restitueret, &
si præciperet, sic, Non tamen tenetur,
si id omisit ob obliuionem, vel quia
credidit id pœnitenti curæ fore. nu-
mero 22.

Qui accipit aliquid iniuste ex vo-
luntate dantis, ita vt versetur ex vtra-
que parte turpitude, non tenetur re-
stituere ex præcepto. n. 30.

De meretrice, aut alia fœmina ac-
cipiente ab amico suo per blanditiâ,
vel dolum, vide Meretrix.

Viri etiam religiosi non tenentur
restituere quod accipiunt à fœminis.
num. 34. §. Secundò, ideò.

Tenetur restituere qui accepit ali-
quid, ne inferret damnum aliquod
contra iustitiam. nu. 29. Item qui ac-
cipit, vt bene fungatur suo officio.
num. 31. §. 5.

Qui accipit aliquid turpiter à dan-
te iuste, tenetur restituere, vt ministri
iustitiæ, & alij, qui tenentur illud fa-

cere ex iustitia, aut alia virtute. Secus, si teneatur solo debito honestatis, & non legali. num. 37.

Tenentur tamen illi in conscientia, quando qui dedit, repetit saltem extra iudicium, & non ante. Nam quandiu non repetit, videtur cōsentire, vt alter retineat. num. 34. in principio.

Expendentes fructus beneficiorum in vltus profanos, & ab eisdem accipientes peccant, & tenentur restituere. num. 94.

Prælati vel dominus habens ius conferendi beneficium Ecclesiasticum, aut officium publicum peccat, & tenetur restituere, quamuis sit Papa, si confert illud indigno: restituet autem non digno, vel digniori prætermisso, sed Ecclesiæ, vel Reipublicæ, cui damnum intulit. num. 96.

Qui est causa, quòd aliquis mulctetur pœna iniusta, vel quòd non consequatur suum ius, tenetur restituere. num. 97.

Qui sibi accipit de naufragio, quid faciet, vide tit. Naufragium. Et de soluente iniuste carcere detentum, vide tit. Carcer.

Qui fingens paupertatem, aut aliā necessitatem, vt accipiat eleemosynam, accipit eam, tenetur restituere non danti, sed pauperibus, aut pijs operibus. Secus, si simulatio non fuit causa finalis, sed tantum impulsiva ad paruas eleemosynas. ca. 17. num. 107.

Tenetur restituere qui non soluit famulis totum pretium, quod eis debet ex conuentione expressa, vel tacita. num. 108.

Accipiens aliquid occultè ab eo, cui non displiceret si manifestò acciperet, sed sic ob occultam acceptionem, peccat venialiter, sed ad nil tenetur, vt filij, & serui. Quòd si accipiat ad donandum, vel vendendum, peccat mortaliter, & tenetur restituere. num. 139.

Qui obligauit aliqua via magnatē, vt sibi conferat officium pretio æstimabile, non tenetur restituere id quod ex tali officio lucratur. nu. 222. & in Nou. 223.

De consumente rem alienā in extrema necessitate, vide, Necessitas. De stupratore virginis, vel forminæ, & de meretrice, vide, Luxuria.

De accipiente ne accuset, vide, Ac-

cusatio;

cusatio; de exorquente per m. t. m. tit. Metus; de Iudice iniquè iudicante, tit. Iudex; de caupone, & de filio adulterino, vide Caupo, & Adulterium.

DE IMPEDIENTE
bonum alienum.

§.

ILLE solus, & omnis impediens bonum alienum tenetur regulariter restituere, qui impedit alium à consequendo officio, vel beneficio, vel alio bono, ad quod habebat ius in re, vel ad rem, vel si impedit contra iustitiā, vel per vim, metum, &c. (quamuis ille non habeat tale ius) tenetur restituere alias non, quamuis mala intentione faciat. ca. 17. nu. 69. 74. & 97.

Qui blanditiis, absque metu, & dolo facit testamentum, vel legatum transferri in alium, non tenetur restituere secus, si per vim, dolum, vel mendacium, vt dicendo non esse cognatum, esse ignarum, malum, & czt. sed nec tunc tenetur restituere quantum impediuit, sed iudicio boni viri. num. 73. De iure in re, vel ad rem, vide tit. ius.

Qui

Qui est causa vt aliquis iniusta pœna mulctetur, vel non consequatur suum ius, tenetur restituere. num. 97.

Qui impedit laborem agricolæ iniuste, tenetur restituere. nu. 74.

Qui prohibuit venditionem, vel piscationem, peccat, & tenetur restituere lucrum, quod verisimiliter impediuit. num. 120.

Quinque conditiones requiruntur, vt quis iuste possit venatum aut piscatum prohibere. I. Auctoritas regia iusta: vel cōsensus populi liber à metu: vel præscriptio canonica sine vi & metu introducta. II. Vt ob occasionem ferarum extra loca prohibita, non puniat eos, qui non procurant dolis eas è prohibito loco extrahi, vt extra illa eas capiat: alias enim punire posset. III. Vt prohibeat in suis propriis prædiis: quamuis sufficit, vt domini aliorum sua sponte in id consentiant. IV. Vt restituat omne dānum, quod illæ feræ alienis prædiis faciunt, quorum domini in dānum eorum non consentiunt, quamuis in aliorum dānum consentiant. V. Vt caueat prohibens, ne subditi timentes eum, & ministros eius, & fugientes odium, & indignationem, & mi-

nas eorum, quia eis sæpè opus habeant, petere non audeant, qui peterent ab aliis sibi paribus: quia eiusmodi metus, etiã si alioqui non esset omnino iustus, inducit obligationẽ restituendi. c. 17. n. 120. & 121.

De participante in damno dato, vide, Damnum.

RESTITVTIO III. *Quid sit restituendum.* Regulariter loquendo restituenda est res ipsa aliena, vel si ea non potest, eius æstimatio. Non tamen est restituenda in sua ipsa specie, quando ex hoc manifestaretur peccator occultus, vel sequeretur aliud graue dñum. cap. 17. num. 24.

RESTITVTIO IV.

Quantum est restituendum.

QVI mala fide inuitatur ad cœnam de aliqua re furtiua, tenetur restituere quantum comedit: si verò bona fide, id quod subtraxit proprio sumptui, quia in eo factus est dition: quòd si nihil subtraxit, ad nil tenetur. idem de vtente veste aliena. c. 17. num. 9.

Qui mala fide recipit, vel retinet

rem

rem alienam, tenetur eandem restituere, si potest: sin minus, tantum quantum pluris valuit a tempore iniustæ acceptionis vel retentionis, quamuis absque sua culpa perierit. nu. 10. Nisi dominus legitime oblatam noluerit accipere. Tunc enim satisfaciet restituendo, quantum valuit tempore quo accepit. nu. 10. & 26.

Faciens damnum semper tenetur restituere in totum: sed iubens, consulens, consentiens simpliciter, recipiens, laudans, vel participans, solum id quod peruenit ad eos, & cuius fuerunt causa, sine qua delictum non fuisset factum. ca. 17. num. 18.

Iuuans cooperando, quando fuit causa, sine qua nihil damni fuisset illatum, tenetur restituere totum: quando verò fuit causa, sine qua pars damni non fuisset facta, tenetur restituere illam partem: quando non fuit causa, sine qua non fuisset illatum totum damnum, tenetur reddere id quod ad ipsum peruenit: & si tunc nihil ad eum peruenit, ad nil tenetur. nu. 20.

Qui cum multis pergit ad furandum, tenetur reddere id quod ad eum peruenit, & id cuius fuit talis causa, si

ne qua non fuisset factum furtum.
numero 130.

Restituendi sunt fructus rei alienae fructuosae, habita ratione bonae, vel malae fidei. Si non est fructuosa, non est restituendum id, quod industria possidentis lucratum est. Et qui locat torquem aureum alienum, & latro, & usurarius aliena pecunia lucrantes, non tenentur restituere pretium locationis, aut pecuniae, nisi ratione lucri cessantis, vel damni emergentis. num. 25.

Qui furatur equum solitum locari, tenetur restituere lucrum quod cessauit Domino. nu. 26.

Filius putatiuus credens se non esse legitimum, non tenetur restituere fratribus legitimis tantum quantum valebat hereditas, nec quantum restituendum esset, si postquam esset acquisita, tolleretur ab eis, sed multo minus, ad arbitrium boni viri. ca. 16. num. 48. §. 8.

Quantitas debiti certa, tota est restituenda, incerta verò, qualis est damni, vulnerum, fructuum speratorum, seminum satorum, interesse amissi, ad arbitrium boni viri, consideratis circumstantiis. c. 17. n. 27.

Qui per iniustitiam impediuit aliquem à consequendo aliquo bono, non tenetur restituere quantum impediuit, sed iudicio boni viri. nu. 73.

Fur tenetur restituere etiam impensas factas à domino in quærenda re sibi furto sublata, eas nempe, quas vir prudens debuisset facere. Malefactor autem tenetur restituere interesse damni etiam extrinsecum. numero 140.

RESTITVTIO V.

Cui sit restituendum.

Res aliena regulariter est restituenda domino absoluto, vel dispensatori. Item creditori pignus, & depositario, sartori, fulloni, commodatario (qui etiam appellatione domini intelliguntur) est restituenda res eorum custodiæ commissa, non eius Dominis. In foro tamen conscientiae potest restitui veris dominis, cū cautione ne custodes patiantur aliquod damnum. num. 28. Quod si suspicio adsit, quod custos non reddet
domi

domino, restituenda erit domino. Ibi-
dem.

Res Ecclesiæ ablata reddenda est
eius Prælato, quamuis sit dissipator,
dummodò non sit suspensus, nec ha-
beat coadiutorem: satius tamen resti-
tueretur ipsi Ecclesiæ. nu. 29.

Aliquando res non est restituenda
domino. I. Quando dominus est fu-
riosus, prodigus, vel sub tutore, aut
curatore. II. Quando ignoratur do-
minus rei. III. Quando dominus ita
distat, vt ad eum mitti non possit.
IV. Quando res furtiua accepta à
fure, furi restituenda est, nisi cessanti-
bus aliis incommodis restituatur do-
mino: & sufficit restituere illi, cui fur
mandauit. c. 17. n. 29. §. 1. vsque ad 5.

Damnum datum alicui inuito, vt
per furtum, rapinam, vim, aut metum
saltem reuerentialem, vel acceptum,
ne faceret aliquod damnum contra
iustitiam, restitui debet damnificato.
num. 30. §. 1.

Acceptum ad patrandum aliquod
malum, si malum non sequatur, resti-
tuendum est danti. nu. 3. §. 4.

Qui accipit aliquid, vt sugatur bene
suo officio, tenetur restituere danti. n.
31. post §. 5. Et idē de illo qui accipit

iniuste & turpiter à iuste dante (sicut ministri Iustitiæ.) nu. 33.

Qui accipit aliquid ad faciendum quod ex iustitia tenetur, quid faciet, vide, Restitutio II.

Qui bona fide emit rem à non domino, tenetur, postquam resciverit, reddere vero domino, etiam non recuperato pretio. n. 8. Si verò compareat venditor, sufficit illi reddere, & recuperare pretium. num. 9.

De Prælato conferente beneficiū indigno. vide Restitutio II.

Pauper fictus accipiens eleemosynam, tenetur eam reddere non danti, sed pauperibus. nu. 107.

RESTITVTIO VI. *Vbi sit facienda.* Restitui debet, vbi res aliena sita est, si bona fide possidetur. num. 42. Et si res debetur ex contractu, vel quasi contractu, facienda est in loco expressè vel tacitè destinato solutioni, dummodò petita extra locum destinatum non damnificet creditori, nec debitori. nu. 42. Et si locus non fuit destinatus, facienda est in loco, vbi petitur, coram Iudice competente. Ibid.

Restitutio debita ob delictum, vel quasi delictum, facienda est in illo lo-

eo vbi dominus nulla expensa, vel alio onere grauetur, siue fiat, vbi res accepta fuit, siue vbi est dominus, siue in alio loco, ad quem dominus trāstulisset. Sufficitque restituere vbi creditori placuerit. num. 43.

RESTITVTIO VII.

De modo, & ordine restituendi.

QUOMODO restituet ladens in bonis corporis, vel animæ, vide, Restitutio II.

Restitutio fiat occultè, si delictum est occultum, & generaliter eo modo, quem causa debiti requirit. c. 27. num. 44.

Quando omnia debita nō possunt restitui, restituātur prius certa, quam incerta: nisi res incerta permaneat in specie. n. 47. & 48.

In bonis certis seruandus est hic ordo. I. Vt restituatur domino suū permanens in specie. II. Soluendum est venditori pretium rei permanentis penes emptorem. nu. 49. Idem est de eo, quod datur titulo oneroso, non tamen habet venditor hoc priuilegiū in pecunia habita ex re vendita, nec

emptor in pecunia habita ex noua eiusdē rei venditione, nec in eo quod per illius permutationē habuit, quoniam nec pretium, nec habitum, propter permutationem in singularibus actionibus succedit in eius locum. num. 50. III. Fiet his quibus bona fuerūt expressē obligata: deinde dos, & fiscus præferuntur hypothecis tacitis anterioribus: non tamen expressis anterioribus, sed benè posterioribus. num. 50. IV. Tacitæ hypothecæ, & hæ suo ordine: deinde depositarij, nisi quando deposita fuit pecunia ad negotiandum, & vt soluerentur vsuræ, vel interesse. num. 57. V. Habentibus priuilegium personale, quo præferantur alijs sine obligatione reali. VI. Creditoribus nō habentibus hypothecam expressam, nec tacitam, nec priuilegium personale: & his sine ordine temporis restituendum est pro rata, quod superest, deductis tamen in primis moderatis impensis funeris, & necessarijs publicationis, & copię testamenti, & alijs ad aditionem hæreditatis necessarijs. num. 51.

Dans mutuum ad reficiendam aliquā possessionē, vel nauim, præfertur

in pretio habenda ex tali re omnibus habentibus hypothecam bonorum domini illius rei. num. 52.

Peccat debitor non seruans ordinē prädicitum, nisi aliquis creditor sit diligentior reliquis, in petendo in iudicio, vel extra: tunc enim potest & debet prius illi soluere, dummodò reliqui non sint magis priuilegiati, numero 52.

Si satisfactis creditoribus priuilegiatis, superfuert aliquid pro rata parte nominum, diuidetur inter creditores non priuilegiatos, nisi sint aliqua statuta in contrarium. num. 53. in Novo.

Creditor non priuilegiatus, sed diligentior in petēdo, fit potior ceteris, non priuilegiatis, ob suam diligentiam & huic petenti debet debitor soluere prius quā priorī creditori non priuilegiato, nec petenti antē. in Novo, nu. 53.

Atque regula iuris, *Qui prior est tēpore, potior est iure*, intelligitur, quando cetera sunt paria. Vnde creditor, qui inter alios creditores sibi pares est diligentior in petendo, excipitur ab illa, quia sua diligentia fecit illum potiozem reliquis, atque sic iam

non sunt cætera paria. in Nou. num.
53. §. 4.

Debitor debens creditoribus chi-
rographariis nullatenus priuilegiatis
& sua tantum sponte sine coactione,
iussu, aut petitione, soluens postero-
ri, peccat grauiter, cum obligatione
restituendi, quia fraudat priorem ea
parte, quæ illum contingeret, si bona
venirent, & soluit alteri, quod alteri
debetur. Et multò magis damnandus
est, qui videns sua bona diuidenda esse
per Iudicem ob aliquam eius causam,
pro rata inter creditores, iuxta iuris
ordinem, illa soluit integra creditori-
bus non priuilegiatis. Et idem dicen-
dum de creditore quoad peccatum &
restitutionem, quod dicitur de debi-
tore. Nā tunc creditor incidit in hæc
duo, vel non incidit, petendo, vel re-
cuperando, quando debitor incidit in
eadem, vel non incidit soluendo, in
Nouo, num. 52.

Vfurarius prius debet soluere de-
bita per contractus licitos, quibus nō
est factus pauperior, quàm per vsuras
etiā anteriores. Secus, de debitis per
contractus grauitos, quibus factus est
pauperior. num. 52.

RESTITVTIO VIII.

Quando sit restituendum.

RESTITVTIO in primis facienda est
statim. num. 54.

Retinens alienum non committit
nouum peccatum singulis momētis,
sed toties peccat, quoties proponit
illud non restituere: & sufficit, quòd
toties proponat etiam virtualiter nō
restituere, vt in peccatum incidat. n.
55. & 64.

Et toties peccat, quoties vtitur
alieno bono, quamuis nil cogitet de
restitutione, & quoties potest cōmo-
dè restituere, si id animaduertit, pec-
cat, quamuis non statuat non resti-
tuere. num. 55.

Debitor incertorum, procurans
compositionem, peccat mort. donec
illam adipiscatur, si cūm possit, non
restituatur pauperibus. num. 93.

QVÆ CAVSÆ EXCV-
sent à restituendo statim § 1.

ARESTITVENDO statim excusat i-
gnorātia probabilis iuris, vel fa-
cti, & voluntaria dilatio creditoris, &

dilatio parum nocens illi, & impotentia restituendi. cap. 17. nu. 55. & 56. Et impotentia dicitur etiam eius, qui non potest commodè, hoc est, sine iactura vitæ, famæ, vel damno notabili suæ substantiæ: habetque id locum in debitis tam ex contractu, quam ex furto, vel alio delicto ortis. n. 56. vel excusetur usurarius, vel alius debitor, qui si soluat, non habebit unde alat uxorem, vel filios. Vide tit. Usura, VI.

Non tamen excusatur propter cōseruandum statum acquisitum per vsuras, vel aliam iniustitiam. in Nou. num. 58.

Non dicitur damnum notabile propriæ substantiæ, quòd res alienæ restituendæ sint magnæ, necnon si lucrari desinat re illa quam restitutus est. Sed non procedit hoc ad instrumenta artis, quibus victum parat. Nec excusat damnum propriæ substantiæ, quando ex dilatione creditor patitur damnum notabile. numero. 59.

Semel iussus restituere, sed non restituit, non est absoluendus, nisi adsint tales circumstantiæ, vt Confessarius fiat contentus solo proposito restituendi.

cap. 17. num. 59. & cap. 26. num. 6.

Indigens extremè non tenetur restituere, quamuis creditor extremè indigeat, nisi dominium rei restituendæ semper remanserit penes creditorem. cap. 17. num. 60.

Excusat damnum corporis vel animæ, euenturum ei, cui debetur; vt quando furiosus, vel iratus, petit ensẽm à depositario: tunc enim est facienda restitutio statim, nisi in casu, quo timeretur maius damnum ex retentione quàm ex redditione. num. 63.

Videtur etiam excusare quando probabiliter creditur, quòd ex retentione statim facta sequerentur (propter paupertatem) adulteria, fornicationes, vel alia peccata mortalia in filiis vel filiabus. Ibid.

Excusat à restituendo statim timor cadendi à dignitate sui status; curet tamen, ne quid impendat in alios vsus, quàm necessarios, & decentes. num. 62. Item, excusat quãdo ex manifestatione debitoris sequitur illi notabile damnum: poterit tamen differre, quousque inueniat personam fidelem, per quam restituat. numero 68.

Non excusat dilatio Cõfessarij, nisi

quan

quando videt, quòd debitor nō vult totum soluere statim, nec creditor vult concedere dilationem parū sibi nociuam, & quòd vel nunquā, vel non tam citò, nec tam vtiliter recuperabit, ac si concederet dilationem: tunc enim Confessor credere potest, quòd creditor esset contentus, si sciret animum debitoris, sicut Confessor scit. num. 65.

Non excusat voluntas restituendi paulatim, si possit statim. nu. 66. Nec mittere alienum per nuntium etiam fidelem, si de facto non reddatur domino: quòd locum habet, quādo dominiū restituēdæ rei translatum fuit in restituentem, aliàs verò secus. nu. 67. Et optimum consilium erit, quòd persona illa petat syngraphā à creditore, & reddat creditori. n. 68.

Non excusat relinquere in testamento, si ipse potest statim restituere, nisi probabiliter credat, quòd hæres melius restituet. ca. 17. nu. 68. & c. 26. nu. 29.

Qui non potest statim restituere, debet petere dilationem à creditore. c. 17. n. 68. Nō excusat quòd creditor non petat, si id faciat ob timorē etiā reuerentialē, vel ignorantiam debiti;

excusat tamen si cessante metu & ignorantia non petat: tunc enim censetur concedere dilationem. n. 79.

*QVÆ CAUSÆ EXCVSENT
à restitutione simpliciter, §. II.*

EXCVSAT simpliciter à restitutione, debiti cōdonatio, vel remissio liberalis, quāvis nulla sit illatio realis, vel verbalis debiti. n. 45. Imò aliquādo erit bonum consilium, illam non offerre. n. 76. Erit autem liberalis, si dominus affirmet se remittere, nisi contrarium constet ex coniecturis. n. 46. Et sufficit condonatio eius, ad quē principaliter pertinet c. 18. n. 46.

Non sufficit inuoluntaria remissio, ut quando creditor idē remittit, quia debitor affirmat nihil soluturū, nisi pro centum sit contentus quinquaginta. Secus verò, si diffidentia recuperandi debitum oriatur ex aliis, causis. c. 17. nu. 75.

Vt remissio debiti sit valida non requiritur, debitorem habere voluntatem restituendi: requiritur tamē ad hoc, ut non peccet. n. 78.

Qui per mediatorem credit remissionem esse liberalē, excusatur; secus,

si Postea resciderit fuisse coactā. n. 78.

Qui tenetur restituere rē in genere, non excusatur à restitutione, quāuis res, quā habebat paratā ad restituendū, pereat absque sua culpa. n. 80.

Qui tenetur restituere rem in specie, excusatur à restitutione regulariter, si res illa absque dolo & culpa periret ante moram, neque etiam post moram, saltem in foro conscientiae, si sciretur quod perinde periret apud creditorem, ac penes debitore, & hoc siue deberet ex cōtractu, siue ex delicto: secus tamen, si constaret, vel dubitaret, quod antequam reperisset, dominus vendidisset illam, vel ea usus fuisset. n. 81. Nō excusat dare, vel procurare aliquod beneficiū Ecclesiasticū; excusat tamen, quando officiū est temporale, & titulus validus, quamuis in eo peccetur, non tamen excusat, quando concurrunt peccatum, & nullitas tituli. n. 81.

Excusat etiam impotentia, & ignorantia probabilis iuris, vel facti, & maxime iuris obscuri, quando Doctores consulunt ei non teneri, non tamen excusat, si solum consulit eos, quos credit sibi placita responsuros, alias non consulturus eos. n. 83.

Nec excusat ignorantia crassa, nec supina facti, vt quando emit ab eo, de quo meritò credere debuit, rem, quā vendidit, esse furtiuam. nu. 84. Nec ignorantia iuris clari. n. 84. Excusat tamen præscriptio canonica, id est, incepta, & continuata bona fide. n. 85.

Cessio bonorum in foro exteriori excusat quoad debita ex contractibus orta. Idem de debitis ortis ex delicto quoad interesse priuatum partis, non tamen quoad publicum; & tunc si nō habet in pecunia, luat in corpore. Quòd si debitor venerit in pinguiorem fortunam, non excusatur in foro interiori. n. 86.

Excusat impotentia restituendi sine periculo vitæ, & salutis; si tamen voluerit restituere, non obstante hoc periculo, licitè poterit. n. 87.

Excusat impotentia restituendi sine amissione libertatis, & sine venditione sui ipsius. nu. 88.

Item impotentia restituendi sine amissione famæ, etiamsi fama sit modica, & res restituenda sit magni momenti, dummodò fama sit de bonis virtutum, & non de solertia, ingenio, scientia iurium, & alijs huiusmodi. num. 91.

RESTITVTIO IX.

quoad incerta.

BONA incerta dicuntur, quando creditor ignoratur, vel quantitas eorū post debitā inquisitionem. n. 92.

Non est necesse, vt restitutio incertorum fiat per Episcopū, nec contrarium potest Episcopus præcipere: sed potest se interponere in his casibus. I. Quando debens restituere moritur sine hærede, & executore. II. Quando ille non vult restituere, & proceditur in iudicio contra illum. III. Quando non rectè distribuit. IV. Quando res possidentur ab eo, qui est vel fuit vsurarius manifestus. n. 92.

Pauper potest sua debita applicare sibi in partem, vel in totum, maxime ex consilio Confessarij. n. 93.

Incerta possunt restitui pauperibus. cap. 26. n. 29. Et nomine pauperis intelliguntur pauperes, qui mendicant, aut egent necessariis ad decentiam: item, Ecclesia, monasterium, Xenodochium, & pia opera. capite 17. numero 93.

Sufficit compositio quoad incerta. Sed procurans compositionem pec-

cat m. donec illam adipiscatur, si, cum possit, non restituat pauperibus. n. 93.

RESTITVTIO X.

quoad inuenta.

INVENIENS aliquid notabile alienū si sibi retinere, vel cum primum potest commodè reddere, non restituit perdenti, si illum cognoscit, vel non fecit diligentiam, ut cognoscat, peccat mort. c. 17. n. 170.

Inuenta, si post debitam diligentiam non compareat dominus, restituenda sunt pauperibus: & si inuētor est pauper, possunt ei applicari. numero 171.

Accipere res communes, aues, feras, lapides pretiosos in littore maris, & thesauros, & habitum pro derelicto, non est peccatum. num. 170.

Et ex coniecturis praesumitur aliquid esse derelictum, ut quando dominus tacet, & non querit, vel iacet liber apertus in mari, vel flumio tēpore tempestatis, secus si iaceat clausus tēpore etiam tempestatis. num. 170.

Qui casu inuenit thesaurum in loco alieno, tenetur dimidium reddere domino. Si verò data opera absque facultate domini effodiens inuenit illū, tenetur totū reddere, saltem deducta

mercede sui laboris. nu. 171. Si autem inuenit in suo loco quoad dominium directum, & utile, totus est inuentoris. num. 172.

Creditor inueniens thesaurum in domo quam in pignus habet, & maritus in terra dotali vxoris, debet diuidere thesaurum cum debitore, aut vxore. Idem, de inueniente in agro, vel domo conductis, etiam ad longum tempus, vel ad vitam, vel in emphyteusim perpetuam. nu. 173. Si vero inuentor habeat dominium directum loci, debet dimidium dare habenti dominium utile. Ibidem.

Inueniens thesaurum in loco publico, vel sacro, vel religioso, debet parti cum fisco, vel ciuitate, vel Prælato, cuius est locus. Hæc autem restitutio facienda est ante sententiã Iudicis, quia non est pœna. num. 175.

Inueniens pecuniam dispersam per agrum, aut in sacculo in foramine parietis, tenetur restituere, quia non est thesaurus. Idem de inueniente pecuniam occultatam metu belli; & hæc restitutio facienda est illi qui abscondit, vel disperfit, aut eius hæredibus, vel certè pauperibus, si ex coniecturis apparet nō multum temporis fluxisse,

ex quo posita fuit ibi. num. 175.

Inueniens thesaurum, etiam in loco suo, arte magica, tenetur reddere fisco, non tamen ante condemnationem. num. 176.

Inueniens trabem, vel aliquid aliud vi fluminis delatum, & accipiens sibi, tenetur restituere, nisi esset tale, ut merito præsumeretur derelictum. Quod si in suo fundo inueniens, dominum requirat, ut accipiat, vel petat à Iudice, & dominus nihil curet, præsumi potest id haberi pro derelicto. Inueniens autem feram in laqueo, etiam alieno, potest sibi retinere, quia fit accipientis, nisi ex consuetudine adiudicaretur parati laqueum. Ibid.

R E V S.

INTERROGATVS de aliquo delicto, absque iuris ordine, potest illud occultare, quamvis indirectè redundet in damnum accusantis. cap. 12. nu. 9.

Poterit, etiam si cum iuramento interrogetur, absolute respondere, se non lexisse, mente concipiendo cautelam, scilicet ita ut teneatur reuelare. c. 12. num. 87. lit. A, & in Nouo, n. 88.

Peccat reus, si interrogatus secundum iuris ordinem, non confitetur sua delicta, secreta, gravia: dicitur autem interrogatus secundum iuris ordinem, quando tria concurrunt. I. Quod sit Index competens. II. Quod delictum sit probatum plenè vel semi plenè. III. Quod huiusmodi probatio sit illi notificata. cap. 18. num. 57. & cap. 25. num. 35.

Reus non potest detegere socios occultos, nisi in casu criminis falsæ monetæ, maleficij, prodicionis, læsæ maiestatis, & hæresis. Imò, qui contra se confessus est, etiam non interrogatus, debet declarare socios occultos quos crêdit, neque præteritorum prænitere, neque in futurum se emendaturos, imò paratos esse ad nova mala in damnum reipublicæ, & si noluerit eos revelare, non est absolvendus. ca. 18. num. 38. & 39.

Qui ritè interrogatus negavit delictum, & ducitur ad suspendium, non tenetur illud confiteri, nisi aliquod damnum notabile sequeretur. ca. 25. num. 38.

Accusatus de vero crimine secreto, non tenetur ad restituendam famam, quam accusator amisit, cò quòd illud non

proba

probat, si non tenebatur illud confiteri: inò quamvis teneretur, si non respondit accusatorem, calumniari, sed decipi: nec quamvis respondeat calumniari, si non credatur sibi, quoniam credunt accusatorem non fecisse contra conscientiam. c. 18. n. 48.

Qui iniuste negavit veritatem, non tenetur in conscientia solvere poenam illam ad quam si confiteretur, condemnaretur: teneretur tamen etiam post iniquam absolutionem solvere debitum, & interesse, citra condemnationem. cap. 18. num. 49. De iure necesse est quod non damnetur inauditus, & indefensus. cap. 25. n. 9.

R E X.

VOLENS scire futura, vel gesta ab hostibus, per eos qui habent spiritum familiarem, peccat mort. c. 11. nu. 28.

Peccat aliena regna cupiens, vel capta non restituens, nisi aliquid iuste excuset. cap. 25. num. 1.

Peccat mort. gubernans iniuste, vel ob malum finem, vel excitans factiones, vel excitatas non sedans: non providens necessaria, ad victum: non

ferens leges necessarias, aut non exequens latas: nō exercēs suos in armis: non muniens arces: non cumulans diuitias necessarias, vt regnum liberet à fame, vel ab hostibus: vel accumulans grauando subditos; vel prodigè largiens bona. num. 3. vel negligens refectionem, & custodiam publicarum viarum. num. 4. Non consentiens in arbitros suspicione carentes litem aliàs inextinguibilem. num. 4. Item peccat mort. constituens legem pœnalem ob suam vtilitatem, vel ad congerendum pecunias ex transgressione eius: vel dispensans sine causa in legibus diuinis, aut naturalibus: vel condonans sine causa delicta contra legem naturalem, vel diuinam: vel suspendens sine causa lites, vel solutiones debitorum. num. 4. & 5.

Non permittens subditis suas immunitates: bona populi vsurpans, & teneretur restituere. Item, compellens minis, vel precibus importunis subditum ad donandum sibi sua bona, non internueniente causa iusta, & teneretur restituere. cap. 25. num. 6.

Item peccat mort. impediens visitationē Monialium: exigens tributa noua absque necessitate publica, quāuis

exigat in bonum finem, & multo magis, si ad pompas superfluas. numero 6. Compellēs subditos ad id non obligatos sibi gratis laborare: vendens officia tam carè, vel talibus, vt probabiliter credat e mentes illis malè vsuros. Cogens ad matrimonium vel impediens: præficiens operarios imperitos, & malæ conscientia, tenetur restituere damna: & præsentās ad beneficia Ecclesiastica (quorum est patronus) personas non idoneas: non cohibens subditos ab vsurpando alieno: negligens abolere prauas consuetudines. num. 7. & 8.

Condemnans reum non audiendo illum, & iubens interfici veneno subditum inauditum, & indefensum, vel priuans officiis, vel beneficiis ad nutum non amouibilibus sola scientia priuata ductus. Peccant etiam executores talium mandatorum: scilicet, si sint amouibilia, vel cū res notoria est, vel ex natura rei, vel ex actu constet nullam condemnando defensionem competere. Idem, cū aliqua magna, & iusta causa omittit audire reum, dummodò curet pro absenti allegari alleganda. num. 9.

Quando tenetur restituere subditis,

& non potest, securius consilium erit, superflua status, & gratuita dona moderari, ut sic ex suis redditibus possit restituere. num. 11.

Quando peccat violando libertatem, & immunitatem Ecclesiasticam, vide tit. Excommunicatio. VI. §. I. Aut quando regis statuta & leges obligent ad mortale, vide tit. Lex.

S A C E R D O S.

SACERDOS debet scire legere, scribere, cantare, & construere linguam Latinam; & scire formam & materiam cuiusvis Sacramenti, & modum administrandi illa. cap. 25. num. 133.

Omnes Sacerdotes in sua ordinatione accipiunt aequalem potestatem absolvendi; quæ potestas & iurisdictio habitualis, confertur Sacerdotibus iure diuino, per sacerdotalem characterem, & per suam consecrationem non tamen accipiunt iurisditionem actualem, quæ prohibita est eis iure humano, donec assequantur illam ratione tituli, vel alia de licentia. ca. 4. numer. 3. & cap. 27. numer. 259. & 260.

At verò iurisdictio habitualis est

adco

adeo necessaria, ut sine illa non possit
consistere absolutio. ca. 27. nu. 272. §.
7. Et sicut huius exequutio interdi-
citur recens ordinatis, & vetatur eis iu-
re humano, donec eis actualis con-
feratur ab Ecclesia: n. 259. §. 2. & 5.
ita & eadem potest suspendi per ex-
communicationem, excepto articulo
mortis. n. 272. §. 7. Atque extra istum
articulum nullus Sacerdos est idoneus
Confessor sine iurisdictione auctuali
collata ab Ecclesia, neque est valida
eius absolutio. cap. 6. num. 4.

Quocirca Concilium Tridentinum
statuit sequens decretum sess. 23. ca. 15.

*Quamvis Presbyteri in sua ordina-
tione a peccatis absolueri potestatem
accipiant, decernit tamen sancta Syno-
dus, nullam, etiam regularem, posse con-
fessiones secularium, etiam Sacerdotum,
audire, nec ad id idoneum reputari, nisi
aut parochiale beneficium, aut ab Epi-
scopo per examen, se illis videbitur esse
necessarium, aut alias idoneus indicetur
& approbationem quae gratis detur, obti-
neat, &c.*

Quilibet simplex Sacerdos potest in
articulo mortis absolueri ab omni-
bus peccatis, & censuris. c. 4. n. 3. c. 26.
n. 4. & c. 27. n. 277. & in hoc Comp. tit.

Articulus mortis. Imò quilibet simplex Sacerdos potest absolvere à venialibus, vel à mortalibus, aliàs rite confessis: non tamen sine iurisdictione actuali, saltem tacitè ei collata. ca. 4. num. 5.

De reliquis, ad quæ tenetur Sacerdos ob officium, vide tit. Beneficium, Clericus, Horæ, Missa, Sacramenta.

SACRAMENTALIA dicuntur ea, quæ ad Sacramenta paranda, conficienda, vel conseruanda, sunt instituta. c. 23.

In Sacramentalibus etiam viget & valet consuetudo, vt in benedictionibus nuptiarum, in modo conferendi, & administrandi Ordines, Matrimonium, Extremam Vnctionem, extra substantialia. Imò & ex consuetudine habetur, quòd verba formæ Baptismi paulò aliter proferantur à Græcis, & aliter à Latinis. ca. 22. nu. 68. & 83.

SACRAMENTVM.

PRIMò significat Secretum, de quo tit. Sigillum, & Secretum. Secundo iusiurandum, de quo tit. Iuramentum. Tertiò, est *signum rei sacra*, & hoc est Sacramentum prout communiter sumitur. ca. 22. num. 1.

Septem sunt Sacramenta nouæ legis,

quo

quorum tria nequeunt iterari, Baptismus, Confirmatio, & Ordo: cetera sunt reiterabilia, nempe Eucharistia, Pœnitentia, Extrema Vnctio, & Matrimonium. num. 2.

Quæ autem circa Sacramenta Concil. Trid. sub anathemate definiuit, hæc sunt.

I. Sacramenta nouæ legis sunt septem, & non plura, neque pauciora, & quodlibet eorum est proprie Sacramentum. II. Differunt à Sacramentis legis antiquæ tam in caremoniis, quàm in collatione gratiæ: hæc enim noua conferunt, & illa antiqua non conferebant. III. Inter ipsa nouæ legis Sacramenta est aliqua ratione aliud alio dignius. IV. Omnia septem sunt necessaria, & nullum eorum est superfluum, quamuis omnia singulis necessaria non sint. V. Continent gratiam, eamque ritè accipientibus semper conferunt ex opere operato. VI. Baptismus, Confirmatio, & Ordo, imprimunt characterem in anima, & signum quoddam indelebile, propter quod illa reiterari nequeunt. VII. Non possunt ab omnibus Christianis administrari omnibus, nisi à legitimis Ecclesiæ ministris tantum. VIII. In conficiendis Sacramentis requiritur intentio faciendi quod

facit

facit Ecclesia. IX. Sacramenti confectio, aut collatio a ministro in mortali existente facta est valida. X. Ritus Ecclesia omitti, aut mutari per quemlibet Prelatum non possunt. cap. 22. n. 2.

Peccat m. & est haeticus, qui hac defuncta a Tridentino non credit esse vera, & si id quouis modo exterius exprimat, est excommunicatus per Bullam Cane. num. 3.

Sacramenta characterem imprimētia, etiam metu suscepta valent. num. 50. Sacramēta faciunt de attrito contritum. num. 13. & c. 1. nu. 40. Causant instrumentaliter gratiam: quæ causata in omni Sacramento ex opere operato, est æqualis in omnibus cap. 22. n. 1. Et à Solo Christo Domino possūt institui. cap. 2. num. 3. & cap. 22. nu. 1.

Qui inducit Sacerdotem excommunicatum non nominatim, vel existentem in peccato mortali, ad ministrandū aliquod Sacramētum, peccat m. si absque necessitate, vel debito quo Sacerdos teneatur, inducat. c. 9. nu. 7. Idem, si petit absolutionem citra necessitatē ab alieno parrocho, vel à suo, notorio peccatore, vel quando scit eum esse in m. & nō acturum pœnitentiā ante absolutionē. c. 22. n.

11. Idē, si suscipit aliquod Sacramētū (præter baptisimū, & Communionem tempore necessitatis) à Sacerdote ex-
cōmunicato, interdicto, vel suspēso ab
administratiōe, & denunciato. nu. 4.

Parochian^o licitè potest petere à pa-
rocho Sacramēta, in quibus admini-
strandis creditur quòd peccabit. c. 21.
num. 25.

Peccat m. petēs Missam à Sacerdote
quē scit celebraturū in m. quod intel-
lige de Sacerdote notoriè, suspēso vel
excōmunicato, vel nō parato, nec obli-
gato ad celebrandū, & de peccante ex
ignoratiā, vel fragilitate, nō ex mali-
tia. ca. 14. n. 31. lit. H, & in Nou. n. 41.

Idem de eo, qui citra necessitatem
inuitat ad dandum Sacramentum al-
teri recepturo in mortali ca. 22. nu. 4.

Idē de eo qui credens, vel credere
debens se esse in m. ministrat saltē so-
lēniter aliquod Sacramētum, vel sus-
cipit, nisi ita se credat cōtritiū, vt vir-
tute Sacramenti reddatur contritus.
c. 22. n. 3. Secus, si faciat velut laicus,
vt tempore necessitatis baptizans, vel
eleuans Eucharistiā de terra, vel ca-
nens epistolā sine manipulo. c. 25. n.
72. Nec excusatur à m. propter subitā
necessitatē administrandi, vel accipie-

di Sacramentū.c.22.n.3.Poterit enim in momento temporis concipere cōtritionem de suis peccatis.cap.1.

Peccat m. qui verbo, vel facto irrogat alicui Sacramento notabilem irreuerentiam.c.22.num.4.

SACRILEGIUM.

EST fornicari in Ecclesia, vel cœmeterio: non tamen in dormitorio Religiosorum.ca.16.n.3.

Sacrilegium est, *furari rem sacram ex loco sacro, vel non sacro, vel rem non sacram ex loco sacro*: qui quoad hoc intelligitur Ecclesia, Hospitale, Basilica, vel Eremitoriū auctoritate Episcopi erectum. Quod si furto addatur effractio forium, fenestrarum, & cœt. loci sacri, incurritur excommunicatio ipso facto.c.17.num.95.

Sacrilegium est effundere semen, vel sanguinem in loco sacro; vel violenter extrahere aliquem ab eo, qui confugerat ad illum. cap. 6. num. 9. Quis dicatur locus sacer quoad hæc, vide tit. Ecclesia, & Immunitas.

Sacrilegium est, fornicari cum persona religiosa (siue ambo sint Religiosi, siue alter tantum) & cum sacris initiato.c.6.n.4.&c.16.num.3.

An verò hæc sacrilegia sint circumstantiæ necessario confitendæ, vide tit. Circumstantia.

SALARIVM non soluere in ea re, quæ debetur, est peccatum, si contra voluntatem famuli fiat. Quòd si famulus illa non indigens vendat minori pretio, debet dominus æquare pretium conuētum. c. 17. n. 118. §. 19.

Non tenetur herus soluere salariū pro illis diebus, quibus famulus egrotant. Suscipiens verò famulum nullo statuto pretio, tenetur tantum soluere, quanti alium similem conduceret. c. 17. num. 107. §. 19. Quomodo teneantur domini soluere ialaria, vide nu. 110. eiusdem cap.

Peccat Tabellio, qui constituto sibi salario publico, accipit maius etiam sponte datum. c. 23. nu. 54. Et tenetur restituere id, quod vltra accipit; hæc tamen limitatione, si repetatur, saltē extra iudicium. cap. 17. nu. 33. & 34.

SATISFACTIO I.

LARGE sumpta, comprehendit restitutionem; specialiter sumpta, differt ab illa. cap. 3. num. 1.

Vxor, filius familias non emancipa-

tus,

tus, seruus, & Religiosus, non possunt, etiamsi velint, remittere satisfactio-
nem. cap. 14. num. 15.

Quando duo mutuò se offendunt, si iniuria fuit æqualis, qui prius offen-
dit, tenetur veniam petere: si verò
inæqualis, qui grauius offendit, tene-
tur, quamuis sit posterior. ca. 14. n. 25.

SATISFACTIO II.

Sacramentalis.

EST tertia pars Sacramenti pœni-
tentiae, & est recompensatio, vel pas-
sio voluntaria pœna pro peccato ad pla-
candum Deum facta, cum proposito non
offendendi eum amplius. c. 3. n. 1. & 9.

Concil. Trid. definit sub anathema-
te, Quòd non semper remissa culpa, re-
mittitur tota pœna: quòd nos pro pœ-
na temporali per merita Christi satisfac-
imus pœnis a Deo iniunctis, & patienter
toleratis, vel à Sacerdote iniunctis, vel
sponte acceptis. Et quòd Satisfactiones,
quibus pœnitētes amore Christi sua pec-
cata redimunt, sunt verus Dei cultus.
Quòd nostra satisfactio non habet vim,
nisi ex meritis Christi. c. 3. num. 4.

Opera pœnalia satisfactionis nō de-
bēt esse indiscreta. Atque satisfactio

sacra

sacramentalis est sub præcepto cap.
1. num. 2. & 24.

Satisfactionis propositum ad contritionem requisitū, sufficit aliquando virtuale. Debetque satisfactio fieri ieiuniis, orationibus, & eleemosynis, ad quæ cætera reducuntur. c. 3. nu. 3. & 15. Vnde actus virtutis, qua parte pœnalis est, aptus est ad satisfactionem: & potest imponi de opere mentali. c. 26. num. 24.

Potest fieri satisfactio per opera bona alias debita, & per flagella à Deo immissa. In dubio tamen censetur imposita de operibus alias non præceptis. ca. 3. nu. 4. & c. 26. num. 27.

Cessatio à peccatis, & emendatio vite, possunt imponi in satisfactionē, non tamen expedit imponi cessationem de omnibus. cap. 26. num. 24.

Pœnitentia publica ita imponenda est pro peccato publico, vt nō credatur imposita à Confessario. ca. 8. n. 10.

Non est prudentia iniungere graues poenitentias, si tales sint, vt non possint cōmodè fieri secreto, & alij suspicari debeant propter grauius delicta fuisse impositas. Nec est securum (nisi cōsensus poenitētis id iustificaret) illas ob talia peccata imponere, quāuis nō

oriatur suspicio de aliquo peccato in particulari: nam mortalia nec in genere sunt reuelanda. cap. 8. num. 17.

Satisfactio imposita à Confessario, efficacior est, quam spontanea. Arque facta in mortali reuiuiscit. cap. 3. nu. 5. & in Nouo, nu. 6.

Defectus non adimplendi satisfactionem, vel adimplendi in m. non annullat confessionem, nisi ante absolutionem esset contēptus. c. 9. n. 14.

Potest imponi, licet non absoluat poenitens. cap. 10. num. 4.

Ieiunia imposita à Confessario, & non impleta die ab eo statuto, sunt postea implenda. ca. 12. num. 54.

Peccat m. qui cum possit, ac meminerit, non implet poenitentiam impositam, & acceptatā ob mortalia. Qui verò impositam ob venialia non adimplet, peccat venialiter. c. 21. n. 43.

Poenitens tenetur de præcepto acceptare poenitentiam reparatoriam, & eā omnē, quæ spectat ad omittendas occasiones peccatorū, vel officia, quæ sine peccato exerceri nequeūt, impositā à Confessario: quam si noluerit acceptare, non est absoluendus. Secus de poenitentia satisfactoria, quam nō tenetur acceptare de præcepto: suffi-

cit

cit enim ut habeat verū propositum
satisfaciendi Deo hīc per bona opera,
& indulgentias, vel mortuus in pur-
gatorio. Neque vllibi videtur negari
cuiuspiam absolutio, eò solū quòd
non acceptat pœnitentiam. ca. 21. n.
43. & cap. 26. num. 20. Verū est tamē,
quòd iuxta limitationem Host. & Pa-
nor. tenetur de prœcepto acceptare
aliquam pœnitentiam, saltem modi-
cam. cap. 26. num. 20.

Confessarius secundū iura antiqua
& noua Trid. non debet sine iusta cau-
sa imponere pœnitentiam minorem
ea quam iudicat iustam. ca. 26. num.
16. & 20. Sed cum causa iusta, sicut in
articulo mortis, sine vlla pœnitentia
potest absoluerē. num. 20. Qui verò
scienter, & sine tali causa nullam in-
iungit, peccat mort. num. 15.

Confessarius sicut habet potestatem
absoluendi, sic etiam habet eandem
ad obligandum pœnitentem ad ac-
ceptandam pœnitentiam à se illi in-
iunctam: & contrarium dicere est hæ-
reticum. cap. 26. num. 20.

Maiorē enim vim habet sententia
Cōfessoris, in suo foro, quàm alius Iu-
dicis in foro exteriori. Quæ acceptata
à pœnitente obligat ad sui implemē-

tum sub mortali. Vnde vt illa sic obliget, debent concurrere tria. I. Vt sit præcepta: nam consultoria nec ad veniale obligat. II. Quòd sit satisfactoria: nam restitutoria poenitentia supradicta, quamuis debeat eam acceptare poenitens, tamen non inducit illam obligationem ad sui impletum, ex vi sententiæ aut consilij Confessari, sed aliunde. cap. 21. num. 43. & cap. 26. nu. 20. nisi illa satisfactio, & actus emendationis, qua parte poenalis est, imponeretur pro satisfactoria. cap. 26. num. 24. III. Quòd poenitentia à Cōfessario iniuncta sit à poenitente acceptata. ca. 21. n. 43. & cap. 26 num. 20.

In imponendis poenitentiis octo sunt aduertenda. I. Quòd debet esse iusta: & malè facit, qui pro libito imponit eam, II. Quòd, vt sit iusta adæquet, & non excedat debitam, III. Hanc solus Deus nouit. IV. Non est verum, quòd cuique peccato imponatur poenitētia septem annorum. V. Quòd si olim sic taxatum fuit, intelligitur pro peccatis grauioribus, vel in foro exteriori. VI. Quòd considerandæ sunt omnes qualitates & circumstantiæ poenitentis, eiusque con-

tritionis, status, valetudinis, & similia. VII. Aduertat poenitentem Confessor se nolle ei magnam, quam pro peccatis meretur, imponere poenitentiam, nisi ipse voluerit: & si voluerit suscipere, imponat ei Confessor. VIII. Quod si poenitens noluerit tam magnam acceptare poenitentiam, diminuat eam, quantum illi placuerit. cap. 26. à num. 15. vsque ad 20.

Falsum est dicere, quod post impletam poenitentiam magnam vel paruam, statim poenitens manet liber a poena purgatorij. num. 19.

Impotentia adimplendi, magnitudo contritionis, senectus, ægrotudo, debilitas, probabilis timor, quod non implebitur iusta, tempus Iubilei, vel aliarum Indulgentiarum, sunt causæ ad minuendam poenitentiam. nu. 21.

Poenitentia iniuncta, & acceptata potest mutari, ac diminui iusta de causa, etiam ab alio Confessario, etiã non iterata confessione peccatorum, ob quæ fuit imposita dummodò qui commutat, possit absoluerè ab huiusmodi peccatis, num. 22.

SCANDALVM.

DE inducente alium ad peccatum,
vide, Restitutio II.

Circumstantia scandali in duobus casibus est confitenda. I. Quando est formale, & tunc etiam est confitenda species peccati, ad quam intendit inducere. II. Quando per opus de se bonum, secundum tamen apparentiam malum, datur aliis occasio peccandi. cap. 6. num. 19.

Prætextu scandali non est absol-
uendus indispositus. cap. 10. num. 4.

Peccat peccato scandali, qui facit aliquid non mortale de se, tamen cū intentione inducendi alium ad mortale: vel qui sine tali intentione facit aliquid de se nō mort. sed habēs speciem mort. & facit in eo loco, vel coram talibus, vt sufficienter impellantur ad mortale. Quando illud opus est mort. de se, iam sunt duo peccata, vel vnum, cum circumstantia scandali. ca. 14. num. 28.

Peccat mort. qui sine necessitate & vtilitate facit aliquid, credens se incitaturū proximum ad mort. nu. 30. Itē, qui absque vlla causā familiariter alloquitur mulierē suspectā; aduertens

se præbere scandalum.num.31.

Peccat m. imperans,vel consulens aliū,vt committat aliquod m. quāuis faciat non ex animo, sed solū ad tē-
tandum.c.14.num.31.lit.E,& in Nouo,
nu.42. Idem de illo , qui ad tentan-
dam religiosi iuuenis castitatem, in-
trodūxit puellam in cubiculum eius,
nisi viri esset magna religio, & puel-
læ magna honestas. Non tamen pec-
caret, saltem m. qui sollicitaret mulie-
rem solo animo intelligendi quid
responderet ei:& qui sine malo fine
diceret fœminæ(cū soli essent) ali-
quid lasciuum. Neque qui dixerant
fœminæ honestæ sine malo fine, sed
iocosè tantū, verba lasciuia. cap.14.
num.31.lit.I,& in Nouo,num.42.

Non peccat, qui petit aliquid de se
iustum ab eo, quem scit peccaturum
faciendo illud.lit.G, & in Nou.n.40.

Peccat peccato scandalī, qui ne
scādalizet aliū, qui iniuste offenditur,
omittit rem præceptam, & qui ex oc-
cultā causā vescitur carnibus die pro-
hibito, non faciens certiores eos qui
scandalizantur:nō enim debēt omit-
ti opera præcepta, imò neque consiliij,
ad euitandum scandalum.cap.14.num.
31.lit.L, §.27.28.& in Nou.num.44.

Ad evitandum scandalum, quo proximus peccaret debemus facere, vel omittere omnia etiam consilia quæ sine peccato possumus. cap. 24. num. 23.

De petente Missam à Sacerdote in mortali existente, vide tit. Sacramentū.

SCHISMA generaliter sumptum, est vitium quo quis se separat ab unionē debita. Specialiter sumptum, est peccatum mortale quo quis se separat ab unitate Ecclesiæ, nolens se subicere ei. cap. 27. num. 57. vide etiam tit. Excommunicatio, VI. §. I.

SCIENTIA, est cognitio visiva rei tam intellectus quam sensus. cap. 27. n. 274. & in Nou. num. 279.

De scientia necessaria Sacerdoti, & eidem Confessario, vide tit. Sacerdos, & Confessor II. B.

Non peccat docens scientias licitas, quamvis multi abutantur illis. ca. 14. num. 31. lit. K, & in Nou. n. 43.

Scire, vel debere scire, paria sunt. Præl. 1. num. 10. & in Nou. nu. 18.

SCRVPVLVS.

EST cognitio argumenti apparentis, cōtra scientiā, vel fidē, vel opinionē,

vel

vel dubitationem. Differtque à conscientia, quæ est actus animæ testificans, iudicans, vel accusans, vel excusans factum, vel non factum, vel factum bene, vel male: item dicens faciendum, vel non faciendum: & potest esse vera vel falsa. cap. 27. num. 274. & 282. & in Nou. n. 290.

Scrupulorum nimietas nascitur ex vitio naturali complexionis, vel acquisito per nimias vigilias, & ieiunia, & per conuersationem scrupulosorum. Gignunt in corde inconstantiam, augmentum peccatorum, animi paruitatem, nebulas, & inquietudinē mentis, & acediam cap. 27. num. 282.

Scrupulosorum remedia sunt, Gratiā diuina, Pharmacū cōtra malos humores iudicium debilitantes, Auerſio cogitationis à re scrupulosa, Submissio aliorū iudicio, Contrauentio scrupulosorum, Vſus epicicciæ, seu equitatis; his regulis. Non peccat, qui implet legem iuxta mentem auctoris, licet in verbis offendat. Nec qui illam ſeruat in ſenſu benigniore, licet violet in duriore. Nec qui eam non ſeruat ubi, & quando eſt impoſſibile, vel valde difficile, aut ne pro ſtulto habeatur. Nec qui in dubiis ſecundum com-

munem vsum bonorum eam seruat.
cap. 27. nu. 284.

Est etiā remedium, Tutio rem par-
tem in re verè dubia eligere. Non ta-
men est talis dubia, quādo eius cōtra-
ria sufficienti auctoritate vel ratione
creditur; neque cūm ex multis opi-
nionibus vna pro vera eligitur. Item,
verus intellectus illius Maximæ, *Bona-
rum mentiu est, tiam culpas agnosce,*
vbi culpa non est, hoc est, vt se genera-
liter culpatum agnoscat, quāuis spe-
cialiter non meminerit culpæ: vel, si-
gnum animæ in bonum propensæ
est, timere ne sit culpa, vbi non est:
& hic magis est defectus scientiæ, aut
sani iudicii, quā bonitatis. Item est
remedium, bona electio ex variis opi-
nionibus, & quiescere in ea. Quæ bo-
na electio debet habere has conditio-
nes. I. Vt eligatur opinio consuetudi-
ne recepta, & non contraria legi
diuinæ, naturali, & certæ, super quam
nil possit consuetudo, nec contraria
dubia, quam consuetudo valeat in-
terpretari. II. Cessante hac, eligere
illam, quæ nititur textui, licet ei sit cō-
traria cōmunis, non valens ei respon-
dere, etiam habendo quæstionē prin-
cipalem vnius iuris, cūm textus sit al-

terius.

terius. III. Eligere illam quæ nititur
argumēto, cui responderi nequit. IV.
Ex defectu horum eligere illam, quæ
scitur esse communis. V. Cessante hac,
eligere plurimis rationibus, & funda-
mentis etiam apte dissolubilibus ni-
tentem. VI. Cessantibus prædictis eli-
gere benigniorem, fauentē iuramen-
to, matrimonio, doti, testamento, li-
bertati, rebus piis & religiosis, pupil-
lo, viduæ, peregrino, personæ misera-
bili, & etiam priuato contra fiscum in
delicto priuati fundatū (aliàs secus.)
Denique fauentem valori actus, qui sit
ultimæ voluntatis, contractus, libelli,
litis, contestationis, sententiæ, actus
iudicialis, rescripti, aut priuilegij. VII.
Deficientibus his, eam quæ fauet reo.
VIII. Si nullo modo prædictorum alia
opinio aliam superat, eligere eam,
quam affirmant Doctores, auctorita-
te & scientia præstantiores, iuxta qua-
litatem facultatum earum, & iuxta
materiam de qua agitur. c. 27. n. 285.
286. & 287.

Faciēs opus licitū, quod credit lice-
re, nō peccat, licet pungatur scrupulo
generali, vel particulari. Præl. 9. nu. 9.

SCVRILITAS. Scurra non peccat
mortaliter, præbendo aliis occasio-

nem

nem nimium ridendi, comedendi, bibendi, &c. dummodò nimietas illa nō sit mortalis. cap. 14. num. 31. corol. 8. lit. D, & in Nou. n. 37.

S E C R E T V M.

AEST id, quod à nemine scitur, vel à *ram* paucis, quod nec est famosum, nec notorium. cap. 18. num. 52. Et est duplex, vnum, quod de se ab vno solo sciri potest, vt actus interior: alterum, quod de se à pluribus sciri potest, vt actus exterior. Quod rursum est triplex. I. Quod de se obligat scientem ad celandum sine vlla promissione: vt illud, cuius detectio noceret bonis animæ & corporis. II. Cuius celatio est à sciente promissa, tacite vel expresse. III. Ad cuius celationē obligat lex diuina Sacramentalis. cap. 18. num. 2. Potestque vnum & idem secretum esse harum trium specierum, vt peccatum dictum in confessione. Ibid. dict. 3.

B Aliquando potest, & debet revelari secretum. cap. 8. num. 2.

C Qui secreto accepit proditioes, & peccata imminencia contra Rempubicam, vel proximum, non peccat

reuelando, quamuis iurauerit non reuelaturum. cap. 18. num. 54.

Peccat, qui secretò sibi communi-
catum, quod non vergit in graue dā-
num alicuius, reuelat. num. 62. Etiam
Iudici præcipienti. num. 60. Inò quā-
uis vergat in damnum alterius, si alia
via illud impediri potest. Quòd si im-
pediri non possit, id solum detegendū
est, quod remedio fuerit necessariū:
& si sufficiat sola denunciatio specia-
lis delictorum, non est facienda per-
sonarum. num. 56. & 60.

Qui promisit seruare secretum, & E
cuius obseruatione non infertur alte-
ri graue damnum, nō debet illud de-
tegere, etiam præcipiente Superiore:
secus, si sciat aliter quàm per com-
missionem secreti. nu. 52.

Promissio seruandi secretum parui
momenti, ad summum obligat sub-
ueniali. Ibidem.

Peccat mort. qui ciuitatis, consilij, F
exercitus secreta magni momenti,
quæ non vergūt in iniustam perniciē
aliorum, etiamsi id faciat metu tor-
mentorum aut amissionis vitæ. num.
54. Idem de eo qui secreta alienū
violenter sciuit, & de secretis testium
litigantium. Quæ duo solum proce-
dunt,

dunt, quando est damnum irreparabile, vt mors, vel mutilatio: secus, quando est sola pœna pecuniaria, vel exilij, quæ sit facile reparabilis. n. 52.

G Detectio peccati occulti etiã perniciosi non licet, nisi fraterna correctione pramissa, si sit probabilis spes, quod proficiet, alias statim debet Iudici nunciari. Atque hæc correctio non est necessaria in casu proditoris, & hæresis. num. 56.

H Presbyter potest denunciare homicidia, prodiciones, & alia delicta parata, nec erit irregularis, si præmittat protestationem. Quod verum est, quamuis iurasset non reuelare. n. 54.

Aduocatus, & medicus, & similes, non tenentur detegere secreta sibi commissa, nisi aliunde ea nouerint, vel redundant in damnum aliorum. ca. 25. num. 42.

Quale secretum contineatur sub sigillo confessionis, vide tit. Confessio VI.

SENTENTIA, quamuis iniusta, cõmuniter valet, nisi interueniat defectus substantialis. cap. 9. num. 5. & ca. 27. num. 3.

Accusator, qui post sententiam definitiuam pro se latam, nouit suam

causam esse iniustam, tenetur restituere quod accepit per talem sententiam. cap. 25. num. 31.

SEPULTURA.

NON denegatur morienti cum signis contritionis. cap. 1. num. 8. Nec excommunicato, qui non sit denunciatus. Secus, de denunciato. cap. 27. num. 36. ad 2. Atque excommunicatio lata contra sepelientes huiusmodi excommunicatum, non comprehendit consules, iuuant, & prosequentes funus ad sepulturam, qui suis manibus non inferunt illum in eam. num. 51. & 137.

Non denegatur sepultura loci sacri, imò nec solemnitas exequiarum, infanti sine solemnitate baptizato, & ante eam mortuo. cap. 22. num. 6.

Denegatur tamen sepultura sacri loci, morienti in torneamento. c. 15. n. 17. Vel in concubinato. c. 25. n. 80. & 132. Item, non confesso per totum annu, & notorio peccatori, qui subito, & sine signis contritionis decesserunt. cap. 26. num. 33. Item, publico usurario morienti sine premissa resti-

tutione,

tutione, aut cautione : & qui spelierit illum, manet excommunicatus. c. 18. num. 28. Item, Canonico regulari etiam laxissimæ regulæ, testanti, & vel testari volenti, nisi à proposito desistat. Secus de illo, qui per simplicem schedulam significauit voluntatem suam in distribuendis rebus suo vsui deputatis, non per modum testamēti. c. 27. n. 270.

Inus ad sepulturam est quid spirituale. ca. 25. num. 99.

Beneficiarius inducens aliquem ad promittendum, vel iurandum, se acceptaturum sepulturam in sua Ecclesia, vel iam acceptatam non mutaturum, peccat, & est excommunicatus. cap. 25. nu. 132.

SERVVS, ET ANCILLA.

SERVVS non debet à domino, atroci & crudeli modo puniri. cap. 14. n. 19. Qui sic tractatur à domino, potest illum compellere, vt se alteri vendat. c. 16. n. 22.

Serui matrimonium non debet impediri à domino. c. 14. n. 21. Et ancilla, qua dominus luxuriosè abutitur, potest fugere, & etiā cōpellere domi-

num,

num, vt eam alteri vendat. c. 16. n. 22.

Quamuis posset sanciri lex, vt quis efficeretur, seruus pro debito, nunquam tamen sancita est in republica Christiana. cap. 17. num. 88.

Pater potest vendere filium, etiam inuitum, ob necessitatem extremam. cap. 17. nu. & 88. ca. 23. nu. 96.

Non licet emere hominem liberum non constitutum in extrema necessitate se vendendi, vel possessum pro seruo, quem tamen credere debet iniusta seruitute detineri. cap. 23. numero 95.

Secus, si emat à destinantibus illum in cibum. Et iste se ipsum per se vel per alium potest redimere dato iusto pretio, etiam inuito possessore: & si iste vendatur à primo emptore, admonendus est secundus emptor de modo quo fuit antea emptus, & primus emptor potest capere etiam interesse pretij dati. c. 23. nu. 96.

Mala fide emit seruum; qui credit esse publicam famam fuisse iniuste captum. Ibi.

Homo ad mortem damnatus (sententia, vel statuto concedente facultatem se redimendi) potest se vendere redimenti, pretio redemptionis. cap. 24. num. 17.

Seruus an possit ordinari, an fugere, an coniugatus vendi, vide tit. Irregularitas III. Fuga, & Matrimonium XIII.

SIMONIA I.

In se.

SIMONIA est studiosa voluntas emendi vel vendendi rem spiritualem, vel ei annexam. Estque triplex. Mentalis tantum, quæ mente concipitur citra omnem conventionem expressam, vel tacitam, siue res tradatur, siue nō. Conventionalis tantum est expressè, vel tacitè conuenta, nondum tamen ab utraque parte exequuta: nam impletū ex parte promittētis temporale, imò nec spirituale, non impedit, quin simonia sit conventionalis tantum. Realis est expressè vel tacitè cōuēta, & ex utraque parte cōpleta, saltem quoad aliquorum promissorum utriusque partem. c. 23. n. 103. & 104.

Simonia purè mentalis est etiam peccatum mortale: & est duplex, una quæ non peruenit ad dationem, neque ad conventionem, altera quæ peruenit ad dationem sine vlla cōuēctione. n. 102. & in No. 103. Itē, omnis Simonia est peccatū mort. n. 111.

Quod

Quod magis confirmat in No. n. 110.

Non est Simonia, dare minùs principaliter tēporale pro spirituali: neq; seruire Episcopo, aut mutuare ei pecuniā ob spē beneficij minùs principaliter: neque pergere ad preces secundaria intētiōe, ob distributiones quotidianas, vel seruire Ecclesię propter dignitates. c. 23. n. 103. corol. 5.

Causa impulsiva Simonie dicitur illa, sine qua non fieret actus, dummodò principaliter fiat propter aliam causam. Ibidem.

Non est Simonia, dare aliquid pro sustentatione necessaria ministri in vtroque foro, & etiā pro nō necessaria quoad forum conscientie, & pauperibus etiam licet in vtroque foro, etiam ex pacto accipere: quę differētia verificatur ob discriminē inter pręsumptionem, & veritatem. n. 101.

Neque est Simonia, dare pro sustentatione ministrorum, vel pro liberalitate, vel pro solutione obligationis legis, vel consuetudinis. num. 100. corol. 4.

Papa potest cōmittere Simoniam iure diuino prohibitā, nō tamē iure humano tātum. Ibid. Vide Simonia III. Neque incideret in pēnas statutas cōtra

simoniacos. n. 100. §. 4. Si Papa emer-
ret, vel venderet beneficium curatū,
vel simplex, esset Simoniacus: sed hoc
nullus Pōtifex fecit hucusque. n. 107.

Simoniam prohibitio duplex est, al-
tera prohibita, quia simonia, id est, iu-
re diuino prohibita, altera quæ iure
humano ab Ecclesia per potestatem
diuinitus sibi datam instituta, est pro-
hibita. Prioris generis est voluntas
emendi, vel vendendi verè spiritualia,
vel à Deo solo instituta, vel ab Eccle-
sia per potestatem diuinitus acceptā
constituta. Posterioris generis est vo-
luntas faciendi collationes, renūcia-
tiones, vel recipiendi eas, factas cum
conditionibus, modis, vel pactis aliis
licitis, nisi ab Ecclesia prohiberentur.
num. 100. dicto 3.

Et ita frequenter Simonia cōmitti
potest, quamuis non interneniat pe-
cunia numerata, vel res pecunia æsti-
mabilis, vt dum quis renunciat bene-
ficio ob renunciationem alterius
beneficij, vel suffragatur in aliqua
electione, vt alius suffragetur. cap. 23.
n. 100. dicto 2.

Simonia est dare, vel relinquere ius
spirituale cum onere, vt fiat aliquid
quasi pro pretio rei spiritualis, vel

causa principali immediata eam habendi. Quæ tamen non procedunt in conditione, & modo, quæ iure insunt, dummodò exprimantur eo solo modo, quo insunt, & ita non est Simonia, conferre commendam alicui ea lege, ut soluat 40. aureos annuos, quos ordinis statuto soluere tenebatur. Ibid.

Simoniam autem realem (quæ etiam fieri solet solis nutibus, vel factis tantum, ut spondendo Episcopo centum, quod non conferret beneficium alteri. num. 105.) est mortalis semper. num. 111. At verò consueta dari pro actibus spiritualibus iam præstitis, licite possunt accipi, & peti, antequam præstentur. num. 106.

Simoniam conuentionalem etiam est mortalis. num. 111. Et est duplex, una ex nentra parte exequuta, altera ex una tantum. num. 103. & 104.

Simoniam conuentionalem est, promittere instrumento publico 100. alteri, ut det sibi beneficium, sine animo emendi illud, vel soluendi illa. n. 106.

Ad essentiam Simoniam non requiritur voluntas emendi spirituale, sed sufficit voluntas faciendi aliquid pro spirituali consequendo. cap. 23. numero 106.

Est tamen Simonia realis, conuenire quod vnus det spirituale, & alter instrumentum promissionis, centum: si ex vtraque parte adimpleatur, quāuis non soluantur centum: sed non esset realis conuentio, promittere temporale, etiam per instrumentum publicum, quod tradit. Neque esset Simonia, conferre beneficium, vt liberetur ab obligatione antidotali, quāuis conferatur beneficium pro pretio. c. 23. n. 106. ad 4.

Mediator Simonia simoniacus est, & excommunicatus. Idem de dante mediatori, vt procuret sibi collationem beneficii; secus, si daret pro labore frequenter adeūdi collatorem, vel ratione lucri cessantis. num. 106. ad 5.

Non est Simonia, conferre beneficium ob consanguinitatē, vel amicitiam, nec per hypocrisim facere spiritualia ob laudem humanam. numero 107.

Qui habito nūcio de beneficio vacanti, conuenit cum familiari Papæ, vt impetret pro se, & ipse cōsentit pēsioni constituendæ à Papa, & postea conuentio ex vtraque parte completa est, committit Simoniam realem.

num.

nu. 107. ad 7. Idem de illo, qui similiter conuenit cum illo, cui dedit Papa facultatē conferendi beneficium, & quem ipse nominauerit, & facit pactū cum eo, vt nominet illum, & quod consentiet pensioni annuente Papa, & affecurabit, & postea nominat illum, & ille consentit pensioni, est Simonia realis inter familiarem & oratorem: quia non retulerunt Papæ pactum factum, vt sua auctoritate purgaret talem conuentionē: secus autē, si nullo pacto præcedenti nominaret eum, & ille cōsentiret, quia nulla cōuētio illicita interueniret. n. 107. ad 9.

Simoniaca etiam conuentio est, conuenire de diuidenda ex æquo utilitate, & expensā. ad 8.

Idem, si habito nuntio de duobus beneficiis vacantibus fit conuentio, quod vtrumque impetretur, in caput vnius & inter ambos diuidatur utilitas. ad 7. Secus, si nō interueniret alia obligatio quā antidotalis. ad 8.

Renunciatio facta in fauorē alterius, adiecta cōditione, vt conferatur huic vel illi, est Simoniaca: nisi fieret in manibus Papæ secundū stylum curiæ, a quo tamen recessit Gregori⁹ XIII. Permisit nihilominus, vt simul

cum renunciatione vnus, praesentetur petitio alterius, cui renunciatus vellet conferre. c. 23. n. 107. ad 10.

Non est Simoniaca renunciatio beneficii in manibus etiam inferioris, intentione ut conferatur cognato renunciantis, nulla tamen conditione expressa: quamuis si vellet renunciare principaliter ob cognationem, vel ut conferatur indigno eo, peccaret non peccatum Simoniae, sed iniustitiae, vel acceptionis personae inordinate conceptae, vel procuratae. n. 107. ad 10.

Mandatum datum ad renunciandum beneficio in manibus Ordinarii liberè, & ad petendum ab eo post renunciationem liberam, ut provideat alteri, non est Simonicum: imò tam mandatum, quam renunciatio, & collatio virtute eius facta valent. Nam ex illo mandato colligitur intentio renunciantis fuisse, ut conferretur nominato per eum: & quia defuit pactum, conditio, & modus, non interfuit Simonia, neque contrariatur Extravag. Pij V. de confidentia. Ibidem, ad 7.

Verum est, quod si vellet renunciare cum pacto, vel modo, ut detur huic, esset Simonia mortalis; etiam si nulla subsequeretur renunciatio; cum

pacto,

pacto, vel sine eo. Ibid. ad 10. in fine.
Non est Simoniacæ confidentia, quod
collator conferat beneficium liberè
renunciatum, cui renunciare volet.
cap. 23. num. 109. ad 12.

Idem de confidentia, qua quis cō-
fert beneficium liberè renunciatum
alicui, spe, quod ille aliquando cedit
in fauorem alterius, dūmodo nullum
interueniat pactum. Quod etiam locū
habet stantibus Extrauagātibus Pio-
rum Pontificum de confidentia, quæ
tantum procedunt contra confiden-
tiam illicitam Simoniacam. Ibidē.

Aliqua confidentia est Simoniacæ,
ut quando quis confert beneficium,
confidens, quod collator conferat
mediante pacto, Ibidem. De pœna Si-
moniacæ confidentiæ, vide tit. Simonia
III.

Ex motu proprio vtriusque Pij col-
liguntur octo coniecturæ ad præsu-
mendam Simoniacam confidentiam
in foro exteriori, cuius Extrauagan-
tiæ, & etiam coniecturarum summa
hæc est:

Pius V. seruus seruorum Dei, &c.
*Intolerabilis, & infra. Bene quidem &
prouidenter felicis record. Pius IV. præ-
decessor noster ad tollendā, confidentiā in*

beneficiis decreuit, ut ipso iure vacarent omnia beneficia à quibuscunque personis recepta in confidentiam, &c. Et quoniam multi adhuc circa hoc præsumptione quadam delinquant & audacia: Nos tanto malo remedium adhibere volentes, statuimus, ut si quis Ecclesiam, Monasterium, vel beneficium Ecclesiasticum ex resignatione, vel cessione, &c. cuiuscunque persone simpliciter vel cum circuitu retrocessionis cum regressu, vel accessu, etiam sola dimittentis intentione, receperit, ut illa, vel illud, etiam in euentu regressus, vel accessus eidem dimittenti, vel alteri postea conferatur, aut illius fructus, vel eorum pars alij concedatur, vel pensiones soluantur, ex eisdem hac confidentia censeatur. II. Itidem si ordinarius, vel alius collator contulerit antehac, vel conferat in futurum beneficium Ecclesiasticum quouis modo vacans, ea conditione tacita, vel expressa, ut postea in alterum pro arbitrio collatoris, siue alterius contra iuris communis ordinatione disponatur, siue ut de eo promissus, fructus illius, vel partem ad utilitatem, vel libitum conferentis, vel cedentis, aut alterius relinquat, vel pensionem illi, vel illis, quos collator, vel cedens, aut alius insserit, vel signifi-

cauerit,

cauerit, persoluat, & pariter si à patrone etiam laico, vel alteri presentatori, vel electori contigerit id fieri. Adhuc, si clericus prædicta Camera, vel Cardinalis, vel alius post resignationem, vel cessionem alicuius extranei de Ecclesia, Monasterio, vel alio beneficio Ecclesiastico, in se factam, vel admissam, illam, vel illud etiam confectis literis Apostolicis, & possessione apprehensa, in eundem resignantem vel cedentem modico spatio interiecto, veluti duorum aut trium mensium, retrocesserit, vel retrocedat in futurum, ex illa retrocessione fructus, vel eorum pars seu p̄sis, vel quid aliud super illis fuerit reservatū ipsi clerico, vel Cardinali, aut alio exempto fuerit cōcessum. Postremo, si quis crimine aliquo absolutus, vel cū quo super irregularitate dispensatū est, denovo receperit aliquod beneficiū Ecclesiasticum, quod ante, vel post commissam delictum, vel contractam irregularitatē dimiserit, confidentia præiurata sit contracta. Ad probandum autem plenè confidentiarum abusum, inter alias etiam hæc presumptiones habeantur legitime, scilicet, si aliquis post cessū à se beneficium, & publicatam resignationem, vel cessionē, captamq; à successore

posses

possessionem, sese in illa, vel rebus illius per se vel alium intecceperit, aut fructus perceperit, vel quicumque successor, illi, vel eius propinquus ipsos, vel partem remiserit. Idem est, si quis pro concessione alicui facta de beneficio Ecclesiastico per se vel alium, intercesserit: denique aliquid de fructibus talis beneficii de facto perceperit. Testes autem de quaque re singulares singulas probare valeant presumptiones: & criminosi, & omnes qui possunt esse testes in casu Simonie, possunt esse in praedictis. Denique omnes qui hucusque beneficia confidentia vitio receperunt, ac retinent, nisi statim dimiserint, & qui aliquid tale admiserit in futurum: fructibus & pensionibus & beneficiis & aliis officiis temporalibus privamus, & ad futura inhabilitamus, & excommunicatione innodamus sedis Apostolica reservata. Datum Roma, anno 1569. c. 23. num. 110.

Ex qua Extravaganti ad maiorem claritatem octo coniecturae deducuntur ad praesumendam Simoniacam confidentiam in foro exteriori. I. Probatio intentionis, etiam tantum unius partis. II. Quod collator ita conferat, vel patronus praesentet, ut postea de beneficio eius sic vel sic disponatur.

vel

vel etiam de fructibus. III. Quòd exemptus à solutione iurium curiæ, beneficium acceptum per resignationem alicuius, etiam post literas expeditas, & possessionem acceptam, retrocesserit in eundem, reservato sibi aliquo infra spatium duorum aut trium mensium. IV. Quòd absolutus à delicto vel irregularitate denuò accepit beneficium, quòd renunciavit ante vel post delictum, vel incursum irregularitatem. V. Quòd post cessum beneficium, & publicata cessione, captaque possessione à cessionario, se in illud per se vel alium ingerit, & fructus vel partem eorum accipit, aut successor ipsi vel propinquis eius aliquos fructus remittit. VI. Si recipiēs beneficium, constituit dimittentē vel eius parentes, aut propinquos procuratores ad percipiendum vel locandum fructus beneficii dimissi, & illi, vel illis, de fructib⁹ perceptis aut percipiendis donationem fecerit. VII. Si vel sola procuratoris depositione, vel libris rationalibus mensariorum ex parte dimittentis expeditio, quæ personam recipientis concernit, profequuta sit, simulque expensæ pro ea necessariae ab illa factæ fuerint. VIII.

Deni

Denique si quis pro cōcessionē alicui facta, quacunque auctoritate de beneficio Ecclesiastico, per se, vel aliū, seu alios intercesserit, vel alias in negotio concessionis sese immiscuerit quoquomodo; deinde aliquid de fructibus talis beneficii de facto, etiam per manus possessoris, & etiam simplicis donationis titulo petceperit, seu de illo postmodum ad voluntatē intercessoris fuerit dispositum quandocunque. cap. 23. nu. 110. notab. 7. & in ipso motu proprio.

SIMONIA II.

Quoad materiam.

VENDERE bona Ecclesię mobilia, vel immobilia, iniuste, licet sit sacrilegium, non tamen est Simonia. cap. 23. num. 99.

Bona Ecclesiastica quædam sunt purè spiritualia, quædam purè corporalia, quædā autem mixta. Merè spiritualia sunt gratia, & dona Dei. Merè corporalia sunt vasa, & ornamenta, &c. seclusa benedictione quā habet. Mixta sunt, Sacramēta, & actus conficiēdi ea, quæ constant ex se corporali & spirituali, & labore tēporali.

Merè spiritualia, & mixta nullo modo possunt neque emi, neque vendi: secus de merè corporalibus, quoad rem temporariam, & sine vlllo intuitu benedictionis eorum. n. 99. §. 3.

Non est Simoniacus, qui vendit scientiā iuris, vel aliam, & naturaliter scibilia, & consilium etiam sine studio, & labore præstitū, quamuis aliunde habeat vnde viuat. n. 110.

Permutatio beneficiorum, etiam quoad titulum facta, sine Superioris auctoritate, est Simoniacæ: secus, si cū illa. nu. 110. §. 3.

Idem de permutatione iuris habiti per regressum, accessum, electionē, præsentationem cum alio simili iure. Idem de ea, qua renunciāns beneficium, minoris valoris reddit pecuniā, vel constituit pensionem alteri permutanti beneficium maius. Non tamen est Simonia, quando Ecclesiæ, bona inæqualia habentes, permutantur quoad proprietatem, refundētes separatim pecuniam qua illa bona æquantur. c. 23. num. 100. §. 3.

Non est Simonia, dare pro sustentatione ministrorum, vel pro libertate, vel pro solutione obligationis legis, vel consuetudinis. Ibid. §. 4.

Nam hæc propositio *pro*, aliquando significat pretium, vel causam principalem, aliquando impulsivam. Ibidem, §. 4.

Non est Simonia, dare vel accipere pecuniam pro impensis, vel pœna excommunicationis vel absolutionis per iurisdictionem spiritualem imposita, quamvis pœna non detur pauperibus. c. 23. num. 101. Imò nec dare pecuniã ad redimendam vexationem, dummodò qui dat, iam habeat ius acquisitum etiã in possessione: imò nec in foro interiori erit Simonia, quamvis non sit possessio, si dans nihil iuris intendat emere, sed evitacionem discordiarum, & litium. Secus, si nõ habet ius acquisitum, nisi impediretur vim inferendo, vel procurando pro indigno, vel solus ipse occurreret dignus, qui eligeretur. n. 101. §. 8.

Simonia est, dare pretium temporale pro emenda vita æterna. num. 100. §. 9.

Item, dare alicui pretium, ut excubias faciat in domo defuncti, quãvis accessorie intelligatur illum debere recitare Psalmes. n. 101.

Item, dare vel accipere in pretium munus à manu, lingua, vel obsequio,

secus,

secus, si non daretur in pretium, quāvis laudes essent falsae. numero 101.

Item, dare pretium pro Missa, vel pro ipso, actu dicendi illam: sed tantum licet dare pretium per modum sustentationis. cap. 23. num. 101. §. 10.

Non est Simonia, dare pretium pro obligatione exercendi munus Vicarij Episcopi, vel parochi, vel capellani, vel concionatoris, vel pro labore adeundi locum longinquum. Ibidem, versic. Addo.

Non est Simoniacus beneficiarius, qui nullo interueniente pacto soluit aliquid in possessionis adeptione aliis beneficiariis, non tamen potest ad id cogi etiam stante consuetudine, si id quod datur vertitur in proprium commodum: secus, si pro fabrica, vel opere pio. Ibid. §. II.

Ius patronatus non potest vendi, neque emi. num. 105. §. 5.

Bona propria, super quæ impositum est onus dicendi aliquas Missas, non sunt spiritualia, nec Ecclesiastica. cap. 25. num. 8.

Episcopus, qui recipit aliquem familiarem constituta mercede annua, donec beneficium ei conferat, non est Simoniacus: dummodo nullum interue-

niat pactum de seruiendo gratis post collatum beneficium. c. 25. num. 113.

Simoniacus est, qui per Simoniam ab alio commissam in fauorem eius, ipso ignorante, vel non contradicente, acquirit beneficium, in quo, vel ad quod nullum ius prius habebat, & rescians id consentit, vel statim non renunciat. Secus, si illa Simonia commissam fuit vno ex multis electoribus: quorum maior pars (Simoniam non interueniente) eum elegisset. n. 119.

Non licet Episcopo iubere, vt certa quantitas pecuniæ detur pro Missa, & nemo minorem accipiat. Similiter quamuis constitui possit in aliqua Ecclesia, vt fiat supplicatio in funere illius, qui tantum dederit, non tamen fiat pro eo qui non dederit tantum. cap. 23. num. 106.

Pensio solita constitui super beneficio Ecclesiastico, non potest pecunia redimi, nec constitui. cap. 23. n. III.

Emens vel conducens Vicariam, vel quālibet iurisdictionem, vel potestatem spirituales (etiam ad tempus) Episcopi, vel parochi, vel cuiuslibet beneficiarij, est Simoniacus, & meretur priuari: sed non est ipso iure priuatus

bene

beneficio clericali, & talis contractus est nullus. Ibidem, vide etiam Simoniam III.

Simoniam est, vendere carius calicem, corporalia, rosaria, & cæc. ob benedictionem quam habent. numero III.

Qui suscipit canonicatum, vel præbendam, vel beneficium, cum pacto docendi in scholis, Simoniacus est: secus, si suscipiat cum onere imposito tali beneficio vacanti. cap. 25. numero 58.

Petere pretium pro excommunicanda, vel coniuranda locusta, specie habet Simoniam. cap. 27. num. 13.

Simoniam est, si Prælatus eò plus exigat pro titulo, quò maius est beneficium. numero 101. Idem, si quis dat aliquid alteri, ut baptizet aliquem extremè indigentem. cap. 27. numero 113.

SIMONIA III.

quoad ordines.

Qui recipit ordines, etiã minores, per Simoniam realem, com-

missam ante ordinationem, etiā dando tertio, & non ordinatori, est Simoniacus & excommunicatus. Si verò det post ordinationem, non est Simoniacus, vel certè non incurrit talem Simoniam, quæ inducat excommunicationem. Quod si alius de ordinatore, vel tertio, ipso ordinando inscio, vel contradicente, non committit Simoniam recipiendo ordines, quamvis postea soluat illud, quod eo inscio datum fuit, dummodò non habeat gratam dationem illam. cap. 25. num. 68. §. 2.

Non est vera Simonia in foro interiori, dare notario Episcopi pro instrumento ordinis aliquid amplius quam debet, nec Episcopo, pro parvillis, præsertim post susceptum ordinem, nullo interueniente pacto. Verū est, quòd in foro exteriori posset præsumi simonia. capite 23. numero 101. §. 11.

Simoniam est, si notarius accipiat magis pro instrumento de maiori ordine: & Prælatus, qui eò plus exigit pro titulo, quò maius est beneficium.

SIMONIA IV.

*quoad pœnam & resti-
tutionem.*

ACEPTVM per Simoniam necessa-
riò restituendum est. ca. 27. n. 32.

Simoniam mentalis tantum nõ obli-
gat ad restitutionem. Quod quidem
verum est, siue hæc Simonia sit pro-
hibita iure naturali, siue diuino. cap.
23. num. 103. §. 15. Rationem huius
rei vide tit. Usura.

Habet etiam verum in vtroque fo-
ro, & procedit, quamuis vtraque pars
commiserit Simoniam mentalem tã-
tum. Procedit etiam non tantum in
eo, qui quarit temporale, non dato
spirituali, sed etiam in eo, qui quarit
alterum eorum, altero dato. numero
102. §. 5. Et in datione cuiuscunque
rei temporalis à manu, & lingua, vel
obsequio. Ibidem.

Ob Simoniam conventionalem tã-
tum, & executam ex vna parte, & non
ex alia, committens illam, priuatur
beneficio per Iudicem, non tamen
declaratur ipso iure esse priuatus. nu.
103. in principio.

Et hæc Simonia obligat ad resti-
tuendum acceptum danti, etiã ante lu-

dicis sententiam. Quod verum est, si acceptum est temporale, falsum autē, si sit tale spirituale, quod accipiens non potest reddere, sine præuia renunciatione, & collatione Superioris. Ibidem.

Ad incurrendas pœnas Simoniz non sufficit datio pretij, nisi etiam interfit datio beneficij. num. 104.

Celebrans post completam ab vna parte Simoniam, & ante completam ab altera, non fit irregularis, saltem in foro conscientiz. num. 104.

Simoniam realis obligat ad restitutionem. num. 105.

Præsentatio, electio, confirmatio, & quælibet alia dispositio, & prouisio facta per Simoniam realem, est ipso iure nulla, & prouisi non faciunt fructus suos, imò tenentur relinquere beneficia sua. Idem de renunciatione, & licet renunciatio inducat obligationem, vt renuncians castigetur, non tamen qui renunciat, perdit titulum, nec ius renunciatum. cap. 23. nu. 105.

Simoniam conuentionalis est, promittere in instrumento publico ioco scuta alteri, vt conferat sibi beneficium, sine vilo animo emendi illud, nec soluendi illa. num. 106. ad 3.

Simoniam conuentionalis tamen nec inducit excommunicationem, nec obligat ad restitutionem. Ibidem.

Simoniam conuentionalis beneficiaria, qua palàm emitur beneficium, vel venditur, peior est Simoniam conuentionali confidentiæ beneficiaris: nam per conuentionalem beneficalem non annullantur acta, nec inducitur celsura, antequàm impleatur ab utraque parte: per Simoniam autem conuentionalem confidentiæ beneficiariae sic: nam simul ac aliquis accipit beneficium in confidentiam prædictam, antequàm impleat quod promissit, ipso iure est excommunicatus, & ipso iure collatio ei facta est nulla, & tenetur restituere omnes fructus, quos perceperit à die acceptionis. nu. 110. not. 2.

Fructus beneficiorum collatorum per Simoniacam confidentiam, & pensionem, reseruantur Camerae Apostolicæ à die collationis. numero 110. not. 5.

Qui ante Extrauagantem Pij V. recepit beneficiū per Simoniam confidentialem, & habita notitia Extrauagantis nō resipuit statim, & dimisit beneficia

& pensiones, ipso iure privatur beneficio. Idem de recipiente beneficium, vel huiusmodi pensiones per simoniacam confidentiam. num. 110.

Atque beneficia collata per similem confidentiam sunt reservata collationi Papæ. not. 3.

Collatio accessus, & regressus per Simoniacam confidentiam facta est nulla. not. 4.

Simonia contingens circa pensiones, vel ius patronatus, non inducit excommunicationem ipso iure. num. 111. ad 13.

Emens vel conducens Vicariam, & quamlibet iurisdictionem, vel potestatem spirituales (etiam ad tempus) Episcopi, vel parochi, vel cuiuslibet alius beneficiarii, quavis Simoniacus sit, & merito privari possit, non tamen est ipso iure privatus officio clericali, & contractus est nullus, & tenetur relinquere Vicariam, non tamen est ipso iure excommunicatus, nec inhabilis ad Vicariam. Quod si Vicaria fuerit perpetua, incurretur excommunicatio. Ibidem, ad 14.

Qui recepit ordines etiam minores per Simoniam reale commissam ante ordinationem, etiam dando tertio, etiam non or-

dina

dinatori, est excommunicatus; secus, si det post ordinationem: non enim est Simonia, vel saltē non inducit cēsura. c. 25. n. 68. §. 2. de quo vide t. Simonia II.

Simonia mentalis non obligat ad restitutionem, nec ad aliquam poenā temporalem. ca. 27. num. 103. ad 15. Vide Vfsura VIII.

Simonia conventionalis inducit poenam temporalem restitutionis, si res accepta sit restituibilis, & etiam extra ordinariam arbitriam. Ibid.

Simoniacus realis in ordine occultus vel publicus, est ipso iure suspensus, quoad se, & quoad alium. Ibidem dicto 2.

Simoniacus in beneficio non est iure ipso suspensus. Ibid. dicto 3.

Simoniacus realis tam in beneficio quam in ordine est ipso iure excommunicatus cū reservatione ad Papā. n. 111. dicto 4. Vnde Simoniacus in ordine indiget absolutione ab excommunicatione & suspensione; Simoniacus verò in beneficio, ab excommunicatione tantum. dicto 5.

Nullus alius Simoniacus, praterquam in ordine, est ipso iure suspensus, & excommunicatus. dicto 6. Et nullus Simoniacus, praterquam in ordi-

re & beneficio, est ipso iure excommunicatus. Ibidem, dicto 7.

Omnis presentatio, collatio, electio, & quævis alia dispositio beneficiaria per realem Simoniam, est ipso iure nulla, & quæsitum per illam relinquendum est ante sententiam simul cum fructibus. Ibidem, dicto 9.

Papa potest committere Simoniam prohibitam iure diuino, non tamen iure humano. Sed hoc corrigitur in Nouo, ubi ait: Quicquid alias hic scripserim, dico quod Papa potest peccare peccatum Simonie in emptione & venditione rei spiritualis, sicut quilibet alius homo. Vnde non potest ipse liberare à peccato Simonie alium vendentem, vel eumentem ab ipso rem spirituales, quatenus est spiritualis. numer. 108. ad 11. dicto 1. Neque potest efficere, ut actus, qui est Simoniacus iure naturali, vel diuino, absque adminiculo iuris humani desinat esse talis: quia sua Sanctitas subest illis legibus, saltem quoad vim directiuam. Ibid. dicto 2. Potest tamen Papa, rem, cuius spiritualitas inducta est tantum iure humano, frangendo, vel mutando efficere profanam, imò idem possunt alij Prælati ex iusta causa.

Ibid.

Ibid. dicto 3. Quamuis Papa committat Simoniam prohibitam iure diuino, non incurrit aliquam pœnam iuris humani, & potest facere ne alius illam incurrat. Ibidem, dicto 5.

Auctoritas Papæ de facto liberat à pœnis Simoniz omnes, qui cum eo, vel cum consensu eius facient actum, qui alias esset Simoniacus, quamuis expressè non liberet eos; & hoc siue Simonia sit iuris diuini, siue humani: nam quoad pœnas, eadem ratio militat in vtraque. Ibid. dicto 6.

Vnde, qui committit cum Papa Simoniam super re spirituali nondum profanata, incurrit quidem pœnam æternam, sed non temporalem. num. III. dicto 10.

Simoniacus conuentionalis tantum ob confidentiam, nullum ius acquirit in tali beneficio, & est ipso iure excommunicatus, & perdit alia beneficia bene acquisita, fitque inhabilis ad omnia. numero III. §. 11.

Quæ ignorantia excuset hęc, Doctor non declarat, sed remittit lectorem ad caput fraternitas, quæstione 12. vbi id explicatur.

Quæsitum per Simoniam commissā

in

in beneficio, restituendum est Ecclesie, non delinquenti. ca. 25. num. 115.

Moniales nullam Simonie pœnam incurrunt ob pacta & conventiones in dotibus Monialiũ in victum commodum earum.

SIMVLATIO, qua se aliquis fingit talem genere, vel gradu, &c. qualem requirit optio ad collegia, vel alia munera, peccatum est. c. 8. n. 8.

SOCIE TAS.

EST cõuentio plurium suam pecuniã, industriam, vel laborem conferentiũ ad lucrandum. ca. 17. num. 251.

In societate transfertur dominium rei collatæ, imò manet in periculo conferentis. Atque vt sit licita, tria requiruntur. I. Quòd ipsa negotiatio sit licita. II. Quòd pecunia pereat cõferenti. III. Quòd seruetur æqualitas, ac pro quantitate partium collatarum diuidatur lucrum, hoc modo: Vnus confert mille aureos, alius laborem suæ personæ eisdem æstimatum, alius suam industriam quingentis æstimatam. Ex his omniõus vna summa facienda est, & ex lucro, & iactura pro rata eius quod confert

quis

quisque, capere debet, ut si isti tres quingentos aureos lucrarentur, duo singulos ducentos aureos, caperent & tertius centum. Atque in his quidem quantitatis pecuniæ in societate collatæ habenda est ratio magis quàm periculi, cui exponitur. c. 17. nu. 251.

Societas exequanda est iudicio peritorum, qui æstiment pretium pecuniæ collatæ cum conditione expressa, aut tacita, ut in primis conferenti pecuniam ea restituatur, si nulla eius iactura facta fuerit, & pretium item laboris, & industriæ ea conferentium absque aliqua spe quicquam pro illis referendi, nisi lucrum adsit. Considerandum est tamen, ut nulla omnino sit usuræ, aut iniustitiæ suspicio, ex eo quòd ei, qui pecuniam confert, de consensu eius minus lucri quàm par sit detur, si est persona quæ donare potest. Vnde iustificantur multæ societates à magnatibus cum suis famulis, amicis, aut cognatis factæ, ut eis fidem, diuitias, & honorem conferant. Nam conferendo in societatem magnas summas pecuniæ, solum ad dimidiam, aut tertiam partem, vel quartam eos obligant. Quamquam possent hæ dici locationes cum

salario incerto magis quam societates. numero 251.

Socius, qui non est particeps pecuniae collatae, non debet soluere aliquam partem eius perditae in negotiatione. numero 252.

Vnde illicitum est pactum obligans illum ad hoc. Secus, si pecunia conferatur, ea lege, ut communis sit, & communiter diuidatur inter socios sicut lucrum. cap. 17. num. 253.

Cum vnus confert in societatem pecuniam, alter industriam, & labore; qui laborem & industriam confert, non debet de lucro deducere totas impensas sui victus, nisi quas facit tunc ultra domesticas. cap. 17. num. 283.

Tota iactura rei collatae, siue pecunia sit, siue labor, siue industria, erit conferentis, siue iactura fiat in principio, siue in medio, siue in fine negotiationis. numero 252.

Conferens pecuniam licite, potest assecurare illam cum socio vno, & lucrum, faciendo tres contractus formales, vel virtuales. numero 254. & 255. & debet cessare omnis fraus, & simulatio. numero 257.

Licite fieri potest quod Ecclesia

vel vidua, vel pupillus conferant pecuniam apud mercatorem, asscurando principale, & lucrum, verbi gratia lucrando quatuor secuta pro centum. num. 257.

Licitum est pactum, vt qui negotiatur aliena pecunia, omne lucrum tradat domino, & is recipiat certū quid pro labore ac industria liberum ab omni periculo. Qui contractus reuera est locationis, & ideo si iactura contigerit eius dolo, vel culpa, aut illius ministrorum, tenetur domino satisfacere, quia gratia vtriusque fit. Ibidem.

Qui in lucrum certum dat pecuniam ad societatem ei quem scit non negotiaturum, sicut militi, vel clerico indigentibus, peccat; quamuis concurrant tres prædicti contractus. num. 258.

Qui verè pecuniam in societatem contulit in lucrum & damnum, & à socio accepit publicam scripturam mutui, vel depositi, peccat, quia posset in foro exteriori petere pecuniā, quamuis periret. Vnde si vult lucrum participare, debet hanc scripturam rescindere, nisi in aliquo casu. capite 17. num. 259.

Si socius rebus, loco, tempore, vel persona per pactum exclusus, fuerit negotiatus, iactura erit ipsius. Ibidem.

Licitum est tradere alteri animalia in societatem, ea lege, ut lucrum sit commune: sed qui recipit ea, nihil inde capiat, donec pretium eorum domino persoluator, & postea sint communia, dummodo ea, quæ ante sortem recuperatam interierint, domino intereant, non recipienti. num. 261.

Peccat, qui confert pecuniam in societatem nautarum volentium ire piscatum in mare longinquum, eo pacto, ut tanta pars lucri sibi eueniat, quanta cuius nautarum, & ut euentus navigationis sit illorum periculo, & quod ex lucro futuro primum solvatur ei pecunia, quod si nullum esset lucrum, vel non esset sufficiens ad soluendam pecuniam, quisque pro rata soluet illam. num. 282.

Licita tamen est hæc conditio, ut si tota pecunia, vel pars amittatur, nauta solvant eam partem, quam de ea impenderint in impensas quas domi facerent. numero 283.

SODOMIA. Vide titul. Irregularitas VIII.

SOLVITIO.

FACIENDA est in loco expresse vel tacite destinato, vel ubi petitur, dum tamen petita extra locum, non sit damnum creditori, nec debitori; sufficietque semper solvere, ubi creditori placuerit. ca. 17. n. 42. & 43.

Peccat, qui debitum, quod sibi soluitur, non vult recipere usque ad tempus, in quo pretium eius crescat, cum debitor non teneatur tempus illud expectare. num. 225.

Non peccat, qui triticum sibi debitum non petit usque ad tempus, in quo carius erit, nisi indirecte vel directe impediatur solutionem, ut impediunt multi diuites. numero 215.

Debitor potest emere minoris in principio anni ea, quæ à se soluenda sunt in fine. num. 231.

Inuitus dicitur solvere, & nolens etiam qui soluit, rogatus solvere tantum debitum quod non est debitum. ca. 27. numero 61.

Sors, & Sortilegium, vide, Superstitio.

SPECTACULA. Instituens choreas inordinate, non peccat. ca. 14. num. 31.

lit. L, §. 2. & in Nouo, num. 44.

De duellis, torneamentis, &c. vide tit. Duellum, Hastiludium, Excommunicatio VI. §. VII.

De ludo quoad Ecclesiasticos, vel laicos, vel spectatores eorum, vide plura tit. Ludus.

Comœdiæ rerum profanarum non sunt faciendæ in loco sacro: neque abutendum Scripturarum locis, ad huiusmodi res, vel ludos scenicos, & ad scurrilia. Imò, huiusmodi abusus est peccatum mortale. cap. 19. num. 3. & 4. in Nou. c. 20. num. 4. & cap. 23. num. 23.

De abutentibus habitu Religiosorum ad personatum, vide tit. Habitus.

SPONSALIA. Vide, Matrimonium II. SPONSIONEM faciens rei notabilis, certò sciens esse verum quod asserit, peccat contra iustitiam: secus, si fiat absque dolo. cap. 19. num. 18. §. 7. & in Nouo, capite 20. num. 18. §. 7.

STATVM peccatoris confiteri, sufficit. cap. 16. num. 15.

Dicere secundum quid, & ob aliquod peculiare accidens, esse cōuenientiore alicui statum conjugale quam cœlibem, aut vitam laicam, quā cleri-

calem,

calem, Catholicum est. Secus, si dicatur absolute: nam tunc est peccatum mort. & hæreticum. cap. 20. num. 3. & in Nouo, num. 21.

Non est peccatum, coaceruare pecuniam ad collocandum se in altiorum gradum. cap. 23. num. 73. Quæ censeantur necessaria ad statum, vide, Eleemosyna.

STATVTVM quando obliget ad m. vide tit. Lex I. Et quando dicatur esse contra libertatem Ecclesiasticam, vide, Excommunicatio VI. §. I.

STIPVLATIO fit interueniente interrogatione, & responsione: eius materia est consensus, forma sunt verba: quæ semper ad stipulationem requiruntur: nec sufficit nutus, signa, aut scriptura cap. 21. num. 20. §. 2.

STYPRVM. Vide tit. Luxuria.

SVBDELEGATVS. Vide, Delegatus.

SVBEDITVS peccat mort. contemnens notabiliter Superiores, vel illis debitum honorem denegans, vel eorum leges violans. capite 14. numero 22.

SVBREPTIO. Vide, Voluntarium.

SVBORNATIO, qua fit vt indignus eligatur in cathedram, est peccatum mort. cap. 25. num. 57.

An qui allocutus est oppositorem
possit id negare iurādo, vide, Periuriū.

SVFFRAGIVM negans ob peccata
audita in confessione, an peccet. Vide,
Confessio VI.

De alloquente candidarum, & id
negante in iuramento, vide, Iuramen-
tum I.

Qui dat suffragium non candidato,
& ob id candidat is perdit cathedrā,
teneretur restituere: secus, si dedit mi-
nus digno candidatorum. cap. 17.
num. 74.

De non obstante maiori parte capi-
tuli, quando expedit, vide, Restitutio
II. lit. A.

SVFFRAGIA *mortuorum*. Qui exi-
stens in mortali testatur, & relinquit
suffragia, nil meretur. Si tamen de-
cedat in gratia, proderūt suffragia ex-
hibita ei ad satisfactionē. c. 26. nu. 36.

Facta pro defunctis ab existente in
mortali, profunt existentibus in Pur-
gatorio. in Nono, cap. 26. num. 7.

SVPERBIA, est vitium incli-
nans ad appetitum inordinatum propria
excellētia, quatenus est talis. Siue sit
merita modo immerito, vel omni-
nò immerita, non est necesse quòd
appetatur ad superandum alium. ca.

23. num. 5. Et est hæc habitus. Ibid.

Superbiæ actualis est, præponere sua naturalia bona minora maioribus naturæ bonis alterius, aut sua bona naturæ, bonis gratiæ alterius, etiã si fiat sine contemptu expresso Dei, vel legis eius. nu. 5. & 6. §. Nec obstat.

Superbiæ species quatuor sunt. I. Putare habere à semetipso bona naturæ, fortunæ, & gratiæ, accepta à Deo. II. Agnoscere hæc sibi data à Deo, sed non sine suorum bonorum operum iustitia, & merito. III. Arro-gare sibi quæcunque bona quæ non habet. IV. Contemnere alios inordinate, aut velle vt sibi submittantur, quamuis eum præcedant. cap. 27. n. 7.

Ad superbiam non requiritur actualis contemptus subiiciendi se Deo, & eius legi. num. 5. & 6.

Peccat mort. appetens propriam excellentiam, cum actuali contemptu diuinæ subiectionis Dei, & legis eius. Et qui appetit inordinatam excellentiam, cum notabili irreuerentia Dei, vel proximi damno. num. 8.

S V P E R S T I T I O.

EST maximū omniū peccatorum,
quæ fiunt cōtra virtutes morales.

Eius species sunt quatuor, quas vide tit. Religio, lit. D.

De eo qui vritur superstitione Iudaica, aut adorat Solem, vide tit. Idololatria, & Infidelitas.

Peccat mort. credens procedere aliquem effectum ex vi verborum magorum, & incantatorum. cap. 11. num. 39. Et qui applicat aliquid ad sanandum, quod non habet talē virtutem. Et qui percontatur Gittanum seu Aegyptium siue Cintarum de sua fortuna. nu. 31. Sed hoc vltimum tantum est veniale communiter. numero 31.

De poculo amatorio, vide, Luxuria.

De creditis per somnia, de nominibus deferendis, vide, Inuocatio demonum, & Idololatria.

Qui ponit certam spem in deferendis nominibus, peccat mort. num. 34. Quæ nomina, vt sint licita, debent habere quatuor. I. Quod sint cognita, & sancta. II. Vt habeant characteres cognitos, & sanctos. III. Quod contineant verum, religiosum & pium, & nil ad daemones. IV. Quod nulla ponatur spes in modo, loco, tempore, numero scribendi, deferendi, aut alligandi ea. cap. 11. num. 35.

Peccat

Peccat mort. deferens carmina scripta in die Ascensionis, credens minoris esse virtutis alio die scripta. num. 35. Item, qui in deferendis reliquiis utitur superstitione aliqua. Ibidem. Qui colligit herbas in die S. Ioannis Baptista, putans ob id maioris esse virtutis. num. 36.

Peccat mort. interrogans diuinos pro aliquo furto, vel secreto, vel ad hoc utitur sortibus, vel aliis modis. num. 30. Item, credens aliquid futurum, quia id somniauit per inuocationem demonis: secus, si credat putans esse causam, vel signum naturale efficiens. num. 33.

Mulieres vtentes quibusdam signis, & benedictionibus, sine superstitione, non peccant: debet tamen talis abusus auferri ab eis. num. 36.

Peccat mort. attendens garrutum auium, & ululatum animalium: aut credens aliquem cogi per constellationem ad malum, & obseruans hunc diem ad itinerandum potius quam alium: sed hoc vltimum regulariter est veniale. n. 37. Item, discens artem notoriā, peccat mort. & qui credit musicam, vel herbas valere contra demonem: & credens strigas portari

corporaliter per aëra (experientia tamen compertum est, has miseras strigas à demonibus per aëra ferri, ad nescio quod epulum, in quo inter cetera nefanda demonem adorant) & qui experitur fortes. num. 38. & 39.

Vti caremoniis falsis, & sectæ falsæ, est cult^{us} perniciosus & mortalis. n. 20.

Audire sacrum à Sacerdote, qui vocetur Ioannes, est cultus superfluus, & communiter venialis, & aliquando mortalis. ca. 11. n. 20. & in Nou. n. 23.

S V S P E N S I O I.

Quid, & quomodo incurratur.

SVSPENSIO generaliter sumpta est prohibitio usus officij, vel facultatis alicuius. Specialiter sumpta, est censura, qua alicui persona ecclesiastica prohibetur exercitium sui officij, vel beneficij ecclesiastici in totum vel in partem, in tempus certum, vel in perpetuum, quoad partem ob culpam suam. cap. 27. num. 151.

Est triplex, officij, & beneficij simul; officij tantum vel partis eius; & beneficij vel rei pertinentis ad illud tantum.

Et potest esse lata à iure, vel ab homine. num. 153.

In quibus conueniant suspensio & reliquæ censuræ, vide tit. Interdictum I.

Suspensio potest incurri ob culpā venialem; non tamen sine culpa, & nunquam nisi ob propriam. cap. 27. num. 152. & 165.

Communiter qui possunt excommunicare, possunt suspendere. Et ferenda est suspensio per scriptum, & prævia admonitione ob contumaciam; secus, quando in pœnam. ca. 27. nu. 159.

Lata post legitimam appellationem est nulla: & appellatio non suspendit præcedentem suspensionem. Ibidem.

Suspensus à quibusdam actibus, nō est suspensus ab alijs non annexis eis. Suspensus à iurisdictione non est ab ordine: nec è contrà. Suspensus à beneficio, non est ab ordine, neque è contrà; neque à iurisdictione extra beneficium ei conueniente. Suspensus simpliciter à beneficio, non est à beneficio, quoad ea quæ dantur non interessenti officiis diuinis, modò suspensio non sit tam diuturna, vt ha-

beat vim priuationis expresse, vel tacite. cap. 27. num. 160.

Suspensus ab officio clericali potest facere ea quæ pertinent ad beneficium citra ordinem, & diuina officia. num. 160.

Beneficiarius suspensus eò quòd suscepit presbyterium ante legitimam ætatem, non perdit fructus beneficij. num. 160.

Suspensus ab ingressu Ecclesiæ, potest excommunicare, & absolvere. Suspensus ab officio, non est à beneficio, nec è contrà. Suspensus ab officio & beneficio diuisim, à nullo est suspensus. num. 171.

Episcopi non incurrunt suspensionem generaliter latam à iure, sine speciali mentione eorum; secus, de excommunicatione. nu. 161.

Violans suspensionem strictè acceptam, id est, censuram, peccat mort. estque irregularis, si exercet actum peculiarem alicuius ordinis etiã minoris. nu. 163.

Suspensus denunciatus vitandus est in eo in quo suspensus est: & qui non vitat eum in officiis diuinis & actibus deputatis suis ordinibus, peccat mort. num. 163. in fine.

Suspensio potest suspendi. Et potest imponi vniuersitati. num. 165.

Celebrans diuina officia, vel Missam in loco interdicto, vel coram interdictis, est suspensus ab ingressu Ecclesiae: & si stante hac suspensione celebrat, est irregularis. Sed hoc intellige de exempto à iurisdictione ordinaria. Qui sciens aut debens scire se esse suspensum, aut interdictum, & excommunicatum, accipit beneficium, peccat, & titulus est nullus. c. 25. n. 134.

S V S P E N S I O I I.

A quo & quomodo tollatur.

AD ferendam, & tollendam suspensionem non sunt determinata verba. cap. 27. num. 161.

Non est tollenda sine prauo iuramento. num. 161.

Suspensio ab homine, vel iure lata, quæ certo tempore, vel facto, vel omissione facti terminatur, tollitur elapso tempore, vel adueniente termino, ipso facto, absque vlla absolutione. Ibi.

Lata ob contumaciā, & non in poenā delicti absolute sine termino, & reservatione, siue iure cōmuni, siue particulari confirmata, vel non confirma-

ta per

ta per Papam, potest tolli ab Episcopo, vel à gerente vices eius. Cæterum lata in pœnam alicuius delicti etiam à iure, siue temporaria sit, siue perpetua, non potest tolli ab Episcopo. Lata ob adulterium vel alia minora delicta potest tolli ab Episcopo. Lata ab homine regulariter non potest tolli, nisi ab eo qui tulit eam, vel ab eius successore. nu. 162.

S V S P E N S I O III.

Suspensiones usitata, & à iure lata eo ipso.

- I. S V S P E N D I T initiatum sacris notorium fornicarium: & per solâ pœnitentiam factam eo ipso tollitur.
- II. Clericos eligentes in Episcopum, cum qui non est legitimus, vel sine legitima ætate, facultate, & moribus: & hæc suspensio est à beneficio per triennium. cap. 27. num. 154.
- III. Eos qui extra tempora, aut sine legitima ætate, & facultate ordinantur Sacris: & ordine sic utens, est irregularis. Hæc incurritur ipso facto, & requirit dolum. numero 155. Non incurrit hanc ordinatus cum facultate sui Episco-

pi impetrata ad titulum patrimonij donati, & renunciati ante ordinationem. Hæc suspensio est ab officio tantum. num. 160. IV. Clericum prouocantem vel acceptantem duellū. Sed hæc non est suspensio, sed quod ille sit deponendus. V. Ferentem quasvis censuras solo verbo, sine scripto, vel sine expressione causæ, vel non, dat copiam requisitus. Hæc est ab ingressu Ecclesiæ, & à diuinis. VI. Excommunicantem sine præuia monitione. Hæc est ab ingressu Ecclesiæ per vnū mensem. num. 156. VII. Suspēdit vsurpantes fructus Ecclesiæ vacantis. VIII. Vsurpantes ex redditibus dignitatum vacantium. Hæc quoad Episcopos est ab ingressu Ecclesiæ, & quoad alios ab officiis, & beneficiis. IX. Cōseruatorem Iudicem cognoscentem causas quæ sunt notoriæ iniuriæ: hæc est ab officio per vnum annum. num. 157. X. Iudicem Ecclesiasticum aggravantem partem gratia, vel sordibus. Non comprehendit Episcopum, nec merum executorem, nec arbitrum. Requirit, vt fiat grauamen contra ius, & contra propriam consciētiam, & id pretio, amore vel odio: estque ab officio per annum. num.

157. XI. Admittentes ad diuina officia, Sacramenta, vel sepulturam, excommunicatos, vel publicos interdictos: est ab ingressu Ecclesiae. XII. Admittentes aliquem ad professionem mendicantium ante finitum annum. ca. 27. nu. 157. XIII. Clericos, vel beneficiarios gestantes vestes partitas, vel coloribus distinctas, & initiatos sacris, imò & minoribus, qui cum prima tonsura gestant eas, inhabiles facit ad beneficia per sex menses, tam illos, quàm hos. num. 157. XIV. Religiosos, qui habentes administrationem alienant aliquam rem ad illam pertinentem, absque licentia capituli, vel Praelati. XV. Eos, qui ordinantur sine patrimonio, cum pacto non petendi ab Episcopo victum, & qui ordinantur ad praesentationem alicuius beneficiarii, cum pacto nihil petendi ab eo. Hæc est Papalis: & comprehendit eum, qui ordinatur cum patrimonio promissio vel donato, cum pacto nihil petendi ab eo post ordinationem, non tamen eum, qui post ordinationem remittit vel retrodonat ius, vel patrimonium, dummodò non præcesserit pactum ante ordinationem. numero 158. XVI. Episcopum ordi-

nantem

nantem absque titulo clericum religionis ordinis, in quo solum fit temporale votum religionis. Ibidem.

SVSVRRATIO est inordinata significatio mali culpa aliena, vel poena, vel defectus naturae, alteri facta ob separandam amicitiam. Quae si fuerit notabilis in laesionem bonorum amicitiae, est mortalis: & talis fufurrator non est absolvendus, nisi illos reconciliet, vel dānis inde secutis satisfaciat, vel saltem firmè proponat se id faciūrum. cap. 18. num. 13.

Minuere per inordinatam significationem de amicitia duorum, ut alter cum alio contrahat amicitiam, cū quo sine tali diminutione non poterat amicus fieri, non est peccatū. Minuere autem amicitiam duorum, nullam inter eos inducens inimicitiam, solum est veniale: secus, si talis diminutio esset notabilis. cap. 18. num. 14.

TABELLIO.

TABELLIO, qui constituto sibi publico stipendio, accipit maius debito, etiam sponte datum, peccat mortaliter. Item, accipiens aliquid

pro

pro literis ordinatorum, si alias habet stipendium publicum. cap. 25. numero 54.

Tenetur restituere id, quod accepit ultra suum stipendium taxatum: cum hac limitatione, si repetatur saltem extra iudicium. cap. 17. nu. 33. & 34.

Peccat mort. faciens scripturam simulatam, quæ in superficie apparet iusta. Non tenetur restituere pretium pro confecta scriptura usuraria. c. 17. num. 276. Instrumentum à Tabellione metu mortis factum, rescindendum est. cap. 22. num. 51.

Peccat scienter conficiens instrumentum de contractu usurario. cap. 25. num. 62. Et conficiens instrumentum falsum, vel occultans instrumentum necessarium parti. num. 53. Et conficiens in die festo absque necessitate instrumentum, quod in alium diem commodè posset differri. numero 54.

TACTVS impudici inter viros & feminas reginarum mensis assistentes, vel choreas ducentes, sunt mortales, & non sunt absoluedi, nisi firmiter proponant se abstinenturos ab eis. cap. 3. nu. 5. lit. K, & in Nou. num. 22. 23. & 24.

Tangentes se mutuò iuxta morem patriæ, sed ob prauam consuetudinẽ peccantes, non sunt absoluendi, nisi concurrant quatuor conditiones relatæ. cap. 3. num. 3. lit. E, & in Nouo, num. 15. & in hoc Compt. tit. Absolutio I. lit. C.

Iocosè, sine malo fine, & sine aspectu, aut tactu partium impudicarũ, tangere mammillas honestæ fœminæ, ducere eam per manum, aut brachiũ, premere manum, vellicare, brachium torquere, pedem eius suo contingere, osculari, vbi est talis consuetudo, non est mortale, nec præbet occasionem peccandi mortaliter. ca. 14. nu. 31. 6. 19. lit. I, & in Nou. nu. 42.

De tactibus impudicis sponſorum de futuro, aut cuiusvis maris & fœminæ, aut coniugatorum cum periculo pollutionis, vide tit. Luxuria.

T A V R O R V M

agitatio.

PER Pium V. edita fuit Extrauagãs circa agitationem Taurorum, in qua, *Quibusvis Principibus Christianis, & Communitatibus, seu Rebuspu-*

Ikh h

blicis præcipit sub pœna excommunicationis ipso facto, ne in suis prouinciis, terris, ciuitatibus, oppidis, spectacula, ubi taurorum, aliarumq; ferarum & bestiarum agitationes exercentur, fieri permittant; militibus quoque, ceterisque aliis personis, ne cum tauris, & aliis bestijs, in præfatis spectaculis, ipsi tam pedestres quam equestres cōgredi audeant, interdicit. Quod si quis ibi mortuus fuerit, careat Ecclesiastica sepultura. Clericis quoque tam regularibus, quam secularibus beneficia Ecclesiastica obtinētibus, vel in sacris ordinibus constitutis, sub excommunicationis pœna in eisdem spectaculis ne intersint, similiter prohibet, annullatque omnia vota, & inramenta facta, vel facienda de taurorum agitatione. Denique mandat omnibus Principibus, & Baronibus Ecclesiæ Romanæ feudatariis, sub pœna priuationis huiusmodi feudorū, reliquos uero Principes Christianos hortatur in Domino, & in uirtute sanctæ obedientiæ mandat, ut in suis terris hæc faciant obseruari. Patriarchis autem, Archiepiscopis, & Episcopis, & locorum Ordinariis in uirtute sanctæ obedientiæ, sub obtestatione diuini Iudicij, & interminatione maledictionis æternæ mandat, ut in suis dia-

cesibus

cessibus has literas sufficienter faciant publicari, & etiam sub pœnis & censuris Ecclesiasticis observari curent.

Quæ lex potest limitari, ne procedat in agitatione taurorum, vel aliarum ferarum ita moderata, ut probabiliter credi possit, quod cessabunt notabilia noxia nec personalia, mortis, vulnerum, & id genus. Quoniam fines, qui moverunt Pium V. fuerunt hæc inconuenientia: & cessante sine legis, cessat eius dispositio. Sed longè melius esset uti alijs ludis ad hilarandum populum. Verumtamen etiam ante Pium V. erat damnandum studium, quo aliqui magnates quærebant, & conseruabant ferocissimos tauros, qui antea in circis agitati aliquos occidissent. cap. 15. nu. 18. vsque ad num. 22.

Sed aduertas, obsecro lector, quod Gregorius XIII. ad instantiam Philippi II. Regis Catholici, limitauit prædictum motum proprium, tollens excommunicationis, aliarumque censurarum Ecclesiasticarum pœnas in regnis Hispaniæ, quoad laicos, fratres, milites tantum quarumcunque militiarum etiam præceptoriarum, & beneficia ipsarum militiarum obtinentes,

deummodò dicti fratres non sint sacris ordinibus initiati, & agitationes tantorum festis diebus non fiant. Huius Extravagantis non meminit Auctor, fortè quia non venit ad eius notitiam.

T E N T A R E.

NE vincat tentatio, aliquando necessarium est considerare nouissima. Præl. 4. nu. 19.

Peccat, qui tentat Deum, sumens feruentem aquam, ferrum candēs, vt se purget à suspitione falsi criminis. cap. 11 num. 40.

De eo qui se exponit periculo mortis, aut martyrio temerariè, aut nolens sumere medicamenta, vide tit. Martyrium.

Peccat mort. qui facit aliquid animo experiendi diuinam potentiam, vel pietatem, & cat. vt qui vult concionari nulla præuia meditatione citra necessitatem. ca. 11. nu. 41.

TESTAMENTVM metu factum non valet. Præl. 6. num. 8. Et factum metu mortis rescindendum est. ca. 22. n. 51. Et per blanditias mariti ab vxore factum valet. Præl. 6. nu. 8.

De coniuge adultera an possit filiū

sum

suum spurium vocare legitimum in testamento, vide, Adulterium.

Parentibus & filiis carens debet bona cognatis extreme indigentibus relinquere. cap. 26. num. 36.

Qui in Castella filium minus dignum meliorat in tertio, non peccat. n. 37. Et pater, qui in testamento distribuit bona filiis, non tenetur legibus iustitiæ distributiæ. n. 57.

Peccat executor non solvens debita, & inter debita computantur debita defuncti: item, si non soluat legata testamenti. ca. 25. nu. 65.

T E S T I S.

TENETUR testificari, etiam sponte, si scit suo testimonio posse liberare damnatum iniustæ mortis vel infamiae pœna. ca. 15. nu. 17.

Non tamen tenetur ad testimoniū ferendum, quo aliquis condemnatur, nisi quando iuridice fuerit cōstrictus, etiamsi accusatori periculum immineret: nisi quando accusator ideò accusat, quia tenetur in conscientia. numero 17.

Peccat, si sciens testimonium suum esse necessarium, se excusat, fingens partem aduersam sibi inimicam, vel latens seu absentans se, ne testificetur. cap. 25. num. 41.

Qui non se offert, quando alius extremè indiget suo testimonio, peccat: non tamen tenetur restituere. Secus, si iussus non testificetur, & propterea aliquis suum ius amittat. num. 44. An vero in aliis casibus teneatur restituere, vide infra eod. tit.

Quando non tenetur ad testificandum, debet dicere Iudici se ad respondendum non teneri interrogatis. Quod si Iudex voluerit cogere illum, debet appellare, si non timeat Iudicem in eum saevitutum: & si hoc timeat, potest respondere, se nihil scire, scilicet, quod teneatur dicere. cap. 18. nu. 61. & cap. 25. num. 43. & 47.

Qui falsò testificatus est cōtra aliquem, ob quod ille est in periculo mortis, debet testimonium reuocare, etiam cum periculo vitæ propriæ. ca. 15. num. 17.

Tenetur restituere acceptum ob testimonium, quod tenebatur offerre. c. 17. n. 34. §. 1. & debet restituere dati. c. 25. n. 45. Si verò accepit ut te-

testificetur falsum, peccat quidem gravius, sed non tenetur restituere acceptum, sed tamen damnum inde illatum. cap. 17. num. 34. & cap. 25. num. 45. Potest tamen accipere impensas factas in itinere, & mercedem dierum, quibus se occupavit in eo, & damnum emergens, & lucrum cessans. cap. 25. num. 45.

Testis, cui semiplena probatione precedenti præcipitur à Iudice, ut veniat ad testificandum, tenetur testificari, licet non præmittat admonitionem Evangelicam, nec probare possit. cap. 17. num. 135.

Qui absque causa non paret Iudici præcipienti, ut testificetur, aut denunciaret talia crimina, vel delicta, peccat. c. 25. n. 46. Causæ ab hoc excusantes sunt. I. Peccatum occultum, & peccator iam emendatus, aut sola correctione fraterna emendabilis probabiliter: & præmittenda est correctio, etiam si contrarium præcipiatur. II. Defectus probationis peccati denunciandi. III. Quod à talibus & taliter audiuit, ut ob id moveri non debeat. Aut denunciaturus talis esset, ut ob denunciationem notaretur levis, aut suo testimonio moveret Iudicem plus iusto. IV.

Quoniam ille, à quo ipse audiuit, iam denunciavit. V. Nosse eum qui furatus est, vel tenet, illud retinere in recompensationem alterius tanti, vel pluris sibi debiti. VI. Quòd per solam Sacramentalem confessionem nouit. VII. Quòd per solam consultationem secretam pro consilio habendo nouit. Ibid.

Tenetur aliquando restituere testis, qui iuridicè interrogatus à Iudice còpetenti de aliquo furto, sciens tacet. Vide Restitutio II. Regulariter nemo tenetur se offerre in testé. c. 25. n. 48.

Regulariter non debent admitti ascendentes contra descendētes, nec è contrà, nec vxor, nec maritus, nec libertus contra patronum. nu. 48. Possunt tamen regulariter cogi, in defectu aliorum testium. nu. 49.

Excusatur tamen, qui timet ex testimonio sibi aliquod magnum damnum euenturum. numero 50. Testis inhabilis tunc solùm est admitteendus, quando non reperitur alius idoneus, nec solet interuenire communiter in huiusmodi factis. Ibidem.

In causa tamen hæresis non solùm reliqui omnes, sed etiam filius, tene-

tur testificari contra patrem. Nec excusat resipiscencia delinquentis. cap. 18. nu. 58. & cap. 25. num. 50. Nec est seruandus ordo correptionis. cap. 24. num. 12. & 13.

Qui legitimè interrogatus in iudicio, negat veritatē de crimine merente confiscationem bonorum, propter quod testimonium reus absoluitur, non tenetur restituere fisco, quod ad eum perueniret, si reus damnaretur. ca. 25. nu. 51.

Testatus aliquid pro affirmante illud esse verum, non tenetur restituere quod propter id condemnatus soluit, si affirmans esset tantæ auctoritatis, cui meritò posset credi. ca. 18. num. 1.

Metus mortis, quo testis falsum testificatur, infirmat testimonium, & excusat testem falsum, saltem à poena ordinaria. cap. 22. num. 51.

Possumus adhibere fidem vni testi fideli, id est, fide digno, sed non tenemur. nu. 82.

Testis vnus sufficit ad impediendū matrimonium nondū cōtractū. n. 83.

Ad probandam Simoniacam confidentiam sufficiunt testes singulares. c. 23. nu. 111.

Denunciator habet locum vnius testis. ca. 25. num. 33.

Peccat mort. qui in iudicio affirmat quod scit falsum, vel dubitat esse verum, & tenetur restituere. num. 40.

Timor iustus excusat à testificādo, non tamen à testificando falsum. Ibidem.

Qui bona fide testificatus est, & postea se scit errasse, tenetur postea suum dictum reuocare, si reuocatio possit prodesse: potest autem prodesse, si statim se corrigat, imò etiam ex interuallo, saltem ad debilitandum primum dictum: iste enim desinit esse testis omni exceptione maior: imò aliquando creditur secūdo dicto, & non primo, vt quando attētis circumstantiis præsūmitur reuocasse primū testimonium, non per subornationē, sed stimulo conscientie. c. 25. nu. 40. Si propter magnam negligentiam testificatur falsum, peccat mort. & tenetur restituere. nu. 40. De teste qui tenetur restituere, vide etiam tit. Dam. nū. 6. de participante in damno dato.

THESAVRVS est pecunia sub terra vel alibi abscondita, verustiori tempore, cuius dominus ignoratur, & de eius occultatione nulla est memoria. cap. 17.

num.

num. 172. Vide, Restitutio, *quoad in-*
uentu.

TITVLVS, licet malus, aliquando ta-
men sufficit ad validitatem absolu-
tionis. ca. 9. n. 8. & 11.

Si præcessit titulus bonus, & omissio
talis tituli non est notoria, absolutio
data virtute talis potestatis valida est.
Ibidem.

Titulus, quo aliquid ob malefi-
cium datur, est ipso iure nullus. c. 17.
num. 31.

TONSVRA.

LICET insigniri prima tonsura, sine
animo ulterius ascendendi. c. 25.
nu. 108.

Peccat mort. sacris initiatus nō de-
ferens tonsuram, idem de monacho:
secus, de clerico in minoribus con-
stituto. in Nouo, cap. 25. num. 110. §.
33. Vide tit. Clericus, lit. C.

TORNEAMENTVM. Vide, Hætiludiū.

TRANSACTION non valet in foro
conscientiæ, si non fiat libere, quam-
uis metus non sit tantus, ut sufficiat
ad eam inuolidandam in foro exte-
riori. cap. 17. num. 4.

TRIBUTUM. Vide, Vectigal.

TRIREMIS. Remigantes in triremibus Turcarum contra Christianos, etiam si id faciāt metu mortis, peccāt mort. non tamen incurrunt octauam excommunicationem Bullæ Cœnæ. cap. 27. num. 63. Vide tit. Excommunicatione VI. §. 1.

TUTELA. Tutor est, qui præficitur pupillo minori duodecim annorum, si est fœmina, & quatuordecim, si est vir, ad protegendam eius personam, & bona. Curator præficitur minori vigintiquinque annorum, & etiā furioso, vel prodigo in administrandis eius bonis: & vterque debet iurare se rectè functuros suo officio. cap. 25. num. 66.

Peccat tutor non conseruans & defendens bona pupilli, & qui bona infructifera non conuertit in bona fructifera, cum obligatione restituendi, & qui notabiliter est negligens circa bonā pupilli educationem in moribus. Ibid.

Et qui dedit bona pupilli ad lucrū iniustum, cum obligatione restituendi, si pupillus nō restituerit: potest tamen secretò accipere ex bonis pupilli. num. 6. & 7.

Mulier

Mulier post secundas nuptias, vel post stuprum fungens tutela, peccat. Ibidem.

TYRANNVS.

NON peccat qui petit à Tyranno administrationē iustitiæ, vel beneficium, vel gratiam aliquam honestam. cap. 14. num. 31. lit. H, & in Nou. num. 41. Licet optare mortem Tyranno, quando non est aliud remedium. cap. 15. num. 10.

VANA GLORIA.

VANA gloria, est vitium inclinans ad inordinatum appetitum gloria. Cuius filix sunt, Iactantia, Inuentio nouitatum, Hypocrisis, Pertinacia, Discordia, Contentio, & Inobedientia. c. 23. n. 10. & 11.

Præsumptio, est vitium inclinans ad appetitum inordinatum eorum, quæ vires vel merita excedunt. Ambitio, est inclinans ad inordinatum appetitum honoris. Ibidem.

Peccat mort. qui appetit gloriam, vel laudem de aliquo peccato mortali. num. 12. & 15. Et qui laudat se, vel alium de re mortaliter mala, vera, vel falsa. Idem de eo, qui falso lauda-

tus, aduertens inde damnum aliquod notabile sequuturum, non contradicit, saltem quantum ad obuiandum damnum oportet.num.13.

Non est peccatum, audire sine contradictione laudem falsam, dummodo non delectetur de eo, in quantum falsa. Qui verò res principaliter institutas in honorem Dei, & salutem animarum, facit principaliter ob vanam gloriam, tantum peccat venialiter, & non peccat faciendo illa principaliter ob Deum, & secundario ob laudem humanam relata in bonum finem.c.23.n.13.

VECTIGAL.

QUI non soluit iusta tributa, tenetur restituere. Quod plane procedit in iuribus debitis ob prædia, vel alia ad eorum statum pertinentia, vel alia via iuste impositis cum intentione obligandi ad mortale, vel ob contractus locationis, vel alios, & etiam quando per aliam legem iusta imponuntur, nisi habuerint tacitam intentionem, vel expressam impediedi obligationem ad culpam mortalem, per impositionem pænæ temporalis.c.17.num.200.

Qui

Qui absque auctoritate Papæ, vel Regis imponit subditis aliquod tributum, vel exigit apertè illicitum, tenetur restituere. Idem, si dubitat an sint licita, & sponte ad id se offert: secus, si iussu Superioris faciat.

De gabellis, quas sisas vocant, vide in tit. Excommunicatio VI. §. 1.

Tenentur Episcopi sub mort. mone-
re laicos gubernatores, petentes à
personis Ecclesiasticis prædicta tribu-
ta, peccare mortaliter, & esse excom-
municatos. cap. 17. n. 202.

Quando lex obligas pro tributis
soluendis extenditur ad pœnam tem-
poralem, non obligat ad mortale: se-
cus, si sit purè præceptum. cap. 17. nu.
20. & ca. 23. n. 40. & 59. Vide tit. Lex.

Qui extra regnum portat vetita, nō
peccat mort. secus, si se à custodibus
defendat vi & armis, ne sibi auferant.
Si tamen se defendat fuga, & blandis
verbis, vel alio modo licito, non pec-
cat. cap. 23. num. 61.

An verò vectigalia, quæ ex granis
in forum portatis exiguntur à laicis,
& clericis, licitè solvantur à clericis,
relinquendum est his, qui perfectè
norunt huius tributì conditiones. ca.
17. num. 202.

Portitoria non sunt soluenda de his
quæ portantur ad suam suorumque su-
stentationem, nisi consuetudo adsit in
contrarium. Ibi d.

Qui non manifestat gabellā, quam
debet, quando interuenit iuramentū,
vel eius conscientie remittitur à pu-
blicano, tenetur restituere, sed nō iu-
rare, quia satisfacit dicendo se paratū
soluere quæcūque se debere publica-
nus commonstrauerit. c. 17. n. 202.

VENATIO, PISCATIO,
& Aucupium.

QUI iniuste prohibuit venationē,
piscationem, vel aucupium, pec-
cat, & tenetur restituere lucrum, quod
verisimiliter impediuit. Quinque au-
tem conditiones requiruntur, vt quis
iuste possit prohibere. ca. 17. nu. 120.
Quas vide in hoc Cōp. tit. Restitutio
II. §. De impediēte bonum alienum.

Vtrum verò huiusmodi lex obliget
ad mort. vide tit. Lex I.

Non licet occidere, vel mutilare
venantes in locis prohibitis, saltem
pro prima vice. c. 17. num. 121.

Iuratus, vel fide adstrictus custos
venationis, vel piscationis prohibet,

peccat

peccat si non fideliter seruat, nisi sciret contra facientes fecisse tali necessitate compulsos, quæ eos a peccato excuset, vel esse consanguineos, aut amicos domini, ita ut credat domino gratum futurum. n. 122. & 123.

De custode abscondente se, ut ingredienti corripit ad maiorem cautelam, vide, Custos.

Iuste prohibentur venationes certarum ferarum certis temporibus, & ne talibus artibus venandi quis utatur: qui tamen contra tales prohibitiones venantur, non tenentur quod venati sunt restituere, nisi post Iudicis condemnationem. c. 17. num. 124.

Qui profectus ad venandum, permittit quod sui canes noceant alienis aubus domesticis, ut gallinis, anatibus, & similibus, vel quod equi & famuli notabile detrimentum inferant prædiis, aut satis, per quæ transeunt, tenetur restituere. num. 125.

Magnates, qui prohibent, ne feræ palantes, quæ non sunt inclusæ, occidantur a dominis prædiorum, quibus nocent, peccant, quamvis habeant propositum restituendi, & quamvis de facto restituant, quia damificant re proximi ipso iniusto. Ibidem.

Qui includit animalia aliena domestica, etiam fugitiua, vt accipiat eorū lanam, vel oua, tenetur restituere. Idē de accipiente aues, vel animalia, quæ abeunt, & redeunt, si id faciant, priusquam amiserint redeundi consuetudinem, quam amisisse videntur, cum ad horas & dies consuetos bis desinunt redire. cap. 17. nu. 128.

Apes vel examina antequam in alueariis includantur, & alienæ aues ex alienis arboribus acceptæ, sunt accipientis. nu. 129.

Fera, vel auis capta in alieno laqueo, sit inuenientis & accipientis, nisi contraria vigeat consuetudo. num. 176.

Qui in locis vetitis venantur, vel piscantur, vel ligna cædunt, aut præta depascunt, solam legem humanam, vel Ecclesiasticam, vel sæcularem pœnalem, vel non pœnalem violant. vnde sicut importantes vetita non peccant mort. sic etiam dicendum est de his. c. 23. nu. 59. & 60.

De societate facta cum nautis ad piscandum, vide tit. Societas.

VEXATIONEM alienam redimere vel propriam, licitum est. cap. 12. nu. 14. Dummodò vexatio sit iniusta.

cap. 17. numero 237.

VIDVA realiter fornicata, non potest retinere bona sibi à marito relicta ea conditione, vt castè viuat. cap. 23. num. 62. & ca. 25. n. 65. Secus, si relicta fuerunt ei ea conditione, vt nō nuberet. Atque idem est de marito. c. 25. num. 65.

VINDICTA. Peccat, qui propria auctoritate vlciscitur iniurias, quamuis non possit vlcisci per ministros Iustitiæ. cap. 14. nu. 114.

Poterit tamen vulneratus persequi fugientem percussorem, & percutere, quantum ad sui honoris defensionem fuerit necessarium: quando si id non faceret, magnam pateretur iniuriam, & sui honoris iacturam. ca. 15. nu. 3.

VIRGINITAS. De eius circumstantia tam in fœmina, quàm in viro, vide tit. Circumstantia, & Luxuria. Item de virgine vi deflorata, aut quomodo se defendet, vide tit. Luxuria.

VISITATIO. Prælatorum censura in mandatis visitationum late non sunt à iure, sed ab homine. cap. 27. num. 2.

VIVA hac perpetuò viuere volens, peccat mort. cap. 11. nu. 16 & ca. 23. numero 114.

VNCTIO EXTREMA.

EST Sacramentum, quo presbyter ungit certas corporis partes infirmi probabiliter periclitantis, oleo consecrato, certaque verba proferendo. cap. 22. num. 12. Eius materia est oleum oliuarum per Episcopum consecratum. Forma est, *Per istam sanctam unctionem, & per suam misericordiam indulgeat tibi Deus, quicquid peccasti per visum, &c.* Iuxta varietatem partium, quæ unguntur, explicandus est earum usus. Et posset Ecclesia instituere alia verba æquipollentia his, quibus modò utitur. Atque actus ungendi debet fieri durante prolatione verborum. Eius minister est presbyter. num. 12. 13. & 15.

Tantummodò est conferenda infirmis, & requirit probabile periculū mortis. Potest dari infirmo amenti, vel phrenetico, cessante irreuerentia, si antea illud petiit tacitè, vel expressè, vel si meminisset, petiisset, vel si in mortali notorio non insaniuit. Potest administrari sub conditione, si dubitatur infirmum esse mortuum. Quòd si post inceptam unctionem moriatur, non est ultra progrediendum. nu. 12. 13. & 14.

Non est conferenda damnatis ad mortem, neque in aliquo periculo mortis etiam presentissimo existentibus. num. 13.

Hoc Sacramentum principaliter est institutum ad remissionem venialium: remittuntur etiā per illud mortalia, si adsit attritio, unde potest facere de attrito contritum. num. 13.

Peccat mortaliter ægrotus, qui in articulo mortis per contemptum nō petit hoc Sacramentum. Idem, si non petit filio, vel alteri suæ curæ commissio. nu. 16. Idem de eo qui recipit illud in mort. sine confessione, vel saltem attritione tali, quod per virtutem Sacramenti reddatur contritus. cap. 22. num. 16.

Concilium Tridentinum circa hoc Sacramentum definiuit sub anathemate hæc sequentia.

I. Quod Extrema Vnctio est verè, & propriè Sacramentum, à Domino nostro Iesu Christo institutum, & promulgatū à Iacobo Apostolo. II. Quod confert gratiam sicut alia Sacramenta. III. Quod remittit peccata, & alleviat infirmum, & quod non cessat, neque cessavit, neque olim fuit quasi tantum gratia curationum. IV. Quod ritus eius, quem observat

Ecclesia Romana, non repugnat sententia Jacobi Apostoli: atque ideo non potest iuste mutari, aut contemni. V. Quod Apostolus Iacobus per presbyteros intellexit tantum Sacerdotes, & non seniores populi. VI. Idcoque non posse hoc Sacramentum per alias quam per Episcopos, & Sacerdotes ministrari. cap. 22. nu. 1.

VOLUNTARIUM,
& Involuntarium.

DICITUR directe, ac per se, ut cum volumus illud: indirecte ac per se, ut cum volumus id quod sequitur ex eo quod volumus: indirecte ac per accidens, ut cum possumus, & debemus aliquid velle, vel dicere, vel facere, & nolumus dicere, aut facere. Sicut in submersione navis, volita a nauclero dicuntur etiam volita omnia alia, quæ potuit impedire, & non impediuit. Præl. 7. num. 12. in Antiq.

Defectus voluntarij excusat à mortali in omni materia Præl. 9. nu. 10.

Voluntarium, quod in semidormiente reperitur, non sufficit ad mortale. Idem in semiebrio. Præl. 9. nu. 10. De involuntario, vide tit. Metus.

V O T V M I.

*in se, quantum ad
essentiam.*

VOTVM, est promissio deliberatè Deo facta de aliquo bono maiori à Superiore non reuocata. cap. 12. num. 24. Atque omne votum fit Deo expressè vel tacitè. Et sufficit ad illud illa deliberatio, quæ sufficit ad mortale. nu. 24. & 26. Solum autem propositum faciendi aliquod bonum, non est votum. numero 26.

Promittens Petro se non iusurum cum Ioanne, non vouet. num. 25. Neque abrenunciatio, quæ fit in Baptismo, est votum. nu. 31. Neque id quod fit animo non se obligandi, est verum votum. num. 38. Bonum opus ex voto factum, est magis meritorium, quam aliud ex voto non factum.

V O T V M I I.

Quoad materiam.

VOTVM de re mala factum non est votum. ca. 12. num. 25. Potest fieri de materia aliàs prohibita. Quòd si violetur, committitur duplex peccatum, necessariò confitendum. nu. 25.

Votum faciendi, vel omittendi aliquid, cuius contrarium secundum se est melius, non valet. Neque factum de non faciendi aliqua consilia Christi; imò qui tale vouet, peccat. n. 25. & 29.

Peccat mort. qui vouet se non facturum opus consilij, quamuis esset sub præcepto: & qui vouet se non facturum, quod est de consilio, eo tamè animo, vt displiceat Deo tantum, quantum mortalia crimina ei displicere solent. num. 35.

Votum de faciendi aliquod mortale, est mortale, & de veniali est veniale. numero 28.

Votum de rebus necessariò euenturis non est votum. Ibidem.

Promissio de re indifferenti, vt indifferentis est, non est votum, vt votum de non nendo in Sabbato in honorem B. Virginis, vel de eundo in Genuensem ciuitatem, aut de non ingrediendo talem domum, &c. absolute, & simpliciter sumptum non est votum, nisi adsit aliqua circumstantia bona, videlicet, non nere in Sabbato, vt recitet plura rosaria, adire Genuam, vt veneretur & honoret Christi imaginem, quam Veronicam appellant, non ingredi talem domum,

ne patiatur peccati scandalum : tunc enim huiusmodi vota cum his circumstantiis bona sunt, & valida. cap. 12. num. 28.

Votum factum ex causa mala impulsiva, valet. num. 30.

Votum factum de aliqua pœna, si commiserit homo tale, vel tale peccatum, valet. num. 31. & 43.

Votum factum se nudum peregrinaturum, inhonestum est, nec seruandum. num. 39.

Votum ducendi uxorem, de se non est validum: secus, in homine fragili. num. 43. §. 14.

Votum de non reddendo, vel non petendo debitum, factum sine licentia alterius coniugis, illicitum est. num. 60.

Votum nunquam peccandi venialiter, non valet : & votum nunquam peccandi mortaliter, vel non valet, vel facile debet relaxari. numero 65.

Votum non committendi tale, vel tale veniale, & tale, vel tale mortale, valet. Ibidem.

Qui vouet absolutè Religiosum esse, solum vouet ingressum. Additum in Nouo, cap. 12. num. 47. & 49.

VOTVM III.

Quoad obligationem.

QVI emisit votum non ingrediē-
di talem domum, ad evitandam
occasionem peccati, cessante occasio-
ne, non obligatur voto. cap. 12. n. 23.

Votum ob malum finem factum
non obligat. num. 30.

Votum filiorumfamilias à parenti-
bus irritatum, vel votū Religiosorum
à suis Prælatiis irritatum non obligat.
num. 25.

Votum de se obligat sub mortali.
nu. 26. Solum propositum faciēdi ali-
quid, non est votum, nec obligat, etiā si
quis induat habitum religionis. num.
26. corol. 6.

Votum factum sine animo adim-
plendi, validum est & obligatorium:
secus, si verbo tenus promitteret abs-
que animo se obligandi. num. 27.
& 38.

Qui vouet animo se obligandi, &
non adimplendi, peccat, & qui non
adimplet votum factum animo vo-
uendi, & non adimplendi, bis peccat.
nu. 38.

Votum solemne magis obligat quā
simplex: atque votum magis obligat

quam

quàm iuramentum.num.31.& 32.

Obligatio voti nō tollitur, eò quòd non adimpleatur propter eius fractionem.num.32.

Qui violat votum factum de rebus aliàs præceptis, committit duplex peccatum.num.34.

Votum non committendi tale, vel tale veniale, obligat sub veniali: secus de mortali, quod quidem obligat sub mortali.num.65.

Violare votum factum de rebus aliàs præceptis, est circumstantia necessario confitenda, etiam si fuerit votum de non peccando in genere. numero 34.

Votum factum de re, quæ ex natura sua est contra consilium, sed ob aliquam circumstantiã est bona, obligat.num.36.

Peccat, qui vouet aliquid sciens se non posse adimplere.num.38.

Non manet quis liber ab obligatione voti, propter illa omnia superuenientia voto iam emisso, quæ si à principio accidissent, non remisisset votum.num.39.& cap. 18.num.9.

Qui violat votum, peccat toties quoties illud violat.cap.12.num.39.

Qui non potest adimplere votū in

totum,

totum, tenetur in partem, quā potest.
num. 39.

Votum peregrinandi ad Ierusalem
bifonem ore ferendo, valet, ac obli-
gat quoad peregrinationem, non ta-
men quoad circumstantiam ferendi
bifonem. num. 43.

Qui vouit castitatem, si contrahat,
& consummet, tenetur non petere
debitum, & mortuo coniuge non con-
trahere. num. 39.

Quæ vouit virginitatem, & patitur
se corrumpi, tenetur deinde seruare
votum: secus, si eo animo vouit, ut
virginitate semel amissa, non tenere-
tur vltcrius ad castitatem. n. 43. §. 14.

Peccat, qui non implet votum
tempore illo, pro quo vouit, vel sta-
tim, vel intra certum tempus. Quod si
nullum tempus præfinit, nō peccat,
quamdiu conscientia non remordet
esse in mora. c. 12. nu. 41.

Peccat, qui faciens votum condi-
tionatum, impedit conditionem, &
non adimplet. nu. 42. & 43.

Qui vouet aliquid, si præseruaretur
ab aliquo peccato, & non præseruatur,
tunc tenetur adimplere votum, quan-
do non facit, quod fecisset ad se præ-
seruandum, vel quando peccat, ne

teneat

teneatur voto. num. 42.

Vota pœnalia, & conditionalia posita conditione obligant. num. 43. §. 12. Et votum, de opere pio, si susceperit filium de concubina, obligat. §. 14.

Qui vouet non nubere, non vouet continentiam, & qui vouet continentiam, tenetur non contrahere matrimonium. num. 43. §. 14.

Peccat mort. qui vouet ob malum finem. num. 43. §. 15.

Qui contra simplex votum castitatis contraxit matrimonium, tenetur ingredi religionem, antequam consummet. nu. 79. in fine.

Votum castitatis annexum ordini sacro obligat, licet suscipiens ordinem, non habuerit propositum seruandi. num. 50. & cap. 22. nu. 50. Et quamuis habuisset propositum non se obligandi ad id, tamen ad id seruandum obligatur. cap. 22. num. 52.

Et si suscipiat ordinem per metum reuerentialem patris, posset aliquis doctus dicere, quod non obligatur: & saltem hoc erit iusta causa ad dispensandum. num. 51.

Votum ducendi vxorem de se non valet, neque obligat, nec in homine fragili. cap. 12. nu. 43. §. 14.

De voto ingrediendi religionem non reformatā, vide tit. Religiosus II.

Qui vouet religionem, & non restringit votum ad hanc, vel illam religionem, hoc, vel illud monasterium, sed in genere, & absolute vouet, si nō recipiatur in vna, vel altera, tenetur aliam quærere religionem, vel aliud monasteriū. cap. 12. nū. 46. §. 16. licet qui vouet, refutetur à Prouinciali, vel Generali, nisi iudicetur ineptus. in Nou. cap. 12. num. 62.

Qui vouit aliquam religionem, & non limitauit expresse vel tacite, ad hoc vel illud monasterium, si non recipiatur in propinquis, seu finitimis cœnobiis, tenetur ad remota externaque loca proficisci, vbi sit aliqua spes, quod recipietur. nū. 48.

Qui existens in Hispania, vouet ingredi religionem fratrum minorum Conuentualium, quæ post aliquot dies abrogata fuit in vniuersa Hispania, nō tenetur quærere monasterium, in quo recipiatur, in locis vbi non est abrogata illa religio. cap. 27. nū. 273.

Vouens certum monasterium, vel religionem, animo se obligandi ad continentiam, quāuis non admittatur, tenetur seruare continentiam, si

caruit

caruit hac intentione, licet vouisset perseverare, vel profiteri: unde si non admittatur, poterit uxorem ducere. cap. 12. nu. 47.

Qui vouit religionem, peccat contrahendo, poterit tamen petere debitum. Ibid. Quod si fornicetur, vel adulteretur, non faciet contra votum. nu. 80. in fine.

Qui vouit iniciari sacris, licet peccet non adimplendo, non tamen tenetur ad officium diuinum; neque agit contra votum, si fornicetur. nu. 47. Unde qui vouit intra annum iniciari sacris, si non inicietur, non tenetur etiam elapso anno ad diuinum officium. Ibidem.

Qui vouit solummodò ingressum religionis, satisfacit quidem voto, ac iuri communi, ingrediēdo sine dolo, sed bona fide, vt experiatur, & probet vires suas. Quod si illa vitæ ratio ei displiceat, poterit, si libeat, intra annū probationis exire, eo solo quod modus ille viuendi ei non placuit. num. 47. §. 4.

Quod si vouit perseverantiam, & professionē, non poterit libere exire intra annū probationis: quāvis ei modus viuendi displiceat, nisi post dispē-

ratio

sationem impetratam, ex causa, quæ viro prudenti videatur iusta. Ibidem.

Qui autem absolute vouit esse Religiosum, solum vouit ingressum. in Nou. num. 47. & 49.

Qui vouit strictiorem religionem, & laxiorem ingreditur, peccat, sed post professionem non tenetur strictiori intrare, antea verò sic. cap. 12. nu. 48.

Qui vouit religionem, si in nulla recipiatur, potest uxorem ducere. nu. 48.

Ingressus religionis tunc nõ requirit longum consilium, quando non sunt specialia impedimenta, scilicet morbus, debita, &c. nu. 49.

Votum factum ob metum ab intrinseco illatum, obligat; secus, si metus sit ab extrinseco. num. 52.

Votum pueri factum per metum reuerentialem de ingredienda religione est nullum, etiam in foro exteriori. cap. 22. nu. 51.

Qui vouit perseverare in religione aliqua de laxioribus, tenetur in ea perseverare, nisi voluerit ad arctiorem transire. cap. 12. nu. 53.

Qui vouit, dum vixerit, non bibere vinum, peccat mort. toties quoties bibit. Idem, si promisit non bibere in tali

die,

die, peccat mortaliter toties quoties biberit in illo die. nu. 53.

Qui vouit aliquid pro certo tempore, si non facit, peccat, & tenetur post illud tempus facere, nisi quando is qui vouit, respexit principaliter ad diem, vel tempus. num. 54.

Non est mortale, pœnitere de voto facto. nu. 54.

Qui absque dispensatione nō adimpler votum, dubitans an debeat implere, peccat. Ibidem.

Qui vouit, quod per se ipsum adimplere non potest, nec curat per alium adimpleri, peccat in duobus casibus. Primò, quando votum ipsum saltem tacite ad id extenditur, vt votū opitulandi pugnantibus in Terra sancta, extenditur ad ferendam opem per alium. Secundò, quādo vouit id, quod nullo modo potest adimplere per se ipsum. Aliqui Doctores addunt tertiū, nempe, quando ex sua culpa factus est impotens ad adimplendum. Sed oppositum est verius. Ibid.

Hæres tenetur implere vota realia defuncti, non personalia: mixta verò partim tenetur, partim non. numero 56.

Votum defuncti non obligat hære-

dem quoad obligationem personale:
sed ex vi contractus, & promissionis,
vnde populus tenetur implere vota
facta a suis prædecessoribus præteri-
to tempore. num. 79.

Qui castitatem vouit sine licentia
alterius coniugis, eo mortuo tenetur
seruare castitatem. nu. 60. Votum à
coniuge factum, non vergens in præ-
iudicium alterius, obligat: secus, si
vergat. num. 61.

Votum de peregrinando factum ab
uxore sine licentia mariti, non obli-
gat, si maritus repugnet, imò etiam
emissum cum licentia, si postea con-
tradicat ipse, non obligat: peccabit
tamen contradicendo sine causa. Ibi-
dem.

Maritus non potest reuocare con-
sensum, quem adhibuit in votum
continentiæ vxoris. Ibidem.

Vxor, quæ cum esset soluta emisit
aliqua vota, si iam nupta implere non
possit absque præiudicio mariti, ex-
cusatur illo repugnante: eo tamen
mortuo, tenetur adimplere. Ibidem.

Votum succurrendi Terræ sanctæ
factum à marito cū licentia vxoris, vel
sine illa, obligat. Idem, si fiat ab
uxore, & possit impleri sine pericu-

lo incontinentiæ. num. 62.

Vota Religioſorum de materia nō prohibita obligant, donec irritentur, licet Prælati ea non approbauerint: & licet Religioſi ſint impuberes. nu. 67. & 69.

Vota Religioſorum de rebus à Superioribus prohibitis, alias tamen licitis, non obligant, donec Superior approbauerit. num. 67.

Vota Religioſorum, vt non obligent, ſufficit, quòd Superior iubeat, ne faciant rem quam vouerunt, vel non ſit factus certior de eo. num. 69.

Vota Religioſorum ſemper intelliguntur fieri cum hac conditione, ſcilicet, ſi Superior non contradixerit: & ex conſequenti, ſalua voluntate ſummi Pontificis, qui eſt ſupremus omnium Antiſtes: maior eſt enim po teſtas Pape quoad hoc erga Religioſos, quàm erga ſeculares. capite 12. numero 76.

Filius tenetur implere votum amiſſum à parente implendum ab ipſo filio, dummodò illud approbet animo ſe obligandi. num. 73.

Seruum obligant vota perſonalia, quæ non redundant in damnum domini. nu. 74.

Votum licitè potest non impleri, quando impletio est manifestè mala, inutilis, vel impeditiua maioris boni. nu. 76.

Quid requiratur vt votum censcatur ratificatum, vide tit. Votum VI. de irratione.

VOTVM IV.

Quis possit vouere.

SUBIECTVS aliquis non potest emit-
tere votum validum in eis, in qui-
bus subiicitur, absque eius, cui subie-
ctus est, consensu. cap. 12. nu. 64.

Impuberes vtentes ratione possunt regulariter emitte quæcunque vo-
ta, siue realia, siue personalia. nu. 68.

Et licet non possint se obligare vo-
to solemni religionis, etiam consen-
tiente patre, bene tamen voto sim-
plici. Ibidem.

Puberes possunt emitte vota per-
sonalia, & tenentur adimplere, etiam
viuentibus parentibus, vel tutoribus,
dummodò non contradicant guber-
nationi paternæ, vel tutoris; alias se-
cus, nisi essent in subsidiũ Terræ san-
ctæ, vel ex rebus castrensis, vel cum

consensu parentis.nu.70.

Vota realia à puberibus facta, valida sunt.Ibidem.

Clericus beneficiarius, & non beneficiarius potest emittere omnia vota, sicut laicus; his exceptis, quæ grauius præiudicant Ecclesiæ, vt longa peregrinatio.nu.74.

Religiosus non potest vouere aliquid sibi prohibitum, licet ex genere suo bonum, sine conditione, si Prælato placuerit, nec rem non prohibitam absque hac conditione, si Superior non contradixerit.Ibidem.

Neuter coniugum potest vouere continentiam sine consensu alterius. capite 22.num.19.

V O T V M V.

Quoad solennitatem.

VOTVM duplex est, vnum solemne, & alterum simplex. Solemne est, quod professione tacita, vel expressa religionis approbata, vel susceptione ordinis sacri celebratur.cap.12.n.32.§.13.

Votum simplex est, quodcumque aliud siue occultum, siue publicum fuerit. numero 32.§.13.

Vota facta in sæculo ipso facto, commutantur voto solemni religionis. nu. 65.

Votum solemne religionis emissum ab impubere, etiam consentiente patre, non valet. num. 68.

VOTVM VI.

Quoad irritationem.

IRRITATIO votorum non requirit causam. cap. 12. nu. 63.

✝ Votum de non petendo, vel non reddendo debitum emissum ab vno coniuge, sine consensu alterius, potest ab altero irritari. num. 60.

Maritus potest irritare vota facta ab vxore antequàm nuberet, si præiudicent marito. num. 65.

Vota possunt irritare pater, & eo mortuo, mater, maritus, vxor, dominus, Prælati, tutor, diuersimode tamen: nam pater, mater, vel tutor possunt irritare in vniuersum omnia vota tam realia quàm personalia, emissà à non habente ætatem requisitam ad contrahendum matrimonium. Similiter Prælati possunt in vniuersum irritare omnia vota Religiosorum: at verò pater, mater, vel tutor non possunt omnia vota emissà

ab habente ætatem requisitam ad matrimonia irritare, si sint personalia, & illorum iuri non præiudicent, vt votum religionis, & castitatis, & hoc siue sint pure personalia, siue principaliter personalia, & accessorie realia: possent tamen irritare, si essent realia, & personalia, quæ illis præiudicarent. nu. 64. & 70.

Papa potest irritare vota Religiosorum. num. 76.

Prælati non potest sine rationabili causa, irritare votum subditi, ad quod ipse cõsensit, vel factum approbavit; irritatio tamen est valida. numero 73.

Prælati potest irritare votum subditi de non peccando tale, vel tale peccatum, siue mortale, siue veniale. numero 65. Non tamen potest irritare vota nouitiorum. Ibid.

Vt autem Prælati irritet votum Religiosorum, requiritur quod fiat certior de voto. Ibidem.

Votum irritatum non obligat, quamuis qui irritauit iterum de nouo consentiat. Ibidem.

Vota irritata à marito, vxore, domino, parente, tutore, curatore, non obligant, licet vouentes liberentur

à subiectione irritantium, nisi quando expresse voverint se facturos, postquam essent liberi. nu. 96.

Vota personalia emissia ab habente ætatem ad contrahendum matrimonium, non possunt irritari à parentibus, ut votum religionis, vel continentie. num. 70. Et vota realia possunt irritari usque ad vigesimum quintum annum, si fiant ab habente ætatem ad contrahendum, dummodò principaliter pertineant ad rem familiarem: non enim possunt irritari, quando accessorie illam tangunt, & adiunguntur personalibus, quæ non possunt irritari, ut patet in voto professionis, quod transfert in monasterium bona profitentis. num. 70.

Pater vel tutor potest irritare votum professionis emissum ab eo, qui non habebat ætatem ad contrahendum: quæ irritatio fieri debet, antequam vouens perueniat ad prædictam ætatem. Hæc autem limitatio non requiritur in irritatione voti simplicis, dummodò non fuerit ratificatum. nu. 71.

Aduertendū tamē, illud quod dicitur de voto solēni professione, nō habere locū post Trident. sess. 25. de reg.

cap. 25. Quoniam huiusmodi votum est nullum. Irritatio autem supponit vinculum.

Vt votum censeatur ratificari, non satis est credere quòd valet, nec velle adimplere: sed requiritur expresse velle, quòd in posterum valeat, quāvis antea non valuerit. num. 71.

Pater non potest irritare vota filij facta cum consensu patris. c. 14. n. 17.

VOTVM VII.

Quoad commutationem.

COMMUTATIO quando fit ex rationabili causa, debet fieri in bonum æquale; quando verò sine illa, in melius. cap. 12. num. 63.

Causa sufficiens ad commutandū votum castitatis, est fragilitas adimplendi. num. 78.

Commutans votum debet perpendere qualitatem vouentis, & expensas, quas facturus esset in adimplendo votum. num. 77.

Votum ieiunandi emissum à paupere, potest commutari in minus, quàm votum diuitis. Ibidem.

Votum de erogāda eleemosyna ali-

cui Ecclesiæ potest commutari, etiam sine consensu Ecclesiæ, num. 78.

Quodcunque votum, etiam Hierosolymitanum, potest commutari in votum religionis. Ibidem.

Quilibet simplex Sacerdos nō poterit commutare votum in articulo mortis, licet possit absoluerē à quacūque voti fractione, nu. 79.

Qui verō potest tantum commutare votum, non poterit cum illo dispensare: neque contrā. Ibidem.

Prælati interiores Episcopi nō habentes iurisdictionem quasi Episcopalem, non possunt commutare, vel dispensare vota, nisi ex præscripto & privilegio: possunt tamen Prælati regulares, quoniam habent iurisdictionem quasi Episcopalem, num. 75.

Qui recepit diploma Papæ concedentis facultatem commutandi, debet petere commutationem à Confessario, num. 79.

Commutatio facta, per Bullā Cruciatæ fieri debet in utilitatem Bullæ. Ibidem 80.

Non potest quis auctoritate propria cōmutare votum etiā in melius, nisi manifestè cōstet illud esse gratius Deo, & cōsequēter neque Confessa-

rius,

rius, nec alius, cui non sit data facultas commutandi. in Nou. n. 75.

Per Bullam Cruciatæ possunt commutari vota emissa post eam. in Nou. num. 80.

VOTVM VIII.

Quoad dispensationem.

DESIDERIVM, & tentatio non Adimplendi vota, non est sufficiens causa ad dispensandum. ca. 12. num. 11.

Votum religionis, vel peregrinandi Hierosolymam, si tale peccatum commiserit, non potest ab Episcopo dispensari, nec post adimpletam conditionem, nec antea. Votum autem non committendi tale peccatum sub pena eundi Hierosolymam, ante impletam conditionem, vtrumque potest ab Episcopo dispensari. num. 43.

Qui vouit ingredi religionem, & perseverare, debet in petenda dispensatione vtrumque exprimere. Ibid.

Peccat, qui impetrat dispensationem voti ob causam falsam & iniustam. num. 57.

Dispensatio differt ab irritatione, B

& com

& commutatione: nam irritatio non aliam causam postulat, quam voluntatem illius, qui ad irritandum habet facultatem. Dispensatio vero causam iustam, & rationabilem requirit, quoniam qui habet auctoritatem dispensandi, poterit omnino votum relaxare absque eo, quod loco voti aliquid iniungat vouenti, & tunc tam vouens quam qui dispensat, manet in conscientia securi. Commutatio autem, vel redemptio voti exigit, ut id, in quod votum est commutandum, vel redimendum, sit æquè bonum aut melius, quam id quod vouit. Tunc autem æquè bonum exigitur, cum ex causa rationabili commutatur. Tunc vero melius bonum exigitur, cum sine causa, sed ex mera voluntate fit commutatio, num. 63.

C Causa, quæ non est sufficiens omnino ad dispensandum, sufficiens esse potest ad partim commutandum, partim dispensandum. Ibidem.

Sine iusta causa non potest Papa dispensare in voto, nec dispensatus erit securus. Præ. 9. n. 11. & c. 12. n. 76.

D Nullo voto, aut iuramento detrahi potest potestati Papæ, quominus cum iusta causa possit cum illo dispensa-

re. numero 67. & 76.

Causa, quæ impletionem voti reddit malam, inutilem, vel impeditiuā maioris boni, sufficiens est ad dispensandum. Causæ autem sufficientes ad dispensandum sunt leuitas in vouendo, imbecillitas ad implendum, necessitas publica, & priuata, imò & utilitas publica, & priuata, & alia, quæ arbitrio Superioris relinquenda sunt. Si verò impedimentum implendi votū sit temporale, non debet concedi dispensatio, sed dilatio. num. 76. & 77.

Solus Prælatus Ecclesiasticus potest in voto dispensare. num. 64. E

Qui tantum potest dispensare, non potest commutare, neque è contrà. num. 76.

Qui habet priuilegium commutandi votum, non potest dispensare, neque irritare. num. 72.

Qui vt impetraret dispensationem transeundi ex ordine mendicantium ad canonicos regulares, dimisit habitum, & impetrauit dispensationem. tacendo hoc, non est tutus. Ibidem. F

Solus Papa, vel alius cum potestate eius, potest dispensare in quinque votis, perpetuæ continentię, Religionis, Ierusalem, Romæ, ac Cōpostellæ. G

Ista quinque vota reseruantur Papæ, saltem ex consuetudine. Vnde inferior, qui sine licentia Papæ absoluit ab istis, incurreret in excommunicationem: nō quidem quicumque inferior, sed solus ille, qui prætextu concessionis cōfessionarium Sixti IV. absoluit, vt habetur in Extrauag. et si Domini, num. 75. Sed hæc Extrauagans nūc nihil vel parum prodest, quoad contentum in ea principaliter, quia iam confessionalia illa defierunt. cap. 27. num. 105.

H In omnibus votis (exceptis quinque) possunt Episcopi, vel iurisdictionem Episcopalem habentes dispensare. Prælati verò inferiores non. Votum autem solemne continentie, Religionis, dispensari potest à Papa, si adlit urgentissima causa. Solus verò Papa potest dispensare in voto continentie emisso per susceptionem ordinis sacri. cap. 12. num. 75.

Episcopus non potest dispensare in voto simplici perpetue continentie, nisi esset magnum periculū incōtinentie, & non esset recursus ad Papam. n. 76. Poterit tamen dispensare in voto temporali continentie, & etiam in voto non nubendi. Ibidem.

Votum de danda eleemofyna alicui Ecclefie, dispensari poteft, etiam fine confenfu Ecclefie cui danda eft. ca. 12. num. 78.

Quilibet simplex Sacerdos nō poterit in voto difpenfare in articulo mortis. num. 79.

Confeflarij præfentari ordinis minorum, & qui participant eorū priuilegia, poliunt difpenfare in omnibus votis, in quibus Epifcopi, præterquàm in voto peregrinationis ultra duas diartas. Qui autem recipit diploma Papæ concedentis facultatem ad difpenfandum, debet petere difpenfationem à Confeflario. Ibidem.

Epifcopus concedendo abfolutionem à fuis cafibus, & cenfuris, non videtur concedere difpenfationem votorum, in quibus ipfe poteft difpenfare. cap. 27. num. 255.

V S V R A I.

In fe.

VSVRA, prout in materia morali Aufumitur, fignificat *lucrum proveniens ex contractu mutui.* c. 17. n. 206.

Dicere vfuram non effe peccatum, eft hæreticum. num. 207.

Vfura

Vsura est prohibita iure naturali, & diuino veteris & noui Testamenti, & humano. Ibidem.

B Vsura est duplex, mentalis tantum, mentalis & realis. Atque vsura quidem mentalis differt à peccato mentali vsuræ: hoc enim non obligat ad restitutionem. num. 208. Illa verò obligat. num. 214. & clarius explicatur num. 243. §. 98.

C Intentio principalis lucrandi ex mutuo, sufficit ad constituendam vsuram, etiam sine pacto expresso, vel tacito, non tamē sufficit minùs principalis. num. 209. Qui iurauit soluere vsuras, tenetur intra statutum diem soluere, vel petere absolutionem iuramenti. num. 246. §. 109.

D Promissio soluendi vsuras non valet. num. 245.

Soluens vsuras peccat, consentiendo peccato vsurarij. Atque petere sub vsuris à nolente mutuare gratis, licitum est, imò & accipere. num. 246.

Sed peccat, qui inducit alium, vt sibi det ad vsuram, secus, si peteret à parato, vel petit ab aliquo mutuum simpliciter, & quia non vult gratis mutuare, accipit sub vsuris. num. 262. & cap. 21. num. 25.

Indigens extreme, licite potest inducere ad sibi mutuandum sub vsuris nolentem aliter mutuare, quia hoc est consulere minus malum. cap. 17. num. 263.

Qui vero petit mutuum ab vsurario, absque necessitate, peccat, secus, si petat ex necessitate. cap. 14. num. 27. Ratio huius differentie est, quia qui petit ob necessitatem ab vsurario parato, ut sibi mutuet sub vsuris, non petit ab eo rem malam, quamvis peccandi materiam offerat: qui autem petit extra necessitatem, petit rem malam. quod alio exemplo declaratur. Qui petit ab infideli, ut sibi promissa iuramento firmet, non peccat, licet sciat illum iuraturum fore per suos falsos deos: qui autem peteret ab eo, ut iuraret per falsos deos, peccaret quidem. num. 31. lit. F, & in Non. num. 39.

Vnde peccat mort. capiēs sub vsuris merces ad res vanas, graue æs alienum contrahendo, vxorem, & liberos notabiliter damnificando. Idem de capiente ad interesse, & emente habita fide de pretio merces, quas vendit presenti pecunia. cap. 17. nu. 263.

V S V R A I I.

Quoad venditionem, vel emptionē.

A **Q**Uod vinum, triticum, vel oleum alicuius prædij ante mensem, vel vindemiam minoris emit ob anticipationem solutionis, quam valebunt collecta, tenetur restituere. cap. 17. num. 22.

Idem de emente aliquid minoris iusto pretio ob anticipatam solutionem, vel carius vendente ob dilatatam, quamvis postea augeatur pretium rei venditæ. num. 228.

Per iustum autem pretium intelligitur infimum, medium, vel supremum. num. 227. & 228.

B Qui vendit aliquid vno mense pretio maiore, quo valiturum est in alio, ad quem usque non erat servaturus, peccat cum obligatione restitutionis. Si tamen esset servaturus, licitum erit tribus concurrentibus. I. Ne accipiat pretium summum, sed medium. II. Ut de pretio deducat tantum, quantum servando diminuendum esset. III. Ut deducat impensas in servando faciendas. n. 239. & 95. & in No. 5. 104.

C Vñra est, vendere rem dilata solu-

tione

tionem in aliud tempus, maximo pretio, quod valebit usque ad illud: secus, si vendat cum pacto, ut sibi solvatur pretium medium minimi, & maximi, quod ab emptionis tempore, usque ad tempus in quod servaturus erat valeret, siue pretium cresceret, siue decresceret. num. 243. §. 96.

Usura est, vendere aliquid indigenti pecunia, cum pacto, ut statim sibi reuendat minoris iusto pretio: secus, si simpliciter vendit iusto pretio, quamuis summo, & deinde quia emptor vult reuendere, & non inuenit emptorem, idem venditor iterum emit iusto pretio quamuis infimo. §. 97. Pactum de retrouendendo simulate factum animo magis mutuandi quam emendi, usurarium est. num. 247.

V S V R A I I I.

Quod mutuum.

MUTUUM verum solum reperitur in rebus, quae usu consumuntur, & consistunt in numero, pondere, & mensura: palliarum vero in aliis etiam rebus & contractibus. cap. 17. num. 206.

Intentio principalis lucrandi ex mutuo sufficit ad constituendam vsuram, etiam sine pacto expresso, vel tacito, non tamen intentio minus principalis. num. 209. Vnde peccat, qui mutuatur ob lucrum conuentum expressè, vel tacitè, aut principaliter speratum. num. 214.

B Non est vsura sperare secundario, vel principaliter lucrum amicitie, & gratitudinis ex mutuo. num. 209.

Qui postquam mutuauit principaliter propter lucrum mutat intentionem in intentionem minus principalem, si gratis datum accipiat, non est vsura. Ibidem.

C Non sunt vsurarij omnes qui mutant cum spe lucri, sine qua non mutarent. Ibid.

Qui bona fide accipit aliquid à mutuario, credens dari gratis, non peccat: quòd si postea intelligat non gratis dari, tenetur restituere. Ibidem.

Quamuis mutuator liberaliter mutauerit, non potest accipere à mutuario lucrum, quod dat coactus.

Ex qualitate autem rei date, & personæ dantis, & ex aliis circumstantiis indicandum est, quando mutuarius dat gratis lucrum. Ibidem.

Quando præcessit pactum, nō cen- D
setur dari gratis, quamuis magnates
dicant in literis se gratis dare. num.
244. 6. 99. vel 104.

Qui mutuatur, ut mutuarius soluat
debitum, non est vsurarius; nec est
vsura, accipere aliquid ob iustam
mercedem sui laboris, vel famuli, nu-
merandi magnam summam pecuniæ,
vel pro sumptu & labore mittendi
pecuniam mutuata longè absenti.

Vsura est, permutare, locare, vel
vendere minoris iusto pretio, ob an-
ticipatam solutionem debitorum, vel
maioris ob dilatam. num. 210.

Vsurarij sunt, qui agros suos pluris E
iusto pretio rigido locant propter di-
latam solutionem suorum debitorū,
vel propter mutuacionem tritici ad
serendum, & victus, aut pecuniæ ad
alia necessaria. Ibidem. Idem de his,
qui suos redditus quàm maximo pos-
sunt pretio locant, in auctiōibus
publicis, propter dilatas solutiones.
Ibidem.

Certum est apud omnes interesse
damni emergentis & lucri cessantis,
ex mutuo proueniēs peti posse in tri-
bus casibus. I. Quando præcessit mora
in soluendo. II. Quando mutuū ex-

cortū est per vim. III. Quando à principio conuenit de soluendo damno. Quibus casibus licet pacisci etiam à principio de certo, & determinato lucro ultra sortem: quod tamen iā non habet locum in materia cambiorum post Extrauagantem Pij V. num. 272. & num. 183. lit. M, in explicatione eiusdem Extrauagantis, not. 4. & in Nou. num. 301.

F Præterea licitū est in mutuo sponte facto recipere aliquid ultra sortem, ob interesse lucri cessantis, etiam ante moram, vel culpam, concurrentibus tamen nouem conditionibus, quæ tamen non sunt omnes necessariae. I. Quod hic lucrandi modus non tantū sibi placeat, quantum negotiationis; sed hæc non est tam necessaria: nam iustum & iniustum, nō in bonitate vel malitia animorum consistit, sed in rerum externarum æqualitate, vel inæqualitate. Vnde etiam nihil refert, an mutuans sit rogatus, & quæsitus à mutuatario, an vtrō mutuet, dummodò ferretur id quod ad iustitiam commutatiuam pertinet. II. Quod interesse sit verum & hæc est necessaria.

G III. Quod mutuatō, vel non solu-

tio

tio sit causa cessationis lucri: sed talis non est, quando mutuans pecuniam, habet aliam qua negotietur: quæ limitatio non procedit, si aliam pecuniam destinasset ad alios fines, veluti ad fortuitas necessitates, neque negotiationi cōmittere vellet, quod prudētiæ est. IV. Quòd non sit assuetus dandis vsuris, quoniam ex tali consuetudine præsumeretur volūtas exercēdi vsuram: sed hæc conditio non procedit in foro conscientia, in quo veritas præualeat præsumptioni.

V. Quòd non recipiat interesse H priusquam constet, quòd verisimiliter lucratus fuisset; quod etiam in materia cambiorum statutum est à Pio V.

VI. Quòd mutuatarius non egeat I extreme; sed hæc non videtur necessaria. Quia non tenetur ex præcepto subuenire illi gratis: imò satisfacit mutuando, vt, cum poterit, soluat, & mutuare sine interesse, esset donare.

VII. Quòd mutuans ob hoc non L incurrat infamiam vsurarij apud simplices, ignorātes qualitatem aliās bonam huius contractus. Hæc non ad vsuram, & restitutionem euitandam necessaria est, sed ad euitandum

peccatum scandali adiungitur.

M VIII. Quòd causa principalis mutuandi sit subsidium necessitatis, vitæ, salutis, honoris, aut bonorum proximi, quæ conditio magis est honesta, quàm necessaria.

N IX. Quòd non capiat, neque paciscatur totum interesse, quod verisimiliter expectatur, sed solum tantum quantum valet illa verisimilis expectatio: atque ideò qui cogitur soluere pœnam, vel interesse creditori suo, eò quòd mutuatarius suus non soluit ei mutuum statò die, licitè potest (nò ratione mutui, sed interesse damni emergentis, etiamsi promissio de soluendo tali damno non præcesserit) recipere illud, quod sic soluit, & etiam compensationem damni accepti, ob venditionem rerum suarum minoris quàm valerent, aut emptionem tritici & vini cariori pretio, eò quòd statò die debitum ei nò soluit. Non possunt tamen quicquam capere iuxta ratione interesse lucris cessantis ij, qui nolunt, vel non possunt negotiari, nec res frugiferas emere, & mutuare ad interesse. Neque illi mercatores, qui certa pecuniæ summa negotiantur, & non maiori, & aliam,

quam

quam habent, ad interesse mutuant. Neque qui multas pecunias in nūdinas important, & emptis mercibus suo proposito sufficientibus, reliquas pro interesse mutuāt, quia omnes isti nullum interesse verum prætendere possunt. num. 212.

Qui mutuauit triticum paratū ad seminandum, potest aliquid recipere ratione lucri cessantis. num. 211. O

Licitum est vni Hispano dare alteri Romæ centum scuta pro centum soluendis ab eodem in Hispania cum aliquo augmento, non quidem per viam interesse lucri cessantis, si non habebat illa destinata ad mercandū, vel ad emendum aliquid frugiferum; nec per viam emptionis, & commutationis rei præsentis cum re absente, si ille nec formaliter, nec virtualiter habet illa in Hispania: sed potest per viam emptionis, & commutationis rei præsentis cum absente, si alter habet verè & formaliter illa scuta (quæ vendit) in Hispania, aut virtualiter in redditibus beneficij, vel aliorum bonorum, vel crediti boni, & probabilis. Quia ratione absentia valent minus scuta absentia, & ratione valoris, quia plus valent Romæ centū scuta, P

quàm totidem in Hispania. Est etiam
licitum per viam mutui, præsupposito
quòd eadem pecunia valet hic plus-
quàm ibi, imò licet non valeret plus
data facultate mutuatario soluendi in
vrbe, aut si malit in partibus cum cā-
bio, quo tractatio illorum in urbem
constabit: quoniam in hoc casu nihil
videtur capi ultra fortē, nisi ad sum-
mum interesse damni emergētis, præ-
sertim si qui dat, eget illis, vel puta-
tur eis opus habiturus in vrbe. Non
tamen hoc erit licitum, vt ob solam
dilationem, aut solùm ratione mutui
acciperet interesse lucri, maxime si
eadem pecunia valeret minùs Romæ
quàm alibi. nu. 283. li. N, conclusione
7. & in Nouo, num. 301. not. 6. Mutuans
centum ducatos in noua Hispania,
non potest capere totidem in veteri
Hispania, & mutuans in veteri, potest
amplius recipere in noua. nu. 283. li.
R, & in Nouo, num. 295.

R Peccat, qui mutuatur posita pœna, nisi
intra diem statutum soluerit, quem
iam à principio credebat non posse
soluere ad eam diem: idem, si pœ-
nam exigit ab eo, qui sine culpa non
soluit per impotentiam: idem, si solu-
ta parte debiti, totam exigit pœnam,

saltem

saltem quando obligatio est diuisibilis, non tamen peccat, si posuit poenam, vt soluat timore incurrendi eam. num. 215.

Vsura est, mutuare rem cum pacto, vt reddatur, quando probabiliter creditur plus valitura; secus, si esset dubium, vel ipse seruaturus esset in illud tempus, & non tollit debitori libertatem soluendi ante illud tempus. n. 219.

Non est vsura, mutuare res vno mense vsque ad alium: in quo verisimiliter plus valebit, vt reddatur eque bonum in illo, vel ante illum. num. 239. §. 45.

Vsura est, mutuare cum pacto, vt molat in suo molendino, vel emat in sua taberna, vel laboret in suo praedio, & debet satisfacere per hanc obligationem iudicio boni viri. nu. 220.

Vsura est, mutuare cum pacto, vt sibi T reddatur triticum, vel aliquid aliud etiam iusto pretio, vel mutuare cum pacto assicurationis; secus, si mutuarius libere voluit assicurare: tunc enim licite potest pacisci de pretio assicurationis. num. 221. Et per hoc explicatur caput finale de usuris. Dñat enim assicurationem in mutuo propter presumptionem, quia scilicet praesumit, vel

quod

quoddam mutuarius fingeat se traieciendum pecuniam per loca periculosa, cum tamen non ita esset, vel quoddam mutuans cogit mutuarium, ut afficeret mutuum, cum tamen non haberet animum affecurandi. numero 284.

V Vfuræ nauticæ sunt prohibitæ quoad forum exterius, si ob mutuum pecuniæ numeratæ accipiantur: & etiam quoad interius, si accipiuntur pro mutatione; secus, si propter solam securitatem. num. 283. lit. A, & in Nouo, num. 285.

Vsura est, mutuare alicui pecuniā traiciendam per loca periculosa, eo pacto, ut mutuarius faciat eam affecurari à mutuante accepto aliquo pretio: secus, si mutuarius sponte vellet eā affecurare cum mutuante. Ibi.

Vsura est, mutuare cum pacto, ut si mutuarius intra certum tempus moreretur, liber esset, & si viueret, duplum redderet: & mutuare magnati cum pacto, ut conferat sibi aliquod officium æstimabile pretio. Verum est, quoddam non tenetur restituere id, quoddam tali officio lucratur. num. 222.

X Mutuantes sub vfuris regibus ad id aliquo modo cogentibus, difficile

possunt

possunt iustificari, nec per viam alicuius cambij, nec per aliam viā. nu. 283. lit. O, & in Nou. nu. 302.

Vsura est, mutuare alicui cum pacto, vt iuuet mutuante, vel deprecetur pro illo, vel vt iterum mutuet, vel, si medicus est, vt mutuatori medeatur. num. 223.

Vsura est, mutuare triticum vetus cum pacto, vt reddatur nouum, sciens nouum plus valiturum. nu. 224. Non tamen peccat mutuans triticum cū pacto, vt plus recentis reddatur, quando verisimiliter creditur, quod non valebit plus quam vetus, quod mutuatur. Ibidem.

Non est vsura, tempore caritatis annonæ triticum æstimatum pretio, quo tunc venditur, mutuare cum pacto, vt tempore solutionis reddatur triticum pretio quo tunc valebit. numero 225.

Vsura est, nolle recipere suum debitū vique ad tempus, in quo pretiū eius crescat, cum debitor non teneatur expectare illud tempus. Idem de mutuate alteri cum pacto, vt nō restituat ante tale tempus, vel in alio loco extra illud, in quo iure tenetur. Ibidem. Idem de mutuate pecuniā

argen

argenteam, vt sibi reddatur aurea. n. 226. Qui centum soluenda à se vel ab alio alteri, in fine anni emit, vel redimit in principio anni minus ob anticipatam solutionem, vsurā committit, ac restituere tenetur: nisi id faceret, quia debitum non est liquidū, vel propter laborem, vel periculum, vel impensas subeundas in recuperando, vel illa quibus emit habebat destinata negotiationi, vel emptioni frugiferorum. nu. 230. Nobis autem verum videtur.

Licetum esse minoris emere debita non soluenda, vsque ad annum secundum, vel tertium, &c. quā si presenti die soluenda forent, vnde debitor potest emere minori in principio anni ea, quæ soluenda sunt à se in fine, quicquid alij dicant. num. 232.

Z Qui mutuū accepit centum cum pacto dandi decem vltra sortem, non potest eadem centum alteri mutuare cum eodem pacto ratione mutui, bene tamen ratione damni, quod alias pateretur. nu. 233.

Vsura est, mutuare cum pacto, vt mutuatarius vltra sortē dec aliquid alicui tertio, vel pauperibus. nu. 237.

Non est vsura, mutuare cum pacto;

vt sibi remittatur iniuria: quia pœna iniuriæ non debetur in foro consciẽtiæ. Ibidem. Secus, de mutuante cum pacto, vt non solùm remittatur iniuria, sed etiam damnum, quod iniuria affectus passus est, quòdque sibi debetur in conscientia. nu. 238.

Qui centũ aureos mutuat ad annũ, si intra illum crescat eorum valor auctoritate publica, debent solui eidem totidem in fine anni; si ea vsque ad annũ erat seruaturus: vel si mutuauit, cũ pacto, quòd redderentur ei alij cẽtũ eiusdẽ metalli, & formæ, siue maioris siue minoris valerẽt in fine anni, imò quamuis nõ esset seruaturus, nec fecisset prædictum pactũ. nu. 283.

Vsura est, commendare, vel depocere pecuniã apud mercatorem intẽtione principali, vt aliquod lucrum annum soluat, & tenetur restituere etiam nõ interueniente pacto: secus, si acciperet à mercatore donante gratis, quamuis libentiũs habeat suã pecuniam depositam penes hũc gratum, quàm penes alium: & licet mercator det illud sperans propter hanc largitatem pecuniam non auferendam à se. num. 243. §. 9.

Licet potest quis legare pecuniã

benefi

beneficiariis alicuius Ecclesiæ, vt perpetuò singulis mensibus tot Missæ pro legante dicantur, quot ex lucro pecuniæ ad rationē quinque pro cētum quotannis dici poterunt. n. 257.

Licitum est reipublicæ constituere officium mutuandi egentibus, cōstituto salario de publico, imò & prestito aliquo paruo lucro reddendo à mutuatariis pro labore officarij. nu. 283. lit. A, & in Nou. num. 285.

Mutuanti mille in India, ea lege, vt post certum tempus eadem petat vbique terrarum inuenerit mutuatorium, satisfat; si soluantur Romæ deductis cambiis, vel illa mille integra. num. 43.

V S V R A I V.

Quoad locationem & conductionē.

QVI pecora, vel prædia emit ab eo, quem credit non habere, & statim certa pensione eidem locat, tenetur restituere pensionem, quam ex re, quæ non erat, cepit: secus, si emit bona fide, credens probabiliter eum habere illa, nec tenetur restituere, etiam cognita veritate. num. 229.

V S V R A V.

Circa cambia.

QVI deponit nummos apud vsurarium habentem proprias pecunias ad exercendam vsuram, non peccat; secus, si non habeat proprias. c. 14. num. 31. lit. F, §. 12. & in Nouo, num. 40.

De commendante pecuniam apud mercatorem, ea intentione, vt aliquod lucrum annuum ei solvatur, vide supra tit. Vsura III. lit. Z.

De mutuante mille in India, quomodo satisfiat ei Roma, vide tit. Vsura III. in fine.

De vsura circa pignus, tit. Pignus. De vsura circa societatem, tit. Societas.

V S V R A V I.

Quoad restitutionem.

VSVRA est minus debita, quam debitum ex aliis contractibus. cap. 17. nu. 53.

Famulus vsurarij tenetur restituere tanquam faciens, vsurarius verò tanquam consentiens. nu. 19.

Et famulus tenetur etiam si solum pecuniā dedit, & pignora, vel solutio- B

nem vsurarum accepit, dummodo sciant pecuniam, quam ferunt mutuā, mitti ad vsuram, & quam recipiunt, ratione vsurarum recipi, & tenentur restituere ante executionem principalium, quia nō censentur accessorij. Idem de proxeneta rogante, vt det ad vsuram; secus, si simpliciter rogauit vt daret ad mutuum: secus etiam, si non se tenet principaliter ex parte vsurarij, sed ex parte indigentis. numero 267.

C Qui gratis mutuare volenti suadet, vt nō mutuet nisi ad vsuram, tenetur restituere in solidum. num. 265.

Qui mutuatur vsurario in malos fines, nō potest licitè capere ab eo solutionem, si ex ea redditur impotens ad soluendas vsuras. num. 264.

D De emēte pignus amissum ob vsuras non solutas, idem est ac de emente rem alienam. nu. 265.

Bona vsurarij non sunt obligata pro vsuris extortis. Dominium rei lucrifactæ per vsuras, transit in vsurarium, & dominium rei venditæ per vsurarium, transit in emptorem, nec potest auferri à soluente vsuras pro earum restitutione. Ibidem.

Vsurarius non tenetur restituere

quod

quod emit suo nomine ex pecunia
vsuraria. num. 278.

Debitor potest recuperare rem
quam soluit pro vsuris, si est penes
vsurarium: imò etiam si sit penes aliū
titulo gratuito, saltem cum desunt
vsurario bona ad restituendū. n. 265.

Qui aliquid notabile accipit gratis E
ab vsurario in eadem specie, qua fuit
datū illi, vel etiam in alia, si sciebat,
vel probabiliter dubitabat, eius bona
non sufficere ad restituendas vsuras,
tenetur restituere illis, quibus vsura-
rius tenebatur. num. 266.

Gestor negotiorum, vel tutor, qui
etiam nomine suorum principalium
dedit ad vsuras, vel recuperavit, eas
tenetur restituere, illis nō restituētib⁹,
etiā si fuerit merus executor. nu. 267.

Vxor vsurarij sciens maritum non F
habere ampliū quā ad restituendas
vsuras, peccat viuendo ex eius bonis,
cum ex iuis, aut consanguineorum,
vel suo labore honeste viuere possit.
Quod restringendum est, quādo viuit
de eisdem bonis vsura acquisitis, quo-
rum dominium non transit in vsura-
rium, vt pignora fructifera; & quando
viuit sumptuosius, quā decet statum
eius: aliās secus. Quoniam maritus

plus obligatur ad sustentandam vxorem,quàm ad restituendas vsuras.ca. 17.nu.268.

G Idem de vxore cuiuslibet alterius non habentis ampliùs quàm ad soluendum debita.Idem de filiis,qui aliter viuere non possunt:secus, si possint, nisi seruitia patri facta id mereantur. Idem de famulis, qui sui victus impensam lucrantur: & de filiis, & famulis ignorantibus bona quibus sustentantur, parta fuisse per vsuras. Et de illis, qui adferunt vtilitatem rei familiari, dummodò non accipiant in stipendium eandem rem extortam per vsuram. Non tamen est idem de his, quorum opera non affert tantùm vtilitatis rei familiari, quantum impensæ.nu.270.

H Peccat,qui à socero vsurario,cuius bona non sufficiunt soluendis vsuris, accipit dotem,etiam moderatam,etiã in pecunia,vel in alijs rebus,cuius dominium transfertur in vsurarium. Et peccat,si repugnat vxori volenti dotem illam restituere; vxor tamen sine marito nō potest restituere.nu.271.

Vxor absque licētia mariti vsurarij nō potest restituere vsuras,si timeatur scādalu:secus,si non timeatur.n. 272.

Iudex, qui adiudicat vsurario vsu- I
ras, vel non cogit ad restituendum
eas, tenetur restituere in solidum: idē
de Notario publico faciente ad hoc
instrumentum simulatum. nu. 275.

Si tamen hoc fecit in fauorem in-
digētis, licet peccet mortaliter, non
tenetur restituere. nu. 276.

Quod si faciat scripturam aperte L
vsurariam, non tenetur restituere, nisi
fiat in loco, vbi ex statuto iniusto,
vel consuetudine, accipientes mutuū
sub vsuris, compellantur eas absolue-
re: nec etiam tenetur restituere pre-
tium acceptum pro conficienda scri-
ptura vsuraria. Ibidem. Quod dictum
est de Notario, idem dicendum est
de teste. nu. 277.

Procurator, vel Aduocatus, qui M
iuvant in hoc vsurarium, nempe vt
Iudex adiudicet illi vsuras, vel non
cogat ad restituendum eas, vel certē
impediunt restitutionem earum pe-
tenti, tenentur restituere in solidum.
Nec excusantur, quod scripturæ in
superficie viderentur iustæ, si scie-
bant factas esse pro vsuris. In qua
etiam obligatione irretitur Notarius
publicus huiusmodi scripturam simu-
latam faciens, vt paulò antè dictum

est. numero 275.

N Usurarius tenetur restituere quod accepit ultra sortem, vel fructus pignoris perceptos, vel quos percipere potuit. Et ipso non restituente, tenentur hæredes, unusquisque pro sua parte. Quod si vnus non potest, alius tenetur ad id iuxta vires hæreditatis. Tenentur donatarij, legatarij, & qui gratuitò acceperunt aliqua bona ab usurario, si pars, quæ peruenit ad hæredes, non sufficit. num. 278.

Usura mentalis tantum obligat ad restitutionem. capite 23. num. 102. & 103. §. 5.

O Ratio autem cur usura mentalis obliget ad restitutionem, & Simonia mentalis non obliget, est primum, quoniam sic declarauit Papa, cui debemus humiliter assentiri, & credere non defuisse illi rationem ita declarandi, vnde ratio iusta & vera huius decisionis ab eo erat petenda. Deinde, quoniam quod pro usura datur, coacte datur; quod autem pro Simonia, sponte; ut quod datur pro emptione, aut venditione. Tertiò, quia quod datur per viam Simonie, datur per viam commutationis, quæ de se iure probatur, non autem quod

datur

datur per viam vsuræ. Quartò, quia vsura bene soluitur, & malè recipitur. Nam soluere vsuram, non est peccatum, recipere autem, sic. Vnde qui eam malè recipit ab eo qui bene dat, tenetur restituere danti.

At qui per Simoniam mentalem accipit ab eo qui malè dat, bene suscipit ob ignorantiam malæ intentionis, aut saltem accipit à malè dante, & consequenter nemini tenetur restituere illud, saltem si præstet illud propter quod datum est. Nam qui bene vel malè accipit aliquid ab eo qui malè dat, non tenetur ex præcepto ad restituendum illud: saltem si illud, cuius causa datum est, fecit, & nulla speciali lege id iubeatur numero 102. §. 5. & in Nouo, numero 103. §. 5.

VSVRA VII.

Quoad pœnas.

PEC CAT Sacerdos audiens confessionem vsurarij manifesti, vel impendens ei absolutionem, vel aliud Sacramentum, antequàm restituat vsuras, vel præstet cautionem. Et nolenti hoc facere, nemo debet esse

testis in testamento (quod testamen-
tum nullum est ipso iure) nec confes-
sionem eius audire: nec ipse est in lo-
co sacro sepeliendus. capite 17. num.
279. Et qui eum in loco sacro sepeli-
ret, nisi prius præstitis supra dictis,
excommunicatur per Clem. 1. de se-
pult. Ibidem.

B Quod si vsurarius in periculo mor-
tis est, & vult præstare ea, sed non pe-
test, à quolibet Sacerdote audiri po-
test, & absolui, & obtenta ab eo fa-
cultate, eius promissionem Episcopo
declarabit, vt si conualuerit ipse, vel
si moriatur, eius hæres ad restitutio-
nem ab eodem compellatur. His au-
tem factis & præstitis, poterit & ad
communione, & ad sepulturam in
loco sacro admitti. num. 279. & cap.
26. nu. 28. & in Nouo, nu. 28.

C Vsurarius manifestus dicitur, qui
palam & notorie mutuat ad vsuram.
cap. 27. numero 137. *vel res ob dila-
tam solutionem manifeste vendit carius
iusto pretio rigido.* cap. 17. num. 280.

VSVS RATIONIS.

A **Q**UANDO puer peruenit ad vsum
rationis, tenetur se conuertere in

Deum,

Deum, eo modo, quo dictum est titulo Charitas.

Vsus rationis non aduenit omnibus B in eodem tempore. Tunc verò censebitur puer illum habere, cum ob malefactum verecundatur, & discernit bonum à malo. Et interrogatus, an sit bonum innocentem interficere, furari, patri aut matri maledicere, &c. ille negativè respondet: aut interrogatus, an sit bonum pauperi succurrere, adire Ecclesias, non furari, &c. ille affirmativè respondet. cap. 21. num. 33. Præsumitur autem in foro exteriori post septem annos, & non ante. capite 27. num. 230.

V X O R.

NON potest mutare habitum, sine A licentia mariti, in habitum Religiosorum tertij ordinis. capite 12. num. 62.

Peccat mortaliter vxor, quæ est notabiliter inobediens marito in his quæ ad regimen domus, & bonos mores pertinent. Vnde aliquando obligatur sub mortali, præcepto mariti obedire. Peccat etiam mortaliter, quæ non vult sequi maritum aliò mi-

grantem, nisi præcessisset pactum, ne aliò migraret, & nulla èsset iusta necessitas, quæ cogeret eum à pacto recedere: & vel si vir sit vagabundus, & non erat talis, quando contraxerunt. cap. 14. num. 20.

B Potest discedere à marito pertrahente eam ad mortale. cap. 16. n. 22.

Potest de bonis mariti nolentis restituere, soluere eius debita, etiam contra expressam voluntatem eius. cap. 17. nu. 117.

Accipiens verò aliquid notabile ex bonis mariti contra voluntatem eius pro cognatis, vel pro ludis, vel pro pigmentis, &c. peccat mortaliter, & tenetur restituere. numero 153.

Et licet maximam dotem dederit marito, non tamen potest absque eius licentia notabilem quantitatem alteri dare simul, nec minutatim, si à principio statuit dare notabilem quantitatem. nu. 155.

C Nullam eleemosynam potest facere, nisi in his casibus. I. Extremè indigenti. II. Vbi consuetudo habet, quòd paruas possit facere, & hoc quamvis maritus expressè contradicat: dummodò non intelligat, quòd verè & ex animo cōtradicit. III. Ad evitandum

graue malū temporale vel spirituale mariti. IV. Si maritus est amens. V. Si est absens. Sed in his duobus casibus, non potest dare amplius quā id quod maritus sanus vel præsens dare solitus erat. VI. Quando maritus pro eius victu designat aliquid certum, & ex eo parcius viuendo adimit aliquid erogandum in pauperes. VII. Si habet bona paraphernalia. VIII. Quando propria arte lucratur aliquid, dummodò lucra non sint communia, vt contingit in Hispania. num. 153. 154. & 155.

Vxor habet administrationem domus absente marito, nisi aliter statuatur per maritum, vel superiorem. nu. 154. Potest disponere de bonis paraphernalibus pro sua voluntate, nisi consuetudo, vel statutum patriæ esset in contrarium. num. 155.

Si dedit marito dotem sufficientem ad sustentandum, & lucratur aliquid per artem texendi, aut suendi, &c. potest de huiusmodi lucris disponere: non tamen in regno Hispaniæ, vbi lucra communia sunt, & administratio reseruatur marito. Ibidem.

Dimidia lucra, quæ adquiruntur uxori, adquiruntur reuocabiliter. Ibi.

Potest,

Potest, si maritus est prodigus, clam accipere aliqua, etiam reclamante marito, ut provideat domui. Licitè potest etiam in foro conscientie totam dotem repetere mortuo marito. Quamvis ille multa superflua impendisset in alendo & ornando eam. Ibid.

F Donata vxori à consanguineis ad eam pertinent, & ad maritum, que ei dantur à cōsanguineis ipsius. n. 166.

Dorem acceptam à patre vsurario non potest restituere sine licentia mariti. Peccat tamen, si conuenit cum marito de non restituendo. num. 272. Quomodo possit sustentari de bonis mariti, non habentis amplius quam ad soluenda debita. Vide tit. Usura VI. *Quoad restitutionem.*

D E O I E S V

*Christo honor & gloria
in æternum.*

INDEX
EORVM
TITVLORVM,
QVI IN HOC
COMPENDIO
continentur.

A

B B A's.	pag. 17
Aborsus.	18
Absolutio I. Sacra- mentalidis in gene- re.	eadem.
Absolutio II Sacramentalis à pec- catis seruatis.	24
Absolutio III. ab excommunica- tione in communi	8

I N D E X.

Abolutio IV. ab excommunica- tione iuris.	39
Acceptio personarum.	41
Acedia.	ead.
Actus humanus.	42
Accusatio, & Accusator.	44
Adiuratio contra dæmonem.	46
Adulterium.	47
Aduocatus.	51
Ætas.	53
Affinitas. Vide , Matrimonium X. §. IV.	
Alea Vide, Ludus.	
Alimentum.	54
Ancilla. Vide, Seruus.	
Angelus.	54
Anima.	55
Annus.	59
Apostasia à fide.	60
Appellatio.	ead.
Archidiaconus.	61
Argumentario.	62
Arreptitius. Vide, Adiuratio.	
Ars.	62
Articulus fidei. Vide, Fides.	

I N D E X.

Articulus mortis.	62
Assicuratio.	65
Astrologia. Vide, Superstitio.	
Astutia.	65
Attritio.	66
Auaritia.	68
Augurium. Vide, Superstitio.	

B

B aptismus I. in communi.	69.
Baptismus II. quoad materiam & formam.	71
Baptismus III. quoad ministrum.	72
Baptismus IV. quoad suscipientem & patrinum.	75
Baptismus V. quoad ritum.	ead.
Beatitudo.	76
Bellum.	77
Benedictio.	78
Benedictio nuptiarum. Vide, Matrimonium XV. & tit. Sacramentalia.	

I N D E X.

Beneficium I in communi.	79
Beneficium II. quoad conferen- tem, & collationem.	80
Beneficium III. quoad procuran- tem, recipientem, vel possiden- tem.	82
Beneficium IV. quoad fructus.	89
Bigamia. V. Irregularitas II.	
Blanditiæ.	94
Blasphemia.	95
Bona hominis in communi.	97
Bona castrensia filiorum, & quali; aduentitia & profectitia.	99.
Bona paraphernalia.	101
Bulla Iubilæi, & Bulla Cœnæ, Cruciata.	ead.

C

C Ambium.	104
Canonicus.	111
Capellanus.	112
Carcer.	ead.
Castratus. V. Irregularitas III.	

Casus

I N D E X.

Casus fortuitus.	113
Casus reservatus.	ead.
Cathedra.	116
Caupo.	ead.
Causa.	ead.
Censura.	118
Census.	119
Cessatio à diuinis.	ead.
Cessio bonorum.	120
Charitas.	ead.
Chorea.	126
Chrisma. Vide , tit. Baptismus V. & tit. Confirmatio.	
Circumstantia.	126
Circumstantiæ sequentes non sunt necessariò confitendæ.	129
Citatio.	131
Clericus.	ead.
Coadiutor.	136
Cognatio spiritalis Vide, Matri- monium X. §. V.	
Cognatio legalis. Vide ibidem, §. VI.	
Collatio.	136
Collegium.	137

I N D E X.

Collutio. Vide, Litigium.	
Columbarium.	137
Commodatum.	138
Communio.	140
Complices.	ead.
Compositio.	141
Concubinarij.	ead.
Conductio. Vide, Locatio.	
Confessio Sacramentalis I. in cō muni.	142
Confessio II. quoad materiam, & formam.	145
Confessio III. quoad modum.	148
Confessio IV. quoad iterationem	ead.
Confessio V. quoad obligatio- nem.	154
Confessio VI. quoad sigillū.	156
Confessor I. quis sit.	162
Confessor II. qualis esse debeat.	163
Confessor III. ad quid teneatur.	165
Confessor IV. quoad præsentationem.	169
	fi
	Con

I N D E X.

Confidentia.	171
Confirmatio.	ead.
Coniectura.	173
Coniugium, & Coniux. Vide titul Maritus, Matrimonium, Vxor.	
Coniuratio.	173
Consanguinitas. Vide, Matrimo- nium X. § 4.	
Conscientia.	174
Consecratio virginum.	175
Consensus.	ead.
Consilium.	176
Consuetudo.	177
Contemptus.	179
Contractus.	180
Contritio.	181
Contumelia. Vide, Iniuria.	
Cooperatio.	186
Corporalia. Vide tit. Benedictio, & tit. Missa.	
Corpore viciatus.	187
Correptio.	ead.
Culpa.	190
Curiositas.	19
Custos.	ead.

I N D E X.

D

D Amnatus.	193
Damnum.	ead.
Debitum.	196
Debitum coniugale. Vide, Matrimonium XIII.	
Decimæ.	197
Defensio, & Defensor.	199
Degradatio, seu Depositio.	200
Delectatio morosa.	ead.
Delegatus & Subdelegatus.	202
Deliberatio.	ead.
Delictum, & quasi Delictum.	203
Denunciatio.	ead.
Deposito. Vide, Degradatio.	
Depositarius, & Depositum.	207
Derelicta.	209
Derisio.	210
Derogatio.	ead.
Desperatio.	ead.
Detectio.	ead.
Detractio.	211

Deus.

I N D E X.

Deus.	216
Diffamatio. Vide, Infamia.	
Dispensatio.	216
Disputatio.	219
Divortium. Vide, Matrimonium	
XI.	
Doctor, magister, & discipulus.	
219	
Dolus.	221
Domicilium.	223
Dominium.	ead.
Dominus.	224
Donatio.	225
Dos.	229
Dubium.	ead.
Duellum.	230

E

E Brietas.	231
E Ecclesia.	232
Electio.	234
Eleemosyna.	235
Emphyteusis.	240
Emptio & venditio I. quoad pre tium.	241

I N D E X.

Emptio II. quoad res vendendas.	246
Emptio III. quoad locum, tēpus, & personas.	248
Epiceia. Vide tit. Scrupulus.	
Episcopus	248
Eunuchus. Vide, Irregularitas.	
Eucharistia I. in se.	251
Eucharistia II. quoad obligatio- nem.	252
Eucharistia III. quoad vsum & ritum.	254
Eucharistia IV. quoad ministrum.	257
Eucharistia V. quoad effectū	259
Euictio.	ead.
Examen.	ead.
Excommunicatio I. in se.	260
Excommunicatio II. quoad obli- gationē, & cōprehensionem.	265
Excommunicatio III. quoad ex- communicantem, & causam.	269
Excommunicatio IV. quoad effe- ctum.	273

I N D E X.

Excommunicatio V. quoad participant.
280

Excommunicatio VI. de excommunicationibus iuris; & primò de contentis in Bulla Cœnæ,
§. I. 285

§. II. de reservatis Papæ extra Bullam Cœnæ. 298

§. III. de reservatis partim Papæ, partim Episcopis. 320

§. IV. de reservatis nemini. 322

§. V. de excommunicationibus Sixti Decretalium nulli reservatis. 327

§. VI. de excommunicationibus Clementinarum nulli reservatis. 339

§. VII. de excommunicationibus Concilij Trid. Pij V. & Greg. XIII. 348

Executor. 353

Excusatio. ead.

Exhæredatio. Vide, Hæreditas.

Exorcismus. Vide, Adiuratio, & Baptismus.

I N D E X.

Extrema necessitas. Vide, Eleemosyna.

Extrema Vnctio. Vide, Vnctio.

F

Fallacia. Vide, Dolus.

Falsarius, & Falsitas. 354

Fama, & Infamia. 355

Familia, & Famulus. 360

Festum. 362

Fideiussor. 368

Fides. ead.

Filius. 370

Finis. 378

Fœmina. 380

Fœnus, & Fœneratio. Vide, Vñura.

Fœtus, Vide, Abortus.

Fornicatio. Vide, Luxuria.

Fraus. Vide, Dolus.

Fructus. 381

Fugere 382

Funambulus. 384

Funus, & Funerale. ead.

Fur. ead.

Furtum.

I N D E X.

Furtum. 386

G

GAbella. Vide, Vectigal.
 Gener. 388
 Generatio. 389
 Gradus. ead.
 Gratia. 390
 Gula. ead.

H

HAbitus. 391
 Hastiludium. 392
 Hæreditas I. quoad heredem. ead.
 Hæreditas II. quoad exhæreda-
 tionem. 394
 Hermaphroditus. 395
 Hæreticus, & Hæresis. ead.
 Homicidium. 404
 Honor, & Honoratio. 410
 Horæ Canonicae I. in se, & quoad
 attentionem, & obligationem.
 411
 Horæ II. quoad personas, quæ

I N D E X.

tenentur recitare.	412
Hora III. quoad tempus, locum, & ordinem.	416
Hospitale.	ead.
Humilitas.	418
Hypocrisis.	ead.

I

I Actantia.	ead.
I Idololatria.	ead.
Ieiunium I. in se, & quoad obliga- tionem.	420
Ieiunium II. quoad personas.	422
Ieiunium III. quoad diem, & ho- ram.	425
Ieiunium IV. quoad cibos.	426
Ignorantia.	427
Illegitimus, & Legitimus.	430
Imago.	432
Immunitas Ecclesiæ.	433
Impedimentum.	436

Incen

I N D E X.

Incendiarius.	437
Incerta. Vide tit. Restitutio X.	
Incestus. Vide, Luxuria, & quatenus impedit matrimonium. Vide, Matrimonium X. §. IV.	
Indulgentia.	437
Infamia. Vide, Fama.	
Infamis.	438
Infidelis, & Infidelitas.	439
Infirmus.	440
Iniuria, siue Contumelia.	ead.
Inobedientia.	442
Inquietudo mentis.	443
Inquisitio.	ead.
Intentio.	444
Interdictum I. quantum ad essentiam.	ead.
Interdictum II. quantum ad eos quos ligat.	447
Interdictum III. quis, & quomodo ponat illud, & tollat.	452
Interdictum IV. quoad effectum.	ead.
Interdictum V. quoad pœnas cōtra	
	violan

I N D E X.

violantes illud.	459
Interesse.	460
Interrogatio.	461
Inuenta. Vide tit. Restitutio XI.	
Inuidia.	462
Inuocatio dæmonum.	464
Inuolunt. Vide tit. Volunt.	
Ira.	466
Irregularitas I. in communi.	467
Irregularitas II. de 1. specie, scil.	
Bigamia.	469
Irregularitas III. de 2. specie, scil.	
ex defectu corporis, vel animæ,	
§. I.	471.
Irregularitas IV. de 3. specie Ir-	
regularitatis, scil. ex defectu	
aliquo animæ.	478
Irregularitas V. de 4. specie, scil.	
ex defectu perfectæ lenitatis.	
479	
Irregularitas VI. de 5. specie, scili-	
cet ex homicidio iniusto.	485.
Irregularitas VII. ex mala acce-	
ptione, vel usu Ordinum.	494
Irregularitas VIII. ex delicto	

I N D E X.

violandi centuras celebrando.

497

Irregularitas IX. ex delicto rei-
terandi Baptismum. 500

Irregularitas X. ex notorietate
delicti. 501

Irregularitas XI. quoad dispen-
sationem. 502

Iudex. 503

Iudicium. 510

Iuramentum I. in se. 511

Iuramentum II. quoad materiam.

515

Iuramentum III. quoad obliga-
tionem. 516

Iuramentum IV. quoad relaxa-
tionem. 517

Iurisdictio. 518

Ius. cad.

Ius patronatus. 520

Iustitia. cad.

I N D E X.

L

L Atro. Vide, Fur.	
Laus.	§ 21
Laudemium.	ead.
Legatarius.	ead.
Legatum.	ead.
Legitima.	§ 22
Legitimus. Vide, Illegitimus.	
Lex I. quoad obligationem.	§ 23
Lex II. quoad promulgationem.	
	§ 35
Lex III. quoad interpretationem.	
	§ 36.
Libellus famosus.	ead.
Liber.	ead.
Libertas Ecclesiastica. Vide tit. Ex communicatio VI. §. IV.	
Libertas hominis. Vide, Bona.	
Liberum arbitrium. Vide, Anima.	
Literæ Apostolicæ.	§ 37
Literæ Dimissoriæ.	ead.
Literæ Sigillatæ.	ead.
Litigium.	§ 38

Loca

I N D E X.

Locatio & Conductio.	§ 39
Loca religiosa.	§ 44
Ludus I. in se.	cad.
Ludus II. quoad personas.	§ 50
Luxuria.	§ 51

M

M aledictio.	§ 67
Maleficium. Vide, Superstition.	
Manifestum. Vide, Notorium.	
Maritus.	§ 68
Martyrium.	§ 72
Mater. Vide, Pater.	
Matrimonium I. in se, & quoad ætatem.	§ 72
Matrimonium II. quoad sponsalia.	§ 77
Matrimonium III. quoad verba absoluta.	§ 81
Matrimonium IV. quoad verba sub conditione.	§ 82
Matrimonium V. quoad intentionem, & consensum.	§ 85

Matri

· I N D E X .

Matrimonium VI. quoad consensum coactum.	§ 87
Matrimonium VII. quoad consensum clandestinum.	§ 88
Matrimonium VIII. de impedimenti in genere.	§ 94
Matrimonium IX. de impedimenti impediētibz tantum.	§ 96
Matrimonium X. de impedimentis quæ impediunt & dirimunt.	§ 98
§. I. de impedimento erroris. ead.	
§. II. de impedimento voti & ordinis.	600
§. III. de impedimento consanguinitatis intra quartum gradum.	603
§. IV. de impedimento affinitatis.	604
§. V. de impedimento cognationis spiritualis.	606
§. VI. de impedimento cognationis legalis.	608
§. VII.	

I N D E X.

§. VII. de impedimento frigidi- tatis, furia, amentia, & malefi- cij.	609
§. VIII. de impedimento dispari- tatis cultus.	611
§. IX. de impedimento criminis, vel delicti.	612
De impedimento iustitiæ publi- cæ honestatis. Vide, Matrimo- nium II.	
Matrimonium XI. de diuortio.	614
Matrimonium XII. de secundis nuptiis.	615
Matrimonium XIII. de debito coniugali.	616
Matrimonium XIV. de Bigamia.	622
Matrimonium XV. de benedictio- nibus.	cad.
Matrimonium XVI. de dispensa- tione.	623
Medicus & Chirurgus.	625
Mendacium.	627
Memoria.	629
Mercator, & Mercatura.	cad.

I N D E X.

Mercenarius.	630
Meretrix.	631
Meritum.	632
Metus.	ead.
Miles.	634
Miracula.	ead.
Missæ I. de essentia eius & valore.	
635	
Missæ II. quoad ministrum.	637
Missæ III. vbi, quando, & quo ritu celebranda.	639
Missæ IV. quoad auditionem.	645
Moneta & Pecunia.	650
Monialis.	652
Monopolium.	653
Mora.	ead.
Mons pietatis.	ead.
Mulier. Vide, Fœmina.	
Mutuum.	653

N

N aufragium.	654
Necessitas.	656
Necromantia.	658
Negotium.	ead.
Neophytus.	ead.

Nota

I N D E X.

Notarius. Vide, Tabellio.

Notorium. 658

Nouitius. 661

Numerus. 659

O

Obedientia. 661

Obstetrix. 662

Oblatio. ead.

Obligatio. ead.

Occasio. ead.

Occultum. 664

Odium. ead.

Officium. ead.

Oleum sanctissimum. Vide, Chrisma.

Omissio. 666

Opera. ead.

Opinio. ead.

Oratio. 667

Ordo I. prout est Sacramentum
secundum se. 668

Ordo II. quoad collationem &
suspensionem. 672

Ordo III. quoad ministrum con-
ferentem ordines. 680

I N D E X.

Ordo IV. quoad executionē ead.

Ornatus. 681

P

PActum. 683

Papa. ead.

Parapher num. Vide, Bona.

Parochus. 685

Participatio. 686

Passio. 687

Pater & Mater. ead.

Pauper. 689

Paupertas. Vide, Religiosus.

Peccatum I. in communi. 690

Peccatum II. mortale. 692

Peccatum III. veniale. ead.

Peculium. Vide, Bona castrensis.

Pecunia. Vide tit. Moneta.

Pensio. 693

Percussio. 694

Permissio. 697

Permutatio. 698

Pertinacia. ead.

Peregrinus. ead.

Periurium. ead.

Pietas filiorum erga parentes. Vi-

de,

I N D E X.

de, Filius.	
Pignus.	701
Pirata. Vide, Naufragium.	
Pœnitens.	704
Pœnitentiæ virtus.	705
Pœnitentiæ sacramentum.	706
Pœnitentia solemnis.	709
Pœna.	ead.
Pollutio.	710
Præceptum.	712
Prædicator.	713
Prælatus.	716
Præscriptio.	717
Præsumptio.	ead.
Pretium.	718
Primitiæ. Vide tit. Decimæ.	
Privilegium.	723
Prodigalitas.	ead.
Professio. Vide, Religiosus.	
Promissio.	723
Propositum.	725
Proxeneta.	ead.
Publicum.	726
Punitio.	ead.
Purgatorium.	ead.

I N D E X.

Q

Q Varta funeralis. 727

R

R Apina. ead.

Raptor. ead.

Ratihabitio. 728

Reatus. Vide, Peccatum.

Reconciliatio. Vide, Ecclesia.

Recompensatio. 730

Religio. 731

Religiosus I. in communi. 732

Religiosus II. quoad ingressū. 733

Religiosus III. quoad professio-
nem. 735

Religiosus IV. quoad paupertatem. 736

Reliquiæ. 737

Renunciatio. ead.

Repetitio. 738

Represaliæ. ead.

Residentia. 739

Restitutio I. in se. 741

Resti

I N D E X.

Restitutio II. quis debet restituere.	ead.
§. de impediēte bonum alienum.	
749	
Restitutio III. quid sit restituendum.	751
Restitutio IV. quantum est restituendum.	ead.
Restitutio V. cui sit restituendum.	
754	
Restitutio VI. vbi facienda sit restitutio.	756
Restitutio VII. de modo & ordine restituendi.	757
Restitutio VIII. quando sit restituendum.	761
§. I. quæ causæ excusent à restituēdo statim.	ead.
§. II. quæ causæ excusent à restituendo simpliciter.	765
Restitutio IX. quoad incerta.	768
Restitutio X. quoad inuenta.	769
Reus.	771
Rex.	773

I N D E X.

S

S acerdos.	776
Sacramentalia.	778
Sacramentum.	ead.
Sacrilegium.	782
Salarium.	783
Satisfactio I.	ead.
Satisfactio II. Sacramentalis.	784
Scandalum.	790
Schisma.	792
Scientia.	ead.
Scrupulus.	ead.
Scurrilitas.	795
Secretum.	796
Sententia.	798
Sepultura.	799
Servus & Ancilla.	800
Simonia I. in se.	802
Simonia II. quoad materiam.	814
Simonia III. quoad ordines.	819
Simonia IV. quoad pœnam & re- stitutionem.	821
Simulatio.	828
Societas.	ead.

Sodo

I N D E X.

Sodomia. Vide tit. Irregularitas.	
Solutio.	833
Sors, & Sortilegium. Vide, Superstitio.	
Speſtacula.	833
Sponſalia. Vide, Matrimonium II.	
Sponſio.	834
Status.	ead.
Statutum.	835
Stipulatio.	ead.
Stuprum. Vide, Luxuria.	
Subdelegatus. Vide, Delegatus.	
Subditus.	835
Subreptio. Vide, Voluntarium.	
Subornatio.	835
Suffragium.	836
Suffragia mortuorum.	ead.
Superbia.	ead.
Superſtitio.	837
Suſpenſio I. quid, & quomodo incurratur.	840
Suſpenſio II. à quo tollatur, & quomodo.	843
Suſpenſio III. de ſuſpenſionibus	

I N D E X.

impositis à Iure.	844
Sufurratio.	847

T

T Abellio.	ead.
Tactus.	848
Taurorum agitatio.	849
Tentare.	852
Testamentum.	ead.
Testis.	853
Thesaurus.	858
Titulus.	859
Tonsura.	ead.
Torneamentum. Vide, Hastiludium.	
Transactio.	859
Tributum. Vide, Vectigal.	
Triremis. Vide tit. Excommunicatio.	
Tutela.	860
Tyrannus.	861

V

V Ana gloria.	ead.
Vectigal.	862
Venatio, Piscatio, & Aucupium.	864
Veratio.	866

Vidua.

I N D E X.

Vidua.	867
Vindicta.	ead.
Virginitas.	ead.
Visitatio Prælatorum.	ead.
Vita.	ead.
Vnctio extrema.	868
Voluntarium, & Inuoluntariū.	870
Votum I. in se, quantum ad essen- tiam.	871
Votum II. quoad materiam.	ead.
Votum III. quoad obligationem.	874
Votum IV. quis possit vouere.	884
Votum V. quoad solemnitatem.	885
Votum VI. quoad irritationem.	886
Votum VII. quoad commutatio- nem.	889
Votum VIII. quoad dispensatio- nem.	891
Vsura I. in se.	895
Vsura II. quoad venditionem, vel emptionem.	898

Vsura

I N D E X.

Vfura III. quoad mutuum.	899
Vfura IV. quoad locationē & con- ductionem.	911
Vfura V. circa cambia.	913
Vfura VI quoad restitutionē. cad.	
Vfura VII. quoad pœnas.	919
Vfus rationis.	910
Vxor.	921

F I N I S.

99

on.

12

13

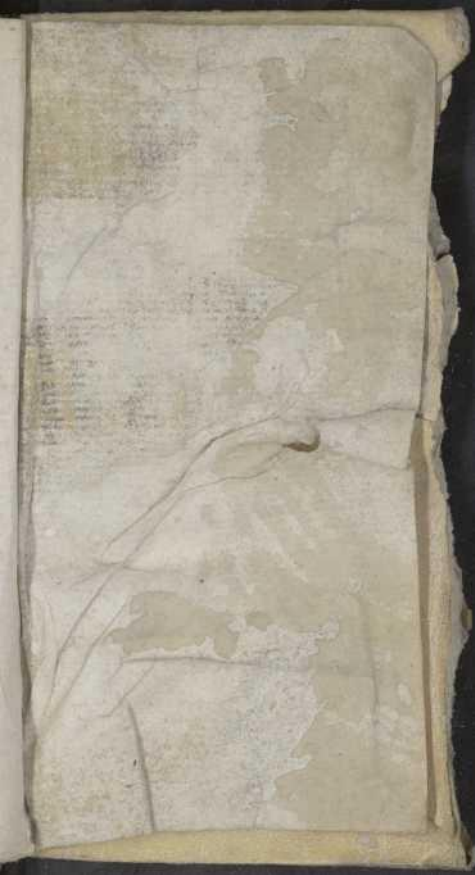
rad.

19

20

21

Compendio

5.567